

ŽIVOT CÍRKEVNÍ

V ČECHÁCH.

KULTURNĚ-HISTORICKÝ OBRAZ Z XV. A XVI. STOLETÍ.

SVAZEK PRVNÍ.

SEPSAL

ZIKMUND WINTER.

ZVLÁŠTNÍ VÝTISK PRO MATICI ČESKOU.

V PRAZE.

NÁKLADEM ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

1895.

Tiskem J. Otty v Praze.

SLOVUTNÉMU PANU PANU

Dr. V. V. TOMKOVI

PŘIPSAL

Z ÚCTY VELIKÉ

VDĚČNÝ ŽÁK.

PŘEDMLUVA.

Touto knihou podávám první svazek jednající o církevním životě v Čechách. Druhý svazek toho díla i s rejstříkem celkovým vyjde roku příštího. Sl. Matice musea král. Českého pro řeč a literaturu sjednala s českou Akademií císaře Františka Josefa pro vědy a slovesnost smlouvu, podle níž může Matice pro své členy z publikac akademických za jistými podmínkami přitisknouti volný počet exemplářů. Moje kniha jest první, kteráž podle toho ujednání, jež oboustranně zamýšleno jest na zdar české literatury, vychází na světlo boží, a dej Bůh, aby nesklamala.

Prázdeň k vypracování obšírné látky poskytnuta munificencí vysokého c. k. ministeria kultu a vyučování, jež návrhem velesl. c. k. zemské školní rady poskytnouti ráčilo k práci celoroční dovolenou.

Dlouho se mi nechtělo do líčení života církevního; s počátku odstrašovala síla prací již hotových, jakkoli hojnost materiálu dosavad ladem ležícího lákala. Od XV. věku, kdy český národ zatřásl křesťanským světem, všecken život český proniknut náboženstvím, archivy jsou těmi věcmi plny, a proto ode dávna historikové naši nemohli nevšímati si poměrů náboženských, psali o nich znamenitě, a tudy ani ten, jenž chce líčiti městský život po všech stránkách, nesmí na dlouze církevním věcem se vyhýbati.

Líčení života církevního, k němuž mne vážní kritikové již dávno napomínali, nelákalo také choulostivostí látky samé; neboť v církvi kde které jsou mužové, jináč ctihodní, ale velice nedů-

tkliví, když se jedná o jich předcích. Někteří jsou dokonce tak zaslepeni, že chyby dvě, tři sta let staré zbytečně vztahují k svým osobám, k svému stavu, k své nynější církvi a vykládají je za urážku svou. Konečně i tato obava ustoupila naději, že spravedlivý soudce pozná dosti brzy, že mně šlo o pravdu bez přijímání stran. Smím o svých úmyslech prostě opsati to, co Skála, výtečný historik z dob bělohorských, o sobě byl napsal: „Nemíním nikdež v příběhův vypisování nějakých náruživostí mých postranních buď z přízně neb nepřízně k stranám nic nejmenšího psáti aneb od osoby mé komu nějaké chvály neb hany přivlastňovati, ale toliko připomenu to, cožkoli v rozličných autorův spisích buď tištěných nebo psaných s pravdou se srovnávajícího najdu, soudu a ortele o všech těch případnostech zanechaje lidem prozřetedlným."

Nebude se mi směti vyčísti chyba, kulturním historikům dosti obyčejná, že jednotlivé křiklavé případy generalisují; uvedl jsem tu a tam některé dobu charakterisující, jiných zanechal jsem stranou, věda dobře, že jsou to výjimky. Však kde případností bylo tolik, že lze bylo souditi o pravidlu, tu jsem úkaz ať zlý ať dobrý hleděl vysvětlovati z doby samy a zanechaje moderních posudků na straně, spíš omlouval jsem. Jen jednoho jsem nedovedl omluviti: fanatického násilí, jedněch druhým pro víru činěného. A bohužel tou příčinou nebylo u nás náboženské strany, aby se byla nad druhými podle svých sil nemstila, aby druhých neutiskala, kdykoli dovedla.

Bude-li se přes tyto úmysly moje zdáti komu celkový obraz tehdejšího života církevního býti neutěšeným, nepřičítej autorovi; co tu psáno, vše jest doloženo dostatečně, ba mnohou věc bylo by lze větším počtem dokladů a příkladů opříti. Celkem není tu temněji malováno nežli čísti lze v pramenech, do té chvíle od osvícených kněží již uveřejněných. A jestliže katolický praelát dr. Lenz napsal, že „víra katolická toho nevyžaduje, a církev si toho nepřeje, aby údové její všecko napořád v ochranu brali, co se v církvi dělo", lze doufati, že toto liberalné stanoviště zaujmou k této knize i příslušníci jiných církví.

I při této publikaci jest mi s vděčnou radostí vyznati, že se všech stran jsem byl ochotně podporován. Až na malou výjimku spíš mi knihy a spisy posílali, otevírali, nežli aby je byli přede mnou kryli. Přede všemi jsou to pp. univ. prof. dři. Jos.

Emler a Jar. Čelakovsky, správcové archivu pražského, kteří již po jedenáct let ochotně trpí moje téměř každodenní návštěvy. Archivy nově otevřeli mi a knihy vzácné půjčili pp. vdůst. praelát scholastikus Th. dr. Kl. Borový, převor rytířského řádu sv. Jana Ferd. J. Warter, provinciál řádu sv. Augustina Alip Tonder, sekretář ryt. řádu křižovníků s červenou hvězdou Fr. Marat, bibliothekář strahovsky J Wagner, J. J. kníže roudnický Moric z Lobkovic, jenž s doporučením pana archiváře Maxa Dvořáka půjčiti mi dovolil vzácnou knihu konsistorní, J. J. zem. maršálek kníže Jiří z Lobkovic, jenž doporučením univ. prof. dra. Vřešťala, bibliothekáře knížecího, půjčiti dovolil některé knihy universitní, a bibliothekář Ad. Patera, jenž i v soukromych hodinách otevíral mi nově uspořádané poklady musejní bibliothéky. Ze starych mých podporovatelů s novými pomocemi archivními dostavili se pp. dr. V. Nováček, adjunkt archivu zemského, dr. Č. Zíbrt, univ. docent, tajemník K. Zamastil na Mělníce, prof. Štěpánek v Karlíně (druhdy v Litomyšli), dr. Jos. Šimák, theolog Frt. Tischer a kandidát filos. Dvořák. Platnými radami prospěli mi ev. ref. farář hronovský dvoj. pan V. Šára a milí kollegové Strnad v Plzni, dr. Kameníček v Brně.

I tentokráte veřejně děkuji za všecku pomoc prof. Antonínu Truhlářovi, příteli svému. Říci, že nahlížel v korrektury, toť by nevystihlo jeho práci. Truhlář rozumí věci a opravuje i doplňuje věcně. Zaplať mu to pán Bůh zdravím.

Na konec několik omluv vysvětlujících. Osobní jména píši, jak v archivě nalezena; tedy se i to najde, že podle dvou, tří pramenů totéž jméno, táž osoba schválně se píše rozmanitě. Mnohdy je vůbec nemožno ustáliti se při jediné formě. Jak na příklad psáti důsledně opata karlovského, jenž se zove v pramenech: Mira, Mirra, Mirha, Mír. Jak psáti kanovníka zámeckého, jenž se uvozuje jménem Franta, Franto, Frontho, Franciscus. Píšeme tedy nedůsledně jednou tak, jindy jinak a v rejstříku je srovnáme. Ale při některém jméně přihodí se tím způsobem ouraz, zvláště když osoba nepatrna a neznáma, že dvě jména od sebe různá nutí k soudu o dvou osobách, a ona jedna, jako se mi přihodilo v II díle Kulturního obrazu s jménem sedláka, jež jednou psáno Tošek jindy Ješek Kdo pracuje o lokální historii, tenť ovšem chybu snadno najde a opraví tím ochotněji, když na věci, a o tu jde v této knize nejvíc, mnoho se nemění.

*

Při psaní adjektiv odvozených od vlastních jmen držel jsem se pravidel brusu matičného, že totiž „pokud možno“ psáti jest jména ta malým písmenem náslovným; ale přes to upadl jsem nejednou, zvlášť když jsem odvozoval od svatých, u veliké rozpaky a z těch zrodily se i nedůslednosti.

Z nemilých chyb tiskových na tomto místě opravuji jenom na str. 67, kde má býti v nadpise roku 1562 místo 1560 a na str. 319, kde jméno Korambus z první řádky náleží do řádky druhé. Na tomto místě budiž dovoleno uvésti opravu, týkající se Slavaty a Jindřichohradeckých. V I. díle Kulturních obrazů 62 dle rukopisu musejního uvedeno, že vůdce vzbouřených, Bramhauzský, byl po bitvě bělohorské popraven. Zatím badatel Domečka v Světozoru uveřejnil, že Bramhauzskému Slavata dal milost, což ovšem dlužno opraviti a uvésti na zmírnění soudu o hraběti. Tiskárně Ottově budiž uznání za správnost a rychlost, s kterou nemalá přání autorova v skutek uváděla.

Vinohrady, 17. června 1895.

Zikmund Winter.

OBSAH.

KNIHA PRVNÍ.

PRVNÍ KNIHA.

O zápasech náboženských.

I.

Husité.

(Čechové se vzepřeli autoritě církevní; snahy opravné; Hus; jeho učení; Wiklef; strany husitské, Táboři a jich zásady; kompaktata; nepatrný výsledek husitské reformace, konec radikalní církve české; strany pod obojí přijímajících, Jiří z Poděbrad; podávání dětem; Hus ctěn za svatého; vzrůst katolíků; náboženský mír, stav náboženství konec XV. věku.)

Listem do Kostnice, k němuž nad půl páta sta pánův a zemanů českých pečeti přivěsili, listem protestujícím a prudce psaným dne 2. září léta 1415 stalo se rozhodné odtrzení valné většiny národa českého od církve římské. Stavové v listě tom upřeli sboru kostnickému právo k odsouzení mistra Jana Husi, vyčetli, že usmrcení jeho, nevinného, událo se na žaloby falešných, nezbedných jeho nepřátel a zrádců [1]) a na zlou pověst i zmazání českého národa, prohlásili sebe za pravověrné a ty, kdo naříkají království a markrabství kacířstvím, za lháře a zlosyny, oznámili, že až do krve budou hájiti svých kazatelův, a svolovali se uznávati autoritu biskupskou nebo papežovu, jen pokud shoduje se s biblí, se zákonem božím. Několik dní po odeslání dotčeného listu ohlásili stavové na sněmě svobodné kázaní slova božího, slíbili držeti se pražského učení ve věcech duchovních a vyhrozili, že klatbám církevním se budou společně brániti.[2])

Těmi skutky začíná se v zemích českých kus dějin světových. Nejprv Hus, a teď většina národa vzepřeli se autoritě církevní, kteráž rozvojem středověkým uvykla chtíti naprostou poslušnost bez zkoumání pravdy. Proti tomu Hus se vzepřel a platil svůj odpor smrtí. Čechové teď postavili se na jeho stanoviště, proto nebylo smíru mezi nimi a římskou autoritou.

[1]) Že sčítali na Husa i nepravdy, uznává Helfert Hus 102. Též Lenz Učení M. Hus. 250. 280. Charakteristika žalobníkův u Tomka D. Pr. 520. 521. 555. O spravedlnosti při tehdejší stolici papežské psal Waldhauser: „Nequaquam justitia et veritas in Romana curia potest defensari." Věst. Č. Akad. II. 62. Klicman.

[2]) Arch. Č. III. 191. 193.

Koncil na místě smírného jednání hned na počátku odpověděl klatbou a upálením druhého českého mistra. Na to v odvet bouřliví Čechové jali se provozovati doma pomsty nad kněžími římskými. Kazatelům drsně a směle odpíráno v kostelích, ba mnozí opustivše kostely shromažďovali se v polích ke schůzím znamenitým. Na neposlušné a bouřlivé Čechy vyhlášena křížová vojna.

Odpor Husův vzešel z pramene ideálného, čistého,[1]) ze zbožných snah opraviti společnost církevní. Ovšem byla společnost ta již v starších a hrubších dobách století X. a XI., ne-li víc, tedy stejně pokažena jako za Husa, ale teď ozval se opravovatel směleji a neústupněji.

Ve svých snahách měl Hus předchůdce a učitele. Kazatelé Betlemské kaple po Miličovi neustávali horliti. Spolu s nimi leckterý jiný kněz na kázaních horlil proti nemravnosti duchovenstva zvláště vyššího.[2]) Při těch snahách již tehda zacházeli někteří velmi daleko. Již Matěj z Janova byl míněním svým všecek Táborita; volal k návratu k první církvi, nelíbily se mu nádherné chrámy, kázal, že by rozbíjeti se měly obrazy, k nimž se pověrčiví lidé modlí;[3]) zavrhoval ceremonie, očistec. Kdyby nebyl r. 1389 odvolal, byli by ho upálili. A nebyli oprávci jen u nás. Z pařížské university, z níž Matěj z Janova vyšel, ozývaly se hlasy prudké proti hierarchii. Slovutný Petr ab Alliaco, potomní soudce Husův, psal o papeži a hierarchii, že může blouditi. Jiný soudce Husův, Jan Gerson, tvrdil, že papež ztrácí moc smrtelným hříchem, nevěřil v neomylnost jeho, v neomylnost koncilu,[4]) tedy v kusy, pro které spálen český kazatel. V Anglicku podle jiných nejostřeji a nejpronikavěji proti dosavadní církvi vystupoval Wiklef. Jemu byla pravá církev sbor předurčených,[5]) Kristus její hlavou a ne papež; písmo svaté mu bylo základem všeho křesťanství, ze svátostí uznával jen dvě, křest a sv. oltářní; při té nevěřil v transsubstanciaci, tvrdě, že podstata chleba a vína nezmizí, poněvadž Kristus v nich jen svátostně přítomen. V jeho spisech čte se též revoluční zásada, aby nevládl, kdo v hříchu smrtelném. Tedy hlaholily do Čech hlasy káravé i rozvratné se všech stran; také sekta Valdenských, jejíž snahou bylo vrátiti se životem k prostým poměrům prvotní církve, nebyla u nás neznáma; všaktě slova Matěje

---

[1]) Helfert Hus. 40.

[2]) R. 1372 suspendován kazatel český v Praze Vojslav, že kázal, kterak zle utrácejí praelati penízc s ženami; r. 1374 trestán plzeňský farář Mikuláš, že kázal proti mnichům. Soudní acta kons. Tadra. 4. 119. V nejstarším kázaní bibl. Olomouc. ze XIV. věku nalezl J. Jireček (Č. Č. Mus. 1861. 271.), že kněží „vedou marnost tance, pěkné ženy milují, s chrty a krahujci honí, v lenosti se kochají, na svaté hodiny nevstávají, do poledne spí, v noci hrají“.

[3]) Palacký. Vorläufer 76. T. D. P. III. 354.

[4]) Helfert. Hus. 22. Lenz. Učení mistr. Hus. XI.

[5]) Blud Donatistův. Pfrogner. Kirchengesch. 258.

z Janova proti ceremoniím, proti očistci, jsou po rozumu Valdenskych řečena.[1])

Nové duchovní proudy z ciziny vlévaly se sem vlnami čím dál mohutnějšími. Vzpoura Čechů proti církvi byla všech těch snah a proudů vysledek konečny.

Hus reformatorem nebyl. Aspoň ne v tom rozumu, že by byl věrouku nějak přeformoval. Husovi nešlo o novou dogmatiku, jemu bylo o nápravu v církvi, o zlepšení svatokupeckého kněžstva přede vším. Té nápravy bylo svrchované potřebí. Nebylo hříchu, aby v něm kněží před laiky nepředčili,[2]) aniž bylo nadíti se oprav od těch, kteří byli přesvědčeni, že „nejhorší kněz lepší nežli nejlepší laik".[3]) Mezi kněžstvem byl dle slov církevního historika[4]) hříšný proletariát — míní chudé oltářníky — ale byl i vyšší proletariát, o němž psal Hus, že se vkupuje v důstojenství.[5]) Nehodní duchovní pry i zpověď pronášeli![6]) Mnichové, dávno zanechavše věd a umění, lidi strojili o peníze;[7]) na čele církve byli tři papežové, klnoucí druh druhu! Hus nabyl zkušenosti, že kněžstvo i církevní autority opravám se vyhybají: odtud jeho tuhý vzdor.

Základní věty učení Husova jsou větším dílem proti hierarchii a pokládají se tedy za nekatolické. Církev byla mu obec předurčených ku spasení, proti čemuž protivníci stejně bludně tvrdili, že církev jest papež s kardinály; hlavou církve byl Husovi Kristus sám, papeže zval Kristovým náměstkem, ale jen pokud není v hříchu smrtedlném a nebloudí.[8]) Nedrží-li se Krista, je Antikrist. Učil, že církev se polepší, bude-li chuda, proto radil, aby panstvo církvi nedávalo nadací, a která kde je, aby byla pobrána, a páni, poberouce, aby dávali kněžím jen skrovné na výživu. Bylotě dle zprávy Husovy dokonce na třetinu České země v rukou kněžskych.

---

[1]) U nás Valdenští od XIII. věku známi. Palacký Radhost. II. 436. Koncem XIV věku byli již i mezi pruskými křižovníky Lukszewicz o Kosciolach braci 5.

[2]) Visitační zpráva souvěká nad pomyšlení zlá, jejíž opis v arch. pražském, naprosto poráží nejnovější mínění, jakoby nemravnost kněží tehdáž byla jen výjimkou. Ovšem jisto, že dobří kněží nevymřeli. Viz Tomek D. I. niv. 158. Na poměry ostudné ukázal dle visitační zprávy oné Tomek v D. Pr. III 25. Viz též Hoefler II. 327. Loserth Hus u. Wiclif 261. Nověji Tadra v Soud. aktech uvádí v málu letech smutné zprávy o pohoršlivém životě kněží a praelatů (4), o jich nedbalosti (6), obžerství (41), bitvách i vraždách (311, 333). Helfert. Hus 14. prý se ostýchá tisknouti zprávy o tom, kterak souvěkovci zle píší o nemravech kněžstva. Husovy zprávy o nehodnosti tehdejšího kněžstva jsou velmi šetrné. Snesl je K. Novák v Histor. Sborníku IV. 222–230.

[3]) Palacký. Documenta. 24.

[4]) Frind. Kirchengesch. III. 12.

[5]) Hus Erben. Spisy I. 447. Ostřeji 460.

[6]) Hus. Sebr. spis. Erben II. 325.

[7]) Lenz Učení m. Hus 216.—223.

[8]) Učení obsaženo v hlavním díle Husově v traktatu de ecclesia

Hus přijal podle Wiklefa za zdroj víry písmo svaté čili zákon; v něm byla mu jediná pravda.[1]) Píše do Anglie r. 1411 vesele, že lidé nechtějí doslýchati jen písmo svaté, zvlášť evangelia a epištoly a kdekoli, buďto v městě, v městečku, na vsi, na hradě objeví se kazatel svaté pravdy, jako příval spějí lidé.[2]) K hlásání božího slova mínil Hus, že není potřebí dovolení biskupova. Slovo boží ať je svobodno.[3]) Biskupů vůbec není potřebí: Kristus ustanovil jenom kněze a jáhny. Všichni kněží od papeže až do nejposlednějšího stejnou mají pravomoc, všickni jsou povoláni od Boha stejně. O svátosti oltářní držel Hus stejně s církví. Držel, že Kristus v každé způsobě přítomen bytně přepodstatněním.[4]) Obrazy svatých chtěl aby uctívány byly, ale rozumně, bez modlářství. Z té příčiny nazval je v horlivosti špalky.[5]) Nelíbil se mu nahatý ráz těch obrazů i neslušná podoba; prý apoštoly maží malíři na zeď jako „kolce", zápasníky. Hloupý lid, diváčkové, pasou prý na tom čichy své, mluví o tom, co viděli v kostele, a o Bohu nic. Proti ostatkům Hus byl, protože se jimi tropily klamy a vydíraly z lidu snadno pověrečného peníze. Mniši ukazovali i vous Kristův, jeho krev s prachem smíšenou![6]) „O svatý Bernarte!" volá Hus,[7]) „snad by ty nevystavil kostí pozlacených, aby je líbali a peníze kladli, snad by nepodával monstrancí, kdy jdú k oféře, aby ji líbali? Neb víš ty, že není rovna směna dáti zlato neb stříbro neb měď políbiti a zase zlato neb stříbro vzíti." Však také církev sama bránila se zneužívání ostatků již dávno (konc. Lateran. r. 1215), zakazujíc jich prodej a ukazování nepořádné.[8])

Hus utrousil nejedno slovo také proti ornátům, kalichům nádherným, varhanům, zvoncům, ale tím mířil jen na lidi mdlého rozumu, kteří bez hlubší víry drží se věcí zevnějších. Očistec i peklo vykládal Hus stejně s církví.[9]) Aby zákon boží co do mravnosti při věřících přicházel k platnosti, měla dle Husa přičiňovati se i světská moc; úřad světský nechať tresce smrtelné hříchy. V tom byla nedověra ke kněžstvu: nevěřiltě, že by duchovní moc co sama od sebe napravila.

Kolik v tomto učení Husově po stránce zevrubné tají se ze spisů Wiklefových, to není dosud na vlas vypočítáno.[10]) Ale po-

---

[1]) Lenz zove tuto zásadu revoluční. Učení m. Husa. X. 13. 14. 15.

[2]) Diplomat. musej. Opis.

[3]) Zásada tato zřejmě vyslovena již r. 1391 v zakládací listině kaple Betlémské. Tomek Pr III. 426. Na svobodné kázání byla kaple vystavěna, a proto r 1412 při exkomunikaci měla zbořena býti.

[4]) Lenz dokládá, že v tomto kuse byl viněn v Kostnici falešně. Učení 137.

[5]) Erben. Sebr. spis. I. 67. 72. Lenz. Učení 182.

[6]) Erben. Hus. Sebr. sp. I. 77. 79. 80.

[7]) Opera Hussi I. 156. Již Augustin proti podvodům mnichův. Böhmer, Die christl. Alterthumswissens. I. 406.

[8]) Fehr. Aberglauben 139. 140.

[9]) Lenz. Chelčick. učení o očistci 74. 77.

[10]) Stanovisko literární správně vyslovil K. Novák v Rezkově Sborníku Histor. IV. 309. Moderní mínění o originalnosti a plagiatu přenášeti do

čítání zbytečné. Husovi šlo o věc, a našel-li v cizím spise myšlénku příhodnou, užil jí po způsobě všech tehdejších literátů, aniž toho zapřel. Že by však slepě šel za prudkým farářem Luttersworthským, toho říci nelze. Hus sám se Wiklefa nejednou odříkal. Čteme v starých pamětech [1]) domluvná slova: „Veliké bláznovství jest říci o mistru Janovi Husovi, že by on Wiklefa chtěl všudy zastávati... A to je v Konstanci před smrtí zjevně všem řekl: Co mě viníte Wiklefem. Co mi do něho? Však jest Wiklef nebyl Čech, aniť jest otec můj, ale byltť jest Angliš; protoť, psal-liť jest bludy, nechť zaň Anglišové odpovídají.“

Za podstatný rozdíl vždy zůstane, že Wiklef byl dogmatik, Hus moralista; [2]) Husův historický význam je v síle, s kterou svoji morálku hlásal, a v nadšení i v následcích, které vzbudil.

Hloubaje v písmě přítel Husův, mistr Jakoubek ze Stříbra, jal se r. 1414 tvrditi, že při svátosti oltářní kalich má býti podáván též lidu, a to z rozkazu Kristova. Když pak Hus, trvaje v Kostnici, schválil ten řád jakožto evangelický i starodávný a jen z nedbalosti v církvi opomíjený, [3]) ujali kalich všickni stoupenci Husovi, a s nimi většina národa proti zákazu koncilia. [4]) Kněží čeští jali se obhajovati kalich traktáty; psány písně o kalichu. [5]) Svátostí těla a krve Páně měla býti kterákoli jiná svátost naplněna, dokonána; protož ani při křtu nemluvňatům u prsů mateřích neměla býti krev Páně upírána. [6]) Léta 1417 přiznala se ke kalichu veřejně a slavně universita pražská. [7]) Kalich stal se zna-

XV. stol., jest věc chybná. Loserth ve všech svých prácech snaží se dokázati, že Husova literní činnost všecka jest Wiklefství. Posléze také v publik. „Die kirchliche Reformbeweg. in England im XIV. Jahrhund und ihre Aufnah. in Böhmen.“

[1]) Život kněží Táborských. Rukopis musejní. Opis z třeboňského.

[2]) Hilferding. Hus. 5. Z té příčiny lze také věřiti, že Hus jako theolog nebyl důsledný, jakož dí Müller v předmluvě Monument. Germ hist. IV.

[3]) Palacký. Document. 128 Arch. Č. III. 204. Ve svých dějinách III. I. 40. míní Palacký, že o kalich jednáno již v době Miličově. V oněch dobách však šlo jen o časté přijímání. R 1374 vyslýchán v konsistoři kněz Václav z Klatov, proč tak často přijímání jest v Jerusalemě. Odpověděl to že je z Miliče, a Milič že má z Augustina zprávu, že lze přijímati denně. R. 1378 vyšetřována Kačka, sluha paní ze Šternberka, pro časté přijímání. Soudní acta kons. I. 72. 311. Tadra. V církvi kalich laikům podáván býval od prvních dob Kdy opuštěn, nejisto. Z Manualníku Korandova vyd. J Truhlář) str 27. vysvítá, že přijímání pod obojí přestalo u nás v XIII. věku, ale jak a kým, v nejistotě. Že by utrakvismus u nás byl od prvních dob křesťanských trval nepřetržitě, a že jest symbolem pravosláví, vyvrátil Ka ousek v Progr real. gymn. Praža. 1881. a v Č Č. Mus. 1882 90 99 Srovn Pescheck. Gesch. d Gegenreform I. 6 Též Comenium VI. 18; kdež se vypravuje, že přijímání pod jednou donesli k nám cizí professoři ne před r. 1361

[4]) Tím zákazem stalo se přijímání v římské církvi zákonem. R. 1415.

[5]) Menčík v Č. Č. Mus 1878. 154.

[6]) Bývalo přijímání dětí v staré církvi; však již v XIII. věku zapovídáno O poměru eucharistie ke křtu viz v Letop. hus. války Vavř. z Březové. Opis v mus. 7.

[7]) Dekret z rukop univ. knih. 17. A. 16.

mením Husitův, dostal se na kostely, na korouhve, na šaty husitských bojovníků, řemesla zapisovala sobě přijímání kalicha do svých pořádků.[1]) Kalich stal se symbolem, výrazem vzpoury české proti římské církvi.

Učení Husovo v hrubých rysech shrnuto r. 1420 v povědomé čtyři artikule husitské. Aby slovo boží po království Českém svobodně bylo kázáno, jako Spasitel přikázal slovy: „Jdouce po všem světě, kažte čtení všemu stvoření.“ Tenť první kus. Druhý artikul byl o kalichu. Podle slov Kristových: „Pijte z toho všickni, totoť jest krev má,“ chtěli Husité, aby svátost pod způsobou dvojí se podávala. Že mnozí kněží a mniši světským právem panovali nad velikým zbožím, kázal třetí kus husitský, aby jim „to neřádné panování bylo odjato“. Článek tento opíral se slovy Kristovými: „Nerodťe vládnúti stříbrem ani zlatem ani penězi v měšcích vašich.“ Čtvrtým článkem stanoveno, „aby všichni hříchové smrtedlní v každém stavu byli kaženi, a zlá a křivá pověst o této zemi aby vyčištěna byla, a tak aby se obecné dobré dálo království a jazyku českému; nebo kdož ty hříchy činí, jakož dí sv. Pavel, hodni jsou smrti i ti, jenž jim k tomu svolují“. V seznamě hříchů, v tom artikuli jmenovitě uvedených, pokládá se též řemeslo a obchod lstný, škodlivé lichvy, svatokupecké dobývání peněz od křtu, biřmování, zpovědi, od svátosti těla božího a svatých olejů, za pohřeb, od svěcení kostelů a kněží.[2]) Artikule tyto, z nichž tři dotýkají se nápravy mravní, vzešly dohodnutím všech husitských vyznavačův a byly oznámeny křesťanskému světu třemi jazyky, latině, česky a po německu.

Husité postavili se také záhy proti výlučnosti latinského jazyka při služebnostech božích a naposled zapověděli si všecko stavování služeb božích, k čemuž se jich potomci v XVI. věku odvolávali jakožto k zákonu zemskému.[3])

Mezi Husity od prvopočátku náboženského hnutí vyvinovaly se zajisté na starších základech[4]) strany, které vykládajíce sobě biblí samostatněji zašly daleko za Husovy zásady; Hus a stoupenci jeho mimo biblí přec vážili si starých doktorů. Strany nové, jež shrnuly se naposled pod jméno Táborů, neuznaly nic za pravdu, než co v biblí psáno zřetedlně. Církevní doktoři jim byli „kalení doškové“.[5]) Protož odmítali učení a řády církevní, jichž se Hus

---

[1]) Arch. Č. IV. 383.
[2]) Diplomatář musejn. r. 1420 Arch. Č. III. 213. Vavř. z Březov. Vyd. ve Fontes. V. 391. Lat. u Höflera Hus. Gesch. II. 480.
[3]) Arch zemsk. Akta z arcib. arch. r. 1565.
[4]) Že by Táboři z Valdenských pošli, pře Palacký. Kolik vůbec přijali z ciziny, nelze stanoviti. Palacký D. III. 3. 13. O cizí pikartské nákaze jakožto původu Táborů r. 1419 viz v ruk. univ. kn 17. F. 2. 151. Literaturu o poměru Valdenských k Táborům viz v Liter Vlčkově 158.
[5]) Život Táborů kněží. Rukop. musejn.

ani jeho stoupenci nedotekli. Co se nová mínění na základě biblickém dále rodila, vzplanulo v lidu hnutí chiliastické a komunistické, které nadšené mysli popadalo velikou silou. Domácí prameny vykládají původ Táborů z hnutí chiliastického. Rozšiřována psaní a prorokování, že nastane soudný den. Spálena budou všecka města křesťanská, toliko pět jich na světě pobude, v nichž vyvolení boží mají se sebrati. Praha shoří jako Babylon. Všickni zlí a pravdy protivníci zahynou. Při tom ožila křesťanská zásada rovnosti všech lidí, zásada starokřesťanského bratrství. Mnozí mužové statky své i rodiny opustivše sbírali se za kněžími, kteří v tom smyslu leckde, zvláště na horách, kázali. I z Moravy přibírali se do Čech. Kteří statky své prodali, přinášeli peníze a kladli je kněžím k nohám [1] a do připravených kádí,[2] které byly pak společnými pokladnami řádem komunistickým. Počátek schůzí byl r. 1419 a pověstnou stala se schůze na hoře „veliké a širokostí okrášlené“ nedaleko Bechyně, která nazvána Tábor po biblicku. Sem seběhly se i ženy, děti všeho počtem mnoho tisíců a pobožně přijímali svátost pod obojí. Vymluvnější kněží lidu v zástupech rozdělenému kázali proti pýše, lakomství, proti kněžstvu. Když vykonána pobožnost, nastal odpočinek. Bohatější s chudšími o stravu se sdělovali; pití opojného se střehli, her, tanců ani jiných marností nedopouštěli se. Mezi všemi bylo srdce jedno a zvali se vespolek bratřími a sestrami. Jméno Táborů dali sobě po hoře. Od posilnění těl svých vstávali. Boha chválili obcházejíce s velebnou svátostí horu všecku, panny dvě a dvě majíce na čele před tělem božím. Podobné schůzky rozmnožovaly se den ode dne v rozličných krajinách české země. Kteří scházeli se tím způsobem na Orebě u Třebechovic, těm bylo jméno Orebitů, a jiné jiným. Však jméno Táborů stalo se nejobecnějším.

Ale nebylo lze na dlouho lid udržeti v samých pobožnostech. Však již také hrnula se vojna. Jali se kněží volati, že čas pomsty, odplaty, že čas, aby nepřátelé pravdy zahynuli. Kázali i psali po vší zemi, že Bůh chce, aby z křesťanstva všecky hříchy byly vypuzeny; každý zlořečený, kdo meč zadržuje od vylévání krve nepřátel božích; slibovali, kdo v boji sejde, že tu hodinu bude v království božím. Kněz Jan Čapek vydal knížky o tom, a též jiní v traktáty sbírali citáty z písma na ten konec, aby boží bojovníci tasili meč.[3] Přicházel-li prve lid městský a sedlský do schůzí jako poutník o holích, teď přinášel zbraně.

V schůzích vůdcové kněžští vykládali písmo napořád „dle vlast-

[1] Vavřinec z Březové. Goll. Fontes. V. 356. Život kněží Táb. Rukop. musejní.
[2] Život kněží Táb. Rukop. Též ve Výbor. lit. II 409. Časop. katol. duch. 1862. 32.
[3] Život kn. Táb. Rukop. str. 77. Též rukop. univ. kn. sig. 17. A. 16. fol. 19—20.

ních vtipů".[1]) Tím vznikala a upravovala se dosti rychle nová všeliká učení. Svátosť velebnou na počátku ctili vysoce, nosíce ji na vysokém dřevě v průvodech, potom změnivše mínění potupovali ji, zovouce ji modlou, škvarkem, motýlem.[2]) Prokop Holý, nejznamenitější kněz, nejeden traktát svých kněžských kollegů táborských spálil,[3]) protože nesnášel se s míněním většiny. Také chiliastických snů i komunismu zhostila se většina již r. 1420, tedy za nemnoho měsíců, a chiliasm konečně zůstával jenom při menšině blouznivějších Táborův. Učení táborské, když se vykvasilo v určitou formu, jest nejzajímavější plod husitského hnutí, poněvadž odpadl nejdál od stromu dosavadní církve, a když ho konečně utlačili, ožil v jiných způsobách zase, maje v sobě jakous sílu modernosti.

K svojí věrouce přijali Táboři z Wiklefa nejvíc. Vždyť měli mezi sebou Petra Payne, kněze z Angličan. V hádkách svých s protivníky Táboři přečasto odvolávali se k Wiklefovi a protivníci zas jim vyčítali, v čem se drží nebo nedrží „Wiklefa svého".[4]) A ještě po letech byla „vigleššká" a táborská víra jednostejna.[5]) Slovo písma bylo jim jediný pramen víry; všecky jiné knihy jsou chytrosti Antikristovy a mají býti páleny. O svátosti oltářní konečně od r. 1422 drželi stejně s Wiklefem,[6]) že chléb zůstává chlebem, víno vínem,[7]) ale lišili se od anglického mistra, věříce, že Kristus, jenž vstoupil na nebe, v svátosti není osobně ani podstatně, alebrž posvátně, duchovně skrze svou milost; tudíž ten, kdo u víře přijímá, zúčastňuje se boží milosti. R. 1444 vydali táborští kněží traktát, v němž dí, že „v té velebné svátosti, když již jest svátost, matera zůstává chléb a víno", ale že falešně a jedovatě se jim přičítá, jakoby velebnou svátost pokládali toliko za kus chleba a krápi vína; toho prý ovšem nevěří jako jich protivníci, že je Kristus ve svátosti „masitě, citedlně a hmotně".[8])

Někteří kněží táborští dokonce tvrdili, že Kristus jest v každém jídle, že v člověku dobrém lépe jest přítomen nežli ve svátosti.[9]) Kněz Jan Němec po vší zemi rozeslal traktáty, že svátosť oltářní jest jen znamení, že tělo Kristovo za nás trpělo. Kdyby chléb byl pravé tělo Kristovo, mohlo by od muchy hlodáno býti, a Kristus

---

[1]) Vavřinec z Březové. Fontes V. Goll. 403.

[2]) Život kn. Táb. Vyčetl jim Švamberk při hádání klatovském: „Anebo jste prve lhali anebo nyní lžete." Str. 137 tamže.

[3]) Život kněží Táb. 136.

[4]) Tamže na mnoha místech.

[5]) Ondřej Strhla v Plzni odkazuje r. 1430 10 kop dětem Ondřejovým z Předěnic „navrátí-li se k víře křesťanské a odpustí-li od té bludné vigleské a tháborské sekty" Rukop. mus. 3. D. 25. fol. C. 19.

[6]) Goll. Č. Č. Mus. 1881. 12. rozděluje čtvero mínění tehdejší o svátosti: římské, Viklefovo (později Chelčického), táborské a pikartské, jež drželi nejkrajnější Táboři.

[7]) „Blud znovu povstalý o zůstání chleba a vína". Vavř. z Březov. 429.

[8]) Mus. rukop. III. D. 3. Opis Palackého.

[9]) Bílejovský. Kronika. 84. a Život kněží tábor. 105

jest jen jeden, měl by mnoho těl na mnohých místech. I toto učení, dle Vavřince z Březové pikartské a do Čech r. 1418 přinesené, většina zavrhli. Ale všickni z té víry, že Kristus ve svátosti není přítomen osobně, odvodili důsledek, že nesluší se svátosti konati poklonu, pozdvihovati ji. Když kdo klekal, Čapek kněz a jiní bránili volajíce, vsak je Bůh na nebi; i „buchtěnice“ dávali a pěstmi je od klekání odváděli; proto také processí se svátostí složili.[1]) A když protivné kněze viděli pozdvihovati a telo Páně v monstrancích vystavovati, mnozí Táboři tvář zasmušovali, plili. Odtud pak byl již jen malý krok k důsledku zcela zbytečnému a drsnému, že po hostiích šlapali a monstrance lámali.[2])

V Trojici boží nebyly některým Táborům všecky tři osoby stejny.[3]) Křížem se žehnati vykládali Táboři za bláznovství i za posměch. Ze svátostí podrželi ještě jen křest, ale při něm není potřebí kmotrů, otázek, oleje ani vody svěcené; toho nic pry nebylo v první církvi. Protož křtili v rybnících, v haltéřích[4]) i v potocích a v obecné vodě vůbec. Po křtu jako ostatní Husité všickni ihned děťátku podávali boží tělo a krev.[5]) Zpověď zavrhovali, ač v prvních schůzích na horách kněží zpovědi ještě poslouchali.[6]) Potom brzy osupovali se kněží na lid: „Proč k nám běháte, však my vám hříchů neodpustíme, jděte, zpovídajte sě Bohu samému!“[7]) Chtěli, kdo ublížil, aby padna na kolena se z viny zpovídal veřejně. Táboři nepřisáhali jako Valdenští a nevěřili stejně s nimi v očistec.[8]) „My nevíme,“ volal r. 1421 v kolleji při sjezdě mírného kněžstva Jíra rukavičník, „jestli jaký očistec čili nic, a s tím buď jméno boží pochváleno!“[9]) Proto zavrhovali Táboři mše a prosby za mrtvé. Na requiem složili potupnou písničku říkajíce: „Kněží, nechte requiem, spravujte se zákonem.“[10]) K matce boží nemodlili se za pomoc; úctu svatých zapovídali, prosbám k nim se posmívajíce. Říká prý se: „Svatý Petře, modl sě za nás; svaty Pavle, modl sě za nás!“ a zatím se neví, jsou-li v nebi. Ostatků nebo „ostavků“ svatých proto nic nevážili. Sochy svatých sluly Táborům modly hluché a trpaslíci.

[1]) Život kněží táb. 139.

[2]) Praví Bílejovský v kron. cirk. 55.: Můž to vážiti, ano člověk pocestný tu suchou kůrku chleba na zemi uhlídaje netoliko nešlapí na ni, ale i sehna se zdvihne, ba i políbí a položí příhodně jako dar od pána Boha.

[3]) Rukop. univ. kn. 17 A. 16. fol. 13.

[4]) Palacký Docum 636. Život kněží táb. Rukop. 91.

[5]) Píseň z r. 1417 v Č Č Mus. 18-8 II 70. Vavřinec z Březové 410. V Popravčí knize Rožmb. Mareš 48.: „Vyznal, že mladým dětem dával boží tělo a boží krev.“

[6]) Vavřinec z Břez. Fontes V. 401.

[7]) Život kněží táb. 91.

[8]) Jejich mínění, prý z Valdenských (dle Vavřince z Březové 411), viz šíře v Lenzově Učení Chelčick. o očistc. 84.

[9]) Tomek D. Prah. IV. 215.

[10]) Život kn. Tábor. 89.

Zamítali posty církevní; prý může jedenkaždý jísti, co má. Ale kdykoli uznali kněží potřebu, aby půst byl za modlitbu, ukládali ho přec. Zvláště před bitvou se postívali postem velice tuhým, nejedíce nic ani nepijíce až do večera. I nemluvňata v tu těžkou dobu nucena k postu. Mimo neděli nebylo svátku. Bohoslužbu všecku vykonávali českým jazykem přirozeným. Zavrhli ceremonie, ornáty, zvony, oltáře ba i chrámy. Sloužívali v prostičkém vlastním rouše leckde v poli pod stanem, říkajíce páteř a slova večeře Páně. Chléb žehnali a lámali, víno podávali z jakékoli nádoby. Snaha po prostotě sváděla Tábory k tomu, že kazili všecko všudy, co bylo jí na odpor. Křižmem mazali sobě škorně, a Prokop Holý, byv postřelen dole na těle, prý mazal jím ránu.[1]) Z ornátů, jimž říkali plachty, nadělali kabátů, ženy čepců, obojků, z říz (alb) robily košile, z ubrusů chrámových cejchy, z korporalů roušky na hlavu. Kříže kláli kopími a oštěpy; oltáře podvracovali, rohy jim stloukali, kostely bořili. Ovšem nebyli jediní, kteří v oné bouřné době bořením a pohanou dávali nechuť svou protivníkům na jevo. Víme, že mírným Husitům i katolíci archy tloukli s touž horlivostí, jako Táboři činili oběma.[2]) Kazisvětství však neprovozovali Táboři pokaždé až do konce: prý zvonovinu a leckterou cennou věc prodávali do cizích zemí,[3]) což ovšem důsledno není.

Stran úřadu kněžského věřili Táboři, že není potřebí k udělení jeho, aby biskup od apoštolů posloupný světil. Každý sprostný kněz může jiných nasvětiti, kolik libo; není vůbec rozdílu mezi kněžími. Stupně hierarchické, papež, kardinálové, biskupové až po akolyty, exorcisty, všecko bylo Táborům zdělání Antikristovo, majíť všichni oni stupňové kněžští jméno pohanské. Biskupům nadávali Táboři kobylek a hřebenářů.[4]) Ale přes to vyvolili si ze sebe r. 1420 biskupa přec, aby světil a vedl, co sluší na biskupa. Zdá se však, že mu valné moci nepropůjčili.

Učili stejně s Valdenskými, který kněz jest v hříchu, jest jako Jidáš bez moci. Naposled i laik by mohl svátost rozdávati a kázati. Při kněžích zavrhovali pleš. Kněz s pleší jest jako nevěstka z písma a má býti potupen. Byli tedy kněží táborští „dle podobenství Krista a apoštolů“ bez pleše a bradati. Ženiti se bylo jim propuštěno. Aby kněz byl živen z desátků, od věřících vybíraných, tomu se Táboři prudce protivili: desátky zrušili a laikům je rozdělili. Kněz nemá světsky panovati, ale protivníci Táborským kněžím vyčítali, že přes to panují a „císařují“; není prý města jich strany, aby v něm kněz nebyl „hutmanem“; kněží sadí konšely, z měst honí, koho chtí, v soudech rozhodují, ponoukajíce, koho zkaziti, koho živiti.

---

[1]) Život kněží Tábor. Rukop. 93.
[2]) Tomek D. P. IV. 125.
[3]) Život kn. Táb. Rukop. 105.
[4]) Pectinarios. Palacký. Docum. 636. Snad pro hřeben, jímž česali bradu.

Kněz dle učení Táborů nemá míti světského zboží, má-li co, nechť se mu poběře; z „farhofů“, které jsou od lidu obecného kněžím toliko půjčeny, nechť jsou kněží vyhnáni a domy kněžské buďte páleny; apoštolé vlastních domů neměli, ani nadání kostelů, ani ofér nebrali, ale po světě chodíce na almužně dosti měli a slovo boží srdečné kázali. Z téže příčiny zavrhovali a nenáviděli Táboři mnichů, jimž říkali „kuklíci“. Kristus prý neřekl knězím, aby se zavírali v kláštery, ale aby chodili po všem světě.[1]) Proto Táboři klášterům neodpouštěli. Bořili je a mnichy zbíjeli, ale jeptišek šetřívali!

Po stránce sociálné učili Táboři, že není rozdílu mezi stavy, všichni jsou sestry a bratří. „Nesluší již krále jmieti,“ tak tvrdili kněží jejich, „nebo sám pán Bůh již chce nad lidem kralovati a království má lidu obecnímu dáno býti.“ Proto také radili kněží, aby boží bojovníci Táborští „všecky lidi v důstojenstvích vyvýšené sklonili a jako výstavky podřezali“.[2]) Všecka práva, i zemská, městská a selská, byla Táborům lidské nálezky, zrušení hodné. Zločinci by neměli býti na hrdle trestáni, a jediný zákon budiž písmo svaté. Usilovali, jakož patrno, Táboři o republiku sociálně demokratickou, ovšem nikoli po rozumu moderním, než na základě biblickém, staro-křesťanském.

Školnímu vzdělání vyššímu nepřáli. Který člověk se svým mistrstvím vejší a chlubí, jest zpohanilý a hřeší proti zákonu Kristovu. Filosofie a sedmero umění nemá býti studováno, jsouc věc pohanská, a školy mají se rušiti.[3]) Rušili tedy „zpohanilé“ (latinské) školy a kazili knihy. Protivníci jich těžce nesli, že knihy, „nejdražší klenot České země“, jako za kus chleba prodávali do cizích zemí.[4]) Žáky ze škol „zkažených“ pudili Táboři k řemeslům, na světské běhy a na vojnu. Na proti tomu zakládali Táboři školy české, ovšem jen nízké. Kněží jejich přijímali pacholíky a děvečky na učení české. V tom byl zajisté aspoň ten pokrok, že Táboři dbali o český jazyk a též o učení děvčat; výchovy děvečcí dosud nikdo si nevšímal. Protivníci Táborů neuměli proti dívčím školám nic jiného namítati, nežli že se na kněze nesluší druhdy děvčata odhalovati a šilinkovati, to jest metlou bíti.[5])

O mravném životě prvních Táborů nemůže býti pochybnosti. Svědčíť i protivníci jejich, že nábožný vedou stav. Kněží naváděli lid k prostému strádavému živobytí, snažíce se ve všem všudy přivoditi stav prvních křesťanů. Při tom zajímavy jsou jich snahy vegetarianské; zakazovalitě jísti maso a krev zvířete. Ale život

---

[1]) Vavřin z Břez. Goll 409.
[2]) Život kněží Táb. Rukop.
[3]) Scholae destruendae. Ruk. univ. knih. č. 17. A 16.
[4]) Život kněží Táb. Rukop. 82
[5]) Život kněží Táb. 83.

mravný rozrušovala Táborům vojna. Táborští kněží zdvihali meč nejen na obranu národa, jenž měl křížovou válkou býti zničen, ale i na rozšíření svých zásad. Již r. 1419 [1]) vznesena k mistrům pražským, duchovním náčelníkům mírné strany husitské, otázka, sluší-li křesťanu pro pravdu boží válčiti čili ne. Mírní se celkem shodovali tenkrát i potom vždy v tom, že k obraně meč tasiti dobro, jináč bojovati že proti písmu. Táborům volá protivník Příbram, nejmírnější z mírných: „Viztež, kacíři, že Kristus nechtěl jest, aby jeho učedlníci kupovali sobě meče k bojování tělesnému!“ [2]) Ještě po stu létech vyčítal český Bratr Táborům, že nejprv chodili s hůlkami, potom s oštípy, s kušemi a potom s vozy a puškami — ale kteříž upřímnějšího srdce byli, ti prý jim k tomu nesvolili, aby měli bojovati pro víru, a ti od nich zbiti a spáleni jsou.[3]) Kam by se byli poděli Čechové bez těch vozů Táborských, o tom se při výčitkách neuvažovalo. Asi nejvíc protivovalo se mírným, že kněží vodili k bitvám táborský lid a zjevně na kázaní navodili, aby „bylo bojováno, mordováno a přinuceno k zákonu božímu“.[4]) Příbram vyčítá, že by ti „muži krvaví“ neměli kněžími býti, ani více sloužiti; Chelčický též zove je krvavými, „ješto nestojí o zdraví nemocných, ale pilni jsou zabíjení zdravých“.[5]) Některým Táborům samým bylo protimyslno, že kněží volali po krvi; i přivedli k místu usnesení na sjezdě v Klatovech (1424), že kněží nemají provázeti výpravy. Tehda se kněží poddali, ale v tom se nesvolili, aby aspoň nenabádali bojovníků k boření protivných kostelů.[6])

Tábořì sami na důvod svého bojování čtyry artikule vyhlašovali slovem i písmem. Totiž bojem že míní vysvobozovati pravdu, zvelebovati chvály božské, prospívati k spasení lidskému a kaziti hříchy; kdo těm kusům odporuje, prý ať zetřen jest jako drak a statek jeho rozšlapán.[7]) V boji pomáhaly Táborům i sestry bojovné, jimž obecně říkáno bekyně.[8])

Zásady táborské, jakož jsme je dosavad stručně líčili, upraveny do r. 1422 theologem táborským Biskupcem v určitou soustavu, kteréž se Táboři pak většinou přidrželi. Menšiny, nesoucí se za odstíny buď mírnějšími, buď prudšími, odštěpovaly se nebo byly od Táborů samých vylučovány a potírány nemilosrdně. Z mír-

---

[1]) Goll. Č. Č. Mus. 1881. 8.
[2]) Život kněží Táb.
[3]) Arch. zem. Opisy bratrsk. z Herrnhuta. Nadpis: „Tuto se řádně pokládají psaní odtrženců“ atd. 1524. Srovn. Staří Letopis. 28. Tu řeč o sršatých Táborech.
[4]) Vyznání knéze Lukáše Slovenína v arch. třeboň. Opis v zemském arch. 1424.
[5]) Goll. Č. Č. Mus. 1881. 28.
[6]) Tomek D. Pr. IV. 317.
[7]) Život kn. Táb. Rukop. 75.
[8]) Vavřinec z Břes. Fontes. Goll. 424.

ných Táborů povědomi jsou oni, s nimiž držel Žižka. Po jeho smrti dali si jméno Sirotkův. Drželi transubstanciaci v svátosti, aniž zamítali všecky ceremonie. Ze mše podrželi ovšem jen evangelium a kanon, ale četli obřad v rouchu kostelním, v komži, v štůle i ornátě a s pleší na hlavě.[1]) Proto je Táboři zvali potupně „plachetníky“, začež onino v odvet dávali kněžím táborským ševců, že jsou jen v obyčejných sukních sloužili.[2]) Theologicky byli tedy Sirotci velmi blízci mírnym Husitům, však po stránce morálního života byli s Tábory. Svrchu vzpomenutý Jan Němec ze Žatce uvádí se za jich theologa.[3])

Mezi Tábory prudší strany původce byl Houska neboli Loquis, jenž vykládal svátost za pouhou památku poslední večeře. Chtěl, aby ta večeře byla konána v chlebě přesném, a chleb aby se podával sedícím u stola mezi jinými krmčmi a nápoji tak, jako prý Kristus večeřel s učenníky. Říkati slova nad chlebem a vínem, jak to Táboři u většině konají, prý jest kouzelnické; chléb neslyší.[4]) Přívrženci jeho to byli, kteří začali hostie nohama tlačiti. Sám Žižka nazval vytržniky ty Pikarty. Jsouce vyvrženi z Tábora Pikarté dali se na Přibenice a odtud potulovali se leckde po lesích. V tom potulném živobytí přijavše bludy Adamitů, kteří byli v Čechách dávno před hnutím husitským, zničeni jsou násilně.

Táboři měli, dokud kvetli, dosti valné rozšíření. Většinou byli v jižních Čechách. Z jejich měst uvozují se Tábor, Sušice, Písek, Prachatice, Klatovy, Domažlice, Rokycany a některá menší města. V severních a vychodních končinách českých hlásily se k nim Stříbro, Čáslav, Nimburk, Slané, Mladá Boleslav.

Sirotkům slušel Hradec Labský, Dvůr, Litoměřice, Kouřim, Brod Český, Mýto, Přibyslav. V Kutné Hoře a bezpochyby leckde jinde byly obě strany táborské podle sebe. Také někteří ze šlechticů drželi s nimi.[5]) Otec slavného krále Jiřího Viktorin byl ze Sirotků.

Strana katolická čili pod jednou stála na jihu mocně pány Rožmberskými, také držela Plzeňsko, Loketsko a Chebsko hustě pohromadě. Jinde byla jen roztroušena, po jednotlivých pánech; poněkud kompaktněji katolíci drželi se při hranicích v Žatecku, Kadaňsku, v Litoměřičtě, Broumovště a při Kladsku.

Po většině země byli rozsířeni mírní Husité, kteří se s Tábory spojovali jen vojensky na odraz nepřátelských vpádů křižáckych a Zikmundovych. Jináče byli pospolu v svárech a hádkách neustálých. Obě strany původně chtěly totéž: chtěly obnoviti

[1]) Viz obrázky v rukop. Jenském a Gottigenském, jichž reprodukce jsou v Dějin. kroje. Winter. 208, 257.
[2]) Bilejovsky kron. 70.
[3]) Goll. Quellen II. 61. Palacký Děj. IV. 1. 399.
[4]) Život kněži Tab. 105.
[5]) Tomek D. Pr. IV. 370—371.

prvotní čisté křesťanství biblické, na zásadách Husových, ale v cílech a v prostředcích se neshodly. Strana mírná čili pražská při svém opravném snažení chtěla v církvi zůstati, strana druhá, nevěříc v nápravu staré zavedené církve, raději se jí zřekla na dobro. Čtyři artikule pražské, k nimž obě strany přistoupily, byly jen úhrnek snah obojích, jednotlivým kusům však rozuměla každá strana jináče a v praxi chodily obě daleko různě od sebe. Z počátku dali se pražští Husité nátlakem Táborů pohnouti k některým proměnám po smysle táborském. Jali se opomíjeti některé zvyky kostelní, svěceniny jehněd, svěc hromničných, popela, vody, soli; svolili se v čtení evangelia a epištoly jazykem mateřským. Ale majíce Tábory pro neúctu k svátosti oltářní za neznabohy, za Pikarty, snažili se je na výstřední cestě zadržeti a k svému konservativnějšímu mínění přivésti. Již r. 1417, tedy před začátkem hromadných schůzí na horách, pokoušeli se mistři přesvědčiti kněze smýšlení táborského, že písmo není jediný pramen víry a odsoudivše novoty vzniklé, varovali obec, aby nedržel se nikdo těch, kteří nevěří v očistec ani nectí obrazů.[1]) Roku následujícího podány 23 artikule od pražských kněží proti Táborům do shromáždění strany husitské v Praze. V těch kusech zastávali kněží pražští, že v biblí není vše obsaženo a také jí každý nerozumí; přijímání dětí zavrhovali, protože děti svátost neztravují. Hájili očistce, mše za mrtvé, svatí že mohou spomoci, přísahati že dovoleno, zločinec že smí býti utracen, kněz v hříchu že může platně posluhovati,[2]) nemocní že mají býti mazáni, představených že nutno poslouchati, ať jsou zlí nebo dobří, ceremonie že mají býti na ozdobu církve zachovávány, i ornáty a svěceniny, obrazy, posty, svátky. Naposled, že kněží smějí míti stateček světský na mírné jeho užívání.

Shromáždění dalo pražským kněžím ve všech článcích za pravdu, jenom nezavrhlo nikterak přijímání dítek po křtu. Ceremonie a svěceniny schválilo, jen aby nebylo při nich pověr. Brzy po vítězné bitvě na Žižkově předložili Táboři, v Praze pobývající, 12 artikulů obcím proti nemravnosti, nad kterou se zhoršovali; chtěli, aby staveno bylo rufianství, nevěstky, krčemná pití, lichvy, roucho pyšné, loupežové v trzích, přísahy; práva pohanská a německá, která se nesrovnávají se zákonem božím, aby byla zdvižena; kostely nepotřebné a kláštery aby byly zrušeny, pyšné ornáty zničeny.[3]) Novoměstská obec svolila, Staroměstská váhala.

Návrhy táborské hned pokud lze uváděny v Praze v život. Koranda kázal proti ornátům, a lid je trhal s kněží v kostelích;

---

[1]) Pozdější přípisek v prameni praví: Magistrorum Wiklefistarum invectio contra Wiklefistam Čert čertu káže, ale pozdě; zmazavše českou zemi bludy, i odvolávají. Palacký. Docum. 654.
[2]) Palacký Docnment. 678. „Sacerdos enim nomen est officii, non meriti.“
[3]) Vavřinec z Březov. Fontes 397. Tomek D. P. IV. 93.

kláštery některé pobořeny. Téhož ještě roku byla veřejná schůze kněží pražských a táborských, aby srovnali se o řády bohoslužebné, zvláště o ornáty. Než se dali v hádku, předložil rektor university pražské vší hromadě 72 bludných článků,[1] k nimž se Táboři bez vytáček přiznali, že je drží. Tím postavena mezi obě strany u věcech náboženských zeď nezborná. Rok potom naposled súčastnili se Táboři s kněžími pražskými synody, při níž zásadám pražské strany prudce odporovali.[2] Potom Staroměstští konšelé, povzbuzeni byvše deputací žen a panen, vystoupili skutkem proti novotám, od Táborů v samé Praze podněcovaným: kázali upáliti ševce, jenž zapíral přítomnost Kristovu ve svátosti. Roku 1422 násilnou smrtí zbavili se kněze Jana Želivského, jenž, drže se zásad táborských, snažil se o zřízení theokratické republiky s pomocí lidu.

Od těch dob scházeli se zástupcové duchovního Tábora s mistry a kněžími pražskými už jen k hádkám o věcech víry s tím úmyslem, aby rozhodčí, z obou stran volení, uznali, kde pravda, a strana přemožená aby se poddala. Ale nikdy nic nerozhodnuto, nikdy druh druha nepřesvědčil. S Tábory bylo vůbec nesnadné hádání, dí souvěký historik, když je mistrové pražští přemáhali, říkávali, toť mistrovská chytrost, té nepřijímáme; mistři vůbec sluli jim posměšně „mistři“, „ništři“;[3] když zamítali se kněží kališní proti Táborům církevními doktory, říkali Táboři, že na doktory nic nedbají, pakliť jim písmo samé navrhli, dávali výklad Táboři svůj a na tom přestávali.[4] A přes to hádání vždy navazováno znova, aniž skonávalo se bez útoků na jednotlivé osoby nebo na všecku stranu. Vyčítáte r. 1429 Příbram Englišovi v hádce, že je cizozemec a že mnoho zlého způsobil v kněžích sprostných a v lidu hloupém,[5] a Tábory zove, jsa jich nenávistník, lidem „najrohatějším, najmstivejším“.[6]

Zatím proti Husitům obou stran vedena od r. 1420 zlá válka křížová podle slibu císaře Zikmunda: „Nebudete-li poslušni, snad na sě kříž obdržíte, a z toho pak teprv přišla by zemská věčná nehoda.“ [7] K vojně křížové připojil týž král boj svůj o českou korunu. Papež 1. března 1420 vojnu vyhlásil a Čechům bylo brániti se. A Čechové bránili se statečně, a v nevalných časech potom útoky opláceli. Popuzena byla proti českému národu „všecka říše“. Volá Žalansky:[8] „Ach jaká tu věrnych šlachtata! Jaké války!

[1] Vavřinec z Brez 454. Arch. Čes III 256.
[2]) Rukop. univ. kn. 17. A. 16. 16. Palacký Urkundl. Beiträg. I. 128. Tomek D. P. IV. 187.
[3] Vavřinec z Břez. Fontes 413.
[4]) Život kněží Tábor. 83
[5]) Rukop. univ. kn. 17. A 16. fol. 48.
[6]) Synoda proti Táborům r. 1426. Rukop. univ. kn. 17. A. 16. 33.
[7]) Documenta. Palacký. 611.
[8]) Spis o velikych atd protivenstvích církve. 1619

Žádný národ před tím ve vší Evropě více krve pro víru a náboženství nevynaložil, jako Čechové!" Přes to, že dle slov arcibiskupa Konráda mezi Čechy samými děly se ostré ukrutnosti lidí nemilostivých a slitovati se neumějících, „sváry, zbouření řádů proti řádům, stavů proti stavům, úmyslů proti úmyslům",[1]) zůstávali Čechové na venek vítězi, tak že církev, vidouc, že mocí se nic nedovede, dala se „líbezným" pozváním s „kacernými" a odbojnými Husity v smlouvání po dobrém, ba proti své zásadě o autoritě. Husité mírní pozvání přijali se slzami, Táboři s hněvem.[2])

Koncil v Basileji měl uvésti Čechy v lůno církve. Za základ smírného jednání položeny povědomé čtyry kusy pražské a soudcem ve sporu uznáno od obou stran písmo svaté. Po dlouhém jednání (1429—1436), za něhož nesmířitelných Táborů vojenská moc byla od mírnější strany husitské s katolíky spojené zničena, přijal koncil kompaktáta, povolil přijímání pod obojí,[3]) celkem pochválil ostatní tři artikule, a Čechové prohlášeni za pravé a věrné syny církve, což radostně si literami česky, latině, uhersky a německy na mramorové tabule napsali a na kapli Božího těla v Novém městě pražském vstavili. Nápodobně psali si na zdi též v jiných chrámech[4]) a do posledních dob XVI. věku leckdy se k těm nápisům jakožto veřejným vysvědčením o své pravověrnosti odvolávali.[5])

A přec uvedl koncil Čechy do církve jen na polo. Čechové zajisté byli lepší bojovníci než diplomaté.[6]) Z pramenů jde nade vši pochybnost, že s Čechy nejednáno upřímně.[7]) Po tolika bojích bylo vymoženo jen přijímání pod obojí, ale ne tak, jak Čechové mínili, že by totiž kalich byl k spasení nevyhnutelný a toliko s ním že svátost celá. Koncil stál na svém přesvědčení katolickém, že v každé částce celý Kristus a jedna že postačuje.[8]) Také neuznával koncil potřebu toho, aby dětem nemluvným podávala se svátost oltářní, aniž dovolil, aby kostely se dělily dle přijímání pod jednou nebo dvojí. První článek kompaktát tedy nedokonán po přání Čechů. Ostatní kusy přijaty též jen s ohradami a spíš theoreticky. Hříchové smrtelní prý ať jsou trestáni, ale od těch, kdož mají k tomu právo, slovo boží ať svobodno, ale jen kněžím od vrchnosti církevní ustaveným; světské panování nebudiž kněžím,

[1]) Plzeňs. listář v museum. Privil. 25. R. 1431.
[2]) Tomek D. P. IV. 507.
[3]) Arch. Č. III. 389.
[4]) Takž čteme v zádušní knize pražského kostela sv. Martina při r. 1604, že platí se Smolíkovi při opravě chrámu „od textu vypsání koncilium bazylejského a na reštu v krucifixu 45 grošů".
[5]) Arch. lounský č. 1. C. 18. R. 1595 fol. 100.
[6]) Denis-Vančura. Konec samost. 8.
[7]) Palacký Gesch. des Husit. 135. vyjímá z neupřímnosti jediného biskupa Filiberta.
[8]) Odtud napotom v Čechách obvyklá formule při podávání hostie: „Corpus et sanguis domini" atd. Frind. Kirchengesch. III. 153.

ale světské zboží míti mohou. Je patrno, že se koncilu nikterak nechtělo do radikálních opravných článků husitských; koncil neprovedl vlastních střídmých snah reformačních, natož aby přijal a provedl husitské! Jednalo se o ty věci tedy i po úhrnném přijetí kompaktát mezi církví a Čechy dále; však pro běhy politické i pro spor koncilu s papežem věc zůstávala napořád nedokonána a stav Čechů husitských zatímní. Při tom již od r. 1437 patrna úspěšná reakce katolíků,[1]) kteří byli dotud jako ochromeni.

Tenť nepatrný výsledek husitské reformace! V prvním nadšení husitské strany což měly veliké úmysly, a ze všeho zbylo jen přijímání kalicha a pak to, že se města a šlechta zabaveným jměním církevním obohatila. Tu reformační zásadu, aby církev bylá chuda, přijali i katoličtí páni přívětivě a s výsledkem. A co zbylo ze vzdoru, Římu druhdy tak prudce ohlašovanému? Kališníci dosti ochotně — vidouce nezbytí — vyplňovati se jali některé podmínky, pod kterymiž kompaktáta jim byla propuštena: snažili se totiž v řádech srovnati se s obyčeji katolickými, dávali do chrámů obrazy a sochy zase, vodu žehnali, popel, jehnědy, hromnice, oheň v Bílou sobotu a mazance na Velikou noc a jiné starobylé zvyklosti církevní obnovovali. Jen trvali pevně na čtení epištoly a evangelia mateřským jazykem, na přijímání dětí a k tomu dosti záhy přibrali úctu k Husovi jakožto mučedníku božímu.[2]) Také snažili se, pokud v politických zmatcích bylo lze, zjednati v Čechách jednotu víry. Na ten konec odloudili Sirotky od Táborů, a Táboři, kteří se poddali r. 1436 Zikmundovi s podmínkou, že nebudou tištěni od zákona svatého,[3]) byli nuceni podnikati s kališníky nejedno smlouvání o jednotu víry „pro upokojení země".[4]) Však již slevovali ze svých zásad sami. Confessio Taboritarum z r. 1431 je daleko mírnější, než by ji byli napsali deset let dřív.[5]) Ale na tom nepřestáno. Táboři byli šlechtě a mírné straně nepohodlni, i když slevovali. Na ně tedy činěn nátlak neustálý. R. 1441 již přiznali se k sedmeru svátostí, ale tvrdili, že nejsou z nouze potřebny, že jsou jen spasitedlné lékařství duši.[6]) Rok potom bylo marné hádání s kněžími táborskými v Hoře na sněmě kněžském. Tu podal Rokycana, zvolený arcibiskup kališnický, kněžím táborským, aby věřili, že v svátosti jest přítomen Kristus, Bůh a člověk, svou vlastní podstatou přirozenou. Táboři nepřijali.[7]) V posléze

---

[1]) Diplomatář musej Palack Urkundl Beit. II. 481. Biskup Filibert píše o tom koncilu r. 1437.

[2]) Před koncem r. 1416 začali ho ctíti spolu s Jeronýmem, kladouce svátek jich na 6. červc. Tomek D. P IX. 171.

[3]) Diplomatář mus Arch Č. III. 450.

[4]) Rukop univ. kn. 17 A. 16. 75

[5]) Hoefler. Geschichtschr d. huss. Beweg. II. 596.

[6]) Diplomat. mus. 1442. Arch Č I. 376.

[7]) Sem asi spadá kusý traktát musejní č. V. F. 15. zvaný „Bludy čirovaté talše" proti pikartskému neklanění se svátosti. Jungmann Lit. IV. 23.

odsouzeno r. 1444 učení táborské výpovědí sněmovní.[1]) Sněm rozhodl o svátosti oltářní po smyslu strany kališné, schválil, aby nižádný kněz k lidu nekázal těch věcí o těle božím, které nejsou k vzdělání víry, ale více k urážce, a kteréž jsou pro hlubokost i vysokost nechopné; schválil víru o sedmeře svátostí, o očistci, při čemž na zahanbení Táborů uváděn Wiklef, „k němuž mnoho hledí", a který přec držel očistec i roucha obřadní. Když ani po tomto odsudku Táboři svého neustoupili, jsou r. 1452 násilím zlomeni po druhé,[2]) Na Tábor uvedeno kališnictví, táborský biskup Mikuláš odveden do vazby na Poděbrady, kdež, zlomiv nohu při marném útěku, zahynul bídně. Táboři nedostatkem kněžstva zašli brzo potom.

Tenť konec samostatné radikální církve české, která bývala největší překážkou smíru s Římem. Při dobré vůli teď husitská roztržka mohla byti scelena a spravena. Té dobré vůle však na straně římské nebylo, což světle ukázalo se, když Čechové nového papeže, jenž zvítězil nad koncilem, prosili o dojednání kompaktát. Ten, ani žádný z papežů potomních nechtěl vázán býti smlouvou Čechů s koncilem.[3]) Mikuláš IV. odpověděl Čechům, když poslali o stvrzení Rokycany za arcibiskupa, aby zřekli se kalicha. Pius II. naposled prohlásil kompaktáta za neplatná docela. Předchůdcové jeho chtěli Čechy utrmáceti vyjednáváním, Pius II. jim strojil novou válku husitskou.

Neuškodila kurie římská svými tresty, klatbami, vojnami kališným Čechům tolik, jako si škodili sami tím, že se stále nabízeli tam, kde jich nechtěli; že se neodhodlali ani k úplné proměně po smysle katolickém ani k úplnému odtržení od církve. Tím že setrvávali bez přetrží v nejistotném, dvojakém stavu, připravili se o bezpečný rozvoj, o řádné církevní ústrojí, a utrativše zvolna sílu, žalostně hynuli. Jen jednou, ale na krátce, r. 1450 vzchopili se utrakvisté k odštěpení od církve římské dokonalému, hodlajíce spojiti se s církví východní. Úmysl ten mohl míti veliké následky. Vzavše z pokladu Emauzského slovanský evangeliář, poslové čeští nesli ho do Cařihradu v dar, ale císařství tamější již dokonávalo svůj tisíciletý život. Padlo pod mečem Turků r. 1453. V Římě se opravdu lekli, vidouce podnik český zoufalý, ale podnik zůstal episodou v zápasech českého národa bez následků; listy metropolitů řeckých a listy české, o těch velikých věcech jednající, pečlivě

---

[1]) V diplomatáři musejním jiný akt nežli užil Palacký v Děj. IV. V jádře ovšem vše stejno.

[2]) Když se Přibík Klenovský r. 1468 uvazoval ve Volyni, byli poddaní většinou „staré víry" menšinou táborské. I prosili Táborští o kněze. Řekl Přibík: „Ne, nemuož to býti, vás jest málo, hleďte sobě kněze, kdež můžte, ale těchtoť jest mnoho." Optali sobě v Strakonicích kněze. Arch. Č. VII. 311.

[3]) Katoličtí historikové církevní zovou koncil basil. kusým, schismatickým. Je zajímavo, že i kostnický koncil pokládá se za oekumenický jen co do sezení, v kterých odsouzen Hus. Schůzí, v kterých souzen papež Jan XXIII., novotný papež nepodepsal.

si uchovávali Čechové na památku své hrozby nevyplněné. Když na Veliké kolleji universí pražské r. 1607 spadla nahnilá věžička, nalezeny v makovici „Epistolae Constantinopolitanae ecclesiae graece et latine scriptae (s datem 18. januar. 1450) a spolu s nimi literae cleri e Bohemia ad graecam ecclesiam missae.“ Professorové vložili listy do opravené věže zase.[1])

Ale všecku vinu žalostných poměrů náboženských v Čechách nelze sčítati na samu římskou kurii. Nemilostivost a tvrdá neústupnost na římské straně byla živena nesvornými Čechy samými.

Utrakvisté mírní mezi sebou dvojili se v stranu jednu, která vždy ochotně spěchala smiřovati se s Římem, opouštějíc i český jazyk při mši a všecko, čím by se mohla lišiti od církve katolické až na přijímání kalicha, a v stranu tvrdší, horlivější a neústupnější, která držela mimo kalich ještě jiné nevalné rozdíly, svrchu často připomínané. Obě strany vstavily před sebe hesla politická, a v zmatcích i zápasech náboženskopolitických směla vždy kurie doufati, že pokoří Čechy bez výhrad a zvlastností jejich.

Byly v Čechách náboženské poměry nad vše pomyšlení smutné. Čechové stáli o kněze po katolicku svěcené, biskupové nechtěli světiti, Čechové zvolili si arcibiskupa, Řím ho neuznal, ač mohl naditi se, že Rokycana již z pouhé ctižádosti přivede k místu smír mezi kališníky a církví.[2]) Místo aby volbu jeho potvrdil, poslal papež legata Carvajala r. 1445 do Čech o nové jednání, a Čechové, vždy zase doufající, přijali legata se slávou a radostí neobyčejnou. Všecka města Pražská vyšla mu vstříc až do Krče, žáci, řemesla, kněžstvo, učení vítali ho na mezkyni jedoucího a se zpěvy pod nebesy uvedli vyslance papežského do města. Ale vystřízlivěli ze své radosti brzo. Kardinál o kompaktatech pravil, že jich on ani papež neznají, a když mu je na ohledání svěřili, ujel s pergamenem nenadále z měst Pražských. Jinačí byl odjezd jeho nežli příjezd Lid házel po něm kamením, mezkyni, na níž seděl, uřízl jakýsi kněz ocas potupně, a by nebylo průvodu zbrojného, nebyl by legat živ vyvázl. Kompaktaty, na nichž Čechům tolik záleželo, vrátil přinucením. Tím zase vášnivě narostla v Čechách nechuť k papeži a byla živena i dalším vyjednáváním s Římem.

Také kapitola kathedralní v Praze, přední stráž zájmů katolických v zemi, jsouc živel bojovný, přičiňovala k zmatkům v zemi seč byla. O Rokycanovi nevěděla nic zlého, a přece ona nejvíc proti němu brojila a zabránila jeho potvrzení za arcibiskupa,[3]) ona neustávala popuzovati okolní biskupy, aby nesvětili utrakvistům žáky na kněze, ba když všecky strany v Čechách i s katolickou

[1]) Arch. zemsk. Oeconomica č. 14 fol. 588.
[2]) Řekl to sám Jiří v důvěrném hovoru Sylviovi. Čti v Palackého Děj. IV. I. 242.
[3]) Tomek D. P. IV. 139.

podle usnesení společného vyslaly do Říma k papeži Eugeniovi o kompaktata, kapitola vyslala své tajné poselství, aby papež nesvoloval v nic.[1]) Kališní opláceli, jak uměli. R. 1448 ve schůzi všeho kněžstva obojí strany v kolleji Veliké mimo jiné kusy sneseno, aby kompaktata byla držena, aby žádný ani zjevně ani tajně nesměl pod jednou podávati, aby žádný nesměl na kázání neb na zpovědech pravdě přijímání pod obojí utrhati, a kdo bude přijímajícím pod obojí nadávati odřezanců, toho že z města vyženou.[2]) Brzy potom prý Rokycana zakázal pochovávati na místa posvěcená ty, kdož nepřijímali pod dvojí,[3]) kteroužto tvrdost, zakládající se dle církevního práva v samém pojmu církevního pohřbu,[4]) přejali Husité, jakž známo, od katolíkův.

Přes napjaté poměry rostla strana katolická v Čechách, zvláště za krále Ladislava. Panstvo katolické snažlivě podnikalo restauraci svého náboženství. Za Ladislava vrátilo se lecco z církevního zboží uchváceného ve vojnách, držitelé vyzváni jsou, aby prokázali se řádnými zápisy; kdo neprokázal, měl vrátiti. Kláštery mnišské se nově zdvihaly, staré oživovaly. Katolíkům rostla smělost, jeví se to v posměšných písních, které skládali proti Husitům. Kněží podobojí zovou se v katolických paškvilech „manichejskými fallaři", kompaktata slují tu „komprdata", většina národa „husáci". Husáci prý mordovali kněze, slušíť jim tedy totéž činiti, páliti, mordovati, „místo jim nedávati, než sem tam hnáti beze vší lítosti, jehožto doufáme, žeť se jim to vše stane za Ladislava krále".[5]) Zvlášť namířeno měly hanlivé písně na Rokycanu, jenž byl katolíkům personifikací horlivého neustupného kališnictví.[6]) Posmívaly se mu neslušně s jakous vdovou Kroupovou, že ho „opojila medem, zasypajíc zázvorem, odběhl vně kožicha, zapomenuv kalicha".

Jistou posilu měli katolíci v mnichovi Kapistránovi, jenž fanaticky kázal proti kompaktatům a vůbec proti všem kacířským Čechům a při tom tuze hrubě nadával.[7]) R. 1451 kázal v Krumlově, v Hradci Jindřichově, kde po něm dosud ukazují na zdi kostela sv. Václava slovo Ježíš, jím prý napsané.[8]) Horlivec ten kázal ještě leckde jinde, kde mu bylo bezpečno,[9]) pak odešed

---

[1]) Č. Č. Mus. 1848. I. 379.
[2]) Rukop. univ. kn č. 17. A. 16. fol. 95.
[3]) Pfrogner Kirchengesch. 296.
[4]) Rittner. Círk. právo katol. II 155.
[5]) Nebeský v Č. Č. Mus. 1852. III. 45. 48.
[6]) O jeho povaze vřele píše Palacký Děj. IV. I. 390.
[7]) Palacký Urkund. Beitr. 29. Tomek D. P. VI. 225.
[8]) Paměti fary Jindřhrad. Rukopis Fr. Tischera. Nápis při opravě r. 1878 porušen a napsán o stopu výš! Method VIII. 26.
[9]) R. 1454 píše Olomouckým o něm kdos: „Mnich jen kaceřuje, dobréť jemu tu u vás žváti a lháti, že jemu žádný neodpovídá; o kněžích Olomúckých nic nedí, ješto svátosti za peníze prodávají a na lichvu peněz svých půjčují.. těchť je slep, těch nevidí." Č. Č. Mus. 1887. 118.

z Čech, nikdy nepřestal proti českému národu volati boj a opovržení u cizích.

Poněvadž Jiří z Poděbrad již jakožto správce zemský jevíval u věcech víry ke katolíkům velikou snášenlivost, doufala římská kurie, že by jeho pomocí mohli Čechové nejsnáz byti připraveni v poslušnost a pozbaveni byti kalicha o nějž se zbytečně tolik namáhali. Již r. 1451 naváděl ho Sylvius, pozdější papež Pius II., aby stranu podobojí podrobil papeži. Jiří tehda ukázal k smlouvám basilejským, jimi prý cesta k smíru. Sedm let potom slibována Jiřímu v Římě svěcená růže a pozlacený meč, když přivede Čechy, aby nechali kompaktat.[1]) Jiří dojemně se ohlašoval, že v kompaktatech zrozen a vychován a že míní v nich zemříti. Na sjezdě v Brně r. 1463 pravil, že kompaktaty byla země upokojena, jak je může papež bráti, který jest menší než koncilium? Ale papež už před tím vysvětlil poslům českým své stanoviště řka: „Neučiníte-li, jak se vám rozkáže, zkažen bude i král i království, a víte že to mohu učiniti!" Načež Piovi II. odvětil jeden z poslů, Václav Koranda, že nezdá se králi ani království k víře podobné, aby kdy od takové studnice milosti skutek tak nemilostivý a ukrutný mohl pocházeti.[2])

Pius jen pro smrť nedošel k tomu, aby proti Jiřímu zdvihl vojnu křížovou. Nástupce Piův Pavel II vydal nejprv na krále zlý půhon, v nemž nepěkně nadává Jiřímu hrozných příser a prašivých ovcí. R. 1467 o boží hod vánoční vyhlásil papež o králi nález svůj, že ho jakožto křivopřísežníka zbavuje království. Potom proti králi a národu českému zaraženy války, křižáci, vedeni jsouce kněžími, zemi hubili, i deti a ženy utracujíce,[3]) domácí nepřátelé královi a předevšemi kapitola zámecká s pověstným horlivcem Hilariem,[4]) jehož za mláda kališník Rokycana vyživoval, ponoukali k tomu zlému a přičiňovali, přes to že byli od krále tolik zvelebeni všickni.[5]) Byla v těch činech náboženská předpojatost tak nesmírná, že nehrozila se ani zkaziti vlast.

[1]) Tomek D. Pr. VI. 303.
[2]) Tomek D. P. VI. 381.
[3]) Hlavami dětskými po sobě házeli jako hlávkami zelnými. Sedláček ve Věstníku Spol. nauk 1893 se zuřivým zabíjením Čechův a vypalováním jich vesnic spojuje začátky prostrannější germanisace českého severu a západu i severovýchodu. Srov. též Tomana ve Věstn. 1893. XVI 85. Jaká podle cizinských křižáků lidskost byla v zdejších katolických pánech, o tom hrozné svědectví napsal jeden z nich sám. Oldřich z Rožmberka r. 1425 píše císaři kynicky, že nemůže Husitům překážeti pro jich sílu, ale co kradí čili podtajı může polapiti, to utopí nebo umoří. Ar. Č. III. 7.
[4]) J. Truhlář v Začátcích humanismu 35 uvádí pramen, dle něhož byl Hilarius „ignarus Pragensis decanus"; však listy mnohé, jež chovají se v arch. kapitul., svědčí, že nebyl pranic ignarus. Hilarius při nejmenším jeví se v nich přeobratným stylistou.
[5]) Manualník Korandův, Jos. Truhlář. 13.

Zdeněk Šternberský, strůjce panského odporu proti králi, „hejtman“ papežskou bullou zřízený, vyzývá r. 1467 k boji slovy málo duchaplnými: „Turkům veliké leknutí učiníte, když oni uslyší, že jste kacířstvo rušili a jednotu i svaté poslušenství zachovali, chcete-li přemoci Turky, tehdy napřed rušte kacířstva a tak brzy uzříte Turka přemoženého!“ [1]) Z českých měst vedli si Plzenští proti králi svému tak, že od Pavla papeže obdrželi erb a pochvalu, proto že bojovali „proti nepravosti synu Jiříkovi kacíři, který se králem českým jmenuje“.[2]) A do celých Čech píše Hilarius: „To jest řád církve svaté, koho kostel římský tupí, toho tupiti, koho za křesťana má, toho také jmíti!“ [3])

Jiří král se vítězně udržel proti poštvaným poddaným svým, proti křižákům i proti nehodnému zeti svému Matiáši uherskému.

Podle dnešního badání nelze ani pochybovati o tom, že by byl král Jiří papeži povolil, kdyby byl viděl možnost nějakého zdárného výsledku. Král sebe popularnější nebyl by dovedl většinu země obrátiti na jinou víru. Jiří sám byl tak moudrý, že neviděl v utrakvismu jedinou spásu; zdá se, že nebyl vůbec náboženský horlivec,[4]) byl uvážlivý muž, svůj věk daleko předbíhající. Že by se byl stal katolíkem již při pověstné přísaze korunovační,[5]) není pravda, spíš věříme určité zprávě,[6]) že král bojem unavený a nemocí trápený v posledních dnech života svého poddával se papeži ve všem všudy; však než se poslové vrátili z Říma, zemřel. Že synové jeho potom stali se katolíky, to by mohlo svědčiti o předchozích vlivech při vychování domácím. Jeho tolerance vykládá se také ctižádostí, že toužil po německé koruně. Buď jak buď, uvážlivý, tolerantní byl; proto nezachovávali interdikt proti němu nejední katoličtí kněží i řeholní[7]) — známe jménem víc než třicet osob[8]) — v čemž vězí největší svědectví, kterak se jemu i vší zemi křivdilo. Velikost klateb samým přívržencům strany římské se protivila, ani biskup vratislavský, Jošt Rožmberský, jenž kázal proti kalichu r. 1461 v chrámě sv.-Vítském, nebyl protiven Jiřímu

[1]) Listář plzeňsk. v mus. kus 45.

[2]) 5. červenc. 1466. Arch. mus. č. 3. D. 25. fol. D. 7. Plzenští získavše titule nejkřesťanštějšího města dali se ke králi Matiáši. Roku 1479 teprv vyjednáni jsou zpět od Vladislava. Listář plzeň. v mus. 45.

[3]) Arch. kapitul. Acta exilii. VI. 7. 39.

[4]) Dle Grünhagena Gesch. Schles. IV. nebyl Jiří ani národní horlivec. Grünhagen uznává, že mu Vratislavští, popuzeni byvše Kapistranem, pomluvami v Římě křivdili. Denis ho výborně přirovnal k francouzskému králi Jindřichovi IV.

[5]) Bachmann. Georgs Wahl. 74. Přísaha Jiřího připouštěla právem mírnější králův výklad.

[6]) Archiv olešnic. Opis v arch. histor. spolku. Listina z r. 1493. Dotýká se toho i bratrský spis z r. 1518 „Osvědčení jednoty bratrské“: A v těch časích války se zdvihly proti králi Jiřímu od římské strany, až k tomu přivedeno, aby král kořil se stolici římské a poslušenství slíbil.“

[7]) Diplomat. musej. 1467. Palacký Urkundl. Beitr. 458. 485.

[8]) Arch. kapitulní. Acta exilii. VI. 7. 31.

a výtečný protonotář apoštolský Jan z Rabštejna v slavném listě svém vzpírá se proti přísnosti papežské a naříká nad neštěstím vojny.[1]) A r. 1469 vyznává legat Rudolf ve Vratislavi, kdyby byl lépe znal věci, že nikdy by byl neradil k násilí, papež prý byl zle zpraven.[2])

Nedivno, že za těch protivenství, která na Čechy se hrnula z Říma, zase vznikalo a rozšiřovalo se tu větší srdcí zatvrzení a vzdory. Dělány hanlivé písně, malovány potupné malby na posměch kněží, papeže, kardinalův a mnichův.[3])

Nechvalné zprávy o papežích a nezřízeném živobytí z Říma do Čech donášeny a tu s chutí byly přijímány a na paměť zapisovány. Zdeněk Kostka jsa poslem krále Jiřího přinesl z Říma zprávu, že papež má 24 kardinaly, z nichž i nejposlednější má 50 koní, jiný 100, jiný 200 a přední půl čtvrta sta.[4]) Taková zpráva, které by sobě dnes nikdo ani nevšiml, působila v zemi, kdež drželi husitský článek o chudobě církve, velmi protimyslně. Jiný Čech přinesl z Říma pohoršlivou zkušenost, že v postě tu prodávají svobodně maso, slepice, a to že kupují sluhové praelatů.[5]) O Piovi II. vypravováno, že o jeho nemravnosti ví země Rakouská, Korytanská i Vlaská; Paulus že nešlechetník, až o něm stydno psáti. Z těch věcí hned činěn důsledek, že takoví papežové s kardinaly nemohou býti církev svatá; tomu prý žádný věrný nepovolí, leč ten, kdož má kočky v hlavě.[6])

Horlivější kališníci čeští drželi se teď zase houževněji všech těch kusů, od nichž potom poustoupili pro dobrou vůli. Rozhodněji jali se tvrditi, že kalich jest Kristovo nařízení a že pod jednou jen svátosti půl.[7]) Kalich, symbol husitství, zase ochotně vstavován na chrámy, domy, hradby, brány a kam se hodilo. Jím se zřejmě oznamovalo smýšlení. Horlivěji v skutek uvozováno přijímání dětí, což zvláště matky asi z pověrčivosti rády vídaly, vímeť, když to přijímání r. 1437 se stavilo, že veliké zdvihaly nářky. Zase psány obranné traktaty o přijímání dítek, a do nemluvňat násilím cpány drobty svátostné vínem smíšené na způsob kaše. Směje se Žídek souvěký, že dítě druhdy vytratilo, a mátě zametla, že starým na pláště krev boží rozlévali a ženám na šlojíře.[8]) A neustali čeští utrakvisté nikda od podávání dítkám přes posměchy cizinců ani přes patrnou zkušenost, že svátost se zneuctívá nejsnadněji, když

[1]) Manual. Korand. 117.
[2]) Arch. f. Öst. Gesch. LIV 353. Palacký D. IV. 2. 104.
[3]) V Praze r. 1464 namalován strom, s něhož padají zralé ženy do plášťů kněžím. Tomek D P. VII. 79
[4]) Rukop. univ. kn č 17. F. 2.
[5]) Tamže. 88
[6]) Manualník Korandův. Truhlář J. 70.
[7]) Arch Č. VII 250
[8]) Opis Správovny Žídkovy v univ. knih 57.

cpe se do dítěte. Kterak pevně drželi Čechové přijímání dětí, viděti na příhodě humanisty Celtesa. V Čechách ho pohostili, ale musil utéci odtud r. 1491, protože s posměchem napsal: „Jak silný je to lid, když v nejútlejším již věku Boha hltá“.[1])

Ze vzdoru zase teď víc než druhdy horleno pro český jazyk a proti latině při služebnostech božích. Prudce kázal Rokycana: „Budou jiné a jiné řeči na nešpořích, na jitřních, na hodinkách, na mšech, na kumpletích; kdyby jim lidé rozuměli, náramně by lidi k náboženství popudili, ale kdyby to lidem čtli česky, aby rozuměli, uzřeli by, jak by se ďábel vzpouzel“.[2]) V těch asi dobách začali čísti kališní celou mši po česku.

Teď zas ochotněji a slavněji slaven svátek Husa, jímž strana katolická dráždila se nejvíc; snad jí nebylo ani tak o svátek jako o způsob oslavy: v ten den běhali v Praze houfy a běda mnichu, jenž se jim dostal do rukou, bez urážky neodešel, aspoň ho potahali za kapi a zazpívali mu zlou píseň o papeži. Doktor Žídek z té příčiny navádí krále, aby nařídil, by chodci nezpívali rouhavě o papeži a biskupech, kněží aby nezpívali česky v kostelích, aby také nechali zpívání o Janu Husovi, neb to není k lásce rozmnožení než k rozličným svárům.[3]) Boj mezi oběma o Husa veden také písemné a neustal tak brzo. R. 1496 píše Koranda proti františkánovi, jenž posmíval se „husákům“, že mistr Jan Hus byl kněz poctivý a Čech věrný, pro pravdu falešně odsouzený. „Za mučedlníka jej držíce jím se nestydíme, doufajíce, že před Bohem se přimlouvá za ty, kteří milují víru z zákona božího.“ [4]) Hus malován na archy kostelní a na jeho čest pojmenován ten onen pozemek u Prahy Husovkou.[5]) S Husem spolu ctěn Jeroným a jak se podobá — byť ne tak všeobecně — i Žižka.[6]) V kalendáři nacházíme Žižku za svatého teprv r. 1544;[7]) potom už zase není uveden nikde.

Zavrženy zase svěceniny některé, a zavrhován kropáč s důvodem, že lidé se domnívají, jako by svěcená voda odnímala všední hříchy, rozmnožovala zboží, odtiskovala nepřátely, vymítala obludy a ouhrnem víc činila nežli boží krev z kalicha.[8]) Že někteří kněží ze vzdoru proti Římu zacházeli za slušnou mez, to vysvítá ze zpráv Žídkových: kněží prý na kázáních rouhali se obrazům umu-

---

[1]) Č. Č. Mus. 1880. 482.
[2]) Postilla Rokycanova v univ. kn. 17. D. 12. Při neděli masopustní.
[3]) Žídek. Správovna. l c.
[4]) Korandův Manualník. J. Truhlář. 93.
[5]) Desky Miscell. č. 92. CC 7.
[6]) V Script. rer. Siles. VIII. 22 je r. 1459 Žižka uveden; Tomek D. P. IX. 172 míní, že nemístně.
[7]) Almanach s pranostikou na r. 1544 mistra Petra z Proboštovic. Svátek Žižkův položen k 8. červenci.
[8]) Manualník Korand. 147.

čení Páně, Mateře boží; také prý ponoukali, aby lid nepostil se a dělal ve svátky. „Viděl jsem,“ dí Žídek, „ano zámečníci dělali, ženy předly na kolovratích i na přeslicích na den narození Panny Marie a jiných svatých.“ [1])

Jináče ani nejprudším kališníkům za druhé vojny husitské v době Jiřího nepřišlo již na mysl odtrhnouti se od církve římské a ustaviti se v církev českou. Drželi většinu římských zvyklostí, o božím Těle konali zbožná processí s pannami u věncích a s trubači, uctívali ostatky svatých, svátosti drželi stejně s katolíky, mši stejnou, jenže českou, a kněží kališní žili v coelibátě jako římští. O svátost oltářní měl Rokycana velikou péči. R. 1462 nařizuje svému kněžstvu, aby věřilo, že v svátosti pravý Bůh a člověk Kristus, aby pečlivě zavírali tělo boží, by na ně nešli moli, mouchy, myši; aby jeho neokazovali prve, až se rozsvítí svíce. Také aby dobře chovali svaté oleje, by k nim ruka nevěřících nemohla.[2])

Však úhrnkem z těch podivných poměrů náboženských v Čechách nemohl býti jiný výsledek, nežli jak ho satiricky naznačil Vaněk Valečovsky,[3]) když se byl svadil s Rokycanou. Církev prý je vůz, v němž jsou s obou konců koně zapřaženi; lidé sedíce na něm, rádi by táhli k nebeskému království, ale nemohou; kněží každý ze svého konce k svému voji táhnou, až lidé na voze se vadí, tepou, sužují jako blázni. A že lidé i po hospodách svářili se o věcech víry, to dí dosti neomaleně sám Rokycana: „Mnoho by našel, aniť sejdouce se do krčmy a zžerouce se, tuť budou tlamati o krvi boží.“ [4]) Také z prvotní husitské zbožnosti a mravnosti lecco ostydlo následkem zmateného stavu církve české.

Po smrti Jiřího rozvinovaly se poměry neutěšeně dále. Jiřím zemřel poslední a jediný král český, jenž byl nad stranami. Že katolíkům přál, to bylo svrchu praveno a uznává se.[5]) Za něho rostli. Když r. 1462 pozval je před sebe, aby jim ohlásil, že bude držet kompaktaty, dostavilo se 714 katolických kněží. Číslo znamenité![6]) Také z kapitulních knih z l. 1454—1460 za správy administrátora Václava z Krumlova světle znáti, že život katolický tehda nebyl nepatrný.[7]) Za války s Jiřím spíš pronásledovali katoličtí páni kališníky nežli naopak. Aspoň neví se, žeby byla kališná vrchnost kde ublížila katolíkům.[8]) Za nástupce Jiřího, Vladi-

---

[1]) Správovna Žídkova. Rukop. v univ. knih.
[2]) Diplomat. musej 1462. Palacký Urkundl. Beiträge. 267.
[3]) Arch. zemský. Traktaty z Herrnhuta. 1452—1458.
[4]) Postilla Rokycanova již citov.
[5]) Frind. Kirchengesch. IV. 48.
[6]) Tomek. D. P. VII. 55.
[7]) Arch. kapit. č. VI. 5. Kolik jen manželských sporů odevšad sem se přináší!
[8]) Arch. Č. VII. 278. R. 1467 Jindřich z Hradce všecky kališné vyhnal.

slava, jenž byl věrou katolík, přirozeně rostla strana katolická ještě víc. Zvláště když se byli katoličtí páni od uherského krále Matiáše odklonili k Vladislavovi[1]) a když zdvižen interdikt katolických služeb božích (r. 1482).

Vladislav brzy objevil se býti stranníkem. Přísahal sic na kompaktata, ale nedbal jich. Král zřejmě dopouštěl útisky kališníků na panstvích katolických. Farářové podobojí jsou leckde — na příklad z Benešova Zdeňkem Konopištským — s hanbou vyháněni. Když r. 1478 sešla se všecka strana pod obojí k sněmu, což tu bylo naříkáno, že kališníkům hojně kostelů od strany protivné vzato. Tehda zase nejvíc žalováno do kanovníků pražských, kteří po smrti Jiřího postavili se s důrazem na čelo katolické reakce. Duchovní zástupcové strany pod obojí — konsistoř kališná — r. 1480 žalostivě píše do Hory: „Čas za časem jde a pravdy boží berú umenšení na mnohých místech a milovníci jich trpí nátisky a najvíc od domácích".[2]) Teď směle do Čech přicházeli z Němec katoličtí missionáři, kteří, lze-li jim věřiti, pracovali tu s úspěchem. Aspoň nápotomní biskup mohučský Erhard chlubil se, že v Lounech a v Slaném (kdys kolem 1475) hojně lidí obrátil ke katolictví.[3]) Odpadlíci husitští jsou ochotně přijímáni i bez odpřísáhnutí svého kacířstva, také jsou přijímáni soukromě od kněží.[4])

Nastala persekuce kněží i se strany krále nebo aspoň jeho úředníků katolických. Na jeho rozkaz r. 1478 vypověděn z Hory farář Martin Hegius, že ostře kázal. Horští jsou pak od krále pochváleni, že kázali Hegiovi pryč; při tom dostalo se jim rady, kteří by takoví byli bouřliví, pusťte jim cestu, ať jdou před se a jiné nebouřlivé na místa jich vezměte.[5])

A kněží obou stran neustávali kázati bouřlivě. Kázali v Praze i jinde jedni proti druhým, kališníci kázali i proti králi, že je

---

[1]) Kde tou dobou seděli katolíci, nesnadno vyšetřiti. Lze poněkud souditi dle konfirmací v kapitule. Nejhustěji se tu připomínají od smrti Jiřího do konce věku XV. kromě Plzně Budějovice, Hradec Jindř., Krumlov, Most. Ale o Mostě víme z Butzbacha, jenž tu byl r. 1475, že jsou v něm kacíři (Butzbach Chronic. 105). V konfirmacích katolických dále vyskytují se: Teplá, Vožice, Vojslavice, Borovany Slavkov, Bečov, Střežov, Nepomuk, Máslovice, Loket, Tachov, Dejšina (?), Myšlev (Mysliv, Myslov?), Luh, Přesečná, Údrc, Nové Hrady, Kadaň, Miličín, Brodec, Netolice, Hostoun, Pistín, Blovice, Trpisty, Kinšperk, Vary, Kojetice, Měčín, Pístov, Výprty, Hostinné, Volyně, Děčín, Křečov, Sobotka, Prachatice, Ústí n. Lab., Manětín, Lomnice, Horažďejovice, Klapy, Lichnice, Duchcov a některá malá místa v severu a jihu českém. R. 1444 byly Prachatice kališné. Oldřich z Rožmberka, koupiv onoho roku Prachatice, musil písemně slíbiti, že jich zanechá při kalichu. Arch. prachatic. Opis v mus. O hlavním městě Praze dí Butzbach, jenž ji navštívil asi r. 1486, že na Starém a Novém městě jsou jen Husité, na Malé Straně „křesťané" (Chron. vyd. Beckerovo. 69).

[2]) Arch. zemsk. Opisy z Kutné Hory.

[3]) Butzbach. Chronik. 100.

[4]) Tomek. D. P. X. 12.

[5]) Arch. zemsk. Opisy z Hory.

„papežník bez kalicha“. Strana kališná zlobila katolíky písničkou „věrní křesťané“; král píseň zakázal, kdo dopaden, že zpíval, trpěl proto.[1]) Když král přijel do Hory, učinil mu rouhavý švec zastavenícko před Vlaským dvorem.[2]) Bylo již patrno, že král znevážen, a že k obecné bouři není daleko. Aby mysli ještě více byly pobouřeny, povolal si král r. 1480 čtyři pražské faráře kališné do svého dvora, odkudž vzati na vůz a dovezeni na Karlštejn, kdež jeden z nich, Michal, rodem Polan, farář svatojilský, zničen smrtí ukrutnou.[3]) Týž Michal před smrtí svou řekl králi ve dvoře: „Však víme, že se nám to děje pro nic jiného než pro rozdávání krve pána Krista nevinným dítkám a pro české zpívání!“

Také ochotní konšelé staroměstští, aby se králi zachovali, polapili několik výtržnějších měšťanů a jednoho mučili tak nekřesťansky, až ho přetrhli.

Mysli obecného lidu byly tak zjitřeny, že roku 1480 strhla se o božím Těle rvačka a nešetřeno zbožného úkonu: rvalo se katolické processí s kališnickým. Týnský kněz Olbram utržil políček. Vida kam věci spějí, pokoušel se král o to, aby strany se nějak porovnaly. R. 1481 sešli se katolíci s utrakvisty, smluvili se, že nemá podací pán kněze trestati, alebrž kněz že má býti souzen od soudu obojí strany, králem dosazeného; lid že má míti svobodu obojích kostelův, a že vypraveno bude poselství k otci papeži o kompaktata, král též aby vyslal své posly, a zatím aby strana stranu nekaceřovala.[4])

Skrze kancléře Jana z Šellenberka docílil král, že znova v lednu r. 1483 obě strany stejným počtem vyslaných měly o smír jednati, ale nedohodly se, a týž rok protimyslnost náboženská dospěla až ke krvavé, hrozné bouři za nepřítomnosti krále. Mimo obecné příčiny časem nashromážděné naskytly se ještě zvláštní podněty k výbuchu. Nejprv byla to kázání mnisská proti kalichu, prudší a hustější nežli druhdy.[5]) Z mnichů nejprudčeji kázali bosáci u sv. Ambrože, ze světských nejostřeji své hněvy vyléval kanovník Vlk. Druhé, byli nevěrní konšelé pražští obou větších měst, ti nestranili jen katolíkům a Němcům, ale nad to ještě vedli sobě při správě obce zřejmě nepoctivě a nespravedlivě. Byly to stvůry královy a hlásili se k straně katolické jen proto, aby mohli provozovati neplechu. Pro svoje svědomí zlé vysílali množství vyzvědačů po městech Pražských a přistrojili měšťany o svobodu.

[1]) Staří Letop. 219.
[2]) Hájek Kron. 450.
[3]) Staří Letopis Neuberkův exempl. 164. Manualník Korand 133. Rukopis Bydžovského Collectanea v bibl. Lobkovick. v Praze. Fol. 11. Že byl Michal zmučen, píše jediný Hájek Kron. 450.
[4]) Rukop. univ. knih. 17. A 16. 99.
[5]) Liber decanor. II. 149. Staří Letop. III. 233.

Konečně odhodlali se k tomu, že vraždou zbaví se předních mužů kališných [1]) — a ten zlý, krvavý úmysl, byv prozrazen v čas, obrátil se proti nim samým. Jsou z radnic s oken vyházeni, povražděni i odpraveni. Lid se vrhl na kláštery, pobořil některé, mnichy vyhnal, některé pobil, stopil u vodě. Podivným průvodem vyšli mniši bosáci z Prahy, kráčeli za křížem a lid k uchu křičel jim potupně „Jez-hus". Také židé jsou vyloupeni, jakož obyčejno bylo při takových příhodách.

Tím katolická reakce krále Vladislava za jediný den skoro v nic uvedena. Papež Sixt IV. volal hněvivě na Čechy kříž, ale německých křižáků chuť s Čechy bojovati byla již ta tam. Také král Vladislav nedovedl se vzchopiti k ráznému činu trestnému, asi znal dobře vinu svou; smířil se tedy s Pražany a odpustil po některém vyjednávání. Smluveno, když ho Pražané odprosí, že jim řečí milostivou všem vespolek i každému zvlášť hněv svůj odpustí a těch věcí že jim nyní ani budoucně ničím zlým vzpomínati neráčí: kněží a mnichů vyhnaných že král s sebou nepřivede, než až se vrátí do Prahy, že teprv potom bude o ně jednati s Pražany duchovními i světskými povolně, dobrovolně a bez soudu; mešná roucha, kalichy, knihy z klášterů vzaté že Pražané králi vrátí ten den, když přijede.[2])

Brzy po tomto smíření královĕ s Pražany došlo k památnému míru náboženskému r. 1485 na sněmě u Hory. Smluvili se tu kališní s katolíky, že každý ze stavů bude moci své víry o přijímání velebné svátosti užívati podle důvěření svého svědomí, a kněží že mají slovo boží bez hanění a kaceřování strany druhé svobodně kázati.[3]) Smluveno též, aby každá strana držela kostely, které měla při začátku panování Vladislavova, a konečně snesli se o poselství dvojím k papeži, aby rozhodl o cestách, kterými by mír mezi stranami na věčnost byl zachován.[4]) Tento smír, o nějž zásluhu měl velikou katolický administrator Pavel Pouček,[5]) kapitule nemilý, vydává v trudných dějinách tehdejších čestné svědectví českým náboženským stranám a znamená pokrok lidský nepopíratelný.[6]) Mír Kutnohorský stal se základem k poměru obou

---

[1]) Že by byli ukládali o bezživotí celé strany pod obojí v Praze, bylo přemrštěně na ně sváděno. Vždyť provedení bylo nemožné, byli by musili dáti vybiti všecko skoro město. Burda. Sbor. Hist. II. 122. Staří Letop. 233. Bachmann v Mittheil. f. d. Gesch. d. Deutsch. XIX. zase naopak dokonce nevěří v spiknutí katolické a německé, v čemž Denis-Vančura (Konec Samost. 147) správně tuší předpojatost toho historika k Čechům.

[2]) Concordia facta v arch. praž. v kodex. č. 994. 79. U Tomka D. P. X. 65 obšírněji.

[3]) Politica, Rukop. budišínský. 353. Veleslav. kalend. 144. Arch. Čes. IV. 512. V. 418.

[4]) Rukop. univ knih. č. 17. A. 16. 103.

[5]) Frind. Kirchengesch. IV. 85

[6]) Denis-Vančura, Konec Samost. 151.

stran k sobě; i v pozdních létech zhusta se k němu obě volávaly. Absolutní význam toho míru se neztrácí ani, když víme, že ho obě strany, jakkoli měl platiti do třiceti dvou let, záhy začaly protrhovati.

Na prvním místě kapitola hradu Pražského, neberouc sobě příklad z Poučka, všelijak stavěla se proti míru. Bylo to patrno hned první rok po jeho sjednání, když vysláni dva kapitularové a dva kališní faráři do Budína jednat o arcibiskupa, což hlavní žádost podobojích: na popud českých kanovníků jsou v Budíně oba faráři pražští z kostela od pobožnosti s hanbou vyhnáni jakožto kacíři![1]) Také brzy po sjednaném míru začal se opět písemný boj knězský. Františkán čili bosák psal proti „husákům, obojetníkům", načež dostalo se mu perné odpovědi: „Ty můžeš kobař, džbánař a jednovočec zván býti, koba nezameškà, aby se na mrše nasytila, tak i vy vyluzujete na mrtvých statky . . . Burian Trčka v nemoci u vytržení viděl v pekle Zbyňka Zajíce, an sedí drže džbán mezi nohami, že nechtěl z potupy kalichu přijímati, protož jako nyní i v den soudný z potupy s tím džbánem bude přede všemi". Spisovatel odpovědi, prudký mistr Koranda, připomenul také to, že na Karlově kázal mnich, přirovnávaje přijímání pod obojí ke dvěma očím; ale „ten příklad nechodí na čtyřech nohách, nebo člověk s jedním okem není celý; konečně vyčetl mistr Koranda bosákovi mnichovi i pleš: Kristus ani apoštolé prý tak se nenosili, nýbrž malomocní, aby poznáni byli.[2]) Tenkrát také vznikl a rozšiřován list Lucifera církvi římské velmi prudký.[3])

Rovně tehdáž r. 1485—1488 vyčítá zase naopak kališníkům Jan z Hasenburka, když prý přijde mezi ně zmatečný u víře Řek, Rác neb Raus, že jej ctí a lásku k němu ukazují, však když přijde spolukřesťan víry pravé, jediné že přijímá pod jednou, s jakou k němu nekřesťanskou láskou se mají. „O běda," dí pan Hasenburský „by mohli dojíti papeže neb kardinala neb biskupa neb mnicha, že by ho hned rozsekali!"[4]) K tomu zase dána odpověď namířená proti m ohým pánům, kalisníky tisknoucím, „že duchovní i světští, an jim přikazuje sněm basilejský Čechy a Moravany míti za dobré a věrné křesťany, oni přes to haní, místa u sebe nedopustí, nébrž, kdež celá obec víry Kristovy byla a jest, kněze jim chovati nedopustí a nad to trápení působí rozličná.[5])

V těch dobách zase touženo do Jindřicha IV. z Hradce, že utiskuje kalisníky nade všecky jiné pány. Obzvláště tuze na ně

---

[1]) Palacký. Děj. V. II. 208.
[2]) Rukop. univ. knih. 17. F. 2. fol. 79.
[3]) Tamž 112.
[4]) Manualník Korandův. Vyd. J. Truhlář 8. 7.
[5]) Manual. Korandův. 29.

tiskl, když byl r. 1487 bullou papeže Inocentia VIII. získal farní patronat v Hradci, druhdy německému řádu náležitý.[1]) Útisk tohoto pána vzbuzoval veřejný odpor, neboť r. 1503 uznal pán za dobré čistiti se králi. Prý na něho se svádí, jakoby pod rouškou Pikartů chtěl vyhubiti pod obojí; naopak, prý má o ně zásluhy: „Řeči máme při sv. otci, abychme je v slušné srovnání s kostelem římským uvésti mohli, aby biskupa měli, který by podle kompaktat oboje kněžstvo světil, tak aby pro nedostatek kněží bludové pikartští se nerozmáhali.“ [2]) Ovšem ničiti stranu kališní zřejmě, vůbec a šmahem nebylo snadno možná, poněvadž byla v zemi zákonitě uznána a královskými přísahami obrněna. Jindřichu Hradeckému pomáhali tisknouti kališníky horlivci katoličtí Půta Švihovský a Albrecht z Kolovrat, držící přední úřady zemské. V Soběslavi byli kališní od vrchnosti Rožmberské tak tištěni, že přední z nich Václav Dvořecký z Olbramovic nucen r. 1501 opustiti město. Manželku jeho, kteráž zůstala v obci, kněz Bartoloměj v neděli vyhnal z kostela na rozkaz vrchnosti; když pak i ona, tak neslušně znectěná, z města pryč se brala, provodila ji školní mládež s posměchy. Však rozpustilé ty hochy pán přece kázal dáti v šatlavu.[3])

Naproti tomu katolíkům nevedlo se valně dobře v městech, kde úřad byl v rukou jich protivníků. Na třicet královských měst bylo podobojích.[4]) Byli katolíci v nich vylučováni z měšťanství i z cechů. Tou příčinou uvádíme jen usnesení Litoměřických z r. 1516. Rozvážívše mnohé příčiny obecného dobrého, purkmistr, páni kmeté s staršími prý jsou na tom zůstali, aby více římské strany osoby v sousedství a do cechů po dnešní den na časy budoucí přijímány nebyly.[5]) Také nevedlo se katolickému knězi dobře, byl-li kališným do osady vnucen. I na panství Rožmberském farář Černovický trpěl od osadníků „rvaní, pohlavkování“, zakládali mu dvéře a chtěli ho zabiti, a to vše proto, že jim kalich odnímal a „zákon boží zapíral“. R. 1516 prosí Petra Rožmberského, aby ho pustil pryč.[6])

Přes všecko náboženské smíření zase tu a tam se přiházelo, že nesnášelivost náboženská pronásledovala i zesnulé protivníky, nedovolujíc jim počestného pohřbu v zemi posvátné. To bolelo a dráždilo nejvíc, poněvadž do země nesvěcené kladeni bývali jen lidé zahynulí násilně a v smrtelném hříchu.[7]) Z takové

---

[1]) Rukopisné paměti fary Jindř.-Hrad. od Frant. Tischera.
[2]) Z codex. Talmbersk. opis v diplomat. musej. 1503.
[3]) Z rukop. musej. II. G. 33. 259. uveř. Šimák v Časop. přátel starožit. II. 124.
[4]) List Šlechty ze Všehrd Erasmovi. U Pelzla Gesch. I. 520.
[5]) Rukop. litoměř. v mus. Actum fer. 3 Pentecos. 1516. Připsáno: Nota bene!
[6]) Arch Č. XI. 198 Rezek.
[7]) Statuta Conradi. 1318. Prasek Dějin. Opav. III. 1. 134.

příčiny r. 1517 dopustil se Hynek Boček z Kunštatu oné děsné nechutnosti, že dal katolickým knežím, kteří živou mocí nechtěli kališného rychtáře kunštatského pochovati na hřbitově, nybrž aby dán byl pod šibenici, nebožce rychtáře, potají rozsekaného a uvařeného, sníti, aby byl pochován „v jejich břiších".[1]) Na tu příhodu hned psána a i po létech chutě opisována posměšná píseň proti katolíkům.[2]) A přes všecka vzájemná protivenství mír Kutnohorský byl po některém s obou stran jednání r. 1512 prodloužen, tentokrát „na věčné časy". Slíbila strana straně vrátiti uchvácené fary a pospolu vypraviti poselstvo do Budína, aby nového arcibiskupa obdrželi. Však všecko na zmar bylo. Dobře děl souvěký rektor universí pražské Jiří Písecký, v kterém království jsou nesrovnalosti náboženské, tu nelze udržeti smlouvy o mír.[3]) Katolíci již obsáhli přední úřady zemské, takže se kališní ocitli v nerovnosti, a když r. 1517 vyčítala strana kališná urozeným pánům, že utiskují Husity, sváděli to na nedorozumění. Smír tedy nemožný. Za nejtěžší škodu, která vznikla z neurovnaných věcí náboženských, klásti jest onu, kterou utrpěla víra sama. Zajisté tou příčinou velmi domluvna jest zpráva, že se na příklad v Hoře r. 1519 hádají sprostní havéři o víru, tvrdíce, že Bůh netrpěl na kříži, že by to byl nuzny Bůh,[4]) nebo když musí kati v Litoměřicích až k smrti tlouci u pranéře trubače proto, že se necudně rouhal svátosti, řka, že by raději políbil pěknou děvečku nežli svátost v kostele farském,[5]) nebo když leckde perou se lidé v kostele nebo shazují sochy s oltářů. Než budiž tomu, že ty a podobné zjevy jsou výbuchy ojedinělých výstředníků; celkem však přec mělo náboženství křesťanské v Čechách škodu, že mnozí dobří lidé, nevědouce co věřiti, postupovali „po mudrácích a vrtlácích", klátili se jako tresť na bahně.[6]) Dle zpráv Lobkovicových z r. 1489 panovala tou dobou v Čechách náboženská svévole náramná, prý nejedni tvrdili, že v každé víře lze spasení dojíti, že je vše vylháno, starci, pacholci i ženy že se hádali o víru vykládajíce bibli; když mohl kdo co z písma, třeba skrouceně, dokázati, skákal radostí.[7]) Týž Bohuslav Hasištejnský v dopise k Petrovi z Rožmberka r. 1497 líčí, že náboženství klade se u nás jako za nějakou báseň, která všudy příčinu dává k žertům a „k kunštykům", potupují je děti,

---

[1]) Dačický. Paměti. I. 35. Rezek v Lumíru 1882 14. Tenora Kunštat 79.

[2]) V rukopis. Teleckém od prof. J. V. Nováka museu darovaném: „Umřel v Kunštátě pana Bočka rychtář ač nedal jeho pochovati farář . . . pozval mnichů a knězů . . ., že ste vy v břiších, mate ho v břiších." Konečná strofa: „Protož pane Kriste, potvrdiž nás u víře, však nás tito mniši mají za kacíře, bychom mohli tvou pravdu obhájiti a mnichy zervati Amen."

[3]) Pfrogner. Kirchengesch. 169. Tu kronika Píseckého.

[4]) Dačický Rezek Paměti I. 122.

[5]) Rukop. litoměř. v mus.

[6]) Manualník Korandův 39.

[7]) Lobkovic-Vinařický Spisy. 63. Listář Bohuslava z Lob. v Sbírce pramen. česk. Akademie. Jos. Truhlář 24.

smějí se mu báby, u barvířů v lázni a v krčmách je sápají. „Toto já pak hněvivě snáším,“ tak píše urozený humanista, „že mnozí jsou na ouřadech, sedají v soudu, v radách obecných bývají, ješto ani křesťanského ani kterého jiného náboženství nenásledují.“ Této náboženské zmatenosti příčinu a vinu hledal Lobkovic se svého katolického stanoviska v českém národě samém. Psaltě: „Pomíjím jiných mrzkostí, kteréž jsou do této země z Franské, z Britanské země a od Řeků připlynuly; neb jak oud od těla uťatý musí i hníti, tak i my, když jsme oddělivše se od obecné církve přijímání kalicha chtivěji nežli slušné bylo, ujeli, hned jsme hynouti počali a pod zástěrou kalicha v tisíc jiných bludů jsme upadli; mnohým jest se již s těmi věcmi stesklo, ale vlka za uši drží, a ani kterak by ho obdrželi, ani kterak pustili, vědí.“ [1])

Soudný znatel dějin českých ví, že vina těchto trudných poměrů byla na druhé straně aspoň stejně veliká. Přes to, že utrakvisté „v jádru drželi se učení katolického, lišíce se konečně jen u věcech nepodstatných a dogmatu se nedotýkajících“,[2]) nechtěl Řím v ničem povoliti Čechům vždy z nova prosícím. Marné bylo jednání o smír s papežem r. 1495; tehda zase vznikla myšlénka spojiti se raději s církví východní; r. 1499 učinili stavové novým jednáním opět marny pokus o dosazení arcibiskupa v Čechách, král chtěl jim dáti svého bratra Fridricha, jenž by světil obojí kněze; v Římě odmítli; nezdařily se ani let následujících (r. 1501, 1502 a 1503) pokusy o srovnání, o uznání kompaktat a zřízení stolice arcibiskupské; deputace obou stran chodily za legatem, šly i do Říma k papeži, ale nenalezly milosti ani dobré vůle. Na nejvyšší stolici křesťanské vždy vládlo mínění, které r. 1500 vyslovil Alexander VI., papež zlopověstný,[3]) Janovi z Lomnice, hejtmanu markrabství Moravského, že na kacíře sluší dvojí kladivo, učení nebo světská moc, která je zkazí.[4])

Když došli papežové za několik desítek let mínění povolnějšího a Čechům i kalichu jejich aspoň na pohled příznivějšího, bylo již pozdě. Čechové německou reformací luterskou valně se změnivše nestáli tou obecnou srdečnou měrou jako prve o smíření s církví katolickou.

---

[1]) Bohuslava z Lobk. list pana Petr. z Rosenb. o zprávě zemské. Univ. kn. 17 D. 38. 13. 69. 72. Též v Listáři J. Truhláře v Pramen. čes. Akad. 79. 101. 102.

[2]) Borový, Brus. 199.

[3]) Odsuzuje ho i takový katolík horlivý jako Bohuslav Lobkovic! Listář Truhlářův l. c. 138. A přec zase týž pan Bohuslav vymstil se hněvem a nadávkami Viktorinovi ze Všehrd, když byl papeži povědomé zlé činy vyčetl. Tomek D. Pr. X. 129.

[4]) Privileg. Kouřimsk. fol. 56.

II.

Čeští Bratří.

(Původ Bratří; Chelčický; jeho učení; Řehoř; původ kněžství v Jednotě; dogmatika bratrská, morálka, sociální zásady; proměna Jednoty za Lukáše; Malá stránka; pronásledování Bratří; apologie a obrany; mandát 1503; Bratří na Moravě; útisk za Paška; jednání s Lutherem; útisk za Ferdinanda I.; vzrůst Jednoty do r. 1547.)

Od prvopočátku hnutí náboženského v Čechách a na Moravě bylo drahne lidí horlivych, zanícenych, kteří nevidouce nikde dokonalé nápravy života křesťanského, šli u věcech pobožnosti a víry svou cestou. Nelíbily se jim zásady ani řády žádné ze stran zápasících: katolická církev jim byla všecka zkažena a plna modloslužbou, kališníci, neopravivše mnoho, stanuli na půl cestě, a Táboři s mečem a palcátem v ruce byli jim krvaví, sršatí a křesťanské lásky příliš daleci. Dobrých, věrných kněží nikde neviděli, jední jim byli nepříkladní, druzí bludní, takže lépe jest žíti bohumile raději bez pomoci kněžské, nežli dáti sobě sloužiti knězem nehodným, jehož služba tak jako tak nic neplatí. Nedoufajíce dokonalosti dosíci v žádné církevní straně dosavadní, slučovali se na vzdělání života křesťanského lidé ti v ústraní ve společnosti bratrské. Jmenovitě se uvádějí „nábožní Vilémovští",[1]) Chelčičtí, Divišovští, Žatečtí, Litomyšlští, Rychnovští a jiní ještě v Čechách i na Moravě.[2])

Z členů těchto pobožnych spolků rostla v druhé půli patnáctého věku proslulá Jednota českych Bratří. Sdružili se „pobožní lidé, aby skrze ducha lásky ctnostný život vedli, pokojný, tichý, vzdrželivý, trpělivý, čistý, aby sobě pomocni byli, a každý, jakož vzal milost od pána Ježíše Krista, aby jeden druhého pilnost měl k vzdělání a ku polepšení".[3]) Smluvili se o pokorný život evan-

[1]) Ne sekta. Goll. Č. Č. Mus. 1884. 36.

[2]) Kněz Štěpán v Kroměříži měl kolem sebe osadu, jež přidala se k Bratřím. Praménky, z nichž se Jednota silila, stopuje zevrubně Goll v Č. Č. Mus. 1884. 160. 161 a d.

[3]) Diplomat. musejn. 1464 Svolení na Rychnovsk. horách. Arch. zemsk. listiny bratrs. z Herrnhuta.

gelický. Podněty, z nichž nespokojení křesťané čeští sbírali se v Jednotu bratrskou, byly rozmanity, Jednota nevznikla na jeden ráz všecka; doba, v níž se připravovala, je kolikoletá.

V samé Praze vzali nespokojenci popud z mravokárných kázání Rokycanových, čímž se stal volený arcibiskup kališný sám jich bezděčným otcem. Roku 1468 Bratří mu přímo vzkázali listem, že slýchali jeho kázání, jimiž vystříhal ze bludů Antikristových, kterak jim oznamoval, že lid zle stojí u víře a v skutcích.[1]) Také bratr Lukáš později vykládal tak vznik Jednoty,[2]) a tradici, že první Bratří brali podněty z Rokycany, lze čísti ve spisech bratrských v potomních dobách nejedenkrát. V Osvědčení Jednoty r. 1558 čteme: „Předkové naši, po mistru Janovi Husovi oddělení spolu s českou stranou od Římanův učinivše, a horliví milovníci byvše práv zákona božího, kázaných od věrných učitelů z mistrů pražských i Táborů, pobožnějších než váleční byli, i přidrželi se týchž kazatelů, jako předně mistra Jana Rokycany.“ [3]) A konečně v jiném pozdějším spise[4]) čteme, že Rokycana přímo radil „lidem Táborů se držícím“, aby sobě řád udělali, podle prvního příkladu apoštolského, aby volili si za správce dva neb tři dobropověstné, a Bůh že skrze los oznámí, kdo z nich se mu bude líbiti. Toho jim sic Rokycana neradil, ale je charakteristické, že ho pořád k svým počátkům stavěli. Rokycana sám r. 1468 prudce odmítal od sebe, že Bratří mají své bludy z něho, že by však nevzali popudy z jeho kázání, toho nemohl popírati. Psal: „Mluví a píší, že by takové výtržky a naučení scestná z mých kázání měli, odpovídám, před pánem Bohem mi křivdu činí.“ [5])

Než pravý otec Jednoty bratrské byl Chelčický, osoba a zjev v tehdejších náboženských zmatcích vysoce zajímavá, znamenitá, samostatná, s hlubokou přemítavou duší. Měl v sobě všecku theologickou učenost oněch dob; ve spisech svých cituje staré doktory čelnější všecky, polemisuje se sv. Řehořem, Eusebiem, Sylvestrem, zná Augustina, Jeronýma, Bernarda, Origena, Dionysia, zná scholastiky čelné, Tomáše Aquinského, Lombarda, Scota a jiné;[6]) z nejnovějších cituje Wiklefa, Husa: a přec se má za to, že nebyl kněz, že byl laik, ba omylně a posměšně tvrdilo se, že byl jen řemeslný švec.[7]) Že by ani latině neuměl, tomu velice nesnadno věřiti, třebas

[1]) Diplomatář musejní. 1468. List Bratří. Tomek D. P. IX. 49 má za to, že z nejapnosti se na Rokycanu odvolávali.

[2]) Rukopisu herrnhutsk. opis v arch. zemsk.

[3]) Osvědčení Jednoty bratrské proti nářkům nestřídmým atd. Tisk v Prostějově. 1558.

[4]) Rozmlouvání rytíře s starým Čechem. Univ. knih. 17. D. 20. str. 325.

[5]) Manualn. Korand. 43.

[6]) Tato jména vybrali jsme z jednoho traktatu: List k Rokycanovi z ruk. pařížského, jehož opis v museum.

[7]) Chelčický „sutorie artis“. Locustarium Joan. Aquensis. v Dudíkově Iter Roman. 281. Vyvrácení Palackého v Děj. IV. 1. 409. Srov. předmluvu v Comenium III. str. XI.

sám zřejmě vyznával, že dalek jest pro chudobu a nemožnost toho, aby kněží učil.[1])

Nenáležeje v podstatných kusech svého mínění k žádné určité straně, stál uprostřed všech, stál vlastně nad nimi všemi. Zásady jeho, roztrousené po drobnějších traktatech a ve dvou velikých spisech (Síť víry a Postilla), buďtež pro nás účel jen v malý přehled shrnuty. Základem všeho učení křesťanského byla mu biblí; církevní doktory přijímal, když mu vykládali „jako písmo mluví“, vzorem života byli mu první křesťané. O eucharistii učil, že Kristus jest v svátosti přítomen skutečně, ale že posvěcením kněžovým neděje se přepodstatnění, chléb zůstává chlebem, víno vínem.[2]) Římané lhou, tvrdíce, že tvoří posvěcením tělo Kristovo, že tvoří Boha.[3]) Kališní mu svátost příliš lehčili: „Viděti jest, kterak se s tú svátostí obírají, kterak sú ji obecní učinili, tak obecnou jako hokyni na ulici, jenžto slívy prodává;“ prý dávají každému, jehož svědomí neznají, hokyně aspoň peníze ohledá.[4]) Při Táborech se mu protivilo, ze nevěří v přítomnost Kristovu ve svátosti; zval je „Pikarty pod kalichem“.[5]) Chelčický pro nepřepodstatnění však jako Táboři zavrhoval klaněti se svátosti, vystavovati ji, nositi ji v průvodech. Průvodů se svátostí nechtěl dopustiti také pro pověru lidí: z processí prý nemá lid nez divadlo, „mnohý pohledí a ihned jako psi spěšně ven běží, majíce pověru jako čarodějníci, když spatří tělo boží, že se jim ten den nic zléno nepřihodí“.[6]) Vůbec pokrytství mu bylo šelmou a Antikristem; zavrhoval všecky církevní ceremonie, poněvadž byly po jeho mínění jen na oko a pokrytské.

Mše mu byla sic oběť za hříchy jako církvi římské, ale nedržel, aby měla býti konána k poctě svatých, toť modloslužebnost, ani na vysvobození pekelníkův, kterýmž jménem zval duše v očistci. Vůbec v očistec nevěřil, tvrdě, že duším zajisté jen dvě místa jsou (nebe, peklo), třetího že není: „kdo s Kristem královati nezasloužil, s ďáblem beze všeho pochybení zahyne;“ [7]) proto také nic nejsou platny modlitby za mrtvé. Způsob těch modliteb je mu nad to i směšný; žák stoje při knězi, béře prý peníze od žen a dí knězi: za Havlovu duši, za Machovu duši; a kněz prý, sebrav peníze,

[1]) Chelč. Psaní dvoje. Rukop. pařížs. Opis v mus.
[2]) Řeč a zpráva o těle božím. Vytiš. v Comenium II. od Jos. Karaska. Víra Chelč. nejzřejměji na str. 26.
[3]) Lenz v Učení Chelčic. o eucharist. 39. Tu je vyvrácení té výtky.
[4]) Chelčického „Psaní dvoje“ v museum.
[5]) Chelčický Sedmero Spisů. Opis z Olom. v mus. Tu chválí Husa a Wiklefa stran eucharistie. Srovn. též Goll. Č. Č. Mus. 1881. 12–14.
[6]) Chelčick. „Psaní dvoje“ v mus.
[7]) Tamže. Sv. Agustin prý nevěděl, kde by očistec byl, po něm sv. Tomáš Aquin. prý už věděl, že je v třetím pekle, v kap. 11 traktatu o „Základu zákonův“. Vyd. Karáskovo v Comenium II. str. 91.

uvrže modlitbu na sedláky, ti nechť prosí a se modlí.[1]) Že Matka boží neprosí za lidi na nebesích, dokazoval Chelčický tím, že by v nebi vznikla odpornost: prosíc za čísi spasení, byla by Matka boží odporna vůli Boha, jenž chce téhož člověka zatratiti, což věřiti nepodobno.[2])

O křtu učil, kdo poznání víry nemá, tomu že neplaten; ve křtu dává se milost těm, kdo v Boha věří — a teď prý se křtí děti nerozumné, za apoštolů křtěni lidé zkušení.[3]) O svátostných olejích nedržel, prý světí o Veliký čtvrtek biskupové oleje, aby jimi peněz nadrali.[4]) Spasení člověka děje se dle Chelčického z víry, neboť Kristus odpustil lotru jen proto, že věřil, ale k víře jest skutků potřebí.[5]) K mravnému živobytí křesťanskému není prý postů potřebí; to tvrdě Chelčický na mnohých místech svých spisů se posmívá souvěkovcům, kterak se postili; kdyby prý někdo v půst pojedl mléka, másla, vajec (kteréž krmě tehdáž v Čechách byly církevně zapověděny v půst jako maso) jenom za peníz, je zle, hřeší: sní-li však ryb za deset grošů, je dobře.[6]) „Kněží mají sytý oběd, ryby ve trojích proměnách, v jiných a jiných kořeních, huspeniny rozkošné, herynky, vyzinu, fíky, mandly, řecké víno, víno k tomu dobré a pivo husté pijíce až do večera a s tím spat půjdú. Tak se postí nejprv kněží a mistři, potom knížata, páni, měšťané; sedláci již jich také následují, ač tak rozkošných krmí míti nemohú, ale nažerú se smatlok obecných, že jim jedva břicha stačí.“ [7]) „Co kráva nebo koza nadojí, toho pro svědomí nesmějí se dotknúti, ale postíce se o kysele a šafránu, nestydí se utrhati, sváry vésti celý postní den!“ [8])

Při volbě kněží mají míti účastenství laikové, vázati kněze k nějaké faře je chybná věc, protože pak kněz shání jenom desátky. „Farářové chtí míti dědiny, platy s jiným lakomstvím“,[9]) „jsou teď kněží jaloví, zapletli se v zemské zboží a jako páni tohoto světa panují“, mše konají službou svatokupeckou, v zpovědi, která se koná dle nařízení třikrát do roka,[10]) ukládají pokání peněžitá, a mnozí domnívajíce se o kněžích, že mají tovaryšství s Bohem, vkupují se v jich posloužení.[11])

---

[1]) Chelčického Psaní dvoje v mus.
[2]) Tamže.
[3]) Tamže.
[4]) Goll. Č. Č. Mus. 1881. 28.
[5]) Toť základní idea hlubokého traktatu „Výklad na pašiji sv. Jana“. Comenium III. Vyd. Karásek s důkladnou předmluvou.
[6]) Comenium. III. 101.
[7]) Postilla. Chelčick. 79.
[8]) Z traktatu O trestání srdce; citát v Gollovi Č. Č. Mus. 1881. 29.
[9]) Postilla Chelč. 57.
[10]) Proti zpovědi zásadně nebyl Chelčický, jen kdyby se lidé zpovídali knězi rozumnému, jenž by naučení dobré dáti uměl.
[11]) Postilla Chelč. 33.

Proti pýše a rozkoši papežské, biskupské a kněžstva římského i kališného přeostře zmiňuje se Chelčický ve své Postille nejméně na stu místech! Proti hierarchii tvrdí rozumem Wiklefovým, že není v kněžích stupňů; zavrhuje také mnišství, Bůh dal všem zákon nebo pravidlo k spasení, a ti prý chtějí míti zvláštní pravidlo pro sebe. Horlivými slovy zastával Chelčický proti Táborům i „Pražákům“ zásadu, že nemá býti ani pro víru krev bližního prolévána. „Žižkovati“ a válčiti se nesrovnává se zákonem „nezabiješ“. Prý „falešní proroci to byli, kteří uvedli to množství lidu, aby ve jméno Ježíšovo mordovali lidi, statky jim brali, domy pálili“.[1]) Ani přesvědčený zločinec nemá býti života zbaven. Tato zásada o meči byla Chelčického nejvlastnější.

Lidé jsou si rovni, proto nemá panovati křesťan nad křesťany. V této zásadě tuší theologové katoličtí anarchismus.[2]) Ale Chelčický nezavrhoval stát. Stát a vrchnost byly by sic zbytečny, kdyby všickni křesťané vedli si po křesťansku, ale že si nevedou, je Chelčickému stát nutné zlo. Však poslušnost budiž prokazována i k státu nepřátelskému, ovšem pokud neporoučí nic zlého, nespravedlivého; prvotní křesťané se mu také neprotivovali; ač byli týráni, ochotně platívali berně a trpěli křivdy. Trpěti křivdu je zásluha. Viděti, že Chelčický anarchista nebyl, vůbec nelze posuzovati ho a odsuzovati se stanoviště novověkých ideí;[3]) anarchisté věru nechtí křivdy trpěti po křesťansku. Zavrhoval Chelčický lenost lidí rozkošných, „chladoležných“, kteří nepracují „na vinici na vedru“, zavrhoval kastovnictví šlechtické a tvrdil, že by křesťan křesťanu neměl robot ukládati, také věděl a viděl, že urození páni jsou pysní, násilní a sodomský život že vedou a přes to že chtějí ve všem první býti nade všecky lidi, však přece radil pilně, aby k vrchnostem panským byla poddanost, poslušnost.[4]) Rovnost, spravedlnost mezi lidmi všecka mu plynula z učení Kristova. Chelčickému při všem mravním řádě šlo o lásku křesťanskou; křesťan pro ni neměl by býti ani soudcem nad lidmi; pokuty a tresty soudné byly mu mstou, obchod podvod. Mluví-li Chelčický o lakomství nesytém, tvrdí-li, že jeden druhého tiskne a každý, táhna k sobě, jinému dere z ruky, mají věty jeho ráz bohužel bezděčně moderní.[5]) Za nejhorší pařeniště života nemrav-

[1]) Tamže 137. „O zákl. zákonů“ kap. 6 Comenium II. 85.
[2]) Lenz Chelčický Též ve Vlasti XI. 101.
[3]) Goll již v Č. Č. Mus. 1881. 31. 35 správně na to upozornil.
[4]) Čteme li sto let po Chelčickém v Postille katolického biskupa Feuchta (1574), kterak zle tepe nemravný život biskupů kterak tepe úřady světské, že jsou k lidu nespravdliví a že si vedou přímo nepoctivě, kterak bije výčitkami velké pány, že v lenosti tyjí z poddaných a živi jsou „jako hovada“, tu slyšíme slova Chelčického zase, aniž smí nám přijíti na mysl, že onen katolický biskup, chtějící lidi polepšiti, pro svá prudká slova byl nějaký buřič.
[5]) Jsou obsaženy v „Sedmero spisů Chelč.“ Opis Olomouck. v mus.

ného pokládal Chelčický města; venkov, samoty byly mu k životu bohumilému příhodnější. Tepaje nemilosrdně všecky stavy, Chelčický chtěl, aby lidé vůbec žili jako první křesťané, což ovšem nikdy nebylo lze uskutečniti. Pro umění a vědu neměl smyslu. Ty mu nevážily za nic.

Z učení Chelčického přijala Jednota bratrská největší summu, ač ne všecko. Některými kusy snad Valdenští působili v bratrskou Jednotu;[1]) dlouho bylo Bratřím dáváno jméno Valdenských, i Luther je tak zval, a není bez významu, že prvního správce bratrského světil valdenský biskup Štěpán, jakož i to, že Valdenští sami ku Bratřím se hlásili a leckteřís s nimi splývali v jedno.[2])

Valnější brali Bratří popudy z Táborů; Táboři nebojovní se k nim rádi dávali a rádi byli přijímáni, zvlášť když Táborská sekta ve své celosti zničena. Že leckteré mínění Bratří od Táborů přejali, to jim vyčítají polemičtí spisovatelé, dovozujíce svou výčitku citáty ze spisů táborských.[3]) Tou příčinou zmínku zasluhuje, že jeden z Bratří, r. 1461 v Praze přepadených, měl u sebe traktaty Biskupce táborského.[4]) Pokračováním Táborův ovšem Jednota bratrská není.[5])

Duchovním učitelem novotných Bratří byl největší měrou, jakož praveno, Chelčický; prvním pořadatelem a vůdcem na samotu byl však synovec Rokycanův Řehoř, řeholný laik.[6]) Pobyv za čas v klášteře Emauzském, vyšel jednat o založení Jednoty ku křesťanskému životu. Bezpochyby jemu k vůli vyprosil Rokycana od Jiřího krále, aby společnost směla se osaditi v Kunvaldě, v ústraní pohorském. Vznikla tu tedy r. 1457 první kolonie bratrská,[7]) kteráž nalezla brzy spojení s jinými nábožnými spolky a byla jich členy rozmnožována. Vypravuje bratr Tůma[8]) r. 1502, že za krále Jiřího vzbudil Bůh některé lidi neučené, řemeslníky rozličné, kteří byli při mistru Rokycanovi a náboženství Vilémovském i jiných pod náboženstvím českým (t. j. kališným), i kteří byli zde na Moravě při knězi Štěpánovi (v Kroměříži) i jiných knězích i některé také

(O šelmě a obrazu jejím). O mravokárných zásadách Chelčického čti obšírněji v Osvětě V. 33. v Schulzově článku.

[1]) Goll uvádí vliv Valdenských na menší míru. Mus. Č. 1884. 163. Později (v Č. Č. Mus. 1885. I. 45.) dí, že o působení Valdenských v Bratry nelze nic dokázati. Die Waldens. Forsch. Sickel. 1888. Palacký vliv Valdenských popírá docela (Děj. IV. I. 430.), lišilit se podstatně tím, že stáli o peníze, o zbohacení obchodem. Dle Komenského (Děj. cír. přelož. Bidlo v Comen. VI. 37) nelíbilo se Bratřím, že Valdenští pravdy svobodně nevyznávají než skrývají i chrámy protivníků navštěvují.

[2]) Na př. r. 1529 Valdenští přistěhovalci z Branibor.

[3]) V manualníku Korandově. 175. Rukop. univ. knih 17. F. 2. 151.

[4]) Tomek D. Pr. VI. 21.

[5]) Vyvrátil Goll. Č. Č. Mus. 1881. 159.

[6]) Goll Č. Č. Mus. 1884. 157.

[7]) Gindely. Brüder. I. 25.

[8]) Zemsk. arch. Listy bratr. z Herrnhutu.

z kněží, jako bratra Řehoře s knězem Michalem a jinými kněžími, kteří byli římského svěcení, aby přivedli potuchlou, umrlou věc — kompaktaty — k životu a řád zřídili podle příkladu první církve.

Od r. 1461—1467 v Jednotě šlo o to, jaké postavení by měla ujati v církvi dosavadní. Bohoslužbou již se oddělili od Římanů dřív. Asi r. 1459 v Kunvaldě nebo v Krčíně začali obřad tak prostičký, jako viděli u Táborův.[1]) Rozhodnutí stalo se v památném roce 1467. Nová společnost náboženská tehda zřejmě vytrhla se z církve římské i české sněmem na horách Rychnovských, kamž sešli se zástupcové všech bratrstev českých i moravských. Po příkladě Táborů dokonala své osamostatnění, čin, jehož kališní se neodvážili. Před tím snažili se jen o dobré mravy, čítali pilně v Zákoně, nedbali světa, se zřízením kněží nepospíchali. Dí se v pamětech bratrských, že od počátku „onen sufragant, učedlník mistra Rokycany, Martin Lupáč, radil jim k tomu, aby sobě sami z prostředka svého kněží volili, však předkové a otcové ještě vždy s tím nepospíchali, ale za deset let posečkali, potom pak shromáždivše se do vsi řečené Lhota (Lhotka u Rychnova), tu s modlitbami volili sobě 20 osob a z těch opět 9 vybrali a z těch tři kněžími byli; těch devět postavili před Bohem a užili losu, napsavše na cedulkách třech: jest, jest, jest, a na jiných nic nenapsali. Mládeneček Prokop cedulky rozdal, a tu porozuměli, že sám Pán Bůh dal jim služebníky Matěje Kunvaldského, Tůmu a Eliáše mlynáře. Tu knězi Michalovi poručili, aby jich potvrdil modlitbou a rukou vzkládáním. Takž původ kněžství v Jednotě".[2]) Matěj Kunvaldský obdržel vyšší důstojenství, však bez jména; potvrzení vyžádali Bratří teprv později od biskupa valdenského Štěpána, věříce, že řečený biskup sukcessí souvisí s apoštoly.[3])

K volbě kněží byli donuceni jednak tím, že jim nikdež nechtěli místní knězí posluhovati, zvláště nechtívali jich dítek křtíti, jednak že nenalézali nikde po svém smysle kněži dobrých, kteří by hodni byli platně jim posluhovati; Bratří tvrdili, že se nemohou „důvěřiti oužitku spasení při zlém kněžstvu, bojíce se, aby s ním nezahynuli".[4])

Aby měli již od počátku nějakou pevnou soustavu dogmatickou, jíž by se odlišovali od jiných, o to nedbali. Vůbec říkávali po všecken čas svého života, že nechtějí hloubati v písmě, než jen prostě věřiti, jak slovo v biblí stojí. Praví Blahoslav o Bratřích, že „opatrně usilovali, na obecném smyslu, slovích a mluvení způ-

[1]) Č. Č. Mus. 1885. 449. Goll.

[2]) Rukopis v museum „Pravdivá historic. zpráva o rozepři při smyslu o večeři Páně". 1592.

[3]) Potvrzení ono a jiné okolnosti prvních voleb nejsou v bratrských pramenech souhlasné, a lecco zůstává mlhavo. V jiné kapitole dotejí se k těm věcem vrátíme.

[4]) Musej. diplomatař. List Bratří Mýtským 1471. Goll. Č. Č. Mus. 1884. 53.

sobích, pokud jen s ublížením pravdy nebylo, rádi přestávajíce". [1]) Že nemíní hlubokými smysly truditi se, toť nejvíc patrno z víry jejich o svátosti oltářní. Věřili, že v ní Kristovo tělo, kteréž za nás pnělo, přítomno jest, ale kterak přítomno, o tom nevykládali rádi. Nehloubati, ale prostě věřiti, že Bůh v svátosti přítomen, byla zásada, pro kterou horoval ze všech theologů tehdejších nejvíc Martin Lupáč, volený biskup, sufragan Rokycanův.[2]) Od něho ji přijali Bratří zajisté. Bratří nebyli by k té otázce, kterak věří v přítomnost Kristovu, ani odpovídali, kdyby je protivníci nebyli k tomu často donucovali. Pomáhali si definicí táborskou, že Kristus přítomen „duchovně a mocně". Ale o tom nebylo mezi nimi sporu, to vyznávali světle, že i po posvěcení zůstává chléb chlebem, víno vínem. Nedrželi tedy o transsubstanciaci. Majíce na příklad r. 1558 vyznati o eucharistii, vyznali takto: „My věřili sme od počátku Jednoty nepohnutě, že při večeři Páně chléb (chléb díme) tělo Páně jest a chlebem zůstávajíc svého přirození netratí; protož sme odpírali a odpíráme těm formám mluvení o měnění neb činění se z chleba těla Páně. Než prostě věříc říkáme, chléb jest tělo Páně, víno jest krev Páně, neb tak slova Páně vznějí; to jest: jest a nepraví: z toho bude." [3])

Nevěříce v přepodstatnění zavrhovali vystavovati svátost, nositi se s ní v processích, skrývati ji v schránách kostelních a klaněti se jí.[4]) Svátost přijímali společně, však s nábožnou uctivostí, buď sedíce, stojíce nebo později i klečmo.[5]) Mši potupovali, byla jim čarováním. Z ostatních svátostí Bratří drželi jen křest; byl jim obmytím vodou, hrstí nabranou, ve jménu tří božských osob; tím mytím způsobuje se vnitřní obmytí od hříchu přirozeného. Ale dělajíce vlivem Chelčického rozdíl mezi křtem rozumných a křtem dětí, „učení nepochopných", Bratří křtívali dobře za sedmdesát let od vzniku Jednoty děti pouze k budoucímu ospravedlnění z víry; když křtěnec nabyl rozumu, křtili ho znova.[6]) Také kdo k nim odjinud přišel, pokřtěn byl zase.[7]) Proto bylo jim snášeti výtku, že drží s Novokřtěnci.

Specialnou tajnou zpověď podrželi při tajných hříších; měli však též zpověď veřejnou, byl-li hřích zjevný vůbec. Kromě toho

---

[1]) Vady kazatelů. Blahoslav. Slavíkovo vyd. 63.
[2]) Palacký Děj. IV. 1. 393.
[3]) Osvědčení Jednoty proti nářkům nestřídmým. 1558. Srovn. Lenz Učení Chelčick. o Eucharist. 99 a násl.; Lenz dí, že „učení bratrské a svátosti nebylo na snadě".
[4]) Konfessí Bratrsk. vyd. Procházk. 85.
[5]) Dekrety. 71.
[6]) Lenz Č. Č. Mus. 1885 78. 80. 81.
[7]) Bilejovský. Kronika. 111. Ještě r. 1530 vyčítal purkrabě Vartenberk Burianovi Špetlovi, že se dal s jinými urozenými znovu křtíti od Pikartů a že to dělá hustou řeč mezi lidmi. Historie Jednoty. Rukop. univ. kn. č. 17. C. 3. 2.

konána obecná zpověď všech dvakrát za rok.[1]) Olejů svatých neužívali. V očistec nevěřili: Kristus učinil smrtí svou za dost za hříchy lidské všecky, kdyby hříšny činil znova dosti, zmensoval by zásluhy Kristovy; vyvolení nepotřebují očistce, zatracení přijdou do pekel. V tom smysle píše Kunrat Krajek r. 1542 o Bratřích, že sic při pohřbech káží, ale ne aby se za koho mrtvého modliti veleli, „poněvadž již jeden každý při smrti svůj soud béře podle řeči Kristovy: kdož dobré věci činili, půjdou na vzkříšení života a kteří zlé, na vzkříšení soudu“.[2]) Obrazů svatých nectili, držíce se desatera.[3]) Na svaté nedali nic. Když jim kanovník Zoubek r. 1517 namítl, že dítky v peci ohnivé prosily Boha „pro zasloužení Abrahama, Izaka, Jakuba“, Bratří v odvet mu napsali: „Jedna odpověď Kristova té porazí: ‚Až dosavad nic neprosili ste otce ve jménu mém, proste a vezmete‘.“ [4]) Otčenáš jim byl jedinou pravou modlitbou, všech potřeb nuzné vyznání; Zdrávas a Věřím nebylo jim modlitbou, ale pozdravením a vyznáním víry. Nedopouštěli křížem se znamenati; pravíce: „Nekřižujte se, toho není v písmě, je tu jen dobrořečení a žehnání!“ [5])

Přísahu Bratří zamítali nejprv zhola. Nechtívali při ní klečeti „před tatrmanem“, nechtívali přísahati ve jméno svatých. Ale poněvadž přicházeli odpíráním přísah u veřejném životě ke škodám a protivenstvím, rozvažovali u sebe, a mnohé nesnáze o to byly mezi Bratřími hned od počátku.[6]) Půst držívali; zvláště když byli postaveni v protivenstvích,[7]) napomínávali se Bratří k postům. Ale půst jim byla skutečná ujma trest tělu a ne snad jen zdržení se masa. Píše Bavorynsky, jeden z bratrských správců,[8]) r. 1543: „Můžť jistě více trápiti se ten, kdož s chutí sněda kus masa a ješte tolikéž i více snísti chtěje, však jídla zanechá, nežli ten, jenžto ryb aneb zelí a planých hrušek nacpá se do těžkosti, jakožto obecně bývá, že se nekolikrát obžerů, když se postiti mají.“ V těch slovech slyšíme Chelčického.

Podle mínění bratrského bylo lze všude Bohu sloužiti, v domech i venku v přírodě. Když jim vyčítali protivníci, že „své vsetečnosti působí po koutích a peleších“,[9]) odpovídali: „Do tří set let po Kristu křesťané kostelů neměli, kam se poděje Hus, kterýž kázal na tvrzích, zámcích! I Římané ho za kněze měli, nebo když

[1]) Dekrety 78 148
[2]) Rukop. univ. kn. 17. C. 3. fol. 205.
[3]) V konfessí z r. 1535 cituje se tou příčinou bratrský katechismus „Neučiníš sobě rytiny těch věcí, kteréž jsou na nebi svrchu ani kteréž na zemi dole“ — „nebudeš se jim klaněti.“
[4]) Arch zemský. Věci bratrské r. 1517.
[5]) Arch zemsky Spis proti Ležkovi
[6]) Odpis proti odtržencům R 1523. Univ. knih. č. 54. B. 44. fol F. 5
[7]) „Listové běžní“ v arch. zemsk. Opisy z Herrnhuta. R 1503.
[8]) V „knize o pravém náboženství“. Univ. knih. č. 54. B 94. fol. 22.
[9]) Manual. Korand Trublář. 40.

jej spáliti měli, teprv mu kněžství odjímali." [1]) Kdež mohli, ovšem postavili si Bratří rádi prostičky chrámek, jemuž jméno „Zbor" dávali. Vůbec kde jaký domček, v němž se scházeli, slul jim Zbor.[2]) Při zboru užívali zvonů jen pro návěští lidu. Ve zboře měl kněz býti hlavně kazatelem. Proto také Jednota všecko úsilí věnovávala na výchovu kazatelů. Skoro všecky spisy o kazatelství vyšly z Jednoty.[3])

Zajímavější jsou sociální zásady Bratří.[4]) V první horlivosti usilovali o to, aby žádný z Bratří neměl nic svého, statek buď společný. Na horách Rychnovských se o tom usnesli „příkladem prvních vůdců křesťanských, o nichž psáno, že všecky věci vespolek měli a nic svého nepravíchu býti, ale podělováchu, jakž komu potřebí bíše".[5]) A v skutek uvedli, aspoň na prvopočátku, že někteří kněží i obecný lid statky k živnosti a k opatrování měli společné. Bohatější se zřekl, a chudší se přiživil v spolku. Chudoba jim byla vůbec dokonalostí křesťanskou, jenže Bratří byli již na počátku tak moudři, že k ní nikoho nenutili. Jen kněží měli býti bez výminky v tom smysle chudi, aby živobytí si vydělali prací rukou svých dle slov sv. Pavla: „Nic sem od vás nepožádal, stříbra ni roucha, ale tyto ruce vydělávaly." Na důchod kostelní nebo zádušní nesměl kněz bratrský spoléhati; neměl býti k obtížení církvi.[6])

Proto sotva bude plnou pravdou, co píše r. 1479 Koranda o kněžích bratrských, prý „někteří se oddělili od řemesla, ševcovství, krejčířství, koželužství, kovářství, i vydali se na toulačky, plískaniny, prázdnosti, aby tím lépe a snáze požili bez práce dobrého bydla".[7]) Knězí umívali řemeslo i práce zemědělské, a živili se jimi dosti zhusta. Lékaři, obchodníky, úředníky však býti nesměli. Mezi Bratřími vůbec zavrhovalo se výdělkové zaměstknání, zvláště advokátův, kupectví. Kupec byl jim jako lichvář.[8])

O moci světské Bratří učili rozumem Chelčického. Moc světská prý čelí na mnohých místech proti spravedlnosti boží, tu Bratří nechválí,[9]) ale nevzpírají se jí. Kališným protivníkům svým vzkazovali r. 1496, nechť se uptají Wiklefa, Husi, Pařížského (t. j.

---

[1]) Synody bratrské v museum. Rukop.

[2]) Listiny Bělské v arch. zem. č. 242. R. 1541. dí Mareš v kšaftě, že dává Bratřím „domek u zdi, kterémuž říkají Zbor", a kdyby stavěli „Zbor", dává 10 kop míš. na to.

[3]) Slavík v Č. Č. Mus. 1875. 275. Šmaha v Č. Č. Mus. 1878. 375.

[4]) Obšírně v Gindely, Brüder I. 83—87. Výbor Liter. II. 1398.

[5]) Arch. zems. „Listové běžní". Opisy z Herrnhuta. Též v musejním Diplomatáři.

[6]) Dekrety bratr. Gindely. 54.

[7]) Manualník. 40.

[8]) Dekrety. 126. 127. 128. 130. 96 „z nájmu" řečníkem aby nebyl nikdo.

[9]) Hádka Bratří v Bydžově 1496. Arch. zems. Věci bratrsk. Opisy z Herrnhuta.

Matěje z Janova), jak a co jsou drželi o moci světské, že zvědí, že daleko my méně a střídměji o ní držíme." [1]) Svolili se na horách Rychnovských, že Bratr, kdezkoli bude pod kterou mocí povýšenou, každé má pokorně poddán byti v daních a robotách i za ni se pánu Bohu modliti.[2]) Bratří bývali vždy spíš opportunní, než aby se byli moci světské postavovali. Čtemeť v jich dekretech zásadu, aby Bratří v bouři proti pánům nehleděli předčiti, ale raději v zadu bývali.[3]) Pravda, vrchnosti, zvlášť panské, jsou hrubé, kruté; na robotný lid nevědí kterakého potupného rouhání vymysliti, říkajíce vejr, chlap, drak, laik;[4]) ale povinnost Bratra jest ukazovati k vrchnosti všelikou krotkost.[5])

Aby bratrský člen sám účastníkem byl světské moci, toho řád v Jednotě nechtíval připustiti: Bratr neměl býti konšelem, cechmistrem, rychtářem, soudcem podle písma řkoucího: Nesuďte, nebudete souzeni. Tvrdívali Bratří, že „odsúditi a zamordovati, vše jedno".[6]) Proti tomu jim protivníci právem namítali jiné slovo z písma: „Hledajte súdu, zpomáhejte poraženému, suďte sirotky a obraňujte vdovy." [7])

Bratří byli nepřátelé vší násilnosti. S Chelčickým drželi, že nemá byti k obraně víry meč zdvihán; vojny jim byly proti Zákonu starému i novému.[8]) Ani z nouze nemá válka byti zdvižena, neb i v nouzi Petrovi řečeno „vstrč meč svůj do pošvy!" [9]) Toto idealné učení mělo při Bratrech ten praktický účin, že se vzpírali bráti na se povinnosti vojenské. Mečíři, puškaři vždy jim byli nenáviděné řemeslo.

Křesťanská láska byla přední heslo Bratří v společenském a v rodinném živobytí. Psal o tom bratr Lukáš r. 1527 takto: „Láska záleží v spojení a v jednotě a v obcování svatých pravd víry, podstatných i služebných; a toho až do bratrského zřízení nikdyž v společnosti nebylo čísti, ne aby někdo daru toho k svému vlastnímu spasení neměl, ale neměli sou v společnosti vědomé té milosti a pravdy k přisluhování spasení lidskému obecnému." [10]) Jedni k druhým, ať jsou stavu kteréhokoli, mají se míti v bratrské lásce, urození se nemají vyvyšovati, mají „znáti rovnost v při-

[1]) Hádka Bratří v Bydžově 1496. Arch. zemský. Věci bratrsk. Opisy z Herrnhuta.

[2]) „Listové běžní" Opis z Herrnhuta v arch. zemsk.

[3]) Dekrety Gindely 215

[4]) Arch zemsk List z Herrnhuta. 1485.

[5]) Dekrety 98.

[6]) Odpis proti odtržencům. Univ. knih. 54. B 94. fol. B 8. Ale toho neschvalovali Bratří, zvlášť vzdělanější, že hříchy, za něž řád světský žádal trest smrti, smějí se penězi vykupovati. Šmaha Č. Č. Mus. 1878. 375.

[7]) Isaiáš V Manualu Korandově 141.

[8]) Dekrety Gindely 97.

[9]) Psaní Klenovského synu Jiřího krále 1493. Arch. zems. List. Herrnhut.

[10]) O původu Jednoty. V opisech herrnhutských v arch. zemsk.

rození se všemi lidmi", a neospravedlňovati se při svých robotách, jimiž lidi drou, že mají právo koupené v deskách, v rejstřích a v držení předků za starodávna, než pomněti na slovo písma: „Slož břemena a roztrhej svazky dolů tisknoucí." [1]) Bratr budiž služebný a laskavý, je málo, když se myjí nohy, jako Římané činí, jen u Veliký čtvrtek; mají se pocestným a jiným mýti, kdyžkoli potřeba káže.[2]) Ublíží-li bratr bratrovi, není třeba hned utíkati na rathouzy, nechť se smíří doma v lásce nebo před bratry rozhodčími.

Kázeň v Jednotě byla přísná a bdělá. Byly dohledy nad mravy pilné; vykonávali je kněží a mimo ně i rada z laiků, mužů i žen; však o těch věcech doleji se položí. Od počátku XV. století často zakazován přepych všelikteraký. Oděv Bratří a Sester ať není drahostí přílišný;[3]) ať nosí Bratří oděv „nebarvený, bez faldů, bez kštaltů", to jest bez nové mody.[4]) Zakazována Bratřím roucha oplzlá, šmuky zlaté, peří za klobouky, sukně široce premované, šněrované, střevíce nízké, čepce a tkanice zlaté, obojky peřesté.[5]) Z té příčiny Bratří zamítali všecka řemesla, nádheře a přepychu posluhující.

Bratřím zakazováno obžerství a dávati se v šenky; sládek a vinař bratrský smí nalévati jen pocestným, Bratřím má šenkovati jen na dolívku do domu, doma však není dovoleno, aby se Bratří zpíjeli v panketech neb hodokvasech. Ať Bratr nehrá v karty, kostky, ba ať se nedává ani na řemeslo, které karty maluje, kostky robí. Už to je hříšno. V Jednotě bylo malířství, kejklové, hudby zapověděny. Prý jsou to zlí obchodové.[6]) Později dovolili si hudbu, ale střídmě; však ve smutku „húsle aby byly pověšeny po vrbinách". Mladí lidé neprovozujtež smíchy zbytečné, tance, klevety, necudné řeči; dlouho nespěte, raději se modlete, staré v uctivosti mějte. V dělnicích řemeslných Bratr střez se marnosti, lehkomyslných zábyvek, her, posmíšků, kunštyků, písniček světských, ale raději na svaté přemyšlování i zpívání se vydej podle učení apoštolského.[7]) Aby mravnost byla zachována, Bratří na všecko zření měli: zakazovalitě i to, aby na pastvy nechodila pospolu mládež obého pohlaví.

Kdož se provinili proti mravnosti, voláni jsou do zboru k pokání veřejnému, a byla-li provina veliká, byli za obecného pláče

---

[1]) Odpis proti odtržencům l. c. V dekretech 90. Čteme, aby „urození se nepovyšovali nad lidi jiné, ale znali se přirozením rovni, aby věděli, že mají sloužiti a dobrodinci lidští býti".

[2]) Arch. zems. Spis proti Ležkovi.

[3]) Dekrety 127.

[4]) Kniha o pravém nábožen. Bavorynský.

[5]) Dekrety. 1538. 156.

[6]) Dekrety 128.

[7]) Povinnosti Bratří soudců. Univ. knih. č. 54. G. 725.

i vylučováni. Na zamezení hříchů[1]) povolovali Bratří své mládeži brzké ženění, ale bez pokoutního snoubení a smlouvání. Mužští od 14. roku, ženské od 12. léta směli již za sebe jíti. Manželka nemá býti přetěžována prací, muž má k ní býti laskav; je-li nejednomyslná, svarlivá, má jí muž pro zachování pokoje raději povoliti a na chvíli odejíti.[2]) Rozloučení manželstva bylo u Bratří snáze možno nežli v církvi katolické, ale bez soudu duchovního nesmělo se státi. Rozloučeny mohl oženiti se znova s jinou.[3]) Vzal-li si však vdovec sestru po sestře, vylučovali ho z církve.[4])

I vdovy a vdovci měli nařízeny řád svého chování: měli se nésti v postavě a v rouse poníženém, modliteb měli pilni býti, lidí podezřelych v dům nepřijímati, po besedách netěkati, lidí nepřesuzovati.[5])

Přístup do Jednoty byl závislý na přípravě kandidatově. Kdo chtěl býti přijat v Bratry, toho vedli nejprv k pokání a „k podstatě pravdy i k vnitřnímu opravení“.[6]) Když příprava hotova, připuštěn novotný Bratr „k smlouvě s Bohem“.[7]) Kterak tato smlouva s Bohem se konala, o tom máme zprávy pozdější.[8]) Nový Bratr říkal před zborem Otčenáš, Věřím, přikázání boží, vyznával, že věří, že Jednota jest částkou církve sv., správci její že jsou praví poslové Kristovi, sliboval poslušnost, odříkal se Antikrista.

V nejpřísnějších zásadách, jak byly svrchu vylíčeny, stála mladá Jednota málo nad tři desítky let. Proměny některé byly pilné. Již tím, že rozšířila se Jednota, nebylo lze na dlouze zůstávati primitivní formou prvotní církve. Uvážliví Bratří mohli sami na své Jednotě — třeba jen v malých poměrech — dobře postihnouti, že i obecná církev křesťanská pokrokem lidstva a jdouc za svým velikým světovým úkolem musila se z prvotních forem rozvíjeti a proměňovati. V Jednotě umřel bratr Řehoř, jenž nikdy nepřestával varovati od přijímání lidí učených, kteří by přinesli do Jednoty hloubavé rozumy a sváry. V čelo Jednoty postaven učený bakalář Lukáš. Vzdělaní Bratří začali zřejměji býti jiných mínění nežli prostí sedláci a řemeslníci bratrští. Chystal se převrat. Hlasy po novotě, změně, pokroku, po modernější úpravě, po praktičtějším směru množily se, potýkaly se od r. 1490 a za pět let zvítezily nad hlasy „starého smyslu“. Bratří se přiblížili

[1]) Prý aby předešli narození „brzáků a ranušů“.
[2]) Dekrety 129.
[3]) Dekrety 75. 76. Str. 272 čteme, když přinesl svědectví jejiho nefádného chování a svého dobrého, mohl se ženiti znova.
[4]) Dekrety 241.
[5]) Dekrety 119.
[6]) Arch. zems. Spis proti Ležkovi.
[7]) Odpadlého Mikuláše z Vránova, bakaláře, r. 1578 napomíná tchyně, aby tu smlouvu držel. Arch zems. Bratří.
[8]) Odpověď Šturma 1589. 202.

k okolnímu světu, prudké výlučné zásady zmírnivše. Zásady Bratra Řehoře změněny, učitel Jednoty, Chelčický, odstrčen, ba od Lukáše i z bludů viněn.

Nejprv sleveno v učení o moci světské. Jednota již dovolovala býti konšelem, rychtářem, utěšujíc se tím, že nehřeší, kdo tu moc přijal, jen když prý jí nehledal sám a nevede-li sobě v ní nespravedlivě. Když r. 1490 běželo o to, mají-li Bratří přijímati k sobě konšelství v Litomyšli, byla rada ještě nesmělá. „Nesnadno jest raditi, byste se chtěli vyhnouti, jakož ste tato léta předešlá činili, pána na pomoc majíce, již měšťané nestrpí tak mnoho, neb tam Bratřími se dosti zahustilo, a vždy se tam odjinud táhnou.“ Nesnadno raditi; ale radí přec, aby úřad konšelský Bratří přijali, však v radách aby nepředčili, neboť „Bratru nesnadno raditi v městě, kterak by obec spravovati měli“.[1]) Později se již dobře vpravili Bratří v panování městská a jiné světské.

Dále svolili se Bratří o přísaze, že ji smí Bratr podnikati, ale ne lehce, ne jménem Matky boží. Ovšem kdo by chtěl pro nepřísahání trpěti, tomu volno.[2]) I meč smí již Bratr bráti a na vojnu choditi, ale jen, je-li nucen. Než i potom aby to činil nerad a vystříhal se nabývati cti skrze udatnost; v příhodách vojenských spíš aby se měl k vozům anebo hlídal zámku. Také hýbáno zásadou, že by Bratr neměl dotýkati se kupectva, neměl míti šenku pivného neb vinného; později protržen řád přísný tou příčinou dokonce.[3])

Důležitější bylo usnesení, že mocní tohoto světa mohou býti přijímáni, že stačí dobrá vůle k ospravedlnění. Ovšem kdyby se kdo z mocných k dobrovolné chudobě odhodlal, lépe by bylo. Komunism prvotní obmezen jen na „doverné“, kteří se dali do správy starších. Starší takovým sami rozdávali, co jim bylo potřebí.[4]) Upravena tedy cesta, že mohli urození k Jednotě přistupovati. Jan Kostka byl první panský Bratr. Neváhaly ani urozené paní vstupovati ve sbory bratrské.[5])

Kněžím nebráněno ženiti se, ač Lukáš měl důvody pro kněžský coelibat.[6]) Lukáš spevnil Jednotu řádem, jenž vázal všecky sbory, vliv laiků obmezil v spolkové organisaci, bohoslužbu učinil všude stejnu a oku vděčnější: rozsvěcovány svíce, u přijímání svátosti přestali sedati za stolem a klekali zbožně, což přívrženci staršího smyslu nazvali papežským štrychem;[7]) k bohoslužbě brány pěk-

---

[1]) Listové běžní v arch. zemsk. Opisy z Herrnhuta.

[2]) Odpis proti odtržencům. Univ. kn. č. 54. B. 94.

[3]) Dekrety. Gindely 156.

[4]) Spis proti Ležkovi. Arch. zemský.

[5]) Rada paní Boleslavské r. 1512, kterak má s panstvím naložiti, čte se v dekretech 88.

[6]) Gindely. Brüder. I. 503. Histor. Jednot. Univ. kn. 17. l. 3. 175.

[7]) Knížk. Kalence. Arch. zemský. Opisy z Herrnhuta.

nější nádoby, ubrusy.[1]) Když to Lukášovi vyčítáno za ouraz při služebnostech božích, hájil se, že ještě v albách neslouží ani v pláštích, ani že nemá kalichů pozlacených.[2])

Od té doby také stavěny onačejší zbory, do Jednoty vpravena větší vzdělanost, takže málo let po těch proměnách mohl Luther psáti o Bratřích: „Při nich tento nedostatek byl, že když ujíti chtěli nesnadností a smradů sofistských a mnišských, vzdalovali se i všech umění svobodných, ale nyní vycházejí mnohem ozdobnější a způsobnější, ba řekl bych i osvícenější.“[3])

Konečně stala se po těch proměnách Mladá Boleslav hlavním městem Bratří, „jako by tu první, vrchní zbor byl“.[4]) Odtud nápotom zobecnělo jméno Bratří Boleslavských, dávané všem členům Jednoty.

Takž Jednota po roce 1490 proměnila se valně v jinou, než druhdy bývala.[5]) S proměnou nebyli všichni Bratří spokojeni. Starověrci, v jich čele bratr Amos, odštěpili se navždy a „zrotivše se“, utvořili tak řečenou Malou stránku. Nejvíc je zamrzelo bratrské konšelství, přísaha a meč krvavý.[6]) Malá stránka, jíž bylo též jméno Amosovců po zakladateli, měla sídla nejvíce v jihozápadních Čechách i na Klatovsku [7]) Po Amosovi (zemřel roku 1522) vedl schismatické Bratří Kalenec, poslední jich vůdce a „haytman“. Do padesáti let Stránka zanikla docela. Pokud žila, velmi mnoho svedla zápasů písemných a prudkých se stranou větší. Při těch zápasech nelze říci, že by větší strana chovala se k menší nějak laskavě, křesťansky. Zvláště Amos byl Bratřím protimyslný. S patrným hněvem píše o něm Lukáš, že byl odpůrcím tajným, pokoutným již Bratru Řehořovi, od sprostných Bratří okolo Brodu Uherského prý ve své kňuřavé pošmournosti bral voštiny darmo, a z nich vosk přepouštěje prodával, u Bratří, darmo stravu maje, konvičky dělal a vše prodávaje, peníze v hromadu hnal, a shromáždiv peníze, dal se s nimi do Čech k Vodnaňům a ke Klatovům, tu prý svedl některé ženské.[8]) Zapsal tedy pohněvaný Bratr Lukáš pomluv dosti.

Vůdcové Malé stránky opláceli; zvláště prudký Kalenec. Vyčítal Bratřím, že jsou daleko od základů, že shromažďují se v kostele, že zvoní a mají oltáře, kazatelnice, svíce, kalichy, posty,

[1]) Histor. Blabosl. Č. Č. Mus. 1862. 116. Dekrety 147.
[2]) Opis z kod. Vyšehr. v diplom. musej. R 1501.
[3]) V knize obsah. konfessí bratr. z r 1535 str. 131.
[4]) Bílejovský. Kronika 118.
[5]) Nejlepší německý znatel bratrských věcí Müller tvrdí, že nové Jednotě zůstalo jen jméno bývalé Jednoty; podstata ta tam. Srovn. Müller v Hist. Sbor IV. 63.
[6]) Arch. zemský. Opis z Herrnhuta; spis Kubíkův 1498.
[7]) Gindely Brüder. I. 67 Šafařík v Č. Č Mus. 1862. 107.
[8]) O původu jednoty, z rukop. Herrnhuta v arch. mus.

svátky; že vadí se jako magistři;[1]) prý „každý papež něco ze své hlavy vynesl mimo Zákon nový, tak i při Boleslavských tento z starších toto zamyslil a jiný opět něco přidal, až přišlo na to, že jako z malého komára udělali velikého ptáka vejra".[2]) Také od všech jiných náboženských stran v Čechách bylo Bratřím snášeti nejednu výčitku, že se v tomto a onom proměnili, že nejsou stálí. „Scribunt et rescribunt posteriora inconsona, sed etiam adversa," to jim vyčítá z kališníků Koranda[3]) stejně tak jako mnoho let po něm jesuita Šturm.[4]) Spravedlivě ovšem nelze Bratřím tuze vytýkati nedůslednosti: u víře byli vždy dogmatickými eklektiky a co do mravů spěli za pokrokem a proto nemohli ustrnouti na prvních nepraktických formách; oni se rádi učili, oni se tupě nezavírali před vlivy, kteréž uznávali za dobré. „Naši vždy sou hotovi ku poznání lepšího, skrze koho by jim koli pán Bůh co zjeviti chtěl"; toť byla Bratří zásada.[5]) Což to byla dychtivost, s kterou již v prvních časech svého bytí Bratří obstupovali po dobytí Konstantinopole řecké kněze, do Prahy zabloudilé. Pobyvše v jich služebnosti a s nimi rozmluvivše, prý Bratří poznali, že není pro hledání pravdy od Řeků co bráti.[6]) Nebrali tedy Bratří odnikud nic lehkomyslně. Pro své poučení vážili nejedenkrát i daleké cesty. Na samém počátku své Jednoty chystali se Bratří putovati na poznanou „národa, Kristu čistě sloužícího" a na shlédnutí prostých zvyků prvotní církve až do Indie. Dověděvše se, že by tam nic toho nepochytili, zanechali tak. Roku 1490 vysláni čtyři Bratří na východ, z nichž Kabátník, prostičký, neučený soused litomyšlský, pátral až v Syrii, v Egyptě.[7]) Roku 1497 vyslán bratr Lukáš do Italie a do Francie k Valdenským na poučenou.[8]) V Italii slyšel český Bratr o Alexandra VI. papeže nemravnosti hrozné věci a přihodil se k tomu, když pálili mravokárce Savanarolu, což mohlo Bratry jen povzbuditi, aby zůstali při svých mravních zásadách.

Než ať se časem a během lidským proměňovali Bratří jakkoli, v jednom zůstávali stejni: v přísné mravní kázni, kterouž vynikali nad všecky jiné společnosti náboženské. Po té straně vždy snažili

---

[1]) Gindely, Brüder. I. 216.
[2]) Psaní Kalence proti Augustovi. Opis z Herrnhuta v arch. zemsk.
[3]) Manuálník. 155.
[4]) Krátké ozvání dra Václava Šturma 1584. 162.
[5]) Histor. Jednoty v univ. kn. Rukop. 17. C. 3. 137.
[6]) O původu Jednoty. Opisy z Herrnhuta v archivu zemsk.
[7]) Sousedé bratrští vrátivše se z cest vypravovali o veliké všude zkaženosti; křesťané všude jsou v neřestech a v pověrách. Kabátníka Martina cesta vydána česk. Akad. od Práška v Sbírce Pramen. I. 2. č. 1. V úvodě dí se, že Kabátník nemohl býti laik neučený. Ale vlastní pisatel cesty Adam Bakalář to zřejmě tvrdí. Ten ho přec znal.
[8]) R. 1491 byl Lukáš na východě, obcoval s Bulhary a se sektou Bogomilců. Comen. VI. 88.

se podobni býti prvotní církvi křesťanské.[1]) Bez marnivé chlouby a zcela po pravdě směli Bratří r. 1540 Bucerovi ve Štrasburce říci, že by měli ještě „nesčíslny počet Bratří“, kdyby dovolili, aby každý po své vůli mohl živ býti, ale Bratří pry netrpí těch, kteří Kristovo jho podstupovati nechtějí, kteří jdou po své hlavě, netrpí hříšníků, opilců, hráčů, kratochvilníkův.[2]) Vždyť i dávno před tím samému Rokycanovi kdysi vzkázali, kdyby měl byti jejich, „musil by vkročiti na ouzkou cestu, důstojenstvím mistrským pohrzeti a na svém těle číti umrtvení jeho“.[3])

Pro mravný, příkladny život bývalo Bratřím často uštipováno. Protivníky jim přezdíváno mnichů evangelických,[4]) mnichů boleslavských,[5]) říkáno jim, že mají pošmourné náboženství a že se přetvařují. Jeden z protivníků psal r. 1489 tou příčinou: „Někteří drží o jich dobrém životě, my toho částku známe, ale nehodí se psati, a byť o nich mohly stěny mluviti, okázala by se jejich ne svatost, ale nešlechetnost, pokrytství, které při nich jest, jako pokniřile se míti, pošmournou tvář ukazovati, z ticha a smutně mluviti.“[6]) Daleko spravedlivěji a s výtkou velmi vážnou píše stran jich mravnosti r. 1488 Jan Zajíc; uznává, že jsou spravedliví a pokorní, ale leká se, že „pod přikrytím pokory zevnitřní aby nebyli uvedeni v pýchu duchovní“.[7])

Na Bratry vymyšleny i posměšné věci, aby upadli v smích obecný. Takž prý když kdo chce k nim vstoupiti, ptávají se ho: „Věříš-li, že jsi s Faraonem v moři Rudném zahynul, věříš-li, že jsi byl ovcí ztracenou, věříš-li, že jsi měl zahynouti jako Sodoma, kdyby byl nepřišel do Boleslavě?“[8]) Na posměšcích nepřestáno: Bratřím bylo za všecken čas snášeti i nadávky, které je bolely. Za nadávku nejméně zlou klásti jméno Zborníků, kteréž jim dáváno od zboru, v němž se scházeli.[9]) Horší a traplivější bylo jim jméno Pikartů, kteréž jim dáváno od počátku stejně jako Táborům pro jich víru o svátosti oltářní. Čechové říkali všem, kdož neklaněli se, Pikarti.[10]) Méně hněvala je nadávka jamníků, stodol-

[1]) Uznal to mimo jiné r. 1580 Rafael Leščinský, poznav Bratry v Lešně. Sborn. Histor. I. 72 V děj. církve slovanské od Komensk. (přel. Bidlo v Comen. VI. 53) jsou hlasy předních německých reformatorů o Bratřích českých, a všecky vyznávají, že kázeň Bratří je v Němcích nevidaná.
[2]) Rukop. univ kn. 17. C. 3. 137.
[3]) Musej diplomat. r. 1468.
[4]) Jireček Rukověť. I. 39
[5]) Rukop. univ. kn. 17. C. 2 258
[6]) Rukop. univ. kn. 17. F. 2. 28.
[7]) Arch. zemský. List. opis z Herrnhut.
[8]) Odpověď Šturma. 1589 203.
[9]) Proto jim radil Luther aby zanechali názvu „zbor“ místo kostela nebo chrámu. Gindely, Brüder II. 220
[10]) Rozmlouvání rytíře se star. Čechem, v němž i nesprávný výklad o původě slova Pikart. Univ. kn. 17 D. 20. 326.

níků a pivničníků, kterouž obdrželi odtud, že skrývajíce se, sloužívali v jizbách, stodolách i v sklepích čili pivnicích. K té nadávce odpověděl jedenkráte bratr Lukáš obšírně a pyšně: „Římská církev nazývá zbor pivnicemi; zbor náš jest živý; bratrstva našeho všeho shromáždění, jenž se staví místo půdy země z lidí selských, s zemí se kutících, místo stěn z kovářů, z tesařův i ze všech řemeslníkův, jenž dříví dělají; místo kamene z hrnčířů, zedníků; místo mšení z tkalců, z ševců, z krejčí..., místo stolů z přisluhujících, místo lavic z dětí nízkých, místo oken z učitelův, osvícených umění světlem. Toho a takového zboru grunt sou páni, kteří hájí nás, střecha jsou domu našeho, výsost pak jeho jest až do nebe a tak k spasení našemu.“ [1])

Pouze dočasnou nadávkou bylo jim jméno Pikúsů, což prý znamená spiklence nebo zrádce. „Pikúsové pikel slévají“, bylo přísloví.[2]) Za nejapnou nadávku klademe, když v XVI. století skrucováno jméno Bratří v bráchy, bracháčky.[3]) Uhodilo-li zle, říkali Bratří, že jsou „pod obojí staročeského náboženství“; ale nejedni nezapřeli, než přiznali se konečně i k jménu Pikartů, nestydíce se za ně.[4])

Ale při nadávkách nezůstalo: bratrská Jednota, „tichá republika míru“,[5]) byla přečasto pronásledována skutky tvrdými. Na samém prahu svého života zkoušela protivenství. Již r. 1460 zakázány jim služebnosti boží v Kunvaldě.[6]) Před tím umořen Tůma z Nepomuka, jenž se k Bratřím dal. Jiní z těch končin jsou honěni jako zvěř sem tam. Bratr Řehoř, konaje v Praze r. 1461 tajné schůze, byl jat a vězněn; po čase však puštěn, jak se zdá, bez mučení.[7]) Jeho spolubratří byli nuceni učiniti v Týně veřejné odvolání svého pikartství. V tom odvolání charakteristickém dávali se Bohu vinni, že pobloudili ve svátostech, nechtějíce seznati, že tělo boží v monstranci ani v svátosti před podáváním a po něm; že přijímali v žemli nakvašené proti skutku pána Ježíše, jenž své tělo v chlebě nekvašeném dával, mohouce míti oplatky čisté a kněží řádné; dávali se vinni, že přijímali v jizbě nebo v jamách, v mlejních, v noci se scházejíce jako kalousové. Na konec musili jeden po druhém na stolici stoje činiti vyznání víry a zapříti jmenovitě všecky věroučné kusy bratrské, jež jsme vyložili svrchu.[8])

---

[1]) Arch. zemský. List. z Herrnhut. Lukáš odpov. na potupné psaní faráře Lipenského. 1503. (?)

[2]) Locustarium Joann. Aquensis. Dudík Iter Roman. 279. Jméno vyskytuje se v rukop. univ. kn. 17. F. 2. 151. v Manual. Korand. Truhlář. 175. Star. Letop. 447. R. 1521.

[3]) V polemice Vojtěcha z Pernštejna proti Bratřím 1558.

[4]) Arch. místodržitelský R. 109. 14. R. 1604.

[5]) Případná slova Zoubkova v Besed. Učit. XV.

[6]) Goll. Č. Č. Mus. 1884. 449.

[7]) Vysvítá to z Histor. bratr. Č. Č. Mus. 1861. 103.

[8]) Rukop. un. knih. 17. G. 12. R. 1466.

Po schůzce na horách Rychnovských vystoupil proti Bratřím Rokycana prudčeji, ač povahou svou nebyl přítel krvavého utiskání. Krále Jiřího pudila církevní politika k tomu, že ničil Bratry. Vratislavsky biskup Jošt z Rožmberka radil Bratrů nepáliti jakožto kacířů, lidé by je měli za mučenıky a mučenictví jest pečenka neohořalá.[1]) Ať prý jsou zavíráni, vyháněni Ale rady neposlechnuto; Bratří tehdaž platili svoje Bratrství životem. V Skutči popadeni r. 1468 někteří a hladem zmořeni na Rychmburce; též na Moravě upalováni.

Na Bratry štváno u krále vybíráním bludných kusů z jich listů. Za nejhorší blud jim kladeno, že nepřisuzují po Sylvestrovi žádnému biskupu v římské církvi moci po apoštolech, že kněz z biskupů pocházející nemá moci svátostné, že takový kněz, by nejlepsí slova mluvil, kteráž mluvil Kristus a apostolé, nemluví jich jinak, než duchem svym zlym, a konečně, že svátosti nemají se lidé klaneti.[2]) Roku 1468 varoval Rokycana křesťany, aby se Bratrů vystříhali, vyčítal jim tuze, že nechtí se klaneti svátosti, že zamítají kněžstvo všecko jakozto nehodné a že křest opakují. A opět jinými listy veřejnými vyvracel Rokycana učení bratrské, že biblí jest jediný pramen a základ víry; chtěje přivésti jich slovíčkářství k posměchu, říkal jim, když prý Kristus neřekl „palte světla a ubrusy způsobte, tehdy nemáme ubrusů zjednávati k svátosti".[3]) Bratří odměňovali se Rokycanovi tím, že mu vyčítali zradu; pry je přivedl na cestu a pak jich ostavil, ba teď je i pronásleduje. „Rokycano, svět jsi a se světem zahyneš!"[4]) tak mu volali, uštipujíce ho pro jeho snahu státi se arcibiskupem od Říma uznaným. Ještě po stu letech mu zradu vyčítali a nikdy nezapomínali, neodpustili. Roku 1558 písí Bratří: „Mistr Rokycana, zachutnav sobě důstojenství arcibiskupské, oslábl od prvních kázaní a zpět vozy šikoval a toho dovedl, že jakož prve lidé dobří, nevinní kněží táborští (ne ti váleční) zmořeni byli, tak potom aby naši předkové divně trápeni byli . . . obrátil se v nedvědici a svini, svůj plod sápající a Bratřím těžké pokušení při králi objednal, až některým mučení na skřipcích, zmoření, rozptýlení."[5])

Bratří vydali apologii ke všem lidem proti svým útiskům. Však ne apologie, ale války za krále Jiřího zachránily Jednotě život, bez nich byla by zabynula přes jakou obranu koliv. Sotva že nastoupil král Vladislav, představili se mu Bratří spisem na

[1]) Opisy z Herrnhuta v arch. zemsk.

[2]) Je to denunciace vytržená z bratrského spisu a králi podaná. Rkp. univ. kn. č. 17. F. 2 fol. 100. též Arch. Česk. VI 213. Obyčejně se klade do let panování Vladislava (Palacký na rok 1488), osmělujeme se položiti ji sem do doby krále Jiřího, poněvadž se to shoduje s okolnostmi nejspíš. Stejně tak již soudil J Trublář v předmluvě k Manual Korandovu

[3]) List Rokyc. Opis v diplomat.

[4]) Č. Č. Mus. 1849. II. 5

[5]) Osvědčení Jednoty 1558.

svoji očistu. Ale nezvedlo se jim. Sněm benešovský r. 1473 jednal o nich nepřívětivě; královna Johanna vnesla svoji zášť a nemilost k Pikartům do samého sněmu a pomlouvala je zle. Bylitě Pikarti vůbec viněni i z toho, že krysu ctí za Boha a že obcují se Sestrami nekale.[1]) Pikarti jsou obesláni do university k hádce o víru, sněm r. 1478 pohání je do konsistoře, aby se zpravili o tom, co a jak věří. Hádání s třemi vyslanými na základě písma nevedlo r. 1479 k ničemu zdárnému. Koranda, horlivý nástupce Rokycanův, nepřesvědčil jich.

V létech potom následujících, kdy veřejné dějiny Bratrů si tuze nevšímaly, rostly a množily se zbory. Množili se Bratří zvlášť na panství Bohuše Kostky v Litomyšlsku a pod paní Johankou z Krajku v Boleslavště. Odkudžkoli Bratří byli vypuzeni, všecky přijímal Kostka, tak že Litomyšl za něho „oslavena na lid a řemesla; i pustá místa na rynku osazena, a na valech a jinde domů nastavěli".[2]) Rovně tak dělo se pod bratrskou vrchností v Boleslavi Mladé, která Bratry nadala privilegii.[3]) Rozšiřovali se Bratří tehda nejprve širokým pruhem v stranách pohraničních od Landškrouna až do Turnova. V Landškrounsku byli mezi nimi Němci.[4]) Nejvíc jich bylo v tomto východním okrsku na Svitavách, Poličce, v Mýtě, Chocni, Litomyšli, ovšem v Boleslavi.[5]) Druhý okrsek Bratří byly zadumčivé krajiny od Tábora k Budějovicům, ke Klatovům, u Písku, u Vodňan, v Prachaticku,[6]) na Domažlicku. Třetí okres bratrský prostíral se v Žatečtě a v Lounště. Počet zborů páčí se r. 1500 na tři, čtyři sta.[7])

Na Moravě sedělo jich nejvíc kolem Přerova i Ivančic. V Praze nedospěli Bratří k zařízení zvláštního zboru,[8]) ačkoli tu pobývali vždy a počtem zajisté větším nežli se udává. Smyslem dosti širokým vypravuje starý letopisec při r. 1505, že lidé od služby kněží pro jich nešlechetnost se odvracovali a „volili sobě sami kněží a po domích sami sobě sloužili a kázali, i sami někteří kněží též se zpikartili a nevěděli, co mají za víru držeti".[9]) Že

---

[1]) Č. Č. Mus. 1862. 106. Později šířena i pomluva, že Tomkova ševcová naha byla u sloupa jablky obvěšeného jako Eva na každou Velikonoc, a jeden že lezl na sloupě vzhůru, až dostal jablka. Archiv zemský. Spis proti Ležkovi. Lidé věřili utrhačům. Někteří vplížili se druhdy do Jednoty, aby se přesvědčili, jakož svědčí o tom list lékaře Jakuba z latiny na česko přeložený bez datum v opisech z Herrnhuta v arch. zemském.
[2]) Cedule Bratra Tůmy Janovi Kostkovi. Mus. rukop. IV. H. 8.
[3]) Kronika mistra Kezelia v mus. rukop. 130. 131. a j.
[4]) Mittheil. f. d. Gesch. d. Deut. 27. 216.
[5]) Kniha o prav. náboženství Bavorynského 9.
[6]) Messner; Prachatitz.
[7]) Gindely; Brüder. I. 93. Tomek; D. P. X 193. Konec století XV. vyšetřuje farář Ondřej v Crkovicích muže a ženu, kteří sobě druh druhu již od dvaceti let křtili děti. Arch. kapitul. VI. 5. Viděti, do jakých ústraní Jednota vnikala.
[8]) Tomek; D. P. IX. 51.
[9]) Stař. Letop. 276.

se v Pražských městech nedovedli ustrojiti v zbor, ký div. V sídle úřadů zemských a největšího nepřítele svého — konsistoře kališné — vždy byvali nuceni tajiti se víc než kdekoli jinde.

Koncem století XV. začaly se nad Bratřími shrnovati černé mraky. Jakožto zvěstovatelé bouře přibyli do Čech r. 1499 inkvisitoři od papeže Alexandra VI. vyslaní schválně proti Pikartům.[1]) V malych časech potom r. 1503 udeřilo na Bratry zle. Vladislav vydal proti Pikartům záhubny mandát, jejž Bratří zvali „krvavym". Král byl k tomu popuzen rádci svymi, konsistoří podobojí i katolickou i konečně hlasem manželky své Anny a papeže Alexandra VI. Ba i Malá stránka bratrská přičinila pomluvou, že Bratří delají po Táborech.[2])

Vydány tedy mandáty o pronásledování Pikartů do všech královských měst, administrátor pod obojí vyhlásil mandát s velikou ochotou nejen v Čechách, než i na Moravě; podkomoří Albrecht z Leskovce jal se zbory i Bratry zavírati. Zvlášť zkusili od neho Vodňanští a Písečtí. Téhož léta spojili se na sněmé katolici s podobojími proti Pikartům,[3]) a přední Bratří jsou voláni k slyšeni a k hádání do Prahy. I přišli přední jejich mužové, Lukáš a Krasonický s jinymi osmi, ale k slyšení nedošlo hlavně pro strach bouře pražské. Lid pražský byl tuze postván proti Bratřím; kral označil je v mandátě za škodnější Turka a nad to dal podivny rozkaz, aby i kázáno bylo v kostelích, že jsou Bratří horší Turkův. K te pověsti ovšem někteří všeteční a hrubí horlivci bratrští sami přičinili. Za takové klademe krejčího Vodičku, jenž r. 1504 v Praze u sv. Havla po obědním kázaní o Velikonoci shodil obraz kříže s oltáře, až mu ruku zlomil, a druhého nějakého koláře, jenž shozený kříž mrskal bičem, volaje: do lesa![4])

Na Bratry působilo pronásledování celkem nápodobně jako na první křesťany útisk Deciův: očišťovali se od přívrženců nerozhodných, jalových; kdo vytrvali, byli lidé věrní a odhodlaní. Když jim zapověděny schůze ve zbořích, zase scházeli se po jizbach a po lesích, při čemž přiházelo se, že je stíhali a lapali nejen kněží kališní a jiní jich protivníci, než i lesní zákeřníci a lupiči: čtemeť v knize soudní[5]) r. 1505, že „Sršeň loupil Pikarty někde u Slupna, když šli ze zboru, a Šatny dvakrát Pikarty loupil, jednou pobral peníze, druhé šaty".

Pronásledovaná Jednota hájila se spisy, vydávala apologie, osvědčovala svou víru. Tisk jim posluhoval za zbraň. V Boleslavi založili si Bratří tiskárnu již r. 1500, v Litomyšli r. 1507; seč

[1]) Balbín; Miscell. VI. 2 189.
[2]) Gindely; Brüder. I. 106.
[3]) Arch. Č. VI. 284.
[4]) Stař. Letop. 267.
[5]) Kn. svědomí v mus. č 1. G fol. A. 1.

nebyli doma, to tlačívali za hranicí. Literní obrana jim opravovala pověst, pomluvami zněšvařenou, zjednávala jim přívržence nebo aspoň příznivce. Že pěkně píší, uznávali i protivníci jich souvěcí.[1]) Bránívali se také ostře a nešetřili břitkým, tvrdým slovem, aby oplatili břitký, tvrdý útok. Lze úhrnem říci, že žádná strana náboženská v Čechách tolik nepsala a netiskla na svou obranu jako Bratří.[2])

Přičiněním kancléře Kolovrata, jenž se chlubíval býti metlou na kacíře, vyšel r. 1507 ostřejší mandat, v němž se nedějí pohrůžky jen pikartským poddaným, ale i pánům jejich a ochráncům. Mandát dán r. 1508 do desk jakožto zemský zákon a stálá, nezrušitelná hrozba Jednotě bratrské.

Také sněm zase odsoudil Bratry. Bratří znova hájí se, jak mohouce. Napomínají sebe k stálosti. Bratr Lukáš, čím větší protivenství, tím byl čilejší, větší: on byl síla a duše Jednoty. Bratr Tůma Přeloučský píše Vilémovi z Pernštejna pro zavření zboru slovy domluvnými: prý strana bojuje proti straně, tlačí druhou, však Bratří myslí, že jsou bližší cesty spasení ti, kteří, dobře živi jsouce, trpí, než ti, kteří zle živi jsouce, jiné pro víru trápí. K tomu přivodil Tůma urozenému pánovi, jenž vlastně nebyl jich protivník zlý, vtipnou parabolu: „Byla liška, kteráž měla několik lisenec, a ty se hádaly, která nejpěknější, i odpověděla liška, milé dcery, když budeme u kožešníka na bidle, on rozezná, kteráž nejpěknější.“[3])

Povědoma věc, že Bratří v těch dobách těšili se také účinného zastání u paní. Bylytě paní ode dávna Jednotě nakloněny; jeden ze starověrců praví, že „za prvního smyslu (před r. 1490) ženské pohlaví více jsou lidí ke pokání přivedli, než nyní všickni kněží i s biskupem.“[4]) Obranou Bratří nabyla jisté znamenitosti vdova Johanna z Krajku, choť pana Tovačovského, paní na Boleslavi, Turnově, Brandýse. Zarputilý nepřítel Bratří, kněz kališný Rosa[5]) píše o té paní, když měli býti někteří Pikarti utraceni, že poslala králi „Polákovi“ dva tisíce zlatých uherských, něco veliké zvěře a jiných věcí v dar; knězi Pavlovi, administrátorovi podobojích, že dala sto zlatých, některého zajíce, srnce a ptáky. Tím prý Bratry osvobodila. A když tak prázdni byli, „baba ta boleslavská poslala, aby, kteří by kde koli Pikarti nalezeni byli po Moravě, k ní přišli a na jejím panství učili, což se i stalo,

---

[1]) R. 1490. Zajíc z Hasenburka dí, „že oni sic pěkně píší a tou formou mnohý blud kryjí.“ Diplomat. musejní.

[2]) Za 160 let svého života vydali 50 vyznání víry dle Gindelyho. Brüder. I. 39.

[3]) Arch. zemský. Opis z Herrnhuta.

[4]) Goll. Č. Č. Mus. 1886. 517.

[5]) Rukop. dvor. bibl. ve Vídni č. 4279. 157. Též Menčík. Zápisky kněze V. Rosy. 36.

neb na Moravě byli jich několik upálili. O babo, babo, nehodná ty babo! Nenáležíť dobré o tobě slovo. Baba v Čechách rozmohla Pikarty, a tudy posilu měly i jiné sekty a rouhání proti Bohu".

Roku 1504 ujala se Bratří proti útoku kališného kněze energickým listem Krescencie Zmrzlíková, paní na Orlíce.[1] R. 1507 napsala slečna Marta z Boskovic velmi jadrné psaní obranné, směle vyznávajíc, že slouží s tou rotou, kteráž slove kacířská, začež si uhonila u Bohuslava Lobkovice, jenž schvaloval meč na kacíře, výtku, že se má starati o přeslici a mlčeti.[2]

A vždy i v potomních časech hojně bývalo žen, kteréž Jednotu posilovaly, zvláště tím, že jí přiváděly přívržence. Touží na to kněz Bavorovský slovy mrzutými: „Známá jest věc v tomto slavném království, že mnozí i z vyššího stavu tak musili věřiti, jak od manželek jim vyměřeno bylo, kteréž vedle svého ženského a mdlého rozumu, oblíbivše si tu neb onu bludnou sektu, v tu své manžely více lahodným namlouváním než písma sv. důvody uvedly.“[3]

Za prvního útisku, nastalého mandáty krále Vladislava proti Pikartům, uvádí se jmenovitě jen jediný Bratr, jenž byl na hrdle trestán, ač král chtěl, aby kde který Bratr byl spálen. Onen jediný tehdáž utracený byl kutnohorský Ondřej Polívka, jenž odmlouval knězi kališnému v chrámě, pokřikuje, že koná modloslužebnost. Za to ho lidé sbili hned, a za dva dni potom spálen. Touž dobou mučen bratr Jiřík v Strakonicích v převorově žaláři hladem, ale na konec ho pustili.[4]

Již v těch létech stěhovali se Bratří ven ze země do Polska a do Rus, ustupujíce svému soužení.[5] Také tehdáž vystupuje na jevo ve spisech bratrských pochopitelná vlastnost potlačených lidí, že mstivě smýslejí. Čtemeť v Historii Bratří zprávu při r. 1514, že pro svůj krvavý mandát pykal král, též královna, která umřela v šestinedělích po bolestné operaci, kancléř Kolovrat že umřel od pekelného ohně.[6]

Na Moravě bylo Bratřím klidněji. Panstvo nedalo se na sněmě nikterak navésti proti Pikartům, a tak stalo se, že nevydán proti nim zákon až do časů bělohorských. A přece byli tu hojní a veřejní. Že „tu učení pikartské v Čechách tak zjevně se neděje jako na Moravě“, uznal Ferdinand I. r. 1517.[7]

[1]) Palacký Děj. V. 2. 63.
[2]) Arch. Česk. VI 355.
[3]) Postilla Bavorovského. Podobá se, že v těch časech i katoličtí páni zastávali se Bratří jakožto svých poddaných, kteří pilností nosili pánovi zisk.
[4]) Gindely. Brüder. I. 146
[5]) Sborník Histor. I. 71.
[6]) Rozmlouvání rytíře s starým Čechem. Rukopis mus. Č. Č. Mus. 1862. 116
[7]) Archiv místodržitelský missiv. 60. 294

V pohnuté historii pražské let dvacátých zase snášeli Bratří po některé malé přestávce tužší útisk, poněvadž se nedrželi právě v zátiší. Člen starověrců bratrských, Kalenec, v Praze bytující, byl r. 1520 potrestán žhavým cejchem na tvář a vyhnán z města. Ale hned za branou kázal zase a, co mu lidé uštědřili, rozdal chudým v tu chvíli.

Nejhůře bylo za vlády Paškovy od r. 1524. Chytrý a sobecký tento utrakvista ochotně dával se štváti proti Bratřím. Pokud který Bratr byl znám, musil z města po krátkém vyšetřování, nebo byl vržen do těžké vazby. A přece některý smělejší se ani veřejně netajil se svým míněním bratrským. Víme scenu takového vyznání z r. 1524. Stojí hromada pražských sousedů před sněmem v šrancích a rozpráví. Tkadlec plátna Jan dí: „Vy mocí chcete sáhati a mečem byste k nápravě chtěli přivoditi.“ Na to Jan Klatovský, přívrženec Paškův, ptá se Jana, tkadlce plátna: „Pikart-li čili co si?“ Tkadlec odpověděl, že je křesťan. Kterémuž vece tazatel: „Věříš-li, že pán Kristus, sedě za večeří, vzav chléb, ráčil řeci: To jest tělo mé?“ A tkadlec řekl: „Věřím!“ A dále řekl tkadlec panu Janovi: „Co jest, jak dál mluvil pán Kristus?“ Řekl Jan: „Kteréž za vás zrazeno bude.“ A tkadlec na to: „Vidíte, že jest pravdy pán Kristus nemluvil, to tělo, které dal, nebylo zrazeno, ale které za stolem sedělo!“ — K tomu přihodil se pán z Weitmile a otázal se, co ten člověk praví, a vyzvěděv, pospíšil ke knížeti Karlovi z Minstrberka, kterýž s mnohými pány k šraňkům přistoupiv, tkadlce se vyptával.[1]) Rozumí se, že tkadlci dobře se nezvedlo.

Jiného Pikarta obvinil nožíř Menšík ze slov rouhavých proti svátostem. Prý „nežli by dítě dal knězi křtíti, radší by Opršalovi nebo Šprinclíkovi dal, k tomu mluvil proti svátosti velebné, že není podobné, aby stvoření stvořitele mělo stvořiti“.[2]) Zavřen proto.

Kteří byli z pikartství usvědčeni a v žalářích pražských zavřeni, těm kněží kališní, jak mohli, stíhali i rodinu, zvláště tím způsobem, že ohlašovali jejich manželky na kázaní za Pikartice, a děti jejich, i když byly do chrámu přineseny, nechtívali žádnou měrou křtíti. Sbíhaly se tou příčinou v pražských chrámech podivné hovory a běhy. Na příklad r. 1525 přinese „bába dětinská“ dítě Mráčkovo do kostela sv. Štěpána ve zdi. Mráček seděl pro pikartství v žaláři. I prosila bába kněze Beneše, aby křtil. Ten nechtěl, prý máte jeho Pikartice, a hned ozvali se dva měšťané přístojící, Husař a Hlava: „My ho křtíti nedáme, otec je lotr a Pikart, a dítě není hodno, aby křtěno bylo!“ K tomu vece bába: „Jest tak hodno jako z vás čí!“ Za to jí oba vynadali, řkouce:

[1]) Rukop arch. pražs. č. 1047. fol. G. 6. 7.
[2]) Arch. pražs. č. 1129. 208.

„Lžeš jako tista a když tak dobře štěkáš, jdiž a vyštěkej ho z rathúzu!“ I jme se prositi žena: „Milí sousedé, pro Bůh a pro Matku boží, ať se to děťátko křtí, což jest ono vám vinno, sejde-li beze křtu, kym to bude?“ K tomu věděli sousedé jen tu odpověď, aby Pikart, až vyjde z vězení, pokřtil si je sám. Po dlouhém jednání pokřtil dítě, již umírající, kněz Beneš, ale teprv na rozkaz administrátorův.[1]

Celkem zaplatilo za panování Paškova do r. 1528 svoje pikartství pět osob smrtí na hranici. Všickni umřeli s neobyčejnou, mučedlnickou horlivostí, radostí a statečností. Zpráva o upálení dvou lidí starověrnych z Malé stranky bratrské, Mikuláše, pražského vřetenáře, a hospodyně Kláry, jak ji vypravuje očitý svědek Bartoš písař, jest tak dojemna a úchvatná, že popadne velikou útrpností i toho, kdo by přesvědčen byl, že oba ubozí umřeli pro blud. Věc sběhla se roku 1526 stručně takto. Chodili kněží podle obyčeje svého dům od domu a nutili lidi k zpovědi. Novoměstský soused Mikuláš a souseda Klára odpověděli kněžím tak, že dostali se na městsky soud Paškův. Udal pry je farář Svatoštěpánský „za groš stříbrný“. Na radním domě mluvili oba k pánům tak, „že toho o sobě od žádného nikdy neslychali“, vyčítali jim dokonce i lotrovství a sodomarství.[2]) Když nechtěli Krista osobního v svátosti uznati, jsou odsouzeni a vedeni na hranici. Cestou k popravě potkal je rytír Perknovsky a dal se v řeč: „Mily Mikuláši, jak ty věříš? Věříš-li v Boha?“ „Věřím,“ odvece Mikuláš. Rytíř: „Věříš-li v Syna jeho Ježíše Krista?“ „Věřím.“ „Také-li v Ducha Svatého?“ „Věřím.“ I odpoví Perknovsky: „Jdiž s pánem Bohem, na té víre směl bych i já umříti a na hranici dnes s tebou jíti, neb já také tak věřím jako ty.“ Z těch slov měl potom rytíř těžkosti za drahný čas. Odsouzenci na cestě se modlili za své nepřátely, aby jim Bůh odpustil, že nevědí, co činí. Před obrazem kříže na Templi v Celetné ulici neklekli, jakož byl zvyk zločinců, řkouce, ze nebudou proti malování klekati, než proti samemu Bohu svému živému, jenz jest v nebi. Taktéž neklekli před božími mukami, u samého popraviště postavenými při straně východní. Mikuláš odmítl slovy: „Jest Bohem rozkázáno, aby se lidé žádnému stvoření na zemi neklaněli, a já veřím, že jest Bůh vsemohoucí netoliko na východu slunce, ale i na západu.“ Dětem svým pravil: „Nuže, milé děti, již vás poroučíme milému Bohu, aby vás spravoval vedle své vůle!“ Lidé plakali, vidouce a slysíce, kterak s dětmi se rozžehnávají s dobrym napomínáním. Vystoupiv na hranici vesele, zvolal Mikuláš: „Pane Ježíši Kriste, kterýž jsi smrt kříže pro mne bídného trpěl a z mrtvych vstal, toběť se samému klaním a žádnému jinému, smiluj se nade mnou a odpusť mi mé

[1]) Arch pražsk č. 1047 fol. K. 5.
[2]) Spis o velikých protivenstvích. Žalanský.

hříchy!" A pokleknuv, říkal latinský žalm. Potom ho katové porazili a svázali. Leže na hranici, zpíval pořád nábožně. Když Mikuláše vázali, Klára povzbuzovala ho k stálosti, aby se smrti nebál, ale hotov byl umříti pro pravdu, dlouho prý to nebude trvati a utrpení nebude se moci vyrovnati budoucí slávě. Kati ji popadli a svázali tak hrubě, že jí téměř ruce vylomili, pak položivše na Mikuláše hromadu knih jeho, zapálili hranici. Mikuláš říkal žalmy až do konce. „A tak beze všeho hluku shořali oba, co by zesnuli." [1])

O přesilné víře a statečnosti těch lidí zapsal si takořka výkřik úžasu také jiný svědek, kněz Michal, do exempláře své biblí, což po tu chvíli lze čísti. [2])

V těch letech přihrnula se do Čech německá reformace. S ní Bratří spojení měli, [3]) už prostě z té zásady, že všude sháněli poučení. Ale spojení to bylo celkem opatrné a málo upřímné. Starý bratr Lukáš vždy bděl, aby Jednota uchovala svoji individualitu, zvláště když byl osobně se přesvědčil, že Lutherští o kázeň dbají málo. [4]) Učení Zvinglia zamítli Bratří do čista. S Lutherem měli přes všecku uctivou a zdvořilou korrespondenci i hádky, do traktátů skládané. Luther jim vyčítal, že nedobře drží o svátosti oltářní, nelíbilo se mu jejich novokřtění a kněžský coelibát, který Bratří kladli za lepší manželstva kněžského. Lukáš zase psal proti lutherskému ospravedlnění věrou bez skutků, hájil „samotnost" kněží, jednak že písmem manželství není kněžím přikázáno, jednak že manžel v roztrhání mysli bývá. Plné srovnání Bratří s lutherskými zásadami nebylo nikda možné. [5]) Luther byl však na Bratry laskavější, nežli bylo by se nadíti do povahy jeho tak prudké a neomylností naplněné: on upřímně se podivoval jejich mravnímu zřízení, jich mravní opravdovosti. Z té přízně napsal k jich apologii r. 1533 předmluvu a hlásil se k nim jakoby k Bratřím. Zdá se, že Bratří jím dali se přesvědčiti o zbytečnosti nového křtění [6]) a složili je konečně. Jan Zborník byl poslední Bratr, jehož r. 1535 odsoudili pro novokřténství. Vinil ho děkan klatovský Pavel na soudě komorním a Jan, jehož jméno „Zborník" patrná přezdívka, trpěl tři roky u vazbě. [7])

V pozdějších časech (1558) Jan Blahoslav vylíčil, že se v pěti kusech Jednota shoduje s „Jednotou luterianskou" a v devíti kusech

---

[1]) Bartoš písař. 247—254.
[2]) Inkunabule z r. 1483 v arch. pražs
[3]) Dřív než vypravuje Historie Bratrská v rukop. univ. kn. 17. C. 3. 108.
[4]) Comenium VI. 43.
[5]) Šturm Jesuita nalezl desatero podstatných věcí sporných mezi oběma. Krátké ozvání. Šturm. 1584.
[6]) Míní Gindely. Brüder I. 223. V dekretech 149. čtou se důvody, proč složeno r. 1534 opětování křtu.
[7]) Archiv místodržitelský Missiv. č. 13. 309. Rukopis univ. knihovny 17. C. 3. 45.

nic. Prý stejné mají oddělení od církve římské, stejně drží se písem a příkladů staré církve, že obojí vzdělávají lidská svědomí ne na skutcích lidských, ale na samém Kristu, že napomínají k pobožnému životu a že lidi obracejí ne do očistce, než ke Kristu. V tom prý shoda. Ale rozdílně docházejí tu i tam kněží svého úřadu; jedni prý zůstávají „v řádu", druzí v svobodě; jedni kněží bez starších nikam se nehybají, druzí jdou volně; v Jednotě zbory opatrují starší, u Lutherů církev řídí moc světa; svobodu ženiti se by sic měli obojí, ale v Jednotě neděje se to bez vůle starších; kázeň u Bratří prý dochází na každého i na kněze, u Lutherských prý „to jest jinak"; desátků bratrští kněží neberou, lutherští těžce by se bez nich živili; rozdíl také v spravování lidu, Bratří neposluhují všem; konečně u Bratří jest u víře jednomyslnost, u Lutherských nikoli.[1]) Poznává tedy Blahoslav rozdíly hlavně v kázni a v organisaci obou církví.

Bratří nepřestávali jednati s Lutherskými ani po smrti Lutherově. Roku 1540 vysláni Bratři Červenka s Michalcem do Vratislavě jednat o dogma svátosti oltářní,[2]) než téhož ještě roku šlo bratrské poselstvo ke Kalvinům do Štrasburka; Kalvin, poznav Bratry, velice je chválil, Štrasburský Bucer s nimi přelaskavě se dorozumíval. Styky s Kalviny začaté, byly dlením doby tak vřelé, že se Bratří zpovolna i dogmaticky přiklonili ke Kalvinům,[3]) čímž na sebe rozezlili Lutherány všecky a zvláště své domácí. Vůbec tou dobou končí se samostatný rozvoj Jednoty bratrské z husitstva po stránce theologické; odtud působí na ni vlivy cizí.[4])

Jináče stav Jednoty zůstával na politických dějinách závislý. Od roku 1526 měli Bratří proti sobě v králi Ferdinandovi protivníka daleko energičtějšího, nežli bývali vyhaslí Jagellovci. Štěstí při všem neštěstí měli Bratří v tom, že se král nemohl vší silou jejich zničení věnovati. Veškerá jeho činnost panovničí byla rozptýlena tureckými vojnami, snahami proti Lutherským, jichž brzy bylo víc než Bratří, a pozdvižením poklesle moci panovnické. Na Bratry nezbývalo tedy mnoho síly. Nicméně král činil tou příčinou seč byl. Pomocno bylo v tom kněžstvo kališné stálým žalováním a udáváním, pomocen byl nad jiné horlivý podkomoří Planknar, jenž, pokud moha, úmysly královy v skutek uváděl. Ten ochotně provádí r. 1535 rozkaz králův, jímž se opětně vypovídají Bratří z měst. Zase bylo Bratřím buď pokrývati se nebo dávati se na utíkání ze země. Také katolické panstvo tentokrát rázně jalo se vyháněti Bratry z gruntů svých. Zachovalo se o tom psaní Jošta

[1]) Rukop. musejn. IV. H. 8. 109. 122 Při artikuli, že u Bratří jednomyslnost u víře, je v rukopise přípisek, že není jednostejnost ani mezi nimi.

[2]) Rezek. Č. Č. Mus 1883. 541.

[3]) Slavata Paměti I. 43. dí o pozdější době dokonce to, že, kteří z Jednoty málo učenější byli, vůbec „následovali Kalvinova učení scestného".

[4]) Muller, v Monum. German. hist IV.

Rožmberského do jakéhos města nejmenovaného:[1] „Jest rozkaz můj, abyste jich nikoli mezi sebou netrpěli, abyste jim ode mne oznámili, že jim toho lhůtu dávám do sv. Jiří, aby se všickni z panství a gruntů mých vyprodali, avšak v tom času zboruo aby zanechali; kdyby neposlechli, všickni aby vzati byli do žaláře a do kázně.“ V těch zlých dobách, kdy Bratří odevšad byli pronásledováni, starý bratr Lukáš smělé mysli neztrácel. Je to znáti z listu krále Ferdinanda, jímž r. 1539 káže sudímu, aby dal polapiti „nějakého Lukáše Pikarta“ s některými mládenci po kraji plzeňském, prachatickém a litoměřickém chodícího a lid v blud pikartský uvozujícího; někteří obyvatelé prý těžkost nesou a rádi by na něho sáhli, ale bez vůle královy že toho učiniti nechtějí.[2]

Ale bratrská Jednota v těch časech měla již dostatek mocných obránců. Na konfessi, kterou roku 1535 Bratří učinili králi počet z víry své, bylo podepsáno 13 pánů a 33 rytíři.[3] Nejpřednější obrana a záštita Bratří byl horlivý Konrád z Krajku. Hájil Bratry i tenkrát, když se jim jen slovem křivdilo. Což ostře psal r. 1535 do konsistoře kališné o faráři Václavovi týnském, jenž kázal o Bratřích, že ve zbořích tak dlouho otevírají ústa, až jim tam vlétne chroust nebo moucha jakožto Duch svatý. Konsistoř zlé psaní Krajkovo těžce nesla, a král ihned psal do komorního soudu, aby pro zprávu o tom obeslán byl administrátor a výpis toho příkrého psaní Konráda Krajíře z Krajku na Mladém Boleslavi aby císaři byl poslán.[4] Akcí, hrozebně začatá, skončila se tentokrát pouhou důtkou; psal král Krajířovi, aby příště takových listů zanechal.[5] Pod ochranou Bratří urozených tiskla Jednota traktáty a obrany své horlivě a se zdarem. Svou přízeň k Jednotě ob čas někteří páni odpykali nemilostí královskou, ba i Černou věží na hradě Pražském.[6] Když přišel Krajek do Vídně prosit za Zborníka, svrchu praveného, vyložil mu král zlobivým hlasem svoje stanoviště: „Věřte, co chcete, my vám toho nebráníme, než skutku brániti budeme, abyšte se nescházeli a své ficifacle strojili, bychom toto — ukázav na hrdlo své — na to nasaditi měli.“[7] Bratří se uhroziti nedali. Augusta, nástupce Lukášův, nejen že v spisích bránil své Jednoty, onť ostrým pérem i útočil na kněze kališné a jiné lidi, Bratřím protivné. Nic nespomohlo, že spisy Augustovy byly v královských městech zakazovány; „lidé, čím více je zapovídali, tím více se po nich ptali a je kupovali“.[8]

---

[1]) Arch. třeboňsk. Historica 3969. Výpis p. kand. Šimáka.

[2]) Arch. místodrž. Missiv. č. 20. 202. Na konci svého listu chce císař věděti „způsob jeho kázání“.

[3]) Univ. kn. č. 17. C. 3. 53.

[4]) Arch. místodržit. Miss č. 13. 227. O tom psaní v rukop. univ. knih. 17. C. 13. fol. 30.

[5]) Arch. místodržit. Miss. č. 13 263.

[6]) Janovičtí Bratří, Oldřich a Smil.

[7]) Histor. Jednot. univ. kn. č. 17. C. 3. 49.

[8]) Tamže. 293.

Ale v kališnickém administrátoru Mistopolovi vzešel Bratřím nepřítel velmi nebezpečný a jízlivý. Ten působil jim zlosti v samém středu jejich, v Boleslavi, a to skrze faráře městské podobojí, které na ně štval. V Praze při nejvyšších úřednících jednal proti Bratřím s takovým úspěchem, že Augustovi bylo na čas uchýliti se do Němec,[1]) a nejedněm Bratřím bylo vystěhovati se do Poznaně, odkudž s počátku dávali ubozí vyhnanci zprávy, že se jim nevede zle: prý zemané k nim přicházeli, prosíce, aby do jich městeček se dávali; Poznanští nechtějí pustiti jich od sebe jakožto od Boha poslaných; v náboženství prý mají volnost, svobodně se modlívají, čemuž Polané se dívají „Tak se k nám přátelsky mají, jakobychom mezi nimi zrodilí byli, často posílají někteří dvě, někteří tři bečky piva, někteří pytel, dva mouky, masa, jiní peníze“[2])

Za to když Bratří z Čech vycházeli, dělo se jim od sourodáků nejedno příkoří, na něž pak sněmu i králi sobě skrze své členy z panstva, na něž útisk nedosahoval, stěžovali. Odpověděl r. 1545 král dopisem Bratřím boleslavským, aby na vinníky své podali žalobu. „Strany toho pomlouvání, kteréž na posměch od některých lidí vám, ženám a dětem vašim se dějí i také na cestách k vašim mnozí nepořádně se zachovávají, poněvadž jest vám při tomto sněmu pominulém na to odpověď dána, jestliže by se vám ublížilo, že z toho při tom právě, k kterému náleží, viniti můžete, toho my tak při tom zůstavujeme.“[3]) Na odpor toho dostavili se r. 1545 do téhož sněmu administrátor Mistopol s kněžími svými a žalovali, kterak jsou oni od Bratří potiskáni. Stavové prý se sic vysmáli jich „břichům“ tlustým, na nichž útisku nebylo znáti, ale po odjezdu bratrských pánů vyslovil se sněm proti Pikartům přec.

V témž čase také na Moravě učinil král některé přísnější kroky proti Bratřím: biskupu olomouckému káže r. 1546 honiti Kalence kacíře — ale opatrně — biskup prý ať vyšetří, je-li Kalenec stavu rytířského nebo prostého;[4]) píše ostře do Uherského Brodu o bratrském kněze jakéhos, aby byl dodán do Prahy,[5]) káže pražské konsistoři, aby přinutila prostějovského kněze Matouše nejen k revokací bludů v Praze, ale aby odvolal též v Prostějově a zapsal se, když upadne v bludy znova, že ohněm konec vezme.[6]) Týmž způsobem přikročeno ještě k jiným kněžím bratrským, pokud bylo lze k nim přistoupiti na korunním nebo kněžském zboží. Na panském byli krytí.

[1]) Augusta honěn královským mandátem, poněvadž prý Jiřímu Sadovskému z Sloupna učinil v traktatě urážku. Čti ty králov rozkazy v arch. místodrž Missiv. r. 1545 č 31 fol 10, 66, 134 a v č 35.
[2]) Diplomat. musej Opis z arch Domažlického.
[3]) Arch. místodrž Miss. č 34. 105. Na Hradě pátek po narození P M.
[4]) Arch. místodrž Miss. č. 38. 142.
[5]) Tamže fol. 143
[6]) Tamže fol. 144.

Přes všechny hrozby a útisk Jednota se šířila stále. V Praze v Novém městě byla jich těmi dobami asi hojná osada, když konšelé městští sami většinou byli Bratří. Dr. Kopp, spisovatel Regimentu zdraví, na zlost kněží kališných podává dítě své bratrskému knězi Janu Černému, aby je křtil, a král doktora musí zanechati při tom, poněvadž byl člověk rytířský.[1]) Po venkově zmnožili se ještě víc. Ve Voticích choval jich Burian Votický tolik, že r. 1545 dostalo se mu od krále nepříjemné výstrahy;[2]) pod panem Ungnadem v Račicích bylo tolik Bratří, že si postavili již před léty zbor nový, který jim král r. 1545 zbořiti káže;[3]) Račický zbor měl působení silné do Vodňan. Bratří šířili se kolem Vodňan hojně; již r. 1535 vzkazuje král pánovi z Pernštejna, kterak tomu rád, že pán ve Vodňanech sic netrpí Pikartů, ale ti že se množí ve vůkolí, ba i v městě, a to tím, že je pán kryje na vsi Račicích. Při tom dokládá král o všem panství Hlubockém, že „v tom kraji před nedávným časem nebylo o Pikartích mnoho slýcháno“, aby jich tam tedy nikde netrpěl a na konec pochválil král pána, že se „v takové sekty postranní nedává“.[4]) Na východních stranách českých šířili se Bratří nejvalněji tou dobou pod pány Křineckými, kdež osazovali vsi „nuzné“;[5]) v středu země vyskytli se nově již i na Mělníce, aspoň na předměstí.[6])

Čím více Jednota rostla, tím větší zášť proti ní měli kněží podobojí. Kněz Rosa, jenž v těch létech čtyřicátých psal svoje zápisy, nezmiňuje se jináč o Bratřích nežli jako o strništi, pazdeří, prachu. I do veršované modlitby vložil svou proti nim nenávist. Píšeť:

Bože, Bože učiň mír,
daj, ať zhyne ten štír,
kterýž všude jedy pouští,
Pikarté se houští,
ač jed ten rozlívají,
knížata a pány napájejí.[7])

Jednota ovšem bránila se proti kněžstvu kališnému spisy a články, které protivníkům nikterak nelichotily. I klidnější artikule, obsahující rozdíly mezi obojím kněžstvem, často psané a vydávané, drážďívaly zle. V takových článcích: „Čím sme my (Bratří) od přisluhování kněžského české strany rozdílni“ r. 1538 čteme, že se Bratří dělí ceremoniemi a očistcem, že slouží mše za živé

[1]) Univ. kn. č. 17. C. 3. 307.
[2]) Arch. místodrž. Missiv. č. 34. 30.
[3]) Tamže 113.
[4]) Arch. místodržit. Missiv. č. 13. 238.
[5]) Zápisy kněze Rosy. Dvorn. knih. rukop. č. 4279.
[6]) Arch. mělnický. Regis. svědom. č. 27. 91.
[7]) Menčík. Zápisky. 33.

i mrtvé proti příkladu první církve, že neučí o jistém spasení, ale na odpor učí pochybovati o něm, že kněží „čeští" nesmějí pravdu kázati, že vlastně ani kněžími nejsou, že kněžství kupují za peníze bez vyzkoušení, že berou svěcení od Římanů, ač jsou od nich za kacíře odsouzeni a římskou církev ač prohlásili za Antikrista; že nemají kázně, že posluhují kde jakému hříšníkovi „pro mrzký vzatek a hrst ječmene", a konečně že nutí tyransky k svým bludům, „ale my učení svého všem k soudu podáváme, hotovi jsouce napraviti, bylo-li by co při něm scestného".[1]) V jiných pozdějších artikulích, čím se obojí kněžstvo liší, čteme výtky kněžím „českým" čili kališným, že berou peníze, že jsou nepříkladni, že nemají řádu, každý prý jedná si faru jak a kde chce, že se nemilují mezi sebou, že jedni druhé odsuzují, na sebe kázaní činí, že se rádi žení a naposled že jsou nestatečni a nestálí, neboť když pokusení nastávají, jednak k Římanům, jednak, když pokoj, k evangelišům přebíhají; když na Bratří pokušení jdou, jsou jim nepřátely, když je pokoj, jsou přátely.[2])

Nelze příti, že někteří výtržní laikové bratrské Jednoty tu a tam dovedli kněze jiného náboženství rozhněvati spravedlivě. Za takového výtržného Bratra položen budiž onen „Pikart sekty Valdensky", jenž r. 1545 užívaje nepřítomnosti farářovy vešel v kostele ve Voticích na kazatelnici a tu „rozličnými rouhavými i posměšnými slovy stranu podobojí haněl".[3]) A ještě smělejší, ba surovější, byli oni dva koláři v Rakovníce, kteří roku 1545 psu svému proholili pleš na potupu děkana, „dobrého, starého a zachovalého člověka", a tomu psu děkan říkali.[4])

Než dejme tomu, že takových výtržností dopouštěli se pouze jednotlivci, to však při vší Jednotě tou dobou již světle patrno, že stávala se útočnou, což nebylo zajisté v prvotních jejích úmyslech. Jsouc puzena svými urozenými členy, vběhla chtíc nechtíc za nedlouho do politických dějin na svoji škodu. Od sněmu r. 1537, z něhož členové bratrského vyznání jsou vyloučeni, rozvojem politickým uznávali Bratří za dobrou a moudrou věc spojovati se s lutherskými stavy k provedení starého programu stavovského, totiž seslabením moci královské sesíliti stavovskou. Z tohoto spojení zrodila se r. 1547 revoluce proti Ferdinandovi I. Jest dojemno, s jakou zbožností Bratří ty těžké bouřlivé věci počínávali. Oni vnesli do schůzí stavovských zvyk, že sněm zahajován modlitbou, klečmo vykonávanou. Čtemeť zápisek tou příčinou zajímavý, že i po bitvě Mühlberské, kterouž i Čechové se svými nadějemi poraženi jsou, když se sešel sném, „všickni od pana Viléma Kři-

---

[1]) Rukop. mus. IV H. 8, 95.
[2]) Týž rukop. fol. 163.
[3]) Arch. místodrž. Missiv č. 34. 30.
[4]) Arch. místodrž. R. 109. 15. Též Borový v Aktech II.

neckého napomenuti jsou, aby na svá kolena poklekli a pánu Bohu se pomodlili; což se stalo, ač mnozí Centaurové (míní Lutherské) to s posměchem dělali, neb toho při jiných svých sněmích obyčeje nikdaž nezachovávali, ale od rozprávek marných, lživých a oplzlých a vítání svého lahodného, avšak neupřímného sněmy a soudy zemské i jiné své sjezdy začínávali". [1])

Které zlé ovoce nerozhodná ona revoluce roku 1547 Jednotě bratrské přinesla, o tom na svém místě.

---

[1]) Rukop. budišíns. Politica. 510.

III.

Protestanté.

(Začátkové lutherstva; jeho zásady; Bratr Matěj; protestanté v severních Čechách; odpor kališných; paškvil třeboňský; protestanté „pod oboji"; Cahera; starokališnici; Miruše, Pašek; sceny z obce pohnuté; reakce lutherská, katolická; Ferdinand I., pokroky protestantů v Kadani, Žatci, v Litoměřicích, v Ousti, začátky protestantské v Plzni, v Hoře; nová víra na panstvích; v Praze; na Moravě. Místopolus Král proti protestantům. Vzrůst jejich v středu země České; na Moravě, v Slezích do r. 1547. Bratří a bouře proti králi. Vzrůst protestantů do r. 1560. Zmatek u víře. Gelastus udavač.)

Protestantstvím, do Čech z ciziny vnesenym, přibyl do náboženských zmatků českých nový, největší. Reformace německá byla zakončení dlouhého vývoje oppozičního proti autoritě obecné církve, ku kterémuž rozvoji Čechové sto let před Lutherem byli přičinili svým valnym dílem. I protož jakmile (r. 1517) vystoupil Luther proti římské církvi, ihned se s ním Čechové našli a srozuměli, zapomenuto odvěkého nepřátelství národního,[1]) zapomenuto kacířství a husitství, proti němuž Němci s větší ochotou nežli se slávou byli s křížem táhli; Čechové viděli v Lutherovi mstitele i pokračovatele Husova. Zmalátnělé, unavené, zmrzelé mysli horlivějších českých kališníků v ráz se vzpružily, kalisníci dávno byli nespokojeni se svým stavem, se svým kněžstvem, jehož jim nikdo

[1]) Jest zajímavo, kterak Polané se měli k lutherství. Přijali je, ale velmi málo, a to proto, „že přicházelo od nepřátel národa". Lukaszewicz. O kosciolech braci czeskich 19. Kteraký byl poměr dosavadní mezi Čechy a Němci, o tom jasně čteme v Manuale Korandově str. 59 (Jos. Truhlář), kdež dokazuje se, že ne všickni národové mají nás za lidi bludné, jenom „Němci jikavci a okolní slovenskému jazyku vždy nenávistiví a domácí zoufalí". Ale nelze nepřipomenouti, že husitství, pro kteréž ono nepřátelství vzniklo, v Němcích bývalo také přijímáno. Husité kázali v Němcích a bývali vítáni (Kaemel Gesch. des Schulwesen. 205), Husité do Němec činívali svá provolání ochotně po německu, němečtí lidé byli pro husitství vyšetřováni i trýzněni, Butzbach vypravuje o faráři z Oberweselu, jenž šel do Čech husitství poznat a r. 1479 od arcibiskupa mohučského nucen odvolati bludy; knihy mu spáleny. Bylo zajisté husitských myšlenek v Němcích tolik, že mohli reformátoři pokračovati pohodlně. O agitaci husit. do Němec viz Goll Athenaeum 1888. 25.

z římských kněží světiti nechtěl, v Římě neviděli ochoty, spravedlnosti. Přidávali se tedy prudčí Čechové brzy a ochotně k německému novému učení, přes to, že hlouběji sáhlo ve víru, nežli kališníci by se byli kdy sami odvážili.

Luther měl hesla, která v Čechách budila plnou ozvěnu. Evangelická svoboda, kterou Luther kázal, byla přáním českým. Učení jeho o svátosti také jim již nepřekáželo, třebatě bylo od kališného silně odchylné: Luther věřil sic jako kališní v skutečnou přítomnost Kristovu, ovšem jen na základě ubikvity (všudypřítomnosti Kristovy), ale zamítal přepodstatnění; za to velmi se jim zamlouval učením, aby i laikové podle písma přijímali krev Páně; tedy kalich, pro nějž Čechové tolik příkořenství byli zakusili. Tvrdilitě Lutherští, že přijímání pod jednou jest k záhubě, stejně tak jako přijímání Jidášovo; jináč prý prospívá tolik jako požití řetkvičky.[1]) Silný útok na víru českých kališníků bylo Lutherovo učení, že mše není oběť, že vůbec nic není; proti tomu lákala je zásada Lutherova, konati všecky služebnosti boží jazykem mateřským.

Také smířili se čeští kališníci s lutherským zavrhováním ceremonií, ty jim byly věci zevnitřní, na nichž pravé náboženství zakládáno býti nemá; najednou jim byly i varhany a „několikotvárné zpívání“ náboženstvím kratochvilným;[2]) ornat byl jim k modlářství, oltáře nazývali veřtaty a ohništi.[3]) Smířili se tedy se zásadami, pro něž nenáviděli Bratry a pro něž jich předkové zničili Tábory.

Ochotně souhlasili Čechové s Lutherovým vzkázáním, že obec má právo kněze si voliti a že není příčiny doprošovati se svěcení římského, svěcení od té strany, která Čechy za kacíře vyhlašuje, Husa spálila, Jiřího proklela.

Kněžstvu českému, kteréž dávalo se na lutherství, zalíbilo se kněžské manželství, k němuž Luther spisem i příkladem naváděl. K lutherské zásadě, že z víry spasení a ne ze skutků, rozuměli přemnozí pánové čeští svým smyslem povrchním a lehoučkým, a protož i ta zásada lákala. Nepřeme, že jim nejeden český kněz lutherský poctivě vykládal, že pravá víra „není bez skutků, ale ovoce její v skutcích dobrých že se vynáší“;[4]) ale proti tomu byli páni, kteří říkali: „Co peklo? Strašidlo! v pekle budou toliko nevěřící, nebo věřícím žádní hříchové neškodí, neb za ně již Kristus dosti učinil, prve nežli jsme se jich my dopustili“.[5]) Nemůže býti ani nejmenší pochybnosti, že v rozpustilém věku XVI. mnohý

[1]) D'Elvert. Iglau. 165.
[2]) Bartoš písař. Kron. 38.
[3]) Týž 93.
[4]) Registr. komor. soudu arciknížecího fol. 188—217.
[5]) Postilla Bavorovského 11.

urozenec jen z lehké mysli své přijal lutherství, domnívaje se, že mu neukládá velkých povinností mravních: kdyby byl jen o mravní přísnost stál, byl by se byl dal k Bratřím, kteří byli zajiste také protestanty.

Stejně silný, ne-li silnější, byl urozeným pánům pro přijetí protestantství i důvod ten, že v novém učení viděli možnost rozmnožiti svoji moc uchvacením církevní správy nad poddanými; konečně budiž zvlášť a s důrazem připomenuto, že „od dob Přemyslovských panovníků“ až na dni naše nic nepůsobilo s takovou silou a úspěchem v šíření a zpevnění němectva v Čechách jako uvedení nové víry; [1]) zároveň s ní šířili se Němci u nás a brzy v moc ujali nejednu českou osadu zvláště na českém severu.

Lutherství připravoval cestu do Pražských měst pobožný poustevník Matěj, jenž ze své samoty šumavské přibral se do města hlavního. Jako u nás ještě za mnoho let XVI. století nemívali všickni lidé světlého porozumění stran protestantství, takž ani tento zbožný a zajímavý „bratr“ Matěj nepochytil z nového hnutí německého nic víc, nežli že tu jde proti Římanům o nějakou očistu mravní. Matěj přišel o sv. Martině r. 1519 do Prahy spolu s jinými nábožníky a hned jal se kázati veřejně po březích, po ulicích, po haldách, po hospodách i v Kapalínově vápenici, v lázni písané, slovem, kde ho lidé chtěli slyšeti; mluvil, „vyučuje lid prostý Zákonu božímu, odměšujíc lidské nálezky od jiných svatých věcí; lidem také schvaloval učení Martina Luthera“.[2]) Někteří mu ovšem říkali, aby nechaje kázaní, šel orat a dělat, čemu se učil, [3]) většina však ho poslouchali rádi, chválili a oblibovali a hrnuli se k němu, protože „lid obecný byl žádostiv dobrých kazatelův a šlechetných, nebo kněží byli života nepříkladného“. Kněžstvo pražské volalo konšely proti poustevníkovi, takže posléze musil umlknouti.

Než i v kněžstvu pražském přívrženci nového učení byli. Z těch, kteří měli poctivé a mravní úmysly, byl stařičký farář od svatého kříže, kněz Miruše; ten již r. 1513 psal proti papeži traktát a lecco toho, co dosavad kališní drželi, zamítal. Proti němu týnský farář Poduška, jenž s Lutherem se znal osobně, byl uvozovatelem zásad novotných v Praze jen z příčin osobních a sobeckých; dí o něm letopisec, že rád jídal dobré krmičky a dobré pití míval, kněžím utrhal, jakoby sám byl dobrý, a byl prý všetečka velmi chytrá. [4]) On zošklivoval lidu kázaní poustevníkovo, chtěje ho v no-

[1]) „Seit den Prachemysliden, die das Deutschthum in jeder Weise gefördert hatten, bis auf unsere Tage nichts so massgebend auf die Kräftigung des Deutschthums in Böhmen eingewirkt hat als die Lehre Luthers“ Wolkan, Gesch. d. deutsch. Literat. 31.

[2]) Staří Letop. 435.

[3]) Hájek. Kron. 470. Byl vyučený kožišník.

[4]) Staří Letop. 438.

votě převýšiti a přemistrovati; bouřil proti poustevníkovi konšely jako jiní kněží a hned ve svém kostele vedl si na obecné pohoršení aspoň v některých kusech po luthersku. Zastavil čtvrteční „utěšenou“ processí, zkazil tabuli na oltáři na půldruhého sta let starou, jinou malovanou a řezanou tabuli, na níž panna Maria, dal zatarasiti, vynadav jí „hofart“, na jinou tabuli čili archu házel kamením tak dlouho, až jí urazil roh; na kázaní mluvil, že nemá býti říkáno Zdrávas Maria, svatých za orodování že prositi netřeba, ornáty, korouhve, svíce že jsou zbytečny. Bůh že o ně nestojí a jiné věci toho rozumu. Však Pražané poustevníka poslouchali rádi, a kazisvětství týnského faráře nesli těžce.

Nepřinášeli jen kněží novoty Lutherovy do Čech a rozšiřovali je tu,[1]) i laikové v té činnosti měli účastenství. Již při hádce Luthera s Eckem, kdy Luther se svou reformací nebyl ještě hotov, jakožto svědek český přítomen byl varhaník Jakub;[2]) z prvních laiků, kteří lutherstvu u nás zjednávali půdu, byl též doktor Sobek z Kornic, s Lutherem osobně známý, jeden z prvních překladatelů spisů jeho u nás a pro výraz o špikovaných (svěcených) kněžích doktor Špik přezděný.[3]) Z členů české universí byl Václav Rožďalovský, probošt kolleje Karlovy, jenž r. 1519 vstoupil s Lutherem ve styky písemné. Zasílaje mu nadšený list, přiložil k němu traktát Husův o církvi. Také jiní kollegové jeho naklonili se záhy k lutherství, kromě mistra Jiřího Píseckého, jenž r. 1522 zova studenty ku přednáškám, tuze se obořuje v intimaci na Luthera a jiné kuklíky, kteří bloudíce, neváží si Aristotela ani božského Platona.[4])

Nedivno, že dosti záhy i němečtí kněží v Praze jali se šířiti lutherství. Německý mnich řádu sv. Augustina, kollega Lutherův, s výsledkem nemalým novoty kázal německému obyvatelstvu u sv. Tomáše v Menším městě; Němci strany římské hojně ho poslouchali, a Bartoš, souvěký kronikář, jeví radost, „že Němci ukrutníci a protivníci Zákona“ přijímali z mnichovy ruky podobojí.[5]) V témž radostném smysle píše později poustevník Matěj, že Zákon boží a čtení pána Krista v dokonalý mír a lásku pokoj uvedl Čechy s Němci, ovšem jen těmi, „kteří se Zákonem řídí, zanechavše všech ustanovení papežských, nejistých“.[6])

Lutherstvo vůbec povzneslo Němce pražské. Odtud směleji dávali svou přítomnost na jevo nežli druhdy; poznává se to i po

---

[1]) Kázaní Lutherovo na desatero česky vytištěno již r. 1520. Kázaní o mši přeloženo a tištěno 1521. Hanka Č. Č. Mus. 1852. III. 80. 81.

[2]) Goll. Č. Č. Mus. 1880. 70.

[3]) Bartoš. Kron. 90. Toho výrazu užil Sobek v traktátě Lutherově O volení pravých služebníků. 1523. Jireček Rukov. III. Burian Sobek byl od r. 1523—24 kancléř spojené Prahy; potom odešed na Moravu, držel se Novokřtěnců.

[4]) Biblioth. Lobkovic. Rukopis Collect. Bydžovského 21.

[5]) Bartoš. kron. 69.

[6]) Bartoš 172.

maličkých příhodách. Na příklad v těch dobách najali si od záduší panny Marie na Louži kostel za ročních deset kop českých, a když měli platiti, vzpírali se a „po hospodách hrozili“.[1])

Na venkově již o rok dříve nežli Poduška v Týně stejně tak sobě provozovati začal kališnický farář v Brodě německém, kněz Jan.[2])

Rovněž tak záhy vcházelo protestantství lutherské do severních Čech, jež byly v obchodním spojení se Sasíky; vešlo nejprve do měst horních svobodných, z nichž na příklad Blatno (Platten) tehda bylo ještě kurfiřtské.[3]) V horních městech, kteráž potom vždy hájila se „jochmtálskymi“ svobodami, drželo se lutherství nejpevněji.[4]) Odtud šířily se novoty rychle a brzy do jiných dolejších měst v severním pruhu české země. Dřív než jinde ohlašuje se lutherství v Kadani; r. 1523 už je tu hotový převrat.[5]) V Litoměřicích Cahera kněz otevíral cesty novotám,[6]) z Žitavy, kdež r. 1521 kázal žák Lutherův Heidenreich, přecházeli přes tu chvíli do Čech kazatelé; také v Mostě, kdež byl silný podklad husitský, brzy ohlašuje se lutherstvo;[7]) touž dobou i v Trutnově znáti první kroky k nové víře.[8])

V týchž krajinách severních nejvíc uváděno a šířeno zánovní učení vrchnostmi šlechtickými, z nichž některé nedávno do Čech přesídlily z Míšně a ze Sas. Byli to Salhausenové, páni z Bínova, po nich Šlejnicové. S nimi závodili v tom Šlikové a Vartenberkové i Valdštýnové; od těch pánů bralo protestantství vznik svůj v Loketště, Žatecku, v Děčínsku, v Kamenici (od r. 1523) a jinde v oněch končinách. Do Lokte uvedl Šlik protestantského faráře již r. 1521, začež Luther hraběte psaním pochválil. Za dvě leta již tu měl svůj hotový protestantský řád kostelní.[9]) V severních koncích také klášterní Celestini na Ojbíně příkladem svým novou víru podporovali záhy. Již r. 1523 přestoupil k lutherstvu převor Mantel a r. 1532 dvacet mnichů přeběhlo.[10]) Na Moravě Jihlava byla první město, v němž ujalo se lutherství vřele. Tu kázával Sperat, jejž od upálení osvobodili Jan z Kunovic a Jan z Kun-

---

[1]) Arch. musej. Opis listin.

[2]) Gindely Brüder I. 163.

[3]) Mus. rukopis o Blatně od Fischera 49. České koruně dostalo se město 1547 potrestáním kurfiřta.

[4]) Arch. zemský. Opisy z arch. arcib. R. 1560.

[5]) Stocklöw. Auch der Heimat. 306. Bucholtz Ferdin VI. 343. Frind Kirchengesch IV. 107

[6]) Schlesinger Leitmer. 453. R. 1565 vypravuje Mikuláš, děkan Litoměřický, že už před 40 lety nezastihl v Litoměř žádných ceremonií. Arch. arcibis. Opis v zemském.

[7]) Cori. Brüx. 170.

[8]) Lippert Trauten. 24.

[9]) Pelleter. Denkwürdig. Falkenau 92.

[10]) Oybiner Chronik Moschkau. 145. 137.

statu. Když se bral z Moravy, Bratří v Litomyšli ho 6 zlatými podporovali, čehož jim nikdy nezapomněl.[1])

Odpor kališníků proti novotám byl celkem mdlý. V Praze svolána r. 1519 synoda všech děkanů podobojích, aby protestovala proti učení, jež šířil Poduška a Miroše. Zatratila synoda novoty jakožto bludy, ale sněmík ten, dle slov Píseckého, nic nebyl platen.[2]) Satiry a posměchy německé proti církvi překládány, tištěny, šířeny a strava ta zachutnala. Také latinské posměchy skládány, čítány a opisovány s chutí. V archivě třeboňském složen jeden ne nevtipný o ziskuchtivosti papežově a kardinálů; má formu evangelia a začíná se: In illo tempore dixit papa rapax carpinalibuis suis; aby, přijde-li chudý kněz k stolici papežské bez peněz, ihned jeho uvrhli do temností. V evangeliu paškvilném pak líčí se, jak to provedli.[3])

Mezi vzdělanými Čechy byl zmatek. „Divně se míchalo mezi všemi stavy," vypravuje letopisec, „jak světskými tak i mezi kněžími pod obojí přijímajícími, že se jedni od druhých oddělovali, divné podstrky sobě činili, proti sobě kázali, co jedni chválili, to druzí haněli, jedni druhé kaceřovali a pikhartovali, jedni, co prve bývalo, proměňovali, a druzí mnohé věci vymýšleli a z takového roztrhání a nesvornosti kněžstva mnoho zlého vyrostlo." [4]) Také v lidu nebylo hádek konce; hádali se o Luthera všude, zvláště v hospodách, častokrát se pro novou víru poličkovali a bili, listy na sebe psali a tiskli, písně skládali hanlivé. Výtržní lidé osmělovali se kněžím při kázaní veřejně odporovati, což přihodilo se i samému administrátoru podobojích, Šišmánkovi, když v Týně kázal proti novotám; [5]) o svátek Husův výtržníci zase běhali houfně po klášteřích, křičeli, oplzle zpívali, mnichy honili, obrazy bořili i vlekli blátem a po svém zvyku starodávném do Židů se chystali na lup. Do prostřed toho pohnutí přišel do Prahy německý predikator Tomáš Münzer, pověďomý socialista a žák Lutherův, a

---

[1]) D'Elvert. Iglau. 160. Rukop. mus. IV. H. 8.

[2]) Kronika Píseckého ve Pfrogner Kirchengesch. 167.

[3]) Arch. třeboňský Historica. č. 3854. Výpis Šimákův. Titul: Evangelium Pasquilli collegii Romani. Dolus vobiscum Et comiti tuo. Sequentia falsi evangelii secundum archam auri et argenti Gloria tibi auro et argento. V textě čte se mezi jinými posměchy: „Diligite aurum et argentum ex toto corde, et pecuniam sicut vosmet ipsos, hoc facite, ut vivatis. Hoc enim mandatum do vobis, ut quemadmodum ego facio, sic et vos faciatis. Přišel kněz chudý žalovat na útisk od biskupa, však nemaje peněz, byl vyhnán. Prodal, co měl, přinesl, ale byl zase vyhnán s důvodem: „quid hoc inter tantos?" Přišel tlustý biskup bohatý, a toho vítali kardinálové: „Benedictus, qui venit in nomine auri et argenti". Papež ho pochválil: „Beati donantes et qui possident pecuniam, quia ipsorum est curia romana . . qui non habet, anathema sit." A tím způsobem paškvil dále se nesc. Položili jsme kousek na poznanou tehdejších posměchův.

[4]) Staří Letop. 445.

[5]) Písecký u Pfrognera 168.

kázal i bouřil po německu i latině v kapli Betlemské. Konšelé měli tuhou práci, aby nevypukla bouře. Tomáše Munzera, jejž hostili za některý čas i mistři v universí, zbavili se sic brzy, neboť nesnesli se s ním vlastní přívrženci, odešel, aby jinde způsobil vzbouření, kteréž ho stálo život; však hnutí domácí trvalo dále.

Již dostali se do samé konsistoře kališnické kněží smýšlení lutherského. Roku 1521 vzchopila se kališní strana zase k obrannému kroku proti návalu cizích učení. Svolána synoda všeho kněžstva pod obojí na obecný sněm v Praze, ale svolení na té synodě jsou jen polovičatá, je již patrno, že síla nových zásad působila i v toto shromáždění. Ustanoveno sedmera svátostí nehaněti, před svátostí klekati a klaněti se, písmo svaté vykládati podle svatých učitelů, od obecné církve přijatých, věřiti v orodování svatých, v prospěch modliteb za mrtvé, ctíti Matku boží, posty držeti, postranních a cizích kázaní a „pohádek všetečných" zanechati. Ostatkem dotýkala se usnesení discipliny kněžské: prý aby chodili ne jako dvořané a s pleší, mladí kněží aby nechali toulek a učili se v písmech, aby nenastupovali v duchovní správu bez svolení děkana, střídník čili kaplan aby neodstupoval od svého faráře bez povolení úřadu církevního; kněží aby nemívali kuchařek ani kuběn pod zástěrou čeledi — a tím smyslem svoleno ještě v několik kusů mravního řádu knězského.[1]) Tím se ovšem nic nezastavilo. K novotám hlásilo se čím dále víc lidí. Roku hned následujícího chválí Luther Čechy zvláštním listem a lichotí jim vzkazem, že sláva jejich jde po Německu.

Čeští Lutherští, laikové i kněží, vpravili se od samého počátku v postavení křivé: oni zůstali v straně kališnické. Víc pevnosti a povahy měli Bratří čeští a Táboři, kteří odštěpivše se, utvořili církevní společnosti samostatné. Že Lutherští hned v prvních časech svého vzniku se neodhodlali ustaviti se v sektu samostatnou a obzvláštní, toho jim ovšem nelze vyčítati: vždyť ani v Němcích, v rodišti nového protestantstva, nestalo se odloučení od obecné církve jináče, než pomalu, kus za kusem. Hůře však, že čeští protestanté málem až do konce svého zůstávali pod pláštěm strany kališné, že se jí kryli, za ni se schovávali. Nešlo jim to k duhu nikterak, že jsouce protestanté, sluli podobojí; že pod záštitou husitského kalicha starého drželi se nového náboženství, které po sto let zváno v Čechách náboženstvím cizím čili „hostinským" i tehda, když převalná většina českého národa se k němu přiznávala. Byl to stav chorobný a neupřímný. České protestantství mělo z něho, jakž v zevrubné části uvidíme, nezměrné, nenabytné moralní škody. Se stanoviště lidského počítání ovšem nebyl úmysl českých protestantů nejhorší: berouce spočátku jméno „Lutherianů" za urážku svou,[2]) vcházeli v stranu podobojí proto, že byla zá-

[1]) Z rukop. Lobkovického opis v arch. musejním 1521.
[2]) Bartoš 91.

kony zemskými hájena a že ji mínili zvolna přeměniti na svůj způsob. Byli by se stali tedy Lutherští v české církvi kališné stranou pokročilou, kdyby je byla v sebe dobrovolně přijala; ale strana pod obojí se bránila jich přijetí, a tudy vzešel utýraným Čechám nový, nejtužší zápas; lutherství v Čechách bylo nerozhodným schismatem a „novoutrakvisté“ nepřátely starých utrakvistů.

Aby se zastavilo lutherství, z nouze dal se kališný administrátor Šišmánek, kapitola pražská a někteří páni čeští s králem v jednání o smír kališných s církví Římskou. Ale Luther svým dopisem varovným, jejž čtli na sněmě, jednání poškodil v samých začátcích.[1])

K nejčilejším rozšiřovatelům nového učení v Praze přibyl r. 1523 litoměřický farář Havel Cahera, Žatečan, člověk učený a velice schopný, smělý, ale povahy ctižádostivé, nestálé i nevěrné, ano podlé. Poměry ho vyzdvihly k té cti, že stal se (1527) universitním rektorem,[2]) ba již sáhal po biskupské koruně — a na konec zašel v cizině jako ubohý šenkéř nebo malíř karet.[3])

Cahera přinesl list Lutherův obci pražské povzbuzující, a stal se v malých časech potvrzením tří stavů zemských administrátorem pod obojích; kázával tak, jako by chtěl církev římskou vyvrátiti z kořen. Rozkazoval v Týnském kostele každého dne na kázaní, aby lidé pána Boha prosili „za slavného doktora Martina Luthera Vitmberského, nazývaje ho býti svatého člověka a potvrzuje, že jest mnoho dobrého pán Bůh skrze osobu jeho učinil, osvítiv národům okolním pravdu zákona svého“. Ale jakž dosedl na administraturu, „hned pokušení žádosti pýchy a cti i marnochvály světské i jiných rozkoší za ním v patách chodilo“.[4]) Službu novotnému lutherstvu prokazoval tím, že spojiv se s primátorem Hlavsou z Liboslavě, protestantem horlivým, dal se do pronásledování protivných kněží. A protož počali kněží mnozí odpadávati od strany podobojí, „někteří do Pikartů, někteří do Lutra vlezli, zženili se pro moc jeho nespravedlivú“.[5]) Slabá byla obrana kališných, však ještě mdleji si vedli katolíci. Mocný a pletichářský pan Zdeněk Lev zmohl se tehda jenom na lacinou a nejapnou nadávku Lutherovi, píšeť roku, o němž jednáme, panu Oplovi, že „to jméno Luther jest podobné podle řeči naší české k lotru, jakž o tom mnozí držíme; také k tomu se v něčem podobají i skutkové“.[6])

Za Caherovy vlády s větším úsilím, než prve, rušeny starodávné ceremonie chrámové a bohoslužba měněna v prostotu pro-

---

[1]) Tomek. D. P. X. 505.
[2]) Rukopis Collect. Bydžovského v bibl. Lobkov. 26.
[3]) Rozmlouvání rytíře s starým Čechem.
[4]) Rukopis budišins. Politica. 219.
[5]) Zápisy kněze Rosy. Menčík. 18.
[6]) Musejní diplomatář. 1523.

testantskou. Rušením řádů dosavadních domnívali se novověrci uvozovati v život evangelickou pravdu;[1] ale byl i v tom zmatek, kolik kněží, tolik věr; prý „tři kněží nebyli, aby spolu při víře a obyčejích křesťanských se srovnávali“: byla to dle zpráv mistra Píseckého „babylonica confusio“. Kněz Martínek, z nejpřednějších pomocníků Caherových, proti privilegiím university bouřlivě dosazen jest do kaply Betlemské[2]) a tu začal „podle starých křesťanů“ onu prostou bohoslužbu bez latinského zpívání, bez confiteor, bez kollekt, jenom pouhé kázaní, modlení a přijímání svátosti, kterouž nazvali protivníci (Pašek) „mší švábskou nebo saracenskou“. Při ní bývalo množství lidí všech stavů, netoliko vyznavačů podobojích, ale i katolíků, a „ti mnozí obojího pohlaví, poslouchajíce a dívajíce se tomu, přinuceni byli plakati“.[3]) Martínek od protivníků kladen pak za „proboštа pikartské roty“.[4]) V obracování lidí byl v Betlémě Martínek z míry horlivý. Zvával lidi už přede dnem do Betléma, tu jim dával naučení a všecky spolu, co jich bylo ve světnici, zpovídal. Kromě toho nutil lid, aby se mu zapisovali k nové víře, jináč prý se jim všelijak mstil.[5])

Již roku předešlého viděli mnozí pomoc proti zmatkům náboženským v tom, kdyby kněží nechali ostrých proti sobě kázaní. Z rozkazu krále stalo se v dubnu 1523 shromáždění pánů, rytířů, měst i děkanů země české o ten rozdíl mezi kněžstvem, viníc jedni druhé z bludů. Shromáždění usneslo se, aby žádný o svátostech nemluvil lehce a potupně, zvlášť při svátosti oltářní aby každý nechal všeho vyměřování a hloubání, a kázaní aby činili prosté podle slov Zákona božího.[6]) Však ani toto usnesení neneslo platnosti. Kněží kázali proti sobě dál, a lid pražský nevěděl, na čí stranu se dáti.

Také již vyskytali se kněží nepořádní; úřad kněžský potahl na sebe, kdo chtěl; podle žalob kališníků kázali i laikové v kostelích. Processí zbožná zastavena v mnohých kostelích, a když se kališní osmělili s knězem vyjíti, byla jim osvědčována od novotných protestantů neúcta. V mnohých chrámech pražských o Velikonoci nestavěny již hroby starodávné, monstrancí nevystavována, krucifixy z mšalů mazány a vyřezávány.[7]) O svátosti oltářní ozývala se s kazatelnice slova potupná: „Není v ní Boha, a kteréhož vy mníte býti, toboť pavoukové a myši snědí, a jinak se ta věc zšeredí, a víno zkyselí a zrosolovatí, ješto to Bohu nepřileží, on

[1]) Písecký u Pfrognera Kirchengesch. 172.
[2]) Písecký u Pfrognera l. c. 173.
[3]) Bartoš písař Kron. 198.
[4]) Arch. pražs. č. 1129. fol. 125.
[5]) Arch. pražs. č. 1046. R. 5.
[6]) Archiv zemský. Opisy z Hory. 1523. Rukop. budišín. Politica 32. Liber vetustiss. v arch. pražs. 161.
[7]) Tím se již r. 1520 proslavil týnský farář bakalář Václav

jest na pravici Boha Otce v nebesích.“ [1]) Pro ty věci rozmnožilo se i mezi obecenstvem o víru hádání, a to takového rázu, že očitý svědek, sám protestant, zove je všetečným a zbytečným, bylotě „ne pro vzdělání, ale na protivenství, v místech nepříležitých, jakožto v krčmách, po ulicech, o věcech kostelních s příměšením slov rouhavých; někteří také mluvili, nemajíce v tom žádné vážnosti ani rozšafnosti ani míry, než aby jedni druhým protivenství činili a ve sváry toliko se dávali.“ [2])

Jest vysoce zajímavo shledávati z městských knih pražských oněch dní doklady a příklady o tom, kterak tehdejší lidé si v tom ruchu skutečně vedli, posmívajíce se starým řádům, a se hádajíce. Tu sedí kterýs den jakýs Opršal se sousedem Špikem v hospodě, slove v Kuchyních (na Linhartském náměstí). Z čista dobra ptá se Opršal, kdo zamyslil jest mši? Odvece Špik: „Kdož jiný než milý Bůh.“ On: „Doveď mi toho!“ Na to Špik: „Jdi k kněžím, dovedouť!“ Po těch slovech se Opršal mši vysmál. Týž muž hodil se k tomu, když šlo kterýs den processí z Týna; mládenci volali naň z hospody u Kulíška, aby šel si zavdat čili na poctu. I začne Opršal jim volati: „Co již píjte a jíte, však ještě s Bohem doma nejsú, teprv Týnští jdú s Bohem na procházku do Caletné ulice, a teď šenkéřka na mne hledí škaredě, že jí muž nedopustil na procházku!“ Počal po těch slovech hned zpívati: „Věřmež v Boha jednoho, toť křesťanská víra; Hus, jeď svou mater!“ Potom jal se honiti nějakého vepře z ulice křiče, že „skůro ta svině knězi mezi nohy vběhla a byla by vám skůro s Bohem utekla“. [3])

Jindy, když šlo processí od sv. Valentina, vešel na Šítkovy mlýny do šlejfírny nožíř Petr Hlásný a všed dal se v hádání mluvě k šlejfířům: „Tak jižli ste se s svým Bohem nanosili po ulicích, ješto byste toho měli nechati, aby stál na svém místě, a jest množství zábytcův po ulicech, a máte dva bohy, jednoho na nebi a druhého v monstranci, a nanosíce se s ním do vůle i postaví vám stůl před šatlavú, a vy tu s ním odpočíváte a odpočinúce tu s ním, tu vám opět nemůž jíti, i musíte opět nésti do kostela!“ K těmto posmíškům odpověděl mu jeden ze šlejfířů: „Nešlechetná tvá ústa rouhavá, a to shledáš, bude-li tě pán Bůh milovati, že tě bude trestati!“ Jiný přítomný nožíř jal se rouhače zkoušeti v theologii: „Věříš-li, že jest pod způsobem chleba pravé tělo boží a pod způsobem vína krev?“ K čemuž Hlásný krátce: „Nevěřím.“ „A kterakž pak věříš?“ ptá se nožíř dále; i odpověděl protestant: „Že jest Svátost.“ Byla-li z tohoto hovoru naposled pranice, o tom nestojí psáno.[4])

---

[1]) Bartoš. 92. 94. 96.
[2]) Bartoš. 37.
[3]) Arch. pražský č. 1046. R. 1 .
[4]) Arch. pražský č. 1046. O. 23.

Jiný nožíř Ondřej z Malé Strany přijde kupovat v těch pohnutých dnech ousně na nožnice do kterébos krámu Staroměstského. Sotva všel, již se dá s ním Vočko koželuh v hádku o protestanty, jež zove potupným jménem Pikartův. „Pane Ondřeji, máte-li vy co také Pikartův na Malé straně?“ Odpoví Ondřej krátce a prudce: „Nejsúť u nás Pikarti žádní, jsú lepší lidé než vy!“ A Vočko zase: „Vypeřte lotry svodné ven!“ K čemuž zlostně Ondřej v odvet dí: „Buoh dáť, vás prve kyji vyženou, než vy je vyženete!“ S povzdechem vplete se v hovor paní krámská: „Milaj pane, ani již v svaté mše nevěří!“ A hovor skončí Ondřej posměchem: „Vždycky mší a nikda nezamší!“ [1]) Když přišel kterýs den r. 1523 Vojtěch řezník na šlachtatu, mluvil mu řezník Hájek: „Kde jest ten lotr tvůj pán, jesto se protiví mšem?“ Odvece prudce Vojtěch: „Já sem toho od něho neslyšel, než já to sám tak držím, že tě sama mše nespasí, když se slovem Božím nespravíš, a tvůj pán pes jest, a tak oba dva psi ste!“ Z toho byla zajisté bitva [2])

Svoje zlosti přenášeli pražští měšťané i na přespolní jarmarky na venkov. Když toho času přijeli pražští soukenníci do Velvar, pohádali se u přítomnosti velvarských mistrů zle o Pikarty. „Kdo jsou v našem cechu Pikarti?!“ ptá se Matěj soukenník. „Říha Tlačisvět!“ odpověď zní. „Ale co naň pikartského víš?“ táže se Matěj zase, načež slyší za odpověď: „Když šli s processí, on stál před Jednorožcovic a mluvil, že mnoho psů a tist za malým kusem chleba jde.“ [3])

Při hádkách mezi obecenstvem samým nezůstalo Také kněží dotýkání. Stalo se r. 1524, že osadní u sv. Štěpána velikého, novotám nepřející, velmi bouřlivě pustili se ‚do svého faráře kněze Václava, proč jim monstranci nevystavuje; při tom řeči velmi nečisté mluvili proti kázaní jeho.[4])

O Hromnicích r. 1524 došli novotní protestanté s Caherou v čele za městské vlády Hlavsovy vrcholku své moci. Sešeltě se sněm, kterýž přijal dvacet článků o náboženství Caherou napsaných. Dotčené články mají ráz protestantský nepochybný, ale nikoli výlučný: jest v nich patrna snaha přeformovati kališníky povlovně, nikoli v ráz. I protož některé zvyklosti, ceremonie měly dle těch článků býti zachovány, nebo pomalu odstavovány. Nejlépe tu povahu viděti v článku o vystavování Svátosti, pro kterouž věc nejvíc bylo rozmíšek Článek nařizoval, kdezkoli kněz a lidé by obvykli, aby vystavováno nebylo, ti aby haněni ani potupováni nebyli, a kdež by lid po tom stál, ti též aby kvapně nebyli od

---

[1]) Arch. pražský č. 1047. G. X.
[2]) Tamže C. r.
[3]) Arch. pražský č. 1047. G. 19.
[4]) Staří Letop. 464

toho utiskováni, dokavadž by čtením Kristovým povolně a v lásce z toho nebyli vyvedeni.[1]) Mše aby zůstala, ale článkem jasně dáno na rozum, že obětí není po smysle katolickém; při tom zevrubně vyčteno, které částky mše podržeti, ale vše nechť prý, co nejvíc býti může, aby bylo v jazyku rozumném. Elevaci články hromničné vypustily. Roucha a jiné pořádky při mši by mohly státi, ale jen v prostotě, bez pýchy a zbytečných nákladův. O křtu radil článek snemu, kdyby děťátko bylo způsobno a rodičové s kmotry žádali toho, aby mu tělo a krev Páně bylo podáno, budiž, ale jen s rozvážením kněžským spasitelným. V tom patrna snaha lutherská proti přijímání dítek, na kterém kališní neustupně lpěli. Proti kališným také byl namířen článek sám o sobě moudrý, aby ti, kdož chtějí jíti k stolu Páně, nebývali jen zlehka a často připouštěni bez zkoušení, ať prý poznají, co jest večeře Páně a co dobrého přináší. Svátek Husův měl býti i na dále svěcen, ale z Husova učení má se držeti jen to, co s písmem souhlasí. Patrně se tu směřuje proti transubstanciaci, které Hus učil stejně s církví katolickou. Z článků, dotýkajících se správy církevní a kněžstva, je domluvný ten, jenž chce ochranu kněži učícímu podle evangelia.[2])

Cahera si napsal také článek, aby kněží se směli ženiti, ale kusu toho sněm nepřijal. Články byly tiskem rozšiřovány přes to, že král nedal k nim svolení svého.

Než tento povlovný způsob, kterýmž mínili Lutherští přetvořiti stranu kališnou, náhle jest přetržen během politickým v městech Pražských. Lid se pro články hromničné bouřil. Hlavsa Lutherán složen s primasství a Pašek, sok jeho, dosazen volbou v obci, kde kališní měli převahu. Paškova osoba i povaha jest z politické historie pověstna. Ctižádostivý, násilnický, panovačný byl muž, „dráč chudých" dle souvěkých zpráv; starokališníkem byl horlivým zajisté jen proto, že Hlavsa, s nímž se nenáviděli pro úřad hofrychteřský, po němž oba se sháněli,[3]) byl novotář, byl tedy starověrcem z osobních, sobeckých příčin. Mistr Pašek, jakmile se ocitl v senatorství pražském, brzy „byl veliké strašidlo a bázeň mnohých šlechetných lidí"; to jest, Pašek dal se v stíhání svých protivníků, a to byli Lutherští. Administrátor Havel Cahera ihned změnil víru, zanechav novot, přiznal se chutě ke kališníkům, církvi římské blízkým; učinil tak jednak pro strach z Paška, druhé, aby se zalíbil králi Ludvíkovi, a konečně že za nové situace doufal mocnějšími příznivci svými dosíci větší cti a hodnosti.[4]) Z téže poslední

---

[1]) K tomuto článku odvolávali se protestantští kněží i v létech pozdějších, kdykoli jim bylo trpěti pro nedržení ceremonií. Čti Jana Aupického Obživující kořen. 1571.

[2]) Bartoš. 27 28.

[3]) Rezek. Pojed. Spol. nauk. 1881. VI. 11.

[4]) Bartoš přirovnává ho po té straně Rokycanoví; (158) na konec zove ho „psem". 50.

příčiny začal se v malých časech potom lísati ke kanovníkům na zámku, kteří jej konečně probostem a prelátem boleslavským učinili;[1]) Cahera se tedy od novot odvrátil „a přeostrými zuby, kly kancovými na pravdu Kristova zákona sekal".[2])

V máji r. 1524 vyšel konšelský dekret, „artikulové nápravy pražské", který jest ještě neúplným výrazem nastalého obratu věcí, neboť hromničná ustanovení se v něm ještě zhola nezrušují. Šel tedy Pašek na protivnou stranu také pomalu a chytře. Úvodem se v dekretě dí, že pohnutí a nesvornosti v obci původ byl Cahera s Martinkem; první článek vytýkal, co pohoršlivého od kněží obou stran mluveno o svátosti oltářní, jedni prý mluvili, že tělo boží červy provrtají a pavouci oblezou, a Kristus že jest v svátosti „s kostmi i s vlasy", druzí že není Kristus v svátosti, nybrž na pravici boží. Takové hovory pod pokutou zapověděny, tolikéž zakázáno hanění sebe navzájem, zvláště jménem pikartským aby se nedotýkali. Processí aby byla, ale nikomu na vzdory; před tím farář ať poučí, proč se jde; řemeslníci ať nejsou zváni kromě o Božím těle. Patrně tropili řemeslníci největší neplechy při processích. Článek o processích spolu zakazoval spílati modlářův tomu, kdo jde, a Pikartů tomu, kdo nejde. V službách kněžských kostelních aby noví obyčejové se nedáli, čímž patrně mínila se švábská mše a jiné podobné lutherské služebnosti. S tím souvisel článek následující, aby konsekrace čili posvěcování těla a krve Páně dálo se jako druhdy bývalo, totiž tajně, tedy ne aby se kněz podle nového způsobu obracel k lidu a posvěcoval nahlas. Jazyka při tom lze užívati českého nebo latinského. Též obecné zpívání v kostele budiž latinské nebo „jazykem rozumným". Poslední článek týkal se censury; bludné traktáty nechť jsou od administrátora podávány na rathouz.[3]) A téhož roku nově ustanovil Pašek, aby knihy a traktáty, i když je duchovní právo propustí, směly býti dány v prodej teprv, až dal purkmistr dovolení. V malých časech potom již z rozkazu Paška a Cahery nejedna kniha česká ztrávena plamenem; pálili je s takovou chutí, že právě z té doby málo knih se nás dochovalo.[4])

Po dekretě nastalo vypovídání pražských farářů novotářských. Vrtkavá lůza pražská sprostá i z lepších tříd kněze na ulici bila, strkala, kamenovala. Kněz Martin vypuzen z kaply Betlémské i z Prahy. Než ho vyhnali, musil učiniti ze všech věcí, kaple náležitých, počet před dvěma radními, Karbanem a Kostelákem, a před čtyřmi kostelníky. Počet ten byl podivný: páni při něm kněze ani do kostela nepustili, a zatím, co zapisovali, jakýs Koukol

---

[1]) Zápisky Rosy. Menčík 18.
[2]) Rukop. budišínský. Politica. 219.
[3]) Rukop. budišínský. Politica. 32. Lib. vetustiss. arch. pražský 162. Bartoš 50. Arch. musej. Opisy.
[4]) Jungmann Liter. 50.

kradl, co se mu hodilo. Po čase pak, když kněz Martin usadil se byl na venkově, obviněn jest u pražského soudu z nevěrné správy kaply Betlémské; zvláště z toho, že rozztratil bibliotheku čili librář betlémskou. V soudě vyšlo na jevo, že již předchůdcové Martinkovi druh druhu neodevzdávali správně knih betlémských, a soud za předsedy Paška spravedlivě rozhodl, aby Martinek zůstal s pokojem, a Koukol aby dopustil u sebe pohledati, jestli jest co u něho složeno, aby bylo navráceno.[1]) Kněz Martinek odešel do Nového Města nad Methují, kdež pod lutherskou vrchností oženil se a tkadlčil.

Nejdéle a nejsměleji proti kališným kázal povědomý kněz Miruše, nelekaje se vyhnanství. I zdělána na něho i na kněze Počátka, jenž mu byl pomocníkem, píseň, pobízející k jejich obou vyhnání.[2]) V srpnu 1524 konečně došlo k tomu. Pašek provedl odvážné spiknutí proti Lutherským. Za bouřlivého shonu pražského lidu pozavíráni jsou od Paška a jeho pomocníků, kteří měli heslo: „Ve jméno boží, Amen!“ [3]) konšelé lutherští, kteří neutekli. Pašek psal králi, že šťastně předešel spiknutí, které bylo strojeno proti jeho straně; Cahera pěl Tedeum. Vítězové dali se na vyhánění a tištění kněžstva lutherského. Jan Miruše vypověděn do západu slunce. Stal se mistr Pašek opravdu „veliké strašidlo“; on a pomocníci jeho, nejvíc mistr Cahera, administrátor, ukrutenství provodili, mnohé lidi nevinné dlouhým vězením trápili, mnohé vzácné muže vypovídali, některé zmučili, jiné i ohněm pálili.[4])

Rozhodného vítězství dobyl starý utrakvismus zápisem vší obce, konšelů, menších soudců a starších o Všech svatých téhož roku 1524. Tehdáž ustaveno 26 článků,[5]) které jsou protiva článků hromničných. Úvodem jich položeno, že k svornosti jest jednota víry potřebna jako jednota města. Prvním kusem se nařizovalo, aby Trojice sv. ctěna byla a sbor nebeský chválen tím obyčejem, jako se děje po všem světě v církvi křesťanské, měšťané mezi sebe aby nepřijímali těch, kteří nedrží s církví obecnou; jiným článkem nařízeno držeti sedm svátostí a podávání dítkám; nedopouštěti, aby tu lidé duchovní a světští „hostinská“ učení

---

[1]) Arch. pražs. č. 1047. 1525. a č. 1129. 125. O libráři betlémské zajímavé svědectví kněze Mistra Vavřince z Třeboně klademe sem: „Toho sem svědom, že mistr Václav, dobré paměti předešlý administrator, nevyčetl mi kněh libráře betlémské, pravě, že mistr Jiřík poctivý také nevyčítal mu. a já jsa tu správcí v Betlémě, z poručení panského přeběhl tu librář a drahně kněh jsem nenalezl. A kterých nebylo, znamenal sem trhem takovým $\sqrt{}$ v registřích, nébrž i Donat strhaný místo nějakých knih byl položen, a potom jsem knězi Martinovi zejména těch knih nevyčetl, než v takovém sem nedostatku postúpil, jakž sem přijal.“ V outerý den sv. Ambrože. 1525.

[2]) Č. Č. Mus. 1882. 543. Rezek.

[3]) Arch. praž. č. 1047.

[4]) Žalanský. Spis o velikých těžkých protivenstvích.

[5]) Arch. praž. č. 994. 89—100.

vedli a přijímali, netrpěli schůzí postranních, světili neděli, zachovávali posty; několika články mínila si kališní hromada utvrditi panství na vždy. Prý kdo chce býti přijat za měšťana, aby přinesl list, že je pošlý z rodičů zdávaných od kněží svěcených a nepikartských, sám že je od kněží „našich" pokřtěn; kromě toho aby se otevřel a vyznal víru svou, a žádný aby víru pokrytě nechoval. Některý článek dotýkal se také městských voleb. O svých protivnících, kteří z města odešli, usnesla se kališní většina v obci, „k těm se tak zachovati máme, abychom jich tam nechali, a kdož jsou se v pikartství dali, chceme, aby se vystěhovali; kdožby koli dceru těch lidí, kteří kněžími svěcenými oddáváni nejsou, za manželku pojal, toho abychom nepřijímali, tolikéž ženu ne, pojala-liby muže z roty pikartské". Kdožby městské právo přijal i tyto artikule, a potom jinak činil nebo mluvil nebo na Újezdě (kdež bylo postranné právo, na něž Pražané nemohli), s Pikarty schůzky měl, o tom nařizoval článek, aby hned byl města prázden. Jeden článek týkal se Bratří českých zcela zřejmě: kdožby optáni byli, že jsou od Pikartů a že podruhé se křtili, aby těm byli přisazováni cejchové a z města aby byli vyvedeni jako změtenci. Čtoucí pomní, že s tím ohyzdným trestem potkal se bratr Kalenec. Také o censuře usnesla se obec ve svých odvetných článcích slovy, „abychom traktátů bludných prodávati nedopouštěli, jestli žeby kdo co nového od nových učitelů přinesl, nejprv právu duchovnímu aby podal, jestli žeby právo duchovní uznalo, že by se nic tu nenacházelo, čím by lidé měli nakaženi býti, takové knihy mohú se prodávati teprv z dopuštění purkmistra a pánův".

Nejhorší článek a nad míru zpátečnický byl poslední: Aby konšelé „všecky měšťany obsílali pořádně, aby jedenkaždý osobú svú a rukú dáním se přiznal k tomuto svolení, a kdož slíbí, aby zejména zapsán byl". Purkmistr, toho času Švík, přísahal Paškovi první, a po něm řadou konšelé a jiní měšťané všickni přísahali jemu. Po sv. Lucii téhož roku vydal král Ludvík rozkaz, aby vypověděnci vyprodali se z města, kdyby chtěli jinde v Čechách bydliti, že dovoluje, však aby „bludů pikartských na straně zanechali, mysl k pomstě zavrúce". [1]) Rozumí se, že po těch událostech mysl k pomstě nezavřeli.

Pašek zavedl neobyčejné udavačství a napořád volal udané měšťany na radní dům, aby přísahali, kdo je novotář čili Pikart, kdo ne. Z takových svědectví byly mysli měšťanstva proti sobě tuze zjitřeny; v hospodách o to praček bylo dosti. Na Šmerhově mluvil na příklad zlatník Linhart zlatníku Tomášovi, rodilému Polákovi: „Tys mne chtěl z Prahy vyhnati, přísahu jsi učinil na rathouze, že bych já Pikartem měl býti a že bych o panně Marii neměl

[1]) Arch. praž. č. 994. 103.

nic držeti; já o Bohu všemohoucím a o panně Marii tak držím, jak dobrému křesťanu náleží, a jsem lepší než vy všickni Poláci, kteří jsou zde! Tys byl mnichem a chodils v kápi." [1]) Z toho bylo zle. Polák dal Linhartovi tři pohubky a žejdlíkem. Ostatní přítomní dobyli zbraní, a kdyby šenkéř mezi ně byl nevrhl dlouhou stolicí, bylo by jich více zabito, takto zabit jen jediný.

Vůbec byl tehda zmatek, nevěděl kdo proti komu, nebylo důvěry jedněch k druhým, všecko rozrušeno, rozeštváno. Korambus, předešlý administrátor a jiní kněží, prve za Hlavsy vypuzení, vraceli se zase. Luther se hněval, psal Caherovi vyčítavé psaní. Také poustevník Matěj ozval se listem k Caherovi, v němž mu vyčítá zradu věci evangelické; prý stavové ho volili administrátorem „pod způsobem ovčím, vlka neznajíc", nyní prý Cahera, co prve chválil, odsuzuje za kacířské, provozuje tyranské vězení, ďábelské mrskání, cejchování neobyčejné, vypovídání z řemesel a jiné surovosti proti lidem lepší víry. „Prohlídáš nyní, bídný Havle, kam jsi zašel?" tak ptá se poustevník v horlivosti hněvu svého. Místo odpovědi Matěj vsazen do tuhé vazby.[2])

Za útisku novotářů podávají si kališníci ruce s katolíky na smír a spolek. Zase vznikla myšlénka, aby podobojí smířili se s Římem, s patrným úmyslem, aby potom zničeni mohli býti Lutherští jakožto protivníci náboženští a političtí; při tom doufal Karel Minstrberský, že syn jeho povýšen bude na stolec arcibiskupství pražského, dávno uprázdněný,[3]) a Cahera doufal státi se jeho sufragánem biskupským.[4]) Když se první toho rozumu jednání na sněmě r. 1524 nezdařilo pro odpor Lutherských a tudy poslání legáta Campeggia zatím uvedeno v nic, sobecký Zdeněk Lev z Rožmitála shodl se s Minstrberským a takž spojením předních katolíků s Paškem a s Caherou přišel k místu druhý sněm r. 1526, v němž opět jednáno o jednotu víry mezi katolíky a podobojími. Sněm, byv přemluven a zastrašen Minstrberským a Lvem, snesl se o zachování kompaktát v jejich „zdravém rozumu", obě strany aby pečovaly skrze krále a papeže o to, aby kompaktáta byla uznána a splněna, žáci obojí aby byli svěceni od biskupa řádného, posluhy boží aby konány byly jen od kněží řádně svěcených. Podobojí aby vyhlášeni byli „mezi jinými národy za dobré křesťany a pravé syny matky církve"; obě strany aby se nekaceřovaly, ve svých řádech a starobylých zvyklostech aby si nepřekážely, spíš aby si pomáhaly proti těm, kteří v řádech kostelních nechtějí státi; zborové pikartští aby zavřeny byly všude; ale ovšem uznáno, že Pikartů není třeba vyháněti, aby nebyly zahubeny grunty panské.[5])

---

[1]) Archiv praž. č. 1047. L. v.
[2]) Rukop. mus. II. G. 13
[3]) Na to upozornil první Rezek. Viz Sbor. Histor. II. 1.
[4]) Bartoš. 126. 172.
[5]) Arch. praž. č. 994. 100. Bartoš 130. Opis sněmu z origin. čti v arch. musejním. Tomek, D. P. X. 565.

Tato jednota oznámena slavně, v Praze zvoněno a zpíváno Tedeum.[1])

Je velmi charakteristické pro onu dobu, že souvěký Bartoš v knize své kompaktáta, o něž se mělo po poslech s legátem v Budíně jednati, doslovně uvádí, poněvadž prý z Čechů a Moravanů mnozí nevědí, co jsou kompaktáta![2]) Mnoholetým odporem římským Čechové patrně dospěli tam, že o kompaktáta již ani nestáli. Teď měla býti stará, slavná, zapomenutá kompaktáta prostředkem udolati společnými silami protestanty. Ne bez důvodu psal bratr Matěj, poustevník, Caherovi v listě svrchu praveném: „O té pak smlouvě kompaktátské já tak držím a věřím, že bude tak stálá, jako pavučina na větru a pěna na vodě; jest ta smlouva z mušení a bezděčná, a jednak všem stavům pod obojí způsobou odporná a nelíbá a zvláště v městech lidu obecnému nepříjemná a ohyzdná. Nebo těchto kompaktátů na tento čas žádná potřeba není, jakož jsem toho dotekl ve spisu, který jsem učinil proti kompaktatům všem třem stavům.[3]) Co protestanté čeští na místě kompaktát na mysli měli, to povedél poustevník v témž listě slovy: „Netoliko Němci, ale mnozí okolní národové a lidé přijímají a oblibují zákon boží a čtení pána Ježíše a ti všichni opouštějí papeže i jeho ustanovení a nálezky, zákonu božímu odporné a škodlivé, a vám Čechům přirozeným se posmívají a diví se prelátům pražským (faraře míní), že vy tak chtivě a kvapně do Říma lezete.“

V době dotčeného sněmu bylo v Praze zase nemalé pohnutí myslí: něčím toho vinen byl sněm sám, protože úmysly jeho proti Lutherským byly povědomy a pražskými hovory se zveličovaly, něco k pohnutí myslí přičinil Cahera svými kázaními, k nimž do Týna chodíval jako na vzdory novotářům sám kníže Minstrberský,[4]) zemský hejtman, a ostatek dodala ona procesí, kteráž teď za reakce proti Lutherským konána hustěji a hlučněji i schváluěji nežli bývalo druhdy. Souvěké soudní knihy městské podávají o tehdejších dnech pohnutý obraz. Takž na příklad strhla se kterýs den krvavá bitva, v níž měšťan Urban, kožišník, raněn od Jana Lepeného a syna jeho Pavla čtrnácti velikými ranami lopatou, takže sotva živ zůstal. A sváda zběhla se proto, že kožišník mnoho potupného mluvil, když s processí chodil, posmíval se, že „jsú sobě žoldnéře zjednali, aby jim Boha neukradli.“ Když se obě strany dostaly na soud, konšelský ortel, přes to, že Pašek byl v radním domě pánem a že kožešník podle slov svých posměšných byl Lutherán, zněl spravedlivě: že páni v kázeň berou oba Lepené, protože Urbana „majíce nad ním moc, přece bili, takže sotva zživěl“.[5])

[1]) Bartoš 133.
[2]) Bartoš 137.
[3]) Týž 172.
[4]) Arch. praž. č. 1047. H. 16.
[5]) Arch. praž. č. 1128. fol. 1.

Posměšky proti processí ozbrojenému vypustil také Pavel Schodecký, měšťan bohatý, pravovárečný, novotám nakloněný. Ihned se proneslo; Schodecký nebyl sic bit, ale vlekli ho na soud Paškův. Když s processí šli od sv. Štěpána do Vršovic, mluvil Schodecký: „Hle praj mračí se, poprchá déšť, kdyby pána Boha v kuklu oblékli, aby jim nezmokl!“ K tomu také doložil o konšelech, že dobré vyhnali a zrádce nechali; těm, „které jsú z Prahy vyhnali, nešlechetně udělali, že jsú nebožátka nic vinni nebyli, a kázali nekteré zmučiti a zkaziti, šili jim kuklu, snad teď sami v ní choditi budú, kopali jim jámu a snad teď sami do ní upadnú, a kněží dobré vyhnali a lotrů nechali“.[1]) To mluvil Schodecký nebezpečnou řeč: Pašek byl nemilosrdný. V strachu jsa postaven, vyprosil si Schodecký písemných i ústních svědectví, že je pravověrec. Farář od sv. Havla, Mikuláš, pod černou pečetí vydal mu list, že on i s manželkou „zprávu boží o duše své od něho přijímali a na to tělem a krví pána Ježíše že jim posluhoval“.[2]) Jedna z podruhyň svědčila, jak Schodecký nenávidí Bratří českých. Prý když „sú se u Podušky scházeli, aby sobě kázali, mluvil s ženou svou, kde jest někdo dobrý, aby je zapálil; a potom prý mluvili Bratří, hle, aby nás zapálili, a teď sami shořali“. Jiné podruhyně a sluhy všecky vysvědčovaly, že není pan Schodecký nijaký „pochybný“, že všecky podruhy k tomu vždy napomínal, aby k hodům božím se k stolu božímu způsobovali. Jedna dokládala i to, že nejednou sama dítky jejich k božímu tělu nosila na svých rukou.[3]) Však nic neneslo platnosti, Schodeckého vzali páni „ve svou kázeň“, a ta byla za Paška krutá.[4])

V těch pohnutých dnech seprali se kromě jiných Mikuláš perníkář z Široké ulice s Janem Radochem o víru. Mikuláš se hřmotně chlubil, „že po Martinkově kázaní teprv pravou víru poznal“. Z toho spor, nadávky, bitva, a páni na konec zavřeli oba.[5]) Jiný obraz z pohnuté Prahy. Bylo některou neděli před hody Velikonočními, sousedé seděli na víně. Kroslík jal se mluviti: Byl-li jest kdo z vás dnes v Tejně na kázaní, utěšené kázaní pan administrátor učinil, pak naposledy udělal napomenutí slušné, kteréž nepřátely máme, abychom se jich vystříhali, neb nemohú-liť co zjevně učiniti, ale hledí tajně, byť měli pod zradou učiniti, protož se jich vystříhejte!“ Tedy řekl proti tomu jiný soused Lumenda: „Neměl jest takové věci oznamovati na kázaní, neb takové kázaní neneslo by svornosti ani lásky; mohl by těch zrad nedotýkati, mohli by se lidé z toho bouřiti!“ V tom vstal Husař:

---

[1]) Arch. praž. č. 1047. M. 8

[2]) Arch. praž. č. 1047. M. 12.

[3]) Tamž M. 13.

[4]) Arch. praž. č. 1129. 205.

[5]) Tamž č. 1128. 16.

„Co pravíš, by pan administrátor k bouřkám kázal?“ A již byla z toho bitva.

O sněm a Paška bylo mezi sousedy také vypouštěno nejedno bouřlivé slovo a svedena řež krvavá. V Platnéřské ulici kterýs den sněmovního zasedání dobyli na sebe tesáků a skrvavili se bratří Farkasové se Strakou. Straka začal: „Lotře pikartsky, vsaks mluvil o panu mistrovi Paškovi a o panu Zigovi a o administrátorovi,[1]) že pro své jednání bylo by hodné, aby jim byly hlavy stínány!“ [2]) Pouliční vyjev ten vznikl vlastně z hovoru klidného, jenž veden byl v dílně. Straka všed, pobízel Farkase mladšího: „Kéž jdete na sněm!“ I odvětil: „Jsú tam moudřejší než já; a co tam slysíš, prý jednají, aby dobří lidé z města byli vypovědíni; druhá nesnáz bude s Němci, nebo se sem strojí, a Turek s strany druhé též se strojí... aby těch tří nebylo, pana purkmistra, Zigy a administrátora, že by dobře bylo.“ Po těch slovech se vyhrnuli s tesáky, na ulici, a poněvadž ta půtka uliční byla proti poctivosti městské, vzati jsou oba „v kázeň“ konšelskou.[3])

Jindy seděli sousedé někteří z předních v městě na kolaci v domě u lilium. Jeden dí: „Toho lotra administrátora všecko kázaní mám sepsané!“ Druhý k tomu: „Milí páni, což jest o toho admistrátora, kdyby se z vás někdo obral a jeho by s té kazatelnice svrhl, však by nic za to neztratil!“ Po té začal hovor o sněmě. I ptáno, co se tam děje. Doktor Špik odvece: „Dobře se děje, jest mluveno s knížetem i s nejvyšším purkrabím, že z Paška uděláme svini!“ Tuto řeč jal se potvrzovati soukenník Samuel slovy: „Milí páni vezmeme sobě na tom budci příklad, ktery na smyčec bude čím spíš tím lép!“ Ta slova donesla se Paškovi, a ten obvinil Samuele, že mu stojí na hrdlo, ta řeč že vztahuje se na bezhrdlí.[4])

Lze souditi, že v Praze tehda bouř obecná pořáde hrozila, naplňujíc takřka všecken vzduch. Lidé se tím netajili, že vrazedlnou bouři čekají. Když na příklad v těch dnech vešel do schůze osadních svato-Jilských Johannes z Prošvic, zeť Václava Doktůrka od zemskych desk, řekl: „Nechte tech hádek, však než dvě neděle minú neb tři, zvíte, cožť se pod způsobem víry stane, budete-li živi!“ Zaleklym sousedům doložil na výklad své řeči velmi domluvně: „Co žádate pokoje od nepokoje?“ [5]) A poněkud pravdu měl; co sil Pašek, z toho nemohla než bouře vzejíti. Konšelé ovšem byli bystře na

---

[1] Ziga čili Zikmund Vaničkovic, řezník, přední pomocník Paškův. V arch. praž. kn č. 9. 295. jest zapsáno z r. 1533 pořízeni poslední vůle tohoto Zigy. Viděti z listiny, že na konec svého života měl soudní těžkosti se svou ženou Annou Podkovovou z Klatov. Jináč nelze poznati, že by mu z loupení měšťanstva, jehož se s Paškem doponštěli, tuze mnoho zbylo

[2]) Arch. praž. č. 1047. J. 17.

[3]) Arch praž. č. 1129 123. a č 1047 J. 17. 18

[4]) Arch. praž. č 1129. 187.

[5]) Arch praž. č. 1047 K 7.

stráži a krotili bujné mysli násilím a předcházeti mínili bouři schůzemi napomínavými. Sešli se na radnici v den sv. Matěje r. 1525 starší obecní, cechmistři a jiní a uvažovali o tom, aby všickni lásku mezi sebou měli a se nevadili, kněží aby se sami srovnali a byl-liby nalezen světský neb duchovní, různici čině, aby trestán byl.[1]) Než co takové mluvení platno, když skutky byly smíru na odpor.

Protestanté z města vypuzení hájili svou věc u krále s takovým zdarem, že ještě téhož léta 1525 vydán rozkaz, aby je město zase přijalo; než konšelé i obec přes to, že vypověděnci pobývali po vinicích u samého města, a mnozí tajní Lutherští bydleli v městě, čímž oheň sváru stále byl živen, odepřeli králi poslušenství v tom. Obec namítala, že ti vypověděnci druhdy lid zrotili a v nepokoj uvedli, nechť prý jen ženy jich prodají statek a táhnou za nimi ven, a jestliže by který v nemoc upadna, chtěl do města býti vpraven, aby páni živého ani mrtvého nepřijímali; také radila obec shromážděná, aby konšelé chytali vypověděnce, kteří na svých vinicech svobodně bývají a „k městu ubližují".[2])

Zatím již rozhodnut nezdar jednání českého s legátem papežovým v Budíně o uznání kompaktát a dokonalé smíření s církví: legátovi Campeggiovi se některy článek kompaktátů nelíbil docela; prý by měl koncil o nich jednati, a k tomu docházely z Čech listy mocných osob (Jindřich z Rožmberka), že poselstvo české nezastupuje zemi; patrně pletla se politika i osobní hněvy do náboženství tuze: nechtělit nejen lutherští a bratrští stavové, ale ani někteří katoličtí páni a rytíři, aby Zdeněk Lev příliš zmohutněl smírem mezi katolíky a podobojími. Také prý chtěl legát 20.000 dukátů, o kteréž mezi posly a jím začalo nechutné smlouvání.[3]) Posléze když se smluvili, chtěl legát, aby Čechové, odpřísahnouce bludy, činili pokání. S tím byl konec jednání. Tenkráte se podobojí zajisté chtěli s Římem srovnati mermomocí a upřímně. Komu vina, že tak žalostně se skončilo? Rozdvojení mezi katolíky a podobojími zvětšilo se, Lutherští získali; kališným nastal začátek konce.

Pašek zatím provozoval svou dále, a Cahera věrně pomáhal. Z jejich rozkazu chodili před božími hody kněží dům od domu a nutili lid k zpovědi; kdo při tom promluvil odporné slovo, bylo mu zle, vypověděli ho, ačkoli prostřednictvím Židů bylo lze u Paška, Zigy a Cahery vyplatiti se. Také pozorovali kněží a jich náhončí, kdo v pátek jídá sýr,[4]) jídlo to, jež katolické a kališní posty

---

[1]) Staří Letop. 465.
[2]) Arch. praž. č. 994. 104.
[3]) Tomek D. P. X. 580. zamítá tuto Bartošovu (189) zprávu jakožto pomluvu.
[4]) Bartoš 198.

v Čechách nedovolovaly. Kdo jedl v pátek sýr, dal v jev, že je novotář, Pikart, ať lutherský ať bratrsky.

V tom nezměnilo se nic, ani když nastoupil nový král Ferdinand I. r. 1526. Za něho brzy bylo patrno, kolik změnila se doba proti století předešlému u věcech náboženství. Zápas byl a zůstal na dále, ale již nešlo při něm o náboženství samo, v popředí se dral zápas politický mezi stranami, mezi králem a šlechtou o moc, o ústavu, a náboženské spory zápas ten jen ztrpčovaly, znesnadňovaly.

Pokládaje za to, že si dobude pochvaly královské, Pašek krutě točil Lutherány, jak jen uměl. R. 1527 nastrojil krvavý muž ten proti svým protivníkům v městě řeč, jakoby již chystali bouři; prý se smluvili, u kterého domu nenajdou provázku s třapci, vyvešeného od zvonce, tu že budou všecky obyvatele vražditi. Též i kněží po farách to vyhlašovali. Do tohoto domnění těžkého a nebezpečného neostychal se Pašek strhnouti i dvě poctivé a klidné matrony městské, jakoby ony ty provázky byly dělaly. Souvěký svědek těch věcí zove tuto strojbu Paškovu „detinskou, lehkomyslnou, klevetnou a babskou".[1]) Stala se některá zatýkání, jeden člověk i zmučen, aby pověděl o spiknutí lutherském proti Paškovi, ale nic nedokázáno. Proti tomu podařilo se polapiti r. 1528 dva řemeslníky, flašnyře a pasíře, kteří se zřejmě vyznali byti lutherskými. Ti jsou s chutí upáleni, a smrť také s chutí podstoupili· jeden, když mu nohy uhořely, volal, že jest jim tu veseleji nežli na jich vlastní svatbě bylo.[2]) Touž smrtí tehda sešla Marta, sousedka od sv. Klimenta, kteráž držela se Malé stránky bratrské. Pašek ji odevzdal na smrť bezpochyby jen proto, aby se zalíbil králi jakožto horlivec pro víru. Marta odpírala kněžím i Caherovi o svátosti oltářní. Když k ní administrátor mluvil, aby sobě košili připravila, že bude upálena, srdnatě, kdykoli chtí, netoliko košili, ale aby na ni dali i plášť, že ona ke všemu hotova. Když ji vedli na smrť, volala lidu: „Nevěř žádný těm kněžím, neboť jsou pokrytci, sodomáři a rufiani." [3])

Za takových poměrů v Praze nedivno, popadlo-li hysterické osoby náboženské šílení. R. 1527 vyprávěli po městě, že na děvečce kožišníka Žemličky jeví se krvavý pot, a děvče v tom potu že mluví divné věci pobožné a zvláště, že nad Prahou naříká „běda běda" i nad kněžími, „že jimi všecko peklo již jest podlážděno". Prý také upadala přes tu chvíli v mdlobu smrti podobnou; když při takové mdlobě přivolali jí kněze, přisedši k sobě, naříkala na toho kněze; na jiné všecky kněží a napomínala jich, „aby nic jiného než Zákon boží a čtení svaté kázali, že jsou

---

[1]) Bartoš. 257.
[2]) Arch. místodrž. Miss. č. 114. 282.
[3]) Z Histor. o bouřce praž. Žalanský, Spis o velikých protivenstv. círk.

všickni v horoucím pekle dávno". Kněz pry vyseděl u ní tři hodiny a plakal. Také množství lidí všech stavů k ní chodilo a dívali se tomu s podivením. Někteří říkali, že ďábel do ní vstoupil, kněží na kázaních zase oznamovali, že ji Pikarti drápali, aby krví se potila.[1])

Mezi novotáři již r. 1527 rozšiřovány naděje, že Paškova moc u konce, a že se všickni ti „Pikarti", kteří jsou vypovědèni, do Prahy vrátí.[2]) Soud takový byl na snadě, Pašek hrál na velikého pána a osměloval se krále neposlouchati ve všem. Než pád jeho se přece hned nestal. Pašek padl teprv 1529. S ním ovšem i Cahera. Co budovali za kolik let, sesulo se v ráz. Pověstné artikule protilutherské vzaly za své. Císař z vypočítavé politiky mínil tentokrát v politickém zápase užiti Lutherskych proti druhým. Pád Caherův způsobil po vší zemi podivení. Kronikář lounsky má v své kronice k r. 1529 zápis, z něhož nechuť k mocnému druhdy administrátoru patrna: „Vypověděn ze všech zemí krále Ferdinanda pro svá vsetečná kázaní." [3]) Po létech umřel Cahera kdes za Norimberkem, zanechav pět dětí a ženu těhotnou; pry „do smrti se ničemu dobrému neučil".[4])

Teď, kdy právě byli v Němcích protestanté tolik zmohutněli, nastala u nás zase reakce lutherská, vedle níž i katolíci začali se s důrazem ozývati, píšíce proti „novým sektářům a od církve katolické odřezancům, jenž nic o řádích a ouřadech církevních, o mši sv., o očistci, o dobrých skutcích nic téměř smejšleti nechtějí . . . proč jsou tak tvrdošijní a urputni, že raději nových sekt, než-li staré katolické, která k nebi vede, se přidržejí".[5]) Podkomoří Planknar pomáhal věci katolické, seč byl Evangeličtí členové vyšších stavů měli již r. 1531 tolik síly, že učinili pokus o konsistoř, aby totiž z nich samých osoby k ní byly přidány,[6]) a pod tím aby protestanté mohli v skutek uvésti řády své v celé straně. Kališní stavové brání se, jak mohou. Prosí krále o pomoc, vykládajíce mu své obavy všelijaké. Král stavy podobojí utěšuje, že strana podobojí zachována bude i na dále při starých pořádcích a z kancelaře že nebudou plésti do práv kališné konsistoře.[7]) Také Pražané kališní se bránili protestantům. Známe určitou zprávu z r. 1533, že nepustili mezi měšťany nikoho, kdo se nedal ohledati u faráře stran učení „luteryanského neb Zvingliova"; teprv

---

[1]) Bartoš 259.
[2]) Arch. praž č. 1047. R. 19.
[3]) Kronika Mikšoviče. Opis rukopisu Děčíns. od archiváře Merze.
[4]) Č. Č. Mus. 1882 540. Rezek
[5]) Catholicus sv. Petra, r. 1523 přeloženo od Bened. Plzeňského. Z rkp. Warmbrun. v arch. mus.
[6]) Frind Kirchengesch IV. 122 „Loslösung von Rom und Installierung der Laiengewalt in der Kirche".
[7]) Arch. roudnick. Cop. Ferd. I. 314. Výpis p. kand. fil. Dvořáka.

na osvědčení kněžovo, že pozkoušená osoba přijala svátost oltářní, udělili konšelé městské právo.[1]) Zase chytala se strana podobojí kompaktát proti všem svým protivníkům. Domluvný rozum mají artikule, jež strana ta ukládá r. 1535 vyslaným, aby je králi přednesli ústne po česku a na spise podali latině. Vyslaní měli králi praviti: „Uznamenavše, že toho času vznik jsú vzali mnozí rozdílové u víře a k Vaší kr. milosti zprávy postranní docházejí, že nás, kteří se hlásíme k Zákonu božímu pod obojí způsobou, velmi malý počet jest, než že sme se k luteryanské sektě anebo k Pikartóm uchejlili, ješto my tomu odpíráme, než v obecné křesťanské církvi stojíme . . . jestli že by nás tím omlouval (pomlouval), že sme modláři, proto že bychom ‚pod způsobem chleba a krvi se klaněli tělu pána Krista, hotovi jsme Zákonem božím i všemi doktory svatými to provésti, že se máme tak klaněti.“ Dále měli řečníci osvědčiti králi, že strana drží kompaktáta, vyčísti mu jich čtvero kusů; slova božího kázání i zpívání že strana chce poslouchati přirozeným jazykem, který kněz by světskou mocí panovati chtěl, toho že nepodnikají, svátostí božích že nekupují, hříchy zjevné že ruší. Toť prý celé strany základ, a protož měli krále prositi, aby nepřijímal pomluv, prý chtějí dokázati, že jsou lepší nežli ti, kdožby je tak potutedlně a tajně omluviti směli. Na konec měli vyslaní vylíčiti králi nouzi, že žákům kališným jest choditi pro svěcení do ciziny, a prositi aby si směli ze své strany voliti Čecha pravého na biskupství, a to takového, kteryžby „písma boží v pravdě znal a kteryžby jim v řeči a v mravích rozuměti mohl“.[2])

Král Ferdinand rozváživ věc a vida vzrůst protestantský mezi stavy českými, ujal stanoviště obratné: vzal smlouvu kompaktátní v ochranu, čímž noví utrakvisté čili Lutherané, kteří o ni nestáli a nedbali, vyloženi jsou za buřiče a postaveni mimo zemský zákon, jakýmž kompaktáta opravdu byla. Kromě toho král a jeho rádcové také vším způsobem usilovali o to, aby strana kališní smířila se s katolíky, a Lutherští, kteří jsou podobojí jenom jménem a ne skutkem, aby byli odkryti a zapuzeni. Na ten konec svolal král 1537 sněm. Ale Lutherští se vypuditi nedali, nad to spojení katolíků s kališníky snažili se překaziti, nepokrytě projevujíce, že strana „podobojí“ kompaktát nepotřebují, jim že stačí písmo; sic také, kdo prý drží kompaktáta? Strana katolická kaceřuje pod obojí, jakoby kompaktát nebylo, a biskupové čeští, zvlášť Olomoucký, dle kompaktát povinni jsou světiti žáky podobojí za kněze, ale ve stu a čtyřech letech ať prý ukáží jediného, jenž byl od nich svěcen.

Na sněmě dostalo se též kapitole pražské od stavů ostré výtky pro nepokojné horlení, na škodu náboženského klidu v zemi jevené. Vyčítáno, když prý před lety několika jednáno se stranou

[1]) Arch. praž. 534.
[2]) Chaos v praž. arch.

pod jednou o jednotu a dobrou svornost, oznámila kapitola, že pokládá stranu podobojí za odřezance, a její administrátor pověděl: „Viděl jsem vás tak zapsané v Římě v matrice v kapli papežově, a když vymazáni budete, budeme vás za křesťany dobré držeti!" To prý všecko jest proti kompaktátům, nebo strana stranu haněti nemá! [1])

Na témž sněmě také podali stavové „podobojí" katolíkům artikule k smíření. Z těch kusů hlavní byl, aby směli kněží „podobojí" také v katolických chrámech sloužiti — ovšem katoličtí zase v chrámech podobojích; a druhý kus, aby směli si podobojí zvoliti biskupa svého. Strana katolická dala v odpověď, že ti kusové všickni jsou víc k nesvornosti nežli k smíru, a takž sněm r. 1537 minul bez pořízení.

V duchu nesmířitedlném nejeden katolický farář zase posměšně hovořil o podobojích na kazatelnici. V tom nejpověstněji vedl si kněz Kozka v Nepomuce; nemoudrý ten kněz kázal tak prudce, že r. 1538, tedy rok po smírném sněmě, utržil si odpor samého krále. Král vzkazuje z Vídně,[2]) že Kozka na odpor straně podobojí kázal o tělu a krvi Páně rouhavé věci, a jakkoli prý zřízení jsou ustanovena, jak se jedna strana k druhé v tom zachovávati mají, nicméně že vidí se mu poručiti administrátoru a kapitule kostela hradu Pražského, aby se toho doptali a trestali. Rovně tak urážlivě jako nepomucký Kozka ulevoval své zášti leckterý kazatel podobojí proti katolíkům. Z nejsmělejších byl v těch časech Jan, farář u sv. Mikuláše v Starém městě. Na den mistra Husi r. 1539 kázal na Slovanech, že strana pod jednou je Antikrist, že všickni té strany jsou modláři. a povzbuzoval lid, aby se k té římské straně neutíkal. Tou příhodou utržila si výtku zase konsistoř podobojí; král jí rozkazuje, aby knězi zakázala kázání do příjezdu královského a dodává špičku: „Ač my té naděje nejsme, abyste tomu kazateli k čemu takovému ponuknutí dávati měli." [3])

Zatím protestantství činilo na mnohých místech v Čechách patrné pokroky na ujmu kališných i katolíků. Na venkově jsouce měšťanstvem podporováni, vedou si kněží zřejměji, zvláště v severních Čechách.

V Kadani musil již r. 1530 podkomoří z rozkazu králova smiřovati měšťanstvo, pro víru zbouřené. Měšťanů byla tu asi většina protestantská; pod jménem „podobojích" shlukovali se, uráželi katolíky, kteří, majíce vládu v rukou, protestanty tiskli,

---

[1]) Rukopis Strahovský; zápis o sněmu. Historie Jednoty univ. kn. 17. C. 3. 69. 70. Sněmy Č. I. 418. 419. 420. a d.

[2]) Arch. místodržitelský Missiv. č. 20. 50. V Sněmech I. 426 je zmínka o tom knězi, tu slove Kozera.

[3]) Arch. místodrž. Missiv. č. 20. 201.

uváděli a poslouchali kněze ženaté, konali pokoutní schůze, rvali a bijeli se s protivníky na ulici na potkání. Podkomoří Planknar maje po boku smírce za všech stavů srovnal rozvaděné, „vyzdvihl všecko puntování“, kázal zásadu dosti pěknou a moudrou, aby sobě sousedé odpustili, „poněvadž uznání víry buď pod jednou nebo pod obojí jmá býti každému svobodná a nepřinucená vůle“, protož, prý „manžel manželku, otec syna ani dcery, ani přítel jeden druhého neb hospodář čeledína nemá moci ani jakou zlou vůlí k tomu přinucovati, ani s víry svozovati“; dále rozkázal Planknar, aby „po domích, na rynku strana stranu, osoba osobu, duchovní i světští, mužské i ženské pohlaví, jedni druhých nepotupovali, sobě se neošklivovali;“ též aby netrpěli bouřných kázaní, pobočných schůzí, a nedopouštěli knězím nebo mnichům poběhlým ženiti se a jeptiškám vdávati se. Fara se školou, jsouce pod správou komendátora řádu maltézského čili „zákona rhodského,“ i klášterové v městě aby zůstaveni byli bez útisku. Smírné rozkazy podkomořího zapsány v městské knihy a do register podkomořských.[1]) Kromě toho Kadanští listem se zavázali za sebe i za své budoucí, že mimo pořádek pod obojím způsobem v nic se nedají. Kdoby se něčeho proti tomu dopustil, ten do trestání budiž podán k duchovnímu právu do Prahy, do konsistoře strany pod obojí. K tomu listu, jímž Kadanští přiříkali poslušnost straně podobojí, přitiskli pečeti Žatečtí a Lounští, však „sobě bez škody“.[2])

Rozumí se, že podle toho zápisu nikdo nešel. Strana katolická, která měla přízní horlivce katolického Planknara v městské radě vrch, užívala své moci jednak na obranu svého náboženství, jednak na útisk protivníkův, a ti, seč byli, odemstívali se. Téhož ještě roku 1530 poroučí král maltézskému mistrovi Janu z Rožmberka na Strakonicích, aby překazil nějakému mnichovi při faře v Kadani bouřlivá kázání. Prý káže aby mrtvoly pohřbených Lutherských byly ze země vyvrženy. To prý není kázaní, ale „scaliren“, a král toho trpěti že nebude.[3]) Mistr veliký Jan z Rožmberka honem posílá převora pražského Mikuláše ze Stráže, aby věc vyšetřil a spolu aby pohleděl, jak se daří v komendě, neboť prý kadaňský komendátor Petr sedí u vězení z nepřízně pana Opla z Fictum [4]) Tedy samé pěkné příhody. Na zlost katolíků si protestanté v těch nepokojích postavili školu a odepřeli farnímu knězi desátek. Za to obdrželi od krále r. 1532 novou důtku z Inšpruku.[5])

Tím způsobem obapolného dráždění došlo r. 1535 k nové bouři, o jejích příčinách a rázu dovídáme se z listu císařova,

---

[1]) Arch. praž. Lib. rerum memor. č. 332. 26.
[2]) Tamže 24
[3]) Ms. rosenberg. v mus 339 Výpis p. Šimáka.
[4]) Tamže 340.
[5]) Arch. roudnic. Cop. Ferd. I. 202. Výpis p. Dvořákův.

zaslaného stavům českým. Císař píše [1]) „Z psaní, které ste, jsouce při soudu zemském minulém shromážděni učinili,[2]) srozuměli jsme, že by opět kadanští spolubratří vaší u víře vám toužiti na stranu pod jednou způsobou měli, že jich přijímati nechtí (za měšťany rozuměj), řemesla v městě dělati nedají, hanlivými slovy dotýkají, písně o nich posměšné skládajíce a zpívajíce, kněžím příkoří činí, prosíce nás, abychom straně pod jednou to zastavili. Věděti Vám dáváme, že před tím také jménem Kadaňských pod jednou způsobou na nás jest vzneseno, kterak přes zápověď naši ta strana, jenž se pod obojí býti praví, opovrhši napomenutí purkmistra a konšelů do Žatce a jinam posly své vypravili a processí majíc, některé sto kněží, žáků a jiných osob v neděli po Božím těle s kušemi, bubny, s praporci k nim do Kadaně pěšky přišli i na koních přijeli, i do kláštera před městem se dobývati chtěli, do kostela šli, voltáře neobyčejně polili a u fary obrazy z oltářů smítali a jiné neřády, po ulicích křičíce a vejskajíce, činiti jměli, takže konšelé ten den u velikém nebezpečenství stáli.“ Císař na konec slibuje, až přijde do Prahy, že věc vyšetří, zatím aby si dali obojí pokoj. Spor a nepokoj Kadaňských vlekl se dále. Vyšetření hněvu rozvaděných stran uložil král r. 1538 dvěma pánům katolickým, dvěma podobojím.[3]) Smír nebyl možný. Čtyři sta měšťanů tamějších byli „podobojí“ a pouze 50 katolíků[4]) — a katolíci panovali. Kdyby oni podobojí byli kališníci, bylo by snad bývalo jináče, ale že všickni podobojí Kadanští jsou lutherského rázu, to psal r. 1539 král podkomořímu slovy jasnými: „Zprávu máme, že ta strana, kteráž se pod obojí jmenuje, více k sektě luterianské než té pod obojí víře nakloněna jest.“ [5]) Ta zkušenost králi bohužel nevadila rozkázati Planknarovi, aby vládu v obci zanechal katolíkům samým, čímž ovšem zápas v Kadani prodloužen a stále živen.

V Žatci sedělo protestantství tou dobou již také pevně. Jest to patrno již z onoho processí do Kadaně r. 1535 podniknutého. Však děly se ještě jiné kusy. Farář žatecký a s ním i litoměřický viněni od císaře r. 1539, že, berouce s sebou měšťany, sjíždějí se s radami kurfiřta saského a knížete Hendrycha míšeňského na sv. Anně Hoře, odtud pak že posilněni jsouce v městech uvozují „nové bludy a sekty“ [6]) — a německý jazyk — lze doložiti.

---

[1]) Arch. místodrž. Missiv. č. 13. 267.
[2]) Sněm r. 1537 zastával se Kadaňských několika listy ku králi. Sněmy I. 423. 425.
[3]) Jindř. Berka sudí Šebest. Weitmile, německých len hejtman z katolíků; Jan mladší Křinecký z Ronova a Václav Žehušický z Nestajova z podobojích. Arch. místodrž. Miss. č. 20. 48.
[4]) Sněmy I. 426. Gindely Brüder I. 247 uvádí 60 katol. omylem.
[5]) Arch. místodrž. Missiv. č. 20. 173.
[6]) Arch. místodrž. Missiv. č. 20. 162. Odpověď fol. 173.

V Litoměřicích byl ještě r. 1536 děkan katolický, ale občanstvo ho tisklo, důchodů, desátků mu nedávajíc. Císař, jehož tu byla podací, marně se namáhal děkana přichrániti.[1]) Když děkan z nepříjemného místa svého utekl, nastoupil kněz luthersky Václav Šídlo, jenž si, jakož samo se rozumí, brzy způsobil nemilost královu. Píseť král r. 1538 všecek hněviv podkomořímu, aby vyšetřil ty všetečnosti, které Šídlo podtají a pokoutně koná, král že ho potom netoliko z Litoměřic vybude, ale i na hrdle jiným ku příkladu strestá.[2]) Podkomoří vyšetřil, a Šídlo kněz dostal se do vězení a pak do služby pražského purkraba, aby ho hlídal.[3]) Po Šídlovi vyžádal si císař od Novoměstských, aby do Litoměřic za děkana propustili Jakuba, faráře od sv. Štěpána většího,[4]) a když se tak stalo, chodil, jakož víme, kněz Jakub na německé besedy protestantské do Annaperku

Oustečtí nad Labem měli tou dobou již tolik Lutheranů mezi sebou, že králi vidělo se konselům psáti r. 1535 rozkaz, aby vybili jinověrce z města a netrpěli „všech takových nových a prve nebývalých sekt“.[5])

Hojný příval protestantský pozorovati lze v Teplici, v Krupce a v jiných sousedních městech. R. 1533 zve Krupecké Lev z Rožmitála, aby se postavili a zpravili, proč se drží lutrovstva a proč v svátky orali.[6]) Téhož roku vzkazuje Lev, hejtman království Českého, že nestrpí na Krupce ani jinde kněze, kteří jsou plni spletků bludných, ani toho kněze France, který se bez dovolení vstěhoval „lutróm k vůli“ do Chomutova a jenž sedá na víně do půlnoci.[7]) Ve Fridlandě jest kněz i všecko město r. 1534 Lutherské;[8]) v Trutnově již r. 1526, když farář kázal proti Lutherovi, protestovali křesťané v kostele hvízdaním a křikem.[9]) I v malém Bezně u Boleslavě měli r. 1539 podezřelého faráře Machka, jenž v postě jedl pečeni se sedláky,[10]) čímž dostatečně, byť ne právě duchaplně, osvědčoval svou nespokojenost s dosavadním křesťanským řádem.

Vnitř v zemi bylo protestantství za těch dob v silných začátcích u větším počtu měst. Ani Plzeň nebyla vyjata, i tam r. 1529 kázány novoty.[11]) Také Kutná Hora, přední město po

---

[1]) Arch. místodržit. Missiv. 13. Str 311 nebo 511.
[2]) Arch místodrž. Missiv. 20. 19
[3]) Tamže 21 Neumíme říci, byl li kněz tento táž osoba, jež r. 1523 vypověděna od protestantů z Prahy spolu s Korambem. Ten slul též Václav Šídlo jinak Subule.
[4]) Tamže 26
[5]) Arch. místodrž. Missiv č. 13 337.
[6]) Arch. Český XII. 132
[7]) Tamže 155
[8]) Hallwich Reichenb. 66.
[9]) Hüttel Chron v. Traut 57.
[10]) Biblioth místn. dějep VII 49.
[11]) Gindely. Bruder I. 219

Praze, v týchže dobách přijímala novoty náboženské. Sic r. 1522 tu pobýval kališný administrátor Korambus čili mistr Natoň zvaný, z Prahy protestanty vypuzený, a ten tu kázal proti nim tak, že pražský kněz Miruše, často připomenutý, psal šepmistrům, že Natoň lže.[1]) Ale již r. 1524 přihodí se v Hoře, že lidé při processí neklekají, ukazujíce jinou víru;[2]) a r. 1539 nucen sám císař psáti administrátoru podobojích, aby zapověděli kazateli kutnohorskému (knězi Václavu Řezníkovi) bludné artikule kázati a potrestali ho.[3]) A brzy potom téhož roku 1539 s hněvem zase píše král micmistrovi, že „skrze kázání děkana u Hory mnohé sekty u víře svaté povstávají". I poroučí, aby úřady šepmistrské, konšelské ani jiné žádného Lutherána, Pikarta, cvinglické sektě náchylného, netrpěl.[4]) Ovšem nebyl rozvoj protestantství v Hoře stálý, dlouho ještě viseltě osud jeho na mincmistru královském, zdali mu přál čili nepřál; pod mincmistrem horlivého smýšlení katolického bylo knězi lutherskému v Hoře umlkati.[5]) Poddaní sousedé Horských horníků, Kaňkovští, byli v ty doby a ještě dlouho potom tuze protivni novotám; roku 1522 kupují si nádhernou kápi a ornát, a chodí v určité časy rok co rok do Hory s processím — ale zbrojně.[6]) Z Kolína se ozývá již silné protestantství r. 1533. Tehda Kolínským, „mezi nimiž vypuklo některé rozdvojení u víře", král káže, aby se pod trestem neopovážili odbýti faráře Jana Subulu, „ježto starobylému řádu křesťanskému učí".[7])

Panstvo na svých statcích uvozovalo protestantství, volajíc kněze do svých služeb a nutíc poddané k náboženským proměnám. Dávno prve než do Čech uvedena brutálná německá zásada „cujus regio, ejus religio", vrchnosti české pečovaly o víru svých poddaných mocně i všetečně. A to nejen vrchnosti, náchylné novotám protestantským. I katolický Lev z Rožmitála r. 1533 zatracuje všelikou panskou snášenlivost u víře a chce, aby poddaní, žádající pro sebe volnost, byli trestáni. Hněvivě píše Jindřichu Berkovi stran lotrovských traktátů, do země vtrušovaných, dokládáje, „že někteří říkávali ku pánu svému: Toť zachovám, co zachovati mám, než co se víry dotýče, o tom nejsem povinen poslúchati žádného! Ješto pod takovymi slovy mnoho se zavírá a nemálo přikrývá." [8]) Také pražská kapitola nejednou pobízela císaře, aby na svých statcích nutiti dal poddané k víře po svém smysle, neboť,

---

[1]) Lib. sentent. Kutnoh. Opis v arch. zemském.
[2]) Bartoš. 45.
[3]) Arch. místodržit. Missiv. č. 20. 167.
[4]) Tamže fol. 188. fol. 189. chce král věděti od konsistoře pod obojí, co děkan od Hory Gutny v Praze mluvil, a kterým artikulům nechtěl.
[5]) Jednání konsist. I. Borový. 126. 151. 163. a j.
[6]) Kniha kaňkovská z r. 1507.
[7]) Arch. roudnický. Cop. Ferd. I. 313. Výpis p. Dvořáka.
[8]) Arch. Český XII. 159.

když někteří i z nižších stavů poddaným svým náboženství zbraňují nebo je k němu nutí, daleko více císař k tomu moc má.[1])

Z pánů, kteří v těch létech uvozovali protestantství na své statky, jmenují se nejčastěji Ondřej Ungnad, Jan Žlutický z Vřesovic, Petr Malovec z Chyňova. Těm dostalo se r. 1538 a 1539 císařské důtky.[2])

Zápas stran náboženských ztrpčován byl i v těchto létech všelikými spisy, jež metali jedni na druhé. Ze strany protestantů vnášeny do země ostré traktáty proti církvi římské, mnohé tištěny i v zemi a strana katolická tiskla odvety. V jedné takové obraně [3]) vykreslen žebrák o plášti rozedraném a z mnohých kusů slátaném; tím pláštěm symbolicky bylo rozuměti víru protestantskou. Versovaný výklad praví: „Teď sedí chodec, má sukni zedranou, z rozličných fleků splácenou, která znamená učení sektářské, zvlášť roty pikartské a luterianské, neb z mnohých dávno zavržených bludů jest splískáno; protož učení střez se takového jako všivého pláště chodcovského. Protož opustíc slepeniny sektářské, přidrž se cele víry katolické.“ Že lutherské traktáty leckdy ostrou ránu protivníkům zdělaly, to lze souditi z listu krále Ferdinanda, zemským hejtmanům r. 1533 psaného. Král píše: „Pokudž na vás jest, tak opatrujte, aby nezpůsobové ve víře se nerozmáhaly a těch pikartských traktátův tisknutí nedopouštějte, než kohokolivěč se takového poptati muožte, že taková spisování činí, hned do vězení dejte vzíti, a toho Šimona Ferbiše, ač muožete-li jeho jmíti, pro takové neslechetné a hanlivé spisy rozkažte zdvihnouti, aby nám byl dochován, až bychom do království Českého přijeli.“ [4])

Katolická strana tehdáž zase hojnější měrou jala se proti svým protivníkům novotářským užívati za hnusnou zbraň posvátného hřbitova; kde podařilo se Lutherským pochovati svého mrtvého na hřbitov, jehož pánem byl kněz pod jednou, v brzce vyvržena mrtvola z hrobu s hanbou. To provozováno tou měrou, že r. 1538 strana „pod obojí“ stížnost napsala císaři, ku kteréž císař dává odpověď, že neví, kde se to děje. V té odpovědi konec význačný pro tehdejší poměry: „Kdež v témž psaní svém toho dokládáte, jestli žeby se vám taková ubližování díti měla, že byste se zase touž měrou podle možnosti vašich odplacovati musili, to jest nám v pravdě do vás s podivením, poněvadž ste to vždy po nás znali a znáte, že sme vždycky stranu pod obojí tolikéž jako stranu pod jednou v své milostivé ochraně míti ráčili.“ [5])

V Praze bylo hnutí protestantské pilně pozorováno od obojí konsistoře, jak kalisné tak katolické; v hlavním městě neměli

---

[1]) Arch. místodržit. R. 109 15.
[2]) Arch. místodržit. Missiv č. 20 40. Jiní 115. 117
[3]) Univ. knihov. sig. 54. B. 132. „Chodcovský plášť“.
[4]) Arch. roudnický. Cop. Ferd. I. 355. Výpis kand. fil. p. Dvořákův.
[5]) Arch. místodržit. Missiv. č. 20. 48

tedy faráři, novotám jsouce nakloněni, tou měrou svou vůli jako na venkově. Vyskytá se sic i v těch létech některý farář, od konsistoře usazený jakožto kališný — a on lutherský! Než obyčejně netrvalo dlouho, věc, kam náleželo, donesla se, a knězi bylo pykati u vězení, a to u potupném vězení těžkých zločincův: aspoň kněz Michal napsal o sobě do vzácné bible, chované v archivě pražském, že ho r. 1538 vrhli do „dolejšího" vězení, slove „Čertů sklep".[1])

Při těch slídivých snahách přihodil se r. 1538 kališné konsistoři nemilý omyl, pro nějž si utržila královu důtku. Někdo jí totiž donesl, že týnský farář káže bludně o Matce boží, prý nemohla poroditi Boha, poněvadž je Bůh od věčnosti. Konsistoř faráře vyhnala, davši o tom zprávu císaři. Král vzkázal, aby ho lapili a dali do vazby, Ale hned potom dověděl se od Pražanů, že to omyl; kněz že nekázal takového bludu, alebrž naopak, on lid od toho bludu odvozoval. Hněvaje se pro tu omylnou zprávu, král píše r. 1539 z Vídně do konsistoře: „Poroučíme, když nám napotom co toho oznamovati budete chtíti, abyste prve na to dostatečně a gruntovně se uptali a takových omylných zpráv proti nám se více nedopouštěli." [2])

Kromě toho, že obě konsistoře pronásledovaly lutherské kněze, postihujeme v Praze touž dobou, že katolická konsistoř snaží se uvozovati své kněze i tu, kde Pražané měli své podací.[3]) Touž dobou na rozšíření protestantstva nemohl než veliké působení míti útěk kněžstva z klášterů, což dělo se takřka hromadně. Bylo jako epidemie. R. 1532 posílá král stavům mandát o tom. V něm dí, že „na mnohých místech po městech povstávají bludové lutherští a zvláště zákonníci, jsouce tím bludem nakaženi, z klášterů utíkají a správců svých poslušni nejsou".[4])

Shrneme-li výsledky dosavadního zápasu protestantstva s katolíky a kališnými, pozorujeme, že katolictví patrně hyne. Na mapě Klaudianově z r. 1518 spočetli jsme 34 města katolická.[5]) Z těch do let třicátých přijalo novoty lutherské aspoň od znamenité části svého obyvatelstva patnáct, tedy málem polovice. Kterak pod pány protestantství odtiskovalo starší náboženství, nesnadno stopovati, ale věříme, když r. 1531 touží katolíci králi, že jim protestanté pobrali 150 far.[6]) Ne bez výčitky píše r. 1539 Jaroslav z Pernštejna králi o protestantských stavech; prý se stále tvrdí,

---

[1]) Arch. pražs. Incunabule z r. 1483.
[2]) Arch. místodržit. Missiv. č. 20. 70. 85.
[3]) Arch. místodržit. Missiv. č. 20. 164. Aspoň tak rozuměli latinské žalobě, králi poslané od Pražanů.
[4]) Arch. roudnický. Cop. Ferd. I. 17.
[5]) Mapa Čech v Münsterově Kosmogr. z r. 1551 má falešné datum. K tomu roku se nehodí, než k r. 1517.
[6]) Veleslavínův Kalendář Hist. 4. červ.

že víra má býti svobodná, ale Lutheráni a Zvingliani nikoho nesnášejí, kdo jinak věří nežli oni; jinověrce, kde a jak mohou, vyháněji a statky jim berou.[1])

Na Moravě šířilo se protestantství svobodněji nežli v Čechách. R. 1535 již i v Olomouci, tedy v sídle biskupa Stanislava káže mnich kartusian tak, že se pro jeho kázaní strojilo k bouři. A že kartusian, na něhož sváděny bludy, měl ochotné posluchačstvo, to pochopíme, dovědouce se, že v městě byli kněží katoličtí nedbanliví, nesvorni a života nepříkladného. Vždyť týž čas, co kartusian kázal, nařizuje král biskupovi, aby přibera k sobě na pomoc dva kanovníky vratislavské, pak i Jana Kunu z Kunštatu, hejtmana, a Jana z Kunovic, podkomořího, soudil doktora Bernarta Zoubka, děkana Olomouckého, protože „majíc některé mladší kanovníky po sobě, zřízení nová ustanovuje a kněžstvo od poslušenství odvozuje a jiné neřády v smilnostech dopouští“.[2]) Již pohazovány pro kázání kartouza kazatele všelijaké bouřné cedule po městě. Král poroučí, aby biskup vyšetřil, činí-li kartouz kázaní bludná a scestná;[3]) pak si volá mnicha do Vídně, kdež se kazatel očistil. I dovoluje mu král, aby opět kázal v Olomouci v klášteře, ale toliko po obědích a bludných věcí aby nechal.[4]) Kartouz však i dále vedl lid po sobě a vštěpoval mu nové myšlenky tehdejší. Král byl nucen r. 1539 psáti přímo Olomouckým konšelům, aby toho kazatele, jenž „opět lid v bludy uvozuje“, zavřeli a dochovali ho do dalšího poručení.[5]) Zdá se, že jinověrci v katolické Olomouci ještě dlouho drželi se po domech, pod tají, takže pro veřejnost mohl císař tvrditi, že do roku 1557 v Olomouci nebylo přijímání pod obojí.[6])

Úhrnem lze říci, že sobě Moravané nedali u víře tolik překážeti jako Čechové v království. V té příčině poučný a památný jest sněm brněnský z roku 1539.[7]) Ferdinand tvrdil, že jemu náleží rozeznávati o výstupcích stran víry. Stavové moravští v odvet děli, že „v pravdě vší pamětí toho obsáhnouti nemohou, aby který král na kterého obyvatele pro víru sáhnouti ráčil; víc než před sto lety víra podobojí v království Českém a v markrabství jest povstala a k straně její mnoho kněží, potom z stavu panského, rytířského, městského i sedlského jest připadlo, kteřížto na onen čas za nejvyšší kacíře, odřezance a protivníky víry od Říma držáni a rozličně haněni i mnohé kletby na ně vydávány byly, ba jísti a píti s nimi zapovídali; a potom jsú jiní, jakozto ti, kteréž někteří

[1]) Arch. arcib. Opis v zemském archivu.
[2]) Arch. místodržit. Missiv. č. 13. 215.
[3]) Tamže fol. 401.
[4]) Tamže fol. 456.
[5]) Arch. místodržit. Miss. č. 20. 191.
[6]) Arch. místodržit. Missiv. č. 60. 144.
[7]) Výpis dra Kameníčka půjčený.

jmenují Pikarty neb Bratry boleslavské, Vlasenské, Mikulášence a Malé stránky, povstávali, kterýchž jest v král. Českém a na Moravě veliký počet, a na ty žádný z králů nesáhal, ač kázali proti kostelu římskému a knihy vydávají". Ovšem prý vycházejí rozkazy, aby jim byly zavírány kostely, však „když jsú oni toho jako milovníci duší svých bez lepšího ukázání dovedení písmem sv. ustúpiti nechtěli, při tom jsú od králů zanecháni byli". Na konec domlouvají stavové králi zásadou českobratrskou: „Bezpochyby zná J. M. K. že lidé mocí k víře přinucováni býti nemohú, poněvadž víra není nežli dar boží, a žádnému od žádného jiného než od samého Boha dána býti nemůže."

V Čechách bral se zápas svou cestou dále. Král mohl dobře pozorovati schismatické snahy českých stavů, když pobídl r. 1537 a potom znova r. 1538, aby voleni byli vyslaní k novému koncilu římské církve. Nevolili nikoho. V schůzi kněžské následujícího roku stran přijímání zase zvítězily zásady kališné anebo katolické. Usneseno nejprve, aby se „jen svědomým a vyznalým" na zpovědi podávalo; „pověrčivé a sny zmámené baby, nevážné kuchařky a někdy šenkéřky s dětmi nezpůsobnými a s cizími bez rodičů přistupujícími", takové všecky jako psi aby hnány byly „od svatého". Mše aby držána byla starodávným způsobem v rouše a s nádobami. Ostatními články usneseno o tom, kterak mají se chovati kněží, kterak poslouchati konsistoře.[1]) Protestantští stavové naproti tomu dovedli toho, že týž čas dosazen kněz protestantský Martin Klatovský za administrátora, a jemu po bok dáni konsistoriáné většinou protestantského smýšlení. Po Klatovském dostal se důvěrou a přízní stavů protestantských kněz Jan Mystopol na úřad administrátorský. Pokrytce toho pokládali stavové lutherští za svého. Však si s počátku také horlivě luthersky vedl. Strana kališníků hned byla o to vzhůru; těžce mu vyčítala, že zle káže v Betlémě proti postům a jedění s olejem, že tupí ty, kteří učí o přímluvě svatých, že v kostele dopouští zpívání veršů hanlivých, nezpívá litanií. Při tom byl nový administrátor, jsa povahou dosti podoben Caherovi, tak ješitný, že dopustil, aby ho dal Zikmund Freyskut, měštěnín pražský, svým nákladem na archu oltářní spolu s několika laiky u věrné podobizně namalovati. Podobojí žalovali, že na oltář sluší malovati osoby apoštolské a ne takové. Komora císařská začala věc vyšetřovati, ale naposled necháno tak.[2])

Téhož roku, co nastoupil Mystopolus správu kněžstva, přestoupil stejně bezcharakterní Jan z Pernštejna od Bratří k Lutherským a snažil se jim býti hlavou. Lutherští, poznavše již sílu v sobě a vidouce královy a císařovy nezdary ve vojně turecké, chystali ve svých věcech ráznější kroky nežli dosavade. Roku 1543 zamýšlel

[1] Arch. třeboňský. Opisy v archivu zemském.
[2] Registra arciknížecí červená. 188.

Mystopol jediným smělým činem převésti všecko kněžstvo k lutherským zásadám. Sezval synod kněží z Čech a z Moravy, aby pojednali o třech základních otázkách, jimiž vyznavači kališní lišili se od lutherských: je-li mše oběť, mají-li svatí býti vzýváni a víra bez skutkův ospravedlňuje-li. V schůzi odporovali staří podobojí. Po čtyřdenní hádce nedojednáno nic.

Mystopol sezval pány k jednání o věcech strany. Přišel také Pernštejnský; v schůzce Mystopol a dr. Mitmánek, od Bratří odpadlík, měli přední slovo.[1] Nejprv jednáno o nedostatku kněžstva. Sneseno, aby volen byl biskup, jenž by světil všecky žáky, lutherské i bratrské; ale král aby pomohl k tomu biskupu a nad to aby mu zjednal stvrzení papežského, v kteréžto naivnosti zase patrna nerozhodnost českých Lutherských. Dále navrhoval Mystopol zrušení ceremonií v straně podobojí. Prý by se mělo svěcenin pomenšiti, zanechati zpívání rozličných kollekt dlouhých a neužitečných, pálení světel, zvonění přílišného, svěcení holoubat, mazanců, obilí, bylin, vystavování svátosti, processí a jiných lidských nálezkův. Také pan z Pernštejna promluvil, ne však o ceremoniích tolik jako o nevzdělaných kněžích; prý se mnozí ničemu neučí, nic neumějí než jen mše sloužiti, a vejdouce na kazatelnici, nic neumějí povídati, leč z passionálu nějaké lži; kromě toho jsou mnozí opilci, lakomci, zlolajci a smilníci.[2] Na téže schůzi, v Karolinum konané, usnesli se páni o defensory k ochraně „podobojích".

Staří utrakvisté zase činili odpory. Jeden z nich, opat slovanský Nožička, donesl králi v Praze přítomnému, o čem jednáno. Král, když pak sami o biskupa žádali, nejprv neodpověděl nic, pak jim vzkázal, aby se řídili kompaktáty jako první Čechové a svěcení aby brali od římských biskupů. V následující potom schůzi sněmovní k otázce Pernštejnově, chtějí-li se říditi kompaktáty, ozvali se děkan kutnohorský, žatecký a litoměřický, že chtí se spravovati zákonem božím a ne kompaktáty. Podle nich rovněž tak se ozvali téměř všickni učení mistři pražští, mnozí z rytířstva; z měst přiznávali se k evangelium na místě kompaktát Žatečtí, Lounští, Kolínští, Horští, Nymburští, Litoměřičtí, Klatovští, Domažličtí a jiní. Proti nim držeti chtěli kompaktáta opat slovanský, farář Svatohavelský, kouřimský, vodňanský a písecký; v kompaktátech jim byla staročeská víra, v nich jim byla „všecka summa zákona a širokost mnohých věcí v krátkosti zavřína".[3])

Tak každý táhl svou, většina usnesli se proti kompaktátům, vyznávajíce, že pod jednou jest Krista jen půl. Křik v kolleji nedopustil klidného jednání. Na to král zakázal všecky schůze. De-

---

[1]) Historie Jednoty. Univ. knih 17. C. 3. 226. Gindely; Brüder I. 263. Tomek Č. Č. Mus 1848. I. 263.
[2]) Rukop univ. knih. 17. C. 3 230.
[3]) Tamže 231.

putací sněmovní dostalo se od krále nemilostivého „ulání“, řekl jim, jmenovitě Mystopolovi, že jsou drzí a že je skrotí; zakázal volbu stavovského biskupa, slibuje, že se o biskupa sám postará. Bratří i staroutrakvisté srdečně přáli Lutherským té nemilosti královy. Opat slovanský a farář Svatohavelský kázali veřejně, kterak Bůh vzbudil krále pro obhájení církve v tomto království, krále nejkřesťanštějšího.[1])

Ale evangelíci umínili si, že provedou svou aspoň co do ceremonií. O tom hned se dověděl král a poručil, aby světili Boží tělo processím. Mystopol neopovážil se vzdorovati. I bylo processí s posmíšky utrakvistův. Ba tehda králi vidělo se poručiti Lutheránům i processí k svátku Husovu, poněvadž zvěděl, že se jim nechce vůbec do žádného processí. I tenkrát šel administrátor, ale odemstil se o Husově slavnosti, že kázal příkře proti kněžím protivným, přirovnávaje zlý jich život k čistému životu Husovu. Ihned obviněn Mystopol od opata slovanského, že kázal zle proti kněžím římským. Král povolal administrátora k sobě a zlobil se, „až poskakoval“. Latinsky mluvě, vyčetl Mystopolovi, že jeho kněží nejsou lepší a zakázal mu kázati. Mitmánka, pomocníka jeho, kazatele týnského, král vypověděl do západu slunce z Prahy; když se pak roku následujícího dr. Mitmánek tajně vrátil, a za toho doktora všickni stavové, aby směl zůstati, prosili, oznámil král zjevně, že se mu křivda nestala a že chce, aby všecky ceremonie, processí, vody svěcené a kropáč držány byly; Mitmánka hnal na těžký revers ze země zase.[2]) Tím byl Mystopol velmi postrašen. Však i král zarazil. Vyšel ještě mandát proti ženatým kněžím, ale král již dále se neosmělil, obávaje se bouří v městech Pražských.

Stanoviště krále Ferdinanda bylo zvláštní. On podle zákona uznával v zemi jen katolíky a kališné. „Ego illis tantum, qui sunt sub utraque specie et qui sub una sunt, juramentum feci, aliis non!“ tak říkával nejedenkrát.[3]) Při svém dvoře nedovolil utiskovati nikoho pro kališnictví. Píšeť r. 1556 Bedřich z Valdštejna Janovi z Valdštýna, že „pacholata při dvoru starého i mladého krále nesmějí býti ve víře utiskována, kdo podobojí přijímal, na dále toho užiti může“.[4]) Na škodu českých Lutheránů, jichž z příčin politických a k vůli svému bratrovi nenáviděl, uznával za menší zlo, obnoviti, posilniti a „podkasati“ stranu kališnou.[5]) Proto volán sněm r. 1537, proto kázal světiti svátek Husův.[6]) Kdežto v Němcích dávala knížata Lutherským organisaci, snažil se v Čechách král protestantům překážeti, podlamovati jich sílu a snahy a nedati

[1]) Univ. kn. rukop. 17. C. 238.
[2]) Rukop. budišínsk. 499. Rukop. univ. kn. č. 17. C. 3. 253.
[3]) Rukop. budišínsk. 507.
[4]) Arch. Jindřichohrad. Opisy v arch. zemském. R. 1556.
[5]) Univ. knih. rukop. 17. C. 2. 240.
[6]) O náboženském smýšlení Ferdinandově nejlépe Bucholtz. III. 459.

tomu, aby se jakkoli zorganisovali Tedy je to činnost víc negativná. Že nevystoupil positivně na jich zničení, toho přední příčinou byly turecké vojny, k nimž král potřeboval peněz — a stavové čeští, většinou již protestantští, měli peníze povolovati Při své politice proti Lutherským míval král také jemný smysl pro mínění veřejné: když na příklad vítali r. 1535 kněží pod obojí v Praze kurfiřta saského, do Vídně jedoucího, hned poručil král hofmistru, aby „tajně na to na všecko, co se dálo, jací hlasové vůbec o tom vycházejí, co se v lidi obecní vtrušuje, vyptal.[1]) Z tohoto dokladu také vysvítá ještě jiná snaha králova, totiž české Lutherany isolovati docela od všech protestantských zahraničných vlivů. Píšeť král témuž hofmistru r. 1535, že od něho na místě bratra císaře Hanuš, kurfiřt saský, se vší náležitou pokorou léno přijal a věrnost přísahal; také „znajíc, kterak někteří lidé rozličných sekt bludných, poddaní naši, k témuž kurfiřtovi náchylnost svou majíc trošty sobě nemalé o jeho podstatě a pomoci zakládali, to sme předejíti a v smluvě dostatečně opatřiti ráčili, takže kurfiřt na budoucí časy žádného srozumění s poddanými našimi o jich sekty neb u víře, bludy míti nemá a tak již s pomocí boží nám snadnější bude poddané naše při víře křesťanské zachovati“.[2])

Přes vše, co král v Čechách proti protestantům zamýšlel a začínal, protestantismus rostl, u lidí vzdělanějších rostl vědomě, v lidu se šířil zhusta jen nevědomě, bezděky a často i zmateně dle toho, jaké víry farář mu byl dosazen V těch časech nové pokroky lutherské i bratrské poznáváme na panstvích mnohých pánů českých i německých. Takž na příklad na panství Adama Svitáka z Landštejna. Ten uvozoval nejraději Bratry do svých vsí, podle nich také Lutherské, a kde mu lidé činili vzdor, nedal jim kněze vůbec žádného, ale desátky sebral přec. Vesničan z Přistoupimě vysvědčoval, že nemají tři léta faráře, že musejí okolních kněží prositi, u pana Svitáka že sami sobě křtí, s knězem Bartosem, jenž mu nebyl po chuti, že se sázel, až zhynul.[3])

Nápodobně bylo na panství Bohuše Kostky; ten kde mohl, uvedl Bratry, kde jináče nemohl, uváděl Lutherské, a byl-li pod ním knéz jiný, tyral ho. Roku 1545 i to vyčítá mu císař, že faráři v Polné zbořil stodolu.[4]) Nad jiné v těch letech přičiňuje se o protestantství Kašpar Pflug. Roku 1545 píše mu král hrozbu: prý naň vzneseno, že drží kněží ženaté, mnichy vyběhlé na farách a při kostelích; toho prý král proti starobylému pořádku a proti kompaktátům nebude snášeti.[5]) Podle Pfluga vynikali protestantským

---

[1]) Arch. místodržit. Missiv. č. 13. 39.
[2]) Tamže fol. 429.
[3]) Regist. komor. soud. G. 7. fol. D. 8.
[4]) Arch. místodržit. Missiv č. 34. 141.
[5]) Tamže fot. 27.

horlením Šlikové, již z předešlých let pověstní. Roku 1545 píše král Albrechtovi Šlikovi, že uvedl do městečka Radonic kněze, jenž rouhavě mluví proti římským kněžím;[1]) Lorenz Šlik téhož času vyzískal si královu důtku, protože měl písaře lutherského, jenž lid spravoval jako kněz.[2]) Pro agitaci lutherskou dostalo se hněvivých listů králových tenkráte také druhým Šlikům, zvláště Volfovi, že uvozuje Lutherány v „Küngswartu" (Kinžvart) a ve Falknově a Jeronýmovi, že je drží v celém panství a v kraji Loketském. Pro kněze, tak řečené „neřádné", čímž rozumějí se protestantští, pod stejným dátem v úterý den sv. Matěje r. 1545,[3]) dostalo se výčitek a hrozeb králových i kancléři pánovi z Plavna, že má ženatého kněze v Toužimi, Hasenštejnskému Lobkovici, že písaře má, který káže; Vilémovi Doupovskému, že má kněze protestanta ve Vilémovicích, Volfovi z Krajku na Švamberce, že „všecky kněží k zboží Švamberskému příslušející vyhnal a jiné osoby neřádné uvozoval"; Janovi z Pernštýna, že v hrabství kladském má sekty bludné, zvláště v městě Kladště a v Habelšverdu. Týž pán, posléz jmenovaný, měl býti dle zvláštního rozkazu královského, daného ve Vídni v úterý po sv. Tomáši r. 1545, hlídán, aby se vědělo, jaké to má schůze na Pardubicku.[4])

K městům, jimž vyčítá se lutherství, přistupuje teď v nově Žebrák. Měli tu roku 1546 kněze Firbasa, který dle slov králových „mnohé rouhavé věci proti víře křesťanské mluviti, psáti a nad to vejše nejsa knězem řádným a svěceným, tělo boží lehkomyslně do rukou bráti a pěstovati měl". Král káže, aby se kněz stavěl v konsistoři.[5]) Do roku 1547 také hojně lutherským stal se Tachov. Toho roku řečeného měli tam faráře i kaplana ženatého.[6]) Také Budějovické, vždy vzorné katolické měšťany, začalo tou dobou popadati protestantství. Roku 1543 kárá je Ferdinand, že přijali nějakého kacíře mezi sebe.[7]) Tři léta potom musejí Budějovičtí napomínáni býti, aby „na úřadě konšelském, ani mezi sebou, ani v městě a předměstí žádných sekt u víře netrpěli";[8]) a málo měsíců potom opět vidělo se králi psáti sem, že tu nyní přece mají nebývalé sekty, „ačkoli se předešle vždycky chvalitebně u víře svaté zachovávali". Král žádá, aby jména těch lutherských sektářů byla dána podkomořímu, jenž je potrestá.[9])

---

[1]) Arch. místodrž. Missiv. č. 34. 141. fol. 27.
[2]) Tamže fol. 28.
[3]) Všecky listy v arch. místodržit. Missiv. 34. 27—30.
[4]) Arch. místodržit. Missiv. č. 34. 170.
[5]) Arch. místodržit. Missiv. č. 38. 142.
[6]) Borový Akta II. 69.
[7]) Frind. Kirchengesch. IV. 108. Při tom dí spisovatel omylně, že potom víc nebylo nic toho v Budějovicích. Naše zprávy nad čarou to vyvracejí.
[8]) Arch. místodržit. Missiv. č. 35. 81.
[9]) Tamže č. 38. 23.

V Postoloprtech podráždilo r. 1548 protestantství františkána Felixa tou měrou, že dopustil se fanatického násilí na knězi „podobojím“. V sobotu, den zvěstování panny Marie, přišel ten bosák mnich do kostela, kdež zpíval farář Jakub čtení, a tesařským dlátem pozadu na kněze mrštil dvakrát a tuze ho udeřil. Lidé v chrámě chtěli mnicha bíti, ale raněný kněz sám zaň prosil. Dostal se bosák do vězení nejprv na Chomutov, pak do Prahy, kdež vyznával, že z Polska vyšel, aby Luthera zabil, Lutheráné že jsou vlci, a Kristus že kázal vlka zabíti.[1]) Na konec zase pustili zlého střeštěnce na svobodu.[2]) Naproti tomu v Trutnově pokračovalo protestantství tak, že mnich Matheus, jenž tu byl zástupcem katolictví hynoucího, nechodil jináče nežli se sekerou, když sloužil mši, kladl si sekeru na oltář k ruce![3])

Kutnohorští učinili do té doby již takové v lutherstvě pokroky, že r. 1544 pustili se velmi ostře a s urážkami do svých poddaných sousedů Kaňkovských, přidržujících se české víry staré. Podnět k tomu dal jim kaňkovský farář Lukáš, jenž v pondělí velikonoční šel s processím pod nebesy a kázal v klášteře při nové mši. I proto šepmistři obeslali Kaňkovské před sebe a dotazovali se, snáší-li se to počínání farářovo s jich vůlí, „že jest toho učiniti neměl, jsa podobojí, jestli chce bláznem býti, nechť sobě dá věnec udělati a se oholiti!“ „My jsme se domnívali,“ tak hovořil úřad kutnohorský, „že ste celí křesťané, a že jest kněz slepý a Kokles na obě voči; i nedejte se, milí páni svozovati, neb jest to nám milý Bůh ráčil dát, že sme my poznali sv. evangelium, a toho předkové naši neznali.“[4]) Těch úštipků Kaňkovští nechtěli snášeti, i protož žalovali, ale král jim poručil, aby si dali pokoj.[5])

Na Moravě do té doby také Znojemští přihlašují se k nové víře lutherské. Roku 1545 káže jim král, aby postavili biskupu olomouckému svého faráře od sv. Michala, protože je nepořádný a bludný. Ale Znojemští nepostavili; raději vzkázali, že jim utekl.[6]) Kde a jak v osadách venkova moravského šířilo se protestantství, toho nelze zevrubně stopovati; kterýkoli kněz z Čech byl hnán jakožto nepořádný, každý utíkal na Moravu, a kde se koli uchytil, tam horlivě šířil své zásady. Proto přijal a pochválil císař r. 1546 radu konsistoře pražské, aby žádný kněz z Čech nebyl na Moravě přijímán bez konsistorního listu.[7]) Kněží ovšem odbíhali i potom bez listův, a panstvo moravské je přijímalo.

[1]) Arch zemský. Věci bratrské z r. 1548.
[2]) Rukopisná kronika Mikšovicova. Opis Merzův. Srovnej Borový Akta II. 95
[3]) Hüttel, Chronik v. Trautenau. 100.
[4]) Rukopis kutnohorský v museum 24 G. 28 27, též kaňkovská kniha v arch. kutnoh.
[5]) Týž rukopis 28
[6]) Arch místodrž. Missiv. č. 34 fol 161 163.
[7]) Tamže č. 38. fol. 144

V týchže letech budilo protestantství i v Opavském knížectví odpory královy. Král viní r. 1545 hejtmana z netečnosti, vyčítaje mu, že mnohé těžkosti a nesnesitedlné úzkosti dějí se duchovním tamějším vesměs, a když duchovní jeho jakožto hejtmana prosí za opatření, že ochrany žádné od něho míti nemohou; při tom jmenovitě mu poroučí král, aby hned navrátili měšťané Opavští, co klášteru sv. Ducha a jiným odňali.[1]) Téhož ještě roku káže král honiti mnicha, vyběhlého z kláštera bosáckého, jenž kázal v Opavě bludy rozličné.[2]) A než rok minul, již strojilo se k bouři v městě tom na obhájení protestantských kazatelů proti krokům vládním. Roku 1546 přibíjeny cedule hanlivé na domy a přivěšováno k nim uhlí jakožto znamení, že bude hořeti, budou-li katolíci snažiti se o vypuzení evangelických kazatelů.[3]) Bouře však ještě zdušena, ale Opavští pokračovali drobnými kusy; r. 1547 vyhnali z kláštera sv. Ducha řádného kvardiána a dosadili tam nepořádného vyběhlého mnicha, jenž s nimi u víře držel.[4])

Politické snahy proti králi Ferdinandovi v Čechách podpaly náboženskými dospěly konečně k povědomé stavovské bouři r. 1547. V tom pohnutí bouřlivém společné nebezpečenství sloučilo Lutherány s Bratřími přes všechny rozdíly a zvláště přes nechuť, kterou měli Lutherští k přísným řádům bratrským.[5]) Král zvítězil nad českou bouří stavovskou bez boje, a u vítěze brzo se ohlásila kapitola hradu Pražského, jakožto repraesentace katolické strany s prosbou, aby zničeni byli kacíři.[6]) Administrátor Mystopolus v těžké a nebezpečné chvíli zvrhnuv se v horlivého kališníka, jal se vinu sčítati na Bratry a jich kněze. K tomuto mstivému jednání přidali se katoličtí kněží ochotně a zřejmě. Když král 18. dne měsíce září šel z kostela kathedrálního, předstoupili před něho administrátor s kněžstvem prosíce, aby král je opatřil při náboženství, v kterémž nátisky od Pikartů snášeli prý mnoho let. Na to vyšel majestát proti Pikartům ve středu po sv. Františku 1547.

Bratrská Jednota byla od svých protivníkův i bývalých soudruhů šmahem obviňována ze zbouření proti králi. Píšeť Václav z Laudanic Augustovi r. 1547, že Bratří mnoho ke zkáze země předsevzali „jednáním, rozpisováním i usilováním a mnohou lstí“. K tomu však odpovídá Augusta, že v tom pozdvižení byli všickni stavové a že v podnik stavů Bratří, zvláště ne jejich kněží, neměli nižádného působení; při jednáních proti králi nepřečetl by prý Bratří na prstích jedné ruky.[7]) Do velikého podezření připravil

---

[1]) Arch. místodržit. Miss. č. 34. 24.
[2]) Tamže č. 34. fol. 112.
[3]) Tamže č. 38. 44.
[4]) Tamže č. 41. 29.
[5]) Také v Polště vždy jevili Lutherští nechuť k Bratřím hlavně pro jich přísnou disciplinu. Lukaszewicz O kosciolach. 90.
[6]) Frind Kirchengesch. IV. 128.
[7]) Arch. zemský. Opisy bratrské z Warmbrunnu.

tehda Bratry impressor Vaněk. S tím pressařem měli Bratří smlouvu před bouří, že vytiskne písně z velikého kancionálu v menší způsob, zatím dal se v tistění novin v tehdejsích bouřkách, což mu od Bratří i od pána zastaveno bylo; ale pressař úkradmo dělal přece, tiskl o porážce kurfiřta falešné noviny, tiskl věci nebezpečné v Normberce, a když uhodilo zle, sváděl na Bratry, že mu všecko toto kázali tisknouti. Byl to opilý člověk, jenž se potom s Bratrem Machem o kancionály soudil [1])

Bratří sami trudili se myslením, kterak „ten všecken punt" mohl byti obrácen na Jednotu jejich. Augusta zapsal pro věčnou paměť, že se to chytře stalo pod věcmi k víře podobnými: nejprv tím, ze bratrské osoby panské a rytířské v tom pozdvižení byly a někteří urození i předčili; druhé, že znám jest řád v Jednotě, kdo jest Bratr, aby bez rady starších nic nečinil, z čehož tedy vykládáni starší jakožto spoluvinníci, a konečně do třetice, že uložila Jednota v jisty den, když to pohnutí bylo, svým členům půst s modlitbami.[2]) A tak skutečná pravda. Jednota nemohla za to, že urození její členové byli mezi vůdci revolučního hnutí. Jalový vzdor panské oligarchie nemrzel krále tolik jako demokratická Jednota, o níž slýchal tolik zlych věcí,[3]) kterouž i slav y humanista Jan Hodějovsky udal byl za protidynastickou, a o níž se vědělo, že má styky s cizinou. Ukládaje teď o její zkázu, král směl se dobře nadíti, že ho v tom pochválí všecky strany náboženské, katolická, kališná i lutherská, neboť všem byla Jednota nepříjemna.[4])

Trest králův dopadl na Jednotu krutě. Z urozených, proti nimž pro bouřku nejpříkřeji se nastoupilo, polovička byla z Jednoty. Arnošt z Krajku odstoupiti musil císaři Brandýs, kromě toho vytrpěl pokutu penězi a ztrátou osobní svobody; proti zborům bratrskym nucen vydati od sebe revers. Wartenberk vydal Turnov; Kostka Litomyšl, všecka ta místa byla bašty Jednoty bratrské. Vilim Křinecky, maje vystrahu, ujel do Polsky; za to propadl statky, a manželka jeho se slečnami živily se potom za dlouhy čas v Praze chudě šitím, až zdědivše Jilemnici, z nouze byly vytrženy.[5])

Proti Jednotě vyšel, jakož řečeno, majestát; byl to list Vladislava krále obnovený. Na vyhlazení Bratří zřízena králem zvláštní kommisse, kteráž vylučovala Bratry z městskych rad, zbory jim zavírala a zle si vedla zvláště v městech, která byla ohnisky Jednoty a sídly jejích škol. Bratří se čistili, jak dovedli; krále varo-

[1]) Arch. zemský Bratří. 1548.
[2]) Arch. zemský. Opisy z Warmbrunnu.
[3]) Tieftrunk Č. Č. Mus. 1869. 72 Tu čte se, že král nepronásledoval Jednotu pro spojení její s cizinou, nýbrž pro jejího ducha.
[4]) „Fanatickou nesnašenlivostí všech ostatních vyznání křesťanských týraná sekta". Ehrenberger Č. Č. Mus. 1849. II. 3.
[5]) Arch. zemský. Opisy z Warmbrunnu.

vali, píšíce mu, aby Jeho Milost skrze nevědomí proti pánu Bohu nehřešila, dopouštějíc to na nás, aby nám zapověděno bylo pánu Bohu sloužiti.[1]) Kališníkům vyčítají Bratří, jim že nikdo nepřekáží v službách božích, že mají mše jitřní, veselé, smutné, čtené, zpívané, hudené; nešpory že drží — Bratří že jim v tom nepřekážejí, a za to oni na Bratry že přivedli žalobami svými zkázu. Dojemně píší na konci: „To dobře znáti ráčíte, že Jednota naše pošla jest z téhož národu a z tejchž obyvatelů království Českého a markrabství Moravského, a tak z též krve a z tejchž osob, kteréž sou od stolice papežské vykleti a od ní odmíseni." [2])

Nenesly platnosti výčitky ani výstrahy. Král tentokrát přísně dbal toho, aby mandáty jeho se plnily: když Burjan Svitkovský, úředník na Pardubicích, kteréhos času v Bydžově proti královskému mandátu mluvil, že prý jsou to fabule, ihned si ho král pozval před rady své na soud.[3]) Totéž stalo se Mikuláši Mnětickému z Mnětic, jenž pokrýval v Doksech Pikarty, až to na něho r. 1549 prozrazeno.[4])

Bratřím bylo tedy stěhovati se z vlasti nebo pokrývati se nebo konečně dáti se na jednu z věr, v zemi platných. Jaroslav z Pernštejna, marnotratce pověstný, byl hotov na Bratry v Rychnově přivolati vojáky, kdyby se k mandátu ukázali neposlušni. Prý „se slzami v očích" vyhnal Kostelecké, Kunvaldské, Solnické. Žamberským r. 1547 dopsal: „Já se podle poručení krále tak zachovati musím, nechtíc na sebe těžkosti dopustiti!" [5]) Vystěhovalo se z jeho gruntů s nářkem mnoho rodin do Polska.[6]) Dojemné bylo loučení, když Bratří brali se z Bydžova, z Chlumce, ze Solnice. Z Litomyšle odjížděli r. 1548 na 70 vozech.[7]) Z Turnova se vystěhovalo 41 měšťanů s rodinami a podruhy.[8]) Když se ubírali Bratří ze statků Pernštejnských, klekaly drobné děti a objímajíce nohy matek, volaly: Maměnko buďme doma! Před Kostelcem nad Orlicí ustanovili sobě pole široké za místo, kdež jedni na druhé čekali, až se všickni sjeli. „Tu ještě jednou na kolena padše v tu stranu, kdež obydlí svá měli, žalostně pohleděli a s hla-

---

[1]) Rukop. budišínský. Politica. 255.
[2]) List Pražanům a straně podobojí nevydaný. Arch. zemský. Bratří. 1548.
[3]) Arch. místodržit. Miss. č. 41. 301.
[4]) Tamže fol. 334.
[5]) Rukop. mus. II. B 3. Opis herrnhut. knihy XI. fol. 251.
[6]) Č. Č. Mus. 1849. II. 1—20. Sedláček Rychnov. 14.
[7]) Českobratr. bibliot. Život August. 23.
[8]) Ve zprávě Jiříka Loukovského na Rohozci uvádějí se Bratří: Lorenc Šmolc, paní Alšova, pan Zdeněk s manželkou; čeleď sborní 55 mužů a samostatných žen, mezi nimi několik tkadlců, Pavel písař, Říha soukenník, švec Diblíček, nožíř, pekař, mlynář, mlynářka, vinopal, zámečník, provazník, bednář, truhlář. „Podruhové té sekty" 12 osob, mezi nimi švec, koželuh, kožišník. Pikarti ze vsi: Fousek ze Mšeně, na mlýně žehrovském Beneš mlynář s mateří, Jan mlynář z Podole s ženou. Z těch v Turnově vyprodalo se 41 osob, 19 přistoupilo ke kališným. Arch. místodržit. R. 109. 15.

sitým pláčem půdu líbajíce, se loučili s vlastí. Ale když kněz Jan z Chmeliště první se vzmuživ, hlasem velikým zanotoval žalm „Kdo v ochraně Nejvyššího“, všickni zazpívali a pryč do Polska se brali.“ [1]) K vystěhovalcům prokazovali mnozí lidé utrpení srdečné, jen o sousedech Turnovských stojí psáno, že byli na ně drsní a že nic od nich odkoupiti nechtěli, takže jim s pláčem toho tam musili zanechati.[2]) Odešli Bratří ve třech hlavních houfech směrem do Poznaně; ve dvou z nich napočítáno 800 duší.[3]) Na cestě do Poznaně utěšovali se vyhnanci zpěvem i skládáním nových písní, z nichž jedna začínala se slovy: „Vysvoboď nás, pane Bože, z světa hlubokého moře, z rozvodnilé jeho bouře;“ v té písni byla i tato vyčítavá řádka: „Obyčej nastal potvorný, že vždy beránek pokorný musí býti vlkům vinný.“ [4])

Z Polska byli Bratří za 10 neděl vypuzeni přičiněním biskupa poznaňského; i šli do Prus. Tu je Speratus, správce církve evanlické, sic přijal, ale položil jim r. 1549 v dekretech, schválně pro ně sestavených, zlé podmínky, které nic nesvědčí o tom, že by byla tolerance protestantů nad katolickou vyvýšena.[5]) V náboženských věcech vedly si všecky strany stejně nepovolně a tvrdě.

Kdo se z krutého vyhnanství tajně vrátil a byl lapen, zle mu. A vraceli se bez přetrží. R 1549 na příklad oznamuje královským radám Jiří Loukovský, že v Turnově měl špeh na zámečníka Bílého, Pikarta, který se z Polska k ženě vrátil a že ho „velmi ráno“ u ženy zajal i s koněm, co prý s ním.[6]) Přechováním Bratří, kteří se vrátili, provinil se na př. v Bydžově Staněk mydlář, jejž káže r. 1549 král sobě vydati.[7])

Zatím prodávány a rozebírány grunty Bratrské a jich zbory. Zboží Bratrské na Dlouhém předměstí v Pardubicích dostalo se od Jaroslava Pernštejnského k záduší, do zboru vstěhoval pán úředníka Bočka.[8]) V Litomyšli domy pikartské rozprodány, když byly za drahný čas stály opuštěny. Píšeť arcikníže Ferdinand r. 1549 litomyšlskému hejtmanovi, že mu před tím ty domy, zbory, štěpnice, louky, dědiny k opatrování poručil, ale teď, aby tak pusté nestály, že chce, aby je rozprodal, tak aby více obyvatelů

---

[1]) Slova kněze Ehrenbergera v Č. Č. Mus. 1849. II 15.
[2]) Arch. zemský. Opisy z Warmbrunnu
[3]) Beckovský Rezek. Poselkyně. I. 170.
[4]) Arch. zemský. Opisy z Třeboně
[5]) Decreta ecclesiastica in Prussia pro advenis Bohemis conscripta 19. Martii 1549 v knize Lukaszewicze O kościolach. Též v překladě Fischerově německém str. 24
[6]) Arch. místodržit. Missiv. č 109. 15.
[7]) Tamže. Missiv. 41 301.
[8]) Počty pardubské, rukop. v Mus. II. 16. Když Pardubice od Pernštejnů postoupeny králi v dluzích, ztratilo záduší právo na zbor.

do Litomyšle přibylo.[1]) Patrně scházela města, z nichž pracovití lidé vypuzeni, hospodářsky škodu trpíce.

Zle vedlo se oněm Bratřím tajným, kteříž pozůstali v Čechách a na něž propuklo, nebo kteří byli podezřelí. Byly to velikým dílem odešlých Bratří ženy, děti, ale ovšem také dost hospodářů, a povědomo, že dokonce i v konšelských úřadech (v Žamberce, a v Rychnově) Bratří tajní se drželi.[2]) V Litomyšli, v Brandýse, v Chlumci, v Bydžově a v Turnově byli ubozí do kostelů místních za ruce vtahováni, do řad k oltáři stavěni, a kněz kališný mocí cpal jim v ústa svátost oltářní. Odporný pohled asi skýtal tehdejší chrám posvátný, naplněný pláčem i vzpourou žen a dětí i starců bratrských. Vypravují paměti bratrské, že katolická strana v těch dnech netrýznila Bratry tou měrou krutou jako farářové podobojí.[3]) Některý pronásledoval i proti lepšímu přesvědčení; na příklad farář žamberský Vít, když mu v těch dnech pověděl sedlák bratrský, že by, nucen jsa, musil do kostela choditi bez víry, odpověděl mírně: „Nech tak, nečiň toho!“ [4]) ale potom přec na Bratry nastupoval, seč moha.

Augusta, správce Jednoty, radil zbylým Bratřím v Litomyšli, kterak si vésti, aby vyhnuli se týrání. Prý, když je volá farář, aby volně šli, ale nedávali se v řeč o víře, nýbrž aby říkali, že svým správcím poručili, a ti že za ně odpovědí. „Myť neumíme s vámi mluviti, pane faráři; nemějte nám za zlé!“ [5]) Ovšem farář na to nedal, a světský úřad mu pomohl. To přinutilo mnohé Bratry, že se přetvařovali tím víc. Na oko se poddávajíce, chodili do chrámu, a děti své dávali křtíti od kališného kněze; ale doma dítě pak umyli. S hněvem žaluje r. 1549 svrchupsaný farář Vít v Žamberce, že ondyno pokřtil dítě, a „když se vrátilo z kostela, byly tu dvě Pikartice, rozkázaly dítě rychle umýti a smýti s něho tu šelmu, kterou je ten kněz namazal, a hned jedna mu vínek s hlavy strhla řka: Nekřtilť jest se tak Kristus pán, ale toliko v Jordáně, neb sem já zákon tak dobře přehlídla, jako kdo, a smím se o to hádati“.[6]) Starším členům Jednoty byla tato přetvářka proti mysli tuze, mladší se spíš vpravovali. Když r. 1548 litomyšlského bakaláře Mikuláše Vránova napomínala stará tchyně z Turnova, aby nechodil do kostela k faráři kališnému, vzkázal jí mladík, že „pravdu boží přijímá kdekoli netoliko v zboru, nebo duch pravdy, duch Kristův svobodný, nepřivázaný aniž v rukou lidských jest, protož v jednom lidu neb v Jednotě toliko zavřín

---

[1]) Arch. místodržit. Missiv. č. 46. fol. 12. Obšírně o tom, co se stalo s zbožím bratrským v Litom., čti od Šimka v Hist. Sbor. II. 329.
[2]) Rukop. mus. II. B. 3. 275.
[3]) Arch. zemský. Bratří. 1548.
[4]) Rukop. mus. II. B. 3. 261.
[5]) Arch. zemský. Bratří. 1548.
[6]) Rukop. mus. II. B. 3. 276.

býti nemůž".[1]) Není pochyby, že bakalář, jenž měl takové míněni, co nejdříve odpřísáhl se Jednoty.

Vůbec měli správcové Jednoty velikou potíž s Bratry, kteří v Čechách zůstali. Aby chodili do „kostela" a ne do „zboru", to správcové již jak tak povolovali, ale tuze neradi byli tomu, když Bratří od kališných kněží přijímali duchovní služebnosti, křest a nebo, což často se přiházelo, potvrzení k manželství. I protož bratrští kněží leckde zdržovali své souvěrce tak dlouho, až jich shromáždili k duchovním služebnostem hromadu a pak je pospolu na vozech posílali na Moravu, aby tam křtili a se oddávali. Zhusta jezdívali do Zábřehu.[2])

Na jihozápadě českém, kdež bylo tenkráte Bratřím poněkud méně krušno nežli za persekuce před revolucí,[3]) obvykli si do kostelů sic choditi, ale po kázaní hned utíkali ven, aby nebyli přítomni pozdvihování svátosti ve mši. Žalujeť r. 1550 Ondřej farář v osadě Lhenické, že tak činí Bratří na gruntech rožmberských, že nedají se poučiti, že nazývají kněze kněžími Beelovými, a v tom vzdoru že nejhorší jsou ženské. Na předním jich místě prý je purkmistrová lhenická s syny a dcerou.[4])

V tehdejším útisku nejeden Bratr, ztratív mysl, přiznal se k náboženství katolickému nebo českému zřejmě. Takovým odpadlým skládali faráři kališní podle vzoru Mystopolova snižující a trpká odvolání, která byli nuceni říkati přede vší osadou v kostele. Ve „formě", kterou slépal farář v Turnově, stálo o lotrovských pelešich pikartských; v odvolání, které napsal Mystopol, čte se několikrát o hrozné, pyšné sektě Valdenské. Obojí odvolání, pražské i turnovské, zove zpráva Bratří jedovatými, turnovské však nad to hloupým.[5])

Že ani zřejmým a odpřísáhlým odpadlíkům se nevěřilo, je věc na snadě; píše r. 1548 farář Martin z Litomyšle o Bratrovi, jenž se stal katolíkem, aby se mu nevěřilo, neb se naučil jako i jiní jinak věřiti, mluviti a činiti.[6])

Při útisku Bratří po bouři r. 1547 nejzlostněji vedl si hejtman litomyšlský Šebastian ze Šenaichu čili Šejnoch. Ten nejprv ani nestál o to, aby se obraceli k víře jiné po dobrém. Pochytal z předních měšťanů 16 osob bratrských a poslal je na hrad Pražský do žaláře, kdez byli vházeni do smrdutých míst podle záchodův. Trpěli statečně. Když veden jeden z nich Jan Zborský na Černou věž, ukázali mu krev na zdi ostříknutou a napomínali, aby pomněl

[1]) Arch. zemský. Bratří. 1548.
[2]) Rukop. mus. II. B. 3. 274 275.
[3]) Vančura ve Sbor. žáků Tomkových 110—123.
[4]) Arch. zem. Opisy z Třeboně.
[5]) Arch. zem. Věci bratrské
[6]) Arch. místodržit. R· 109. 15.

na ženu a děti své. Odvece neústupný Bratr: „Věřte, že sme Pánem skrze svatou modlitbu byli posilněni, a srdce naše se těší, že za krátký čásek věčný míti budem.“ [1]) Hejtman zámecký častěji k nim do vězení docházel s otázkou, chtějí-li od sekty pikartské pustiti, k čemuž odpovídali, že nemohou pro svědomí. Jednou se ozval jeden z nich, že by do kostela šli. Na to hejtman odvece: „To nic, než chcete-li se toho bratrství odříci!“ K čemuž zase Bratr: „Však sme všecko Bratří!“ Za to hejtman nadal mu psů a šel.[2])

Starší z Jednoty dopisy a vzkazováním těšili uvězněné. Augusta naříkal v psaní k vězňům: [3]) „Pták své hnízdo, pes svůj peleš má, nám pak nikdež místečka popříti nechtí, a co jsme kde měli, to nám bezprávně, násilím odjímají, loupí a berou.“ Jiný správce, Bratr Mach Sionský, napomíná v těch těžkých chvílích veškeru Jednotu k polepšení života, prý nehodně chodili v povolání, dopouštějíce kvasů, svobůdek tělesných, toulek, procházek, dlouhého spaní, někdy pro lakomství opouštěli choditi do zboru, když byli voláni, nepřijímali prý vděčně napomenutí, ale s hněvem, reptáním i s rozličnými pomluvami preč od svých správců odcházívali; často prý zlosti, různice, rathouzní soudové místo lásky mezi nimi byly; také majíce v domích svých modliteb ranních, nešpor i večerních pilni bývati, prý spíš dopouštěli, aby čeleď smilná, stydká měla kumštovné zábyvky; klamy a freje zvláště prý místo mají u těch, kteříž s šenky se zabývají.[4])

Protivníci Bratří, chtějíce Jednotu rozviklati, rádi tenkrát ukazovali k tomu, že správcové a kněží bratrští utekli, oveček zanechavše v trápení. Prý jest jim snadno v koutě býti zmužilým a statečným.[5]) Jan z Pernštejna nadával sedlákům troupů, že věří kněžím, kteří utekli. Správcové ovšem zhola neutekli ze země, než vracívali se ob čas pod tají, aby konali svůj úřad. Nicméně uznal Augusta za dobré čistiti sebe. Jednou píše Bratřím, řeknou-li jim, že správcové je opustili, aby jen v odvet pravili, že Kristus také před mistry a zákonníky na časy ucházel, a že dobře činí, když od těch, kteří by je bráti chtěli, utíkají. Jindy zase v dlouhém psaní vykládá, že i svatí tak činívali; sv. Pavel oknem přes městskou zeď v Damašku ušel, sv. Jan na ostrov Patmos ze zboru Jeruzalemského unikl, a po ukamenování sv. Štěpána všickni se rozprchli po krajinách; prý by to bylo Boha pokoušeti, a co by z toho ovce měly, kdyby odjat jim byl pastýř.[6])

Známo, že konečně podařilo se Šejnochovi r. 1548 lstně polapiti Augustu. Nejvíc mu v té lsti pomáhal litomyšlský soused

---

[1]) Arch. zem. Věci bratrské. 1548.
[2]) Tamže.
[3]) Arch. zemský. Opisy z Warmbrunna.
[4]) Arch. zem. Bratří. 1548.
[5]) Rukop. univ. kn. 17. C. 3. 268. Slova Mitmánkova.
[6]) Arch. zemský. Bratrské věci r. 1548.

Václav Vincenc, jenž Augustu vyzvěděl a k vězení připravil; aspoň r. 1549 žaluje králi, že mu slíben plat za to, a že nedostal nic.[1]) Šejnoch ho chtěl ošiditi o ten divný groš!

Augusta byl u vězení třikrát mučen věšením a pálením i v kozel vázáním, též tak jiný Bratr, méně důležitý, Bílek, pomocník Augustův. Byli mukami vyptáváni, jaké spojení měli Bratří s kurfiřtem saským. Vymyšleno na Augustu ještě, aby trápen byl živým broukem, na pupek pod skořepinu položeným, a žízní, ale to snad na něm nevykonáno, protože z Prahy zatím odvezen na Křivoklát.[2]) Na Křivoklátě ho trápili zase; při tom mu kati zacpávali ústa.[3]) Na krátký čas zjednal jisté úlevy nešťastnému biskupovi českých Bratří křivoklátský milosrdný knecht, příjmím Lantkrabí. Když se vyzradilo, bylo hůř. Méně povědomo jest, že se Augusta brzy na počátku své vazby pokusil o útěk z hradu. Píšeť komora r. 1549 hejtmanovi křivoklátskému, „že se pokoušel, jakby z vězení ujíti mohl, ale že zase postižen jest, než v tom sou ti knechti, kteří ho zsekali a zbili, všetečnost svou ukázali, toho činiti nemajíce“; proto tedy že komora posílá „k vyzvědění té věci hejtmana zdejšího (pražského) profusa a barvíře (lazebníka), kterýž téhož Augustu hojiti má, jemuž poručeno jest, aby ho dnem i nocí pilně vázal a ran nezapouštěl; k tomu také, jestližeby flastry sobě z ran trhati chtěl, aby mu toho nedopouštěli“. Na konci káže komora, aby byl Augusta s Bílkem dobře hlídán, poněvadž králi na těch vězních „něco náleží“ a „sklepů pevných dosti na Hrádku jest“.[4]) Zůstal Augusta v žaláři 16 let, Bílek 13.

Šenaichovi se v Litomyšli děly od tajných Bratří rozličné nepříjemnosti. Jednou ho udal Alexander impressor, jenž z Bratra stal se podivným katolíkem, že nutí Bratry k podobojím přistoupiti a ke katolíkům zakazuje. Šejnochovi bylo se v komoře královské čistiti; tvrdil, že sám v té víře pod jednou zrostl při dvoře královském, jak by to tedy mohlo býti.[5]) Jindy ho vinili z nepoctivého hospodářství, ale v tom se neočistil. Jsou doklady, že také císaře chtěl ten člověk ošiditi; půjčil mu v lehké minci nějakou summu, za kterouž 26000 kop českých dobrých si chtěl dáti pojistiti na císařském panství, jež k svému prospěchu spravoval.[6]) Odchází tedy tento pronásledovatel Bratří českých s nectí.

Když se po první ráně poněkud utišilo, rokem 1550 patrně pozorujeme, že se Bratří znamenitějším počtem z vyhnanství vra-

---

[1]) Arch. místodržit. Missiv. č. 46. 26.
[2]) Gindely Brüder I 326.
[3]) Obšírně čti v Českobratrské biblioth. 3 sv.
[4]) Arch. místodržit. Missio. č. 46. fol. 6. Ten list uveřejnil před léty Köpl v Sborn. Histor.
[5]) Arch. místodržit. č. R. 109. 15. R. 1548.
[6]) Arch místodržit. č. K. 1/128.

cejí. Hejtmané měst a zámků císařských dostávají rozkazy, aby bděli. Z nejpilnějších byl Černín, hejtman poděbradský. R. 1550 chlubí se komoře královské, že Pikartů pochytal kolik, a udává, že na Lysé je kazatel Blažek krejčí; na druhého kazatele, Víta konváře, kterýž u Hory, Pardubicích i v Praze káže, že má pozor, a na konec svého listu udává, které má na cedulce poznamenané rotníky.[1])

Potulní Bratří kazatelé také již zase směleji vystupují. Hejtman na Brandejse chytil Pikarta, jenž sám dosti všetečně vlezl v pasť. Téhož praveného r. 1550 přišel do vsi Tuřice do světnice čísi, a vida tu faráře, ukrojil si chléb a hned dal se v hanění kněží. Potom mluvil: „Když sněm v Praze byl, tu král rozkázati ráčil, kdo k sněmu nenáleží, aby ven vystoupil; tu sem se já do kouta mezi lidi vtiskl, a všecko sem dobře psal na tabulku, což bylo mluveno.“ Když na konec řekl výhrůžku, že „Pikarti skrze Pražany a jiná města k zkáze přišli, a jestli Bůh neumře do svatého Václava, že se něco jiného stane v této zemi“, kázal farář sousedům, aby ho lapili a podali na zámek.[2])

Podle mandátu mohl každý chycený Bratr naditi se ztráty hrdla. Ferdinand I. r. 1551 připomíná arciknížeti, aby šest chycených Pikartů bylo odpraveno, buď utopeno, buď sťato.[3]) Poněvadž Bratří patrně oživovali, ba „zakoušejíce takés jakés sladkosti svobůdky“, leckde i veřejné zbory podnikali,[4]) roku 1554 vyšel proti nim nový mandát, namířený hlavně na šlechtice, kteří zase Bratry podporovali všelijak s účinkem. Na příklad Arnošt z Krajku právě byl postavil jim v Boleslavi nový zbor; jiní šlechtici říkali Bratřím, choďte kam chcete za svou pobožností, jenom ne do zborů, do těch zřejmých míst. Někteří úředníci i pod vrchností Bratřím nepřátelskou, na příklad na Potenštejně Jan Čeněk, jsouce sami Bratry, kryli své spoluvěrce nad to jináče, upřímněji.[5]) Ale šlechticové se proti mandátu ozývali, a král i arcikníže ještě jich poněkud šetřili, aby snad nepokazili mír náboženský, o nějž se v Němcích právě tehdy usilovalo. Puštěna zatím na pány jen hrůza. Bratří jsou ovšem nuceni zase tužeji pokrývati se; na Potenštejně vyhnán téhož r. 1554 úředník Jan Čeněk, a nástupce jeho zuřivý Němec pochytal drahně Bratří, některé i ve zboru Javornickém a Kosteleckém, a ti jsou na čas žalářováni.[6])

Však r. 1555, když nebylo ohledů potřebí, voláni jsou do Prahy před právo někteří z urozených, že podporují kacířstvo;

---

[1]) Arch. místodržit. 109. 15.
[2]) Tamže.
[3]) Borový Akta II. 143.
[4]) Rukop. mus. II. B. 3. 289.
[5]) Tamže 290.
[6]) Tamže. 292.

ale politické a jiné příčiny ani tenkrát nedopustily přísnych kroků. Bylo to zase jen zastrašení pánů. Zbory bratrské ovšem utrpěly touž dobou některé škody. R. 1556 kněz kališný v Rychnově Jiřík, věda, že se panu Pernštejnskému zavděčí, podnikl proti Bratřím násilný výboj. Přívrženci jeho vrhli se na grunty bratrské a ujavše kus, strhli bratrskou zvonici na sloupech, vzali Bratřím zvon, některé uprali, do vazby vsadili a „vězením je dotrestávali". Potom dle zprávy bratrské „veselili se, jakoby nějaký dobry skutek učinili a nějaky veliky vojsko nepřátelský porazili; pili, žrali i s knězem".[1]) Když r. 1557 přejal panství Potenštejnské od Jaroslava z Pernštejna Arnošt, falckrabě při Rýnu čili „kníže bavorsky", Bratřím v Rychnově, v Solnici, v Žamberce,[2]) v Konvalde neuleveno. Falckrabě vydal r. 1558 rozkaz, aby se úřad v dotčenych městech choval dle mandátů císařskych proti Pikartům. Bratří marně vzkazovali falckrabovi, že nejsou Pikarty. Ani r. 1558, kdy falckrabě zdejší své panství kromě Rychnova prodal Václavovi Okrouhlickému, neoddechli si Bratří volněji.

Zbor v Novém Městě nad Medhují měl v ty časy zvlášť těžký život. R. 1556, kdy držel panství Volfgang z Kumburka, dům v Novém Městě nad Medhují vzat násilně, věci bratrské „divně roztrhány, pohřeb vzat, zbor rozkopán, živý zbor Bratří a Sester ven z obce vyhnán"; na podměstí, kde Bratří bydlili většinou, kališní „tloukli dobytek, ploty kazili, na domy házeli".[3]) Pán z Kumburka a ze Štubenberka nebyl zapřísáhlý nepřítel Bratří, ale jednak byl od kališnych tuze popuzován, jednak neodvažoval se neposlechnouti mandátů vládních. Brandýští, žijíce pod Bohušem Kostkou, nuceni byli r. 1555 zavříti zbor. Někteří členové bratrští jsou citováni do Prahy, aby odpovídali z toho, proč vůbec opovážili se zbor otevříti; poslušně šli, a dosti šťastně vyvázli, jenom jediny z nich vsazen do žaláře, a to pouze na dvě hodiny.[4])

„Tak v těch změnách zůstával jakoby na jakémsi zavření dům žamberský, oustecky, brandysský; jiní domové (litomyšlský, rychnovsky, kostelecký, solnický a novomestsky) byli všickni pobráni."[5]) V těch městech, kde byl zbor pouze uzavřen, nebylo Bratřím nejhůře. Oni scházeli se jinde mimo zbor. Ba, jakmile drobet pookřáli, jali se brzy zase s malou opatrností v zbor se trousiti a tu konati služebnosti boží. Brandysští na příklad byli při tom tak smělí, že kněží sami byli nuceni je napomínati, aby nechodili

---

[1]) Rukop. mus. II. B. 3. Opis z Herrnhuta. 305.
[2]) Žamberka koupeno jen půl, druhá půle byla v rukou Zdeňka Žampacha, jenž Bratry honil též. Albert Chotovský. Paměti Žambers. 10. Albert má datum 1556, naš pramen 1557.
[3]) Rukop mus. II. B. 3. 307.
[4]) Týž rukop 299.
[5]) Tamže. 328.

do zboru tak veřejně; tím prý dráždí Antikristy; spíš říkejte, že do zboru nechodíte, protože je zavřen.[1])

R. 1559 vydáno dvě stě mandátů do království Českého o Pikarty.[2]) Bratří se přes všecko množili a sílili, tak že do let šedesátých veřejněji zaujali na mnoze svá předešlá místa zase i pod císařovými dohlížiteli. R. 1565 dostává arcikníže rozkaz, aby dal hnáti Pikarty z Pardubic,[3]) kde už zase měli zbor. I nová místa získali do těch dob; velikou kolonii novou měli na příklad v Tuchoměřicích,[4]) ba i do Jindřichova Hradce a jeho vůkolí v Německé Olešné, v Dačicích, v Bernárci (Pernarec) usadili se valně. R. 1557 píše Jan, farář hradecký a opat milevský, Joachimovi z Hradce, že nemůže odolati, aby někteří poddaní od kazatelů těch Bratří lotrovských pustili a je nepřechovávali v domích svých a za nimi po zbořích nejezdili; prý má za to, že mohou na jeho kázaní dosti míti, a jestli toho pán nepřetrhne, budou z nich spletenci u víře, že ani pod jednou ani pod obojí nebudou, viklajíce se jako bratříčkové „vrtklaví" jako tresť na bahně sem tam; na faře Jarošovské, v Malém Bernárečku poběhše faráře, prý sami sobě křtili a „srozumívám", tak píše farář, „že se těch Bratrů lotrův i se Sestrami na panství VMsti ba i na větším díle v Hradci neumenšuje, ale rozmnožuje; poněvadž pak předkové VMsti takových novověrců v Hradci ani na panství trpěti neráčili, já poníženě a pro pána Boha prosím, že i VMst v tom jim průchodu pustiti neráčíte, nebo potomně ze správy poddaných svých před pánem Bohem počet vydati musíte".[5]) Také na Mělníce Bratří usazovali se zase. Do r. 1575 již jich tu bylo tolik, že kališní s farářem proti nim podnikli v radě a plné obci prudký útok. Jan Skuček přednášel: „Mně se vidí, že by to bejti nemělo, aby oni nás v našem náboženství potupovati měli, poněvadž sou sousedský závazek přijali na to, že s námi v naší víře zůstati chtějí; takovejm sousedům hodné není věřiti, kteří proti svejm závazkům činí a znovu se křtí." Nezdá se, že by byl Skuček tou řečí Bratry boleslavské na Mělníce zhubil.[6])

Po bouřce r. 1547 nezměnilo se na Moravě v poměrech bratrských nic. Moravané se bouře nesúčastnili, nemohl jich tedy král trestati; protož utíkali Bratří z Čech nemalým počtem na klidnější Moravu. Přerov a Ivančice staly se tu jejich předními sídly. Morava tehda ovšem poskytovala útulku také všem jiným jinověrcům, takže vznikla široká pověst, že na Moravě může věřiti,

---

[1]) Rukop. mus. II. B. 3. 337.
[2]) Arch. místodržit. Missiv. č. 50. 196.
[3]) Tamže č. 109. 15.
[4]) Tamže
[5]) Fischer. Výpisy z arch. hradeck. kn. 3. O Bratřích na Hradišti a v Olešné Orth ve Sborn. Histor.
[6]) Registr. Švědom. arch. mělnic. 27. fol. 90.

jak komu libo. Teprve r. 1557 pozorujeme v pramenech některé pokusy proti Bratřím. Toho roku totiž káže král Burianovi Osovskému, aby zastavil na předměstí v Třebíči školu pikartskou, v nově postavenou, v níž „mládež u velikém počtu se učiti má“.[1]) A téhož ještě roku káže podkomořímu, aby dal chytati učitele pikartského Jana Hlasa, který z Mladé Boleslavi nosí pikartství na Moravu.[2]) Dvě léta potom chválí císař arciknížete, že podařilo se mu vyzdvihnouti jedenáct učitelův a kazatelů pikartských; na galeje prý se nehodí pro starobu, nechť prý je rozdělí arcikníže po zámcích v království Českém, aby v poutech dělali nebo seděli; na hrdle je trestati, to prý by se jen více k posilnění jiným dálo.[3])

Bratří zatím tiskli horlivě svoje obrany, svá osvědčení proti protivníkům, k nimž roku 1558 přibyl Vojtěch z Pernštejna. Ten přilnuv náhle k protestantům, chtěl založiti zvláštní církev a býti její hlavou („biskup moravský“).[4]) Poněvadž Bratří, jeho poddaní, s ním se nesnášeli v úmyslech, pustil se do nich tiskem. Matej Červenka psal obranu a osvědčení, v němž leckterou ranku utržil pán a nad neho víc utržili sobě kněží lutherští a pod obojí. Na jednom místě perného osvědčení r. 1558 v Prostějově vydaného Bratří viní přerovského kněze Simeona, že chtěje donutiti bratrské děti do svého kostela, mrskal se s nimi, až mu šatků v rukou nechávaly a nahé utíkaly; na mnohých místech prý zastavuje se jim učení, a to jen k vůli závistivým kněžím; ti kněží, chtějíc všecky jiné pod sebe kasati, darmo komary cedí a velbloudy požírají, „nejeden z oka našeho mrvu vynímati chce a jinde břevna a podvaly ne okrúchané nevidí“.

Táž obrana za největší pronásledovatele Jednoty bratrské na Moravě klade kněžstvo kališné, z Čech vyběhlé Díť: „Však to kněžstvo poběhlé z Čech a ztrhlé konsistoře české, tiť lermo bijí, na kázaních místo slova božího lotry, zrádce, sekty, ďábelníky, zatracence, kacíře... spílají, zvoniti nedopouštějí, lživé suplikací píší a praví, že u nás žádného slova božího není než u nich samých.“ Osvědčení samo je propleteno hroznými příklady o nemravnosti kališných kněží.[5])

Což vysoko stojí proti takovému kněžstvu tehdejší katolický biskup Olomoucký Jan Dubravius (z Doubravy, Plzňan), spisovatel české historie a díla de regibus Bohemiae,[6]) jenž maje v srdci

[1] Arch místodržít. Missiv. č. 60. 238.
[2] Tamže fol. 244.
[3]) Arch místodržít. Missiv. č. 62. 138. Mohlo by se dotýkati též Pikartů v Čechách pochytaných.
[4]) O sporu pana Vojtěcha obšírněji píše Novák v Č. Č. Mus. 1891. 45.
[5]) Osvědčení Jednoty r. 1558. Tisk v Prostějově.
[6]) O tom díle sám oznamuje r. 1552 arciknížeti Ferdinandovi. Arch. místodrž. č. R. 109. 15.

odpor proti náboženství Lutheranů i všech nekatolíků,[1]) přece prosil u krále za propuštění Bratra Augusty a před tím se namáhal, aby s pokořenými protestanty mírně se naložilo![2])

Celkem byl stav bratrské Jednoty po ráně r. 1547 smutný, ale zvolna se jasnilo. Na počátku byla Jednota zajetím Augustovym a smrtí Machovou v Prusích bez seniora, ponejprv za svého trvání. Situace tou příčinou zhoršila se neústupností vězněného na Křivoklátě biskupa, jenž nechtěl dopustiti, aby byl volen nový biskup. Co jim byl platen vězeň, jenž při stálém nebezpečí v sklepě Křivoklátském stěží mohl robiti zbožné písně! Jednota potřebovala síly nespoutané, bystré, smělé. To dobře poznávali Bratří a proto r. 1552 volili přes protesty Augustovy dva biskupy, Černého a Červenku, a v touž dobu stal se zapisovatelem Jednoty výborný a slavný Blahoslav. Správcové noví byli odhodlaní lidé, kteří silou ducha i zápalem pro svou věc daleko předčili nad své lutherské a kališné protivníky.[3]) Energický Blahoslav již roku 1555 jedná ve Vídni při korunním princi Maxmilianovi o Bratřích a zjednává jim aspoň spravedlivější náklonnost.

V těch dobách útisku schváleno v Jednotě, což charakter stran pronásledovaných, jakés neupřímné opatrnictví: synoda bratrská v Přerově r. 1556 dopustila Bratřím, jsou-li od kněží kališných nuceni, nechť tedy třeba i kostelnictví kališného chrámu na sebe přijmou, jen když prý nezaprou víry. Na druhou stranu však pozorovati jest v téže zlé době, že Jednota větším dílem odvrhla od sebe nechuť k liternímu vzdělání. Byl to jednak následek vyhnanstva Bratří českých do ciziny. Sperat, biskup pruský, jim vyčetl nechuť k liternímu umění za chybnou nevědomost a k jeho radě usnesla se r. 1549 synoda bratrská v Prostějově, aby někteří mládenci vypraveni byli do Basileje a do Kralovce na učení, by se pak v potřebách pilných Jednotě hoditi mohli.[4]) Jednak poznali Bratří již i sami, že v té společnosti, která se všech stran na ně útok činí, bez účinné zbraně klassického vzdělání neobstojí. Přílišni v tom ovšem nebyli ani potom, neboť v čase potomním vždy bylo Blahoslavovi hájiti učenosti proti odpůrcům jejím v Jednotě. Od těch dob Bratří učívali se na cizích universích všemu příhodnému,[5]) jenom ne lékařství a právnictví, toť jim byly vždy vědy ďábelské.

Jest nám vrátiti se k lutherským věcem po bouři r. 1547. Ferdinand, dokonav pokuty, vynasnažil se s velikým úsilím přivésti v život zásadu, že v zemi oprávněna jen dvě povědomá

---

[1]) Znáti to v Historii jeho na str. 789. a 841.
[2]) Životopis jeho od Rybičky v Č. Č. Mus. 1878.
[3]) Gindely Brüder I. 366.
[4]) Dekrety bratrs. 167.
[5]) 1561 vojvoda Würtenberský v Tubinkách choval Strejce a Šwarza. Gindely Brüder I. 459.

náboženství, české a římské; proto je upevňoval a slučoval. Mystopol, doufaje odměn, pomáhal Tak vzniklo 12 článků, v nichž patrn rozdíl kališníků starých od utrakvistů nových čili protestantů.[1]) Bylo v nich o přepodstatnění svátosti a o poslušnosti papežské. Články podal král sněmu roku 1549, slibuje, když je přijmou stavové, že bude pak jednati o kompaktáta i o arcibiskupa, aby nově byl dosazen. Na sněmě však nebylo lze shodnouti se. Sněm i pokus v něm byly marny.

Protož zcela přirozeně vznikla v králi myšlenka, zanechati starých utrakvistů osudu, a sesilovati stranu katolickou proti všem; při tom ovšem, pokud bude možná, překážeti protestantskému vzrostu. Podle návrhu katolické kapituly zámecké[2]) na ten konec nařízena r. 1547 přísná censura knih, knihy jsou jen oprávněným tiskařům k tlačení svěřeny. Jiné impressí jsou vyzdviženy.[3]) Protestanté čeští obcházeli censuru tím, že dávali knihy své tlačiti v Němcích i na Moravě.[4] Aby tak nepřestupovali zápověď, král poručil r. 1549 administrátorům, katolickému i kalisnému, a hejtmanovi hradu Pražského, „aby ve všech bibliothekách i na jiných všech místech každého času přehledávati dali, a kdežby se jakékoli knihy bez povolení Našeho prodávaly, aby je hned pobrali a do komory Naší dodávati rozkázali“.[5])

I v tom přehorlivě snažil se Mystopol býti králi vděk; také pilně slídil po knežích protivných, ku kterýmž se některak mohlo přistoupiti. A jak kterého s těžší vinou ulovil, ihned ho udal na nejvyšších místech, byť i mohl lehčeji a mírněji spraviti sám. Některý lov se mu podařil velmi. Takž na příklad r. 1548 udává ouřadu zemskému, že kněz Vít v Toužimi činí „kázaní bludná cvinglianská, religion při mši svaté že změnil a spletl, ani chutě s Cvingliany, ani s Lutherany ani s Pikarty boleslavskými ani s námi se nesrovnává dívčičku mdlého rozumu, mladičkú, sobě okrotil, aby ho za manžela vzala, k ní jezdě dosti nestydatě ji na kůň za sebe sází“.[6]) Žalobami jeho a prací kapituly zámecké stalo se, že r. 1554 vyšel královský mandát na vyhnání nesvě-

[1]) Rukop univ. kn. 17. A. 16. 175. 176. Je v nich o transsubstanciaci položeno, ale svátost těla není prý svátost krve a naopak.

[2]) Návrh kapituly o censuře r 1547. Borový. Akta kons II 62.

[3]) V privilegii, jímž dovolil král tomuto neb onomu tiskaři tisk, stávalo určité vymezení toho, co smí tisknouti. Na př. Janovi Kantorovi v Star. městě 1549 dovoluje tisknouti almanach český s pranostykou, Donaty (mluvnici), vokabuláře lat. a česk.; synonyma lat a česk. preces dítkam a žákům; colloquia „vobecná jedna i druhá, lat. i česká, což k učení pražskému přináleží“. I tuto velmi obmezenou literaturu musil předkládati censuře. Arch. místodrž. Missiv. č. 35 240.

[4]) Ač i tu dohlídati měl biskup Olomoucký a hejtman zemský. Arch. místodrž. Missiv. č. 35. 239.

[5]) Tamže č. 35. 240.

[6]) Arch. místodrž. R. 109. 15, 2.

odpor proti náboženství Lutheranů i všech nekatolíků,[1]) přece prosil u krále za propuštění Bratra Augusty a před tím se namáhal, aby s pokořenými protestanty mírně se naložilo![2])

Celkem byl stav bratrské Jednoty po ráně r. 1547 smutný, ale zvolna se jasnilo. Na počátku byla Jednota zajetím Augustovym a smrtí Machovou v Prusích bez seniora, ponejprv za svého trvání. Situace tou příčinou zhoršila se neústupností vězněného na Křivoklátě biskupa, jenž nechtěl dopustiti, aby byl volen nový biskup. Co jim byl platen vězeň, jenž při stálém nebezpečí v sklepě Křivoklátském stěží mohl robiti zbožné písně! Jednota potřebovala síly nespoutané, bystré, smělé. To dobře poznávali Bratří a proto r. 1552 volili přes protesty Augustovy dva biskupy, Černého a Červenku, a v touž dobu stal se zapisovatelem Jednoty výborný a slavný Blahoslav. Správcové noví byli odhodlaní lidé, kteří silou ducha i zápalem pro svou věc daleko předčili nad své lutherské a kališné protivníky.[3]) Energický Blahoslav již roku 1555 jedná ve Vídni při korunním princi Maxmilianovi o Bratřích a zjednává jim aspoň spravedlivější náklonnost.

V těch dobách útisku schváleno v Jednotě, což charakter stran pronásledovaných, jakés neupřímné opatrnictví: synoda bratrská v Přerově r. 1556 dopustila Bratřím, jsou-li od kněží kališných nuceni, nechť tedy třeba i kostelnictví kališného chrámu na sebe přijmou, jen když prý nezaprou víry. Na druhou stranu však pozorovati jest v téže zlé době, že Jednota větším dílem odvrhla od sebe nechuť k liternímu vzdělání. Byl to jednak následek vyhnanstva Bratří českých do ciziny. Sperat, biskup pruský, jim vyčetl nechuť k liternímu umění za chybnou nevědomost a k jeho radě usnesla se r. 1549 synoda bratrská v Prostějově, aby někteří mládenci vypraveni byli do Basileje a do Kralovce na učení, by se pak v potřebách pilných Jednotě hoditi mohli.[4]) Jednak poznali Bratří již i sami, že v té společnosti, která se všech stran na ně útok činí, bez účinné zbraně klassického vzdělání neobstojí. Přílišni v tom ovšem nebyli ani potom, neboť v čase potomním vždy bylo Blahoslavovi hájiti učenosti proti odpůrcům jejím v Jednotě. Od těch dob Bratří učívali se na cizích universích všemu příhodnému,[5]) jenom ne lékařství a právnictví, toť jim byly vždy vědy ďábelské.

Jest nám vrátiti se k lutherským věcem po bouři r. 1547. Ferdinand, dokonav pokuty, vynasnažil se s velikým úsilím přivésti v život zásadu, že v zemi oprávněna jen dvě povědomá

---

[1]) Znáti to v Historii jeho na str. 789. a 841.
[2]) Životopis jeho od Rybičky v Č. Č. Mus. 1878.
[3]) Gindely Brüder I. 366.
[4]) Dekrety bratrs. 167.
[5]) 1561 vojvoda Würtenberský v Tubinkách choval Strejce a Šwarza. Gindely Brüder I. 459.

náboženství, české a římské; proto je upevňoval a slučoval Mystopol, doufaje odměn pomahal. Tak vzniklo 12 článků, v nichž patrn rozdíl kališníků starých od utrakvistů nových čili protestantů.[1] Bylo v nich o přepodstatnění svátosti a o poslušnosti papežské. Články poda, král sněmu roku 1549, slibuje, když je přijmou stavové, že bude pak jednati o kompaktata i o arcibiskupa, aby nově byl dosazen. Na sněme však nebylo lze shodnouti se. Sněm i pokus v něm byly marny.

Protož zcela přirozeně vznikla v králi myšlenka, zanechati starých utrakvistů osudu, a sesilovati stranu katolickou proti všem; při tom ovšem, pokud bude možná, překaziti protestantskému vzrostu. Podle návrhu katolické kapituly zámecké[2]) na ten konec nařízena r. 1547 přísná censura knih, knihy jsou jen oprávněným tiskařům k tlačení svěřeny. Jiné impressi jsou vyzdviženy.[3]) Protestanté často obcházeli censuru tím, že dávali knihy své tlačiti v Němcích i na Moravě.[4] Aby tak nepřestupovali zápověď, král poručil r. 1549 administratorům, katolickému i kališnému, a hejtmanovi hradu Pražského, „aby ve všech bibliothekách i na jiných všech místech každého času přehledávati dali, a kdežby se jakékoli knihy bez povolení Našeho prodávaly, aby je hned pobrali a do komory Naší dodávati rozkázali“.[5]

I v tom přehorlivě snažil se Mystopol býti králi vděk; také pilně slídil po knězích protivných, ku kterýmž se nějak mohlo přistoupiti. A jak kterého s težší vinou ulovil, ihned ho udal na nejvyšších místech, byť i mohl lehčeji a mírněji spraviti sám. Některý lov se mu podařil velmi. Takž na příklad r. 1548 udává ouřadu zemskému, že kněz Vít v Toužimi činí „kázaní bludná cvinglianská, religion při mši svaté že změnil a spletl, ani chutě s Cvingliany, ani s Lutherany ani s Pikarty boleslavskými ani s námi se nesrovnává; dívčičku mdlého rozumu, mladičku, sobě okrotil, aby ho za manžela vzala, k ní jezde dosti nestydatě ji na koňu za sebe sází“.[6]) Žalobami jeho a prací kapituly zámecké stalo se, že r. 1554 vyšel královský mandát na vyhnání nesvě-

[1]) Rukop. univ. kn. 17. A. 16. 175. 176. Je v nich o transsubstanciaci položeno, ale svatost těla není prý svátost krve a naopak.

[2]) Návrh kapituly o censuře r. 1547. Borový, Akta kons. II. 69.

[3]) V privilegii, jímž dovolil král tomuto neb onomu tiskaři tisk, stávalo určité vymezení toho, co smí tisknouti. Na př. Janovi Kantorovi v Star. městě 1549 dovoluje tisknouti almanach český a pranostykon, Donaty (neznámý), vokabuláře lat. a česk.; synonyma lat. a česk. [illegible] dítkám a žákům [illegible] loquia „obecná jedna i druhá, lat. i česká, což k učení pražskému [illegible]. I tuto velmi obmezenou literaturu musil předkladati censuře. Arch. místodrž. Missiv. č. 35. 240.

[4]) Ač i tu dohlídati měl biskup Olomoucký a hejtman zemský. Arch. místodrž. Missiv. č. 35. 239.

[5]) Tamže č. 35. 240.

[6]) Arch. místodrž. R. 109. 15, 2.

cených kněží čili protestantských kazatelů, jichž na dvě stě musili odtud pryč do Míšně a Falce se bráti. Též vyšel rozkaz těm pánům, kteří nepořádné kněží na svých farách drží, aby se do lhůty dostavili a zodpovídali z té neposlušnosti. Voláni jmenovitě Šlikové, kníže z Plavna, Vilém Konojedský, Jindřich z Zolhauzu (Salhausen), o němž udáno, že má krejčího za kněze, Jan Lankvic, který měl ševce za kněze, Bibrštejn, Knobloch, Fictum, Kurcpach, Švamberkové a jiní.[1]) Jsa také pozván Šlejnic, jenž do těch dob zlutherštil město Rumburk, Varnsdorf a Šluknov i všecken kraj kolem,[2]) vymluvil se, že státi nemůže pro chorobu, ostatně prý predikanti se už od něho stěhují pryč. Nápodobně vymlouvali se také jiní ochráncové protestantství v Čechách.

Však ani tento mocný útok na posice protestantské celkem nezdařil se; kněží vyšli a vraceli se zase. Není pochyby, že věci v Němcích, zvlášť mír náboženský v Augšpurce r. 1555 dokonaný, působily rozhodně v protestantské věci v Čechách. Čeští protestanté brali z něho posilek a šířili se zase. Pražského hradu kapitola neustávala na to s hněvem ukazovati. Žalovala ústně i písemně s takovou neúnavností, že dostalo se jí r. 1558 v úterý sv. Lucie zřejmého odmítnutí. Chtělatě tehda, aby král kázal vyhnati protestanty z městských rad; k tomu odpověděl král, že na vyhnání „teď příležitého času není“; při budoucím podkomoří že to již poručí, aby křesťanští lidé dobří na úřady byli podáváni — ovšem „pokudž možné nejvíc“. Také žalovala kapitola, že administrátor pod obojí, jímž byl zatím po Mystopolovi poctivý a mírný kněz Kolínský, trpí Lutherany, kteří kollekty převracejí a kanon zamítají; kromě toho že v Boleslavi Mladé a na Brandýse již opět mnoho se shromáždilo Pikartů. Král odpověděl slibem, že si Lutherské pozve, a těm osobám, pod nimiž Pikarti jsou, přikáže, aby zastavily „takové konventikle“.[3]) Ale císař odbyl věc výhrůžným listem, konsistoři podobojí zaslaným r. 1558, v němž se praví, kterak kněží v městech Pražských i jinde přijímáni bývají nejsouce ani svěceni; mnozí že při mši ani kanon podle starobylého pořádku neříkají, písně rouhavé zpívati dávají, na kazatelnici rouhavé a posměšné řeči mluvíce, svátky a posty tupí, a „vy k takovým neřádům skrze prsty hledíce nic neříkáte“.[4]) O týchž věcech psal císař také arciknížeti, aby bděl nad nápravou.[5]) Nebyla tedy převeliká horlivost kapitoly pražské u dvora císařského podporována s výsledkem.

Obhlédáme-li stav náboženský, jak se do r. 1562 vyvinul, nemůžeme neviděti, že přes následky bouřky r. 1547 i přes ně-

---

[1]) Arch. místodrž. R. 109. 15.
[2]) Wolkan. Gesch. d. deutsch. Literat. 33.
[3]) Arch. místodrž. 50. 190.
[4]) Tamže č. 60. 319.
[5]) Tamže č. 60 325.

která protivenství, po ní následující, protestantství na všech místech rostlo. V Žatecku vzato katolické straně do těch dob — pokud víme — osm osad farních, z nichž důležitější Vrutek, Vaječov, Mašťov, Vilémov; v Rakovničtě pozbyli nejméně patnácte farností, z nichž nejznamenitější Jesenice, Čistá, Rabštejn, Toužkov, Novosedly, Toužim, dále na západ ztratili Tachov [1]) (už r. 1547), Planou a Přimdu; v Litoměřicku nově nabyli Lutherští 8 osad farních, v Loketště dvanáct; v Trutnovště již nepočítali katolíci ani dvě fary za své.[2])

V Lokti samém nastal boj mezi křižovníky, jimž náležela fara, a měšťany, kteří víc stáli o predikanta nežli o křižovníka. Valnou pomoc lutherstvu, pokud bylo ještě zánovní, poskytl zde řád křižovnický tím, že za kolik let neměl koho sem vyslati. R. 1548 poroučí arcikníže Ferdinand hejtmanu v Jáchymově Bohuslavovi Felixovi z Lobkovic, poněvadž křižovníci se fary opět ujmou, aby nutil Loketské přijati nového faráře křižovníka. Byl to kněz Antonín Preiss čili Brus, Prus, pozdější arcibiskup.[3]) Lze sobe pomysliti, jak příjemnou tu měl Antonín Brus z Mohelnice štaci.

V České Lípě drželi katolictví Berkové až do r. 1552; roku toho nastoupil protestantský jich člen Zikmund, a měšťané se hned chápali víry pánovy, a brzy nastal v městě zápas.[4]) V Děčínsku rozšiřoval protestantství Günther z Bínu, poslední katolický farář tu byl Martin Laurentius. Jemu slíbil pán, že ho při faře nechá, bude-li dávati pod obojí, nebude-li sloužiti za mrtvé a choditi do poutního kostela; když farář se v to svoliti nechtěl, vyhnal ho; první protestanstký přišel roku 1559. Týž pan Günther bral učitele i kneze ze Sas a tím svym úsilím vybojoval půdu slovanskou pro německý národ, jakž mu to historikové němečtí vděčně uznávají.[5])

V Kadani veden stále zápas mezi menšinou katolickou, která vládla, a většinou lutherskou, která nechtěla poslouchati. R. 1557 jest nucen král z Řezna nařizovati vyšetřování o nových nepokojích tamějších: prý „nějaký písař Lutheran pacholata v zpívání nenáležitých písní luterianskych cvičí a všelijaké rozpustilosti s nimi působí“.[6]) Šlo tu patrne o školu, kterou si Lutherští založili, nechtějíce posílati do školy městské, kterou řídil farář katolický.

---

[1]) Borový Jednání 80.
[2]) Arch. místodrž. R. 109 - 15, 2.
[3]) Lib. memorab. decan Cubit. Opis v arch. zemsk Jméno Brusa Preiss je zapsáno v lib. memor. str. 246.
[4]) Studien zur Reformationsgesch. Wolkan I 5.
[5]) Týž IV 4 Hohes Verdienst der protestant. Lehre, dass sie das Deutschtum zurückerobert gegen slavische Flut. O Guntherovi v arch. místodržitelském č. R. 109. 15.
[6]) Archiv. místodrž. Missiv. č 60. 100.

Protestanté si školy své hájili i proti rozkazům císařským; píšeť zase za nedlouho, že konšelé dosavad toho mistra Lutheriana neodbyli; při tom káže, aby nebylo v městě školy mimo městskou.[1]) Věci kadaňské do r. 1558 již tak byly napjaté, že prosí děkan za ochranu, aby nebyl od měšťanů o hrdlo připraven.[2]) Do Kadaně jezdili od r. 1552 protestanté z Mostu k stolu Páně,[3]) a týž rok protestantství ve Falknově dokonce zvítězilo.[4]) V kadaňském dekanatě nejvíc šířil novou víru Lev Fictum, od něhož pochází surový rozkaz, aby papisté byli pochováváni na hnoji.[5]) Z Podbořan vyhnal Šlik katolického faráře, jenž tu pobýval dvacet let, ve Všesulově držel Krištof Kolovrat kněze lutherského, jenž působil i v Plzeňsko.[6])

Protestantství velmi rozšířeno také v Hořovicku a jižněji v Prachaticku; roku 1559 žaluje Prachatický farář konšelům, že kněz Mikuláš z Březí povolán byl tajně do Prachatic, aby pochoval kacíře na hřbitov, tím prý hřbitov znesvěcen a město, chtíc míti hřbitov svěcený, musilo biskupu Pasovskému dáti list s pečetí, že věčně věkův žádný pod obojí nemá v něm položen býti.[7]) „Nezřízení“ kněží uvádějí se v žalobách tou dobou v Rakovníce, v Čáslavi, v Hoře,[8]) ve Vodňanech.[9]) Na kolínského děkana Matouše žalováno r. 1562, že cechovní processí v nic obracuje a tvrdí, že modlářství jest klaněti se tělu božímu a „tělo boží že jest než sakrament“. Adam ze Semechova, jenž kněze udal, dí v soudě kolínském: „Nechodím ani do kostela pro jeho protivenství.“ [10])

Zmatené poměry náboženské byly tou dobou v Jindřichově Hradci; na faráře Jana, opata milevského, žaluje r. 1551 Anna z Hradce bratru svému Jachymovi, že podporuje náboženství „podobojí“, že zrušil zpověď, farář stražský že sem přichází, opat že mu půjčuje kalich, aby v něm lidu podával; málo prý jich okolo všeho rynku, kteří při víře křesťanské zůstali a někteří, by měli hned na smrt jíti, nevědí, na čem jsou.[11]) A týž

---

[1]) Archiv místodrž. Missiv. č. 60. 151.
[2]) Tamže č. 62. 80.
[3]) Cori. Gesch. Brüx. 170. Borový. Brus. 49 míní, že byli, kteří jeli, katolíci.
[4]) Pelleter. Denkwürd. Falkenau. 95.
[5]) Frind. Kirchengesch. IV. 385.
[6]) Borový Akta II 314.
[7]) Listiny prachatické ops. v arch. zemsk.
[8]) Momentem význačným vidí se nám, že Horští chtějí r. 1550 zmincovati chrámové kalichy pro panování dolu na horách Kavčích. Arcikníže zakázal; prý aby si zmincovali jiná stříbra ne kostelní: „to by proti JMti král. našemu otci bylo.“ Tušil v tom protestantský úmysl. Arch místodrž. Missiv. č. 46. 163.
[9]) Arch. místodrž. č. R. 109. 15.
[10]) Arch. mus. listiny kolínské.
[11]) Zemský archiv. Opisy z Hradce. Též Tischerovy výpisy z arch. hradeck. kn. III.

rok žaluje paní Anna bratru svému, že opat Jan, patrný příznivec Lutherskych, kázal v mor pochovati u hlavního kostela ty, kteří se nezpovídali, a katolíky kázal nositi k postrannímu hřbitovu sv. Václava. To pry se děje na potupu víry křesťanské, a jest strach, aby lidé, upaduouce v dokonalé pohanstvo, nepochovávali své mrtvé v zahradách a dědinách předmestskych.[1] Za tohoto opata obdrželi němečtí „podobojí" v Hradci svého nemeckého kazatele, aby zanechali postranního scházení,[2] a Joachim, hradecky pán, horlivy katolík, nejen že dovolil svým poddanym přijímati pod obojí, ale i ozdobny kalich na ten konec velikému kostelu sám daroval![3]

V tychž létech měla budějovická rada katolická také těžkou svízel s protestanty. V létech čtyřicátých[4] usadili se jim v blízkosti města havéři míšeňští národa německého a zásad lutherských. Ti čím dále tím více snažili se o to, aby obdrželi v městě kostel. Budejovičtí berouce z protestantskych dělníků i z dolův užitky, posílali je stran náboženství do Vodňan, do Vltavotýna, kde prý „podobojí" jsou, ale míšňaři stáli na svém; pak jim přišlo na mysl, že si postaví kostelík sami. R. 1555 píší Budějovičtí Jachymovi za přímluvu při kapitole kostela Pražského, aby jejich havéřům na horách stříbrnych nebylo dopuštěno kostelík stavěti a kneze sobě rovného chovati, když pry Budejovičtí jednali s králem o to v Passově, slíbil pry jim: Ego non admittam; a na to spolehají.[5] Než neubránili se konšelé Budějovictí ani toho, aby nerostli protestanté mezi nimi samými; želítě r. 1556 císař, že se neřádní kněží i mezi né vtrusují;[6] tím méně mohli zabrániti havérům, aby neměli kněze. Roku 1557 káže císař na žalobu Budějovickych, aby kněz havéřsky byl vyhnán z Budejovic, ovšem bojí se, ze „lid obecní při řemeslích svyvolný jest".[7] Toho se asi báli páni na radnim domě též, a proto nevyhnali kněze. Mysl si dodali teprve dve leta po tom, když kapitola Pražská popichla císaře znova, neboť s hrůzou poznávala, že „pro ty knapy, kteří při horách jsou, v městě se začíná luterianstvo a jiné sekty".[8] Císař vydal nový rozkaz, a Budějovičané dali se do vypovídání. O těžké a nebezpečné situaci, z toho vzniklé, dovídáme se z psaní Mikuláse Humpolce, jenž píše Joachimu z Hradce r. 1559: „Nového nevím co psáti, nežli že Budějovičtí dali se v vypovídání

[1] Tischerovy výpisy z archivu bradeck. Také Dvorsky staré paměti ... žen. 78.

[2] Kopiał pís. památ. sestav. Tischer. 245. Rukopis.

[3] Rukopis Frant. Tischera. Paměti fary J.-Hradecké.

[4] Beckovský Rezek Poselkyně I. 195.

[5] Arch. zemský. Opisy z Hradce.

[6] Arch. místodržit. Missiv. č. 50. 106.

[7] Tamže č. 60. fol. 100.

[8] Arch. místodržit. č. 62. 155.

těch, kteří jsou pod obojí, též ani poddaných svých na gruntech trpěti nechtí; oni praví, že to činí z poručení páně podkomořího, a pan podkomoří tomu odpírá; tak nevím, co z toho bude.“ [1]) Ale na konec k bouři přec nedošlo; snad konšelé luku nepřepínali. Provedeno jen, že několik „podobojích“ z Budějovic vystěhovati se musilo do okolí.

Na Moravě byla u víře táž volnosť, jako svrchu praveno. Ba lze říci tu že panovala anarchie: autority, kde jaká byla uznávána, byly mdly, lidé vedli si u věcech víry po své hlavě. Za takových poměrů i protestantství se šířilo. V Znojmě v těch létech, o nichž podáváme zprávu, zase měli kazatele, jenž odváděl lidi od papeže s větší horlivostí, nežli se slušelo: končívaltě svá kázaní modlitbou, „aby Bůh všech věřících od moci turecké a papežské, kteréž křesťanstvo a slovo boží potupují, zachovati ráčil“. Toho kazatele poručil král z města vybýti.[2]) Kazatel však kázal chutě dál, maje posilek v tom, že ho poslouchali s potěšením i kněží někteří, jmenovitě opat kláštera Louckého, jemuž král posílá z Vídně r. 1560 důtku a hrozbu, že bude věděti, jak pro takové neřády k němu se zachovati.[3]) V Prostějově nalezli lutherští kněží r. 1558 veliké účastenství, když tam „první mše podle obyčeje lutherianského bez pozdvihování a posvěcování svátosti činili“. Byl prý při tom veliký počet lidí, proto král vzkazuje Vojtěchu z Pernštejna, aby ty kněze vyhnal.[4]) Touž dobou na Boskovickém panství kázal za velikého shonu lidí vyběhlý mnich Lukáš rouhání o panně Marii s takovým úspěchem, že vidělo se králi kázati toho „bludného a lotrovského“ člověka polapiti.[5])

Kdykoli se král dověděl o knězi některém, že nezachovává roucha dlouhého ani pleše a že jest ženat, což mohl býti znak protestantův, nemeškal a s výčitkou psával o „takového bludaře“, komu náleželo.[6]) Z těch listů znáti, že bylo protestantstva v Moravě již valně.

V Olomouci došlo v týchž létech pro kněze protestantského k bouřkám, z nichž poslední byla krvavá. První pozdvižení bylo r. 1556 „pro nějakého bouřlivého kazatele“. Věc skončena důtkou královskou obci i biskupu a arciděkanu, že takovým bouřlivým kněžím skrze prsty přehlídaji.[7]) Než to byl jen začátek. Roku následujícího píše král do Moravy, že „opět nějaký kněz v kostele sv. Blažeje v Olomouci kázal, jehožto kázaní že jest více k zbou-

---

[1]) Kopial památek. Tischer. Rukopis. str. 177.
[2]) Arch. místodržit. Missiv. č. 50. 233.
[3]) Tamže č. 62. fol. 262.
[4]) Tamže č. 60. fol. 327.
[5]) Tamže č. 62. 355.
[6]) Tamže č. 60. 54. Na př. komorníku práva menšího kraje brněnského stran kněze Purkrábka ve vsi Zbraslavi.
[7]) Arch. místodržit. Missiv. č. 60. 38. 39.

ření nežli k pobožnosti", a když kazatel ten byl od biskupa obeslán, prý několik set osob z obce byli vzhůru a bouřlive se postavivše šli s knězem k biskupovi až k domu jeho. I tenkráte dostalo se Markovi biskupovi od krále důtky, že takové lidi na fary dává a jako loci ordinarius toho lépe neopatruje.[1]) Podkomoří Přemek z Vičkova na Prusinovicích obdržel od krále tuhý rozkaz, aby spolu s biskupem věc napravili.

Protestantsky kněz, o nějž šlo, slul Adler, byl Němec, jemuž v kázaních protestantských pomáhal u sv. Františka nějaky mnich po česku.[2]) Náprava byla nesnadna. Kazatel fary u sv. Blažeje postavil se na smlouvu, kterou měl s biskupovym officiálem, tvrdé, že se mu má dostati předem čtvrtletní výpovedi – a lid obecny držel s ním! Král tedy radil,[3]) aby dali knězi bez prodlení výpověď, ale kdyby ho mohli vypuditi dřív, že by lépe bylo. Adlerovi veliké podpaly ke kázaním protikatolickym podávala olomúcká kapitola svym nezřízeným živobytím. Sám král ji v této nebezpečné době napomínati nucen byl, aby nechali rozpustilostí a nebyli „živi v zlém obcování".[4]) Za nejhoršího vykřičán byl od obecného lidu nemravny vikář kostela Olomouckého. Proti nemu a proti kapitole obrátily se zlosti lidu, když se dověděl, že oba kazatelé protestantští jsou vypověděni od kostela.

První odpověď na tu zprávu podal bouřlivý lid tím, že přibil „nešlechetné, lotrovské artikule" na rathauz. V těch artikulích vztahovalo se „proti pánu Bohu a všemu pořádku křesťanskému, landfrydu, zřízení zemskému, nadto osobě naší královské, kommissarův našich, strany téhož kazatele nařízených a osob obzvláštních, v týchž cedulích jmenovanych".[5]) Král nařizuje podkomořímu hledati lotrů, kteří cedule ty přilepili. Znaje rozkvašenost myslí stále rostoucí, biskup prosil krále, aby si kazatele povolal před sebe sám. Toho král nechce, prý „poněvadž se ani před tebou stavěti nechtěl, jest se obávati, že by se před námi nepostavil a tudy by ještě větší posilnění měl". Biskup se tedy snažil, aby kazatel aspoň nekázal po ten čas, co tu bude. Z toho bouř v lidu právě před vzkříšením Páně.[6])

Zatím se mladý kněz Adler rozhodl způsobem lutherským oženiti se. Oblíbil si za manželku dceru ševce Ruprechta Krištofa; k námluvám svatebním dostavili se jménem knězovym dva měšťané z rady, Pavel Kropáč a Jiřík Volkenštejner. Švec svolil se, že kněze přijme za zetě. Král rychle poručil (den sv. Martina roku 1557), aby ševce proto zavřeli a kněze aby postavili před

—

[1]) Tamže č. 60. fol. 106
[2]) Tamže č. 60. 292.
[3]) Tamže č. 60. 210.
[4]) Tamže 211.
[5]) Arch. místodržit. č. 60. Missiv. fol. 107
[6]) Tamže fol. 141.

soud králův. Ševce tedy poslali do vazby na Brtnici, ale kněz před krále nešel. Jest tedy slovem královským vypověděn do tří dní ze země.[1]) A to bylo znamení k bouři krvavé. Řemeslníci táhli k radnímu domu, cestou sebrali pištce, jenž jim musil pískati, dali se do vybíjení vikářství, vikáře zabili, lidi odporující potloukli, takže summou tři osoby byly do smrti zbity, sedm raněno.[2]) Když bouře násilím položena, přišla kommisse, v jejíž čele byl zemský hejtman Zikmund Helt, a nastalo zatýkání, vyšetřování i z města utíkání. Zároveň se dostalo kněžím Olomouckým a kapitole královského recessu velmi nepříjemného. Král psal v sobotu po obrácení sv. Pavla r. 1558, že opatří bouři, „jednom aby také duchovní, zvláště kapitula Olomoucká, pro kterouž všecko vzbouření a pozdvižení obce Olomoucké se stalo, dobré a chvalitebné příklady v svém obcování na sobě ukazovali a lidem pohoršení nedávali; ten kněz vikář, kterýž zabit jest, v mnohých věcech zlý a rozpustilý život vedl a drahně let cizí ženu oddávanou, kteráž pro své zlé chování z města vypověděna byla, přes to k sobě přijal a pro tu příčinu jest s světa sveden". Na konec poroučí král, aby kněží „takové zbytečnosti" přestali a se napravili.[3])

Ze zbouřených tři byli sťati, hromada jiných vězněna a někteří zmučeni. Ze zmučených první dostal se na svobodu pískač, jejž kladli konšelé za hlavní příčinu vší bouře; ubožec propuštěn teprv rozkazem královským: „Rozuměti tomu z vyznání jeho nemůžeme, aby on té bouře příčina a vina byl, zvláště poněvadž žádného z nich neznal, než toliko z peněz jim pískal."[4]) Tak psal král, a Olomoučtí pískače propustili se spálenými boky a zmrzačenými rukami. Také vypuštěn na zápis z vězení Tiburcí Gramater, jenž byl zmučen pro listy lípané. Někteří vinníci vezeni do Brna, kdež je vyšetřoval Walter sekretář s Janem Munkou a Polomem, měšťany brněnskými. Mezi nimi byl též švec Ruprecht a oba měšťané, kteří dceru namlouvali knězi. Jsou v červenci 1558 na veliké rukojmě propuštěni domů, ale tak, aby dali se věžniti v bytech svých, nikam, zvlášť ne z města, nevycházejíce.[5]) Když asi rok ten domácí žalář snášeli, dána jim r. 1559 milost, aby svých „handlí" mohli hledati.[6]) Z měšťanů, kteří utekli pokutám, obdržel roku 1559 milost Zachariáš Klok, hodinář, poněvadž několikrát jezdil za synem královým Maxmilianem do Budína s hodinami a tu sváděl svůj čin na nerozum.[7]) Kterak naloženo s knězem Adlerem a jeho českým kollegou, o tom nečte se.

---

[1]) Arch. místodrž. č. 60. Missiv. fol. 247. 264.
[2]) Položili jsme nad čáru zprávy archivní obšírněji, protože dosavadní publikace o bouři byly všude kusé. Čti na př. Müller. Olmütz. 118.
[3]) Arch. místodrž. Missiv. č. 50. 157.
[4]) Tamže. Missiv. č. 60. 360.
[5]) Tamže č. 62. 13. Rukojmě 1000 kop gr.
[6]) Tamže 133.
[7]) Tamže 170.

Obecny lid se po bouřce ještě dlouho mstil písněmi potupnými, jež skládal na kněžstvo, na královské úředníky a zvlášť na hejtmana Helta, v kommissí proti buřičům vyslaného. Písně roznášeli tovaryši řemeslní po všech městech; píšeť král v srpnu r. 1559 tuze rozhněvaný, „že ta hanlivá píseň, kteráž předešlého času v Olomouci na potupu důstojenství Našeho a na posměch služebníků našich, zvláště proti Zikmundu Heltovi složena byla, skůro ve všech městech našich od mnohých, a zvláště tovaryšův a řemeslníků v šenkovních domích a jinde se zpívá, na čemž My nemalú stížnost míti ráčíme". Nechť prý podkomoří Přemek z Víčkova vydá do všech měst zákaz. Po měsíci zase píše král o píseň tu a chce věděti, kdo ji dělal.[1]) Tušíme, že ještě dlouho neumlkla.

Protestantství v Olomouci potrestáním bouře celkem ujmy neutrpělo, vždyť r. 1559 zase vidí se biskupovi žalovati do nevěrných Olomoučanův. Toužíť, že v tom postním a kajicím čase dali se všickni téměř napořád, jak z ouřadu, tak i obecný lid v masa jedení; dřív prý starší, když jsou se na kom toho doptali, trestávali, teď sami se toho dopouštějí; v radě prý nesedí ani pět osob, které by stály při církvi svaté; od farářův v městě prý se odtrhují; při těchto Velikonočních časech do Šternberka přes tisíc jich šlo a jelo, houf za houfem na vozích; pak si nočně bránu dali otevírati a „pod tím novým náboženstvím ožerúce se přes sedm osob střízlivých domů se nevrátilo"; cechové na větším díle v kostelích svíc pálení zanechávají a pokuty vosku raději mezi sebou propijí nežli ke kostelu aby vosk dávali; také prý od starodávna jsou v kostelích fundace oltářní, ale k těm Olomučané již kněží nepodávají, „tak že již přichází, že vrabci v kostele zpívají".[2])

Konšelé olomoučtí se očišťovali tím, že předních kusů zhola popřeli a stran posledního přiznali, že užitek z oltářů raději dávají studentům, z nichž kněží bývají, nežli kněžím nehodným, ondy prý jeden kaplan od sv. Maurice tak střízlivý ke krtu do kostela přišel, že ani rozumu ani řeči nemaje, naposledy s hanbou zase se odmotati musel, a jiný opilý děťátko do křtitelnice upustil.[3])

Z kolika předchozích příkladů jest již světle znáti, kterakými cestami se protestantství v Českých zemích šířilo. Jako při Jednotě Bratrské za dlouhý čas všecken rozvoj vycházel z dola, z lidu prostého, při protestantech bylo naopak. U nás po příkladě z Němec ochotně prováděli tvrdou zásadu, že pan má právo k víře nutiti poddaného, dřív, nežli ji r. 1555 zákonem vyhlásil sněm Augšpurgský.[4])

---

[1]) Arch. místodrž. č. 62. fol. 156. 158.
[2]) Diplomatář musejní. 1559.
[3]) Tamže.
[4]) Při tom byl sněm tak málo spravedlivý, že uznal svobodu náboženství jen lutherským šlechticům — kalvínským ne. Ti se domohli svobody teprv mírem Vestfálským.

Luther neodpíral pánům, když poddané nutili a tiskli k proměně víry. Tou zásadou spravovaly se potom i katolické vrchnosti, a tak se stávalo, že nejedno panství, třikrát měníc vrchnost, třikrát musilo nábožensky se aspoň zevně proměňovati.[1])

Panstvo uvádělo protestantství z nestejných pohnutek; jedni zajisté z osobního přesvědčení, že jest proti katolictví jakýms pokrokem, jiní z úmyslů sobeckých, a zase jiní často jen bezděčně tím, že nebylo lze dostati k faře jiného kněze nežli tajného nebo i zjevného novotáře. Za nedostatku kněžstva, tehdáž panujícího, byl kollátor rád, dostal-li na faru třeba mnicha poběhlého, a mnich poběhlý nejochotněji stával se protestantem a převracel po svém smysle osadu věřících. Z Němec i z Polska přibíhali kněží všelijací k nám, kdo přeběhl, nebyl jistě z nejlepších. O knězích protestantských lze věřiti, že byli spíš na snadě než jiní. Běhali prý po vsích „co řezníci po telatech, ptajíce se sedláků, mají-li co křtíti".[2]) Však o těch věcech doleji kapitola. Tu jen mimochodem opět dokládáme, že němečtí kněží lutherští byli od panstva dosazováni i do českých osad, čímž náš sever český zněmčen. R. 1567 již seděl lutheranský kněz, „jemuž Čechové nic nerozumějí", i na faře v Štědré![3]) Ne nadarmo vždy nadávali protivníci kněžím lutherským „pletichářů a Němců".[4]) Ovšem nelze ztajiti, že také katolické panstvo do severních krajin usazovalo kde kterého německého kněze, pro katolictví z Němec vypuzeného.[5])

V městech visel vznik i zrost protestantstva nejvíc na knězi samém, často protestantstvu pomáhali učitelé postranních škol, kteří byli protestanté největším dílem, leckde pomáhali šířiti víru evangelickou učitelé z university vyšlí i literáti městští. Na měšťany venkovské se musilo jíti pomalu. Jsa zevně kališníkem, kněz lutherský opouštěl ten onen obřad kus po kuse, měnil řád mše, vypustil Sanctus, přestal pozdvihovati, zanechal ornátu, přestal se kloniti svátosti, nevystavoval jí, oznámil a odůvodnil, proč nepůjde s processím, vyložil obecenstvu, proč nemůže světiti vody, kočiček, popela, vajec; vyložil obci, proč svatí dle jeho soudu nic nepomohou, zavedl houfnou zpověď. Některý kněz uvedl v skutek jenom některou věc, jiný zašel ještě dále a opět jiný vida odpory, navrátil se k předešlým řádům některým a stanul na půl cesty. Proto nelze na rok určiti, kdy se které město stalo protestantským. Kněžími se ráz měnil dlouho, než se ustálilo. Když většina měšťanů protestantskému náboženství získána, pak již visel osud té

[1]) Statky Hasištejnských Lobkoviců byly dlouho kališné, Jiří Popel je učinil katolickými a po něm Štampach je zlutherčil. Gindely. Brüder I. 491.
[2]) Arch. arcibis. Opisy v zemsk. 1582. Parochial.
[3]) Recepta arch. arcibis. Opis v zemsk. archivu. 1567.
[4]) Č. Č. Mus. 1875. 290.
[5]) Rezek. Děj. Čech a Moravy I. 21.

víry na majoritě měšťanů, kteří kněze, nebyl-li rozhodný, uměli již nutiti.

Kněží sami přestupovali z katolictví a z kališnické víry české, pokud z pramenů souditi lze, nejobyčejněji z osobních důvodů: nechtívali býti poddáni konsistořím, jakožto vrchnostem svým duchovním, bylo jim milejší, byl-li světský pán jich „papežem a biskupem". Tak aspoň říkali.[1]) Z klášterů vybíhali mniši mezi protestanty zhusta jen proto, aby měli zvůli: čtemeť přečasto v patentech královských stejné slovo, že utíkají „nechtíc v dobrém řádu státi, aby své vůle užívali".[2]) Mnohé lákalo především manželství, jiné novota věci. Poněvadž i konsistoře i vláda novotným kněžím překážely, všelijak je stíhajíce, vznikal veliký počet kněží nerozhodných, nedůsledných, polovičatých, takže dobře chápeme zprávu i rozpaky arcipryšta plzeňského, když dí r. 1565 o faráři v Plané: „Jestli jest Lutheran či katolík, věděti se nemůže"[3]) Někteří byli nedůsledni ze strachu, jiní měnili se k vůli osadě, do níž se dostali, třetí z lakomstva bývali u víře nedůsledni: co jim v starých řádech přinášelo peníze, to věrně drželi, co ne, to odstraňovali jako modlářstvo. Horlí Bavorovský[4]) r. 1550, kterak v tomto království mnozí, zvláště kteříž z Polska mezi nás se vkradli, při posluhování slova božího se chovají: „na kázaní budou mluviti, že za mrtvé prositi jest věc daremní, neb tak učí jich Chelčicky, jinak Kopytorum, a jiné škodlivé knihy, a přistoupíc k oltáři, když se jim oféra klade, kollektu za to budou držeti, aby Bůh tuto neb jinou duši z temností pekelných vytrhnouti ráčil". Takových nedůsledných kněží bylo mezi protestanty množství, ale i kališných kněží bylo dosti, kteří kolísali se mezi starým utrakvismem a katolictvím; píšeť na příklad r. 1550 král arciknížeti Ferdinandovi, aby faráře pražské, kteří jsou spíše nakloněni ke katolictví, nedopustil dávati pryč, neboť by přišli po nich horší.[5])

Ký tedy div, že za takových poměrů nemohl než zmatek býti u víře. Pod titul „pod obojích" schovávala se nejrozmanitější mínění; pod obojí dobře mohli slouti už tehda „quodlibetarii".[6]) A bylo kolik mlynářů, tolik měr, kolik farářů, tolik ver! Tak říkáno tehda příslovím.[7]) Tento kropáč chválil, jiný ho hanil, tento mluvil proti processí, jiný je činil; ves ode vsi, město od města lišila se víra, aniž bylo v témž městě, v téže vsi za krátký čas pořáde stejno: příchodem nového kněze zase se měnilo. A velmi

---

[1]) Recepta arch. arcibis. Opisy v zemsk. arch. 1578.
[2]) Arch. místodrž. Missiv. č. 50. 82. a j.
[3]) Borový, Bras. 215.
[4]) Postilla 150.
[5]) Arch. místodržit. č. R. 109. 15.
[6]) Slavata, Paměti. I. 36.
[7]) Dialog dvou formanů. Též Blahoslav v díle Vady kazatelů. Slavík 45.

charakteristické jest, kterak někde měšťané sami uměli živiti zmatek náboženský: Prachatičtí konšelé na příklad r. 1567 oznamují obci shromážděné, že pojedou do Prahy jednat kněze podobojí (to mínili protestanta), a souhlasí-li sousedé, že zjednají k němu kaplana pod jednou.[1]) Tenkrát byla obec moudřejší nežli konšelé; zamítla, aby pod touž farní střechou hádali se spolu kněží dvojí víry a hádku aby vnášeli do kostela.

Ze zmatku náboženského vyvinula se postupem dobře pochopitelným při některých lidech jakás nevážnost k věcem náboženským, živená hustými a nešetrnými satirami a traktáty o životě kněžském. Kněží ovšem dávali podněty k takovým nebezpečným pro věc víry satirám, jednak že sami druh druha i na kázaní tupili a odkrývali, jednak že mnozí, přemnozí nežili nikterak zbožně. Aby však kněží jenom jedné víry nepořádným životem předčili nad kněze víry druhé, toho z pramenů souvěkých dokázati nelze; proto také nelze bez výjimky držeti ono tvrzení, zhusta a tak všeobecným rozumem opakované, že protestantství se šířilo mravní sešlostí katolického kněžstva. Nehodných kněží bylo všude dost, byli v každé víře; byli u protestantů stejně tak jako u katolíků, ba i u přísných Bratří poznáme toho neb onoho kněze nepříkladného; však o tom všem v zevrubné části se položí. Kde na ohroženém místě, v němž se dvě strany náboženské v zápas utkaly, protestanté nebo kališní shledali nehodného kněze katolického, toho ovšem odkrývali, radost majíce a katolíkům všem se posmívajíce.[2]) Na druhou stranu se vydařilo tolik kněží „pod obojí“ takových, že o nich směl psáti roku 1623 Jan Dačický, sám kněz, skoro jakoby povšechně, tvrdě, že česká církev škodu vzala nezpůsobným kněžstvem, nepříkladným, které málo umělo, a víc se staralo o sebe, ženu a děti, o pole a desátky nežli o církev; kázaní prý odkydal mnohý, k nemocným těšit nechodil, takže v tom ve všem je Jezoviti a něměctí predikanti daleko převyšovali.[3])

Ovšem mravní nedostatky lutherských kněží lze spíš omluviti nežli jiných kněží „pod obojích“ nebo katolických; vždyť Lutheranům nebylo dovoleno, aby se zorganisovali pevně a slušně, a kde není pevné organisace, zůstává vše v nejistotě a chybám lidským otevřena brána do kořán. Málo prospělo protestantské věci, že v době, o níž mluvíme, po Mystopolovi, stavům nemilém, dosazen od stavů na administrátorství konsistoře podobojí kněz Jan z Kolína, Lutheranům přející, a roku 1559 stejně takový Matěj Dvorský ho vystřídal. Žárlivostí pravých kališníků byli administrátorové — i byť sami hotoví byli protestanté — tak ochro-

[1]) Listiny prachatické. Opis v arch. zemsk.
[2]) Recepta arch. arcib. Opisy v zemsk. r. 1576.
[3]) Čelakovský v Č. Č. Mus. 1875. 288. 289.

meni a zemdleni, že nic nemohli na prospěch strany evangelické dovésti.

Umírající strana kališná tehdáž odhodlala se k dvěma nepřátelským činům proti protestantům. Nejprve kněz Jiřík Mladežka, farář na Náměti v Hoře, r. 1561 v dlouhé supplikací obvinil svého děkana Benedikta z „bludů cvinglianských". Věc podána od královských úředníků na zemský soud, poněvadž konsistoři nevěřili, a Mladežka musil sháněti svědky k svému obvinění. Ti svědkové zkusili v Hoře příkoří veliké od obecného lidu [1] i od konšelů, neboť Hora tehda již byla všecka protestantská. Kněz Benedikt, nemoha se zemskému soudu stavěti na odpor, musil do Prahy, kdež za dlouhý čas v Starém městě žalařován, naposled odsouzen k vyhnanství ze zemí českých i všech císařských.[2])

Druhý čin byl větší a učinil poplach po vší zemi; kališný kněz neupřímné povahy, mistr Havel Gelastus Vodňanský,[3]) spikl se s dvaceti dvěma kněžími na ochranu „náboženství českého". Mistr Havel přednášel některý čas v universitě,[4]) roku 1559 ho mistři praesentovali za probošta kolleje Všech Svatých, a již tehda držel s Jesuity. Odhodlal-li se tedy takový pokrytec k hájení „české víry", nelze úmyslů jeho nepodezírati. Popuzen byl k svému spiknutí nepatrným sporem, jejž měl roku 1558 v konsistoři dolejší pro dvě knihy sv. Augustina, jež mu byl dlužen děkan kostelecký Larva. Konsistoř rozhodla jináč, nežli si Gelastus přál, pohanil ji tedy a žaloval universitě, a když ta nepomohla, vznášel věc na krále. Konsistoř se brání v soudě arciknížete komorním,[5]) prý odpovídati povinna není, poněvadž kněží se už od vysazení konsistoře říditi mají jen v ní a nikde jinde; Havel prý se zbouřil, „je-li to láska a pokoj, by konsistoř od učení Pražského odděloval a k světskému právu se volal". Gelastus ihned na to dává své věci barvu náboženskou: prý mají k němu v konsistoři hněv pro náboženství, při kterémž on podle kompaktat a sněmovních nařízení stojí, dali prý se slyšeti, že zkaziti chtí jeho i každého kněze, kterémuž se

[1]) Arch. místodržit R. 109. 15. Zpráva Aleše, měšťana Staroměstského, švakra Mladežkova.

[2]) Latinské errores sacerd. Benedicti jsou v arch. místodrž. R. 109. 15. Ortel v rukop. univ. knih č. 17. C. 30. fol 298. Revers o vyhnanství z r. 1563 v arch místodrž. R. 109 15.

[3]) Bratr jeho ve Vodňanech slul Sýkora Dovídáme se toho z rukop. Schönova o Vodňanech v mus č. III F. 32. 90 Tu také čteme, že Gelastus odkázal k obci znamenitou bibliotheku, jejíž zbytky, klassikové řečtí a latinští, v krasných vydáních, byly ještě v době Schönově na radnici. To uvádíme k lepší stránce toho kněze.

[4]) V rukop. Lobkovic bibl Collect. Bydžovského je bez datum fol. 113. pozvání Gelastovo k studentům, že bude čísti Aristotela de physico auditu seu naturali auscultatione.

[5]) Registra arciknížecí červená. 46.

do Wittenberka nebo do Boleslavě (pro svěcení) nechce; na konec slíbil, že jim dokáže, kterak lidi svozují.

Pražané, slyšíce tu řeč, dali promluviti v témž soudě komorním, že nemalou lítost nesou z těch řečí Havlových nenáležitých, „neb jinak pověděti se nemůž, než že strany náboženství v městech Pražských těchto časů vždycky dobrá láska trvá, ale kdyby to, čím on hejbá, přetrženo nebylo, majíc příklady, co jest se původem takových kněží, kteří lidi po sobě potahujíce v poslušnosti státi nechtějí, zlého se stalo, snadby i na ten čas něco podobného se zběhnouti mohlo". Ortel soudu arciknížecího byl, aby věc vyjednala se u soudu kněžského, Gelastovi že se dosud nic zlého nestalo, a tudy že se zbytečně odvolal; ale za to, že se dal v bouřlivé řeči proti konsistoři, nechť propadne pokutu vězení. Tento ortel s vazbou popudil Gelasta, že stal se ochráncem umdlévajícího kališnictví proti protestantstvu vítězícímu napořád. Jakž ho vypustili ze žaláře, zřejmě spojil se s Jesuity pražskými a jal se vyjížděti sem tam do kraje, všude pátral, vyzvídal o kněžích, jak si vedou, kostely si dával otevírati, jako by byl nějaký kališný biskup.[1]) V spiknutí se k němu přidružili dvacet dva kněží; byli mezi nimi farář z Hradce Labského, Matěj Třebovský, kněz z Dohaliček, z Pankrací, z Hůrek, z Lochenice, z Hostouně, z Lidice, z Bříství, z Poděbrad (Jan Městecký), z Hořic, z Novovsi, z Vápence (Vápenice?) na Chlumecku, z Chomutice, z Libuně, z Kněžic, z Prosíka, z Jirčan, z Lysé. Z těch jmen patrno, že kališnictví mělo útulek skoro již jen na vsích.

Roku 1562 podal mistr Havel Gelastus, probošt kolleje Všech Svatých, jménem svým a svých „spolubratří" velikou supplikací císaři, v níž praví, „kterak svatí mandátové jeho milosti císařské u mnohých v malé vážnosti jsou", bludy a kacířství, rouhání že rozmáhají se, lid skrze duchovní a světské se nakažuje, od jednoty a obecné církve svaté (v konceptě měl „římské", ale to přetrhl) se rozdílí, „nad čímž i naříkání od věrných národů bolestné slyšeti a na újmu dobrého jména národu Českého psaní cizozemců čísti se musí".[2])

Z kněží obviněných uvedeme některé, aby znáti bylo, v kterých důležitějších místech protestantství mělo roku 1562 své zástupce. Viněn byl farář z Roudnice (Hruška), děkan rakovnický, arciděkan z Hradce Králové, děkan českobrodský (Agrikola), Semín, děkan v Čáslavi, děkanové v Nymburce, v Chrudimi, v Jičíně, v Pardubicích, farářové v Dobrušce, v Novém městě Hradišti, v Sezemicích, v Dvoře, v Kolíně. Kromě těch byli obviněni také někteří vesničtí kněží; z Prahy vybral si Gelastus střídníka u sv. Jiljí, faráře Sv.-Vojtěšského, Michalského a Týnského, malostranského a Jana

---

[1]) Arch. místodrž. R. 109. 15.
[2]) Registra arcikniž. fol. 188.

Mystopola, kazatele Betlemského, jenž se již zase obracel k protestantům.[1]) Král chtěl, aby věc proti obviněným dovedena byla soudně. Toho se zase nechtělo mstivému udavači ani jeho druhům. I odpověděl v poníženém spise, že „z takového otcovského podání vysoce děkuje, ale dáti se v soud že jest mu věc nebezpečná, jakž za příklad jest poctivý kněz Mladežka, kterýž s velikým nákladem, prací a těžkostí proti Benediktovi, děkanu na Horách, svědky jest sobě spraviti musil, a tím sobě i svědkům veliké zošklivení a nebezpečenství způsobil, protože jest lid velmi nakažen". Prosil poníženě tedy, aby jiný prostředek vybrán byl, a ne soud.[2])

Však bylo nezbytí. Král nemohl se odhodlati bez řádného vyslyšení a líčení pře tolik kněží hnáti z Českého království jako zločince. Voláni jsou tedy do arciknížecího soudu komorního a řádným processem právním vyslýcháni od soudcí zemských. Toho líčení si všimneme poněkud zevrubněji, poněvadž nade všecko jasněji poučuje, kteraké zmatky u víře tehda byly.

Obvinění dali na počátku promluviti od sebe, že se s těmi „puntovanymi" v soud nedávají, že mají svůj soud duchovní; žalobce nad to že jest buřič, který sjezdy po krajích mezi kněžími činil, v zápisy je uvozoval, berně z nich sbíral, do kostelů vpadal, v městech obce bouřil; sám prý rouhač a kacíř; v městě Hradci prý dotřel se na kazatelnici, a tu kázal, že Kristus je stvoření a ne stvořitel, prý s podivením, že země takovou šelmu nosí. Mistr žalobník odvece jen, že soud duchovní sám tu žalován, tedy že před ním se souditi nemůž; zlého kázaní popřel.

Po této předmluvě vyšetřován první Jan Mystopolus. Byl viněn z kázaní o postu, o svatých, dále i z toho, že na kostelní arše osoba jeho vymalována. Mystopolus, jak už jeho podvojná povaha byla, tvrdil, že sice tak kázal, ale, jsa tehda mladý, jak jej vedli, tak prý po jiných říkal; stran archy tvrdil, to že věc dávno odbytá, mrtvá. Druhý obviněný, Jan Moravec, farář z Jirchářů pražských, prý kázal, že mše nic není, litanií nezpíval a monstranci nazval kalousem. Proti tomu ukázal farář vysvědčení „množství osob i senátorů", kteří ho slýchali na kázaní, že nic bludného neučil; Gelastus prý chodí na kázaní jako Fariseové, aby smysly kazatelů převracel. O faráři malostranském Martinovi věděl Gelast jen to, že oženil nějakého kněze; na Matěje Hrušku, faráře roudnického, svášel, že boří obrazy a zle káže o Panně Marii, k čemuž dal kněz v soudě odpověď, že lidé v Roudnici jsou velmi surovi, a lid obecní vůbec velmi hloupý, který o tom, co kázal, ani soudu vydati ani toho spamatovati neumějí. A při tom hned jal se vykládati, kolikerou víru sám rozděluje pro lid sprostý; „jedna víra prý jest městská, kteréž lidé, mezi sebou věříce, užívají" — tím mínil

[1]) Seznam v arch. místodrž. R. 109—15.
[2]) Arch. místodrž. R. 109—15.

důvěru v společenském obcování; „druhá víra jest víra článků, kterou vůbec všickni říkají“; třetí je „historialní, na kteréž mnozí přestávajíce, na podstatnou nedbají, a čtvrtá víra boží, kteráž k spasení jest nálezita“. Té poslední prý učil; protož vida, že lid před obrazy padá, světla jim lepá, promluvil, že by pro ten lid lépe bylo, aby se někde v poctivosti schovaly obrazy, a peníze na chudé daly; že obrazům oči vyloupány, tím prý nevinen. Luthera prý nechválil, jen to že připomenul, kterak na některé věci, o kterých prorokoval, přišlo, a „tak i toho, aby soudný den za našeho věku přišel, dočekati můžem“.[1])

O faráři v Holohlavech, Benyskovi, věděl žalobce, že o Velký pátek nedrží hrobu, o knězi v Dobrušce, Matějovi, že má bludné ceremonie, monstranci že nevystavuje. Kněz odvětil, že neví, mají-li monstranci, a že se modlil i za — papeže. Jan Klaudius, děkan chrudimský, viněn kromě jiného, že ničil obrazy, a že i v gradualech mazal, kde řeč o svatých. Odpověděl kněz, že jest sic mlád, ale že dělá všecko dobře. Když lidé do Mikulovic běhali, mluvíce, že tam kněz Kristu podobný, tu prý pověděl, že Kristus Pán na nebe vstoupil, a oni že chodí za obludou. O svatých že se v písmě nedočetl, aby se měli za lidi přimlouvati. Na to dal i výtah čísti ze sv. Augustina. Svědkové Havlovi nejsou nic, když se svědkové druhdy vedli proti učiteli, každý z nich dva prsty na rozpálené železo a nebo do vody vroucí vztáhnouti musil; ostatně proti nim dal čísti svědectví úřadu chrudimského, že ničemu bludnému neučil. K tomu žalobník s drzým klidem odpověděl, že vysvědčení purkmistra a konšelů platí právě tolik jako vysvědčení Lutrianů, Boleslavských a jiných odřezanců; proti němu obviněnému že tu je 80 svědků, vysvědčujících že je Nestorian.[2])

Na faráře ve Dvoře, Matouše, sváděl žalobce, že mění kancionál, co prý se týče sv. Ondřeje, to vztáhl na Krista, processí také prý nedrží; odpověděl kněz obviněný, jaké řády tu zastihl, ty že dělá. Rovně tak odpovídal Semin, děkan čáslavský, proti čemuž namítal udavač, že prý všickni obžalovaní ukazují na to, že tak prve před nimi bylo, to však není pravda, prý nedávno se to začalo, a „jeden neřád nemůže býti druhému k retunku“.

Jakub, děkan pardubský, přímo viněn, že Pikart, načež on, že mši slouží, ale nepozdvihuje. Na kněze Urbana rakovnického sváděl Gelast arianství, prý nevěří v božství Kristovo. Kněz na svou obranu dal čísti sv. Augustina a prosil, by byl chráněn, že jest stár. Nápodobně i děkan kolínský Matouš viněn z arianství; o Matěji, knězi z Nového Města nad Metují, udal Gelast, že má ženu, že posmívá se mši, říkaje: vždycky mšeme, a sv. Petr nikdy nemšil, v postě prý jedl maso. To vše popřev kněz doložil, že

[1]) Registra arciknížecí červená, fol. 189.
[2]) Registra arciknížecí červená, fol. 199.

Havel zbytečně téměř všecky kněží z toho kraje vyzdvihl, pro kterouž příčinu i něco nemluvňátek bez křtu z světa sešlo. Na jičínského děkana Tomáše sváděl mistr Havel též proměnu obřadův i písní v kancionálech a nevážnost ke mši. K čemuž odvece Tomáš, že ti svědkové selští, které Havel vede, nemají rozeznání o tom, co jest vážnost nebo nevážnost.[1]) O faráři sezemickém Šimonovi věděl Gelast, že je ženat, byl by dokázal o něm víc, ale měl prý obtíže stran svědků od Buriana Svítkovského, hejtmana Pardubského, a jiných osob v Pardubicích i v Sezemicích, „tak že mu těžko pro ten nedostatek obvinění provozovati".[2]) Charakterisuje podloudného žalobníka, co o něm vypravoval v soudě patnácty obviněný, Štěpan, arciděkan hradecky. Zvěděv o knězi Havlovi, když do Hradce přijel, pozval prý ho z lásky bratrské do obydlí svého k obědu a tu ho ctil, nemaje naděje, aby jej lapati chtěl. Než Havel podle obyčeje svého dal prý se do hádky a disputace při stole, dotýkaje svého hostitele lutherianstvem. Z té hádky si pak sformoval žalobu. Dal se tedy pohostiti a pak udal!

Matěj Lounsky, děkan v Nymburce, přinesl si od konšelů nymburských vysvědčení, kterak učil, že Maria jest panna před porodem, po porodu, a její slavnosti že jest zachovával, jiných svatych vigilii ze oznamoval, též posty; nešpory, jitřní mše svaté konal a vůbec všecky ceremonie.[3]) Ukázav svědectví to, vypravoval soudu, že, jsa učitelem písma od čtyřiceti let, ježto tehdáž někteří z těch kněží, kteří ho sešlého v těžkost vedou, na světě nebyli, vždy, jakž na kněze pořádného záleží, se choval; jedenkrát půjčil jakés sepsání knězi kterému, toho došel kněz Havel krádežně, vyřezal sexterny z toho a sestavil žalobu. O svatych prý nic zlého neříká, ale o volání k nim nedržel, poněvadž žádného světlého důvodu z písma k tomu není, neb vždycky mezi starymi Čechy o ten artikul rozdíl byl, a on, jsa od kněží starých vychován, tomu se naučil, že není bezpečno svaté vzyvati. O Panně Marii že věří, ale doktoři svatí že sami se nesnášejí, byla-li vzata na nebe s tělem i s duší nebo jen duše sama. Ostatní žalobu popřel. Žalobce Gelast odvětil, že děkan je otec bludařů, jenž měl štěstí a nebo neštěstí, že dosavad nebyl obžalován; stran svatych doktorů mu jízlivě připomenul výrok, jejž kdysi v nemalém shromáždění v kolleji učinil, zova je „doctores coctores", to prý jest „doktoři sochoři".

Podivně se hájil poslední z obviněných, Jiří Agrikola, děkan brodský. Prý mluvil nějaké řeči, ale jenom „pod plným způsobem k večerou", a pro ty řeči, v opilém večeru mluvené, již prý seděl čtyřdenní vazbou v konsistoři.[4])

[1]) Registra arcikniž. červ. fol. 211.
[2]) Tamže fol. 212.
[3]) Kopial nymburský z r. 1556. fol. 195.
[4]) Výslechy v regist. arcikniž. od fol. 188—217. V rukop. univ. knih. 17. D. 25.

Císařským rozsudkem po dlouhém jednání v zeleném pokoji na Hradě „z důležitých a znamenitých příčin“ process odložen v pátek po sv. Janu Křtiteli r. 1562, ale tak, kdyby obviněným dvě neděle napřed věděti dáno bylo, aby se zase postavili. Týmž rozhodnutím královým jen farář z Dobrušky, poněvadž se přiznal, že je ženat, zbaven služby kněžské až do té pře skonání, též tak Šimon Sezemický, o němž soud nenalezl přesvědčení, že je řádný kněz. Na konec propuštěni kněží s napomenutím, aby drželi se kompaktát a nic nového v ceremoniích nezamyšleli, neboť „JMC. ráčil na to zvláštní pozor míti poručiti a trestati“. Pro korunování Maxmiliana, syna císařova, na království České pře Gelastova se odkládala, až zmizela s povrchu jako voda s písku.

Tím processem kališní kněží, svedení Gelastem, zamýšleli provésti veliký kus na zničení protestantství, ale vzchopili se k němu pouze z nekalých osobních zlostí, a všecko jednání zůstalo episodou v životě hynoucí strany podobojí poučnou sic, ale šerednou.

Stále ozývaly se úmysly, aby strana katolická sdružila se s kališníky, čímž by protestantův útoky snáze se odrážely. Však v knězích katolických málo bylo přízně k tomuto plánu, takže slušno smírné kázaní Bavorovského z r. 1550 klásti po té stránce za vzácnou výjimku. Kázalť katolický kněz: „Vás, nejmilejší, napomínám, abyste o těch všech, kteříž s námi v svátosti oltářní věří býti pravé tělo Kristovo a pravou krev a toliko samým přijímáním, kteréž na zevnitřních způsobách (kalich) záleží, od nás se dělí, dobře smýšleli, je za pravé křesťany drželi a jako bratry milovali, jestli oni nám zlořečí, papežníky, antikristy, pekelníky, jakž to od některých slejchati musíme, jmenují, trpělivě to od nich snášejme, vědouce, že Kristus, kterýž nás i je souditi bude, spravedlivě rozezná, kteří hodně a právě jeho sv. těla a krve užívali. Jiných změtenců a chlebníků, kteří tu nic jiného než posvátný chleb a znamení toliko těla Kristova míti chtí, jako škodlivého jedu se varujte.“ [1])

V době processu Gelastova bojován krátký boj mezi králem a stavy o konsistoř podobojí, z které král mínil vypuditi lutherské. Ač se stavové sešli k volbě s dovolením královým, nicméně král tentokrát proti obyčeji a právu v zemi obsadil konsistoř sám, učiniv nejprv dlouhou řeč o sektách, o pokoji a svornosti.[2]) Aby se však na tuto novotu stavové příliš nehněvali,[3]) král užil své vůle jen na polo: ustanovilť za administratory Mystopola, jenž přetvářkou zase vplížil se do milosti stavů protestantských, a Mělnického, protestanta upřímného. Tohoto kroku prospěch sliboval

[1]) Postilla Bavorovského fol. 100.
[2]) Diplomatář Opis z rukop. Vyšehradského.
[3]) Výklad Gindelyho; Brüder I. 469

si král patrně teprv v budoucnosti, kdy bude on nebo nástupcové jeho moci dosazovati do konsistoře osoby vhodné po úplné vůli své.

Zatím již také odhodlal se král, vida dosavadní neúspěchy proti protestantům, ke krokům jiným na jich zatlačení, odhodlal se k reformaci katolické.

IV.

Katolíci.

(Příchod Jesuitův. Zápas školou, obřady, kázaním. Přátelé Jesuitů. Jesuité na Moravě. Pamflety na ně. Obnovení arcibiskupství. Povolení kalicha. Konsistoř pod obojí. Kalvini. Protestantství se šíří. Protestanté v Plzni, v Hoře a jinde. Stav katolického náboženství. Bratří. Česká konfessí. Stav protestantů po r. 1575. Konec starokališníků. Návrh o násilné reformaci katolické. Pokroky katolíků. Arcipryšt Wolfgang. Lobkovicové. Brož v Hradci Jindřichově. Bratří a Šturm. Smlouva Bratří s Lutherskými v Boleslavi. Stav protestantů konec XVI. věku. Sociální škody ze zápasů náboženských. Bouř v Chomutově proti Jesuitům. Krvavý konec její.

Na jaře r. 1556 přibylo do Prahy dvanácte členů řádu Ježíšova. Starší přijeli na voze, mladší, oděni jsouce sukní kněžskou černou a nedlouhým pláštěm, oči majíce k zemi sklopené, kráčeli po vlašsku na pantoflích a o holích přes Staroměstské náměstí do kláštera sv. Klimenta k mostu.[1]) Přišli skromně a snad se strachem. Když je papež Pavel IV. z Říma do Čech vysílal, pravil k nim: Hle, posílám vás jako beránky do společnosti vlkův.[2]) Přívětivé mínění o českém národě to nebylo.

Před nimi rok přijel do měst Pražských Canisius, příští jich provinciál; křižovnický klášter ho pohostil. Canisius upravil spolubratřím cestu. V Praze hned tušeno, proč přišli. Lidé si vypravovali, že tito bratří posláni jsou, aby všecky podobojí přivedli k poslušenství římského papeže. Rektor pražské universí Jan Zahrádka (Hortensius) zapsal si v paměti, že jest příchod Jesuitů „věc království i obci zhoubná".[3]) A poněvadž výklady lidu braly na sebe bouřlivý ráz, rektor Canisius do radních domů pražských měst poslal vzkázání, že nepřišli na ten konec, by Čechy disputacemi nebo hádkami o náboženství zemdleli a pokoj v obci zrušili, alebrž že míní vychovávati jejich děti a ty, kteří dobrá umění

---

[1]) Monumenta univers. III. 150. Miller Histor. S. Jes. rukopis v bibl. Lobkovické. Liber decanor. II. 361. (Tu je nepravé datum.)
[2]) Rukop. univ. knih. č. 1. A. 1. 12.
[3]) Monum. univ. III. 150.

milují, a za školy své že nežádají nižádných platův ani odměn. To vzkázání zapsáno v pamětech jesuitských jakožto Canisiova moudrost (prudentia).[1]) Lid stichl a nechal „Jesuitářů“, jakž je zval, na čas při pokoji; měšťanstvo podceňujíc sílu nových příchozích uvěřilo, že přišli jen pro školy a umění.

O příchodě Jesuitů do Vídně, jenž se stal r. 1551, a příchodě do Prahy a jejich povahách vypravuje Šimon Ennius v souvěké kronice[2]) tím prostoduchým způsobem, jak asi tehda vůbec vypravováno od těch a těm, kteří nehleděli na Jesuity s nepřízní, s nedůvěrou. Hlas ten příliš významný stůj tu: „Za spravování Pavla papeže IV. přišli do Vídně kněží z Vlach, jimž říkají Jesuité, jakoby řekli Ježíšenci. Ti kněží a Jesuité mají svůj nějaký zvláštní mezi sebou řád a zákon. V oděvu nosí se jako jiní světští kněží, chodí v dlouhých černých sukních, birety kněžské rohaté nosí, na pantoflech po vlasku obyčejně chodí. Mají také mezi sebou nějakou svou obzvláštní jako sic jiní mniši disciplinu a observanci, neb obzvláštně jakž o nich praví, každý z nich za stolem jí z misky své, v jídle a v pití jsou skrovni, na nichž není viděti pejchy a nádhernosti jaké, v rozmlouvání že by byli vlídní a přívětiví. Chtí tomu také, že jsou učení a zběhlí v svobodných uměních a zvláště v grammatice, rhetorice a dialektice; a v theologii nad to že by byli učení a zkušení, kteréž učí tím způsobem, jak v církvi římské za obyčej jest, a tu také podle jiných Římanů zastávají. Procházek a zahálek bezpotřebných mnoho nehledí. Dítky a mládež, která se k nim dostane, v svých kollejích grammatice i jiným uměním s pilností učí, jimž také i theologii čtou a pod kázní discipuly své mají, k rozpustilostem nemnoho jim folkův a prostranství pouštějí. Těm Jesuitóm Ferdinandus v městě Vídni nejprve dal collegium v jednom spustlém klášteře ustavěti; potom brzy týž Ferdinandus král, vida, že ti Jesuitové tím svým učením užitečně a dobře prospívají, rozkázal jim také v Praze v klášteře sv. Klementa collegium pěkně ustavěti, a to sluje collegium Caesaris. Když se víc a víc při těch Jesuitích discipulové rozmáhali a mnozí se i z Čechů mezi ně na učení dávali, tak že se v tom jednom collegium směsknati nemohli, rozkázal jim Ferdinandus, arcikníže rakouské, syn Ferdinanda krále, druhé collegium nedaleko od prvnějšího vystavěti, a to slove collegium archiducis. Auditory a discipule své, jakž jest tomu rozuměti, s pilností učí, německy[3]) slovo boží na hradě Pražském, někdy u sv. Klimenta častěji káží, mše pak podle obyčeje kostela římského slouží.“

---

[1]) Rukop. univ. knih. 1. A 1. 6.

[2]) Kronyky a životův sepsání nayvrchnejších biskupův. Překl. z Barnsa Robert. 1565 l. 201. B. 202. A. Z výpisů prof. Ant. Truhláře.

[3]) Wolkan; Gesch. d. deutsch. Liter. 86 líčí zásluby Jesuitů o zpevnění a rozšíření Němectva v Čechách. Však to byla asi jen germanisace bezděčná; nebylo v jejich programu germanisovati.

Ale Jesuité nepřišli pouze na ten konec, aby discipulům přinesli známosti grammatiky, dialektiky a rhetoriky. Jesuité přišli, aby s jinověrci bojovali až do jich přemožení. Kapitola zámecká, kteráž do té doby jediná měla na sobě obranu věci katolické, vidouc již svoji nesílu a zrůst protestantství českého čím dále tím bujnější, vyprosila si na pomoc Jesuity.[1]) Jesuité byli bojovníci za víru katolickou takoví, jakých dosud církev katolická neměla, neviděla, netušila. Sotva že Luther vyvstal, již začal Ignác Loyola skládati obranu a pomýšleti na šik bojovníků proti novotářům, kteří způsobili v církvi trhlinu osudnou. Roku 1540 řád jesuitský potvrzen. Úkol jeho, napsaný v statutech, byl: sloužiti Kristu, římskému papeži a pod praporem kříže pro Boha bojovati.[2])

Byli to řeholníci, náležití k řádům žebravým, ale nebyli klášterníky. Aby s prospěchem mohli proti jinověrcům bojovati, nemohli se zavříti ve zdi klášterské, jim musilo býti volno choditi po všem světě; jakožto vojíni papežovi za katolickou víru snažili se vždy a všude vzhůru býti, kde šlo o seslabení a bezohledné zničení protivníkův. Na to měli Jesuité výtečnou organisaci; jsouce ovládáni jedinou vůlí, vyzbrojeni přísnou disciplinou a hotovi kterakékoli oběti za svůj bojovný cíl, Jesuité na bojišti s nadšením vystupovali. Aby snáze bojovali, vystrojeni jsou privilegii církevními i neobmezenou přízní katolických knížat.

Takoví byli horliví bojovníci katoličtí, kteří přišli do Čech, a dlením doby ukázalo se dle slov Denisových, že nikde nebyla činnost jejich tak podivuhodná a hrozná zároveň jako v Čechách.[3]) Katolická strana v Čechách hleděla k nim s velikou důvěrou; důvěra i přízeň rostla, když katolíci zdejší poznali Jesuitů patrné a překvapující výsledky v Němcích: bylotě protestantství v Němcích prve rozšířeno již dobře na devět desetin obyvatel, ale Jesuité brali mu půdu a rychle je tlačili na sever.[4])

Na obranu víry katolické přišli Jesuité v svrchovaný čas; náboženství římské bylo už jako uvadlé,[5]) a sám nadační list králův vyznává, že náboženství katolické bylo tu již jako vykořeněno. Kapitola na hradě Pražském vroucně sbratřila se s Jesuity, a zvláště probošt Scribonius (Píšek) bez jich rady nepodnikal nic ani ve svém úřadě. I kázaní mu jednou vypracovali, což si svědomitě v paměti své jakožto službu učiněnou zapsali.[6]) Roku 1560

---

[1]) Borový Brus. 144. Akta kat. kons. 201. Frind Kircheng. IV. 130. Beckovský I. 199 líčí o deputaci kapitoly do Vídně k císaři. Ferdinand měl z ní takovou radost, že jí dal na návrat 100 dukátů.

[2]) Vitam perpetuo Domini Nostri J. Chr. et romanorum pontificum servitio dedicare, sub crucis vexillo Deo militare. Instit. Societ. Tisk. 1705.

[3]) Denis-Vančura. Konec Samost. 457.

[4]) Huber. Jesuitenorden. 124.

[5]) Slova Skálova. II. 6.

[6]) Rukop. univ. kn. 1. A. 1. 68.

již rozhodují Jesuité ve sporu arciknížete s kapitulou o jakés právo patronátní[1]) a mají patrnou ruku i v jiných důležitějších věcech. Reformace katolická začíná se jimi.

Začali ji školou. Sotva že přišli, probošt i zámecká kapitula všem kněžím, sobě v Praze podřízeným, nařizují, aby v neděli, oktáv sv. Petra a Pavla při kázaní oznámili o nové škole u svatého Klimenta, říkajíce, že císař nedávno dal z Italie sem povolati vzdělané muže, kteří slují z tovaryšstva Ježíšova, aby pořádně (recte) a zbožně vychovávali zdejší mládež k slávě všemohoucího pána Boha i k obecnému užitku vší obce; školu prý otevrou slavně osmého dne měsíce července; v té škole „královské a katolické“ všickni jakéhokoliv národa, věku, stavu budou moci výklady poslouchati a vzdělati se zadarmo; volně budou učiti se tu svobodným uměním a jazykům. Na konec svého rozkazu probošt Scribonius ukládá kněžstvu, aby srdečně odporučovali všem podnikání toto „laudabile, pium, frugiferum et regium“. K tomu přiložil Scribonius rozdělení hodin a látky nové školy jesuitské; připomíná se tu o mnohých vědách, o správných methodách a na konec zase vykládá se s důrazem, že professoři hotovi jsou pracovati za darmo a rádi, aby jen všem prospěli a vyplnili „svatou vůli královskou“.[2])

Král, jakž zmíněno, zřídil jim kollej, listem nadačním roku 1562 odkázal jim plat na výživu summou 2150 kop míš ročně, oddal jim dům při kolleji, dopustil, aby si vykoupili statky, ke klášteru sv. Klimenta náležité, sprostil je daní; spolu ovšem dal jim právo mládež učiti a ke všem stupňům literním promovati.[3]) Z prvního „memoriálu“, jejž rektor kolleje poslal do Vídně, král vyrozuměl, že z důchodů kollejních živí se všelicí cizinci I hněvaje se na to, král psal arciknížeti r. 1560: „I pováživše My toho, že takové důchody na cizí národ, kterýžby poddaní naši nebyli, ustanoveny a od Nás nadány nejsou, nybrž na vlastní poddané naše, aby ti při tom kollegium učiti se mohli, proto poroučíme, aby žádný z cizích národů než sami Naši poddaní přijímán nebyl.“[4]) Ze zápisů kolleje pražské víme, že sobě Jesuité v tom nikterak nedali překážeti.

Boj proti jinověrcům školou jest sic zdlouhavý, ale bezpečný; Jesuité chovali a vychovali žáky, kteří bojovali dlením doby podle nich i za ně. Přední lákadlo jich škol bylo, že učili zadarmo. Dí rytíř v hovoru se starým Čechem:[5]) „Aby jich více k sobě obrátiti mohli, s mládeží v vyučování liternímu umění darmo pilně pracují, ano i za mše, zpověď, kázaní peněz neberou; mnozí aby od svých dítek neplatili, k nim je na učení dávají.“ Jesuité zaměstknávali

[1]) Rukop. univ. kn. 1. A. 1. 56.
[2]) Rukop. bibl Lobkov Collect Bydžovského fol. 114.
[3]) Tomek. Paměti kolleje. Č. Č Mus. 1844. 410.
[4]) Arch. c. k. místodrž. Missiv. 62. 191.
[5]) Univ. knih. sign. 17. d. 20. 332.

se s mládeží pilněji nežli jich protivníci a zacházeli s ní daleko přívětivěji. Z knihy Klatovského (Rozmlouvání Čecha s Němcem roku 1564) vychází na jevo, že učitelé tehdejší, i když dobrácky mínili hovořiti s žáky, dávali jim jména „lotrů"; na odpor tomu Jesuitům řád přísně zakazoval žákům nadávati.[1]) V soudních knihách nejeden případ jsme shledali, že učitelé tehdejší žáky tak tuze bíjeli, až je mrzačili; u Jesuitů byl žák také bit — bití byl tehda vůbec osvědčený prostředek paedagogický — ale instrukcí nedovolila v jesuitské škole víc vypláceti nežli 6 ran metlou. Paedagogika Jesuitů vůbec spoléhala na principu buditi v žákovi buď ctižádost, buď strach z hanby.[2])

Jesuité také umívali mládež vnaditi zábavou a domnělými výsledky věcí rychle naučených. U nich brzo maličcí chlapci štěbetali latinsky s podivením rodičů, tak zapisuje si Jesuita ve své paměti.[3]) Znatel nediví se, dobře věda, jak brzo a lacino lze každého naučiti „štěbetati" a jak snadno se sklízí za to pochvala rodičů, na podstatnost nehledících. Tím ovšem nemá býti řečeno, že by Jesuitské školy nebyly mívaly opravdivých výsledků vědeckých. Jesuité užívajíce method tehdáž vůbec oblíbených, naučili žáky své latině ne-li lépe, tedy aspoň stejně tak dobře jako jiné školy, tu se jen míní, že se veřejně chlubívali i s výsledky domnělými a rannými. Již roku 1559 o svátcích Svatodušních pozvali si Jesuité mnoho lidí, jimž žáci jejich odříkávali řeč o sedmi dařích Ducha sv. v sedmi jazycích, sedmý jazyk byl latinsko-česká míchanice (makaronský), patrně, aby nevzdělanější divák také něco pochytil z produkce té.[4]) Vznikla záhy v Praze řeč, že u Jesuitů za tři měsíce víc se naučí než u předešlých učitelů za dvě léta. Karolinum, pociťujíc trpký ostenec žárlivosti, začalo se hájiti. Vymohli professoři jeho dekret veřejný, jímž se obecenstvo varuje před školami Jesuitův, „nakaženými pověrami papežskymi". Mocní přátelé jesuitští dekret potlačili zase, ale zbytečně: přemnozí lidé přese všecko přáli Jesuitské škole, jakožto novotě, která lákala a brzy osvědčovala se i skutečnými výsledky, a ne jako z počátku pouze povrchními.

I urozenci „pod obojí" posílali děti k Jesuitům, a měšťané činili po nich, jako vždy a ve všem. Konvikt šlechtický založen hned roku 1556. V malých létech mohla chlubiti se škola Jesuitů pražských, že vychovává půl tisíce hlav mladých;[5]) a těmi hlavami mladými rostlo nové pokolení. Roku 1561 už založili studentský konvikt, jehož drobné členy oblékli v uniformu, v talár a rohaté

[1]) Monum. Germ. paedag. V. 397.
[2]) Janssen Pastor Kulturzustände d. deut. Volk. III. 84.
[3]) Tomek Č. Č. Mus 1844. 195
[4]) Tamže 207. V originale latinsk. v univ. knih. fol. 51
[5]) Rukop. univ. knih. č. 1. A. 1. fol. 332.

kloboučky, aniž se lekali, že se Pražané tím pohorší: ba proti radě přítele svého Scribonia, by nedrážďili těmi klerikálnymi nezvyklými šaty oko lidu městského, spořádali hned po založení konviktu průvod svých žáčků k arciknížeti Ferdinandovi, kdež mu jeden odříkal latinské přání, a jiny podal katolickou bibli německou, a odtud šli dlouhym tahem z Malé Strany na radní dům Staromestský, kdež opět pánům senatorům říkáno latinské přání veršovné. To lichotí a smiřuje. Konšelé neobvyklou návštěvu přijali s velikou poctivostí, vyprosili si opis básně odříkané, a jeden z nich odpověď učinil, vydávaje svědectví, že Jesuité přišli do Prahy na užitek vší obce.[1])

Aby dorost byl lepších kněží, založili Jesuité při škole své roku 1559 seminář chlapecký a r. 1575 zřizují papežsky seminář pro dvanáct alumnů českých. Jesuité pracovali při žácích svych s takovým úspěchem pro řád, že již roku 1562 sedm žáků mohli si vybrati za členy své, 15 jich odmrštili.[2]) Rok potom s pláčem velikým chodila jim naříkat do kolleje matka, že jí odloudili do svého řádu synka. „Ululabat clamore maximo,“ dí historik jesuitský o ní; otec mladíkův šel stěžovat si k arcibiskupu, nic neneslo platnosti, mladík odstrčil rodiče a zůstal v řádě.[3])

K užitku své věci zaváděli Jesuité při škole hádky učené a veřejné, k nimž zvávali kde koho. Byl to novy způsob lákavého divadla a reklamy. S počátku byli v hádkách veřejných velmi opatrni, opatrnější nežli na příklad v Polště. Tu v zemi polské začali hned po svém uvedení roku 1566 v kostelích strojiti disputace s jinověrci čili dissidenty; lid se hrnul k divadlu; dissident, jenž se osmělil k hádce, býval překřičen; nepostavil-li se z dissidentů Jesuitovi žádny, vzal úkol odpůrcův některý Jesuita na se a hádka skončila se vždy dokonalou porážkou domnělého jinověrce.[4]) Tak prudce v Praze nezačali, poněvadž bylo dissidentů zde příliš mnoho.

Velmi účinná zbraň Jesuitům v boji s protestanty byl katechismus. R. 1554 vydal Petr Canisius svou Summu doctrinae christianae na přesném základě tridentinského koncilia; summa ta byla rychle do jazyků mnohých překládána a takovou měrou rozšiřována, že již do časů bělohorských šlo vydání její do set.[5]) Z toho díla učiněn stručny vytah rukou velmi obratnou, zásady katolické v něm jasně, ostře vytčeny, aby pochopen byl rozdíl od protestantských. Katechismus Canisia byl první knihou českou, kterou vydala kollej pražská.[6]) Karolinum odpor svůj ukázalo tím, že tiskaře dalo

---

[1]) Rukop. univ. knih. č. 1 A. 1. fol. 63.

[2]) Tamže 74.

[3]) Tamže 82.

[4]) Lukaszewicz. O kosciolach braci 90.

[5]) Do r. 1684 bylo 400 vydání. Huber Jesuitenord. 133.

[6]) Vydání malého katechismu Kanisiova (mus. 36. G 14) má kromě výkladu o všech článcích víry hojné modlitby, návody a rady, jadrně psané

zavříti, kladouc mu za vinu, že jsa poddán universitě, neměl bez jejího dovolení nic takového vydávati. Odpor staré university, luthersky smýšlející, byl marný, a žáci Jesuitští brzy uměli a říkali celý katechismus z paměti.[1])

Při svém boji s prospěchem užívali Jesuité nádherného doplňování církevních obřadů při slavnostech. Obřady katolické v rozličných roku dobách jsou dojemné a hlubokých smyslů, a když estheticky k místu přicházejí, neubrání se vnímavý člověk dojmu; však Jesuité ve všem tom přemršťovali;[2]) přinesli s sebou kus divadelní povahy italské, romanské. Při jesuitských slavnostech Božího těla stávali hoši jesuitských škol na oltářích, oblečeni jsouce jako andělé; stávali tu na místě soch, a mezi ně stavěl kněz monstranci.[3]) Pašije o Veliký pátek provozovali tak dramaticky (v Chomutově), že muž za Krista přestrojený vlekl kříž po městské ulici, trnovou korunu na hlavě maje a kněží se v průvodě bičovali.[4]) Boží hrob umívali strojiti s nádherností a s takovou plastickou dovedností, že arcikníže Ferdinand roku 1558 vyčetl kanovníkům zámeckým, proč nic podobného nedělají a neumějí.[5]) K takovým výjevům lidé se hrnuli; bylo tu viděti, čehož jakživi neviděli. I k prostému kázaní některý Jesuita vzal s sebou na kazatelnici hereckým způsobem umrlčí hlavu, kosti, aby lidi pohnul, ustrašil.

Při tom nepřestávali Jesuité jen na tom, co by poutalo oči diváků, oni snažili se pohnouti i myslemi lidí, a to neobyčejnou hudbou. Při božím hrobě zpívány chorály a žalmy mnohohlasé umělé, kteréž střídaly se s hudbou. Již r. 1560 zapisuje se kronikář jesuitský, že na podporu koncilu tridentského zpívány v neděli „symfonické“ litanie, což množství lidí přivábilo; při tom prý se ukázalo, že slavni jsou žáci jesuitští svým zpěvem i hudbou a že jiné žáky daleko předstihují.[6]) Za nedlouho posílávali Jesuité pražští své žáky zpěváky i do jiných chrámů k zvelebení bohoslužby, ba, když umřel na kterékoli faře katolík, provázeli žáci jesuitští pohřeb po ulici uměleckým zpěvem svým, budíce dojem i zájem.[7])

Kdykoli šlo o světskou slavnost veřejnou, při níž bylo dokázati oddanost králi, Jesuité snažili se s veškerým obecenstvem všelijak závoditi, jednak ovšem aby osvědčili smýšlení své, jednak na reklamu svou. „Slávu škol našich rozmnožilo,“ tak dí

---

[1]) Univ. kn. ruk. 1. A. 1. 169.
[2]) Theatralia při bohoslužbě vytkl a odsoudil katolický kněz Ehrenberger v Č. Č. Mus. 1851. 134.
[3]) Tomek Č. Č. Mus. 1844. 207.
[4]) Svoboda. Reformace. 20.
[5]) Rukop. univ. knih. 1. A. 1. 42. Tomek Č. Č. Mus. 1884. 204.
[6]) Rukopis 1. A. 1. 65.
[7]) Tamže 210.

Jesuita ve svých pamětech, chtěje líčiti, kterak vystrojilo tovaryšstvo a jeho školy vítání králova r. 1558 v Praze. Tehda řecky a latině říkány a zpívány chvalozpěvy od žáků, a jakožto hlavní kus proveden allegorický obraz na ulici způsobem divadelním, Mír a Spravedlnost vlekly totiž řvoucího Marta, sto provazy svázaného.[1]) Maxmiliana r. 1561 vítali „ingenioso apparatu“[2]) a takž rovně jindy strojívali nade všecko nádherné apparaty, jimiž oslňovali.

Týmž rozumem a účelem prováděli Jesuité i stavby své. Kolleje sic stavěli jako pevnosti; z opevněných a zamřežovaných i zamračených dolejších partií staveb jesuitských vždy hledí strach a nedůvěra k oněm „vlkům“, mezi něž Jesuité byli vysláni, ale celek domů a zvláště chrámy jesuitské při vší stránce po zevnějším dojmu ukazují výbornou vlašskou ruku uměleckou, kteráž do plnosti forem a barev vždy dovede vkouzliti symmetrii a jistou eleganci. Oni vnesli na sever Alp pozdní renesanci, rozvinuli ji v barok tou měrou zvláštní, že po nich přeplněný sloh stavitelský zván vůbec Jesuitským; v té architektuře byla plastická a malířská výzdoba hlavní věc, malebný účinek celku byl hlavní účel. Že chtěli stavbami oslňovati a uchvacovati, toť znáti ze slov Jesuitových, když si po vystavění znamenité vlašské kaple pražské do pamětí zapsal, že kaple vyniká ovální figurou a provedením tak elegantním, že podobného stěží najdeš v samé Italii.[3])

Účinný boj s protestanty vedli Jesuité hned od svého příchodu také pilnými, hustými kázaními. Obyčejně dvakrát za den kázali, v postě třikrát, kromě toho držívali ještě výklad. Taková neúmorná píle nemohla zůstávati na dlouze bez ovoce. R. 1558 začali Jesuité vycházeti na missie do vesnic kolem Prahy. Byla to odvaha nemalá, když uváží se, že tehda Jesuité neuměli ještě česky hovořiti. První missie u vesničanů skončily se obyčejně urážkami, ba někdy i bitím. Než zbitý Jesuita přišel zas a tolikrát, že sedláci čeští již nechávali ho klidně mezi sebou v hospodě hovořiti o nebi, pekle a o čtyřech posledních věcech. Ale neobrátili se. Hněvá se kronikář jesuitský roku 1559, že husitský pop v Jindřichově Hradci zvrátil k své víře 500 katolíků, kdežto Jesuité touž dobou sotva 14 osob odvedli k sobě.[4])

Ale minulo málo let, Jesuité již uměli česky, a převraty k náboženství římskému děly se šmahem. R. 1562 stálo jim ještě za to, zapsati do pamětí svých, že obrátila se žena, která chovala 14 let nevěstky a křesťankám i židovkám nekale pomáhala;[5]) však r. 1567 jejich historik již jen úhrnem zapisuje, že se u nich zpovídalo 1300 lidí, že s velikým prospěchem kázáno po venkově,

[1]) Č. Č. Mus. 1844. 198. V originale univ. knih. fol. 39.
[2]) Rukop. 1. A. 1 77.
[3]) Rukop. univ. 1. A. 1. 334. R. 1590.
[4]) Č. Č. Mus. 1844. 198.
[5]) Rukop. 1. A. 1 75.

v Buštěhradě že obrátili Joachima Kolovrata; r. 1569, že jedinou missií získali katolické víře 36 lutherských, 38 husitů; i z Pikartů se jim podařilo získati urozenou paní Berkovou, jejíž choť Zdislav jim přál dávno dřív.[1]) Stran Bratří vůbec dotknouti jest, že od r. 1567 v diariích jesuitských není roku, aby Jesuité nebyli na missie vycházeli na Brandýs a do Boleslavska, do středisek českých Bratří.[2])

Na počátku, když získali kterého jinověrce, vedli si při tom proti druhým dosti střídmě, ale brzy osmělivše se, „když kterého pod obojí na svou stranu převedli, s tím se heraltovali, na kazatelnice a do kostelů jako za divadlo straně pod obojí slavně uvozovali".[3]) Bohužel, že zároveň s obraty jinověrců jali se Jesuité provozovati neobyčejné pálení knih jinověreckých. S patrným potěšením zapisuje si jejich kronikář při r. 1562, že jim jakýs vznešený pán dopravil do kolleje „ohromnou sílu" kacířských knih, kteréž upálili.[4]) Jestliže jim vyčetl i v pozdějším čase vyšebrodský prelát katolický Hrdlička, že pálí české knihy slepou horlivostí, ani nehledíce, jsou-li opravdu kacířské čili nic,[5]) zajisté hodila se ta výtka tím spíš na první doby této nechvalné činnosti upalovací.

Z důležitých osob pražských hned v první době katolíkem stal se primas Jan Dražický; r. 1568 v moru, když byly rozpuštěny školy jesuitské, prosí týž primas, aby si jeho syn směl choditi do kolleje pro úlohy.[6]) Pověstny pletichář mistr Havel Gelastus jal se choditi k Jesuitům r. 1559; nejprve prý nechtěl slyšeti nic o náboženství; chtěl prý jen s nimi se stýkati. Paměti jesuitské zovou ho Husitou, kterýž je „doctissimus".[7]) Častým k nim docházením tak je zamiloval, že se jim nabídl přeložiti jejich knihy na česko.[8]) Pak již nevzpíral se mluviti s nimi o náboženství, a není velikého důvtipu potřebí k domněnce, že nebyli Jesuité příliš daleci pověstného processu Gelastova s lutherskými kněžími.[9]) Gelastus naposled odpřisáhl husitství své a v kšaftě r. 1577 psaném vyznává, že jest mu matkou církev římská.[10])

Také bezcharakterního administrátora „podobojích" Mystopola synáčkové dva byli od r. 1566 mezi jesuitskými žáky, a otec r. 1567 při nějaké scéně divadelní, kterou provozovali žáci v den

---

[1]) Rukop. 1. A. 1. 149.
[2]) Balbin Epitom. 615.
[3]) Druhá apologie. Exempl. mus. 31. C. 13.
[4]) Rukopis 1. A. 1. 75. „Ingens librorum vis."
[5]) Kalousek ve Věstníku uč. spol. 1893. VIII. 5.
[6]) Rukop. 1. A. 1. 141.
[7]) Tamže 42.
[8]) Tamže 56.
[9]) Schmiedl. Hist. S Jes. I. 398. Vysvítá to zřejmě.
[10]) Arch. arcibis. Recepta 1575. Opis v zemsk. arch.

božího Těla u oltáře, neuvěřitelné až i slzavé prý měl potěšení z toho, kterak jeden z hochů jeho svou věc odříkával krásně.[1]) R. 1581 stal se Mystopolus zřejmě katolíkem, což lid odměňoval nadávkami pouličnými.[2]) Též jiní faráři pražští kromě svrchu řečených předních docházeli od r. 1567 k Jesuitům na poučenou soukromě i do školních vykladů.[3])

V zápase s protestanty českými sloužila Jesuitům od počátku jich skromnost, přívětivost a sladkost v obcování společenském. Ty vlastnosti získávaly jim přívržence všude; obci Pražské snažili se býti vhod všelijakými ochotami, začež senát pražský již r. 1560 dal jim vody tok do kolleje, odstranil ženky, u kolleje bytující na pohoršení žákům.[4]) Nemine čas veliký a konšelé pražští, kteří ve svých knihách tou dobou Jesuity vždy zovou „ctihodnými bratry v kolleji JMti císařské",[5]) přijímají z ochotné ruky Jesuitů peněžité půjčky na osvěžení svého mdlého hospodářství městského.[6])

Jesuité zalibovali se obecenstvu též tím, že konali mnohé skutky milosrdenství, o kterých lidé s pochvalou hovořili; kázali v žalářích, prosívali za lidi uvězněné při ouřadech i při žalobných stranách. Lidé začali k nim hleděti s důvěrou jakožto k mocným ochráncům: posílali jim písemné prosby, aby se jich zastali v potřebě zlé. Dvakrát týdně brzy po svém příchodě do Prahy chodívali Jesuité do pražských špitálů, tu stlali chudým postele, smetávali pavučiny se zdí, špínu omývali, metli a když všecko spravili, dali se do kázaní. Jedenkrát r. 1560 postavil se rektor Hoffaeus na Kamenném mostě u žebráka, jenž tu polonah a nakažen bídně ležel, a velikým hlasem jal se na něho žebrati, což zove kronikář jesuitský činem hrdinným, neboť lidé prý chtěli rektora bíti.[7]) Ze skutků milosrdných, jež veřejně konali Jesuité, nebyl z posledních ten, že provázeli zločince k popravě. Až na míle cesty jezdívali za takovými nešťastníky.[8]) Divným a hrozným předsudkem tehdejších lidí puzeni jsouce, obyčejně se kněží takových nešťastných ortelovaných vystříhali. Ba ani, když na Jesuitech viděli pražští kněží příklad, nenapravili se v tom: r. 1586 jest nucena novoměstská rada omlouvati se císaři, jenž určil roční stálý plat 5 kop gr. českých z vinice jisté knězi, odsouzence těší-

---

[1]) Rukop. 1. A. 1. 125. Se štipkou posměšnou zapsal kronikář jesuitský: administratoris utraquistarum, ut appellant, filius.

[2]) Tamže 167.

[3]) Schmidl Hist. S. Jes. I 226.

[4]) Rukop. 1. A. 1. 57.

[5]) Arch. praž. č. 991. 435. R. 1567.

[6]) Chaos v arch. praž. dluhy a půjčky z r. 1596 čti v arch. pražském č. 326. 141.

[7]) Rukop. 1. A. 1. 54. 55.

[8]) Rationes kolleje v bibl. Lobkovické č. 299. fol. 199. R. 1569 jel Jesuita do Žatce za odsouzencem. Utraceno 11 kop! Tedy nelitovali peněz.

címu, že takového kněze není, čímž prý vinna konsistoř podobojí,[1]) a když nahlédneme v akta téže konsistoře, shledáme, že kromě faráře Zderazského nikdo nechtěl se odhodlati k té službě, poněvadž by „tím své povolání zlehčil, a lid obecný by se ho štítil, jako prý se to stalo Petrskému faráři Kamillusovi".[2]) Zdá se, že lutherští kněží v tom byli křesťanštější: aspoň v evangelické agendě r. 1581 čteme řád, kterak napomínati a jednati s odsouzeným. Bratrští nechodili těšit odsouzencův tvrdíce, že nemá býti těšen ten, koho Bůh netěší.[3])

Za nejdůležitější zbraň v zápase s protivníky a k ochraně i k zrostu katolictví posluhovali Jesuitům oddaní a mocní přátelé světští, získaní ve všech vrstvách a společnostech, zvláště v urozených. V Čechách co nejdřív opanovali někteří z nejvyšších zemských úředníkův, jichž činnost brzy v jich smyslu se patrně osvědčovala na prospěch věci katolické a ovšem na hněv stran druhých. Takž stal se již v prvních časech kancléř Vratislav z Pernštejna na radách jesuitských docela závislý, a r. 1570 s potěšením zapisuje si kronikář jesuitský do pamětí svých, že skrze pana kancléře Vratislava z Pernštejna nabyl v Starém městě městského práva první katolický muž, Šebestian Agricola, a přízní mocných dostal se brzy do rady městské, kdež byl za dlouhý čas „praesidium et columen" Jesuitův a věci katolické.[4]) Také Jan z Lobkovic, purkrabě, hned od počátku byl přítel kněží Jesuitských a sloužil jim tak věrně, že při jeho smrti r. 1570 „všickni katolíci plakali velice, ale stejně takovou radost měli kacíři", kteříž na mrtvého vydali básně trpké a zlolejné.[5]) Jesuitům pomáhali Rožmberk Vilém, Adam z Hradce, Martinic a jiní.

Jesuité působili na mocné pány obyčejně paními, které jsouce cizinky, Španělky a Vlašky u víře katolické vychované, oddány byly Jesuitům s plnou vášní jižního temperamentu a s nechutí k českým kacířům. Páni odloživše dřevnější lhostejnost a malou mysl stali se spolubojovníky za víru katolickou. Své vůdce Jesuity podporovali nejen morálně než i štědrou rukou hmotně. Takž si Jesuité pomalu pokoupili pomocí císařovou a panstva českého všecky domy a domky kolem pražské kolleje.[6]) Jiří z Lobkovic r. 1593 koupil od zlatníků kapli sv. Eligia a příležité stavby a oddal všecko Jesuitům.[7]) Téhož roku řád Jesuitů již sám si ku-

---

[1]) Arch. praž. č. 410.

[2]) Arch. zemsk. Opisy z arcibisk. arch. 1585 Recepta.

[3]) Dekrety 250.

[4]) Rukopis 1. A. 1. 154. Beckovský-Rezek Poselkyně I. 280. zove ho učeným. Druhá Apologie stavů r. 1618 tuto věc vyčítá jakožto provokaci podobojích, viníc z toho Jesuity.

[5]) Rukop. 1. A. 1. 156.

[6]) Koupě a dary k pražs. kolleji viz v arch. praž. č. 215 —2. V Schallerově Topog je plán všeho, co Jesuité pokoupili a shromáždili. Prag III. 40.

[7]) Arch. praž. list. 215 —2.

puje dům od Menšíka z Jenštejna proti mostu za 1000 kop českých, tři léta potom dům s pivovarem v Platnéřské ulici též za tisíc kop. Na počátku chtívali Jesuité od štědrých pánů spíš peníze bezpečné nežli statky nemovité po krajích rozložené a nejistého důchodu.[1]) Statky si pojišťovali zápisem v zemských dskách, což jim protivníci těžce vážili a r. 1618 také neomaleně vyčetli slovy, „že jsou pomocí svých patronů statky pozemské sobě skupovali a do desk zemských je sobě klásti neostýchali, ješto dsky zemské ne pro takové jezovitské a školské klechy, ale pro věrné Čechy vyzdvižené jsou“.[2])

Také záhy přičinily se urozené dámy o to, aby založeny byly v městech venkovských kolleje jesuitské. V Jindřichově Hradci již r. 1565 pečovala o to Anna z Hradce, manželka kancléře Joachima, jenž r. 1565 utonul v Dunaji, spadnuv do něho i s mostem;[3]) snad proto nedošlo tehdy k zřízení kolleje. Kronikář jesuitský zlostně zapsal si, že v tom nezdaru stran kolleje byla „nestálost ženská“.[4]) Po létech, když na místě české šlechtičny Anny vládla v Hradci cizinka, přišla jesuitská kollej k místu přec. Také v Třeboni chystána r. 1566 kollej. Již psáno toho roku do Říma generalu Jesuitův, Františkovi de Borgia, aby poslal Rožmberkovi na Třeboň Jesuity, že prý tu kláštery prázdné, v klášteře kanovníků řeholných prý jediný mnich, a důchod že bude dobrý. Také prý v řádě již několik učených Čechů, což bude činnost podporovati.[5]) Ale kollej tu nezaložena, protože Jesuité nechtěli k sobě přijíti duchovní správu, důchod slibovaný byl jim také malý a taxa, kterou měli platiti papeži, veliká.[6]) Tedy nechali tak. Na místě třeboňské založena kollej na Krumlově, však teprv později (roku 1590).

Podle urozených nejhorlivěji a nejvíc o kollej jesuitskou stáli Plzeňští; synek purkmistra plzeňského poslán k Jesuitům již r. 1558, a otec, kdykoli se potkal s nimi, měl se k nim s uctivou ponížeností. Jesuité však při samém počátku svém, nemajíce dosti členstva po ruce, nemohli Plzeňanům vyhověti.[7]) Roku 1561 zabýval se sám Canisius myšlenkou o kolleji plzeňské; chtěl obsaditi klášter dominikánský, jehož členové, všecko cizinci z Polska a ze Španie, pití vysoce oddaní, zle se chovali. Ale dominikáni zvrhli plán Jesuitův.[8]) Když později protestantství v samé Plzni se ší-

[1]) Rukopis 1. A. 1. 70.
[2]) Krátká správa a odvod 1618. Exempl. v mus. 31. C. 13.
[3]) Tou příčinou zajímavo, že pánovo přísloví bývalo: Respice finem.
[4]) Rukop. 1. A 1. 118. 132.
[5]) Arch. arcibis. Opisy v zemském r. 1566.
[6]) Borový. Brns. 144
[7]) Paměti kolleje Tomek. Č. Č. Mus. 1844. 197. 1 8.
[8]) Strnad Snaby o kollej. Sbor. Histor. II. 334. Beckovský-Rezek Poselkyně II. 254 Tu je otištěn lat. list Canisia o školu v Plzni, tu také list Scribonia v též příčině arciděkanu plzeňskému, v němž kárá „bibulos nonnullos Polonos“.

řilo (arciděkan Fabian r. 1581 sám stal se protestantem), opět vznikaly snahy, aby Jesuité založili v Plzni kollej, snahy tím horlivější, že Jesuité, pobývajíce v době morní r. 1582 v Plzni, zalichotili se kde komu. Velikou přízeň získali se tenkrát u paní, z nichž některé z nejštědřejších zapsali si Jesuité vděčně „in album congregationis". Osm Anen bylo dle zprávy Jesuity Tannera mezi nimi. Ale ani tehda nesplnila se touha Plzeňských. Jednak arciděkan mistr Fabian Sladovský ze Sladova, nástupce prvního Fabiana, o Jesuity příliš nestál, ač píše, že je ctí;[1]) stejně tak ani jeho nástupce Albín jich nechtěl tu míti; jednak chtěli praktičtí Plzňané na chování Jesuitů štědrou podporu z královy komory, ale komora nedala nic; neměla bezpochyby. Když se r. 1584 konečně uvolili měšťané, že na kollej budou ročně vydávati 200 tolarů čili míšeňských kop a obilí za sto tolarů,[2]) přišel první Jesuita pater Nicolaus a po něm tři jiní — ale odešli zase: bylo jim málo, a toužená kollej jesuitská v Plzni nepřišla nikdy už ke skutku.

Za svoji činnost v Čechách, kterouž rozvinuli proti kacířům (in reprimendis haeresibus), obdrželi otcové tovaryšstva Ježíšova již r. 1564 od papeže Pia IV. pochvalné vysvědčení;[3]) čekalo-li se od jich činnosti v prvních létech více zdaru,[4]) bylo takové doufání nespravedlivé; Jesuité činili, seč byli. Na nebezpečné české půdě daleko odvažovali se nejen nahoru směrem k urozeným, jež proti „podobojím" naváděli, než i dolů do vrstev nižších, kde činili totéž. Za čin na nepokojné pražské půdě, byť jakkoli chytrácky a tajně navedeny, přec jen dosti odvážný lze pokládati, když r. 1571 jich návodem (nostris agentibus) zedníci a kameníci (čili architekti a sochaři) pražští, původu italského, jichž tu mnoho přebývalo, a podle nich též jiní katoličtí mistři se zavázali, že nepřijmou žádného tovaryše ani učeníka, jenž není katolického náboženství.[5]) Tu světil účel prostředek!

Na Moravě bylo by bez pomoci Jesuitů katolické náboženství zaniklo dočista. Na Moravě bylo katolictví na horší míře nežli v Čechách. Úřady zemské a městské všecky byly v rukou nekatolíků, strana katolická byla skrovná a nesmělá. Biskupové olomoučtí byli sic katolické víry zástupci věrní, ale nepřívětivostí poměrů umdlévali často; nemělitě podpory dostatečné při dvoře. Jediný hejtman Jan Haugvic ze vší šlechty byl katolík své věci horlivě oddaný a činu schopný.[6]) Biskup Marek Khuen (1553—65)

---

[1]) Arch. arcibisk. Registrata III. Opis v zemsk. arch.

[2]) Archiv musejní. Listiny z Plzně 1584. Též Sněmy VI. 511. Tu je datum 1583.

[3]) Rukopis 1. A. 1. 104.

[4]) Pfrogner. Kirchengesch. 228.

[5]) Rukopis 1. A. 1. 169.

[6]) Kameníček v Sbor. Histor. III. 37. 38. a d. A nověji v Č. Č. Mus. 1894. 97.

chtěl Jesuity do země uvésti, ale neměl na jich výživu tolik, kolik chtěli. Z plzeňského případu, třebatě pozdějšího, čtoucí již pochopil, že Jesuité usazovali se jenom na jisto, vždy chtívali míti pevný úpis o své fundaci a výživě; teprv potom dali se do boje. Ferdinand král r. 1558 úmysl biskupův, aby „jesuiterové“ se vypravili k němu, pochválil. Psal: „Což jsme rádi uslyšeti ráčili, poněvadž tíž Jesuiterové dobrý příklad v svém obcování na sobě dávají, dítky malé se vší pilností vyučují, jakž pak zde ve Vídni a v Praze některé sto žáků mají, a oni by také proti tomu nebyli, toliko aby věděti mohli, jakby bytem i také potřebú tělesnú opatřeni býti mohli, neb od žádných žáků nic neberou, leč jim kdo z své dobré vůle něco dá.“ [1]) K tomuto listu neodpověděl biskup tak, aby Jesuité byli spokojeni.

Teprv když se na stolec biskupský dostal žák jejich z vídeňské kolleje, mladý a smělý Vilím Prusinovský (1565), jenž všecky své síly věnovati chtěl zničení „kacířů“,[2]) po dlouhém vyjednávání uvedeni jsou Jesuité (deset osob) do Olomouce r. 1566.[3]) Že toto uvedení jich stalo se bez odporu, to vykládá se tím, že tehda všecky strany zaujaty byly strachem tureckým. Turek hrozil Vídni a Moravě.[4])

V Olomouci pracovati začali Jesuité stejně jako v Praze. Začali školou. Otevřeli čtyři třídy. Městská rada, poznavši nebezpečí, zřídila také novou školu, jejíž správu dala protestantskému rektorovi. Biskup a Jesuité hned zřídili odvetou seminář pro šlechtické syny a (1567) přidali k latinské své škole třídu pátou. Tedy boj školou. Dvě léta po svém příchodě již měli 70 konvertitů; roku 1569 Jesuitům postavil Prusinovský novou pevnou kollej, v níž uhostili téhož roku 225 žáků. Biskup zamýšlel také zříditi v Olomouci jesuitskou universí, ale zemřel roku 1572, než dospěl k činu.[5]) Za to císař Maxmilian dal r. 1574 jich akademii právo university.[6])

V Brně bylo před příchodem Jesuitů zastoupeno katolictví skoro jen několika kanovníky, kteří nevynikali spořádaným životem. V domech šlechtických konány bohoslužby protestantské a bratrské veřejně a bez bázně.[7]) Na žádost probošta Jana Grodeckého, jenž stal se nástupcem Prusinovského na biskupství,

---

[1]) Arch. místodržit. Missiv. č. 62. 38.
[2]) Schmidl. Hist. Soc. 207.
[3]) Kameníček l. c. 104. Borový Brus má r. 1565. Že před tím již r. 1558 přišli na Moravu podnětem Haugvice, uvádí Weinbrenner v spise Morava a bisk. brněn. 24. Však to byli jen jednotlivci, kteří odešli zase. O jednání s Prusinovským viz Schmidl. Hist. Soc. 211. 212.
[4]) Kameníček l. c. 104.
[5]) D'Elvert. Gesch. der Stud. Anst. 36.
[6]) Müller Olmütz. 121.
[7]) Schmidl Hist. 330. Kameníček l. c. 109.

přišli r. 1570 první dva Jesuité do Brna kázat. Lidé prý [1]) na zemi klekali volajíce: Učte nás, cvičte, my takových slov co živi neslýchali! Dvě léta potom již měli Jesuité zakládací list své kolleje brněnské v rukou. Grodecký jim učinil nadání na ujmu kanovníků ze zboží kapitulního, z čehož potom vznikly spory a soudy, ovšem nikoli s konečnou škodou Tovaryšstva. V kázaních vedli si Jesuité brněnští s velikou opatrností; jinověrců nikterak netupili, jenom svou věc horlivě vykládajíce a dokazujíce. Tím zamluvili se městské radě protestantské tak, že jim sama nabídla kostel. Že bylo Jesuitům opatrnosti potřebí, to poznali r. 1573, když jejich kněz Heller jal se prudčeji kázati proti jinověrcům: lid ho chtěl z kostela vyprati. Císař Maxmilian, Jesuitům nepřeje, chtěl je z Brna vypuditi, ale Jesuité měli mocnou přímluvu a nedali se. Nástupce Maxmilianův, Rudolf, je tu dokona pevně utvrdil.[2])

Dlouho trvalo, nežli vedením Jesuitů v Čechách a na Moravě mohlo katolictví odvážiti se útoku zřejmého: Jesuitům opatrným nejprv záleželo na tom, aby se věc katolická sesílila ze mdloby; oni všude snažili se o lepší kázeň kněžstva katolického, sami jsouce mu vzorem. Oni zastavili, že kněží již tak snadno neodpadávali ke kališným ani k lutherským, ba že naopak z utrakvistů nejeden zanechal kalicha. Za nedlouho oni stali se vychovateli všeho katolického kněžstva světského i klášterského.[3]) Ovšem uvadlé náboženství katolické začalo sic „o překot zkvétati“, ale Lutherští dali se v nářky, že „království, před tím pokojné, divně se rotí a bouří“,[4]) a Bratří čeští vyčítali Jesuitům, že se vždy o to snaží, aby netoliko v náboženských věcech obecných, ale ani jinde mezi učenými lidmi žádné svornosti nebylo, než aby jedni proti druhým v hromadu se mísili.[5]) A proti tomu volali zase Jesuité: „Proč by jim nemělo býti dovoleno tak dobře katolického starožitného náboženství zastávati jako jim, kteří je vyplemeniti usilují?“ [6])

To právo je nepopíratelno, přijde souditi jen o způsobu, kterak Jesuité hájili svého náboženství, a v té příčině navždy budou soudy nestejné. Tolik jest jisto z veřejné historie, že od vystoupení Jesuitů pokládána všecka smířlivost a snášelivost se strany katolické za mdlobu, za slabost; Jesuité drželi se hesla svého generala Layneza, jakž je byl vyložil na sněmě tridentském proti českému kalichu: s kacíři jen ne smlouvati se, těm jenom

---

[1]) Schmidl. 312.
[2]) Kameníček obšírně l. c. 163—168.
[3]) Guarinoni. Grewel. 209. Ob nit die Jesuiter gleichsam der Saamen aller Ordensleut sein?
[4]) Skála. Histor. II. 6.
[5]) Šturm. Krátké ozvání. 28.
[6]) V Apolog. Schmidl. Histor. Societ. III. 138.

čeliti![1]) Skromné a opatrné i laskavé vystupování Jesuitů jinověrci prohlédli brzy, poznali, že je líčeno, a proto byl pokoj, kam přišli Jesuité, za nedlouho ten tam. Jesuité bojovali slovem i skutky, a napadení jinověrci bránili se všelijak. Z obran nejjalovějších byly úštipky. Uštipováno Jesuitům pro jich neobyčejné jméno. Němci je zkrucovali v „Jesu wider", to jest protivníci Kristovi,[2]) Čechové jim přezděli „ježivitů",[3]) „ježkův" i „jezevcův". Při obhroublé nadávce ježek bývali Jesuité spojováni v knihách útočných s ježkem Aesopovým, jenž „se do zaječího hnízda vloudil".[4])

Pamflety a posměšné tabule tištěny o Jesuitech dosti záhy po jich do Čech příchodě, roku 1569 přítel Jesuitů, staroměstský primas Dražický, kramáře, kteří karikatury jesuitské rozšiřovali, z Prahy kázal hnáti pryč[5]) Jesuité odpovídali listy tištěnými, v nichž „staré Čechy v nějakou kacířskou kuklu obláčeli, každý kout vlasti naší těmi obojími spisy utrhavými naplněn."[6]) Na pamfletech nepřestáno. Lid nadávaje i sápal se na Jesuity; již roku 1560 shlukli se lidé v kolleji Jesuitů pražských, vytloukli jim okna, kamna jim pobořili ve školách a znevážili jejich chloubu, Boží hrob nádherný; chodili tě mnozí k dotčenému hrobu nechávajíce klobouků na hlavě a vypouštějíce drsné posmíšky. Arcikníže však chránil Jesuitů v jich začátcích mocně.[7])

Do pražského obecenstva přibyly k náboženským hádkám nové tuhé hádky o Jesuity. Z roku 1571 známe hned dvě, které jsou zapsány v soudních knihách, a jasně osvětlují tehdejší pražské ovzduší. Soused Koník vypravoval v hospodě, že Jesuité chtěli za peníze dovésti toho, aby manželka jeho nechodila do kostelů podobojích; konče vypravování, dodal: „Pohleď, kterak je čert chytrý! Nemůže-li jinak, tehdy skrze peníze!" K té řeči ozval se soused Matouš Beneš tvrdě, že „Jezovité jsou dobří lidé". Pro tuto obranu dali se do sebe, a obhájce Jesuitů obdržel konvicí ránu, pro kterouž pak žaloval v soudě.[8])

Skoro stejně sběhla se druhá scena v hospodě pražské. Z hostí v hostěnici jeden začal mluviti ku krejčímu Mikulášovi, že by „mohl šíti Jesuitům ty karkule rohaté". Aby toto podezření odmítl, rozprávěl krejčí o Jesuitech, že mu chtějí dáti dvě stě kop, aby nebyl pod obojí způsobou. K tomu jal se jiný o Jesuitech

---

[1]) Denis-Vančura. Konec samost. 417.
[2]) Rukop. univ. kn 1. A 1. 112
[3]) V rukp. Bydžovského Rudolfus rex.
[4]) Zrcadlo kacířství od Bruncvíka Novopražského. Univ. knih. 54 E. 169.
[5]) Rukop 1. A 1. 151.
[6]) Zrcadlo kacířství l. c
[7]) Rukop. 1. A. 1 52. 53. R. 1561 určil dva šlechtice za protektory kolleje jesuitské, aby jí chránili.
[8]) Arch. praž. č. 1240. 235.

vypravovati, že „jsou jako ptáčníci, lidi penězi podvozují; nemohúc ptáčník zpíváním přilouditi ptáka, promete humence a prosype, aby ho vždy mohl lapiti". Po těch slovech zdvižena bitva, jejíž následky srovnávati bylo potom soudu Staroměstskému.[1]) Osvětluje tehdejší smýšlení obecné i tato příhoda. Doktor v lékařství Adam Huber z Risnpachu v době morní r. 1568, zanechav své náboženské nechuti na straně, chodil proti vůli svých protestantských přátel hojit Jesuitův, odpůrcův svého náboženství.[2]) Za to voláno naň po ulicích, že jest „Jezuvita".[3])

Druhá pomoc k reformaci katolické mělo býti znovuzřízení stolice arcibiskupské v Praze, od r. 1431 osiřelé. O tu obnovu již dávno děly se pokusy se strany sněmů českých i od krále. Stavové kališní ani katoličtí nechtěli nikda vydati statků, od arcibiskupství bývalého uchvácených, a proto nebyla obnova stolice snadno možna. Také kapitula pražská snažila se o obnovu arcibiskupství českého, r. 1547 podává králi artikule de archiepiscopo constituendo;[4]) ale rozhodné jednání začalo se teprve k roku 1560. Když měl císař Ferdinand jistotu, zahájil 5. října 1561 památnou schůzi v soudním pokoji hradu Pražského, a tu v přítomnosti stavů, obojích administrátorův a konsistoří, kanovníků hradských vyhlásil za nového arcibiskupa Antonína Prusa čili Brusa[5]) z Mohelnice, s červenou hvězdou křižovníka a dotud biskupa Vídeňského. Jakmile papež potvrdil nového arcibiskupa (r. 1562), vydány a přibíjeny jsou na vrata kostelův a radních domů po městech českých královské listy, jimiž se nový arcibiskup oznamoval a zároveň vybízeje strany, aby se podle kompaktat snášely, král sliboval usilovati při papeži, aby arcibiskup a jeho nástupcové směli světiti i kněžstvo podobojí.[6]) Chrám Svatovítský, jenž od roku 1541 po ohni zůstával za 14 let pustinou, jsa právě v prvním roce nového arcibiskupství dostaven, mohl katolíkům býti znamením i nadějí nového vzkříšení.

Brus byl na onu těžkou dobu nejlepší arcibiskup, jehož mohla česká země si vybrati. Muž vysoce vzdělaný a právě proto trpělivý, mírný k jinověrcům.[7]) Krásná jsou slova jeho, když byl r. 1578 o radu tázán, co učiniti s kacířem, odvětil, že na malou haeresi zákon žádá ztrátu ruky, za velikou chce upálení — ale kněz k tomu ničemu že nebude raditi![8]) Kterak dobře stál v nebezpečné době na svém místě, to patrno již z té vytky, že ho někteří stra-

[1]) Arch. praž. č. 1050. 93.
[2]) Rkp. univ. knih. 1. A. 1. 140.
[3]) Schmidl Hist. S. Js. I. 258.
[4]) Borový Acta II. 62.
[5]) V knize loketsk. děkan. jest zapsáno jméno jeho Preiss; jinde Preys, jakož jsme svrchu již citovali.
[6]) List v Beckovského Poselkyni. I. 257.
[7]) Pelzl. Böh. Gelehrt. IV. 21. Borový. Brus. 54.
[8]) Borový. Brus. 227.

nicky vykládali za papežence, jiní za Lutherského — v tom viděti světle, že byl jen a jen spravedlivý a lidský ke všem.

Roku 1564 dána mu v moc censura knih;[1]) ale nevíme, aby protestanté na útisk arcibiskupův spravedlivě byli kdy naříkali. K většímu činu po té stránce došlo jen r. 1571, když rozkazem císařským kanovníci Tomás z Helfenburka a Franta neboli Franciscus sebrali mistru Mitisovi z Limúz v Karolinum hromadu knih kalvinských a cvinglianskych,[2]) při čemž se nedohádáš od koho vyšel počátek k císařovu dekretu. Před tím obdržel císařský dekret administrátor podobojí a rektor university, aby, přiberouce k sobě třetího, chodili ohledávat sklady knihařské, nejsou-li v nich knihy kalvinské, zvingliánské a zvláště Bullingerovy.

S Jesuity, jakož zcela přirozeno, arcibiskup Brus spojení měl; na jejich rady stran opravy kněžského života a zvláště klášterského dbal pilně; kde uznal za moudré, neváhal posílati Jesuity do řeholí, aby vady shledali a spravili, což si Jesuité věrně zapisovali k zásluze své, jednou i s poznámkou neskromnou, že napravili řád i tu, kde arcibiskup nic nedovedl.[3]) Aby však byl otců tovaryšstva Ježíšova tak slepě poslušen jako všickni jeho nástupci až po Harracha, toho říci nelze; za jeho panování neosmělil se Jesuita chlubiti se (jako činil jeden r. 1583), že má větší moc než arcibiskup.[4]) A při tom všem byl arcibiskup srdečně horlivý o věc katolickou. Však kdyby byl dosedl na prestol arcibiskupský místo moudrého uvážlivého Brusa vášnivý a neuvážlivý horlitel, byla by nade vši pochybnost revoluce vypukla o půl století dřív.

Brus byl poslední duchovní kníže, jenž stejně jako Ferdinand I. věřil a doufal ve smír katolictví s odštěpenou českou církví husitskou. A to byl třetí čin k posile katolictva zamýšlený, že král a arcibiskup usilovali o to při koncilu a při papeži, aby Čechům dostalo se kalicha.

Na sněmě v Tridentě zastával Brus obratným a vroucím slovem kalicha přijímání jakožto orator císaře a krále českého; výmluvně a důvody potíral odpůrce, z nichž nejvášnivěji „plane rabiose", vedl sobě generál tovaryšstva Ježíšova. Mluvil jim Brus, aby dbali raději o nápravu mravů nežli o rozmnožení dogmat.[5]) Na synodě návrh laického kalicha nepřijat, sněm zanechal papeži rozhodnutí. A Pius IV. roku 1564 kalich dovolil, vztáhnuv dovolení své dle

---

[1]) Acta kons. II. 384. Borový.

[2]) Rukop. Lobkovic. knih. Acta univers. 43. Č. Č. Mus. 1833. IV. 375. Č. Č. Mus 1847 639. Při tom i v kolleji Karlově pečetěno od rychtáře staroměstského, jenž přišel s kanovníky Mistři bránili, vyčítajíce, že „je to jakoby nějaká inkvisice, jakž tím způsobem se v Hispanii a ve Frankrejchu i v dolejších zemích stalo". Odpověděno jim, že císař o tom všem ví.

[3]) Paměti kolleje. Tomek. Č. Č Mus. 1844. 565. Rukop. 1. A. 1. 25.

[4]) Borový. Medek. 60

[5]) Borový. Brus. 33. 38

přání králova[1]) i na Rakousy, Solnohrad a některé dioecese v Němcích. V neděli 18. dne června roku řečeného kázal biskup z Gurky u sv. Víta o té veliké události; oznamoval, že pro kalich bylo krveprolití a nesvornost v Čechách i v říši; za tou příčinou pry král „mnohokrát s kurfiřty jednal, a našlo se, že ten artikul o večeři Páně jeden jest, kterým by se svornost křesťan vzdělati mohla; kterážto přijímání pod obojí asi před 140 léty v Konstanci na koncilu poodloženo bylo, teď koncil minuly to obnovil s vůlí papeže". Dále napomínal, aby věřili, že svátost jest pravé tělo a krev Kristova, každy aby se připravil s vyznáním hříchů; také podotkl, aby se nehaněly strany pro kalich, před koncilem kostnickým že nebylo zapovídáno přijímání jeho; přivodil též slova sv. Pavla, že bratrská láska mezi nimi býti má, poněvadž jeden chléb jedí a z jednoho kalicha pijí. Na konci radil, aby se věřící napřed ohlašovali knězi, aby věděl, kolik má posvětiti, a dodal vytku podivnou, nepodobnou k víře, že „těchto našich časů na některých místech to se přihází, což (svátosti) ostane, že to na stěnu vlijí nebo do váčku schovají".[2])

Arcibiskup Antonín dne 21. července radostně oznamuje o povolení kalicha, napomínal kněze, aby se dva dni postili a se modlili, „aby ta koncesse byla k svornosti, lásce, míru, pokoji věrných".[3]) Z toho listu hledí na nás církevní kníže, jenž cítěním svym je nejprv věrný Čech, jenž chce pokoji své vlasti.

Ale povolení kalicha Čechům mělo svou slabou stranu. Kalich byl povolen vlastně katolickým laikům; i kdyby tak vyslovně nebylo řečeno bývalo,[4]) mohlo to vysvitnouti z těch ohrad a obmezení všelikerakých, jímž udílení kalicha seslabeno Kdo chtěl kalich přijiti, měl činiti vyznání víry a odříkati se bludův; také bylo podávání svátosti vázáno na určitou formuli slovnou, v níž důraz kladen na učení katolické o eucharistii; za takových podmínek nevíme, komu byla tato koncesse učiněna, katolíci přec o ni nestáli, a všickni jacíkoli „podobojí" byli podle katolického přesvědčení bludni. S větší pravdou se tvrdívá, že ta koncesse byla již pozdě udělena: ale jsme přesvědčeni, že za těch podmínek sto let před tím čeští kališníci byli by ji také nepřijali, jako jí nepřijali mdlí potomci bývalych statných kališníkův. Píše o tom sám arcibiskup, když prý poslal akta o prohlášení kalicha do konsistoře pod obojí, chtěje rád viděti, jakou jeví radost, že stran přijímání spor dlouhý skončen, vrátili mu akta nerozpečetěná se vzkazem, že jim po tom nic. Když prý jim poslal decreta Tridentini, prosili ho, aby jich tím ušetřil, že s tím nevědí co začíti[5]) I kdybychom

---

[1]) Arch zemsk Opisy rukop. Strahov č 111. 659
[2]) Tamže
[3]) Rukop. v bibl Lobkovic. Collect. Bydžovsk. 113.
[4]) Arch místodrž č. R. 109. 14
[5]) Archiv arcib. Opisy v zemsk. arch. 1566.

přijali, že tehda z konsistoře nemluvily vlivy protestantské, vždy zůstávalo splynutí kališnych s katolickou církví na překážce svátostné přijímání nemluvnat a svátek Husův. „Chtějí míti vždy něco svého," tak touzil r. 1566 arcibiskup.[1])

Sotva že ohlášeno povolení kalicha, přišli kněží pod obojí k arcibiskupu, zdali bude světiti jejich žáky — arcibiskup rychle vzkazuje králi, má-li jim slibiti svěcení s tou podmínkou, že odloží přijímání dítek. V tom tedy vězel nezdar.[2]) Sic také Blysaemius, rektor jesuitský, stále naváděl Mystopola, administrátora pod obojích, aby, „může-li jen poněkud, zrušil svátek kacíře Husa" a přijímání dětí.[3]) Není pochyby, kdyby se byl nebál své strany, pokrytec Mystopol byl by tak učinil ochotně.

A přes to, že kněží kališní i konsistoriané jejich donášeli na sebe k arcibiskupu o překot, poddati se a sloučiti se pod jeho moc zřejmě, toho nechtěli. Lze dobře si vysvětliti hněv jeho, když r. 1564 administrátoru do očí pověděl Brus: „Donášíte a kazíte se, já od papeže nemám poručení o vás, já o vás nestojím a mohu přestati na svých!"[4])

Povolení kalicha minulo i u obecenstva bez následků čekaných.[5]) Nevěříme, že proto „mnozí do církve se navrátili", a tím méně věříme, že z týchže příčin katolíci přistupovali k utrakvistům.[6]) Že kalicha povolení nemělo v Čechách následku toužebného, to r. 1570 arcibiskup sám vyznal, a jemu věříme. Psaltě biskupu Segovskému,[7]) že stav víry v Čechách nekvete tak, jak před málo léty z povolení kalicha byl doufal; mnozí ze stavu panského a rytířského i z městského od katolíků daleko se liší, ba od svého prvotního náboženství, které zovou husitským, odpadávají a jiné zhoubné sekty uvádějí.

Pro Moravu nemělo povolení kalicha smyslu dobrého, tu již všickni podobojí byli luterští; proto byl r. 1566 marným králův rozkaz, vydaný na žádost biskupa olomouckého, aby kněžstvo podobojí, poněvadž je kalich povolen, poddalo se biskupovi.[8])

Jesuité poslechli papeže stran kalicha, ale s netajenou nechutí: do svých pražských pamětí si zapsali r. 1564, že je chrám tím poskvrněn.[9]) U křižovníků a na Hradčanech podávali sic, ale

[1]) V téže listině.
[2]) Arch. místodrž. č. R 109 14.
[3]) Rukop. univ. knih. 1. A. 1. 168.
[4]) Arch. arcib. Opisy v zemsk. 1564.
[5]) Psaní arcibiskupovo kardinálu Paleotovi (Borový, Brus. 51) dí, že ta koncesse udělala mnoho dobrého; ale zdá se, že arcibiskup chtěl těmi slovy jen odůvodniti své jednání o kalich.
[6]) Tvrdí Gindely v Bruder II. 12. bez udání pramene.
[7]) Ad episc. Segoviensem v arch. zem. Varia. Original v Litoměř. č. 35.
[8]) Gindely, Bruder. II 35.
[9]) Rukop. 1. A. 1. 102.

ve zvláštní kapli.[1]) Ostatně podávali jen tomu, kdo se u nich zpovídal, a není k víře nepodobno, že jejich podávání byla jen abluce, to jest zalití hostie vínem a nikoli krví Páně. Také většstí duchovní katoličtí někteří s nechutí posluhovali kalichem. Probošt roudnicky Kirchperger vzkazuje kdysi ku kněžské synodě přímo otázku, má-li kněz katolicky dle povolení podávati pod obojí, na sněmě tridentském prý nebylo o tom uzavřeno, nýbrž pod Piem IV. v dvacáté první sessí odloženo, věřící pry ani od katolického kněze nechtívají přijímati, a kacíři prý se posmívají; na konec ouhrnem míní probošt, aby se pod obojí nepodávalo.[2])

Ku kněžím, jimž kalich nemil, postavili se i horlivci z katolických pánův. Hofmistr království Jan starší Popel z Lobkovic na příklad r. 1565 vida, že farář Jonáš v Libochovici dle koncilia a instrukcí arcibiskupské podává pod obojí, hned zadržel mu desátek a hrubě vzkázal, aby toho nechal, nenechá-li, že raději žadného faráře nechce, prý je to podávání kacířské![3])

V prvním čase, zdá se, i když kněz odhodlal se podávati kalich, vznikaly z toho v kostele nepřístojnosti všelijaké: r. 1566 vinil křižovnicky kommendator Zeidler v Mostě faráře Laurenza, že podával pod obojí, a to tak, že ke katolíkům latině mluvil, k těm druhym, mezi nimiž byla i městská rada, německy; nad to pry ještě zkroutil a vynechal hlavní slova ve formuli, papežem nařízené; katolíci prý se z toho velmi pohoršili.[4]) Naposled dospěl arciděkan Wolfgang v Plzni roku 1576 k tomu přesvědčení, kteréž asi nebylo ojedinělé, že z kněží, kteří přicházejí odtud, kdež se kalich podává, ani jeden není upřímný katolík.[5]) Úhrnem tedy smutný vší římské koncesse vysledek! Podobojí o ní nestojí, Lutherští se posmívají, Jesuité mají ji za znesvěcení kostela, Lobkovicovi sluje kacířskou, a katoličtí věřící se pohoršují při samém přijímání.

Nástupce výborného Brusa, arcibiskup Medek, již zřejmě nepřál kalichu,[6]) a koncesse kalicha, vzbouřivši drobet zlosti na všech stranách, hynula sama sebou dávno dřív, nežli ji Řehoř V. ouředně zrušil roku 1622. Ob čas ovšem se vyskytne zpráva, že tomuto onomu faráři dovoleno bylo podati pod obojí, a to z úmysla, aby kommunikanté neběhali k protestantům, ale již to řídké dovolování nebo naopak i rozkazování zdá se svědčiti, že katolické přijímání pod obojí nebylo nic tuze obyčejného.[7])

---

[1]) Slavata. Paměti. I. 40.
[2]) Bez datum Arch. zemsk. Opis z Miscellan. arch. arcibisk.
[3]) Arch. arcib Opis v zemsk r. 1565
[4]) Arch arcibisk. Opis v zemsk r. 1566.
[5]) Recepta arch. arcibisk. 1575. Opis v zemsk.
[6]) Borový. Medek. 28.
[7]) Opačného mínění. Borový. Brus. 51.

Výsledek náboženského zápasu v Čechách byl do té chvíle ten, že katolíci byli obnoveným arcibiskupstvím a činností Jesuitův na prahu nové doby své a plni nadějemi; utrakvisté mdleli dál, a Lutherští byli bez řádu, tedy blízci anarchie. Nejprotivnější byla Lutherským kompaktáta husitská, v nich viděli přední překážku svého nepořádného stavu. Protož sotva že zemřel Ferdinand I. (1564) a nastoupil Maxmilian, spojili se lutherští stavové s Bratry na zrušení kompaktát. A císař nic tomu nenamítal. Maxmilian byl dle Stránského[1]) panovník, jenž „na pokoji nechával svědomí lidí, ne bezbožně o Bohu smýšlejících, a různice náboženské slovem konejšil nikoli mečem". Osvícenou liberalností Maxmilian chtěl všecky strany náboženské uvésti v mír. I protož císař roku 1567 sliboval, že chrániti bude nejen katolíky, ale všecky ty, kdož přijímají „pod obojí" — čímž směli se rozuměti tedy i protestanté. Tak jsou na sněmě roku 1567 staroslavná kompaktáta neslavně vypuštěna ze zemských svobod s dodatkem, aby „mimo víru svatou křesťanskou a pod obojí žádných sekt bludných uvozováno nebylo".[2])

Zavržením kompaktát nebylo však protestantům pomoženo; byli na nejistotách, pokud nedána jim do rukou moc a správa strany podobojí, aby se mohli řádně zorganisovati. A konsistoře jim král nedal! Zůstali tedy i na dále v nepořádku a bez hlavy. Brzy potom roku 1571 žádají stavové, když prý od r. 1567 kompaktáta nejsou náboženství v zemi přijaté a oni se konsistoří podobojí nespravují, aby patent proti Pikartům a jiným učením jich se netýkal;[3]) a dále pak žádali v suplikaci, aby propuštěna jim byla augšpurská konfessí. Proti té žádosti podal arcibiskup s kapitolou svoje ohrazení, a král odvětiv, že musí hájiti starých řádů, nechal všeho při starém.[4])

Téhož roku 1571 podařilo se Jesuitům skrze své urozené příznivce dostati do konsistoře podobojí za administrátora Dvorského z Helfenburka, kterýž, stavě se býti kališníkem, budil odpory všeho kališného kněžstva, tak že jen ochranou arcibiskupovou mohl se udržeti při svém úřadě. Jsa v rukou Jesuitův a přijav od nich svátosť pod jednou, stařec ten chtěl, jakož se slušelo, zanechati úřadu svého, však přemluvili ho, aby zůstal, prý takto víc prospěje katolické věci.[5]) Vetchý muž ten nutil se býti vhod: jeho přičiněním usnesla se r. 1572 konsistoř podobojí, že bude páliti lutherské knihy, zachovávati všecky ceremonie katolické, vystavovati monstranci, zpověď že zavede, kněží že mají nositi pleše, a u kterého nalezeno bude okruží u košile nebo na

---

[1]) Respublica Stránsk. Překl. Tonner. 201.
[2]) Rukop. mus. II. A. 27.
[3]) Arch. místodrž. R. 109. 14.
[4]) Obšírně Gindely Brüder II. 57. 60.
[5]) Tomek. Č. Č. Mus. 1848. 458.

rukou, aby zaplatil pokuty 4 groše české.[1]) Konsistoř podobojí teď pilně nařizovala i vykonávala rozličná processí, jimž se před tím všelijak vyhýbala,[2]) zvláště nařídila a dovedla, že o processí božího Těla a v křížové dni všecko žákovstvo školní přes nechuť a vzdory učitelů musilo v průvodě míti účastenství.[3])

Takž konsistoř podobojí, jsouc již v srozumění s katolickou, postavila se rázně proti protestantům na veliký hněv jejich. Konsistoř i kališníci sluli teď protestantům vůbec jen „husaři".[4]) Roku 1574 svoláni farářové pražští v hromadu a při tom od konsistoře k nim promluveno, „kterak sektáři a jiní nepřátelé všudy po krajích usilují, kterakby náboženství pravé, zvlášť konsistoř, mohli zkaziti a nové učení, jako confessionem augustianam, do tohoto království uvésti, protož hleďte napomínati lid k modlitbám za církev, aby Bůh jim ty šiky jich ráčil zkaziti". Farářové, mezi nimiž na všecken způsob byli protestanté, pokorně odpověděli ústy jednoho, že „sami naslejchají o tom, že ti sektáři a nepřátelé církve boží se rojí, šikují a bouří"; uznávajíce modlitbu za církev býti věcí slušnou, slibují, že budou při Jejich Milostech v konsistoři zlé i dobré podstupovati.[5]) A téhož léta předstupuje administrátor s konsistoriány před radu Staroměstskou a potom i Novoměstskou v den jich obnovy úřední, a učiniv dle zvyku přání, jal se naváděti proti protestantům. Žádal, aby radní páni „nad náboženstvím a řády starobylými ochrannou ruku drželi, sekt a postranních domovních schůzí nedopouštěli, poněvadž z roztržitosti u víře nikdy nic dobrého v této zemi nepocházelo, jakž toho kroniky české ukazují".[6])

Protestanté neskládali rukou v klín, alebrž všemi cestami snažili se o svůj vzrůst, zvláště za nového císaře a krále Maxmiliana, o němž psal Bedřich z Valdštejna r. 1556 „držím, že by to rád viděl, kdyby všickni, co jich na světě jest, pod obojí přijímali.'[7]) Ovšem od té doby, o níž jednáme, změnil se Maxmilian, ale nikoliv tou měrou, aby někomu v jeho náboženství násilně překážel. Nastaly tedy protestantům volnější časy. Již přiházejí se častěji schůze kalvinské, zvláště v domech cizích kupcův pražských[8]) Osadní pražských farností zastávají se teď směleji svých farářů protestantských proti konsistoři, kteráž je ráda od far odháněla. Roku 1564 přišli vyslaní od osady sv. Mikuláše staroměstského

---

[1]) Musejní diplomatář. 1572.
[2]) Arch. místodrž. Missiv. č. 62. fol. 293. R. 1560 byl o to vzhůru arcikníže i král, že konsistoř a faráři pražští nekonali processí božího Těla. Vymluvili se, že konali v kostele pobožnost.
[3]) Arch. zemsk. Varia. 1572.
[4]) Arch. zemsk. Opis z arcib. 1573.
[5]) Arch. zemsk. kn. konsistorní. O. 5. 181.
[6]) Kn. konsistorní O. 5. Arch. zem. 183.
[7]) Zemsk. arch. Opisy z Hradce Jindř.
[8]) Na Malé Straně u Filipa de Boys 1573. Arch. místodrž. R. 109. 1. 9.

do konsistoře, žádajíce, aby jich farářem nebylo „vikláno“, aby nebyl „vrtkán“, nekáže-li, jak konsistoř chce, to prý dobře; kdyby poslechl a kázal, jak chce konsistoř, „kázaní by se vztahovalo ke krveprolití“; že nevystavuje monstrauci, to také dobře: osadní prý svatá písma čtou a jim rozumějí, že takové vystavování večeře Páně k spasení jim náležité není.“ [1]) Konsistoř má od nastoupení Maxmilianova čím dál větší potíž s faráři pražskými, od osadních chráněnými. Přes tu chvíli volá některého, že nenosí pleše a že ji nazval cejchem [2]) nebo jináče hůře. Teď již velmi často napomínáni faráři a voláni stran ceremonií, které libovolně ve smyslu protestantském proměňovali. Roku 1564 dostalo se farářům od Mystopola administrátora důtky, že missály mění v kollektách, a menší kanon že vůbec neříkají, tvrdíce, že jsou to lidští nálezkové; poněvadž konsistoř se v tom ještě nezměnila, a oni jí připověděli poslušenství, a k missálu tomu se světili, protož aby ho neměnili; „víme“, tak pověděli konsistoriáné farářům na odchod, „jak se při tom chovati máme, abychom neludračili dušemi lidskými“. [3]) A v malém čase zase jsou voláni farářové do konsistoře, aby se „při chvále Narození božího spolu s církví se všemi svatými a anděly božími srovnali“, při čemž jim (Lutherským) se stanoviště husitského výtka učiněna, že dítkám nechtějí podávati. [4]) Roku následujícího volán dokonce farář hlavního a „vzorného“ kostela Tynského, Mikuláš, se svým kaplanem, že „přední kostel v řádech mění, že káže divně o panně Marii a učí, že není pekla“. K čemuž farář jen krátce odpověděl, že tak nesmýšlí, a peklo že jest. Na konec oba napomenuti, aby „mšálu nepřešívali, by pak v jiném kostele nebylo, tu že býti má“. [5]) Z posledních slov vysvítá, že konsistoř kališná přes všecku pomoc katolickou již ani na všecky kostely pražské nestačila.

Lutherští farářové, byvše do konsistoře citováni, obyčejně nepřiznávali se k protestantství, zapírávali a vymlouvali se, ale již také přiházely se výjimky. Na příklad roku 1565 farář sv.-Mikulášský Turek byl z těch, kteří se nebáli vyznati víru jinou, nežli měli konsistoriáné; Turek nevystavoval svátosť, zřejmě odvolávaje se na Luthera a Melanchtona; konsistoř ho zavřela, ale od fary hned nevyhnala. [6]) Za administrátora Dvorského, jenž byl přítel Jesuitů, bylo nepravým kněžím podobojí hůře. Roku 1573 chtěl hromadu pražských farářů, že nesvětili hromnic, zavříti a odpustil jen na veliké jich prošení. [7])

[1]) Arch. zemsk. Opisy z arcib. arch. 1564.
[2]) Tamže. Zápis. 1564.
[3]) Tamže. 1564.
[4]) Tamže. 1564.
[5]) Tamže 1565
[6]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1565.
[7]) Rukop kn. konsistor. O. 5. 83. Arch. zem.

Na venkově rozšiřovali protestantství jako v předešlých obdobích pořád stejně horlivě kollatoři. Když arcibiskup žaloval, obdržela vrchnost protestantská napomenutí, výtku i hrozbu, ale přes to šla svou cestou dále. Který kněz strhl se konsistoře, chtěje býti zřejmým protestantem, vždy našel některého pána. Ba hrozívali konsistoři neposlušní kněží, že strhnou se její právomoci a „dají se pod pána".[1]) Sám podkomoří Burian Trčka z Lipé oznámil konsistoři r. 1573, že svého kněze za nepořádného nemá a na to, je-li pořádný, se neptá, také že ho nemíní propustiti a poddaní jeho že „nestojí o svěcení vody a soli, aby čarovali" a chtěla-li by v statky se vkládati, že to vznese na krále.[2]) Páni si nedali tedy od nikoho rozkazovati. Slavata roku 1572 dokonce tvrdil, že už přijal augšpurskou konfessi a že nestrpí na svém panství nikde or átův. Dle zprávy děkana jičínského Václava (r. 1572) na celém panství tamějším z rozkazu vrchnosti sebrány a odstraněny byly monstrance, aby kněží k nim nemohli.[3])

Šlechtě pomáhali k šíření protestanstva také císařští hejtmané, usazení na správu statků královských. Za nejvíce provinilého kladen byl v těch létech od konsistoře podobojí pardubický hejtman Jiří Adelspach z Damhorstu; u něho na panství prý nejvíc kněží ženatých; i na děkanskou stolici v Pardubicích usadil podezřelého kněze z Moravy Krištofa.[4])

Protestantství všech odstínů a sekt šířilo se a upevňovalo se také v královských městech o překot. Učiníme o jeho pokrocích od r. 1562—1575 zase jaký taký přehled.

V severních končinách naší vlasti protestantství houstlo, dobývajíc sobě nových stanovišť. V Chomutově strana katolická stěží držela se. R. 1563 píše hejtman Oulička z Chomutova arciknížeti,[5]) že v městě kázal mladý kněz proti mši a podával pod obojí; prý ho proto poručil vzíti do vazby, ale kněz utekl; z té příčiny tedy že zavřel všecky konšely. A po hejtmanovi r. 1565 žaluje farář Weiss, o němž hejtman psal, že se opíjí na zhoršení jinověrců, témuž arciknížeti Ferdinandovi, kterak tuze tlačí se sem kněží lutherští „aus deutscher nation in löbliche böhmische kron" a ubírají starému náboženství fary.[6]) Nástupci jeho, knězi Carchesiovi, vidělo se r. 1569 žalovati na všecky městské synky, že si dělají z katolických obřadů posměchy: pry v šenkovních domech provozují mše, po mši vyleze jeden na stůl a káže; staří kromě toho pry mu vzkazují, že nepůjdou do kostela, bude-li podávati pod jednou.[7])

---

[1]) Konsist. knih. rukop. O. 5. 14. Arch. zem.
[2]) Tamže. 85.
[3]) Tamže. 16.
[4]) Žaloba konsistoře. Sněmy V. 301.
[5]) Arch. inšprucký. Opis v arch. zem
[6]) Arch. inšprucký. Opisy v zem. arch. 1565.
[7]) Arch. arcib. Correspond. sub Ant. Opisy v arch. zem.

Tentokrát však hejtman Aulička zastal se mládeže: prý tu slavil svatbu Zdislav Boreň, služebník arciknížecí, a na té svatbě zvolen kdosi za blázna čili „štokfiša“, aby konal kázaní bláznivé; vykonal je, a za to seděl štokfiš deset dní. Byť i rok potom (1570) psali Chomutovští o katolického faráře,[1]) patrno ze všeho, že protestantství mělo v městě, druhdy tak protihusitském a německému řádu až do roku 1488 náležitém,[2]) půdu dobře upravenu dokonalému vítězství.

Také v Kadani bylo katolíkům ustupovati. Roku 1564 stěhují se odtud františkáni, a třeba že je r. 1575 Jiří Popel Lobkovic uvedl zase, patrno, kterak byla jim tu půda vrátka. Mnoho přispěl zdejšímu protestantství česky kněz Jan ze Žaboklik, jenž tu provozoval obřad bez missálu a všelijak se lutherským měšťanům přizpůsoboval, až ho konsistoř odtud vypudila přece. Když ho posílali r. 1565 konsistoriáné pražští podobojí na Moravu, napomínali ho, aby se tam držel ne „po kadaňsku“, ale podle konsistoře; vyčetli mu, že v Kadani nepožíval missálu, kající kněz přiznal se k té vině, tvrdě, že latině mnoho neumí.[3]) A téhož roku, co nucen kněz Jan Žaboklický stěhovati se z Kadaně na Moravu, žaluje arcibiskup arciknížeti Ferdinandovi do Jana Bohnického, hofrychteře, že v Kadani proti smlouvám stavovským vyloučil z rady všecky katolíky a nevsadil, jak prý v Čechách obyčej, do rady utrakvisty, ale Lutriany.[4]) Skoro věříme, že v Kadani roku 1574 již sotva 14 osob bylo katolických.[5])

V nedalekém Mostě roku 1564 měli bouři o protestantský pohřeb. Do té doby pochován leckterý protestant pod rouškou podobojích na hřbitově farním, vždyť od r. 1485 konali bohoslužbu katolíci i podobojí v témž městském chrámě hlavním,[6]) a to jedni hned po druhých. Snášeli se tedy jako tak; ale Michal Rust, farář, onoho roku 1564 nedovolil ke kostelu pochovati stavitele Eulenspiegla i zakázal, aby mu zvonili. Tedy seběhlo se 400 lidí, mezi nimi byli i radní páni, a ti zpívajíce ku pohřbu pochovali Eulenspiegla na hnev farářův. Z toho ovšem žaloby a nářky. Magistrát prosí arcibiskupa za volnost pohřbů;[7]) arcibiskup nedovolil; prosí arciknížete, ten dovolil; načež farář vzdorně oznámil, že mu nic po rozkaze světském, že poslouchá vrchnosti duchovní.[8]) Do budoucnosti tedy smutná vyhlídka.

V okolí mosteckém měli v Novosedlech za faráře vyběhlého mnicha, jenž vynechával „kanon“, a v Jiřetíně měli faráře, jenž

[1]) Recepta v arch. arcib. 1570. Opis v zem.
[2]) Arch. místodrž. B II. 350. Opis v zem.
[3]) Arch. zem. Opisy z místodrž. arch.
[4]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1565.
[5]) Stocklöw. Buch der Heimat 306.
[6]) Stranský. Respubl. V překl. Tonner. 44.
[7]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1564.
[8]) Cori. Brüx 172.

veřejně chodil s manželkou a dětmi svými.[1]) Tiť oba po našem soudu jsou již protestanté. Roku 1564 učinilo protestantství také do Mašťova veliký a rozhodný krok: Jan Valdemar Lobkovic žádal arcibiskupa, aby směl k vůli své manželce uvésti kněze „podobojí" do Mašťova; v prosbě své vykládá arcibiskupovi zcela vážně a upřímně, že pan Kristus ustanovil svátost podobojí a ne pod jednou.[2]) Že mínil Lobkovic kněze protestanta, o tom z dalších událostí Mašťovských není pochyby.

Na Ronšperce a v Boru upevňovali lutherství Švamberkové; roku 1571 podává o nich arcibiskup zprávu místodržícím, že vyhnavše kněze řádné, uvádějí nepořádné; touží, že vyhnaný kněz Valentin přec hotov byl podávati pod obojí.[3])

Také v Podbořanště vykonávala vrchnost reformaci lutherskou, a což podivně! Když roku 1565 v Podbořanech vykonal kněz Řehoř processí katolické, vyzvala ho vrchnost, Jan Chrt z Ertina, do hospody, tu mu pan Chrt nadal lotrů a zpoličkoval kněze a potom ho zkracoval na desátku, až musil odejíti z fary.[4])

V Teplé zastavil zrůst protestantů teprve roku 1578 člen tamějšího řádu Lohel.[5]) V Plané měl tou dobou Griespek faráře, s nímž o víru nebylo již potřebí se práti: byl to Adler, kněz ženatý, jenž epištolu a evangelium zpíval německy, katolické řády všecky všudy odstraniv. Když ho chtěl arciděkan plzeňský, Jiřík Netolický, visitovati a napraviti: vzkázal mu Griespek, přijde-li, že dá k šturmu zvoniti a své poddané že na něho pustí.[6]) Tu již nedalo se protestantství zatlačiti ničím.

O Loketsko péči měl Brus na počátku svého úřadu pilnou, ale nestačil. Roku 1564 volá z loketského kraje všecky pastory před sebe, aby mu za svou smělost odpovídali.[7]) Toť jisto, že nepřišli. Téhož roku v konvokaci křižovnické ustanoveno, aby farář v Lokti byl děkanem nade vším krajem. Patrně pro dohled pronikavější.[8]) Ani to nezpůsobilo nápravy. Úhrnem v Loketště odráželi křižovníci červenou hvězdou protestantství s tak malým zdarem, že do r. 1577 mimo Chlum a Kinšperk všecky fary i Karlovarská jim pobrány a pastory obsazeny.[9]) Asi málo prospělo, když pohněvaný arcibiskup jakožto velmistr roku 1573 odkázal desátky a důchody ze tří vesnic, z nichž právě byli křižovníci vypuzeni,

---

[1]) Borový. Brus. 212.
[2]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1564.
[3]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1571.
[4]) Tamže 1565.
[5]) Čermák. Premonstrat. 59.
[6]) Arch. arcib. Opisy v zemsk. 1565.
[7]) Lib. memor. decan. Cubit. Opis v zemsk. arch.
[8]) Tamže.
[9]) Arch. místodržit. R. 109. 15.

k špitálu loketskému.[1]) V městě Lokti nevedlo se katolictví nic dobře. Roku 1565 mají tu učitele kalvinské, a když Brus r. 1568 neměl, koho by sem za děkana poslal z bratří svého řádu, dosazen Hinitius, kněz světský, na faru křižovnickou, a toho kladou paměti za hotového kacíře. Ale Loketským se líbil. Vždyť roku následujícího (1569) křižovníka Rubnera už ani k faře nepustili. Lutherští faráři tu seděli do roku 1594.[2])

Útok na křižovníky a katolické državy šel v těch časech již také z Chebska: roku 1565 žaluje Kinšperský farář Řehoř Nosvic arcibiskupovi, že náboženství katolické tiskne nejvíc hejtman chebský a s ním Lorenz Schönfelder, nejvyšší superintendent luthersky v kraji chebském.[3]) Do Chebska, jež bylo pod biskupem řezenským, vnikly začátky protestantství plnou silou, když odvolal katolického kněze z kommendy své německy řád, jenž se byl již roku 1525 dal na lutherství. V polovici XVI. věku neměl tu katolického kněze.[4]) Zůstávali tu sic křižovníci, františkáni, dominikáni a klarisky, ale ti již proudu nezadrželi. Klarisky utíkaly z kláštera a vdávaly se, r. 1559 ušla i abatyše Marketa, františkáni utíkali též; dominikáni věnovali se víc pohoršlivému životu, než aby byli hájili svého náboženství.[5]) Také křižovníci, kteří mohli poněkud čeliti, neopatrně oslabovali svoji sílu nezřízeným životem. Roku 1564 prosí úřad chebský arcibiskupa, aby jakožto hlava křižovníkův mravně zlepšil jejich špitál i kněze, prý to samá ženská, samé pití.[6]) Touž skoro dobou došla také z Kirchbirku zpráva arcibiskupa, že pro nepříkladný život faráře křižovnického již jen 4 osoby po všem okrese jsou katolické.[7]) Lze říci, že proudu protestantskému, od hranic pořád se přivalujícímu, stěží byli by odolali křižovníci i nejpříkladnějšího života; větší byla vada v obraně katolické v těch stranách ta, že arcibiskup při nejlepší vůli neměl vždy dostatek spolubratří křižovnických, aby je sem posílal. Žádát ho roku 1564 sám magistrát chebsky za kněze, o něž prý je tu veliká nouze.[8])

Světské kněžstvo bylo tu v Chebště nad klášterníky horší, nemravnější. Z roku 1560 zachoval se o lehkosti jeho tuze hrozny obraz.[9]) Roku 1565 byli světští kněží od rady napomenuti, aby nespávali v opilství na ulicích, že by tovaryši řemeslní jim mohli ublížiti![10]) Když se za těchto poměrů neutěšenych protestantství

---

[1]) Arch. místodrž. R. 109. 15.
[2]) Zpravy z lib. memorab. decanat. Cubit. Opisy v arch. zem.
[3]) Arch. arcib. Opisy v zemsk. 1573.
[4]) Gradl. Die Reformat. im Egerlande 6.
[5]) Týž. 13. 14. 75. Smutné uvádí doklady z archivu chebského.
[6]) Arch. arcib. Opisy v zemsk. 1564.
[7]) Borovy. Brus 202.
[8]) Arch. arcib. Opisy v zemsk. 1564.
[9]) Gradl l. c. 16.
[10]) Týž 74.

v Chebě zmohlo, pastor Jeroným Thilesius na pobídku landkomtura německého řádu přibyl a uveden jest do kostela. Městská rada určila, že v choru kostela bude bývati „mše papežská“, v ostatním kostele že budou sloužiti kněží lutherští. Thilesius sestavil normam reformationis, a protestantství valilo se nově přibylými predikanty do všeho kraje bez překážky.[1]) V Chebě r. 1566 byla již protestantů většina a farář i superattendens Paceus hrubě píše radě městské, že v chrámě nechce býti pospolu s katolíky; ti že jsou mu „ungeziefer“.[2]) A provedl to, že katolické bohoslužby jsou obmezeny. Katolíci žalovali; konšelé chebští roku 1567 v Praze, kamž citováni, se vykroutili obratně. Vrátivši se domů z Prahy, povolala před sebe rada na rathouz dominikány, františkány, špitálního mistra křižovnického a kněze lutherské a všem stejně oznámila „císařské rozhodnutí“, aby se vespolek nehaněli, aby drželi se textů písma a pravdy. Roku 1569 žaluje císaři na místě utištěných katolíků biskup řezenský, ale s malým výsledkem.[3]) Na historii chebského protestantstva nejlíp se ukazuje postup, jak ho později líčil Slavata: jinověrci nejprv chtějí, aby nebyli v svých svědomích stěžováni, když toho dosáhnou, chtějí, aby směli své náboženství provozovati, když i toho dojdou, chtějí míti s katolíky rovnost v kostele, a když konečně i toho se jim dostalo, vyhánějí katolíky z kostela ven.[4]) Ovšem nestranný soudce ví, že to, co tu píše Slavata, je ráz kde které tehdejší strany náboženské. Slavata sám nechoval se snášenlivěji.

Kolem Děčína již všude bylo lutherství pevné a sceleno: r. 1572 visituje zdejší fary superintendent z Perna Saského dr. Stössel, a lutherští kněží konají synod v městě Děčíně.[5]) V Hrobech měli roku 1574 faráře českého Kratěnu, který již nechodil jako kněz, a jsa ženatý, vydělával si peníze velmi často po světsku. V Litoměřicích tou dobou nikdo nechtěl choditi na processí, z domů se lidé dívali a smáli se, když děkan tu ceremonii podnikal; vida, že si toho již nikdo neváží, ptal se děkan Mikuláš r. 1565 purkmistra a pánův, co činiti. I odpověděli, aby dělal, jak se mu vidí, kteří budou chtíti jíti, aby šli. A nešel pak zase nikdo. Protestantství však v Litoměřicích nebylo ještě docela uvědomělé. O Veliký pátek konány ještě pořád po starém způsobě ceremonie a české modlitby i průvody kolem kostela, při čemž nezapomenuto ani „chřestačky“.[6])

Pokroky lutherstva v děkanství ousteckém poznati ze stížnosti tamějšího děkana Nethera, an roku 1564 oznamuje arcibiskupovi, že lutherských farářů tu neustále přibývá.[7]) Minou dvě léta, a

---

[1]) Gradl. l. c. 25. 39.
[2]) Týž 50.
[3]) Týž 59. 84.
[4]) Slavata. Paměti. I. 44.
[5]) Arch. arcib. Opis v zem. „Recepta“. 1567—69.
[6]) Arch. arcib. Opisy v zem.
[7]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1564.

děkan s hněvem nucen ohlásiti arcibiskupovi, že z města mnozí utíkají se k pastorům vůkolním.[1]) A opět minou dvě léta, a již káže pastor Kriesche v samém městě a sestupuje se samostatná osada protestantská čím dál víc rostoucí.

Dále na východ v Lípě České, Berkům náležité, měli protestanté roku 1569 svobodu a kostel svůj.[2]) Roku 1573 konáno tu poslední katolické processí Božího těla,[3]) však městský kostel protestanté v Lípě ujali teprv po majestátě.[4]) R. 1566 v Jablonném kněz protestantský zazdil katolické ciborium,[5]) a vrchnost jeho, Berka z Dubé, povolávaje všude německé predikanty z Wittenberka, dokončil i v těchto stranách zápas konečným vítězstvím protestantstva. Do Bělé byl poslán od arcibiskupa kněz tak neobratný, že hrabě Thurn r. 1572, vrátiv ho, vzal si kněze z Wittenberka, ale při tom tak bláhový byl, že prosil arcibiskupa o jeho stvrzení.[6])

V těch létech také v Trutnově dokonán zápas. Farář Hinz roku 1564 žaluje arcibiskupovi na predikanty zdejší a okolní, na jich zmatená kázaní, prý každý říká něco jiného; a maličko potom již stal se sám protestantským predikantem, a to, dle městského kronikáře, vzorným predikantem, jenž tu reformoval úsilně. Nejprv kázal zvoniti o Veliký pátek, zakázav řehtačky, pak odstranil všecky ceremonie;[7]) po něm pokračoval farář Hirš, o němž prameny dí, že byl piják (bibasticus),[8]) ale nedí, že by to reformaci protestantské bylo škodilo; náboženský převrat tu dokončil Jan Timus roku 1572. Kterak málo bylo tehda vítězství náboženského zápasu závislé na příkladném chování kněží těch či oněch, to patrno na Timovi, právě psaném. Od lavic v kostele bral po 2 groších s pohoršením lidu, svíce bral si domů, prý na studie, a s měšťany tak se rozešel zle, že ho naposled nepustili do kostela, aby proti nim nekázal[9]) — a přes to on to byl, jenž dokončil protestantskou reformaci zdejší!

Na protější straně Českého království ozývá se roku 1566 zoufalá žaloba děkana v Tachově, že haeretici se mu vší mocí derou v dekanát.[10])

Z měst dále v zemi pozorujeme pokrok protestantský ve Stříbře. Farář zdejší roku 1572 povolán do konsistoře podobojí, aby se spravil, proč kázal proti processím.[11]) Téhož roku dostávají

---

[1]) Arch. zemsk. Opisy z arcibis 1566.
[2]) Rukop Kniesche. Chronik Museum. VII D. 1.
[3]) Mittheil d Ver f. d Gesch. d. Deutsch. XXIV. 44.
[4]) Wolkan. Studien zur Reformationsgesch. Nordböhm. I 9
[5]) Arch zems Opis. z arcib
[6]) Arch. zems. Opisy z arcib.
[7]) Hüttel. Chron Trauten. 350.
[8]) Lippert. Trauten. 59
[9]) Hüttel. Chronik 199 214 Lippert. Trauten. 27.
[10]) Arch. zem. Opisy v arcib.
[11]) Kn. konsist. v arch. zem. O. 5. 23.

Lounští od konsistoře důtku, proč kněze Jiřího vypudili; prý také jeden z předních měšťanů mluvil, kdyby u nich kněz s processím šel nebo monstranci vystavil, že by ho kyjem zbil. A roku potom následujícího nový děkan lounsky Havel Turnovský chce odtud živou mocí pryč, protože „nelibost proti mně vzali pro mistra Wittenberského, purkmistr mluvil, že o mšení nestojí, a když sem do chrámu šel, hodil někdo ke mně kamenem, však se chybil“.[1])

V týchž létech dožila se i Plzeň „vždy katolická“ začátků těžké náboženské krise. Roku 1568 oznamuje Wolfgang, farář Plzeňských, že v městě přebývají „haertici non pauci“, tedy mnozí kacířové.[2]) Následujícího roku budilo v Plzni nemalé vzrušení, když byl obraz Kristův před klášterem bosáckým skydán hanebně, a list papežský, jímž se oznamovalo věřícím jubileum, smazán a strhán na dveřích kostelních. Odpovídaje Plzňanům o tom, Jan mladší z Lobkovic diví se, že v obci trpí „Kropáče, který chce býti vždy velmi učený, a kosináře Benedikta všetečného“.[3]) Tuť dovídáme se, kdo tehda stál v čele ruchu protestantského v Plzni. Vyskytují se však již také jména jiná, a hnutí dostává kalné vlny. Řehoř Vlk lepí roku 1570 potupný o arciděkanovi list na domy nárožní.[4]) V domech šenkovních obyvatelé mají hádky náboženské a rouhavá psaní v kostelích po stolicech, cedule po dveřích kostelních a farních, v nichž katolická víra a řády její zlehčovány, osob duchovních nevážně dotýkáno, hojně se lípají a metají.[5]) Dověděv se Maxmilian král věcí těch, psal pohrůžlivě do Plzně a vytýkal, že jsou v tom novém náboženství i některé osoby z prostředka radního, zvláště písař městský; komu prý se starožitné náboženství katolické nelíbí, nechť se vystěhuje.[6])

Některé osoby přinuceny jsou r. 1575 před konšely učiniti zprávu o svém náboženství. Jeden z nich, Jan Vincenc Rajský z Dubnice, vyznával, že je vychován v konfessí augšpurské, že neklátí se jako tresť větrem každým, netupí žádného a snášeje se v svornosti se všemi že doufá s radostí slavného příští Pána Ježíše Krista, když souditi bude živé i mrtvé. Jiný, apatykář Fojt, popřel jen, že nedrží s Kalvinem ani Zwinglim; třetí, konšel Krumlovský, přiznával se býti jen utrakvistou. a tím způsobem vedli si také ostatní, díl se přiznávajíce, díl odpírajíce. Tím výslechem zatím skončila se akcí proti protestantům, ale jen na krátko; v čas památného sněmu, téhož roku 1575 zahájeného, dali protestanté podnět, a zápas strhl se znova a prudší.

Jestliže do Plzně tisklo se protestantství a popadlo již mnoho osob, v sousedních Rokycanech touž dobou zhynulo katolictví do-

[1]) Oeconom. v arch. zem. B. 11. 124. Též O. 5. 124.
[2]) Arch. arcib. Miscell. Opis v zemsk. 1568.
[3]) Arch. arcib. Opis v zemsk. 1569.
[4]) Tamže 1570.
[5]) Plachý-Strnad. Paměti 61—65.
[6]) Rukopis Plachého v mus. praž. 12. Též u Strnada.

cela. Jen dvě osoby byly ještě toho náboženství: jakýs chudý krejčí a — farář. Roku 1570 píše dotčený knéz Andreas Piessinus arcibiskupovi, jenz ho sem dosadil, že je tu v nebezpečenství života a že touží odtud. A ky div! Když nechtěl Ondřej Pěšín dáti v den Husova svátku zvoniti, seběhše se Rokycanští zvonili sami, bakalář je vedl, v kostele oslavili slavnost sami a na konec chystali se faráře svého bíti.[1])

V arcidékanství Plzeňském také široce již vězelo protestantství; aspoň kněží v Nepomuce, Milči (Mileč), Myslivě (Myslivo), v Žinkově (nyní Žinkovy), Polyni (nyní Poleň), v Chudenicích, v Mytě, v Beneticích a v Zvíkově, kteří se bez omluvy nedostavili před arcibiskupa, když roku 1566 svolal konvokaci do Plzně, jsou nekatolictvím velmi podezřelí.[2])

Lutherské osady a chrámy, o nichž není pochybnosti, v západních oněch končinách byly tou dobou v Kdyni, v Oubočí, na Přimdě, v Kolovči. Praelát Václav Frumholt horšovotýnský chce roku 1571, aby kostely v obcích jmenovaných byly zavřeny, predikanti, které vždy jen lotry zove, vyhnáni, a to proto, že prý mu jejich posilkou i domácí sektáři píší na kostnici.[3]) V samém Týně Horšově měl praelát tolik „pod obojích“, že byli až do omrzení. Ale stíhal je krutě. Roku 1571 dal příchozí ženu jakous náhle umrlou o níž se domníval, že lutherská, s hanbou v poli k cestě pochovati jako zločince. To mu vyčetla Alžbeta, urozená vdova z Lobkovic; vyložila mu, že tu od starodávna mnoho bývalo pod obojích a že „podle koncilu tridentského všude v koruně přijímání pod obojí za křesťanské je prohlášeno, ale teď zas že se jim to popírá, a proto běží každý, kam ví pro spasení své“. Ta žena přišla sem na pouť, a praelat prý ani neví, byla li pod jednou nebo pod obojí.[4])

Také v Rožmitále byli protestanté; r. 1572 sloužili tu dva Lutheriané „novou msi“;[5]) téhož roku slavil na faře v Domažlicích luthersky knez Tomáš svoji svatbu[6]) V Prachaticku, na Táboře a v Susicku vsude již byli lutherští kněží, upevňující svoji víru. V Prachaticích samych nechtel roku 1566 farář Benedikt svatých olejů;[7]) toť znamená, že nedržel s katolickou církví. Roku 1564 volán z Cirkvice farář do konsistoře pražské, proč neslouží v ornátě, a učiněna mu pohrůžka, bude-li v Sušici nebo v Táboře tak lehkomyslně mluviti, jako mluvil, že bude trestán, zároveň dáno mu napomenutí, aby se nekryl pod stranu podobojí, kdyby mínil učení

[1]) Arch. zemsk. Opis z arcib. 1570. Borový. Brus. 219.
[2]) Tamže 1566.
[3]) Tamže. Recepta ab anno 1571.
[4]) Tamže.
[5]) Rukop. konsistorní v arch. zem. O 5 fol. 18.
[6]) Tamže 18.
[7]) Arch. zem Opis z arcib 1566

lutheranské a „cvinklianské“ pod tím krýti, pána Boha by prý tím neoklamal.[1])

Měšťané zlatých hor v Kníně touž dobou již přiměli faráře svého Jana k tomu, aby nevystavoval v neděli monstranci. Roku 1573 jest proto volán do konsistoře podobojí.[2]) Roku 1574 má Vlašim již protestantského faráře, který obřad o Božím těle schválně činil směšným.[3]) Stejně tak vedl si téhož času pastor Altomytenus ve Vysokém (v Jičínsku) a jiní podobní v Branné, ve Vrbně, v Skutči (Skuteč) a v mnohých místech vůkol; ty osady se právě přetvořovaly činností farářskou v protestantské. V Branné, kdež byl kněz Petr tím způsobem pomohl, roku 1574 vyhnali ho učeliví osadníci, a vzali si nepokrytého kněze z Wittenberka.[4]) Ve Vrbně již roku 1566 nepustili osadní do kostela faráře, jehož jim poslal arcibiskup jakožto kollátor.[5]) Ve Skutči měl farář Jan jeptišku za manželku, z čehož lze posouditi, když hlásil se ke konsistoři kališné, kterak bylo jeho náboženství podivné.[6])

Tou dobou všecek pruh země od Rakovníka až do labských krajů byl protestantský buď vědomě buď bezděčně. Ani na panstvích císařských nebylo jináče, píšeť na příklad křivoklátský hejtman Oulička roku 1570 arciknížeti, že zemřel kněz Ondřej v Panoším Újezdě (v Rakovničtě) na gruntech arciknížecích, a teď že není do tří mil vůkol žádného kněze pod jednou.[7]) Na témž císařském panství v Brandýse již viklalo se kališnictví, silně se nachylujíc k lutherstvu, v Lysé měli roku 1572 faráře Víta, jenž měnil řády a nechtěl podnikati processí;[8]) a nástupce jeho Jan Bes přímo již kázal proti katolickým řádům, zova je papežskými nálezky, o Panně Marii nedal zpívati, předešlé faráře, kteří se ceremonií aspoň poněkud drželi, zval pleskači a lháři, kropáč se svěcenou vodou nazval tureckým kropidlem.[9])

Velvarští měli roku 1572 kněze Jana za místoděkana, jenž pilně zaváděl řády lutherské. Když ho citovala konsistoř kališní do Prahy, aby pověděl, proč nevystavuje, dal v odvet, že mu Velvarští dávají monstranci s pokaženým cimbuřím. Svedl tedy svou reformaci moudře ale nestatečně na měšťany.[10])

V Bydžově reformoval touž dobou kněz Jan Tykvan. Kázal a mluvil jako jiní o nálezcích papežských a odstraňoval starodávné obřady. Než daleko nedospěl, nemaje dost smělosti ani vytrvalosti:

---

[1]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1564.
[2]) Kn. konsist. O. 5. 82.
[3]) Tamže 165.
[4]) Rukop. arch. zem. O. 181.
[5]) Arch. zemsk. Opisy z arcib. 1566.
[6]) Arch. zem. O. 5. 15.
[7]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1570.
[8]) Arch. zem. O. 5. 20.
[9]) Tamže 228.
[10]) Rukop. zem. arch. O. 5. fol. 27.

když ho zavolali do Prahy do konsistoře kališné, sliboval se polepšiti: „Nechci se toho v nejmenším více dopustiti, než ve všem se Vaší Milostí spravovati a proti řádům svaté církve, duchem božím nařízenym, více mluviti nebudu.“ Podotknouti jest, že v Bydžově pomáhala mu v reformatorské činnosti také manželka jeho Eva. Žalujíť na ni Bydžovští, „že se na ně vztěká, a když vidí, an se dobry člověk v kostele pokloní, mluví, že se zadku knězovu aneb kamení klaní“.[1] Kněze, pro milosrdenství boží prosícího, konsistorští páni zavřeli, ale po čase propustili, když se byl zřekl ženy své.[2]

V Jičíně bylo přičiněním Buriana Trčky protestantů touto dobou tolik, že měl děkan Václav, jenž hlásil se k utrakvistům starým, postavení velmi trudné. R. 1572 poručil mu Trčka, aby nechal ceremonií, že na svych statcích pán nikde nestrpí kněží, kteří ceremonie zachovávají.[3] Aby rozkaz byl naplněn, o to již pečovali také konšelé tehdejší.[4]

Na panství Opočenském, pod Kumburkem a všude v těch stranách byli již jen protestantští kněží.[5] V Chrudimi v létech šedesátych protestanté byli počtem valným, ale konšelé ještě pořád chtívali kněze z konsistoře kališnické. Roku 1564 žalují, že mají děkana ženatého, jenž mění obřady a slouží jen v komži. Když mu to v konsistoři vyčetli, ženu zapřel a o komži vyložil, že mu s jiným šatem zvoník odešel.[6] Když pak téhož roku žádali Chrudimští nového děkana, konsistoř oznámila jim káravě, že nezachovávají ceremonie, nechodí na processí,ouřad že vzal monstranci k sobě na rathouz; chtějí-li pry se srovnati s konsistoří „v religionu“, že kněze dostanou.[7]

Nápodobně měly se věci v Hradci Králové. R. 1565 arcikníže nařizuje, poněvadž v Hradci „těžké věci se dějí“, aby se to napravilo a aby byly obnoveny předešlé řády. K změně protestantské nejhlouběji tu přičinil arciděkan Ondřej Albinus, o němž v konsistoři pod obojí r. 1572 je zpráva, že jsa ženat má i ženatého kaplana a že nezachovává řádův; kaplan pry na kázaní že haní mši. Když ho proto volali do Prahy, přišel bez plese, s okružím u kosile.[8] Tedy po světácku. Arciděkan obdržel přísnou důtku, ale vrátiv se, vedl dále svou, až roku 1574 ho konsistoř zbavila místa. Musil se stěhovati z města, kteréž bylo již dokonale protestantské.[9]

---

[1]) Arch. zem. Rukop. O. 5 183.
[2]) Tamže 171.
[3]) Acta cons. utr. v arch zem. Opis z arcib. 1572.
[4]) Rukop O 5. v arch. zem. 16.
[5]) Tamže 16.
[6]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1564.
[7]) Tamže 1564 Jiný ist.
[8]) Arch. zem. Rukop O. 5. fol. 4.
[9]) Tamže fol. 172. 178.

Dále k horám protestantství mělo již všude vrch. V Kostelci zaváděl řády protestantské r. 1573 děkan Václav.[1]) V Jaroměři se oženil farář Filip r. 1566, což Jaroměřští nemile si poznamenali, ale brzy uvykli predikantům ženatým.[2])

V jihovýchodních končinách České země byla nejpřednější a nejpevnější ohnisko protestantské Hora Kutná. Děkanové její snažili se proti pražské konsistoři udrželi jméno a právo konsistoře své zvláštní, o čemž na svém místě se položí. V boji, o to vzniklém, přes tu chvíli vyčítala pražská konsistoř horským kněžím odpadlictví od víry a kacířství. Roku 1565 konsistoř kárá Jana, děkana od Vysokého kostela, že je při oltáři velmi prázdný, nevážný, on ani druzí že „nepožívají kanonu rovně jako odřezanci Cvingliani a Valdenští"; mše v Hoře že bývá řídká, do roka asi dvakrát — a „kdyby který kněz, jak náleží, sloužil, že děkan posměšky z něho má, aby ho od toho odsmáti mohl". Šatů kněžských prý nenosí, přes půst že snědl několik telat a vymastil dva hrnce sádla.

Tentokrát konsistoři pražské podařilo se dostati vinníka do Prahy před soudnou stolici. Zapřel všeho, ale přes to vzali ho na závazek, a odcházeje mrzut z Prahy, klnul udavači svému a volal, že ho zná, „hic niger est, hunc tu, Romane, caveto!" [3])

Děkanové horští při svém chování mívali oporu v lidu dělném. Aspoň se vyšší úřady bály, aby přísným krokem proti děkanovi nebo jiným horským kněžím protestantským nevzbouřil se lid. V této době, o níž právě jednáme, r. 1574 císař píše z Vídně radám komorním stran zprávy, že konsistoř pod obojí chce děkana v Hoře ssaditi a jiné ceremonie v kostelích horských nařiditi: „Jest se toho obávati, kdyby administrátor od takového obsílání nepřestal, že by se o něj lid obecní, zvláště pak havířský, ujíti chtěl, a takby z toho rozbroj a pozdvižení přijíti mohlo, a kdyby havířský lid ty hory opustiti měl, tehdy skrze vody, které by se zatím zmohly, znamenité nenabytné škody bylo by očekávati." Na konec císař chce dobré zdání, a zatím aby administrátor nechal děkana na pokoji.[4])

Strach z havéřů vykládá, proč Hora stala se důkladně protestantskou.

Protestantství v této době již tak se vžilo, že i sám sedlský lid, jehož vrchnosti necenily za lidi než za zboží prodajné, leckde odvažoval se kněze k reformaci protestantské nutiti. Jan Černín z Chudenic r. 1566 obdržel od arcibiskupa list, aby zakázal sedlákům v Dlažkově, by nepředpisovali svému faráři řád církevní;

---

[1]) Archiv zem. Rkp. O. 5. fol. 81.
[2]) Knapp. Jaroměř 65 66.
[3]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1565.
[4]) Rukop. kutnohor. v mus. praž. 24. G. 28. fol. D. 2. D. 3.

prý jej chtěli zavázati, aby zpovědí, jakožto věcí zbytečnou, jich nezaneprazdňoval, kromě toho mu určovali, co má při bohoslužbě zpívati. Arcibiskup radí, aby si sedláci raději hleděli živnosti.[1]) V té době již také uměli sedláci stavěti se leckteré vrchnosti na odpor, když jim měl protestantský farář býti vyzdvižen.[2]) Na příklad osadní Kojetičtí roku 1574 hrozí, že budou hájiti kněze a že ho nevydají.

Z toho stručného přehledu protestantských pokroků jest světle znáti obtíž, kterou měli zastánci katolictví, jen když chtěli své náboženství udržeti, neřku-li aby dobyli mu nové půdy a rozšíření. Arcibiskup snažil se, seč byl. Jsou případy, když kollator o žádného kněze nepsal a nestál, arcibiskup poslal mu, beř kde beř, kněze svého, jen aby nepřibylo predikantům.[3]) Arcibiskup všude měl oči a odháněl od katolíků všeliká pokušení; na příklad kněz maltézský Jakub Berunský dovolil r. 1569 píseckému děkanu, jenž byl z „podobojích", sloužiti v chrámě Strakonickém; držel prý se kázaní Peristeria (officiála arcibiskupského), v jehož závírce četl, že „oni v našich kostelích, a my v jejich sloužiti můžeme". Arcibiskup hněvivě mu vyložil tu závírku tak, že slíbil nikdy více nedopustiti toho.[4]) Když v těch časech v Litoměřicích a v Budějovicích katoličtí kněží pohřbili protestanta, vzbudili odpor arcibiskupův a sobě důtku.[5])

Arcibiskup Antonín pokusil se o to, aby také literně podepřel katolíky: sám učinil smlouvu se Zikmundem z Púchova o překlad katolické postilly Wildovy (Ferus). Slíbil mu zaplatiti čtvrtletně 20 kop míšeňských, dáti mu byt, stravu, šaty ložní, dříví a pachole k službě až do ukončení díla; denně měl překládati po šest hodin.[6]) Postilla na poučení a posilnění katolíků vyšla v Norimberce 1568.

V některých městech katolíci nebo utrakvisté, s nimi spojení, bránili se protestantům, účinně podporujíce snahy arcibiskupovy. Z těch za zmínku stojí Kouřím. Tu měli katolíci a kališní v radě vrch, v obci převládali protestanté. R. 1573 žaluje rada v Praze, že děkan Jiřík nechce monstranci vystavovati; před processím čtvrtečním prý po každé ujíždí, a když je po něm, přijíždí.[7]) Roku následujícího hněvá se v konsistoři primátor kouřimský Jan Lán, že „skrze některé rúhače před božími hody ďábel koruhvičku rozestřel, že šli jinam přijímat".[8]) Pak z toho

[1]) Arch. arcib. Opisy v zemsk.
[2]) Rukop. O. 5 v arch. zem. 153.
[3]) R. 1565 příklad v Račiněvsi, kamž honem poslal faráře z Libochovic. Jonáše. Arch. zem. Opisy z arcib.
[4]) Recepta arch. arcib. z r. 1560—1564.
[5]) Borový. Brus. 108.
[6]) Arch. zem. Opisy z arcib.
[7]) Rukop. O. 5. arch. zem. 82.
[8]) Rukop. O. 5. 152.

vzešla bouře domácí velmi zlá. Leckde v té době odhodlali se katolíci podezřelému faráři neplatiti desátek a tak ho nutili k odchodu. V Nezamyslicích na příklad vzepřeli se roku 1572 knězi desátkem, protože nechtěl podávati pouze pod jednou a nedal zvoniti proti mračnům.[1]) V Třemešné byla téhož roku proti knězi obecná bouře katolického obyvatelstva. Kněz Jan Svatokřížský, než dostal se do Třemešné, pochloubal se, že již 13 vsí k své vůli podvedl; říkal, že nestojí ani pod praelátem v Horšově Týně ani pod Plzeňským, nýbrž jeho praelát že jest pan Švamberk na Přimdě. Byl tedy protestantský kněz a tak si vedl. Prostí vesničané v Třemešné s počátku ho neprohlédli. Zarazili se teprv, když jim najednou nechtěl posluhovati mší; když pak r. 1571 v den Božího těla v processí jezdili okolo obilí se svátostí, a farář odzpívav evangelium, nechal všeho, a svinuv svátost do komže, štůlou ji obvázal a šel do vsi Doubravice na pivo: tenkrát teprv prohlédli v obci dokonale a z toho vzbouřili se, ale nedopustili se násilností. Usnesli se, že faráře vyhladoví, že mu nedají desátku. Farář vida, tuto ves že nepřipraví k své víře, pohledal sobě místa jinde, ale prve prodal desátek nějakému krčmáři, a ten vymáhal na sedlácích právní mocí desátek faráři úmyslně neplacený.[2])

Z pramenů patrno, že katolictví nejtvrději se bránilo v jižních končinách českých, kdež také, ale jen místy, kompaktněji sedělo. V kraji na jihu Hradce Jindřichova katolictví bylo dosti kompaktní. Roku 1576 píše Jan starší z Lobkovic, že „krom města Bystřice, kolem jsou ještě katoličtí všickni, a jest patnáct vsí k tomu záduší (bystřickému)“.[3])

K otázce, kteraký byl v době této číselný poměr mezi katolíky a jinověrci, nebude lze odpověděti bezpečně. Později, když katolictví bylo již kolik let na postupu útočném a vítězném, pravil roku 1609 Adam ze Šternberka v sněmě, že na jednoho katolíka nachází se dobře 30 osob podobojích,[4]) nebude tedy možno, aby již v těchto létech, o nichž jednáme, třetina obyvatelstva byla víry katolické.[5]) V době jesuitského příchodu bylo katolictví takřka na vymřenou! Papežský nuntius Jan Vescovo, biskup z Torcella, páčí katolíky roku 1575 ani ne na 304.000 hlav. To číslo slyšel od arcibiskupa.[6]) Jan Laetus Čáslavský, farář v Pacově, píše r. 1582,

---

[1]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1572.
[2]) Miscell, arch. arcib. Opis v zemsk.
[3]) Arch. zem. Opis z arcib. Recepta 1576.
[4]) Gindely. Gesch. der Ertheil. d. Majestätsbrief. 136.
[5]) Borový. Brus. 113.
[6]) Annal. eccles. II. 452 u Theinera. „Molto minor numero di catholici, di quello ch'io credevo, et questi pochi sono sostentati et tenuti in officio dalle buone opere de' patri Gesuiti, et per quello che intendo in tutto non ascendono al numero di 304.000. Il resto del popolo che è grandissimo per a magior parte è Hussiti“.

že první houf náboženský v Čechách jsou Lutherané, druhý houf jsou katolíci, ale těch je méně než Lutherů; kališníků prý ještě dost, ale kdyby byl examen, bude mezi nimi nejvíc Kalvinů; Kalvini však jsou také samostatní a uvědomělí a „není jich málo"; veliký houf jsou Bratří, kteří čím dále, rostou víc[1]) Dle zpráv statistiky z konce XVI. století, ovšem statistiky nahodilé a kusé, vypočteno, že jen čtvrtina pánův a 14. díl rytířů byl katolicky,[2]) z čehož samo plyne, že nevalný byl celkem počet katolíků proti ohromné většině jinověrcův a že přes všecko úsilí dlouho ještě zůstával nevalný, ačkoli již již vzrůstal; r 1567 Jesuita Volfgang Maria získal katolické víře Jachima Kolovrata, a tím začala se ztráta protestantské víry na panství buštěhradském; roku 1568 už tu provozovali Jesuité Boží tělo s divadelní slávou, nastrojenými hochy za anděly stejně jako v Praze, a tím mnoho pod obojích získali. Kolovrat sám vpravil se do úlohy reformatorské, vykládal svym poddaným katechismus. Buštěhradsko zvolna skatoličilo se.[3]) Do Litomyšle konali Jesuité missie s takovym úspěchem, že r. 1574 směli tu podniknouti slavné služby boží se studenty z Prahy přivedenymi.[4]) Ovšem jinověrců odtud nevypudili nikdy, ale přívržence katolictvu získali nemalým houfem.

Za panování Maxmilianova uvolnilo se i Bratřím. Maje takřka smrt před očima, Ferdinand I, otec Maxmilianův, dovolil, aby z dlouholeté vazby puštěn byl biskup Augusta; zajisté přimlouval se za něho mladý král český. Augusta r. 1564 puštěn bez reversu pouze na slib, že nebude kazati. Propuštění biskupovo nepřineslo Jednotě užitku. Augusta hádal se se správou Jednoty dokud byl u vězení, natož teď na svobodě; napsalť summovník, v němž podle vyznání víry následovala za sebou nedělská a sváteční bohoslužba; tím měl byti zrušen starodávný pořádek evangelických perikop, jak ho měli a mají v katolické církvi. Bratří zavrhli reformu, a roztržka roku 1570 byla hotova.[5]) Bohužel rok potom umřel Blahoslav, jeden z nejznamenitějších duchů bratrskych, učenec nad jiné, břitký spisovatel, překladatel, básník, muž, jenž českou řeč obohatil královsky.[6]) Jednota utrpěla ztrátu velikou, ale, cítíc volnější vzduch, neztrácela mysli. R. 1572 také Augusta odešel na budoucí svět, rozmrzev se na tento svět velice.

Čtyři senioři, z nichž přední, Jiří Israel, správu měl na Moravě, nestáli na té vyši energie a vzdělanosti jako zesnulý Blahoslav.

---

[1]) Examinatio; Hedericus; předmluva. Exempl. v mus. 46. E. 8.
[2]) Dvorský. Sbor. Hist. II. 280.
[3]) Svoboda S. J. Reformace 64. 65.
[4]) Týž. 66.
[5]) Dekrety 1570 Gindely. Brüder II. 52.
[6]) Charakter Blahoslava i spisů jeho pěkně vyličen v Gindelyho Brüder II 67. Dobrá parallela mezi Augustou a Blahosl. v Denis-Vančurově díle Konec Samost. 498.

V těchto létech Jednota nejtužeji přátelila se s Kalviny, ostavivši lutherského přátelství, sic jináč málo upřímného, poněkud stranou.[1]) Žáci bratrští putují na učení teď již na mnoze jen do Heidlberka, a vyznavači kalvinského způsobu z ciziny hustěji tlačí se do zemí českých, zvláště na Moravu. Styků s Kalviny švýcarskými a jinými ještě vzdálenějšími vyhledávala Jednota tím srdečněji, čím sobě v mravnych názorech přísných byla obě náboženství bližší; kalvinské učení o praedestinaci bylo Bratřím „drobet neobyčejné a zhruba předené“, toho se tedy nedrželi. Ale opatrní správcové bratrské Jednoty nestrhli se wittenberských Němců docela. Na příklad zakládajíce r. 1574 školu pro vychování šlechty v Ivančicích, povolali bratří ku zprávě její z Wittenberka Rüdigera.

Členů šlechtických měli teď Bratří mezi sebou mnohem víc, než kdykoli před tím, ale urození nadělali jim těžkých starostí: kazili jim mravy, nevedouce sobě po přísném „pošmourném“ řádě. Synoda v Slavkově r. 1572 nemohla než ostře vysloviti se o discipline šlechtických Bratří; zapovídajíc pití, hry, tance, hudby, stanovila na nezřízenou nádheru urozených žen až i exkomunikaci.[2])

Dekrety císařské proti Bratřím vydávané, ani mandát královský r. 1568[3]) Jednotě neubližovaly, protože nebyly uvozovány důsledky jejich v život. Proto také neváhala Jednota skládati kostelní písně na čest Maxmiliana krále, zvouc ho moudrým Konstantinem.[4]) Však toho přec Bratří nedošli, aby zbor v Boleslavi byl odpečetěn. Za to pozorovati jest do té doby Bratřím znamenitý přírůstek v hlavním městě zemském. Pobývali nejvíc na Spálené ulici, kde scházeli se v zbor, a blízké Opatovice i všecko okolí sv. Vojtěcha hostilo jich tolik, že osadní opatovičtí 1574 pro jich přechovávání obdrželi konsistorní důtku.[5])

V téže době na venkově nad jiné šlechtice činností Bratřím příznivou vynikal Jiří Hrzáň. Roku 1572 způsobil zbor z kostela ve Vidimi, přijal ochotně na své panství vyhnané Bratří z Ouště (Oušť). Devadesát osob stavu panského a rytířského sešli se tu k jedné bohoslužbě spolu s velikým počtem lidu obecného.[6]) Tento znamenitý počet vyznavačů zapověděného náboženství učinil v straně kališné, která pokládala Bratry za „vřed“ v církvi a sebe za

---

[1]) Však již Mach Sionský, předložený“ Jednoty, měl a čítal r. 1548 epištoly Kalvinovy. Arch. zem. Bratří.

[2]) Gindely. Brüder II. 94. 99. 108. 105.

[3]) Varia v arch. zemsk.

[4]) Jednu uvádí Ehrenberger. Č. Č. Mus 1849. II. 16.

[5]) Rukop. zem. arch. O. 5. 171. U sv. Vojtěcha měli Bratří, jak se zdá, sídlo pevně zasedělé, vždyť ještě zase r. 1601 žaluje farář sv. Vojtěšský Hemerka, že mu tu zbor Bratří zpívá, do kostela nechodí, překáží. Pan Běšín Jan, přední úředník z osady, prý z nich. Konsistor. kniha z kniž. arch. v Roudnici fol. 34.

[6]) Rukop. univ. kn. O. 5. fol. 1.

„membrum“,[1]) takový poplach, že z několika stran došlo do konsistoře o tom udání. Nejprve udal Bratry pod Hrzánem kněz Řehoř Červič.[2]) Druhé prudší udání učinil farář v Štětí, kněz Jiří Mládežka, týž žalobník, jenž zničil děkana v Hoře, jakž svrchu vypravováno. Člověka toho navedla konsistoř pod obojí, aby žaloval na vyšších místech, u místodržících. Tedy žaloval.

Ale za vlády Maxmilianovy nebylo vděčné půdy k pronásledování náboženskému. Místodržící a radové zemští odpověděli udavači, aby dokázal tvrzení svoje. A to byla věc zlá, poněvadž velmi nákladná: zavozovati svědky do desk a platiti od nich a na ně, s to Mládežka nebyl, a v konsistoři měli kněží také víc zášti k Bratřím nežli ochoty k nákladům. I protož psali konsistoriané k radám zemským prosbu, aby nemusil dokazovati Mládežka, neboť „nebohý kněz neví jak se zpraviti, ani k té věci rozumem a statečkem svým postačiti“.[3]) K této podivné prosbě radové zemští ani neodpověděli.

Touž dobou také v Hradci Králové vystupují Bratří počtem znamenitým. Arciděkan Ondřej Albin, o němž svrchu položeno, že byl světácký lutheran, aby zalichotil se, udal roku 1575 do konsistoře s mravní hrůzou, že těch Bratří v Hradci 150; kromě toho prý i Pecingar v Nechánicích jim otevřel v nově kostel, také do Hradiště že se jich sbíhá drahně: tu kdesi prý jich několik set bylo u přijímání. K té denunciaci přičinil šlechetný kněz patrnou a nemotornou lež, že přijímali Bratří za svátost „žemličku s mlékem nebo smetanou“.[4]) Udavači však nezvedlo se; byltě sám až příliš zmazán a měl co činiti, aby se nějak vytočil.

Nově rozmnožili se Bratří též na panství Jaroslava Libštejnského ve vsi Třebenici a jinde tu v okolí. Již r. 1565 napomínán pan Jaroslav od arbibiskupa, aby je vyhnal.[5]) Na odpor tomu Bratří utrpěli patrnou ujmu v Litomyšlsku. Roku 1567 jal se Vratislav z Pernstejna, stav se tu pánem, reformovati na katolicko, usazoval římské duchovenstvo a volal Jesuity na pomoc.[6]) Také podobá se, že na jihu českém při hranici — v Německé Olešné — kdež panovali do r. 1567 Krajířové, potom již nevedlo se dobře.[7]) Na Bratry v Hradci Jindřichově žaluje Voršila z Hradce panu Jáchymovi r. 1565 tuze. Navádí ho, aby jim vzkázal, „o jakou sou se velikou věc pokusili, že sou sobě kázaní v poli začali,

---

[1]) Řekl to Mystopol Augustovi takto: „Vy jste od cirkve odděleni, nejste membrum ecclesiae sed ulcus, vřed, my jsme byli vždy in facie ecclesiae totiž v tvaři, vy po koutich.“ Arch. zem. Opisy z Warmbrunnu. 1563.

[2]) Acta cons. utrakv., opis ve Varia arch. zem.

[3]) Arch. místodržit. R. 109. 15.

[4]) Arch. zemsk. Rukop. O. 5. 219.

[5]) Arch. zemsk. Opisy z arcib. 1565.

[6]) Šimek Sbor. Hist. II, 182.

[7]) Ort v Hist. Sbor. II. 55.

jestli se po druhy takové věci dopustí, že je na hrdlích a statcích trestati chcete".[1])

Kolik tou dobou bylo Bratří na počet, nevíme, ale to víme, že r. 1575 Bratr Černý prohlásil za pouhý klep, světem jdoucí, že by Bratří bylo na šedesát tisíc.[2]) Tolik prý jich není. Jest podivno, že již na počátku XVI. věku papeži dána zpráva jakoby Pikartů bylo vůbec na sto tisíc.[3])

Nastal předůležitý v českých zápasech náboženských rok 1575. Stavové „pod obojí" na sněmě shromáždění chtěli svobodu evangelického náboženství; žádali pro sebe uznání augšpurské konfessí. Bohuslav Lobkovic Hasištejnský je vedl. Katolická opposice zcela správně namítala, že augšpurská konfessí jest „náboženství německé". Smluvili se tedy stavové, že sepíší konfessí jinou, českou; zvolen na její redakci výbor, do něhož pojat i jeden z Bratří českých. Takž stalo se, jakž v Čechách z dávna zvyk, že o věcech dogmatických zase jednal český sněm —

K tomu důležitému jednání spojili se Bratří s Lutherany, ale spojení to nebylo při žádné straně upřímné. Bylo z potřeby, z nouze. Náčelník Bratří v Čechách, Kalef, stál o to, aby Bratří podali císaři konfessí svou a s Lutherskými aby se nesmlouvali. Když pak, vidouce nezbytí, Bratří přece dali se na smlouvání, od začátku do konce trvali na své samostatnosti, aniž dali se skloniti k nějakým podstatnějším ústupkům. Jednání mezi Lutherskými a Bratřími bylo zdlouhavé a nechutné;[4]) plno tvrdohlavostí a sobeckými úmysly na straně bratrské, kteráž, jsouc vlastně také protestantská, nedovedla svůj prospěch moudře sloučiti s prospěchem všech protestantův. Tenkrát zase světle se ukázalo, že při nikom nebylo náboženské snášenlivosti, ač kde kdo volal po svobodě svědomí.

Nedivno, že také zbytkové starých kališných zástupci svými — konsistoří pod obojí — snažili se zvrátiti jednání stavů o konfessí. Podali supplikaci proti „hostinskému náboženství".[5]) I musili doslýchati od císaře a jeho rad, že nejsou ani horcí ani studení, aby dali pokoj. Písemná prosba jejich, aby císař pro Bůh nad nimi ochrannou ruku držel, že se bojí, aby od těch zborníků nebyli zkaženi, zní jako předtucha umírajícího.[6])

Dr. Pavel Pressius či Přáza, kouřimský rodák, jenž pobýval za kolik let v Hoře jakožto německý kazatel,[7]) spolu s mistrem

---

[1]) Rukop. o faře hradeck. Tischer mladší.

[2]) Rukop. mus. II. D. 8. fol. 153. V listě Bratru Kalefovi.

[3]) Tractat dominikána Lilienstayna. Exempl. v univ. knih. alleg. při Comed. Terent.

[4]) Obšírně u Gindelyho; Brüder II. 141—158. K tomu čti Rozmlouvání rytíře se starým Čechem v exempl. univ. knih. 17. D. 20. fol. 335.

[5]) Rukop. arch. zem. O. 5. 234.

[6]) Gindely. Brüder II. 479.

[7]) Arch. horský. Opisy v zemsk. R. 1601 vydávají tu list zachovací jeho synu.

Krišpínem sestavili pověstnou českou konfessí o 26 článcích, díl vzavše z augšpurské, díl ze zásad bratrských. Dosti světle v ní čte se o lutherském ospravedlnění z víry, a Bratřím k vůli nedotknuto při svátosti oltářní nic o skutečné a podstatné přítomnosti Kristově; text byl tou příčinou tak povrchního znění, že každá strana pohodlně pod ním mohla se krýti. Protestanté mírnější hleděli ke konfessí všecka potomní léta tak, jak to pověděl roku 1610 Petr Vok Rožmberský řka, že je to „konfesse augšpurská sub utraque“;[1] Lutherané přímější vyznávali jako evangelický farář vrbenský r. 1614, že je to „pravá“ konfessí augšpurská.[2] Lutherští konfesse drželi se tou měrou houževnatě, že jim odtud dáváno jméno konfessionistů; ale Bratří jí pohrdali. Psali o ní: „Non est exquisitum opus, věci (v ní) tak se někde překládají, jakoby hlínu mátl neb z písku provaz dělal; poněkud není div, když psána v šustu při sněmu a divně opravována, mohliť jsou přestati na naší, když způsobnější udělati neuměli.“[3]

V nové konfessí pečovali stavové několika články také o to, aby do svých rukou směli vzíti úpravu konsistoře, na císaři nezávislé; nad ní aby bděl výbor stavovských defensorů.

Konfesse česká, sotva že ji stavové podali císaři, hned (statim) od arcibiskupa, na radu vzatého, podána Jesuitům, Šturmovi a jinému ještě, aby k ní vypracovali odpověď i zamítnutí. Jesuitův odpověď vydána později tiskem a líbila prý se i „Husitům“.[4] Než císař se rozhodl, vzpružili se katolíci k nemalé agitaci proti konfessí. Však je nabádal k odporu proti kacířům důtklivými listy papež Řehoř XIII, živě je poháněl nuncius, biskup z Torcella, neustále radě, aby se kacířům nepovolovalo v ničem.[5] U sv. Víta kázal kanovník Václav Franta čili Franciscus[6] tak drsně, že byl proto od arcibiskupa až i pokárán. Arcibiskup „prchlivě se naň obořil pro svárlivé, křikavé kázaní“. Kázal, že víra pod jednou trvá víc než od šestnácti set let, tedy že je jiná než ona nová, kterou „ten blázen, váš mistr Jan Hus vymyslil, a která teď před několika nedělmi sepsána jest; ta víra jest pikartská a loupežná, zloupila kláštery a ještě dosti nemá, ale chce i J. M. Císařskou o království připraviti. Ta zvěř pikartská již třetí díl země České do Jednoty obrátila: jsou to prašivé ovce“;[7] Bratřím vůbec nadával

[1]) Arch mus Opisy z kn. Soběslavských
[2]) Jireček Rukov. liter. II. 335.
[3]) Rukopis mus Opis XI kn. Herrnhutsk 92.
[4]) Rukop. un. knih 1. A 1 191.
[5]) Psaní papeže Řehoře XIII arcibiskupovi. Theiner Annales ecclesis. II. 8.
[6]) Franta jest nejobyčejnější a nejsprávnější jeho jméno, ale bude asi nadávka; on sam podepsal se Fronto; vyskytuje se i jméno Fronthy. Rukop. mus II D. 8 231.
[7]) Sněmy IV. 439. Rukop. Herrnhuts. XI. Opis v mus. 162. Ms mus. 2. G. 10. 231.

kanovník nejhůře: bratra Lukáše zval vlkem Habakukovým, „večerním, nočně vzteklým", Augustu Behemotem. Konfessionisté, když prý drží s tou rotou, stejně jsou vinni; chtějí, aby jich konsistoř byla jako nejvyšší parlament ve Frankreychu, děti kněžské aby byly co pokolení Levi a Juda svobodné a nikomu nepoddané. Prudké, polemické a dlouhé kázaní své (20 velikých listů držící) Franta končil slovy bouřlivými, že nepřišel Kristus pokoj dáti na zemi, ale meč.

Kázaní kanovníkovo učinilo mezi stavy shromážděnými zlou vůli; kněz řekl zlého dost, ale pražské pomluvy sváděly na něho, že řekl ještě víc. Jmenovitě byl viněn, že prý mluvil v dotčeném kázaní, „aby sektáři k podobenství žalostného příběhu v městě Paryzu v zemi Frankreychské mečem z země vyklizeni byli".

Podle katolického kanovníka Františka i kněží kališní prudce kázali. Administrátor Dvorský, „opat slovanský" a spojenec Jesuitů, mluvil na kazatelnici v ty dny: „Co mníte, že je Kristus mezi těmi, kteříž tu spisují artikule o náboženství? Ba není, ale skrývá se, jako když naň Židé kamením házeti chtěli!" A v tom se rozesmál na kazatelnici posupně.[1]) V den sv. Víta ozvala se v kališnickém kázaní i tato slova: „Na sektaře bludné má císař šatlavu, kata, meč, kterýmž má zabíjeti, kdožby nechtěli poslouchati císaře a nás kněží." [2]) Tuze zle kázal v ten čas kněz malostranský u svatého Mikuláše. Vůbec byla kázaní proti Lutheranům a Bratřím tak zlostná, že císař sám musil krotiti a zakazovati.[3])

Lutherští kazatelé ovšem také prudce odpovídali na svých kázaních.

V Praze staroměstské zrodila agitace kališní a katolická jakés usnesení obecní, že prý nikdo nestojí o konfessí augšpurskou, poněvadž tu mají „starožitné učení, od předkův".[4]) V městě bylo pohnutí; protestanté potýkali se slovy tvrdými s protivníky svými na potkání, Grispek s dr. Melem „dali si i po pohlavku", jiní zlostníci veřejně si nadávali, a konečně vznikla i pověsť, že Jesuité hrozí krvavou lázní pařížskou; u sv. Jakuba vlaští mniši již zvonili ze strachu nějakého útoku, ale nedošlo k němu.[5]) Na veliký hněv katolíků přihlásili se z katolické Plzně protestanté k sněmu, o náboženství jednajícímu, prosbou, aby měla v Plzni svobodný průchod jejich víra pod obojí. Nastalo pilné v Praze i v Plzni vyšetřování, kteří se to opovážili uvésti na věrnou Plzeň takový posměch. Vyšetřeno, že supplikací spisoval městský písař Kříž, jenž z rozkazu císařova dovezen do Prahy, vězněn za mnoho dní, ale zastou-

---

[1]) Rukop. mus. II. D. 8. 33.
[2]) Tamže 190
[3]) Tamže 156.
[4]) Arch. praž. č. 1283. 28. R. 1575.
[5]) Sněmy IV. 437.

ením všech stavů propuštěn zase. O písařství městské ovšem přišel.[1])

Zatím již působil i na císaře nátlak z Říma,[2]) ukazováno na Španii a její nemilost, na německé kurfiřty katolické, kteří nezvolí syna Maxmilianova za krále a všelijak vyhrožováno. Že nedosáhli čeští protestanté již tehdáž plné svobody náboženské, jest výsledek tedy kombinované činnosti katolíků, kterouž si kladou za velikou zásluhu.[3]) A přec což to štěstí by bylo pro vlasť naši a národ bývalo, kdyby spravedlivým a zákonným upravením byly přestaly náboženské zmatky! Toho přec nelze přiti, že převalná část národa hlásila se k protestantství. Už tedy samou mohutnou existencí svou dobylo si práva k jakési snášenlivosti.

Maxmilian konfessí nestvrdil za platný zákon, alebrž uznal ji jen ústně; konsistoře stavům nepopustil, ale dovolil, aby si nějaký pořádek zřídili skrze defensory, k nimž by se kněží utíkali. Když Maxmilian u přítomnosti syna svého Rudolfa stavům ústně zasliboval svobodu v náboženství, udeřil prý se v prsa na doklad, že poctivě a věrně s nimi jedná, ne-li, aby zůstalo mu na duši.[4]) Vůbec mluvil císař k stavům upřímně a vroucně. Uváděl také jakožto věc vážnou, že od katolíků i podobojích, jež vedl Jan z Valdštýna, stále je upomínán na svou povinnost a zákon, jímž jen oni obojí v zemi právo mají.

Stavům tedy slíbena volnost, zajisté to pokrok proti stavu předešlému, ale k pevné organisaci, která by ten pokrok v skutek uvedla a zaručovala, nedostali se. Tomu scházelo psané slovo královo, zákon. Byla to ústní assekurací; holičký slib. Stavové volili 15 defensorů, určili si pro každý kraj voliti superintendenta se sborem kněžským poradným, ale vše se osvědčilo býti hned od počátku mdlé. Václav Vřesovec ze zlosti, že ho nevolili defensorem jal se první tropiti si z nové instituce posměchy; jednomu defensoru z urozených dal jméno hulvátů, ostatní mu byli poetové, žádný theolog, a defensoři z měšťanstva, mezi nimiž byli vysoce vzdělaní Sixt z Ottersdorfa a žatecky mistr Arpin, ti mu byli „čistí defensoři".[5]) Mimo veřejný posměch, jenž vycházel ze strany samé, měla hned na počátku strana mezi sebou tuhou hádku o článek konfesse stran přijímání; Bratří vedli svou, Lutherští

[1]) Placlý Strnad. Paměti Plzeň. 70. V Annales eccles. od Theinera II. 347. je list Řehoře papeže z r. 1578, jímž pochvalují se Plzňané pro útisk protestantů. Z listu viděti, že Plzňané dotírali se do Říma, oznamujíce kde která i nepatrná protivenství, jež od strany protivné zažili.

[2]) List Řehoře XIII. císaři. II Theinera Annal. eccl. II. 7., napomíná „ut causam Christi constantissime tnearis" fol. 8. je list papežův ke knížeti bavorskému Albertovi stran českých věcí, aby tlačil na císaře.

[3]) Svoboda Sborník Histor kroužku. I. 97.

[4]) Arch místodrž. R. 109. 14. Sněmy IV 339.

[5]) Gindely. Brüder II. 206.

také svou. Nebylo srovnání. Ovšem se stanoviště přímosti a upřímnosti jest diviti se, když Bratří po straně podali císaři svou zvláštní konfessí, že zároveň stáli a hádali se o českou konfessí, kterou mohli a měli tedy zřejmě zavrhnouti.

Kterak i na dál obmezena zůstávala svoboda náboženství evangelického, to mohli stavové postihnouti z té události, že nesměli konfessí své ani tisknouti. Václav Vřesovec zjednal sic do svého domu na Pohořelci impressí, v níž dal tlačiti konfessí po česku i po německu, a Michal Španovský tiskl agendu českou, jak by se kněží dle konfessí v řízení svého náboženství měli chovati, ale obojí tisk jest od zemského úřadu zastaven, exempláře další zapověděny a vydané zmařeny.

Protivníci protestantů — katolíci a podobojí — nepoznávali se býti zavázáni k tomu, aby respektovali konfessí. Jak na ni pohlíželi, čte se v pozdější zprávě, z té strany vyšlé; prý „neví se, kterak by mělo jednání císaře se samými stavy postačiti, nebo císař Maxmilian toliko o své osobě v tom sněmu zmínku činí, a tak katolíci k ničemu vázáni nejsou“.[1]) Protož také jali se protestanté záhy viniti všecku stranu katolickou, že drží se zásady Jesuitů, jakoby vrchnost slibu kacířům daného nemusila plniti a neustále opakovali, že tu zásadu sbor v Tridentě položil za neomylný článek.[2])

Těmi výčitkami protestanté a Bratří ovšem nic nedovedli. Také druhý skutek svědčil, jak daleko jsou smluvené svobody náboženské. Sotva totiž císař odjel z Prahy, vyšel mandát proti Bratřím; zapověděno spolu všechno kacířství městům královským, kteráž pokládána jsouce za královskou komoru, měla i na dále slušeti pod konsistoř pod obojí. V první chvíli po sněmě r. 1575 hromada kněží přiznavše se ku konfessí oženili se; teď napadlo je veliké zděšení. Konsistoř pod obojí volá faráře pražské k sobě a napomíná je, aby „slova evangelium nepožívali, než podle předků svaté čtení říkali“.[3]) Zároveň zakročila konsistoř, jináč jsouc malomocna, se znamenitou energií a s veřejným pohoršením proti některým farářům rázu protestantského. Defensoři ihned píší císaři, že za těch poměrů zřeknou se úřadu, jenž jim jest těžké a nebezpečné břemeno. Také Bratří, kteří sobě již byli v Boleslavi odpečetili zbor, od roku 1547 zavřený, zděsivše se, nevěděli na čem jsou. V těch zmatcích skutkem ukázalo se, kterak slabé a málo upřímné bylo spojení Bratří s Lutherskými. Když vydán mandát proti Bratřím, byla dle zprávy bratrské „turba až hrozno, i páni Nechanští i druzí sousedé byli pohotově jen tlouci, a ovšem páni Hradečtí; v neděli ve všech těch kostelích čtli

---

[1]) Arch. místodrž. R. 109. 14.
[2]) Skála. Histor. III. 253.
[3]) Rukop. zemsk. arch. O. 5. 309

mandát, a ten, který má byti evangeliš u sv. Antonína, kterýž papeži nejvíc laje, když jej přečetl, vzdychl velice a řekl, ha, ha, vždyté pán Bůh uvedl nám ty lotry zase v ruce, aby ne oni nás, ale my je spravovali.“[1]) Bratří dosti bláhově odpovídali, že mandát se k nim vlastně netáhne, prý tyče se spíš Lutheranů, toť „jsou ti právě stranníci, ježto ani s Římany ani s podobojími snesenymi se nesrovnávají“; prý druhdy všickni křičeli o srovnání, a když se stalo, teď proti tomu čelí, rozuměti, jakým duchem mluvili o srovnání.[2])

Za života císaře Maxmiliana k pronásledování Bratří nedošlo. Zůstalo jen při liteře vyhrožující. Bratří po létech vytiskli přesvědčení svoje, že Maxmilian byl k nim náchylen a o jejich konfessí i písních že smýšlel pekně a mandát že vydal „jiným k vůli“.[3])

Maxmilian zemřel roku 1576; nastoupil Rudolf, od strany katolické vroucně vítaný. Doufala jeho pomocí dojíti větších prospěchů nežli byly možny za otce jeho. Odvaha rostla. Znamením jejím bylo kázaní katolického faráře kteréhos v Praze, jenž nemoudrou horlivostí r. 1577 pravil, že Husité nic dobrého neučiní, než budou-li přinuceni zbraní.[4]) By nebylo ochrany primasa staroměstského Dražického a horlivého listu císařského, byla by pro fanatické kázaní ono vypukla v Praze bouř: již již chystali se na Jesuity, u nichž prý zbraně proti Husitům skryty.

Také zástupcové umdlévající české církve kališné kladli v nového krále naděje, že zživou. Konsistoř pod obojí hned dostavila se s žalobami na Lutherské a na Bratry a jiné kacíře,[5]) pozvána jsouc místodržícími, s ochotou velikou. Těžce toužila do urozených kollatorů: „Nyní ode dvou let nemůžeme přes patnácte kollatorů vyhledati, kteří by s vědomostí konsistoře naší kněží na fary přijímali. A však kollatores, počnouc od předních až do posledních, jichž nám není možné pro množství zejména jmenovati, kněží na farách mají ženaté i nepořádné... Což mnozí z obecného lidu vidouce, řemesel a obchodů světskych nechávají a do Vitmberka neb Lipska a Frankfurtu běží a přinázejíce zase s titulem kněžskym, snadno zjednaným, na fary z laciné summy se přijímají.“ Za nejhorší města s protestantskymi kněžími uvádí žaloba konsistorní na předním místě Horu, kdež je ženatý děkan Jan Semín, a ženaty farář Jakub na Náměti; spolu s nimi v Hoře je doktor Pavel Pressius, kazatel nemecký, o kterém se neví, aby od pořádného biskupa ordinován byl, podle Hory jmenují se Domažlice s farářem, již po druhé ženatym, Nymburk s ženatym děkanem Albinem, jenž

[1]) Rukop. mus. II. D. 8. 203.
[2]) Tamže 205.
[3]) Odpověď na šest důvodů Šturma. 1586.
[4]) Rukop. univers. I. A. 1. 193.
[5]) Sněmy V. 197. 199.

řád kostelní při mši změnil a nový uvedl, Chrudim s ženatým knězem moravským, Pelhřimov, Litoměřice a Žatec, všecko s kněžími nepořádnými a neposlušnými. Stran Bratří oznamovala konsistoř, že pikartství provozují v Kartusicích na gruntech Václava Hrzáně, v Řitonicích a na Loukovci (Lukavec) pod Albrechtem Berkou, v Struhách pod Bohuslavem Mitrovským, v Hradišti pod Janem Labounským, v Stěžeřích pod Šťastným Pravětickým, v Nechanicích pod Mikulášem Pecingarem, v Žalanově (nyn. Žalany) pod Karlem Zilvarem, v Tuchoměřicích pod Ctiborem Služským a v Boleslavě Mladém, kdež jich „hlavní hnízdo". Žaloba dokládá, že jsou také ještě jinde, a co tropí v domích a zbořích v tomto království, to „poněvadž se zjevně od nich působí, snadno se vyhledati může".[1]) Vůbec vyznává žaloba stran lutherských a bratrských kněží, že „pro rozmnožení těch věcí všeho oznámiti nijakž možné není".

Do té žaloby složila konsistoř pod obojí také největší bolest a nemoc strany kališné, totiž, že jest skoro bez kněží. „Ta věc jest nejpotřebnější, kteráž beze všeho prodlévání jistého vyřízení a skutečného opatření potřebuje, a to pro veliký a nikdy prve v straně pod obojí nebývalý nedostatek kněžstva."[2]) Od deseti let jí nebyl prý svěcen žádný žák na kněze. Administrátor Dvorský také prosil císaře za doplnění konsistoře, neboť i tu scházelo. Dlouho neodpověděno. Teprv když začali stavové opět úsilněji snažiti se o konsistoř, rychle jmenován z kanceláře královy za administrátora Václav Benešovský, jenž byl Husita tou měrou jalový, že r. 1581 neváhal zřejmě přísahati arcibiskupovi poslušenství! Tím činem vlastně utrakvismus veřejně zbavil se zdánlivé samostatnosti svojí, třebatě i na dále ještě jméno i osoby zůstávaly. Dobře postihla města královská, na kteráž se moc konsistoře pořáde táhla, změnu. Sušičtí r. 1589 vzkazují, že nemohou bráti od konsistoře pod obojí kněze, protože jest administrátor vlastně katolík.[3]) Kollatorů vzdála se kališní konsistoř již na dobro, a mdlými silami již jen vedla boj s královskými městy, z nichž sotva sedm ledabyle k ní se znalo.[4]) Vida, že nic nezmůže, administrátor chtěl býti zbaven úřadu. Ubohá česká víra k svému neštěstí na konec dostala r. 1591 za administrátora muže, nad něhož horšího ani nemohla dostati. Byl to Fabian Rezek Strakonický, člověk, jemuž víra nebyla nic a peníze všecko. Nejprv byl katolíkem, pak utrakvistou. Za proklaté vyhlásiv náboženství husitské, stal se zase katolíkem, při čemž legát mu uložil celoroční pokání, aby každý pátek sedm žalmů říkal a jeden měsíc každou sobotu ke

[1]) Sněmy V. 198.
[2]) Tamže 199.
[3]) Acta kons. utrak. Opis v arch. zemsk.
[4]) Gindely. Brüder II. 312.

cti panny Marie se postil.[1]) V červenci potom dosazen za administrátora pod obojích a jako administrátor zvrátil se zas a přál Lutherskym; aspoň to jisto, že přijímal na kališné fary frankfurtské kněží [2]) Vůdcové katolické strany, jichž prací kališní konsistoř byla obsazena Rezkem, nevěřili bezcharakternímu administrátorovi, a proto přidali mu na špehy stejně nemravného Pavla Paminondu, utrakvistu, jenž donášel arcibiskupovi i do kanceláře královské. Rezek tedy obrátil a přemlouval kněze pod obojí, aby se poddali legátu papežskému. U legáta nutil je k závazkům. Aspoň knéz Žofián (Sofian Walkenberger) písemně oznamuje k sněmu r. 1592, k čemu byl nucen.[3]) Naposled r. 1593 nasbírav hodně peněz, Rezek oddal pečeť konsistorskou legátovi, a ušel do Říma prý prosit za svěcení kněží kališnych, vsak v Římě odevzdal notářský spis, jímž se několik kněží pod obojí poddávalo církvi katolické, a sám dne 1. září r. 1593 v kongregaci inkvisiční při otevřených dveřích kleče jménem všeho duchovenstva i konsistoře pod obojí slavně odvolal kacířství husitské. Dostalo se mu za to kanovnictví v Olomouci. Po odjezdu Rezkově posedlo konsistoriány podezření, i psali do Říma pospěšně, že je administrátor vyslán jen pro svěcení kněží, bude-li mluviti co jiného, že bude to jen k nasycení ctižádosti jeho a prospěchu osobního.[4])

Takové lidi rodila doba úpadku! Věru není nechutnějšího obrazu nad ty okolnosti, jež přivodily konec utrakvistův. Takž vedli si náčelníci Husitův. Při tom zajisté i všecka husitská strana, tonoucí při počátku panování Rudolfova v zmatku a rozkladě, zvolna mizí, aniž lze určitě říci kdy. Již mnozí zříkali se i svátostného podávání dětí; jedni vedli si v ceremoniích jako Kalvíni, jiní naopak nelišili se nic od katolíků; třetí konečně nevěděli, co jsou a čí jsou.[5]) Manželský soud konsistoře podobojí arcibiskup strhl na sebe v prvních létech XVII. věku,[6]) a v týž čas (r. 1604) musí ubírati se administrátor konsistoře pod obojí, stařec Václav Dačický, do vězení arcibiskupského, ponévadž se směle přiznal k dceři své. Ale do poslední chvíle zachovala ta hrstečka kněží, kteří se ke kalichu, jsouce jináč katolíci, hlásili, zlou nenávist k Bratřím a k Lutherskym; k těmto osvědčili ji pražští faraři o pohřbu Jaroslava Smiřického roku 1597 tím, že nepustili mezi sebe k průvodu mrtvého těla kněze z panství Smiřického do Prahy přišlé, což nezapomněli stavové později zapsati mezi příkoří učiněná svému náboženství.[7])

---

[1]) Bydžovský Rudolph Rex v univ knib. 224.
[2]) Gindely. Brüder II. tu tištěna žaloba na to. 495. Borový. Medek 103.
[3] Dvorský. Sněmové Otisk. 1593. 61.
[4]) Týž 62
[5]) Hedericus v knížce Examinatio R. 1580.
[6]) Rukop. budišín. Politica. 362.
[7]) Tamže 362.

A kterak vedlo se protestantům čili konfessionistům za nového panování? Jsou strženi v zápas s protivníky svými krutější všech předešlých. Rudolf od samého počátku konal to, co strana katolická, jejíž náčelníci byli v nejvyšších úřadech zemských, uznávala za dobré a svému náboženství prospěšné.[1]) Oni ještě na léta dovedli udržeti nepřirozený stav, že většina v zemi byla nejen bez pořádné správy, ale že měla postavení houpavé, existenci na výpověď.

Roku 1580 dosedl nový arcibiskup Martin. Proměnu stolce bylo znáti. Jednoho dne téhož roku přibili sluhové chrámoví na vrata u sv. Víta a Jakuba klatbu papeže Řehoře XIII. na Husity, Viklefity, Zvingliany, Kalviny a jiné kacíře. Také Jesuité si pospíšili a propůjčili klatbě papežské kazatelnici i vrata své kolleje. Klatbu dal tisknouti arcibiskup Martin.[2]) Téhož léta podává nuntius papežův Placentius císaři návrh o násilné reformaci. Uvažuje, kterak by se České zemi mohlo pomoci v náboženství a k jednotě, nuntius radil, aby voleno bylo devět osob, tři od papeže, tři od krále a tři, „jako nemocnému příjemné“, od stavů. Osoby ty aby byly katolické a z „pravých“ podobojích; hlavou jich měl býti arcibiskup nebo nuntius. Tito „assistenti“ neboli přistojící měli vydati rituál nebo agendu, vedle níž by všickni ve všem království užívali jednostejných ceremonií v kostelích, taktéž aby byl jednostejný mšál a brevíř po vší zemi. „Tou receptou“ prý všecky nesvornosti složeny budou. Katechismus tridentský aby byl rozšířen obecně, nejvyšší úředníci a stavové měli čítáním historie poznávati, kteraký rozdíl mezi dobrými časy Karla IV. a zlými za panování Václava a Jiřího; pro lid měly vydány býti knihy dobrých písní, svatých historií, pěkných připovídek a pohádek, jakož i traktátek každodenního křesťanského cvičení. Universita aby byla obnovena, professoři a studenti aby činili ročně vyznání víry. Všickni knihkupci a knihotlačci a jiní, kteří svůj základ z svobodného umění berou, aby byli uvedeni pod moc oněch devítipánů, assistentů. Stav duchovní bylo by přivésti k větší vážnosti a „obecným zaklínáním všecky ďábly z království toho vypověděti a ven ze země do dalekých pustin k kacířům zaslati“. Aby reformace dobře se zvedla, nuntius radil chovati jistý počet lidu válečného, kterýmžby zpurní a svévolní lidé mohli skroceni a k poslušenství přivedeni býti; nad těmi vojáky aby hejtmané byli jen katolíci.[3])

Tato rada na reformaci zůstala zatím ranou na plano učiněnou; věci ještě neuzrály, aby se na většinu českého národa mohlo jíti s vojskem reformačním. Proti této radě papežského nuntia obdržel císař stejného roku (1580) z protivné strany od Luchauera z Löwen-

---

[1]) Tomek Č. Č. Mus 1818. I. 459.
[2]) Rukop. budišín. Politica 362. Beckovský. Poselk. I. 324. Diplomatář mus. r. 1609.
[3]) Sněmy V. 694—698.

berka memorandum stejně tak bláhové jako nuntiovo, v němž dokazuje spisovatel, že jediná augspurská konfessí upevní náboženství i světskou vládu císařovu, a pročež aby zničeni byli katolíci, Kalvini a všecky jiné sekty.[1]

Rok po vyhlášení klatby na Husity podařilo se arcibiskupovi získati od Rudolfa správu a dozor far císařských v Pardubicích, v Brandyse, v Benátkách, na panství Křivoklátském, Točnickém, Zbirovském, Chlumeckém, Dobřísském, Kolínském a jinde, kde bylo královo zboží. Ihned povolal si arcibiskup na císařské zámky všecky kněze a tu je bedlivě examinoval, po zkoušce vyháněl a jiné, své, na jich místo dosazoval.[2] S arcibiskupem v činnosti reformační závodili Jesuité R. 1579 jdou Šturm a Hostouňský na missie do Litomyšle, kde Vratislav z Pernštejna již od roku 1561 o reformaci se pokoušel, a jejich návodem Pernštejnský zavírá zbory a tiskne Bratry.

Konverse Jesuitům dařily se obzvláště v Praze. Roku 1578 bylo u nich v kostele pražském jednoho dne tolik lidí u zpovědi a přijímání, že zámecky probošt Písek radostí zaplakal volaje, že za šedesátiletého kněžství svého takového návalu neviděl.[3] Rok co rok přibývalo konvertitů; léta 1600 zapsal si kronikář jesuitský pro zvláštní paměť, že i kata staroměstského obrátili Jesuité na katolickou víru.[4] Že k odpadlictví tehda i podivné podněty brávány, toho důkazem pražský krejčí Matěj, jenž píše arcibiskupovi, že odpadl od Husitů pro 12 tolarů dluhu, kterého na něm právně dobývali; poněvadž prý se teď stal katolíkem, prosí, aby arcibiskup zaplatil za něho dluh. Podepsal se Matheus, sartor catholicus.[5]

Stavové ovšem záhy poznali, že se na ně hrne zlé, a že svoboda náboženství, ústně slíbená, nic neplatí. Roku 1584 jali s císařem příti se o konsistoř. Do ní, kdyby ji pod svou moc dostali, kladli spásu strany protestantské. Purkrabí Rožmberk slíbil stavům podporu u císaře, když se s katolíky spojí proti Pikartům a sektám. Mínili se tu mimo Bratry hlavně Kalvini, kteří školami a vzdělanými lidmi i příchozími z ciziny od několika let patrně šířili se v zemi měrou čím dál větší. Stavové, jsouce lutherští většinou, dali odpověď vyhýbavou, a tak odložena otázka o konsistoři zase.[6] Ale král vydal téhož roku mandát proti kacířům, začež stavové jakoby v odvetu nechtěli svoliti k berni.

Defensoři evangeličtí zatím už také zašli; „Jesuité pracovali, kterakby defensory zkaziti mohli; nebo když první věrní defen-

---

[1] Obšírně v Borového Medkovi. 124. 125.
[2] Arch. místodrž. R. 109. 15.
[3] Rukopis univ. knih. 1. A. 1. 37.
[4] Tamže 229.
[5] Arch. zemsk. Opisy z arcib. 1575? List bez datum.
[6] Gindely Brüder II. 283.

sorové po smrti císaře Maxmiliana od kanceláře nepřátelsky sužováni a někteří smrtí zachváceni byli, takové osoby k defensorství promovovali, které opravdově evangelistským stavům víceji ku škodě byli nežli k vzdělání".[1]) Vůdcové strany katolické návodem Jesuitů jali se protivníky drážditi a hněvati také tím, že takměř co rok vymohli při císaři rozkaz, aby konala strana „pod obojí" processí, zvláště processí Božího těla, k němuž mívali čeští protestanté nechuť největší. Tu došel rozkaz takový do královských měst, tu ho obdržely rady tří měst Pražských,[2]) tu universita, aby připojila se k průvodu se všemi pražskými školami. Universí a školy, jichž učitelé již s některou část nakloněni ke kalvinství, vzpíraly se jak mohouce. Když nebylo vyhnutí, odbyli úkon mrzutě a ledabylo. Také konsistoř pod obojí snažila se o to, aby rozkazy o processích zvlášť v Praze byly splňovány; pobízela, vyhrožovala a žalovala. Roku 1589 žaluje žalostný ouřad ten do staropražských konšelů, že druhdy chovali ke kapli v rathouze čtyři kaplany, teď že tam chovají pavouky, mše že neslouží se před radou, jako bývalo, předkové jejich prý co týden ve čtvrtek chodívali na processí s velikými svěcmi, ale nyní prý nejdou nežli dvě baby na polo umrlé; v křížové dni nechávali soudů a kráčeli za svátostí všickni radní, nyní sotva rychtáře vyšlou, na processí Božího těla jindy též všickni chodívali i s cechy, teď písaři hledí s oken, smějíce se a prsty ukazujíce.[3])

Také vycházely teď z královské kanceláře hustější rozkazy proti nepořádným kněžím, čímž míní se — jako druhdy — kněží protestantští. Roku 1589 čteme na příklad v takovém královském mandátě výtku, že neřádní kněží se v městech za faráře a děkany dosazují, a konsistoří pod obojí že se nespravují; mandát končí se přísným poručením, aby se města v řádu držela svými kněžími.[4])

Na takové rozkazy podávala města své omluvy. Omluva Novoměstských roku 1589 stojí za čtení, poněvadž rázem osvětluje divné tehdejší poměry. Úvodem dí Novoměstští, že se jim vyčítá, jakoby u nich všickni starobylí řádové v chrámech vyprázdněni byli a neřádné kněze měli; však oni že o tom nevědí, že berou kněze konsistoří podané, a „kterak by kněží v kostelích se chovati jměli, toho my neznáme a jim také vyměřovati velmi jest netrpělivé a nesnesitedlné, než jak oni s administrátorem a konsistoří se snesou, máme tu naději, že se tak chovají".[5])

Aby takových prázdných výmluv nebylo, téhož léta 1589 psal administrátor a konsistoř všude do měst jasně a určitě, aby kněží sloužili v ornátě, kanon aby říkali, elevaci činili, monstranci vy-

---

[1]) Desiderius z Friedberka; Cíl papeženců. Mus. 31. C. 13.
[2]) Téměř při každé obnově rady městské. Arch. praž. č. 326. 38. 47. a j.
[3]) Gindely. Brüder II. 494. Též v zemsk. archivu. Opisy z arch. arcib.
[4]) Bydžovský. Rudolphus Rex. Rukop. univ. knihov. 207. (Opis.)
[5]) Arch. pražs. kodex 410. 1589.

stavovali; který kněz neposlechne, tomu vyhrožováno citací, pojezdy do Prahy, útratami a vazbou [1]) Rozumí se, že neposlechli, poněvadž byli jiné víry Viděti, kteraký byl zápas mezi stranami a kterak nemožný byl smír. Od let devadesátých již se náboženské žaloby ani odpory proti nim nedostávaly k císaři; brali je komorníci zle pověstní, a zápas s protestanty vedla sama kancelář i arcibiskup za pomoci a rady Jesuitův.

Arcibiskup Martin téměř na konci svého panování, když se byl za reformaci katolickou horlivě nabojoval, píše roku 1589 papeži Sixtovi V. o stavu náboženském, o tom, co katolické věci vadí a co by se mělo proti kacířům podniknouti. Prý ze tří tisíc kostelů farních v dioecesi sotva 300 jsou v rukou katolických; klášterů po vší dioecesi kolem čtyřiceti zbylo s disciplinou dosti pokleslou; kacíři jsou vsude, v Budějovicích, v Plzni, v Mostě a v Krumlově pry nevystupují tak veřejně jako jinde; v Praze z tak početného a hojného obyvatelstva (ex tam numeroso populo) sotva 2000 lidí katolických, vyjma dvořany a cizince. Prospěchu katolickému vadí Olomoucký biskup suffragán, jenž nechce býti arcibiskupovi poddán, tím se síla tříští, patroni far berou kněze, kde chtí, to právo by se jim mělo vzíti třeba po zlém; nad kláštery měl by míti arcibiskup právo visitační, jako měl předešlý; universí by měla byti obsazena katolickými učiteli; Husův svátek měl by byti zakázán, proklaté zpěvy žebravých žáků proti kostnickému koncilu, papeži a kardinálům měly by byti kárány; místo „ďábelského festum" čili svátku Husova mohl by se nařídíti svátek sv. Prokopa; přísně by se měli tisknouti a trestati Bratří Pikarté, s nimiž nedávno jednal tu Kašpar Peucerus, aby se shodli s Kalviny; trestati by je měl císař a vyhnati jejich urozené členy z ouřadů; postranní školy by se měly vůbec všecky zničiti a kacířství mocí rušiti [2])

Jesuité mimo jiné práce reformační od počátku vlády Rudolfovy snažili se nejvíc o to, aby Hus a Jeroným, v kterýchž jménech tajil se všecek vzdor církvi římské, ztratili svoji vážnost. Práce jich zdařila se však jen tou měrou, ze na jich radu (nostrorum suasu) [3]) vydán roku 1584 rozkaz vylouciti svátky obou husitských svatých z obecného kalendáře, jejž pořizovala universí. Mistr Kodicill r. 1585 se propůjčil k tomu buď ze strachu, buď z peněz.[4]) Známo, jak český lid nemile tu proměnu přijal, jaké posmíšky bylo tržiti Kodicillovi za svůj čin až do smrti, ba ještě po ní. Roku 1589 zapisuje si slánsky Václav Kněževeský do své kroniky, že umřel učeny mistr Petr Kodicillus, ktery vymazal z pranostiky

[1]) Rudolphus Rex. 208.
[2]) Rukop mus VI. B. 12.
[3]) Rukop. un knih. 1. A 1 325.
[4]) Jireček Rukověť Liter. I. 361.

„našeho věrného Čecha, dobré a svaté paměti, svatého mistra Jana z Husince; pán Bůh rač jemu milostivě odpustiti a lehké odpočinutí dáti.“ [1])

O Husa tehda vznikaly hádky také po kostelích. Konsistoři husitské, zdá se, že Hus byl již lhostejný, a některý farář z její družiny zašel i dále, aby se zachoval. Na příklad u sv. Mikuláše v Starém městě nadal roku 1589 farář Tomáš Soběslavský [2]) na kázaní zpěvným literátům „zvyjebených lotrů tuplovaných“, a to proto, že „píseň o památce mistra Jana Husi, před dávnými léty složenou a od církve přijatou, zpívali, stálost jeho i počestné života obcování ku posilnění věrným Čechům sobě připomínali“. Z toho byló v osadě skoro zbouření. Literáti psali konsistoři žalobu na „opovážlivost“ knězovu, při čemž jim vběhla do péra slova: „Ta píseň dříve, než pan farář na světě byl, zpívána jest byla, a ještě, an pan farář tu pobuda nebude, z užívání věrným Čechům nevyjde, umíť pán Bůh takovým v cestu, než se nadějí, vyjeti a je rychle zkrotiti.“ [3]) Za to obdrželi literáti od faráře jméno „psohlavcův“, ale již vkládali se do sporu uvážliví sousedé osadní, a také z městské rady někteří prohlédající, kam by věci mohly dospěti, jali se krotiti sporníky. Farář se vymlouval, jak uměl. Prý na Velikou noc jich „pěkně napomenul, aby dopustili žákům nešpor zpívati a sami po žalmích pro prostý lid známé staré písně aby zpívali a ne pikartské, které s sebou mistr Matěj nosil a kterým lidé nerozumějí, však se nesešli k vůli jedné ovci prašivé“. Husa že neodsuzoval; „já o něm jako o jednom knězi poctivém smejšlím, ale oni v zpívání naříkali a tupili všecky kněze věrné, a ten verš ‚A ty milá Husi‘ není Čechům ku vzdělání než potupa všeho kněžstva; jinde ten verš zpívají jináč, ‚A ty milá Husi, ještě k tobě musí Čechové lásku míti a jiní národové, jsouce u víře pravé‘.“ [4]) Tím prohlášením se osadní poněkud spokojili, ale faráře dlouho nesnesli. Roku 1590 žaluje sám, že jsou ti osadní samí zborníci a Pikarti, že by i z něho chtěli zborníka udělati, aby bez komže křtil, oddával, i na funus chodil. Tenkráte to smířil administrátor tak, aby ještě půl léta osadní strpěli svého faráře, zdaby se „polepšil co řemen v ohni“. [5])

Odpory proti Husovu svátku neustaly. Jakmile stal se Zbyněk Berka arcibiskupem, hned roku 1592 zakázal klásti Husa v kalendáře a v den jeho svátku volával kněze pod obojí k sobě nebo do kanceláře královy, aby nemohli sloužiti v chrámě. [6])

---

[1]) Rukop. paměti Kněževeského v univ. knih.

[2]) Stránský v Respublice dí o něm, že byl spíš papeženec než podobojí.

[3]) Manual osady v arch. pražs. fol. 113.

[4]) Manual osady fol. 115.

[5]) Tamže 134. 136.

[6]) Beckovský-Rezek. Poselk. I. 367. Doklady v arch. arcib. Recepta z těch let. Slavata na oslabení tohoto dráždění vykládá (Paměti. I. 49.), že se tak dělo jenom po tři léta.

Působením téhož arcibiskupa Berky podán hned roku následujícího císaři nový plán útočný proti protestantům. Přední jeho kus zamyšlel sesíliti moc arcibiskupovu. Prý aby dostal se mezi vyšší stavy; konsistoř pod obojí aby byla na něm závislá, patrně tak, aby jmenoval její členy; nechť jen arcibiskup ustanovuje všude faráře; aby jen při něm byla censura; od něho aby vyhlášen byl katalog knih zapověděných; kalendáře aby se netiskly leč jeho svolením. Tím prý bude možno pohodlně zrušiti svátek Husův; v jeho den ať přivezou se ostatky některého svatého z Karlštejna slavnostně a po tom světci den ať jméno má. Jiný důležitý kus týkal se škol. Universí ať je zreformována po katolicku; i Jesuité ať v ní učí; do škol nízkých ať všude zaveden jesuitský katechismus; učitelé (od nichž protestantství nejvíc se šířilo) ať nevisí na universitě dřív, až bude katolicky napravena; školy soukromé (většinou protestantské) buďte zrušeny. Husitským městům odňato buď právo zamítati katolické lidi od měšťanství. V Praze ať jsou zřízeny tři fary katolické (u sv. Jakuba, P. Marie Sněžné a u svatého Tomáše); prý dosavad jen jediná, a to u sv. Víta. Pikarté ať jsou hnáni na soud. A aby tato katolická reformace dobře se dařila, budiž vstaven na čelo království místodržitel, a jemu k ruce buďtež přidáni rádcové cizinci.[1])

Tento návrh na pohled není tak tvrdý a prudký jako návrh nuntiův z roku 1580, ale provedení jeho předpokládá bez mála skoro tolik násilností, kolik kusův.

Nastává otázka, kteraké při změněných poměrech činilo katolictví pokroky.

První bylo, že Plzňané zbavili se svého protestantství, aspoň tak, aby uchýlilo se v ústraní a nehlásilo se k životu. Snadné to nebylo. Věc provedl arciprýšt plzeňský Wolfgang vedením a radou Jesuitův. Wolfgang byl proti jinověrcům vůbec nad obyčejnou míru fanatický prelát. Ale doráženje na protestanty, vždy zároveň sháněl také zprávy o knězích katolických ve svém děkanství; tu soužil a zavíral kněze pro ženu,[2]) tu žaloval na dominikány plzeňské, že si vedou rozpustile,[3]) tu zase udal arcibiskupovi, že opat plasský stůně franckou nemocí.[4]) Tato činnost ve vlastním táboře svědčí, že byl z těch reformátorů, kteří očistu činí také u svých. Proti protestantům v městě rozvíjel činnost svou od r. 1575 Wolfgang takřka zimničně. Roku praveného žaluje arcibiskupovi, že senát plzeňský je většinou nekatolický, a radí, aby dvorský sudí (judex aulicus) se přičinil o jich vypuzení.[5]) Roku 1576 znova touží

---

[1]) Dvorský. Sněmové, jednání r. 1593 str. 60. Zvláštní otisk.
[2]) Recepta arch. arcib. Opis v zemsk. 1575.
[3]) Tamže 1575.
[4]) Tamže 1577.
[5]) Arch. zemsk. Opisy z arcib. 1575.

důrazným listem arcibiskupovi, že sic dosti lidí šlo k přijímání,[1] ale primas a mnozí konšelé že jsou haeretici.[2] Jde od něho žaloba za žalobou.

Horlivec ten nepřestával jen na stálých žalobách tajných, on i veřejně téměř na každém kázaní svém všecky pod obojí haněl a na věčné zatracení je odsuzoval, a umřel-li který, nepřijal ho na hřbitov.[3] Z těch, které udával za kacíře kromě rady, nejprotivnější byl arcipryštovi správce latinské školy plzeňské, Jiřík Filaret; roku 1575 udal na něho, že vedl žáky na beanii do pražské akademie čili spíše „bachandiae“, čímž prý se kacířství rozšiřuje.[4]

Protestanté proti tomu vyhlašovali Wolfganga za bývalého Jesuitu a tvrdili, že pod obojí od starodávna bývali v Plzni a v radách sedali.[5] Když byl arciděkan přivedl některé z předních jinověrců z rady, ba i ze živnosti, roku 1577 přistrojil, že rada plzeňská, jiż zase katolická, vyslala deputaci do Vídně k císaři Rudolfovi proti podobojím v městě.[6] V prosinci r. 1577 dostávají Plzeňané od císaře dekret, že bude opatřeno o těch, kteří se nechtějí s nimi u víře srovnati.[7] Nemíně nic zmeškati, úřad plzeňský povolal před sebe zase všecky sousedy, o nichž domnění měl, že si „nějakého cizího náboženství hleděti chtějí“. Přátelsky jim předkládal, aby od předsevzetí svého upustili a k církvi katolické se vrátili. Sousedé však neohroženě vyznávali jinou víru svou.[8] V schůzích soukromých potěšovali se; Filaret, rektor školní, čítal jim Husovu Postillu, a utvrzoval je k obraně. Vincenc Rajský a apatékář Fojt, nebojíce se nového proudu proti protestantům, pilné konali schůze se spoluvěrci v domech svých. Wolfgangovi, arciděkanovi, opět hustěji lípány na farní dvéře oštěpy a kordy malované s cedulemi posměšnými a výhrůžnými.

V tom donesen Rudolfův list z Prahy s rozkazem, aby Plzeňští nové náboženství hned zastavili a písaře městského, který za císaře Maxmiliana byl vypověděn, ale přece tu zůstává, aby hned vybyli. Protestanté supplikovali. Vyšel druhý list císařský, jenž přinesl jim konečné zahynutí. List sám stál život člověku již v samé kanceláři císařské. Byl to David Khober, písař v kanceláři, protestant, jenž, chtěje plzeňským spoluvěrcům získati lepší resoluci císařskou, uchopil se k tomu prostředku nejhoršího, podvrhl list

[1] R. 1578 bylo o Velikonoci u přijímání v Plzni 14.000 lidí. Beckovský. Poselk. I. 318.
[2] Arch. arcib. Fasc. I. A. ab 1500. Opis v zems.
[3] Arch. zems. Opisy z arcib. 1575.
[4] Plachý-Strnad. Paměti Plzeň. 88.
[5] Recepta arch. arcib. 1578.
[6] Beckovský. Poselk. I. 311.
[7] Arch. místodrž. Missiv. č. 91. 203.
[8] Plachý-Strnad. Paměti. 72.

jiný, příznivý. Což když se záhy prozradilo, k nohám císaře padl a tak potom smyslem se pominul, že si život odňal [1])

Na protestanty plzeňské teď udeřilo se s takovym nátlakem, že všickni, až na tři, přiřekli státi se katolíky. Rajsky z Dubnice, Fojt apatékář a Khern musili se z města vyprodati. A když první dva pohnali konšely na zemsky soud pro útisk náboženský,[2]) nejen že nic nesvedli, ale na konec roku 1579 jsou vypověděni ze všech měst království. Od té doby (na základě mandátu z roku 1578) nikoho bez zpovědi nepřijímali Plzňané mezi sebe do obce.[3]) Z Plzeňska však nepodařilo se Wolfgangovi vypuditi jinověrce.

Z panstva vynikl jakožto reformátor katolický v této době nade všecky Václav z Rozdražova; když roku 1587 v Blatné na stoupil panství, nalezl sotva deset katolíků, v málu létech převrátil vše k svému smyslu, ovšem ne právě laskavě.

Jan Starší Lobkovic na svych panstvích také se snažil o reformaci, do Strážova dosadil r. 1581 faráře katolického, kde jaktěživ jiný kněz nebýval než pod obojí. Ale tu se reformace nedařila. Píšeť roku 1583 týž kněz Janovský arcibiskupu Martinovi smutně, že „v těch končinách jest člověk katolicky nad jiné národy divnější a ošklivý a nesrdečny“, on že se dostal sem jako Lot mezi Sodomské, že jsa utiskán není hrdlem nikda bezpečen.[4]) Týž pán Lobkovic, reformuje i na Žebrácku, udal roku 1587 v konsistoři Žebráckého kněze Petra Bavorovského, že nesloužil processí Božího těla, ku kterémuž paní s fraucimorem přijela již o páté hodině ráno.[5])

Stejně horlivý a násilný jako Rozdražovský byl Jiří Popel z Lobkovic; když umřel r. 1588 Adam Krajek, přitočil se oulisny pán k bohaté vdově Kateřině Lokšanové a pojal ji přes to, že byla o deset let starší jeho a tuhá protestantka. Šlo mu jen o to, aby zbohatna zmocněl, a proto každá cesta mu dobra. Protivníci jeho vyčítali mu, že „byl na pastviskách zelených židovskými partytami dobytych“ [6]) Pán ten získal Boleslav Mladou, kterouž změnil za panství Chomutovské,[7]) kdež do té chvíle utiskoval katolíky zněmčilý Lutherán Bohuslav Hasištejnský Lobkovic. Ten ještě r. 1588 vyhnal z Chomutova a z nějaké blízké vsi katolické kněze, ač kdysi arcikníže Ferdinand vymínil, aby fara a škola všude tu zůstávala pod jurisdikcí arcibiskupovou.[8]) Teď se v Cho-

---

[1]) Plachý-Strnad. Paměti. 80.
[2]) Recepta arch. arcib. 1578
[3]) Beckovsky. Poselkyně. I. 311
[4]) Arch. mus. Opis list. ze Strážova městečka. 1583
[5]) Borový Medek. 52
[6]) Sbornik Adama Tesacia Brodského v mus. tol. 101.
[7]) Mistr Kezelius o tom v své kronice dí, „který kterého ošidil, oni oba dobře věděli“ 103.
[8]) Arch místodrž. R. 109. 15.

mutově obrátilo. Jiří Popel skoupil domů sedm pro Jesuity a pořídil jim tu kollej r. 1591, tak aby kolem sta chudých studiosů chovali, kteří by, vyučeni budouce v náboženství a filosofii jejich, mohli podáváni býti k farám a školám na panství.[1]) Far bylo na panství ke třiceti a jich kollaturu dal Lobkovic hned Jesuitům.[2]) Na vychování jich ročně určil 2000 kop, v nichž zahrnuto z Chomutova poplatků ročních za 720 kop, a ostatek měly býti ouroční platy ze třinácti vesnic. Kromě toho zvlášť oddal Jesuitům zdejší kostel farní.

Rudolf 25. ledna 1592 stvrdil nadaci jesuitskou v Chomutově přičiniv k ní nad to i právo, aby směli Jesuité zdejší promovovati žáky jako v universitě.[3]) Tím získalo katolictví na panství Chomutovském půdu, na níž se chutě šířilo.

Roku 1584 obdržel Jiří Lobkovic Krupku s vůkolím. Zdejší prázdný klášter františkánský dal Jesuitům, a ti od roku 1587 konali odtud stálé missie; obnovili pouti v Šejnově (Maria-Schein).[4]) Pouti přiváděly hromadu lidí, pohorské chudé obyvatelstvo je rádo vídalo, poněvadž přinášeli některý groš, a tak tu nechtíc a bez hluku protestantství mizelo.

Také Oldřich Felix z Lobkovic provozoval reformaci katolickou všude na svém panství. Odpor z toho vzešel hlavně v Sobotce, kdež byli protestanté poněkud tvrdi. Roku 1600 pán připomíná, že jim kostel nový postavil před čtyřmi léty, rychtu předměstskou že by jim také popustil; prý by jim dal víc práv, kdyby všickni chodili k zpovědi buď v Sobotce nebo do Markvartic.[5])

Stejně vedl si Zdeněk Popel z Lobkovic na svém zboží. Roku 1593 dal katolického kněze do Sedlce, ten, aby reformace zdařila se, začal podávati dle Tridentina pod obojí, ale osadní přijímali bez zpovědi, desátků mu upírali, a když jim roku 1595 svátek Husův neoznámil, nadali mu mnichů. Leč přes to katolictví tu opanovalo pole.[6]) Pán byl tak prudký katolík, že protestanté ho řadili mezi „katolíky Španihele".[7]) Ti v ničem nepovolovali jinověrcům sebe zasedlejším.

Na Ledečsku reformoval pilně Ladislav starší Lobkovic. Způsob, kterak si vedl při tom, lze postihnouti z instrukcí, kterou vydal poddaným v Ledči r. 1599, kdež čteme: „Nejmíně jedenkaždý člověk z města i z vesnic čtyřikrát do roka k zprávci svému, jemuž víry své vyznatu učiniti, od něho naučení i rozhřešení svaté

---

[1]) Rudolphus Rex. Bydžovský. 251.
[2]) Svoboda. Reformace. 19.
[3]) Arch. musej. Listiny 1591.
[4]) O těch věcech nejvíce u Schmidla; Hist. soci. I. 562. 600. II. 282 a na j. m. 716. 752.
[5]) Listiny Soboteck. v mus. arch.
[6]) Bibliot. míst. dějep. 18.
[7]) Slavata. Paměti. I. 40.

přijíti a na to svátosti večeře Páně požívati má. Kdo by pak to z zoufalé mysli opouštěl, a tak svátosti potupoval, ten netoliko od vrchnosti trestán bude, ale jestli by v tom nemocí neb smrtí zachvácen jsa z světa sešel, načež každý správce církevní pozor míti má, tehdy při pohřbu jeho zvoněním ani na krchově pochováním nemá se posloužiti, ale jako hovadní člověk pohřben bude oslovským a hovadskym pohřbem jinym ku příkladu a vejstraze." [1])

Hradec Jindřichův a jeho okolí v týchže létech učinilo znamenité kroky k upevnění a rozšíření katolictva. Zápas s jinověrci vedl tu děkan Václav Brož či Brosius, rodák Horšovotýnský a jeden z nejhorlivějších kněží katolických svého času. Horlivosti své nabyl vychováním u Jesuitů v Klementině pražském, kdež došel v theologii doktorátu. Šturm, největší protivník Bratří, byl jeho důvěrny přítel; Brož pomáhal Šturmovi psáti proti Bratřím pod jménem „Poskok". Průpravnou školu k zápasu odbyl si v Litomyšli, kdež jako děkan (od r. 1564) pod Jaroslavem z Pernštejna a potom pod Marií Manriques de Lara, vdovou Pernštejnskou,[2]) snažil se převrátiti Bratry a podobojí k své víře. Ale v Litomyšli byla činnost jeho s nevalným výsledkem; „pod obojí" chovali se větším dílem tupě.

Dostav se na faru Jindřichohradeckou, ihned jal se jednati při Kateřině z Montfortu, choti Adama II. z Hradce, na prospěch Jesuitů.[3]) Paní byla nakloněna otcům řádu toho horoucně, všakté jednala již o ně, aby do Hradce byli povoláni, před příchodem Brosiovým; ale při manželu měla práci poněkud nesnadnou, byltě pán opravdu křesťansky snášenlivý a lidumilný.[4]) Ale paní přemluvila ho na konec přec. Roku 1593 zaplatil 17 kop závdavku Matesovi krejčímu za dům za kostelem, v němž „Jesuiti byti mají".[5]) Téhož roku skoupil pán ještě několik domů pro kollej, a již tu byli první Jesuité, snad jen na obledy,[6]) za nimiž v lednu roku 1594 stalo se větší a úplné přistěhování tovaryšstva. Než byla jim zřízena kollej, bydlili u Brože děkana, jenž je i na svůj groš vydržoval, ale pak chtěl od vrchnosti za to náhradu.

Hejtman panský, Jan Zelendar z Prošvic (i Prošovic), protestant až fanatický, tak ctil a živil Jesuity, že chtěli ihned zase pryč se bráti; proto je vzal Brož k sobě[7]) a žaloval na Zelendra. Jesuité pak dostávali z panství měsíční podporu na jídlo i na

[1]) Arch. náchod. kn. XV. fol. 12. Otisk Hraše v Arch. Čam XVI. 154.
[2]) Šimek. Sborník Histor. III. 182
[3]) Fr. Tischer. Paměti fary J.-Hrad. Rukop
[4]) Domečka. Průvodce po Hradci. 113
[5]) Oučty hradecké v tam. archivu
[6]) Klademe příchod Jesuitů o rok dřív než obyčejně se psává. Soudíme z oučtů r. 1593, kdež se platí za matraci vlněnou Jesuitům a za jich stravu summou 24 kop
[7]) Třetí kniha výpisů archiv. Tischera str. 48. Rukop. soukrom.

šaty; zatím již v lednu roku 1594 sepsán fundační instrument;[1] Jesuitům dostalo se rok potom kostela farního, takže všecka práva pánů hradeckých přešla na kollej jesuitskou; farář měl sic důchodů svých svobodně užívati, ale ve všem všudy měl říditi se Jesuity, zvláště bylo vytčeno, aby v kostele nic neměnil bez jich vůle a na hřbitov v městě ani za městem bez vědomí Jesuitů nedovolil klásti. Ba farář byl v takovém podruží, že bez vůle Jesuitů nesměl ani dáti zvoniti, zpívati, aby otcové nebyli ve svych prácech rušeni.

Dle zakládací listiny účelem kolleje bylo v kacířském městě šířiti víru katolickou; i protož oddáno jim od vrchnosti hradecké právo nad všemi farami na panstvích hradeckém, teleckém, hlubockém a polenském.[2] Také školy všude vydány jim v moc. Takž nastala příchodem Jesuitů do Hradce reformace katolická v devíti farnostech v Čechách, z nichž nejdůležitější byly mimo Hradec Počátky.

Když byl stavitel Antonín Vlach s přípravou hotov, r. 1595 založen ke kolleji „grunt u přítomnosti mnohých vyššího i nižšího stavu; skrze dlouhé zpívání, troubení, zvonění posvěcení toho místa se stalo".[3] Pacholatům školním dáno v ten den památného 3 kopy 9 grošů; kněží, varhaník, zvoníci, zedníci Vlaši, kteří kámen teší, při též případnosti dostali památného úhrnem 8 kop 30 grošů.[4] Z účtů kuchyňských viděti, že při té radostné události snědeno 363 liber masa. Na druhy den správa školy farní jest poručena Jesuitům; přijal ji pater Johannes u přítomnosti Václava Brosiusa děkana. Druhy superior zdejší byl povědomý Šturm (od r. 1596).

Dokud žil Adam z Hradce, neosmělili se noví bojovníci za katolickou víru proti protestantům čili podobojím zdejším rázně a neúprosně si vésti. Pan Adam přes to, že naléháním manželky své přivedl sem Jesuity, dovedl s upřímným katolictvím spojovati přesvědčení, že neslušno tisknouti nikoho pro víru. Viděl i v podobojích věrné své poddané. Ba on je i podporoval; dovolilť, aby mohli podobojí zpověď u svych kněží v Stráži, Kamenici a v Radounce (Radouňka?) konati a propustil jim postaviti kostel na hřbitově u sv. Trojice, jehož stavba dokonána r. 1594, tedy rok prve než položen základ ke kolleji Jesuitů. Kollej Jesuitův a chrámek u sv. Trojice byly jako dva nepřátelské tábory proti sobě stojící a k boji nemilosrdnému stále hotové. Uvidíme, že kostel podobojích v Hradci týž osudný význam bude míti jako pověstné kostely v Hrobech a v Broumově.

[1]) Arch. arcib. S. J. II. 13. Progr. gymn. v Hradci 1887. Arch. Pam. X. 538. Rukopis Fr. Tischera. Paměti fary

[2]) Domečka l. c. 55.

[3]) Rukop. p. archiváře Tischera. Výňatky z archivu. 1595. Soukromě půjčeno.

[4]) Účty archiv. hradeck. 1595.

Jakmile zhasl Adam, a nastoupil syn jeho Jáchym Oldřich, Jesuité a děkan Brož přikročili k tuhé reformaci katolické. Z válečné porady proti protestantům zrodila se r. 1597 přísná nařízení čili instrukcí Joachymova, podle níž „nynější i budoucí purkmistr a konšelé i všechna obec města Hradce v duchovních i světských věcech chovati se mají“.[1]) Za důvod instrukcí položeno, aby svornost a jednota u víře byla obnovena. Prý chválu boží bez jednoty u víře zvelebovati nelze. Proto nařídil pán, aby nikdo ven z města nechodil k cizím kněžím; prý v městě jsou řádní kněží, kteří podávají pod jednou — i pod obojí. Spolu vyzýval v instrukcí své kněžstvo, aby dle svolení papeže Pia (1564) spravedlivě pod jednou nebo pod obojí podávalo.

Víme, jakou cenu a výklad mělo Piovo přijímání pod obojí u Jesuitův i u protestantův. Ti ani oni nestáli o ně. Vidí-li se však komu, že Joachymovo ustanovení o svátosti podobojí jest kus svobody náboženské, poučí, že tomu není tak, ostatní články instrukce reformační, jimiž se nařizuje, aby všickni obyvatelé, zvlášť konšelé, pod pokutou přítomni bývali při všech processích a řádech církve katolické, jmenovitě při processích v neděli Květnou, o Veliký pátek, ve dni Křížové, o Boží tělo, na Hromnice a ještě v jiné dni k tomu určené. O Božím těle měli konšelé nésti svíce, a všecko město mělo býti okrášleno. Kdo projevil nějakou lehkost, toho stihla pokuta až 5 kop českých. Lze sobě pomysliti, jak těžce dotýkala se instrukce protestantů v Hradci, lze uhodnouti, že věc dobře se neskončí a že jedni nebo druzí zahynou.

O něco dříve r. 1586 podobnou moc získali Jesuité na Krumlovském panství.[2]) Roku 1588 (21. dubna) Vilím z Rožmberka oddává jim na Krumlově dům ke kolleji, slibuje jim kostel vystavěti, zahradu, haltýř a les dáti; všecky školy na panství přikazuje řádu jejich ku správě. K výživě nové kolleje pán ustanovil tehdáž roční užitek 1200 kop míšeňských z obce Prachatické, a z Krumlovského panství slušnou míru obilí. Kdyby některý dědic Rožmberský chtěl Jesuitům jich nadání bráti, dává fundační instrument právo Jesuitům, že smějí uvázati se v městečka Husinec, Záblatí a v osm vsí.[3]) Roku 1591 obdrželi Jesuité kollatury všech far na panství.[4]) Začala se tedy reformace katolická i tu, a protestantství brzy ocitlo se v jižních končinách českých na zlé míře.

Ohledáme stav jinověrců před konečnou bouří. Nejprve, kterak vedlo se Bratřím. Jednota stoupala k vrcholu svého života. Nadání pozemského měla již tolik, že nebylo zboru, aby byl bez

---

[1]) Orth. Nástin I. 53. Pamětí fary Jindř.-Hradecké od Tischera. Rukop. Origin. v archivě městsk.

[2]) O založ. kolleje čti Březan. Živ. Vil. z Rožm. 262. 267.

[3]) Arch. musej. Listiny 1588.

[4]) Tamže.

statků, a přes to leckteří správcové jeho pracovali rukama svýma jako druhdy; a že nebyli již štváni místo od místa, to větší pohodlí dovedlo je po příkladě lutherském k tomu, že se ten onen kněz ženili. Vyznavačů měla Jednota hojně ve všech stavech, i v těch, kterých druhdy zamítala. Že valným vzrostem Jednoty i všelijací lidé mdlejších zásad mravných k ní se hlásili, to nedivno; Bratří však nemilosrdně konali očistu svou, vyvrhujíce ze sebe, co vadilo. Dbajíce pořád na přísný mrav, roku 1581 odmítli od sebe i lehkého hraběte Jeronyma Šlika, jenž se jim nabízel za kazatele,[1]) a před tím (r. 1578) Kalef slavně vyloučil Krescencii z Krajku pro smilnost a Adama z Krajku pro nezřízené pití, tedy oba z rodu, jemuž Bratří tolik byli zavázáni. Když navštívil Jesuita Alexander zbor boleslavský a všecko prozkoumal, nemohl nepochváliti mravního zřízení bratrského, jež podobalo se mu býti stejné se řády staré církve, zvláště jako bývalo prý mezi mnichy. I kázaní Bratra vidělo se mu býti tak „gruntovní“, že podobného nikdež neslyšel, naproti tomu kázaní v městském kostele, které konal Lutherán, bylo mu ničemné a pletichářské.[2])

Studií hleděli si Bratří pilně; synové bratrského panstva studovali na akademiích kalvinských v Štrasburce, v Basileji, Genevě, v Montpellieru. Odtud brala Jednota posilek a zbraň proti svým protivníkům.

Za panování Rudolfa dokonala Jednota svůj největší a nejzdárnější čin: přeložila a vydala biblí Kralickou, k níž začátky a podněty dal učený a bystrý Blahoslav. Do jeho doby bylo 16 překladů, z nichž dva bratrské, ale nedostatečné. Vznikla tedy myšlenka poříditi překlad ne z latinské Vulgaty, alebrž z řeckého a z jiných biblických jazyků. Také bylo potřebí k novému a dobrému překladu znáti pomocné vědy na správný výklad písma. A to vše podnikli a na svou věčnou chválu dokázali Bratří prací osmi členů svých učených. Z biblí Kralické učili se i Jesuité,[3]) ačkoli ji v potomních trudných časech lidu z ruky brali. V té době také vyšel veliký kancionál bratrský, v němž složena duchovní poesie tehdejší i krásný český zpěv.

Proti Šturmovi, jenž v této době na Bratry zle útočil, vedla si Jednota obranu z prvu mdlou. Šturm byl z nejprvnějších Čechů, kteří byli roku 1551 do Říma k zakladateli řádu jesuitského posláni. Šturm nabízel se Bratřím k hádání a byl nebezpečný jich odpůrce, poněvadž, mravní jich stránky se nedotýkaje, útočil jen proti dogmatice bratrské. A v dogmatice byla slabost Bratří: ne,

---

[1]) Gindely Brüder II. 269.

[2]) Gindely. Bruder II 493. V starší době svědectví pěkná o mravnosti bratrské vydal dominikán Lilienstayn v traktátě r 1505. Citát ve Voigt Acta liter. Žil mezi nimi po tři roky. Viděti, že co do mravnosti zůstali Bratří důsledni.

[3]) O významu a vlivu král. biblí psal Šmaha v Č. Č. Mus. 1878. 252. 1879. 27.

že by, co tvrdili, nedovedli se svého stanoviště dovoditi, ale že Bratří tvrdili v rozličnych časech rozličně, starší tvrzení zamítajíce. Tato nestálost dogmatická naostřila Šturmovi zbraň proti Bratřím. Vždy znova jim totéž vyčítal písmem i slovem. V obraně kancionálu, proti němuž také Šturm bojoval, roku 1587 Bratří tou příčinou omlouvají svou nestálost slovy:[1]) „Psali-li předkové naši ne tak světle neb vlastně, jako potom, když dal pán Bůh pokojnějšího nabytí osvícení, to vše napravili (jsme) v konfessí poslední, pročež žádný starých věcí zdvibati by neměli"; učiti se jest dobro; Šturm prý chce, aby bylo u Bratří všecko hned dokonalé, u římskych prý také tak není. Šturm však byl tu zas vždy s novým útokem bez umdlení.

Píše-li bojovný Jesuita svůj útok dialogickou formou, jest zápas jeho živy, mrštný, jináče jest jeho polemika nezáživna zdlouhava a jazyk obhroublý. Praví spisovatel „Apostasie" r. 1597: „Honosí se (Jesuité) cizími jazyky, a domácím jazykem vlastně a dobře mluviti se nenaučili, jakož to Šturmova čeština nepěkná, nevlastní, nespořádaná ukazuje."[2]) Nepěkné jsou nadávky a urážky v polemice Šturmově. V „Kouli Danielově", kterouž Šturm podává r. 1589 draku pikartskému, čte se o „beánech, ničemnych bucích, sukovatých šijích, smrdutých bradách zborních".[3]) Nechutně čte se, když Šturm způsobem opravdu udavačským viní Bratry ze snah buřičskych proti císaři a vrchnostem slovy: „Kdybyste moc měli, tu by se ukázalo, že pod tím ovčím rouchem hltavý vlk se kryje, kdyby vám drobet hnidy odrostly, tak byste se brzy proti vrchnosti pozdvihli." Známo přec, že Bratří ještě pořád celkem svým raději trpěli, než aby se protivili; jejich učení bylo, že vrchnost jest zřízení boží. Je to na nás nevinné „šturmování", tak odpovídají Bratří v obraně svého kancionálu. Jináč, tak zdá se, byl Šturm či, jak Bratří schválně ho zvali, Šturem protivník zřejmý, jenž záludných cest na škodu druhé strany moha neužíval.[4])

V těch létech před konečnou bouří byli Bratří také tu a tam mocně a bolestně tištěni. Na Rychmburště jsou pronásledováni od Václava Berky. Roku 1583 vyhnal tento pán kazatele bratrské z Hlinska a volal sem Jesuity.[5]) Ale výsledek byl mdlý. Lidé zů-

---

[1]) „Obrana mírná." 1587.

[2]) Exemplář v mus. č 37. B. 11.

[3]) Exempl v univ. knih. Č. Č. Mus. 1862 49. J. Jireček.

[4]) K tomu soudu vede tato příhoda. Bratří poslali tiskaři Dačickému rukopis proti Šturmovým „Šesti důvodům" s žadostí, aby ho protivníkovi neukazoval. Dačický ho ukázati chtěl Ale dostalo se mu od Šturma r. 1587 odmítnutí; prý rukopisu viděti nechce, „takéby na dobrého typografa nezáleželo (neslušelo), tu věrnost, kterou bych já od vás žádal, máte k každému zachovati". V exempl univ. knih Odpověď na Šest důvodů od Uberýna.

[5]) Schmidl. Hist. Soc. J. I. 487.

stávali tvrdě při své víře. Znamenitějšího pronásledování zakusili Bratří na českých a moravských panstvích Jaroslava Pernštejna, jenž při tom měl pomoc Jesuitův. Roku 1574 píše po německu arcibiskupovi, aby z kolleje jesuitské v Praze byli mu na Litomyšl posláni kněží a 4 pěvci k větší oslavě služeb božích o svátcích.[1]) To byl na pomoc katolické věci prostředek ne zlý. Než brzy dal se po zvelebování služeb božích katolických do utiskování jinověrců, k čemuž přičiňovaly missie Jesuitův, sem hustě konané. Roku 1579 pán vydal rozkaz úředníku svému v Litomyšli, aby netrpěl schůzek bratrských, mandáty císařskými zakázaných, při tom zapověděl konšelům litomyslským dávati k farám kněze frankfurtské.[2]) Podobně psal do Landškrouna a jinam, kde panoval.[3])

Jsou tedy, pokud víme, vypuzeni jedním rázem bratrští kněží z Litomyšle, z Ousti, z Třebové, Chocně. Dle zpráv jesuitských odehnal pán r. 1581 od třiceti šesti chrámů bratrské kněze.[4]) Zbor landškrounský r. 1582 stržen a do gruntu zbořen od lůzy pánem vyslané „s divnými křiky, řičením, řvaním, úst i zadků na Bratry rozdíráním".[5]) Ale Landškroun tím nezískán katolictví. Konec pronásledování nastal, když panství koupil Hrzáň. Také již r. 1579 rozkázal Pernštejnský úředníku svému v Tovačově, aby netrpěl od některých Bratří posmíšky faráři, též zapověděno Bratřím nové školy stavěti a mládež od obecné školy odvozovati, „neb v takovém malém městě na jedné obecní škole mládež dosti míti může" [6]) Jsa v nesnázi peněžité a domnívaje se, že mu Bratří ze msty překážejí, aby peněz nabyl dluhem, jal se v soukromých listech nemužně čistiti se: prý pouze v Čechách zastavil zbory, a to z rozkazu císařského, na Moravě že má pod sebou Bratří dost, a těm že se od něho nic zlého neděje.[7]) Svrchu psaný rozkaz do Tovačova usvědčuje pána ze lži. Však ještě téhož r. 1579 oddal týž český pán biskupu olomouckému, Stanislavovi Pavlovskému, všecek patronát svůj na Moravě s prosbou, aby dosazováni byli všude kněží katoličtí a kacířští aby byli hnáni.[8])

Při této reformaci katolické nebylo bez úmyslu, že Šturm právě v středisku bratrském, v Litomyšli, vydal tiskem svoje nejdůležitější dílo proti Bratřím roku 1582, také Flaxius, Moravan z Unčova, jenž potom stal se arcidékanem v Plzni, tiskl tu r. 1585 „Katolické glossy" na list predikantů německých (ubikvitářů), v jichž předmluvě dí, že Žižka byl „holomek ďáblův".[9]) Jen ta

[1]) Recepta arch. arcib. Opis v zemsk.
[2]) Sněmy V. 529
[3]) Arch. zemsk. Opisy z roudnick. knih.
[4]) O těch věcech obšírně Schmidl. Hist. Jes. I. 351. 457. 479. a j
[5]) Gindely. Brüder. II 271.
[6]) Arch. zems. Opis z roudnic. knih.
[7]) Tamže
[8]) Gindely. Brüder. II 272
[9]) V univ. knihovně je exemplář.

předmluva jest jeho, ostatek vzal z němčiny. Ale úhrnem bylo všecko přičinění bez výsledku. Vyznává to Fraxius sám roku 1594; chtěje totiž, aby arcibiskup ne do Litomysle, nybrž jemu do Plzně poslal kaplana, psal, že v Plzni jest „žeň veliká, nebo teprve lid zase uveden pomálu bývá k dokonalé zpovědi, neboť prve z nedbalosti kněží jednom in genere se zpovídali; v Litomyšli však ho není potřebí, tu lidé zkacířelí se nezpovídají, nemá práce jediné sloužiti sv. mše a kázaní, což děkan sám opatřuje".[1]) Patrně malý výsledek mnoholeté úsilné činnosti proti Bratřím, a mimodek i přiznání, jak málo čisté bylo katolictví v Plzni.

V Mladé Boleslavi pocifovali Bratří strach z příštího pronásledování, když r. 1588 podařilo se Jiřímu Lobkovici dosíci města a panství. Jiz přišli k jeho prosbě dva Jesuité; ale strach minul brzy; neboť po Jiřím směnou za Chomutov stal se boleslavským pánem lutherán Bohuslav Lobkovic, a pod tím pronásledování nebylo; ale nastalo jiného způsobu zlé. Zněmčilý Lobkovic zavádél od r. 1589 do Boleslavi, kdež nebývali než Bratří a podobojí, o překot německé Lutherány od Žitavy a Zhořelice jakožto novou stranu. Nechtěli se noví osadní, kteří tu utvořili „třetí" záduší, zváti ani „pod obojí" ani evangelickými, než chtěli slouti po Lutherovi. Do kostela českého choditi nechtěli, ba posilněni jsouce, ani dosavadní Němci boleslavští, kteří česky uměli, od té chvíle nechtěli s Čechy do téhož chrámu. Oddán jim tedy kostel sv. Jana, k němuž Čechové dobrácky půjčili jim i kalich a ornát.[2])

Snadno tedy v Boleslavi o zmatek víc; Bratří, majíce tu v radě a ve škole moc přednější, byli od té chvíle nuceni snášeti a sdíleti se s německými jinověrci příchozími. Naproti tomu byl Lobkovic ochoten za peníze dáti Boleslavským svobodu politickou; těžkou obětí se měšťané roku 1595 vykoupili z poddanství a přímluvami stavů došli roku 1600 majestátu a práva měst královských.[3])

Dienim všelikého vyjednávání politického stala se v Boleslavi věc vzácná: r. 1595 smluvili se Bratří s „podobojími" písemnou smlouvou o úplnou rovnoprávnost náboženskou i politickou. Šlo-li při tom Bratřím, jakožto mocnějším, skutečně o domácí klid a „harmonii politickou", či snad chtěli se stavům zachovati, aby městu dopřáli práva třetího stavu, či co jiného vedlo je k smíru se stranou „odpornou", není dostatečné vysvětleno. Než buď jak

---

[1]) Arch. zems. Recepta z arch. arcib. 1594.

[2]) Mistra Kezelia Kronika Mus. 156. 158.

[3]) Datum, kdy se ta proměna s Boleslaví udála, uvozuje se nestejně. Srovnej Bareš v Arch. Pam XVI. 42 Gindely Brüder. II. 272. Čelakovský (v Úřadě podkomoř. 62). Kronika Kezelia (110. 118) uvádí věc správně. Vykoupili se a smlouva 1595 zapsána v desky; r. 1596 obnovil podkomoří úřad konšelský; 1600 obdrželi majestát. Doplň zprávou Wintrovou Kult. Obr. I. 64. Též tak Stránský; Respubl. 58.

buď, smír se stal a stojí za zmínku. Úvodem dí se v smlouvě,[1]) že ti, kdož spravují se děkanem, i ti, kdož mají správu kněží bratrských, ve všech podstatných kusech pravého náboženství křesťanského se srovnávají, božího slova se přidržují a jako za jednoho člověka se snášejí; protož prý náležité jest, aby zůstávali v lásce jako údové jednoho těla na vždy. Jednotlivými kusy dotčené smlouvy káže se, aby kněží jedni druhých nedotýkali, nehaněli, bouřlivě nekázali k pozdvihování obce, nevelebili sebe ani žákům a čeledi toho ničeho nedopouštěli. Služby boží aby obojí konali svobodně bez příkoří jedněch druhým; oddavky, zvonění, pohřby podle starobylé zvyklosti aby se konaly stejně tak bez překážky „na věčné časy". Každý měj volnost užívati služeb božích tu nebo na oné straně, kdo přestoupí, nemějž proto těžkost, jestiť víra dar boží. Z téže příčiny nemají také jedni druhých opouštěti, alebrž spíše modlitbami sobě pomáhati. Dům bratrský, nový zbor, škola „německá", v níž učili Bratří podle jiného umění též němčině, pozemky, špitál, to vše aby zůstalo Bratřím podle nadání od vrchnosti. Obojí strana aby rovného práva užívala při všech městských věcech, jedni bez druhých aby v obci nic neřídili, nepodnikali; úřad, ani obecný lid aby žádné straně nepřekážel; „maličové" pokoje a svornosti aby z obojí strany byli vyvrženi.

Taková byla smlouva s českými „podobojími". Také s Němci lutherskými, jichž kaplan řídil se děkanem městským, snesli se Bratří o tom, že si nebudou překážek strojiti, ale již roku 1599 je zpráva, že německý kazatel uráží Bratry na kázaní.[2])

Jinde byly strany, v Boleslavi smluvené, proti sobě tuze na štíru. Když na příklad roku 1576 dosadil Karel z Vartemberka v Turnově za faráře Bratra, zbouřili se „pod obojí" tak zle, že pán neuměl bouře zkrotiti jináč než zavřením čelných Bratří.[3]) Trhlina mezi protestanty lutherskými a Bratry, jež zřejmě se ukázala při jednání o konfessí, šířila se čím dál více; zvláště tu, kdež bylo jim přebývati pospolu na jednom místě. Tou příčinou je pověstno nepřátelství protestantského kněze Kyrmezera s Bratrem Vodičkou (Akvinem) v Uherském Brodě. Nejprv se roku 1578 na zámku hádali.[4]) Lutherán děl: „My jsme z Husa pošli."[5]) Bratr odpověděl: „Ne vy, ale my!" V odvet řekl Kyrmezer: „Vy Husa tupíte!" Bratr na to: „Jsme praví Husenci, jeho knihy máme, co smyslil, víme." Pak se pustili do prudkého hovoru o kněžské

[1]) Archiv musej. Opis z arch. mladobol. 1595. Umlauf Bělá rukopis v mus. str. 208. Smlouvu otiskly Arch. Pam. XVI. 42. Bareš) Píše o ní Kezelius v Kronice. 159., kdež dí, že všecka tři záduší chovala se svorně.

[2]) Bareš l. c. Arch. Pam. XVI.

[3]) Gindely Brüder II. 222.

[4]) Rukop. mus. II D 8 318.

[5]) Ale když Kyrmezer roku potom ustanovil svátky „podobojích", Husa vypustil.

manželstvo, jemuž Lutherané chtěli, a Bratří překáželi. Kyrmezer v hádce namítl: „Co mi žena překáží?“ Aquinus k tomu vece. „Kdybyste byli v Jednotě naší, zvěděli byste, kdybyste meli daleko s ženami a dětmi vandrovati aneb, jsouce vyhnáni, utíkati!“ „Nechť by žena se mnou vedle mne klusala!“ Kyrmezer odpověděl.

Kyrmezerus chtěl, aby se Bratří poddali jeho církevnímu vedení, a když se k tomu neměli, štval na ně vrchnost a psal proti nim. Nejvíc v oči ho píchal Bratrů coelibat. V jednom psaní, Akvinovi poslaném, čteme: „Co se tejně mezi vámi děje a zvláště v tom vašem blyštícím se i pánu Bohu odporném caelibatu, to všickni víte!“ [1]) Roku 1580 vzkazuje Kyrmezer Bratřím, že jim pošle knížku česky psanou „Imber to jest příval k spláknutí líčidla starších Valdenskych, vydaného v knížce Ozvání po vyobcování milostných kvítečků z valdenského caelibatu“.[2]) Tiskem Kyrmezer vynadal Bratřím tuze. Prý jsou tovarysstvo valdenské, puntrotníci, Radamantové, manové, otroci, pry chtějí slouti „bekerten“ to jest obrácení.[3]) Jetřich z Kunovic, pán na Brodě, srovnával spor, jak uměl,[4]) ovšem marně. Naposled musil Kyrmezera přeložiti r. 1580 do Nové Vsi. Místo něho dán sem Karel Pressius (Práza), jemuž Bratr Akvin ochotně pomohl, že stal se ve Vídni doktor theologie bullatus. Chtěl toho titule, aby mu nikdo nikde v Čechách nebránil kázati.[5]) S tím žili Bratří snesitelně. O Kyrmezerovi po létech vytiskli,[6]) že „svého bláznovství litoval a pokoru, maje umříti, Bratřím činil“.

Prudký útok bylo Bratřím touž dobou snésti od lutherského kněze v Jihlavě Hederika. Vydal r. 1580 tiskem důkaz, že Bratří od lutherské a augspurské konfessí daleko se odchylují, kterýž útok roku 1582 Jan Laetus Čáslavsky, farář v Pacově, ochotně na česko přeložil, aby Bratry pohněval. V knize naříká, že Bratří lstně svádějí k sobě, že skrze pány berou lutherským kněžím kostely a fary, že do ciziny se šíří tou nepravdou, jakoby byli s augšpurskou konfessí za jedno, jenže pry poněkud přísnější. Proto Hederikus pustil se do bratrských článků, své důvody a odpory klada proti každému.[7]) Zajímavo, že slovutný lékař Tadeáš Hájek nabízel se Bratřím, že jich bude hájiti proti knize Hederikove. Ale Bratří zdvořile odmítli.[8]) Hederikus ze msty dopustil se i té tvrdosti, že odepřel mládenci bratrskému pohřeb, vyloživ ho na

[1]) Týž rukopis 276.
[2]) Tamže 393.
[3]) Tamže 428
[4]) Acta concordiae. 1580. Mus. č. 46. E 33.
[5]) „Žádal commendaci k Nykodemovi Wacetinskému, kterýž na ten čas ve Vídni byl, aby podle obdarování, jakéž má, promoveret eum in drem theologiae.“ Rukop. II D 8. 455
[6]) Pravda vítězící. Tisk z r. 1614. 62.
[7]) Examinatio. Tisk v mus. 46. E. 8.
[8]) Rukop. mus. II D. 8. 575

kazatelnici za kacíře. Otec pochoval mládence v Třebíči a vzbudil proti nesnášenlivému Lutheránovi pohnutí v obci. Hrdina veliký strach měl, že bude bit.[1])

Útok Kyrmezerův a Hederikův minul se s účinkem. Pozorujeme, že Bratří i v těch místech, kdež jsou v menšině, čím dále tím jsou smělejší, natož kde jich bylo mnoho! Domluvný příklad jen jeden položíme. Farář v Benátkách, Blažej Plzeňský, prosí roku 1600 arcibiskupa snažlivě, aby mu dal jiné místo, protože mu Bratří dělají nesnesitelná protivenství: křižmář prý mu ukradli, krucifix polámali, a chce-li konati služby boží, že musí sám kostel otevříti, zvoniti, světlo na oltáři rozsvítiti.[2])

V posledních létech XVI. věku získali Bratří nejbohatšího českého barona. Míníme Petra Voka, posledního Rožmberka. Přihlásil se k Bratřím přímluvami své manželky Kateřiny z Ludanic.[3]) Třebaté i potom choval se ke katolické straně spravedlivě, opravuje kostely její, rozhojňuje důchody klášterů (Krumlov, Vyšší Brod), nicméně pociťovali katoličtí vůdcové a jednatelé ztrátu mocného pána velmi trpce. Jenom Jesuity na Krumlově tiskl patrně, než Jesuité drželi se houževnatě a neustoupili.

Opustíce Bratry, abychom již přihlédli k otázce, kteraký byl stav protestantstva od prvních let Rudolfovy vlády až k vypuknutí konečné bouře, začneme ohledávati jich sídla zase od severu, kdež Lutherští na mnoze byli pány. Kde tu jaké město královské, sem ovšem ob čas docházel rozkaz královský, aby cechy konaly s obecenstvem processí. Takž v Kadani rozkazováno a jinde.[4]) To bylo vždy píchnutí v protestanty nepříjemné, a úřad městský nikdy nevěděl, jak se z povinnosti kloudně vytočiti. Do Mostu, kdež katolíci hynuli,[5]) snažil se arcibiskup Brus před svou smrtí dosaditi za učitele katolíka Bertholda, konšelé však s díkem odmítli; faráři, jež sem arcibiskupové dosazovali, mívali tu ruce tuze vázané. Roku 1587 omlouvá se zdejší farář Václav arcibiskupovi, že katechismus katolický do školy se neodvažuje zavésti, neboť rada prý překáží, a rodiče nechtějí mimo knihu lutherskou žádné jiné koupiti.[6]) Do roku 1600 bylo v Mostě půl čtvrta sta usedlých Lutheranů.[7])

---

[1]) Tamže 593. Při té příležitosti poznamenáno, že v Jihlavě od dávných časů bývalo Bratří hojně. Mistr Petr, jenž „má dosud obraz na škole", byl z nich.

[2]) Arch. arcib. Recepta. Opisy v zemsk. 1600.

[3]) Rybička. Č. Č. Mus. 1880. 222.

[4]) Arch. místodrž. Miss. č. 101. 65.

[5]) R. 1582 k přijímání šlo již jen sto lidí katolických a utrakvistův. Cori. Brüx. 190.

[6]) Arch. Pam. 1874. 524.

[7]) Arch. mus. Diplomatář 1609. Stránský v Respubl. udává počet protest. před vojnou 345 a katolíků sotva 47.

Do Žatce, kdež bývalo vždy obyvatelstvo co do víry nejhouževnatější,[1]) tlačí se r. 1589 kalvinství. Rudolf poroučí dotčeného roku, aby mu poslali hned mistra Víta Nuberusa, jenž jsa „kalvinista velký“ lidi tu převracuje.[2]) Že kalvinství zde vytisklo proběhem málo let lutherstvo, to lze souditi z řeči, kterouž r. 1619 vítali Žatečané protikrále Fridricha, tvrdíce, že odo dávna jsou svorni s církví falckou.[3])

V Chebě katolictví sklonovalo se k svému konci. Z r. 1593 jsou žaloby u arcibiskupa, že řád německý již všude tu má na farách lutherské kněze.[4]) Arcibiskup r. 1582 osobně sem přijel věci ohledat. Jak si tu vedl do té chvíle komendator křižovnický Jan Heinrici, lze souditi z toho, že před příchodem arcibiskupovým utekl. V potomních časech arcibiskup nepřestával napomínati křižovníky zdejší, aby hleděli si vzorného života. Ale marně. I katolické ceremonie převraceli. Komendator Jakub Pesser, jakž o něm líčí r. 1595 jeho řeholní spolubratr Soldner, kněz v Kynšperce, čekával, až bylo věřících deset, dvacet pospolu, pak je zaváděl do sakristie a způsobem protestantským dával jim tu rozhřešení.[5]) Naposled také utekl odtud.[6]) Zdejší komendatorové již od roku 1579 nemívali pro špitálníky kaplana, jenž by jim kázal. I křižovničtí špitálníci byli tedy nuceni choditi na kázaní lutherská. Vůbec tu byl nedostatek kněží, kteří by hrstku zdejších katolíků opatrovali. Františkáni tu pobývali za těchto časů dva, dominikáni rovně tak. K tomu všemu přibyla roku 1582 nemilá příhoda, že převor dominikánský odsouzen byl od rady městské zaplatiti nějaké ženštině pro zmaření 35 zl. a poseděti rok u vězení ve vlastním klášteře![7]) Jen panny sv. Kláry podle zpráv z roku 1586 kvetly ctným životem a slušným počtem svých členův, ale co vydají panny v klášteře zavřeném v zápase náboženském! Již patrno, že zdejší obhájcové katolické víry nebyli ani hojni ani zdárni. A útok na ně byl tuhý; proti řádu křižovnickému, jenž měl díl vsí v markrabství sousedícím, byl Christian Braniborský při svých snahách lutherských bezohledný, ba surový.

V Maštově (v Žatečtě) katolické náboženství bylo na vyhasnutí. Faráři Puchvaldovi již skoro obecně nedáván desátek, a protimyslnosti neměly konce; obilí s farního pole mu evangelíci sebrali, koně mu někdo vyvedl ze stáje, a přes tu chvíli byl oloupen.[8])

V těch létech Loketští svého predikanta pozbyli. Aspoň roku 1589 kázal ve farním kostele veřejně naposled. To stalo se hor-

---

[1]) Stránský předl. Tonner Respubl. 42.
[2]) Arch. místodrž. Missiv. č. 101. fol. 138
[3]) Skala. Histor. III. 357.
[4]) Recepta arch. arcib. Opis. v zems. 1593
[5]) Recepta tamže 1595.
[6]) Arch. zemsk. Přepisy z Chebu. 1599.
[7]) Obšírně u Gradla Reform. Eger. 110. 113. 118. 119. 125.
[8]) Arch. Pam. 1874. 36.

livým naléháním arcibiskupovým. R. 1582 píše Medek do Lokte, aby přijali křižovníka a predikanta aby vyhnali. Toho neučinili. Roku 1584 Medek zjednal Loketským pozvání císařské, aby dostavili se k soudu pro držení predikantovo. Loketští se vykličkovali z této nesnáze, ale roku 1589 jim poslal arcibiskup osm Jesuitů do města,[1] a ti upravili cestu křižovnickému faráři, jejž r. 1594 Loketští, skrze kommissaře vládní byvše přinuceni, přijmouti museli. Predikanta chovali v ústraní, až jemu a sobě postavili nový kostel lutherský, o jehož zavření arcibiskup Berka tuze se namáhal (roku 1597).[2])

Proti tomu v Teplicích téhož léta obdržela rada privilegium od Radslava Vchynského, kdyby příští kterákoli vrchnost dala jim kněze katolického, aby ho nic neposlouchali a desátků mu nedávali.[3]) V Litoměřicích zvítězilo tou dobou protestantství dokonale.

Z měst vnitř české země kladou se roku 1578 za docela protestantská Nymburk, Pardubice, Chrudim, Boleslav, Jičín, Pelhřimov, Písek, Hora, Ledeč, Sedlčany, Benešov, v těch městech dekanaty pod obojí a katolické zmizely na dobro a děkanové hlásí se k lutherství neb ke kalvinismu zřejmě. Z rozhodných ba bouřlivě protestantských měst z té doby byly také Louny, Rakovník, Beroun, Slané, Mělník, Kolín, Kouřim, Brod Německý, Domažlice, Sušice, Klatovy, Vodňany.

Vodňanům dostalo se roku 1589 císařského rozkazu, aby bludného kněze Marka svěcení frankfurtského vyhnali.[4]) Stejný rozkaz dán Kouřimským, a to dvakrát po sobě.[5]) Kromě toho i konsistoř pod obojí, jakoby v poslední pokus, napomíná Kouřimských, aby svatá čtvrtečná processí s tělem božím zase konali, literáty, žáky a učitele před sebe povolávajíce.[6]) Berounských došel rozkaz císařský r. 1589, aby, přijmouce kněze konsistorního, pobožného a příkladného Petra Jičínského, vyhnali evangelického kněze Adama.[7]) Neučinili toho. Kněze sobě vnuceného však týrali všelijak, vyřezali mu kanon z mšálu, nedali mu kalicha. Za to ochotně chodili za predikantem kalvinským, kde koli kázal. Jednou kázal i v Hamře, kde ovčín byl. Ubírajíce platu farnímu knězi, sobě nemilému, živili predikanta s osmi dětmi na útraty fářářovy. Když kněz farní při elevaci zvonil, utíkali z kostela, a primas volal: „Mezkové jdou a soumaři!“ [8])

---

[1]) Gradl l. c. 132.
[2]) Všecka data o Lokti jsou v opisech zem. arch. Orig. v Lib. memorab. decant. Cubit.
[3]) Orig v arch musej. Opis v zemsk.
[4]) Arch místodrž Missiv. č. 101. 54.
[5]) Tamže Týž list. Též v arch. musej. listiny z Kouřimi
[6]) Arch. musej. Kn. kouřim.
[7]) Arch místodrž. Missiv. č 101. 139
[8]) Borový Akta kons. I. 314.

Nápodobně neomaleně vedli si protestanté domažličtí ke knězi, jehož se chtěli zbaviti. Dávali mu i na srozuměnou, že ho otráví.[1]) Když Rakovničané obdrželi roku 1589 císařskou důtku, že se proměnili v náboženství, odpověděli poníženě: „Aby v našem městě při religii co se měniti mělo, toho nevíme; abychom neřádného kněze měli, toho není; ten kterého máme, jest od administrátora a konsistoře pod obojí způsobou přijímajících podán, neb jsme se nikda konsistoře pražské nestrhli. Co se pak dotýče nového pikartského náboženství a způsobu (kalvinství), o tom my, aby se tu v obci naší co toho od koho předsebráno byti mělo, nic nevíme. Ta jest nejmilostivější císaři o způsobu religii celá zpráva.“ [2]) Ale ta zpráva nebyla, jak samo v sobě jest. Rakovničtí měli protestantského kněze Šimona Cerasyna, a řídíce se docela řádem protestantským, touží svym poslancům do Prahy téhož roku, kdyby Cerasyn byl odtud vyzdvižen, že by snad přišel katolický bludař, jenž by znova zarazil „ceremonie nám a obci naší i obvyklé a v zapomenutí přišlé“.[3])

V Lounech měli kněze Hořického, jenž bohoslužbu bral po kalvinsku před se. R. 1589 několikrát — i od císaře — do Prahy volán.[4]) Obec ho nikterak nechtěla pustiti. Konečně přece nucen císařským rychtářem postaviti se v Praze. Tu v konsistoři zapsal se, že bude držeti katolické ceremonie — a Lounští ho za to dosadili do vsi,[5]) sami raději bez kněze zůstávati chtějíce. Konsistoř jim po čase dva kněze podávala, ale oni jich nepřijali, „nýbrž chtěli kněze po své hlavě míti“. Roku 1601 zjednali si sami kněze Václava, děkana mělnického, ale konsistoř ho cituje do Prahy, proč se zamluvil „těm pyšným Lounským“.[6]) Tedy boj a jen boj.

Nymburští, když musili roku 1589 vybýti lutherského děkana svého Jana Litoměřického,[7]) přivítali vnuceného konsistořského kněze tím rouháním, že mu postavili místo kalicha na oltář konev. K Slanským přistěhoval se za děkana r. 1581 s jedenácti dětmi povědomý spisovatel Vavřinec Leander Rvačovský, jenž vedl si způsobem kališníkův. Ale ceremonie jeho již nelíbily se, a Slanští chtěli byti protestanty tým* řádem jako Žatečtí. I žaluje Rvačovský do konsistoře r. 1585: „Páni Slanští se vší naší konsistoře strhli a zjednali sobě za děkana Martina Štyrsko, který nyní jest farářem blízko od Slaného ve Skuřích. Ten na takový způsob jest od Slanských přijat, aby se konsistoře naší nic nebál, že oni ho ve všem tom, by to i před J. M. císařskou přijíti mělo, skutečně

---

[1]) Gindely. Brüder. II. 494.
[2]) Arch. rakov. Kopiář z r. 1588.
[3]) Tamže.
[4]) Arch místodrž Missiv. č. 101. 128.
[5]) Borový. Medek 93.
[6]) Arch. roudnick. kn. konsist. 88.
[7]) Arch. místodrž. Missiv. č. 101. 104.

zastati a té svobody v jednání sobě kněží jako Žatec a Hora užiti chtějí." [1])

Co tu žaluje, to Slanští provedli. Buď měli od té chvíle kněze po své chuti evangelického, buď jim vnutila konsistoř svého nějakého, ale ten se tu měl zle a dlouho nevydržel, leč že se oženil a houdl do jich noty, pak ho trpěli. Knězi Blažeji Plzeňskému, jenž vzdoroval, řekli roku 1588 jasně, aby šel, že jsou brány otevřeny.[2]) Děkana Václava Dačického, od konsistoře poslaného, už nepřijali r. 1589 jináč nežli na prudký dekret císařský.[3])

Hora pořád stála v čele protestantství na jihovýchodě českém Tuhy boj jí nastal, když roku 1582 přijala za děkana kněze ze Žaboklik Sixta Kandida, jenž měl v konsistoři pověst zlou. Roku řečeného píší mu, aby co nejdříve správu děkanskou ujal, poněvadž porozumívají, že někteří nepřátelé v tom překážku činiti usilují: nechť prý jen tichým duchem věci své sklídí a přijede.[4]) Když přijel, Horští musili na všecky strany prositi ochrany Kandidovi. Všude oznamovali, že káže slovo boží v čistotě. První rána z konsistoře šťastně odražena, z děkovacího listu je patrno, že tentokrát pomáhal v Praze Škréta a Jan Kobiš z Bytišky, kancléř konsistoře pražské, „odkudž odporní vetrové vanouti chtěli".[5])

Pokojného posezení Kandidus v Hoře však neměl; nedivíme se, vedl tu samostatnou konsistoř a byl asi Kalvinec; aspoň roku 1586 posílá o potvrzení kněžské do Genevy.[6]) Nejtíže mu bylo r. 1591, kdy pražská konsistoř návodem Jesuitův Kandida císařovou pomocí chtěla vypuditi z Hory. Obšírně naň žalovala, připomínajíc, že už Ferdinand I. ho ze země vypověděl, že z Moravy do Čech se vrátil, z Litomyšle od kancléře Václava z Pernštejna že také vypověděn, potom i za císaře Maxmiliana z Pardubic hnán pro kázaní — a teď prý Horníci ho drží mocně.[7]) Konsistoř cituje Kandida, hrozí mu. Horští prosí mincmistra Karla z Bibrštejna za ochranu a hrozí haveřským lidem. A to působilo jako vždy před tím. Císař káže roku 1591, aby konsistoř nechala Kandida s pokojem.[8]) Boj s Kandidem je vlastně boj konsistoře kališné, ve vlivech katolických tonoucí, s konsistoří horskou protestantskou, o čemž na svém místě zevrubněji Takž byla a zůstala Hora z neposlušných protestantských měst na místě nejpřednějším.

Hlasy protestantské ozývaly se mimo města svrchu jmenovaná také odleckud jinud. Hlásí se tou dobou z důležitých obcí Podě-

[1]) Lacina. Slané. 70.
[2]) Borový. Medek. 97
[3]) Arch. místodrž. Missiv. č 101. 30.
[4]) Arch. zemsk. přepis z Hory. 1582.
[5]) Kopiář kutnohorský. 1583
[6]) Arch. kutn. Memorab. Opis v zemsk. 1586 R. 1600, v žalobě k císaři dí pregéři, že tu všecko kněžstvo kalvinské. Arch. zemský. Opis z Hory.
[7]) Arch. zemsk. Opisy z horského.
[8]) Arch. kutnoh. č. 4529. Opis v arch. zem.

hradští k protestantismu již zcela nepokrytě. Oznamujíť, že jsou konfesse české jinak augšpurské, žalují stavům, že dostávají se jim farářové, kterych nechtí, druhdy že brávali kněze z konsistoře, ale že mají teď řády změněné a jinačí, nežli kterých užívají kněží podobojí, čtoucí všecko latinsky nejen při oltáři ale i při křtu. i protož nemohou pry se takovym kněžím svěřiti a musí utíkati se do obcí jinych.[1]) A Jan Jakobides Žatecký, děkan do Poděbrad proti chuti měšťanstvu pražskými vlivy dosazeny, žádaje r. 1596 arcibiskupa za sv. oleje, chlubí se, kterak faráře všecky kolem nutí od kacířství, a končí list slovy: „Mám víru ku pánu Bohu, že, čemu jsou odvykli, navyknouti zase musejí.“ [2]) A jeden z poddaných téhož děkana, farář Kostomlatský zase dokazuje, že děkan je ženat! Což to divné, neupřímné poměry!

Touž dobou Kostomlaty jeví se býti všecko kalvinské. Hejtmanem z Lysé dosazený sem farář Stanislav Pedelli vykládá arcibiskupovi r. 1599, že ten zdejší „chamovský“ lid je kalvinstvím načichlý, sousedé že jsou hrozní rouhači jména božího, chtějící „církev katolickou, kteráž nikdy nebloudí, svými zmotalými mozky kalvinskými napravovati“.[3]) Kostomlatští však, jsouce k zodpovědnosti voláni, vždy tvrdí na svou obranu, že se jim do kostela nechce, poněvadž farář Pedelli je víc opilý než při střízví.[4]) Na Mělníce evangelických bylo už hojné. Zápisní držitelé panství Mělnického nutili zdejší lidi již od roku 1566 ke katolictví, ale beze zdaru. Nejvíc tu pracoval o to Zdislav Berka z Dubé od roku 1595. Také v krajině Řipské všude již protestantství bylo usedlo. Roku 1597 také Velvarští oznámili své rozhodné protestantství tím, že do Drážďan prodali monstranci svou.[5])

Na zboží landškrounském a landšperském, v jihovýchodní české hranici, zvítězilo protestantství dokonale roku 1588, když totiž panství ta přešla v ruce lakomého Adama Hrzána z Harasova, protivce katolictva. Katoličtí kněží i úředníci pernštejnští nuceni odstěhovati se. Predikanti lutherští podle kněží bratrských obsáhli všecko všudy. Než se tato proměna udála, přes tu chvíli byly tu nechutné spory o pochovávání evangelických mrtvých, jež odkazovali katoličtí farářové v zemi neposvěcenou.[6]) Není zpráv, že by protestanté teď katolickým to opláceli.

Podivné a nestálé poměry náboženské byly v té době, o níž nám jde, v jižních a západních Čechách. V Prachaticích mají roku 1585 faráře Jakuba Mirotického, jenž o svatých málo drží, zvláště o panně Marii, svátků nesvětí, každého zvlášť nezpovídá, je ženat.

---

[1]) Arch. místodrž. R. 109. 14. Bez datum
[2]) Recepta arch. arcib. Opis v zemsk. 1596.
[3]) Recepta arch. arcib. Opis v zemsk. 1599.
[4]) Recepta tamže. 1596
[5]) Vacek. Paměti Velvar 113.
[6]) Arch. Pam. XII. 30. Sbor Hist. II. 179. Zeiner.

A přes to u vrchnosti své domněn byl kněz ten za katolického.[1]) V dekanátě pracheňském líčí vzrůst protestantství roku 1578 Martin Strakonicky, děkan zdejší, jakožto valný: šestnácte far již pry docela lutherskymi („lotrovskymi“ přidává děkan) knězi obsazeno, ve 4 farách, a to nejvíc ve Velharticích, Petrovicích, Svojšicích sveden počet katolíků na 2000; farář v Nezamyslicích svou mši pry slouží po husiansku a někdy po luthersku, a tak již tu „téměř každy kněz sám svou neduživou a zbahněnou hlavou se spravuje a věří, učí, činí, co chce“.[2]) V Strakonicích až na několik málo osob vše bylo „pod obojí“, ba pod samou pravomocí cisterciátů ve Vyšším Brodě, v jich vlastním městečku, vzrostlo protestantství tou měrou, že se co nejdříve bouřili vyznavači jeho proti faráři, od cisterciátů dosazenému.[3]) V dekanátě Doudlebském, zevně katolickém, r. 1575 již jen jeden farář ze 44 chválí se jakožto catholicus a bonus, a to ve Svérazi. Pět byli ještě nalezeni v příčině katolického života dosti slušní, ale ostatní všickni byli již všelijak jinačí. Ve Světíku (Kirchenschlag) byl dokonce mnich, jenž slavil s děvicí svatbu veřejně.[4]) Ký div, že lutherské protestantství a bratrství se i tu všude na jihu českém, kdež katolictví mělo pořád největší svou sílu,[5]) usazovalo.

Do západu českého protestantství kalvinské na místo lutherského tlačilo se z Falce horní, a to zvláště silným proudem od té doby, co kurfiřt Fridrich IV. reformaci falckou násilně dokonal za pomoci vojska; roku 1597 dosadil do hlavního města svého Amberka kalvinskou radu, obrazy kostelní dal spáliti, varhany vytrhati, a který měštěnín na examen kalvinský do kostela každého měsíce postaviti se nechtěl, ten pokutován tuze.[6]) Od té chvíle přibíhali přes hranice kalvinští predikanté do Čech hustěji nežli druhdy. Do roku 1600 došlo z té strany kalvinství přes Klatovy a Domažlice, Písek až k Soběslavi a na Tábor. Aspoň tím směrem lze postihnouti jeho stopy při kněžstvu těch měst. Ovšem tu i Bratří pomáhali. V chrámě Soběslavském dle žaloby z r. 1601 nehoří v lampě světlo, primas Pikart nechce dáti oleje leč čeládce, aby ho snědla neb dala do kolomazi; ostatky, které se druhdy okazovaly, byly z pacifikálu vyloupány, svině procházejíce se kostel nečistí, čemuž se primas posmívá, říkaje, že i ta zvěř pobožnost ukazuje, chodíc do kostela; zvoniti primas nedovoluje, ani když umře katolík, tvrdě, že ten umrly toho neslyší a nepotřebuje; dcera primasova chodila v „kostelním a korporalním šátku drahém, majíc jím hlavu ovinutu“.[7])

---

[1]) Arch. zemsk. Opisy z Prachatic.
[2]) Recepta arch. arcib. Opis v zemsk. 1578.
[3]) Arch. vatikánsk. Listina o klášteř. česk. Opsal a půjčil dr. Nováček.
[4]) Archiv arcib. Opisy v zemsk. 1575.
[5]) Srovn. Vacek v Sbor. Hist. IV. 85.
[6]) Násilnou vojenskou reformaci kalvinskou žalostně líči svědek v regist. komor. soudu německých fol. 587.
[7]) Recepta arch. arcibisk. Opisy v zemsk.

Než pominulo století XVI, již zase i do katolické Plzně došly vlivy protestantské, aspoň roku 1598 čistí se u arcibiskupa Hirš z Roudné, že ne jeho původem ani konšelů v Plzni „mění“ se to náboženství.[1]) V Příbrami v těch časech šířil kalvinství děkan Mikuláš Rajsky.[2])

Z menších a vesnických osad jest z té doby vůbec málo zpráv o protestantství, a bylo by jich k poučení hrubě třeba: nelzeť věřiti, že v praksi vždy a všude dokonale bylo lze provésti, aby jaké víry pán, taková osada, také všecko panství. Některé charakterisující zprávy stůjte tu. V Křivsoudově měli po uznání české konfessí kněze Martina, jenž mluvil na kázaní, že jest z ďábla a z Lucifera, když kdo vejda do kostela klaní se obrazům a sloupům, a že toho jináč neustoupí, čemu jest vyučen a co poznal, by měl na hranici spálen byti.[3]) V Zlatníkách měli osadní sv.-Jilští, z Prahy vrchnost, výtržného kněze Kašpara, jenž stejně jako v Modřanech kněz Rezáč kázal proti kněžstvu kališnému a jeho obřadům. Žaluje r. 1577 konsistoř konšelům pražským, že skrze jich kázaní mezi lidem veliké zhoršení povstává, „neb již i z měst Pražských mnozí na ta jejich bludná kázaní v nemalém počtu chodí i jezdí“.[4]) V Kojeticích uváděl farář Kryšpín „hostinské náboženství“ s takovou horlivostí, že obdrželi osadní sv. Mikuláše r. 1588 dekret císařský, aby toho bludaře hned vybyli.[5])

V Boušovicích zase naopak farář Amorphus chce býti katolický, sedláci však jsou protestanté. Píše farář o nich roku 1576, že hrdlem svým není jist, neb se o něho nočne často pokoušejí, do kostela mu nejdou, prý se zařekli, poněvadž jim česky u oltáře nezpívá, prý raději běhají do Litoměřic.[6]) Stejně vedlo se faráři Matheolovi v Pšově, kamž dostal se, vyhnán byv od kollatora z Tachlovic. V Pšově mu nechtěli roku 1589 ani klíče od kostela vydati, a když vydali, nechodili do něho.[7])

Na Moravě nezměnilo se v poměrech náboženských od začátku panování Rudolfova protestantům úhrnem nic na škodu. Císař sic již r. 1577 dopsati kázal všem městům markrabství i každému zvlášť, „kterakby se v městě u vás všelijaké sekty mimo starou víru křesťanskou rozmáhati měly“, i protož aby je všude přetrhli. Hlavně Olomouc, Brno, Znojmo, Jihlava, Uničov a Hradiště položeny za města sektářská.[8])

---

[1]) Recepta arch. arcib. Opis v zemsk. 1598.

[2]) Archiv roudnick. kniha konsistor. fol 136. Roku 1602 mu vyčetli v pražské konsistoři, že si koupil opera Kalvini za 24 kop míšeňských, při elevaci že se obrací, že slouží česky a bez ornátu.

[3]) Kn. komor. soudu 15 G. fol. 39.

[4]) Sněmy V. 701.

[5]) Manual Mikul. kostela. 88.

[6]) Recepta arch. arcib. Opis v zemsk. 1576.

[7]) Tamže 1589.

[8]) Arch. místodrž. Missiv. 97. fol. 110.

Rozkaz neměl následků, leč že opat kláštera louckého, Sebestian Freytok, obvinil Znojemské u císaře r. 1579, že nechodí na processí. Processí tedy nařízeno konšelům a cechům, ale Znojemští vyhýbali se i potom, tak že ob čas vždy zase nová žaloba na ně uvalována.[1]) Podobně dělo se všem ostatním jmenovaným městům, na něž stran processí žaloby vedli radou Jesuitů jiní kněží, zvláště biskup olomoucký.[2]) Jesuité zatím pracují ve svých kollejích a missiích svým horlivým způsobem, nezapomínajíce při tom jednati o zlepšení svého živobytí, kteréž jim bylo protivníky kormouceno; v Brně mají na braně dokonávajícího století nekonečnou hádku s městem o šenk piva a jiné věci světského bydla.[3])

Jest na konec slovo položiti o tom, kterak poměry náboženské, dotud vyložené, jevily se v společenském životě. Nemůže býti pochybnosti, že velmi mnoho lidí, bezpochyby větší část, byli při své kterékoli víře pokojni, zbožni a věrni. Na katolické straně urozené dámy, zvláště z cizích národů do Čech provdané, zacházely v zbožnosti za obyčejnou zdejší míru a zvyk, podnikajíce hromadné pouti s nemalým strádáním i nebezpečenstvím svým. Císařovna Maria, matka Rudolfa II., roku 1575 chtějíc nabýti papežských odpustků, v chladném měsíci listopadu oděvši se, aby znána nebyla, za obyčejnou služebnou děvečku (habitu ancillae induta) chodila po katolických kostelech v Praze a všude dlouho se modlila a slzy prolévala.[4])

Naproti lidem opravdu zbožným a věřícím stáli jakožto plod zmateného rozvoje náboženského lidé, kteří smýšleli a věřili, jak se jim vidělo a líbilo. Tiť jsou, jež Slavata ne nedobře pojmenoval quodlibetarii.[5]) K těm uvědomělý a upřímný katolík, protestant ani Bratr nenáležel; z nich byli jen ti neřídcí, kteří kolísali mezi kališníky a protestanty, nevědouce dobře, čemu víry dáti, k čemu se přiznávati. Že od takových, k nimž počítati jest bohužel také nejednoho kněze, brala víra i zbožnost největší úraz, toť na bíle dni.

Jiný plod tehdejších poměrů náboženských byly neustálé hádky o věcech víry, kteréž pronikaly všemi vrstvami národa. Dí souvekovec, že „rozmohl se tohoto věku našeho jakýsi neuzdravitedlný neduh, takže všickni raději se chtějí o náboženství hádati, nežli dobře živi býti; již nyní jak muži, tak ženy, jak děti tak i ti staří kmeti s jakými si otázkami zahrávají! Bylo někdy evangelium tajemstvím božím, ale nyní jest již učiněno hříčkou obecní; a ti sami, kteří o svém náboženství a pravé víře nic jistého nevědí,

[1]) Arch. místodrž. Missiv. č. 111. fol. 138. č. 113 fol 52.
[2]) Tamže č. 111. fol. 147.
[3]) Tamže č 111. 296
[4]) Rukopis univ. kn. 1. A. 1. 191. Byla dcera Karla V. Umřela ve Španii.
[5]) Slavata. Pamětí I. 36.

ani tomu, co by bylo věřiti, nerozumějí, však plné rynky, ulice a celé cesty rozprávkami o náboženství naplňují"[1])

Strana proti straně ulevovaly svému zášti všelijak, nejčastěji nadávkami. Katolíci, zvláště jejich kněží, v obyčej vzali nadávati protestantským kněžím „klamantův", což v latině a němčině znamená vždy křiklouny (clamare)[2]), však v češtině i lidi, kteří klamají. Také obyčejná praedikantům nadávka byla „pletichanti".[3]) Při tom ovšem nevyhynula stará nadávka „lotrů" z „luthrů" a starodávnější Pikartů, čímž se míní kterykoli „neznaboh", zvlášť kalvinský a Bratr. Za nejsprostší lze klásti nadávku, jež dostala se r. 1602 až i na titul knihy. Knihu psal Kampian, a titul byl „Prevytkanti".

Strany druhé měly na hotově katolíkům nadávky modlářů, ceremoniářů, jednušek, kněžím katolickým říkali popi, papeženci, kejklíři. Roku 1596 všecka tato jména s příslušnými hrubými epithety vyříkali sedláci počerničtí při korbelích spílajíce farářovi svémyslickému, Martinovi Staroboleslavskému.[4])

Strana proti straně skládali písničky, latinské i české. V nich skoro vždy zle dotýkán býval papež. Výčitka, že v Římě všecko prodejno, dosti často dostala se v neotesaný verš. Jednou i takto: „V Římě vše se za peníze koupí, prodá, chrám, kněžství, oltář, mše i smrdutá voda, oheň, kadidlo, dým, koruny, pleš mají, nebe, peklo, Boha, vše tam naprodají."[5]) Písně hanlivé bývaly naplněny i všelikým rouháním. Ale říci jest, když píseň byla příliš rouhavá, konšelé i protestantští zavírali zpěváky do žalářův. Na příklad Lounští mají v knihách psáno při r. 1592, že seděl Mauricka pro píseň, Nikodem Jeptisskej tolikéž že trpěl pro píseň, kteráž proti Synu božímu složena jest; taktéž syn Studilův že seděl pro nenáležitý zpěv. Tedy tři nezdární pěvci takřka v jednom témdni.[6])

Neopatrní kněží kázali proti straně druhé nejen na kazatelnicích, ale i v hospodách při pijáckém stole. Adolf Městecky, farář v Prostějově, nepřestávaje na tom jako jiní kněží, že doma si tak vedl, on i v cizí hospodě, v Kroměříži r. 1583 štval proti katolíkům.[7])

Někteří lidé jevili zášť k straně druhé i skutky násilnými; zvláště kněžím, když byli posláni mezi jinověrce, hrozívalo nebezpečí. Tuchlovický farář Hodovsky, přišed do Zbuzan, chtěl kovaře zdejšího poučiti, jal se mu vykládati o moci papeže, biskupa a praelátův. Ale vzteklý kovář popadl konev a tluka kněze v hlavu volal. „Tu máš, jednuško, moc papežskou, moc biskup-

[1]) Rozepře mezi filosofy.
[2]) Borový. Medek 128. Gradl. Reform. 236.
[3]) Užil jí také arcibiskup r. 1571. Arch. arcib. Opis v zemsk.
[4]) Arch. zemsk. Oeconom. 14. 4.
[5]) Apostasia. Zrcadlo pobělícův; v museum.
[6]) Registra purkmis č. I. A. 3. fol. E. 14. E. 16.
[7]) Jireček. Rukověť. I. 4.

skou, moc praelátskou." [1]) Však těm a podobným případům, o nichž na svém místě více se položí, ani se nedivíme vědouce, že i sami kněží proti kněžím jinověrným nevážeností a násilím přikračovali. Jedenkrát r. 1577 když Petr Bavorovský, farář v Šitboři, měl mši s pozdvihováním (elevací), vešel do kostela kněz z Miřkova Krištof s několika jinými, v kostele ani klobouků nesňavše jali se hlasně křičeti na posměch obřadu církevního; naposled vyšedše z chrámu, napsali na síncí kostelní na zeď: ‚Pope Šitborský, vše, cos mluvil, v hrdlo jsi lhal.‘ Lidé neumějíce čísti, ukazovali svému knězi, z kostela se beroucímu, zlý nápis.[2])

Katolický kněz Felix Křepčovský byl roku 1595 tuze zbit od kněze protestantského v Královicích, poněvadž oslovil jeho manželku kuchařkou; dali se oba manželé do kněze, uprali ho vlastní sekyrou, kterou se na cestě opíral; ale nebylo ještě dosti; při svádě řekl neopatrný kněz Felix, že Griespek, vrchnost praedikantova, byl v mládí žebravý student a že zbohatl falešnými pečetmi. Pro ta slova Griespek ukovati ho dal k špalku a propustil jen na tuhé listy arcibiskupovy.[3])

Veřejné průvody a obřady katolické byly od jinověrců smíchy potupovány bez ostychu. V Kadani roku 1584, když šlo processí o Božím těle, schválně usedl na kládu při cestě pastor lutherský Lasiger a nehnul se, když ho primas a radní napomínali, aby se buď poklonil svátosti nebo šel domů; naopak vztyčiv se, lál svátosti, mužům, ženám, pannám v processí přítomným.[4])

Veřejné ceremonie katolické a obrazy, sochy, církevní šat vůbec dávaly straně protivné za onoho času velmi snadno podněty k urážkám. V téže Kadani v ten rok, co pastor zkazil processí katolickou, mladíci vynesli z kostela sochu a tropili s ní po městě šašky; ale nejen rozpustilý městský hoch dopouštěl se všetečnosti, i urození pánové a paní leckdy se touž příčinou zapomínali. Magdalena Lobkovická, hraběnka ze Salmu, vzavši r. 1599 z kostela v Charvátci postavníky, světlo a obrazy, postavila vše do oken svého zámku lidem k divadlu.[5]) R. 1589 zve císař do své kanceláře Adama Loubského, Krištofa Častolara a Václava Koce, protože „v den vtělení Páně v kostele Sečském při kázaní neváżně a nenáležitě se chovali, knězi zjevně láli a s obrazem blahoslavené panny Marie na potupu církve katolické rouhavě a hanebně zacházeli“.[6])

Byl ten čas náboženský tak rozkvašený, že mohl zroditi i tuto scenu kostelní, nechutenstvem bohudík vzácnou. Vrchnost v Masťově,

[1]) Borový. Medek. 128.
[2]) Corresp. v arch. arcib. Opis v zemsk. 1577.
[3]) Recepta tamže. 1595.
[4]) Tamže 1584. Arch. Památ. 1874. 36. Borový. Medek. 130.
[5]) Recepta v arch. arcib. Opisy v zemsk. 1599.
[6]) Arch. místodrž. Missiv. č. 101. 51.

Marie ze Schenku, rozená Lobkovická, přišla r. 1585 do katolického kostela ve Velké Vsi s veselým průvodem a obleкši se v komži a v štolu šla k oltáři a tu z gradualu zpívala „he, he, he". Po té dala se s dcerou protestanta maštovského Hazlauera kolem oltáře do tance, zpívajíc „čum, čum, čumprle, čum". Před tabernakulum zvolala: „Hle jak chatrného Boha mají papeženci, kterého možná zavříti!" K obrazu sv Jakuba mluvila: „Ty můj milý Jakube, já myslila, že jsi v nebi a ty tady! Staví chrámy ve jméno svatých, ve jméno ubohého Krista nestaví nic!" A tím způsobem vedla si také při jiných obrazech, zovouci je modlami.[1])

Před tím málo let na panství Planickém a Zelenohorském vykonány skrze Ondřeje ze Šternberka v několika kostelích sceny kazisvětského rouhání. Pán přijel do kostela v Ničově (Nícov) a vida, že lidé „se klaní oltáři" a svíce lipají, poslal sluhy, kteří vytrhali a pobrali kostelní archy či oltáře nejen tu než i ve třech jiných chrámech. Pobrané sochy a oltáře spálil pán v pivovaře na Planici. Ale tím neskončil pán svou kalvinskou reformaci. Přijel s dvěma valnými vozy řebřinovými před kostel v Nepomuce, když byla neděle. Rychtáři městskému poručil přivésti dva tesaře; než přišli, dal se pán v kostele do práce sám, při čemž musili mu býti nápomocni sedláci, jichž byly vozy řebřinové.[2]) Vlastní rukou kácel Šternberk oltáře. V tom sbíhala se obec, přiběhli konšelé. Pán vstaviv se do dveří, nepustil nikoho do kostela. Prosili konšelé, jsou-li pánovi oltáře věc nemilá, že je pěkně rozeberou a složí, ale fanatický člověk nepopustil. Sousedé žalostně naplnili chrám a ulevovali si pouhými slovy. Jeden osmělil se říci vrchnosti své, že oltáře modlářství nejsou, však lidé, jsouce slovem božím navedeni, dobře rozumějí, že oltáře nejsou než ozdoba chrámu. K čemuž, poněvadž pravda bylo, odpověděl obrazoborce nadávkou: „Mluvíš jako osel a rozumíš jako vůl."

Tak zničeny všecky oltáře kromě toho, jejž matka pánova kdysi pořídila. Na velikém oltáři, ryzím zlatem potaženém, zsekáno 35 obrazů! Když rozrazil pacholek panský krucifix krásně dělaný, nedovedl se přemoci jeden z konšelů, aby nezkřikl: „Házej, bodejž sám také hlavu srazil!" A již priskočil pán s okřikem hroze konšelovi věží. Hromada pozlatitých a malovaných trosek staročeského umění odvezena do Zelenohorského pivovaru, kdež jimi svařili pivo. Tím způsobem na ten den devátého října popáleno okolo šestnácti arch s mnohými obrazy. Na druhý den přišli zedníci a musili i zbytky kamenů oltářních vybrati a s zemí srovnati. Jediný oltář matčin zůstal, a při něm směl na dále sloužiti kněz, však bez komže, beze světla.[3]) Bohopusté řádění bylo tak zlé, že vlastní bratr Jiří Šternberk žaloval císaři na Ondřeje, ačkoli byli dle

---

[1]) Borový. Medek. 116. Arch. Pam. 1874. 37.
[2]) Arch zemsk. Opisy z Třeboň.

Beckovského všickni čtyři bratří stejní „zlolajci, tepci a bijci kněží a loupežníci vdov".[1])

Krvavá náboženská bouře byla takřka na skoku již pořád. Kde katolíci byli u většině, tam dál se drsný útisk protestantů, kde protestanté, tam k bouři drážděni katolíci.

V Brandejse Labském již již schylovalo se r. 1587 k povstání: protestanté s Bratry, umluvivše se, jali se katolíkům na vzdor v nedělské dni na rynku trhy konati, smažili, prodávali syr a ovoce.[2]) Kdo a kterak zažehnal bouř, nevíme. Násilné bouře bývaly zvláště tu na snadě, kde katolíci skrze svého kněze odemstili se jinověrcům odepřením pohřbu na hřbitov. Děkanu Flaxiovi v Litomyšli způsobili r. 1586 protestanté pro tu věc zlou hodinu, div že mu nezbořili děkanství, na konec mu postavili mrtvého na tři dni před dvéře.[3]) Když téhož roku v Landškrouně nedopustil katolický farář pochovati evangelického tovaryše soukenníka na hřbitov, popudilo se všecko řemeslo soukennické, k němu přidaly se městské cechy a vzchopivše se, vpadli na hřbitov, rozházeli zeď, oddělující katolický hřbitov od zahrady, do níž měli klásti se evangelíci. Při tom volali, že má býti jeden toliko hřbitov pro všecka těla, poněvadž není jedna víra lepší druhé a jeden člověk vzácnější druhého. Nazejtří všecka chasa ozbrojivši se a vzavši peníze z pokladnic cechovních, vytáhla s bubeníkem a pištcem do kraje, při čemž ovšem tropila po vsích rozpustilosti veselé. Když došly peníze, tovaryši vrátili se do města a bouř, která pro hřbitov se začavši, pitím se skončila, odseděli v žaláři.[4])

Povědomá paní mašťovská, Marie ze Schenku, r. 1587 kázala za velikého jitření a pohnutí lidu pochovati proti vůli faráře Puchvalda v Mašťově dva evangelíky, z nichž jeden zemřel škaredou nemocí v lázni. Nařídila purkmistru, aby dal hroby připraviti, kázala kostel otevříti, zvoniti a mrtvé pochovati, řkouc faráři, že hřbitov i kostel jsou její. Farář sic odvětil, že kostel ani hřbitov nejsou její, nejsouce v deskách, zboží církevní že se do desk neklade, ale na tom protestě bylo mu přestati, nechtěl li od zlostného lidu býti rván a tepán.[5])

Nesnáze o pohřby v té době působila nejhustěji katolická strana, jejíž kněží měli tou příčinou rozkazy arcibiskupské, ale ani strany druhé toho krutého prostředku nezamítaly. V Kladště na příklad r 1583 přímo se usnesli, aby těla papeženců házena byla na mrchoviště.[6])

---

[1]) Beckovský. Poselkyně. I. 292 Tu zove matku čtyř Šternberků paní kacířskou.
[2]) Borový. Medek. 118
[3]) Arch. zemsk Opis z arcib. 1586. Recepta.
[4]) Arch. Pam. XII. 30
[5]) Arch Pam 1874. 36. Borový. Medek. 115.
[6]) Kyrmeserus v arch. arcib. Opis v zemsk. 1583.

Největší náchylnost k bouřím byla tu, kde měli svou kollej Jesuité. V Praze ze strachu krvavé bouře zkažen roku 1575 pohřeb císaře Maximiliana. Vzešla z čista dobra pověst, že Jesuité chovají na 500 pacholků zbroj v kolleji, jimiž v příhodnosti udeří na své protivníky. Nad to byli lidé také přestrašeni vraždami pařížskými ve Francii r. 1572 spáchanými nad protestanty. Když tedy bral se veliký, slavný průvod pohřbu císařova, v ráz rozběhlo se všecko z úzké ulice „za rájem“ s tak směšným chvatem, že zůstal Rudolf na chvíli za rakví sám. Rytíři a infulovaní i prostí kněží, utekše z pohřbu, poschovali se po domech. A příčinu dal lid na rynku o peníze, při pohřbu dle zvyku rozhazované, peroucí se a hlučící.[1])

Klamal se Jesuita, tvrdil-li roku 1577 ve svých zápisech, že Čechové tovaryšstvo jesuitské milují čím dál více;[2]) sic patrně rostl počet jich přívrženců odpadlíky od jiných věr, ale rostla proti tomu nejen v Praze než i tam, kde Jesuitů nebylo, nenávist k nim měrou nebývalou, vášnivou. Sílu té zášti a obecnost zlé pověsti Jesuitův lze postihnouti v nejedné městské soudní knize venkovské. Na příklad r. 1583 dán v Kutné Hoře Ondřej Šichů do vazby pro neposlušnost, a když mu vytýkal šepmistr či purkmistr, proč neposlouchá, odvětil: „A což kdyby císař kázal psem nebo Jezuvitem býti, cožbych měl hned poslechnouti?“[3]) Hrubé ale význačné slovo!

Nenávist k nim byla živena nejen domácím pokrokem Jesuitův, ale i zprávami z ciziny, jež u nás pilně chytány, opisovány, rozšiřovány. Z Němec zvlášť v létech devadesátých docházely zprávy, že Jesuité ruší mír augšpurský. Roku 1594 zapsal si Marek Bydžovský do své kroniky zajisté ne bez hněvu a úmyslu, že Jesuité v Němcích, když umře protestant mezi „papeženci“, nedají ho pochovati než na místa nepoctivá.[4]) Patrně měl na mysli domácí poměry. Také ne bez úmyslu zapisována a rozšiřována odpověď, kterouž prý týmž časem dal Jesuitům král franský řka: „Vím, že svátosti, voskové maňásky (t. j. panáčky), agnusky, páteře neb cokoli od biskupa římského posvěceno jest, nábožně ctíte, protož obávám se, abyste prudkostí, jíž v kázaních užíváte, myslí nyní zcela spokojených zase nezprudili ... pověděl jsem, co jsem chtěl, mějte se dobře.“[5])

R. 1590 rázem vznikl v Praze zase strach, že Jesuité ustrojili bartolomějskou noc. Tomáš, služebník nákladníků, přiběhl do rady a volal: „Páni, slyšel sem hroznou věc, kterak jakás žena klekla na svá kolena a mluvila, aby na nový líto do kostelů nechodili, že mají jednusky udeřiti na kostel Betlemský, Tejnský a Mikulásský

[1]) Rudolph. Rex Bydžovský. Opis v univ. knih. 10. 15.
[2]) Amant nos in dies Boemi. Rukop. 1 A. 1. 32.
[3]) Arch. kutnohors. kn. memorab. fol. A. 26.
[4]) Rudolphus Rex. 327.
[5]) Rukop. budišin. Politica 252.

na Malé Straně!"[1]) Když páni pátrali, odkud žena svoji zprávu vzala, vymlouvala se, že mluvila o jakéms proroctví Sybilliné[2]) Ale pohnutí myslí z těch řečí brzy se po vší Praze rozšířilo, hněv na katolíky bral na sebe ráz hrozivý. Jesuity, o nichž šel hovor, že krvavou bouři povedou, popadl strach z příštích věcí. Nabíhali na své pány, a ti vymohli v pravý čas, nežli k bouřce došlo, mandát Rudolfa II., který všeho hnutí spokojil a zahrozil na čas V mandátě praví se, že lehkomyslné osoby mezi lid obecný z nešlechetnosti řeči vymyslili, jakoby v svátky nastávající strana podobojí měla býti vyhlazena a vytlačena, milovníci věcí nových takovým nedůvodným řečem snadně věří; strana pod jednou prý nikda na to nemyslila; na konec chce císař, aby rychtáři dávali do vězení té pověsti authory.[3]) Císař mandátem stišil myslí, ale přes to 25. prosince toho roku šli pražští lidé se zbraněmi do kostelů.[4])

Co předešel král v Praze, toho nebylo na onen čas nikterak lze předejíti v jiném sídle jesuitské kolleje, v Chomutově. Bouř zavinili zámečtí správcové, kteří ovšem jednali po rozumu svého pána i Jesuitů, svých rádců. Umřel primas Jan Urgl, protestant, a regenti zámečtí nedovolili mu zvoniti k pohřbu. Totéž učinili ještě jiným mrtvým strany evangelické. Rada městská napsala prosbu pánovi, ale regenti odpověděli o své ujmě některak zpupně a nemotorné. Hned potom umřela koželužka, o které vzkázali regenti, aby pochována byla krom krchova „jako hovado". V tom vezí první podpal k bouři. Obec slyševši od městské rady tvrdé slovo zámeckých vladařů, rozběhla se k hřbitovu, někteří vysekali dvéře u věže a zazvonili, jiní vzavše nebožku nosili se s ní po náměstí, pobožné písně k pohřbu zpívajíce. Však regenti čili hejtmané, Tobiáš Plzeňský a Krištof Křižnický (Kryznický), nelekali se ještě. Když bylo po pohřbu, kázali šest tovaryšů bečvařských, kteří v tom pohnutí nejvíc vynikli, zavříti, a nedbajíce reptání obecného, naposled i některé z rady uvězili. A tím byl konec trpělivosti: obec se vzbouřila, vysvobodila vězně násilím, regenti v první ráz vytratili se z města; lid na trh přicházející přidal se k vzbouřeným. Vyraziv bránu Žateckou, a nemoha dojíti nenáviděných regentů, dav vzbouřených vrhl se s plnou zlostí na kollej jesuitskou, odkudž kněží v pravý čas zadními průchody se spasili. Přední z Jesuitů, páter Ondřej, ušel v šatech lancknechta maje péro za kloboukem. V kolleji potloukše nábytky, knihy, zuřiví lidé zdělali do 12.000 kop škody. Nejhůř nakládali s knihami, „sekerami a šlochtswerty (dvojručími meči) tak do nich dávali, že po kusu lítaly, přidávajíc (zpěvné noty) ut, re, mi, fa, sol, la, jsouce v jejich ježovitských habitích připraveni, nazpívajíce se do vůle,

[1]) Arch. pražs. kodex 1284. 224
[2]) Tamže fol 226.
[3]) Diplomat musej. 1590 Rukop budišín. Politica. 240.
[4]) Bydžovský. Rudolph Rex. 219.

všecky z oken vyházeli“.[1]) Na konec, jakož obyčej, pustili se vzbouřenci do sklepů a špížíren.

Konšelé městští nebyli náčelníky vzpoury, ale také jí nekrotili. Dopustili zámek poškoditi a naposled se proti vrchnosti své, Lobkovicovi, opatřili a zavřeli.

Bouře chomutovská 15. července roku 1591 způsobila po vší zemi rozdílnou sensaci.[2]) Katolíci a Jesuité na chvíli se zalekli. Kterak prudčí protestanté o ní uvažovali, to znáti ze slov kroni káře slanského Václava Kneževeského, kteryžto souvěky hlas jakožto význačný uvedeme:[3]) „Pan Jiří z Lobkovic, toho času nejvyšší hofmistr, do Chomutova mimo předešlý způsob a také všeckuu vůli J. M. Císařské Jesuity na potupu a zlehčení služebnosti pána Boha všemohoucího jest uvedl a jim Chomutovským, aby nimi v regimentu duchovním řídili, jest poručil, ale oni jakožto věrní křesťané takového jim nezvyklého učení Antikristova jsou nijakž vytrpěti nemohli, ale takové Antikristovy posly a mladé rohaté ďáblíky jsou z města vyhnali, bibliotheku jim popálili a v zámku panském, nebo jim k tomu od ouředníka panského příčina se dala, nemálo škody zdělali.“[4])

Trest následoval. Jiří z Lobkovic přivedl na zámek Červený Hrádek nejvyšší soudce zemské, dvanáct osob, a ti po některém jednání připravili Chomutovské k tomu, že se podali na mi ost. Pod Červeným Hrádkem na rovině oplaňkované a vojskem jízdným obstoupené zasedli páni soudcové, a sem vešli i Chomutovští, ouřad i starší. Bylo to 19. srpna v 8 hod. na půl orloji. Páni vyčetli Chomutovským, čeho se dopustili, ti prosíce za milost padali, klekali. Jiří z Lobkovic zachoval se krutě; jakého takého odpuštění svým vzbouřeným poddaným přál, ale s výminkami tuhými, aby zbraň vydali na zámek, privilegia svá aby odvedli, škody nahradili, Jesuity v nově přivedli i regenty, novou přísahu poslušenství aby učinili a vinníky aby dostavili k trestání. Dvěma vinným oznámeno hned, že budou sťati, jeden jen proto, že v tom pozdvižení bubnoval, druhý, že mříži na věži nebo na zámku vylomil. „Na konec,“ tak dokládá slanský kronikář, „aby jejich triumf slavnější byl a aby další strach a hrůzu na věrné pustili, dali ze zámku z kusů stříleti, návěští dávajíc, že jsou věrné přemohli.“ Ženy a dívky u valném počtu klekly před pána, prosíce milosti, ale nepohnuly jím.[5])

Týden po sv. Bartoloměji musili měšťané chomutovští proti Jesuitům opodál za město vyjíti smutkem oděni jsouce; tu je

[1]) Bydžovský v Rudolph. Rex. 228. Líčení se strany katolické čtli jsme od Bartol. Wirich'a „Chomut. tumult“ 1591. Exempl. v mus. I. G. 21. 66.

[2]) Kronika Mikšovicova. Opis rukop. děčinsk. u p. Merze.

[3]) Rukopis univ. knih. Paměti Kněževeského.

[4]) Ještě prudší hlas o bouři v Chomutově čte se v „Zrcadle Jesuitů“ r. 1619 tištěném.

[5]) Rukop. Kněževeského v univ. knih. Zrcadlo Jesuitů; a Wirichius v Chomut. tumult. Mezi soudci byli Martinic, Kolovrat Joachim, Václav z Řičan, Vilém Vřesovec, Radslav Vchynský, Hendryk Kapoun a j.

vítali a s pokornou poctivostí do města uvedli zase. Při tom jim slíbili, že bibliotheku buď spraví nebo ve dvou nedělích zaplatí. Kterak mohl tímto způsobem pokoj na dlouho býti pojištěn? Jesuité pečovali tu o katolickou reformaci jako prve, a měšťané zůstávali ve svém jinověrství stejně zaryti. Odtud prostřeli svou reformatorní činnost Jesuité do panství Libochovického, kdež jim r. 1592 oddány od Lobkovice kollatury far.[1]) Přispívaly k hněvu protestantů podpaly také z těch stran neustálé. Hněv byl jen na čas udušen.

Krvavé potrestání bouře v Chomutově mělo po sobě nebezpečný následek ten, že Jesuité ve všech městech, kde byli, odtud směleji si vedli. V Praze sic pozorujeme v létech hned následujících, že Jesuité s přívětivou ochotou činí zadost, kdykoli jejich některý rozpustilý student něco protimyslného vyvedl jinověrcům,[2]) ale naopak pozorujeme též, že při svých slavnostech a veřejných výstupech a divadlech náboženství nekatolická tepají a odsuzují, což ovšem nemohlo než drážditi.[3])

Obezíráme-li tehdejší běhy náboženské, ani nedivíme se, když sklánělo se století ku konci, že zase obžila v přemnohých myšlénka a strach, že blíží se světa konec dle proroctví Danielova.[4]) V tištěné literatuře jsou výslovné stopy toho strachu; i v chrámech zpíváno o brzkém dni soudném,[5]) zase věřili, že „chýlí se k večeru svět“.

---

[1]) Koubek. Děj. Libochovic. 161.

[2]) Příklad v rukop. arch. zemsk. Oeconomica č. 18. 35. R. 1599.

[3]) V pozdějších létech bylo po té stránce ještě hůře. Viz „Krátká správa a odvod“. Mus. tisk. r. 1618. sign. 31. C. 13. Tu prý zjevně pronášeli v tragediích, „že má náboženství evangelitske vyhlazeno býti“.

[4]) Ant. Truhlář v Č. Č. Mus. 1886. 83. Proroctví Danielovo o konci světa rozšířeno u nás kronikou Karionovou.

[5]) Rukop. musej. Agenda 3. G. 3. 121. R. 1599.

V.

Vrchol náboženských zápasův a jich konec.

(Útok katolický. Catalogus apostatarum. Konsistoř pod obojí. Násilná reformace Martinicova; reformace v Hradci Jindř. Mandát z r. 1602; jeho parodie. Ztráta Slovan. Pronásledování na arcibiskupském a na císařském. Reformace Slavatova. Odpory v Borovanech, v Nepomuce. Opat Selendar; podkomoří a města královská; pohnutí v Praze, v Hoře; v Mostě, Kadani, v Chomutově. Stav náboženských zápasů na Moravě; krvavá bouř v Opavě; majestát, němečtí Lutherané. Skutky katolíků proti majestátu. Lobelius. Obrazy ze společenského života; stav víry v Čechách a na Moravě. Protivenství protestantů se množí. Podskalští. Censura. Defenestrace. Katastrofa.)

Po smrti uvážlivého a nestranného Viléma z Rožmberka, který, jsa komorník nejvyšší a purkrabě, měl v zemské vládě platné slovo, věci dospívaly rychle ke katastrofě. Od r. 1599, kdy kancléřem stal se Zdeněk Lobkovic, příbuzný arcibiskupa Berky, úsilně sbíraly se přípravy ke konečnému a rozhodnému boji stran náboženských v Čechách. Zdenek Popel z Lobkovic, jsa velice horlivý člen prudké strany katolíků, snažil se, dle slov Slavatových, ji „všelijak promovírovati".[1]) Kolem něho utvořilo se druzstvo, Jesuity vedené a povzbuzované, a ti horlivci odhodlali se proti jinověrcům v Čechách, proti převalné v zemi většině, opustiti dosavadní loudavé cesty a podniknouti rázny útok.

Moc měli. Drželitě nejvyšší úřady; tehdaž kancelář česká za správy páně Zdeňkovy podobala se „více nějaké kněžské konsistoři nežli kanceláři královské".[2]) Z ní začaly se trousiti listy vyhrůžné tem oněm z panstva a rytířstva, proč podporují náboženství bludná. Na příklad r. 1601 měl na takovy list z kanceláře Kašpar Belvic odpovídati, proč bez povolení císařského i páně arcibiskupova na gruntech svých v Kunigsperku (Kinšperk) kostel sobě v nově proti zřízení zemskému a proti kompaktátům stavěti dal. Rozkázáno, aby ho zbořil. Stejny rozkaz mu vydán rok potom strany kostela

[1]) Slavata. Paměti. I. 40.
[2]) Skala. Histor. I. 206

ve vsi Zaječicích.[1]) Poněvadž po takových výhrůžkách nešel skutek, vidí se býti tyto pokusy zatím jen drážděním jalovým.

K mocnému útoku chystala se strana „dvorskobyrokratická",[2]) když začátkem XVII. století v katolické straně začala k činům hlásiti se generace nová v zásadách víry od Jesuitů jináče, přísněji, horlivěji vychovaná nežli byli klidnější a mírnější otcové. Ti noví lidé přímo hnali protestanty k zoufalé obraně, k bouři. Dráždili je. Zápasu na život nebo smrt nebylo vyhnutí. K tomu, aby ho živily a zostřily, shrnovaly se mraky bouřlivé ze vší téměř Evropy k nám; touž dobou, jako u nás, začal se i v sousedních Němcích na protestanty útok, jehož původ sváděn na Jesuity. V Čechách opisují si roku 1603 zprávu z patentu knížete Saského, v němž se čte, že „působením té nepokojné sekty Jesuvitův na mnoha místech těm, kteří augšpurskou konfessi vyznávají, vypovídání a vybíjení se děje".[3])

Přípravy k útoku děly se tím, že rozhodní protestanté jsou zvolna, jeden po druhém vytlačováni z vyšších a platnějších úřadů. Až na málo míst horších a obtížnějších byli dlením nevalné doby protestanté vytištěni.[4]) a dí-li Slavata na obhájení své strany, že před bouřkou bylo v službách komory české 14 katolíků a 45 podobojích,[5]) to uvádí tedy jediný úřad, v němž početný poměr katolíkův a podobojích mohl by býti uznán za spravedlivy, však dotknouti nutno, že Slavata byl toho úřadu presidentem, Martinic prvním radou a kromě toho že neví se, jakého způsobu oni „podobojí" byli. Kdo byl zřejmější protestant, toho Slavata s Martinicem vypudili, „byť starý a platný služebník byl".[6]) Tak aspoň vyčítali stavové.

Aby získala v boji oporu, kde jenom poněkud bylo lze, strana katolická ujímala teď hustěji a rázněji své kollatury, dosazovala kněze svého na místě „podobojího", byť na léta byla fara podobojí. Takž na příklad ujav se probošt kostela kathedralního Pontan z Braituberka r. 1599 kollatury v Hostouni, dosadil sem kněze katolického, jenž na kázaní všem podobojím, pravým i nepravým, tak nadával, až vesničanům bylo do „srdnatého pláče".[7]) Pontan měl k tomu, co učinil, sic právo, kollatura byla jeho; ale v Hostouni býval až po tu dobu knéz „podobojí", a všecko okolí i přifařené Dolánky, ves universitě náležitá, bylo „podobojí".

---

[1]) Allegata k Apologii II.
[2]) Tomek Č. Č. Mus. 1848. I. 459.
[3]) Rukop. budišín. Politica 229.
[4]) Sborník Histor. Kroužku I. 6. Srovn. Skála Histor. II. 6.
[5]) Musej. diplomatář. Výtah z hist. Slavatovy. Srov. Paměti Slavatovy I. 39. a II. 150.
[6]) V II Apologii od strany evangelické r. 1618 vydané čte se: „V komoře (byv Slavata presidentem a Smečanský přední raddou) znamenité proměny činili, jiné svého náboženství k sobě za rady připojovali, staré a platné služebníky . . . odbývali."
[7]) Arch. zemsk. Oeconom. 15. 49.

Z toho vzešel nářek. Dolanští píší r. 1601 universitě, že se jim teď vnucuje náboženství nevyklé, prý od kněze dosazeného nepřijímají svátost, protože, kdo k stolu svatému přistoupí, má míti víru v to, co přijímá, a o správci duchovním, z jehož rukou člověk přijímá, dobře má mysliti a v nedověru neupadati; to však prý nemožno, když kněz je jiného náboženství. „To se nám nebohým prostým lidem proti zřízení zemskému a koncilu Bazilejskému činí, kdežto ta slova doložena jsou, že Čechové a Moravané tělo boží pod obojí přijímající jsou věrní křesťané a praví synové církve svaté, proč do té osady naší nám kněz dosazen není jak předešle bývalo?“ [1]) Jako Pontanus rovně tak arcibiskup vedl si na císařských panstvích. Někde vznikaly z toho místní násilnosti. Brandejští nad Labem na příklad vůbec nechtěli r. 1601 přijmouti kněze arcibiskupského Švangaliusa, odvolávajíce se k zřízení zemskému (čl. A 34) [2]) A Kostomlatští, jimž arcibiskup kněze Lunáčka vnutil, r. 1601 se k němu chovali tak, že ušel sám.[3])

Příprava k poslednímu zápasu byla tou měrou teď zorganisována, že v arcibiskupství sestaven catalogus apostatarum, seznam kněží, kteří od arcibiskupa odstoupili a dali se na fary „podobojí“; při tom vyslovil arcibiskup přání, kdyby i v konsistoři podobojí poznamenali se kněží všickni, že by se porozumělo, jaký jest v kněžstvu chaos.[4]) Podle seznamu začala se také honba kněží „podobojích“, ale ještě ne obecná; vybrán ten, onen kněz. Z těch nejhůř zvedlo se knězi Danielovi Písnivci, jenž byl syn děkana Hořického. Z Malé Bukoviny r. 1601 povolán rozkazem císařským do Prahy a hned zavřen s důvodem, že se „tu svěcení vitenberské nebo lipské domnělé neuznává“.[5]) Z těžkého vězení potom puštěn na revers arcibiskupu vydaný, že nebude v Čechách kněžství užívati.[6]) Z osudu tohoto lutherského kněze mohli všickni ostatní porozuměti, co je čeká, nebude-li zastání.

Do té doby také vzal konsistoři pod obojí arcibiskup všecky všudy vsi a nechal jen měst.[7]) A což velikou hrůzu z arcibiskupa měla tehda konsistoř „podobojí“! Když r. 1601 chtěl býti doktor theologie Vorel od ní přijat v kněžstvo, jsa svěcení římského, odmítla ho poslušná a ustrašená konsistoř slovy: „Nyní nám

---

[1]) Arch. zemsk. Oekonom. 15. 135.

[2]) Arch. zemsk. Opisy z arcib. 1601. Recepta. V zřízení zemském A. 34. zapovídá, aby k faře, kteráž jest pod jednou, uvozován byl kněz podobojí a naopak.

[3]) Tamže. Recepta v arch. arcib. 1601.

[4]) Arch. zemsk. Opisy z arcibisk. 1602.

[5]) Arch. místodrž. R. 109. 14.

[6]) Arch. zemsk. Opisy z arcib. 1601.

[7]) Kněz z Modřan Augustin chce r. 1601 na jinou vesnickou faru. Administrátor konsistoře dolejší odpovídá: „Bych pak vás rád chtěl někde do vsi podati, ale že to pan arcibiskup obrátil, a my nemáme nežli města.“ Roudnick. knih. konsist. 33.

arcibiskup v kněžstvo sahá; dekretem vyzdvihuje, když římské kněze přijímáme, obávati se jest, abychom více pana arcibiskupa proti sobě nezbouřili.“ [1])

Rovně v týž čas pojal Jaroslav Bořita z Martinic pevnou myšlénku přinutiti všecky své poddané k víře katolické buď jak buď. Vzkazuje arcibiskupovi, že potřebuje spolehlivých kněží „pro obrácení všech poddaných mych na víru katolickou podle jistého předsevzetí mého, kterež v brzce začíti bohdá (mínim), až skutečně k tomu je přivedu“.[2]) Na ten konec vyhnal některé své dosavadní katolické kněze, na příklad faráře v Družci Simeona, kaplana smečanského Rectoriusa, poněvadž se mu nechovali dosti vzorně: prý „majíce poddané mé k poznání pravdy boží vésti, to jim ještě k pohoršení jsou, za než se v pravdě i styděti musím“. Tak o nich žaluje r. 1601 arcibiskupovi.[3]) Na důkladnejší oporu své reformace založil Bořita Martinic týž ještě rok nové děkanství.[4])

Zatím v jižních Čechách na panství Hradeckém učinila již reformace katolická vedená Jesuity, Jáchymem z Hradce a mateří jeho Kateřinou z Montfortu některý krok v před. R. 1599 vyhnáni jsou kazatelé „pod obojích“ ze vsech panství, tuze všude zakazováno pochovati nekatolíky na hřbitovech, leč by se byli před smrtí vyzpovídali a po katolicku přijímali svátost. Na vsích všude zdešení z toho; ale v Hradci samém „podobojí“ hned se nepoddali. Chodíce k Jesuitům do farního kostela, chtívali od nich přijímání kalicha dle basilejskych kompaktát. Lze si pomysliti, jak pohoršlivé scény v kostele z toho byly, když Jesuita se vzepřel žádosti. Na žalobu stran toho od obce vrchnosti podanou odpovídají Jesuité, že podobojí hůř porušují kompaktáta tím, že v postě mají kvasy a „paskvily“ na papeže a katolické náboženství skládají. Dekan Brosius pořád chutě pomáhal Jesuitům v reformaci, jenže dávaje se časem v nemírné pití „pod raušem“ příliš nadával a „na Lutherany dorýval, šibenici jim k pohřbu vyměřuje“. Umřel r. 1601; „pán Bůh rač ho v tom souditi, dobře-li tak činil“, tak zapsáno v pamětech archivních o něm.[5])

V té době příprav k zápasu konečnému již také vyskytuje se nejeden katolicky kněz světsky, jenž sám bez zvláštních panských nebo jiných pobídek směleji, nežli druhdy bývalo, proti jinověrcům si vede. Z těch byl na příklad Martin Zrucký, jenž za činnost svou k Křtěnovicích obdržel roku 1598 vysvědčení, ze „kacířství rušil a pravdě boží věrně dostál jako poctivý rytíř boží“.[6])

[1]) Arch. roudnick. kn. konsistorní. fol. 86.
[2]) Recepta arcb. arcib. Opisy v zem. 1602.
[3]) Arch. zem Opisy z Miscell arch. arcib. 1601.
[4]) Tamže
[5]) Pamětí fary hradeck. Frt. Tischer. Rukop.
[6]) Mus diplomatář. 1598.

Konečně zdál se vůdcům katolickým čas býti již s dostatek příhodný, aby se postavili protestantům skutkem rozhodným. První ranou v tragickém tom zápase konečném byl mandát královský, roku 1602 vydaný proti Bratřím a vůbec proti vší haeresi. Starodávný mandát Vladislavův tím skutkem obnoven se širším rozmachem: teď mířil proti všem, kteří se nedrží kompaktát, a to byla valná většina země; nejméně dvě třetiny českého a německého obyvatelstva v Českém království mělo býti vydáno za psance, za lidi mimo zákon stojící. Dobře chápeme, když souvěký Skála, pozorovatel bystrý, dí, že mandát ten byl první a pravý počátek všech všudyž následujících nevolí.[1] O mandát ten přičinil se nad jiné kancléř Zdeněk z Lobkovic. Skutkem tím nevydobyl si na očích mírumilovných lidí valné zásluhy, shodujíť se velmi střízliví badatelé v tom, že mandát byl zhola zbytečný a také marný, neboť nebylo lze na ten čas nikterak slova jeho skutkem učiniti.[2] Rána mandátem viděla se katolickým bojovníkům býti nejpádnější aniž byla osamocena. Od té chvíle téměř bez přetrží vycházela z kanceláře královské rozmanitá těžší a těžší nařízení na záhubu evangelické víry.

V Praze přijat mandát r. 1602 od některých s posměšky. Jali se ho tiskem napodobovati. Sixt Palma impressor vytiskl jiný starší mandát Kristův, začež dostal se nejprv do Bílé věže na Hradě a potom na veliké prosby pánů i měst, mezi nimiž i podivná prosba Novoměstských, tvrdící, že Palma člověk někdy bez rozumu,[3]) změněn žalář tiskařův ve vyhnanství. Smysl mandátu, na němž podepsán Jan Evangelista jakožto kancléř, Hus a Luther jakožto služebníci boží, posilňoval a vedl věřící ke vzdoru, nechť prý se hněvá ďábel se svou rotou Antikristů, modlářů, svatoskutečníkův, svůdců, my se držme Krista![4]) Kromě mandátů parodujících vydal tiskař Palma píseň vlastního skládání o Husovi, v kteréž se zle nadává Jesuitům. Z nejmírnějších řádek jejich je: „O Praho milá, skaredé ptáky máš!“ Tisky Palmovy tak pohněvaly nejvyššího kancléře, že sám se súčastnil domovní prohlídky u tiskaře, jenž se marně bránil slovy, ze Jesuité také potupné věci skládají a malují proti straně podobojí.[5])

[1]) Skála, Historie, II. 8.
[2]) Tomek Č. Č. Mus. 1848. I. 460. Gindely, Brüder, II. 332.
[3]) Prosí za něho takto: „O jehožto sice někdy nerozšafné žádosti marné chvaly dobrou vědomost máme, kteréž on z čítání kněh, jakých kdy dostal, nerozumně nabyl a v ono propověděni scientia inflat proto tím snazeji vběhl, že ne všech vždycky doma míva, jakož toho dokázal, když před čtyřmi lety jakés písničky frejířské vydal, pro kteréž od nás vězením štrestán, též své impressí na čas byl podložil, pročež že jest se k nynějšímu neštěstí svému tak snadně, nerozvážlivě namluviti dal, divu není žádného.“ Archiv pražský č. 412. 15.
[4]) V univ. knihovně exemplář. Dva mandáty v Skálovi I. 33. 87. Tam také Emblema symboli, kde je Sixt Palma básní oslavován.
[5]) Vše obšírně u Skály Histor. I. 33. 47.

Na sněmě r. 1603 vystoupil proti mandátu Václav Budovec, mezi náčelníky nekatolickými nejznamenitější a nejrázovitější osoba celé té doby předbělohorské. Byl česky Bratr a valně zcestovalý a vzdělaný; při tom řečník nade všecky. Mluvě proti mandátu, vyložil rádce císařovy za buditele svárů; chce-li se práva náboženského dopřávati jen straně pod jednou a pod obojí, volal Budovec, toť v celé zemi neví, aby se kdo držel konsistoře, a tedy strany pod obojí; líčil nespravedlnost, která se evangelíkům činí tak horlivě a srdečně, ze až vypukl v pláč. Jeho původem sepsána také supplikací ke králi.

Po té řeči a supplikací sešla se rada nejvyšších úředníků v zemi, v níž jednáno, jak pokračovati dále a kterak potrestati Budovce. Z protokolu o schůzi vysokých pánů katolických je patrno, že jedni byli ráznější, druzí mírnější. Nejvyšší komorník (Adam ze Šternberka) vykládal, že se brání panstvo protestantské svými kollaturami, které prý jsou svobodné; o to že by musil býti osazen soud, čímž „bychom s težkem co dovedli"; proti straně podobojí neradil pán co podnikati, ale na Pikarty aby se rázně udeřilo, soud aby byl osazen, kteří páni nezavřeli zborů dle mandátu, aby byli obesláni, kommissaři aby byli k pečetění nařízeni a začátek aby učiněn byl „na nejmocnejsím" Pikartovi. Sudí radil totéž. Pan „N." v radě promluvil zle o Bratřích kraje Hradeckého, kdež zbory nezavřeny; prý soudem a právem purkrabí hradeckého dobře bude se moci proti nim postupovati a veliký ostrach učiniti. Pan místokancléř (Jindřich Domináček z Písnice) v radě děl, že se za podobojí neprimlouvá, ale ať rozdíl se učiní v tom, kde jaké kněze mají a kam na náboženství chodí. Kancléř Zdeněk z Lobkovic byl v radě pro nejtužší pronásledování, zvlášť Bratří, to prý se také líbí hofmistru (Kristofu z Lobkovic), jenž míní též, aby „B" (to bude Budovec) při nejmenším byl těžce stížen právním závazkem příštího soudu. Tak se radili, ale hned nedoradili.

Brzy sešli se páni znova v radu, a tu rozhodli, aby na Budovce neslo se ještě se závazkem, aby byl pro strach jen poněkud examinován; proti Bratřím ovšem aby se šlo tuze.[1]) Budovec tedy citován, vzat sic na závazek, ale nechali ho zase odejíti s pokojem.

Za to vyšly císařské patenty proti těm, kteří na venkově zborů bratrských nezavřeli. Nejdříve zničen zbor v Týně nad Vltavou a v Mladé Boleslavi. R. 1603 kolím zaprány oba rozkazem císařským a zádušní jmění jim odňato; v Boleslavi s důvodem, že obdrželi Bratří kdys od Krajířů práva, nadání, důchody, čehož bez svolení krále Krajířové učiniti neměli; zbor prodán k špitálu.[2]) Kteří Bratří v Boleslavi vzepřeli se, vzati jsou do Bílé věže na Hrad. Jednota, kteráž měla tehdáž své vyznavače již i v samé

[1]) Protokolly v arch. místodrž. R. 109. 14.
[2]) Arch. mus. listin bolesl. Zbor prodán r. 1606.

Vídni,[1]) zase utěšovala se jako druhdy v dobách pronásledování. Bratřím u vězení kněží dopsali, aby boží milosti cele poručili se, když Bůh věčný je teď hodné učiniti ráčil účastníky svých utrpení. „On bude cele pomáhati, věřte, neb sou mocná nad nebe silnější jeho zaslíbení, kterýmiž těšil své, že i když budou vedeni před mocné světa, dá jim moudrost, aby uměli odpovídati a pře jeho zastávati i koruny slávy neuvadlé dojíti.“[2]) Středisko Jednoty v Čechách bylo ochromeno, a Bratřím bylo scházeti se od té chvíle jen potají a s nebezpečím.[3])

V kraji Hradeckém osmělil se hejtman mandátů proti Bratřím, od císaře vydaných, nepublikovati; r. 1604 volán, aby se zpravil, proč Bratry kryje.[4]) Od té chvíle i v Hradečtě bylo Bratřím uchylovati se v ústraní. Také paní Johanka Hrzanova neposlechla hned. Několikrát jí došel rozkaz, aby vybyla kněze „pikartské aneb bratrské“ ze svých statků, zvláště z Votice.[5]) Déle setrval v neposlušenství Jan Diviš z Žerotína. Ten měl a držel zbor v Brandýse nad Orlicí, do něhož, jakž rozuměti z nového mandátu císařského z roku 1604, „Pikarti u velikém počtu i z zemí okolních se sjíždějí“.[6])

Nejlépe vedlo se Bratřím v těch dobách protivenství na panství mocného Rožmberka Petra Voka. Píšeť roku 1605 bratrský kněz Cyrus, že stran sloužení pánu Bohu zde vůkol a jinde dobrý pokoj mají.[7])

Jest otázka, kteraké následky měl mandát z r. 1602 v straně katolické a protestantské.

Arcibiskup Berka, jenž důsledně zval víru evangelickou věrou „novou, neznámou a přespolní“,[8]) vzal si z mandátu právo úsilněji ujímati se nade všemi podobojími dohledu a právomoci.[9]) Zostřiv censuru,[10]) povolal r. 1605 duchovní sněm do Prahy, první sněm po třech stech letech, jednak aby spravily se mravy kněžské, na něž i papež Kliment VIII. v liste Berkovi tuze naříkal, jednak aby zastaveno a vyvráceno bylo kacířství. K synodě té sešlo se víc než 200 kněží. Kdo ze strany podobojí přišli, nuceni jsou přísahou zavázati se k zásadám sněmu tridentského.[11]) Kteří ne-

---

[1]) V rukopise mus. Registra zboru Evančick. zapsáno jich s jmény plnými 85 R. 1604.
[2]) Rukop. budišín. Politica. 234.
[3]) Rozkazy hejtmanovi od císaře 1603 arch. místodrž. Missiv. č. 111.
[4]) Tamže č. 111. fol. 127.
[5]) Tamže č. 111. fol. 288. Kus také Dvorský v Star. pís. památ. žen. 175.
[6]) Arch. místodrž. Missiv. č. 113. 46.
[7]) Rezek, listiny z arch. třeboň. v Č. Č. Mus. 1888. 214.
[8]) Slavata. Paměti I. 45.
[9]) Skála. Histor. II. 7.
[10]) Rukop. budišín. 362.
[11]) Beckovský. Poselk. I. 419. Skála II. 8.

přišli, těm uloženo, aby dlením šesti měsíců vykonali touž přísahu katolickou v ruce visitatorů nebo jiných zástupců arcibiskupských. V synodě usneseno, aby po katolicku přísahali též graduovaní lidé z university, učitelé, knihaři, tiskaři, chirurgové a jiní, kteří mohli míti veřejnou působnost. Jména těch, kdož přisahali, měla býti shromažďována a do archivu arcibiskupova zasílána. V synodě též nařízeno nově o censuře; ať se vůbec nic netiskne bez schválení arcibiskupova; knihaři ať podají seznam prodejných knih, a farář místní ať náhle vchází do krámu ohledat knihy. Šlechtu napomenul arcibiskup, aby jinověrce obracela k víře katolické, seč bude.[1])

Nad konsistoří podobojích arcibiskup provozoval teď moc docela svrchovanou.[2]) Administrátor „pod obojích" rozkazem vyšším úsilně zve na processí městské učitele se žáky i universitu[3]) a poslouchá, jak se mu poroučí. Assessor konsistoře Pavel Paminondas k straně pod jednou již roku 1591 přistoupiv, klášter Slovanský, v němž mnozí administrátorové konsistoře pod obojí sídlo mívali, uvedl teď v moc katolíkům — jakož naříkali podobojí — „potutedlně".[4]) Stal se benediktinem, a arcibiskup potvrdil ho v klášter Slovanský r. 1596 za opata.[5]) Tím získal arcibiskup nový kostel katolíkům; mělitě v Pražských městech katolíci kostelů málo; do r. 1589 nebyl jim farní — kromě sv.-Vítského — žádný, dávaje onoho roku katolíkům pražským kostel sv. Benedikta za farní, Rudolf sám dí, že „žádný farní a katolický kostel v těchto městech není".[6]) Kromě kostelů klášterských měli katolíci svého kněze ještě jen u sv. Valentina.[7]) Byl tedy klášter Slovanský, osazený teď knězem katolickým, jedné straně zisk vítaný, druhé straně ztráta, která bodla do živého.

Přičiněním arcibiskupa císař brzy po vydání mandátu kázal Kutnohorským, aby mu dali zprávu o svých kněžích, prý od konsistoře ví, že mají kněze nehodné, poběhlé.[8]) Tím ohlásil se nový, tužší boj o kutnohorskou konsistoř, střediště všech zásad protestantských, prve lutherských, teď i kalvinských.

Arcibiskup s horlivostí, s chutí obnovenou a s přísností neúprosnou, kde měl moc nad kollaturou buď svou buď císařovou, vyháněl podezřelé kněze a dosazoval katolické. Rozkazy jeho tou

---

[1]) Synodus archidioecesana 1605. Tisk v mus.
[2]) Beckovský. Poselkyně. I 419.
[3]) Oekonom. v arch. zem č. 17. 83. 91. a j.
[4]) Zemský arch. Opisy z Hory 1620.
[5]) V rukop. univ. knih II. A. 26. jest Paminondas Horský opatem již 1596; jinde uvádí se datum 1601.
[6]) Rukop. un. kn 17 E. 36.
[7]) Arch. praž listin č 451 21. U Eckerta (Posvátná místa) kostel ten za katolický v té době se neklade; vůbec zprávy o katolických chrámech v Praze nesrovnávají se ani v pramenech ani v publikacích dosavadních. Arcibiskup Martin r 1589 uvádí 16 kostelů. Rukp. mus. VI. B. 12.
[8]) Arch. zemsk Opisy z Hory. 1602.

příčinou ovšem se nikde bez násilí a nesnází nevykonaly. Jan Habartic, hejtman poděbradsky, oznamuje roku 1601, že Libičtí nechtějí kněze arcibiskupského; prý by jim ho vnutil sic, ale oni žeby nechodili do kostela, a kněz sám „mezi tak nezbedné lidi dostati se nemíní pro bezpečnost života svého".[1] Čelákovičtí dali si kněze Šebestiana Fabiana vnutiti, ale r. 1605 s bolestí oznamují arcibiskupovi, že se modlí latinsky všecko, což jim způsob nezvyklý: „Pro Boha žádáme, aby nám jazykem českým, v kterémž jsme zrozeni, modlitby páně byly vykonávány."[2] Přeloučtí nechtějí roku 1602 raději žádného kněze, aby jim podivná žádost prošla, slibují, že místo, aby platili na kněze, opraví kostel a věž.[3] Se Strašeckými byla zlá potíž. Měli od r. 1600 kněze Jana Chmelovce Ledečského, jejž světil biskup Dionysius Graecus mezi Muranem a Benátkami.[4] Teď měl zasaditi se hejtman křivoklátsky o dosazení kněze katolického. Hejtman dlouho otálel. Bylitě Strašečtí, poddáni jsouce ke Křivoklátu, tak horlivé evangeličtí, že r. 1605 nechtěli mezi sebe přijíti zedníka Jakuba Burgera stavitele zámku na Lánech, jen proto že byl katolík.[5] Musili se čtyři konšelé pro ten „nezpůsob" stavěti v Praze v kanceláři.

Také se sousedy Únhoštskými, téhož panství poddanými, jednáno o jiného kněze. Stary vypuzen, s novym se otálelo. Snad neměl arcibiskup spolehlivého hned po ruce. I vyslali roku 1603 Únhoštští bečvářku jakožto plnomocnici od purkmistra a rady, aby jednala v Praze o kněze, jenž by se jim hodil. Bečvářka pochopila brzy, že toho, jenž by se jim hodil, nedostanou, a o kněze arcibiskupského trvalo bečvářce jednání příliš dlouho, i napsala komoře o arcibiskupově jednání a vytáčkách ostrý list; prý tu v Praze tráví již 14 dní a bez odpovědi domů že nesmí a nepůjde.[6] Co pořídila bečvářka na konec, nevíme, ale to víme, že v malých časech byli Únhoštští pro víru prudce tištěni. Proti snahám arcibiskupovym na císařskych panstvích jednali hejtmané, kteří se hlásili k Lutherským.

Z předních katolických pánů, kteří horlivě provozovali katolickou reformaci, zmizel z bojiště náboženského i politického Jiří Popel z Lobkovic, jenž pro velezrádu odsouzen r. 1594 k věčnému vězení. Nic neprospěly mu mocné přímluvy Jesuitů, kteří pánovi i ve vazbě s láskou sloužili. Pán, jejž kardinál Aldobrandini (pozdější papež Kliment VIII.) kladl pro horlivost katolickou a oddanost k Římu za hodna ihned dosednouti na kterykoli trůn

---

1) Arch zemsk. Opisy z arcib 1602
2) Recepta arch arcib. Opis v zemsk. 1605.
3) Tamže 1602
4) Arch. zem. Opisy z arcib 1600.
5) Arch. místodrž. Missiv. č. 114. 253.
6) Parochial. v arch. zem. Opisy z arcib. 1603.

královský, smutně sešel u vazbe dle jedněch smrtí násilnou,[1]) dle jiných nemocí a trudem.[2]) Než podána naň žaloba, lid po ulicích pražských zpíval hany na tohoto „českého krále“, jenž spojen jsa „s jezevci“, chce býti jako druhdy Jiří z Poděbrad, ale ovšem katolický. O kleslém muži tom provozovány i komedie, ba mladí šlechtici strojili mu pod okny posměšné mumraje. A když po svém odsouzení odvážen z paláce, lid volal za ním kletby a spokojeně křičel, že propadne „nový král“ katovi stejně tak, jako někdy sám se katoval s nekatolíky chomutovskými.

Statky jeho skonfiskovány, panství Chomutovské roku 1605 prodáno protestantskému Linhartu Štampachovi. Tím vzešla ujma katolické reformaci nemalá, ale naproti tomu jiní katoličtí pánové snažili se na svých statcích ztrátu Popela Lobkovice nahraditi.

Na předním místě Jaroslav Bořita z Martinic. V týž rok, co vydán mandát proti heresi, ale ještě před publikací jeho, Bořita stržil si od císaře pochvalu, že poddané své „k starobylému náboženství křesťanskému, katolickému“ přivádí, s milostivým napomenutím, „aby v tom takovém pobožném a chvalitebném předsevzetí setrval“.[3]) Bořita setrval a podle žalob protestantův prý nutil poddané až i nelidskými způsoby.[4])

Vedle Bořity snažil se Slavata, jehož působení reformační rozšířilo se teď i na panství Jindřichohradecké, po vymření rodu Hradeckého Joachymem Oldřichem r. 1604 jemu připadlé. V okolí reformoval rázněji, rychleji, v Hradci pomaleji. Protestantští stavové Slavatovi vyčítali, že tu začal „deformaci“ Na panství Bystřickém hned vyhyl kněze pod obojí a Jesuitům oddal kollatury. V Jindřichově Hradci první bylo, že kázal hřbitov odděliti příčnou zdí, aby „podobojí“ měli pohřeb na jiné místo než katolíci, a to místo aby pokládali sobě za milost, kterou jim Jesuité kdykoli odníti mohou. Spolu poručil, aby podobojím nic se nezvonilo, nezpívalo. Nejraději byl by podobojím nedopřál žádného místa k pohřbu, ale uvážlivější Jesuité ho krotili, aby nespěchal.[5]) Jináče vedli si Jesuité v Hradci od vydání mandátu směleji než druhdy. Vypra-

---

[1]) O tom spor Sbor. Hist. II 324. Bernau Sbor. Hist. IV. 59

[2]) Dvorský snaží se dokázati, že odsouzen byl Jiří jen proto, že zkazil sněmovní jednání o proposicích královských. Spiknutí prý nebylo. Na str. 53. dokazuje, že Lobkovic umřel mrtvicí. Charakter jeho dle Dvorského: Nejbezohlednější a násilný šiřitel víry katolické a řádu jesuitského; pán hamižný, licoměrný, nevěrný a císaři nevděčný. Str. 19 „Sněmové, jednání r. 1593 a právní proces Jiřího z Lobkovic.“ V Sborníku Tesacia Brodského čteme, že přivezen Lobkovic z Kladska do Prahy r. 1610. a „tu jak jest konec vzal, jinak a jinak se slyší“. 82

[3]) Arch. místodrž. R. 109. 15. Též Slavata. Paměti. II. 150

[4]) Druhá Apologia dí, že nutil „divnými nástroji, až i štvaním englických psů“. Též u Skaly. I. 49. Proti tomu dí Slavata v Pamět. II. 149., že Bořita reformoval „náležitým způsobem“.

[5]) Paměti fary. Tischer Rukop. Orth. Nástin. 28.

vuječ městská kniha, že r. 1604 přišli jednat na radní dům stran potřeb svých, ale učinili prý to víc „imperative než optative", předkládajíce spis s artikuly dosti těžkými k odpovídání.[1]) Také z jiného zápisu v téže městské knize[2]) větší odhodlanost Jesuitů v Hradci patrna. Téhož r. 1604 poprali se totiž někteří měšťané o Jesuity v hospodě; „německy bakalář" dal baňku Lorenci Kovářovi, když byl promluvil, že „všickni Jesovité a papeženci jsou šelmy". Ještě prudčeji nadával Jesuitům a pateru rektorovi Mečíř. Z toho vznikla bitva. Konšelé odsoudili Lorence a Mečíře k peněžité pokutě, a nad to měli vinníci do kolleje jíti a tam svou vinu napraviti. Tím mínili konšelé, kteří byli jiné víry než Jesuité, učiniti zadosti. Pokuta ovšem měla připadnouti městu na potřeby obecné. Ale Jesuité chtěli pokutu vzíti sami a odhodlali se s konšely i s obcí k tuhé o peníze hádce. Zapsáno o tom: „Patres Jesuitae o pokutu 40 kop velmi tuze stojí, že na to chtějí oltář sv. Jiří do kostela dáti postaviti; někteří proti tomu hrubě jsou, že to nemá býti, aby oni na rathouze rozkazovali, že se takové peníze na jiné obecní potřeby dobře hoditi mohou."

Podle Slavaty bděl zvláště rektor jesuitský Pistorius, aby všude v okolí ubylo půdy protestantům. Kde nemohl vyhnati podezřelého kněze pomocí pánovou, žaloval u císaře. Tím způsobem císař na příklad roku 1605 poručil k žalobě Pistoria Kateřině Vencelíkové z Lisova, aby vypudila nepořádného kněze z kostela sv. Jiljí blíž Žirovnice, kamž ho byla sama dosadila.[3])

Do r. 1607 obsáhli Jesuité v Hradci všecky kostely — i kostel sv. Trojice — a jali se překážeti podobojím v pohřbech na hřbitově, jim prve z milosti vrchnostenské ohrazeném. Hradečtí žalují u Slavaty.[4]) A jako by za odpověď této své žaloby obdrželi měšťané hradečtí, jichž většina byla protestantská, pánovo oznámení, že v městě nestrpí jiného náboženství nežli katolické.

Také místokancléř Jindřich Domináček z Písnice měl účast v reformaci horlivou. Získav v Loketstě roku 1597 panství s mnohými vesnicemi, přivedl do Schönbachu Jesuity, a ti zničili protestantství v málu létech po všem okolí.[5])

Kdož z panstva nebyli tak energičtí jako Martinic nebo Slavata, odevzdávali kollatury arcibiskupovi teď ochotněji než druhdy; odevšad se ozýval nářek vyhnaných kněží nekatolických a popuzováni byli pánové strany protestantské k mstivým odvetám.[6]) Někteří strany té uposlechli mandátu císařského hned, třebas nerádi. Tak r. 1602 svrchu dotčený Kašpar z Belvic, dav se ustrašiti, zavřel

[1]) Arch. hradec. Manual radní 1604. fol. 31.
[2]) Tamže. fol. 65. 67.
[3]) Arch. místodrž. Missiv č. 114. 184.
[4]) Arch. zemsk. Listiny z Hradce. 1607.
[5]) Gradl. Reformat. 155. Schmidl Hist. Soc. Jes. II. 354.
[6]) O těch odvetách nejčastěji vzkazoval arcibiskupovi arciděkan Scultetus. Arch. zemsk. Opisy z místodrž. r. 1602.

kostel protestantský v Zaječicích.[1]) Ale když první strach přešel, otevírali zase. Roku 1607 citován proto týž svrchu řečený Belvic do Prahy před krále.[2]) Jiní kollatoři vzdorovali neústupně. Z těch byl Karel Bechyně z Lažan. R. 1604 táže se ho císař přísně, proč do té chvíle nevybyl praedikanta z fary v Bernarticích.[3]) Když pak dvořenín Jeroným Puchfelder z Preset, ujav právo kollatorské, do Bernartic dosadil kněze katolického, Bechyně z Lažan podnikl proti němu bouřlivý výboj. R. 1605 v neděli po památce všech svatých vyšel z Borovan, sebrav s sebou na sta osob; všickni vběhli do bernartického kostela, nedočkavše vykonání služeb božích, udeřili na kněze Šebastiana Dorna, mocí ho vystrčili ze sakristie, pobrali klíče, zavřeli kostel a s velikým pokřikem shrnuli se na faru; tu vyrazili dvéře, vysadili okna, rozbořili kamna a faráře vyhnali. Rudolf císař nařídil r. 1606 vyšetřování tohoto „rozbroje, zbouření a nenáležitého oučinku".[4])

Skoro rovně tak jako pan Bechyně učinila v Nepomuce roku 1603 Marie ze Šternberka, mající tu polovic kollatury. Paní Bohunka ze Šternberka, zastupujíc druhou polovici kollatury, dosadila podle mandátu císařského do Nepomuka kněze katolického na faru. Ale Marie jako by byla „plný kollator" uvedla „s velikým triumfem a zvoněním" o nešpoře kněze svého, protestantského a Ondřeje Biruta, kněze katolického, mocně odstrčila. Aby se omluvila z toho bouřného skutku, psala Ladslavovi Šternberskému, že tak učinila pro velikou neposlušnost a nepobožnost Nepomuckých, aby nebyli bez kněze, neboť ke katolickému se jim od mnoha let nechce. Faráři, z kostela vyhnanému, psala paní, aby se z města pokojně pohnul, neboť prý paní do lítosti srdce svého musila se dívati, když poddaní běhali ven k jiným kněžím, prý musí se z nich Bohu odpovídati a proto jim zjednala jiného kněze; na konec mu vyčetla, že i pro jeho neřesti a nezpůsoby na mále jest bytu jeho v Nepomuce. Téhož roku také sami Nepomučtí psali Ladslavovi, aby byli zanecháni při novém učeném knězi Adamovi Enopoliovi Českobrodském, prý jsouce bez kněze byli v hříších a Bůh je trestal krupobitím.[5]) Císař však rozkázal,[6]) aby fara zůstala katolickou, a když Marie Šternberská neposlechla, citována jest r. 1603 do královské kanceláře.[7]) Tušíme, že naposled musil kněz protestantský přece pryč.

Na gruntech Petra Voka z Rožmberka žilo již drahně kněží svěcení vitenberského a tu byli mocně chráněni i po mandátě;

---

[1]) Rukop. budišín. Politica. 362.
[2]) Arch. místodrž. Miss. 116. 120.
[3]) Arch. místodrž. Missiv. č. 111. 102.
[4]) Tamže. Missiv. č. 115. fol. 13.
[5]) Všecky listy v arch. místodrž. R. 109. 15.
[6]) Arch. místodrž. Missiv. č. 111. 172.
[7]) Tamže fol. 261.

také drželi se bez útisku i na dál pod Smiřickými, Trčkou, Štefanem Šternberkem, Vartmberkem, Štubmberkem a některými jinými, kteří mandátu k sobě netáhli. Jestliže však ti pánové zatím byli rádi, že dovedou svých kněží chrániti, zašel protestantský Vilém Lobkovic brzy po mandátě na zboží svém Horšovotýnském, jež bylo, jakž víme, aspoň povrchně katolické, k útoku na stranu protivnou. Přes to, že arcibiskup měl dohled nad archidiakonatem Týnským, vyhnal pán některé katolické kněze a uvedl své roku 1604.[1]) Arcibiskup Zbyněk žaluje císaři tuze; prý arciděkana vypudil Lobkovic a chce míti nějakého jiného, aby mu byl čeledínem.[2]) Císař dal téhož roku Lobkovicovi důtku přísnou, pomohla-li co, nelze říci.[3]) Také Petr Vok z Rožmberka tak málo se bál, že roku 1606 koupil zbor v Mladé Boleslavi, císařem ujatý roku 1602, a vydal jej Bratřím zřejmě.[4])

Kde mandát císařský vynutil, že vrchnost přijala na panství katolického kněze, tu jemu ovšem nepřipravila vděčného bydla. Víme z mnohých nářků, kterak se takovým kněžím mezi jinověrci vedlo. Farář Havel ve Vtelně a v Nebužeii zle žaluje roku 1604, co zkouší, a tvrdí, že jest jako mezi vlky.[5])

Z vyšších osob církevních, které po mandátě horlivě prováděly reformaci, slušno zmíniti se o abatyši sv.-Jirské, jež poslala hned roku 1602 do Třebenic Jesuitu za učitele do školy.[6]) Třebeničtí se obránili nejprv. Ale po čase dosazen jim katolický farář a jeho prací dostali se r. 1606 Jesuité do třebenické školy přec. Měšťané touží a píší stížné do university téhož roku: „Johannes Matheides Bystřicenus, bakalář školy naší, mimo čas vytištěn od Jesuitů, kteří k nám na velikou naši záhubu dle usilování faráře, z jich roty pošlého a nám za správce poddaného do též školy uvedeni jsou mocí — my s pláčem ustoupiti musili.“ [7])

Přední místo mezi reformátory katolickými v duchovenstvě po vydání mandátu náleží opatu broumovskému Selandrovi. Až do roku 1602 byl klášter broumovský na zlé míře. Opat Martin byl špatný hospodář i nepříkladný kněz. Jsa Polák byl s Poláky bratřími i příchozími stále na hodech a pitkách.[8]) Protestantství za něho šířilo se a upevňovalo v kotlině broumovské. Teď spolu s mandátem nastoupil vášnivý Plzeňan Selander za opata. Nejprve „vyčistil“ všecko doma v řádě, a pak jal se stíhati protestanty.

---

[1]) Arch. místodrž. Missiv. č. 113. 22
[2]) Arch. arcib. Recept Opisy v zemsk. 1604.
[3]) Arch. místodrž. Missiv. č. 113. 22.
[4]) Kezelius. Kronika 141
[5]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1604.
[6]) Arch. zem Oeconomica 17. 89.
[7]) Diplomatář musejní 1606.
[8]) Miscell. arch arcib Opisy v zemsk. 1601. Též P Wintera v Mittheil. f. d. Gesch. d. Deut. XXXI. 2

Vydal tři mandáty po sobě, aby každý poddaný šel o Velikonoci k zpovědi. Kdo nepůjde, tomu hroženo, že nebude v obci trpín, a umře-li, že ho káže opat pochovati bez zpěvu a zvonění na drahách. V třetím mandátě vytýká Selander, že k zpovědi se téměř nikdo najíti nedal a zastíraje se mandátem císařským hrozil trestem hrdla všem neposlušným.[1])

O hrdlo sic nikoho nepřipravil, ale toho dovedl, že mnozí řemeslníci jsou pro víru vyloučeni z broumovských cechů, že mnozí jsou pochováni surově v zahradách a v polích nesvecených i u silnic. Starou manželku Matesa Tholda zakázal vůbec pochovati, takže čtvrt léta ležela v pokoji nepohřbena, a když konečně žalobami objednal si její muž v královské komoře české dovolení pohřbu, pochována stařena, však muž musil utéci, a synové její uvrženi jsou v žalář opatský.[2]) Poddaní bouřili se, malovali opatovi šibenice na dvéře klášterské a činili mu, co mohli, zlého, začež vždy věděl opat hojnou odplatu.

Příkladem opata v Broumově touž dobou podobně pokoušeli se o reformaci opat Strahovský, Zbraslavský i probošt v Doksanech Kohel.[3]) Ze světských kněží snažil se pochvalu získati sobě přede všemi arciděkan plzeňský, Jan Sixtus Lerchenfeld. Bez omrzení běhal a jezdil po svém dekanátě a visitoval kněze. Roku 1603 vyslídil ve svém okolí ještě sedm protestantských farářů, o nichž píše arcibiskupovi jízlivě, že nechtejí se postaviti k vyšetřování pro „nemoc školní, dolor dentium".[4])

V městech královských a jiných, kteréž měly poněkud víc samostatnosti od své vrchnosti, jevily se následky mandátu proti kacířům všelijak nestejně. Návodem kancléře Zdeňka z Lobkovic obdržel podkomoří Purkhart Točník z Křimic a hofrychtéř Mates Prekl rozkaz královský, aby nepodával nikde do měst na úřady konšelské a starší „osob sektářských, Pikartů, Kalvinů" ani jiných, poněvadž lid jde po jich příkladě, oni osazují fary, školy a určují kněžím, co mají kázati.[5])

Ten rozkaz bylo lze provésti jen násilím a proti obcím. Podkomoří poslechl s ochotností tak velikou, že, nemaje po ruce katolíků ani vlažných lidí domácích, raději volal a sázel v rady městské lidi cizí, přespolní, ba i osoby pověsti nechvalné, které potom začaly v městech persekuci protestantův. Úlohu svou podkomoří provedl zvlášť na Starém a Menším městě Pražském.[6]) V instrukcích k radám městským nařizoval, aby přijímali mezi měšťany i do

---

[1]) Rukopis budišín. Politica. 370.

[2]) Tamže 362. Též diplomatář musejní. 1609. Že byla reformace jeho příliš kruta, uznává obhájce Selandrův P. Wintera v Mittheil. XXXI. 29.

[3]) Čermák. Premonstráti 160.

[4]) Arch arcib. Miscell 1603 Opis v zemsk.

[5]) Arch místodrž Missiv. č. 111. 91.

[6]) Rukop. budišín. Politica 362. Arch. praž č. 112. 481. Žaloby sněmovní r. 1609 o tom.

cechů bez zbraňování, kterýkoli „katolický pod jednou“ by toho žádal.[1]) Také dbal podkomoří pečlivě a s mnohým napomínáním i káráním o to, aby měšťané podle konsistorních i královských rozkazů konali výroční processí, zvláště o svátek Božího těla, čímž na mnoze vynikaly vzdory i nepřístojnosti a zmatky. Pravé náboženství, pravá zbožnost, lidskost v těch zmatcích skutečně hynuly. „Láska již ustydla, víra zhynula, pobožnost minula, spravedlnost usnula, upřímnost se skřivila, pravda shubila a není přátelství, není pokoje, není jednoty a svornosti na zemi mezi lidmi žádné.“ Tak naříká r. 1606 Lomnický,[2]) muž k výtkám sic málo povolaný, ale naříká po pravdě.

Pražský ruch oněch dní nevylíčí péro tak snadno. Všude neklid, všude podrývání, nadávky a bití pro náboženství. Tu s nebezpečím svého života leze roku 1603 od katolíků navedeny tesařský knap Suksa na portál Týnského chrámu a loupí soše krále Jiřího meč při kalichu, zneucťuje tím představitele české víry podobojí;[3]) tu zase podávají roku 1603 konšelé novoměstští komoře zprávu, že sešli se někteří v domě u Vodolanských, jedli a pili, hádali se o víru až v tom jeden nožem zabit.[4]) S menšími ranami a bitvami se na radní domy ani nechodilo. I v domácnostech jak muži tak ženy, staří i děti hádají se za stolem při kvasích o slovu božím.[5]) Pražští farářové, pokud se hlásili k starým kališníkům anebo lépe k „podobojím katolíkům“, v tu dobu podnikali s učiteli farními, kteří byli skoro vesměs lutherští, ne-li kalvinští, pohoršlivé hádky i veřejně ve škole, na hřbitově, o pohřbech, vůbec kde se střetli. Domluvný jest ku poznání doby a lidí případ kněze Blažeje, faráře u sv. Klimenta, a učitelů klimentské školy. Po vyhlášení dekretu proti Bratřím vešel farář k učitelům a dal se s nimi v hovor o mandátě. Úlisně děl: „Čím se to děje, že téměř nejučenější lidé toho sektářství následují?“ Jan Benjamin rektor, jemuž přisvědčoval Jan Jakobides kantor, dal za odpověď: „Nesmejšlíme, by co jiného za příčinu býti mělo, jediné ceremonie, nad kterými se mnozí, jak sem toho od nich doslejchal, zastavujíce do kostelů choditi se zbraňují.“ Farář pro ta slova oba učitele udal; ti se bránili, dávajíce knězi za lež. Kněz je vyhnal na čtyři neděle od stolu a číhal, aby je v nově polapil. A vyčíhal. Vpadnuv do školy, před žáky volal: „Vy lžete v hrdlo, selmy!“ a ukazoval na tabuli písničku, od učitele právě napsanou: „Zachovej nás při svém slovu, zruš moc Turků, papežovu.“ Po tom způsobily obě

---

[1]) Arch. praž. č. 324. 13?.
[2]) O sedmi řetězích Lomnický.
[3]) Testamenti nostri Jesu Christi od Zachar. Bruncvíka. 160. Dačický-Rezek. Paměti I. 207. Eckert. Posvát. míst. I. 303. Dle Kezelia (Kronika 191) jedni pod obojí brali tu věc za smích, jiní tušili v tom zlé znamení.
[4]) Arch. praž. č. 412. 45.
[5]) Závěta. Schola aulic. 1607. 120.

strany o nejbližším pohřbu veřejné pohoršení, „lotrů si dávajíce“.[1])

Pod barvou přátelskou neostýchali se také měšťané někteří vyzvídati na žácích o víře a udávati. Roku 1602 švec jakýs malostranský pozval si o vigilii Tří králů ve dvě hodiny v noci žáky od sv. Mikuláše „na spouštění svíček“. Když z nich vyslechl některé rouhání o svátosti oltářní, běžel pro rychtáře a dal své hosty odvésti do vězení „Kuchařky“. Tehda v universitě byla z toho mrzutá a tihá porada. Většina professorů chtěli viniti magistrát malostranský, že, trestaje studenty, protrhl universitní práva. Ale Bacháček zarazil akci slovy, že je strach, aby z toho něco horšího se nepřitrefilo, neboť ví se, že na škole čte se katechismus palatinatus (kalvinský), a subunáči by to svedli na universitu, že se tak děje s jejím svolením.[2])

A kolik zase v této době zpíváno potupných písní, kolik rozhazováno a lípáno na zdi, na pranéře proti straně pod jednou potupných malování! A to nejen v Praze. V Kutné Hoře zvláště řemeslníci tropili tím způsobem za několik let takovou neplechu, až konečně r. 1608 sepmistři a rada sama proto byla do Prahy citována před zemské úředníky. Ovšem do Prahy páni Horníci nešli, vzkázali omluvným listem, že nic takto nevědí, ale že cechy obeslali a paskvily jim zapověděli.[3]) Před tím jedenkrát r. 1607 seběhla se chasa havěřská; odhodlala se i k násilí a vytloukla klášter sedlecký i kostel. Při tom byl opat Šemberk, jenž byl sic sám protestantství velmi nakloněn, v prsa udeřen, ale jináč víc mu neublížili.[4])

Největší hořkosti po městech nastaly, kdykoli po maudátě královském docházely rozkazy, aby ten onen kněz byl z fary hnán a aby měšťané přijali jiného, „konsistorního“. Jen o Chrudimských víme, že přijímajíce konsistorního kněze Jana Trenčanského, slibovali ochotně, že mu nebudou překážeti, když podle rozkazu starobylé řády, v Chrudimi předešle potlačené, bude zase vyzdvihovati.[5]) Slíbili to asi na oko, a pochybujeme, že stáli pak v slově. Jinde byly kyselosti a odpory. Takž měli roztržitost tou příčinou roku 1603 Sušičtí. Jan Čejka z Olbramovic udal je, že mají nekněze Petra Šlosera, a hned tu byl rozkaz králův, aby ho vybyli.[6]) Take Kolínští, jichž děkan r. 1604 vedl si v chrámě po evangelicku,[7]) měli o to nepříjemné výtky. Později živou mocí bránili se přijmouti děkana z Prahy konfirmovaného.

Zle bylo po mandátě v městě Mostě. Protestanté pozbyli v rade svých míst a moci Katolíci na jich místo dosedlí začali

[1]) Arch. zem. Oeconomica. 17. 159. r. 1602.
[2]) Tamže 15.
[3]) Arch. zem. Opisy Kutnohor 1608.
[4]) Dačický Rezek. Paměti II. Kapihorský Hist. Sedlec. 91.
[5]) Arch roudn. knih konsist. 187.
[6]) Arch místodrž. R. 109. 15. Tamtéž Missiv. č. 111. 174.
[7]) Vávra. Kolín I. 1?4.

pronásledovati; kněz protestantský musil z města. Měšťané houfně chodili k sousedním šlechticům do vsí a zámků poslouchat jejich predikanty.[1]) V tom roku 1605 zakáže arcibiskup protestantům pohrby s křížem a se zpěvem. Na arcibiskupovu prosbu i císař vydá zákaz. Biřic zákaz vybubnuje a rozhlásí právě, když protestanté s pohřbem šli a zpívali. Z toho jitření bouřlivé. Čtyři měšťané jsou pro ty věci voláni do Prahy, ale za mnoho dní jich do kanceláře nepustili, nechávajíce jich seděti a obstupovati venku. Když pak pobytem pražským všecko utratili, co měli, ozvali se v kanceláři rázněji, že jsou tu, a hned bez okolků hozeni jsou do Bílé věže. Po nich voláni jiní a zase jiní, a všickni zavřeni.[2])

Loketští roku 1602 úpěnlivě prosí císaře, aby zachováni byli při víře, v které se narodili, prý je to víra augšpurská, od císaře Karla r. 1530 v Němcích dovolená; katolického děkana, křižovníka, prý mezi sebou pěkně snášejí, neutiskují.[3]) V Kadani volbou podkomořího také ztratili protestanté svá místa v radě; Prekl hofrychteř r. 1603 vyhnal postranní paedagogy, kteří utvrzovali lutherstvo.[4]) Brzy nastalo veliké soužení. Jakého způsobu soužení vymyšleno, o tom divný příklad v stížnosti, kterou píše do kanceláře královy Zacharias Freyinger: „Mstí se mi purkmistr a páni sub una, mne vdovce, kterýž jedinkou dcerku nedorostlou mám, za soldata aneb za vojáka jsou volili, jednom aby mne o živnůstku mou připraviti mohli; k tomu jsem podagricus i chiragricus, jakž všecko město ví, cozby takoví nemocní lide na vojně prospěti mohli, o tom sám pán Bůh rač souditi.“ [5]) Vůdcem protestantů v Kadani byl Štěrba, jenž r. 1569 za to, že v několika nedělích přeložil do německého jazyka zemské právo, obdržel od císaře Maxmiliana přídomek ze Štěrbic; vzdělání byl vittenberského a r. 1575 byl členem výboru pro českou konfessí.[6]) Tomuto Štěrbovi ze Štěrbic kázali konšelé katoličtí r. 1604, aby při processí Božího těla nesl nebe; ostatní protestanté aby šli průvodem. Všickni se vzepřeli; prý jsou jiného náboženství. Konec vzpoury byl, že čtyři přední protestanté, ovšem v nich Štěrba, na místě „konsortů“ voláni jsou do Prahy a tu zavřeni.[7])

V Litoměřicích, kde bylo protestantů víc nežli v Kadani, jakkoli processí Božího těla tu následkem mandátu bylo nařizováno,[8]) nedal se nikdo k tomu obřadu pohnouti, ale hněvy vzbudil

---

[1]) Arch. místodrž. Missiv 114. fol. 225.
[2]) Slavata. Paměti. I 242. Arch. místodrž. R. 109 16. Rukop. budišin. Politica. 362. Cori Gesch. Brüx 195. Skala. Hist. II. 48—9.
[3]) Lib memorab decan Cubitens. Opis v zemsk.
[4]) Akademie pražská paedagoga jednoho brání. Oeconom. rukop. č. 18. 201. Arch. zemský.
[5]) Arch místodrž R 109. 14.
[6]) Tamže a obšírněji v Jirečkově Rukověti II. 265.
[7]) Arch místodrž. Missiv. č 108 fol. 162.
[8]) Arch místodrž. Miss. č. 111. 142.

rozkaz takové, že městská chasa rozvzteklená, vidouc o pouti roku 1604 v Litoměřicích kněze Zikmunda Kohela, probošta doxanského z kláštera, kdež jako host kázal, vycházeti, vrhla se na něho kamením, div že ho neubila.[1]) Toho nedovedli protestanté litoměřičtí zabrániti, aby jim k děkanství nebyl podán kněz z kališné konsistoře, tedy kněz nemilý a jiné víry. Ale činili mu vzdory, takže od mandátu ani chvíli nebylo v městě klidu. Roku 1607 dokonce bouřlivým křikem přinutili děkana Štěpána Slováka, jenž o pohřbu měšťana Nosidla kázal proti protestantům, že s hanbou a hněvem sejíti nucen s kazatelnice.[2]) A bití litoměřické nezaleklo Kohela tou měrou, aby přestal v Doxanech protestanty pronásledovati: roku 1604 sedláci za to vybili mu klášter a jeho tak zbili, že půl mrtev dovezen na Strahov.[3])

Také v Chomutově bylo po mandátě všecko k bouři nakloněno. Než v tom již koupil Linhart Štampach po pádě Lobkovicově od kommissařů císařských panství Chomutovského část větší a Adam Hrzan část jinou menší. Oba páni byli protestanté. Jakoby na odvet císařského mandátu začali na všech statcích svých vyháněti kněze katolické, které s obtíží sem byl Lobkovic uvedl. Když císař roku 1606 hrozil, odpověděl Štampach, že koupil se statky též kollaturu.[4]) Vyhnáni jsou kněží z městečka Března, z Dušnic, z Krbice, z Toušnice a od jinud.[5]) Z této proměny vzali si chomutovští protestanté proti nenáviděným Jesuitům a proti svému katolickému faráři posilek. Poněvadž nedovedli způsobiti, aby se o pohřbech protestantských zvonilo, trápili protivnou stranu všelijak. Týrali ji zvláště při processích a jiných veřejných obřadech, kteréž všelikterak znevažovali. Farář Vecelius přes tu chvíli žaloval v Praze. Roku 1605 mu provedli o processí Božího těla nějaké nezpůsoby.[6]) Konšelé, jsouce obviněni u krále, neuměli se moudřeji hájiti než tím, že sami obvinili faráře, že o témž processí dovolil před kostelem tance.[7]) A zase roku 1606 žaluje Vecelius, když jest na den velikonoční dle starobylého křesťanského řádu s processí do kostela špitálského šel, že rada ten kostel zavřela, takže kněz před kostelem musil stanouti „netoliko na veliké zlehčení, ale více snad pro nějaké lidu obecného zbouření".[8]) Téhož roku novou posílá žalobu, že o processí Božího těla dělali mu vůbec protimyslnosti.[9]) Do léta 1607 pokročila obec už tak daleko, že

---

[1]) Arch. místodrž. Missiv. č. 113. 202. a v č. 111. 202.
[2]) Lippert. Leitmeritz. 380
[3]) Čermák. Premonstráti. 160.
[4]) Arch. místodrž. Missiv. č. 115. 46. 66.
[5]) Tamže. Missiv. č. 116. fol. 28. 111. 113.
[6]) Arch. místodrž. Missiv. č. 115. 109.
[7]) Arch. zemsk. Opisy z místodrž. R. 109. 15. 2.
[8]) Arch. místodrž. Miss. č. 115. 79.
[9]) Tamže. 109.

nedopustila faráři již k processí postaviti ani stolů ani májů.[1]) Zároveň v týž čas sebrali mu důchody, aby ho snáz vypudili.[2]) Za všecken čas chodili protestanté chomutovští do kostela špitálního, do něhož byli uvedli kněze svého, čímž spolu jde na rozum, že farář Vecelius, veda processí do kostela protestantského, zbytečně dráždil svoje protivníky; měl přestati pro pokoj na svém kostele.

Lze úhrnem říci, že všudy v městech, na hradech i na vsích v době po mandátě královė proti kacířům byly roztržitosti daleko prudší a obecnější, nežli bývalo před tím. A budiž propuštěno, uvésti hlas souvěkovce, jaký mravný následek do těchto roztržitostí vkládal. Píšeť r. 1605: „Co sobě pak pod těmito roztržitostmi mají pomysliti ubozí sprostí křesťané? V jakých ouzkostech, bídách a zoufalství svědomí jejich uražená vězeti nemusejí, když toho doslejchají, že tento něco schvaluje a za pravdu jistí, čemu druhý odporuje, znajíce to výborně, že mezi všemi nadepsanými křesťanskými roztržitostmi nenachází se než toliko jediná pravda!“[3])

Po vydání mandátu proti Bratřím a kacířům nastalo také na Moravě prudší hnutí. Z císařské kanceláře přes tu chvíli do moravských měst a na rozličná panství docházely rozkazy, aby vypuzen byl bludný kněz.[4]) Některé kollatury „bez předcházejícího uznání právního“ od strany pod jednou jsou odjímány.[5]) Do větších měst také přinášeny rozkazy o processí Božího těla, z čehož vznikaly stejné nesnáze a nepřístojnosti jako v Čechách, neboť i tu protestanté pokládajíce rozkaz za útok na svou víru, vedli si k úkonům, sobě vnucovaným, s posměchy, se zlostí a nešetrně. Úřad znojemský byl hned roku 1602 trestán pokutou císařskou, že neváźně ušel z processí Božího těla.[6]) A roku následujícího opět se mu dostává rozkazu císařského, aby nařídil k processí cechy, svíce, prapory a ovšem aby sám byl příkladem při tom pobožném úkonu.[7]) Měšťané zdejší však se k processí měli velmi liknavě a jeden z nich vlastní rukou sepsal na všecko katolické náboženství posměšný spis.[8]) Tenť výsledek císařských rozkazů ve Znojmě.

V Brně bylo stejně. Roku 1603 dodán radě rozkaz, aby do šesti neděl vybyli z města Kundrata Praetoriusa, jenž „při processí v ochtáb slavnosti Božího těla nemalé neváźnosti k posměchu religii sv.-katolické se dopustil“.[9]) A hned roku následujícího zas

[1]) Arch. místodrž. Miss. č. 116. 114.
[2]) Tamže č. 116. 116.
[3]) Nath. Vodňanský v dedikaci k Theatrum mundi. 105.
[4]) Arch. místodrž. Missiv. č. 111. 239. 1603. do Veliké Bytěše.
[5]) Evangelických stavů obtížnosti. Tisk v mus. z r. 1618.
[6]) Arch. místodrž. Miss. č. 110. 195.
[7]) Tamže č. 111. 138.
[8]) Jakub Glekmeyer. Arch. místodrž. Missiv. č. 111. 84.
[9]) Arch. místodrž. Missiv. č. 111. 178.

jiny, jenž se rouhal, odsouzen na pevnost proti Turkům,[1]) aniž potom byl pokoj.

Biskup olomoucky, kardinál František z Ditrichštejna, stále přemyslel a jednal o rozšíření náboženství katolického a o zastavení a obmezení jinověrců. Bez přetrží na pomoc volal hejtmana zemského nebo samého krále. Roku 1607 podařilo se mu vehnati do nesnáze i mocného Pertolda z Lipého, jenž vyhnav kněze katolické z Hostiradic a odjinud z panství svého, uvedl predikanty. Musil proto snésti hofrychtéřovo vyšetřování dlouhé, ale poddal-li se rozkazům, pochybno.[2]) Biskup František z Ditrichštejna vedl si k potlačení evangelíků stejně tak, jak náčelníci katoličtí v Čechách: čtyři léta po jeho nastoupení nebylo jeho přičiněním v nejvyšších úřadech ani jediného protestanta. Jemu pomáhal zemský hejtman Haugwitz, nejvyšší komorník Ladislav Berka, ve Španii vychovany, podkomoří Sigmund z Ditrichštejna, bratr biskupův, jenž měl ženu Španělku a neuměl česky, a nejvyšší sudí Karel z Lichtenštejna, jenž od Bratří přestoupiv ke katolíkům, stal se všech jinověrců nejzuřivějším odporníkem. Ti všickni způsobili na Moravě boj náboženský nebyvalé prudkosti.[3])

V Opavště již bylo vsecko protestantské; poslední kněze katolické vyháněl rok po mandátě Jindřich Charvát Plavecky z Plavče ze statků svych.[4]) V Opavě samé, kde již r. 1580 nebylo než všeho vsudy 18 katolíků,[5]) vznikla po mandáte krvavá bouře. R. 1603 žaloval kardinál z Ditrichštejna, že Opavští proti jeho jurisdikci do farního kostela přivedli predikanta. Opavští vyslaní dokazovali v Praze, že jus patronatus po odchodě nemeckych rytířů od Ferdinanda I. r. 1542 jest dáno jim. Tak sic bylo, ale ukázalo se, že podavati měli jen kněze katolického. Propadli tedy právo své. Bylo jim uloženo, aby vyhnali do čtyř neděl všecky kazatele, kněze aby přijímali od biskupa Olomouckého, a vyslaní aby v Praze zůstali do vyplnění těch rozkazů pod propadením 30 000 kop českych.[6]) Když se Opavští k tomu neměli, aby poslechli, odňata jim, jakožto „nevděčným", kollatura od císaře.[7]) V maji roku 1603 přišel se biskup podívat do Opavy, jak tu věci vypadají. Svému příchodu dal tu barvu, jakoby se šel modlit do kostela sv. Václava. Opavští nechali ho pomodliti se, ale když vyšel z chrámu, „chtěje pokojně z města odjeti, s nemalou protimyslností, ano s nebezpečenstvím života a zdraví svého též služebníků a čeládky své se potkal, takže zhlučivše se nemálo zbeři, všelijakého lidu, na něho jsou udeřili, za ním posměšně hanebná a nenáležitá slova mluvíce povo-

---

[1]) Arch. místodrž. Missiv. č. 113 86.
[2]) Tamže č 116 192. č. 111 123
[3]) Kameníček Č. Č. Mus 1894. 97. Chlumecký. Carl v. Žerot. I. 187. 317.
[4]) Arch. místodrž Missiv. č. 111. 314.
[5]) Biermann Gesch. Troppau. 270
[6]) Chaos v arch. praž Diplom. musej. Opis.
[7]) Arch. místodrž. Missiv. č. 111. 208.

lávali, pískali, křičeli, kamením házeli, v tom kněžství, vyvýšenosti a vzáctného důstojenství osoby jeho neušetřivše, an by dosti bylo, aby mu se to od pohanů a neznabohů dostalo". Těmi slovy líčí císař přivítání biskupovo v Opavě, ukládaje soudu zemskému, aby zjevně i tajně se vyptal na původy a dobré zdání podal, jak je trestati „pro ostrach".[1])

Nežli co toho ke konci dovedeno, strhla se v městě bouře proti katolíkům.

Povstalci nejprv sbrnuli se u velikém počtu do několika domů svých protivníků, sáhli na městského písaře. Na tom zatím přestali. Přišla kommisse, aby věc vysetřila. Obesláni jsou od konšelů z každého cechu tři mistři, aby pojednali s kommissí. Mistři nepřišli, a kommisse bez vyřízení odjela. Odjela i druhá za ní. Protestanté, jsouce věcí svou jisti, přepadli teď farní kostel, zvonili a slavně uvedli do něho svého kazatele. Při tom pohrůžky činili konšelům i duchovním v klášteřích. Když císař pozval pro toto pohnutí některé strůjce do Prahy, nedali jim ostatní odjeti, alebrž ihned jali se strojiti nový odpor se zbraněmi v rukou. Obsadili ulice, konali stráže na branách, majíce své hejtmany, k tomu zvolené. Při tom vzbouření vytlučeny domy protivníkův anebo těch, kteří poslušenství zachovali; některé osoby jsou i do smrti zbity. Císař vzkázav všem stavům moravským, lužickým a opavským, aby se na Opavany zbrojně vrhli a do města na trhy nic jim voziti nedopouštěli,[2]) poslal nejvyššího Fridricha Gaispergera s regimentem vojska do Opavy; povstalci nejen že ho nevpustili do města, oni sami rychle najali žoldnéře, vytáhli střelbu, v zámek Opavský, jenž byl císařův, mocí se vetřeli, a vyvrhše z praporce městského erb císařský, utkali se s vojskem v boj, ale podlehli.

Kdo mohli, rozprchli se, jiní jati. Zřízena kommisse desetipanská, aby všecko upokojila a viníky ztrestala.[3]) Hlavou kommisse byl Ferdinand, purkrabí z Donína. V instrukci oněch desítipánů čteme, že Opavští pro svou nepoddanost svobod a privilegií potratili, ale aby se přece činil rozdíl mezi vůdci a svedenými; i zatvrzelými a těmi, kteří poznavše blud, se koří; aby vzali klíče i peceti a majestáty, vyptali se podle rejstříku na buřiče, aby trestali hrdlem i statkem a vypověděním, nový úřad aby sadili, v němž aby věrní přednost měli, jimž budiž učiněno napomenutí, aby všelijaké neřády, zvláště vandrovní čeládce, přísným trestáním přetrhovali; všecky zbraně aby sousedé na zámek dali. Kromě toho měli se desítipáni také ptáti na vyšší stavy a obyvatele okolní, kteří buřiče podporovali, potřeby a stravy jim dodávajíce; konečne jim uloženo, poněvadž předešlý hejtman Ondřej

[1]) Arch. místodrž. Missiv. č. 164.
[2]) Listiny opav. v mus.
[3]) Arch. místodrž. Miss. č. 116. 193. 196.

Bzenec jest zrádně zastřelen, čímž Opavští prý dokázali, že neumějí si vážiti císařských úředníků, aby tedy kommisse pilně pátrala také po vrazích.[1])

Opavští jsou ztrestáni a zkroceni tak, jak v instrukci psáno; ale proběhla léta, nežli zastiženi všichni vinníci. Vždyť ještě r. 1607 sháněni jsou v Třebové kováři z Opavy po bouřce uteklí.[2])

Rok 1608 přinesl protestantům prospěšny obrat v jejich zápasech. Dosavadní úspěchy katolické rázem zastaveny a namnoze ohroženy. Protestantští a bratrští vůdcové političtí užili císařových nesnází, jež na něho shrnul bratr jeho Matiáš, k dobytí svobody náboženské. Při tom ovšem měli stavové na mysli cíle své politické, totiž rozmnožiti svou moc na škodu moci královské. Průběh vysoce dramatických dějů těch jest z obecné historie povědom, a my přestaneme na málu vzpomínkách.

Stavové protestantští, když Matiáš na svého bratra zbrojně táhl, spojili se zápisem, v němž hrozili, kdo odpadne, toho že vyhodí oknem. Spojení bylo tedy energické, zoufalé. Sestavili artikule svých žádostí a v pondělí svatodušní je přednesli. Žádosti shrnovaly se v tom jádře, že nechtějí stavové kompaktátům než konfessí z r. 1575, ta nechať vepíše se do desk jako zákon; vždyť prý i žid Mejzl obdržel majestát na vystavení školy židovské, proč by ho neměli míti „podobojí"; kollatur aby se příště nedostávalo arcibiskupovi, poněvadž nikdo nemá býti nucen k víře, a arcibiskup nutí; ouřady nebudtež osazovány samými pod jednou, ale rovným počtem i podobojími; Jesuité bez svolení sněmu aby nekupovali ni nedrželi statkův, arcibiskup budiž přirozený Čech, čímž směřovali proti tehdejšímu arcipastýři katolickému, Karlovi z Lamberka, jenž jsa Němec z Rakous, ani slovíčka českého neuměl; konečně chtěli, aby meč z Tyna ze štítu vzatý byl vrácen na své místo. Ostatní žádosti stavů byly rázu politického.[3])

Z největší nouze slíbil císař, že na příštím sněmě nejprv jednati se bude o náboženství, jen aby zbavil se nebezpečného a blízkého Matiáše. Stavové postavili se, věříce slibu, na ochranu krále svého, a Matiáš odtáhl, ovšem ne s prázdnou; povědomo, kterak rozšířil panství své. Příští sněm dlouhý, bouřny nastal r. 1609. Radili císaři rádcové Lobkovic, Slavata a Martinic, aby nepovolil stavům v ničem. Ta rada uznává se při nejmenším za krátkozrakou,[4]) poněvadž za tehdejších poměrů nebylo nikterak lze uvésti ji v skutek. Mysli byli příliš rozhořčeny katolickými

---

[1]) Arch. místodrž. Miss č 197. Zbraně v zámku potom hlídal syn nebožce Jiřího Basty, zle pověstného z dějin sedmihradských. fol. 237.

[2]) V museum listiny z Opavy.

[3]) Tištěny kolikrát, Slavata Pam. I 156. Skála Histor. I. 92. Zkráceně v Beckovském Poselk II 19

[4]) Gindely. Bruder. II 361. Důvody této své činnosti proti evangelickým uvádí Slavata v Pamětech. I 381.

úspěchy, stavové příliš mocni, císař příliš sláb. Sic opět upozorniti jest, že nebyli všickni členové katolické šlechty slepé prudci; byla i mezi nimi strana povolnější, mírnější, uvážlivější. Z nich byli přednější Adam ze Šternberka, Adam z Valdštyna, Jan Zbyněk Zajíc z Hasenburka. Slavata je zove katolíky bázlivými, kteří se nikda neradili s theology, viní je ze „strašlivé nedbalosti“ a ve svém fanatismu nadává jim idiotů, „kteří jsou se nic aneb velmi na mále nějakého sotva počátku literního umění učili“.[1]) Císař uposlechl prudkych rádců svych aspoň potud, že se dal na odklady. Stavové psali suppliky a na ně vždy obdrželi jen repliky, a ne svobodu. Budovec bouřlive mluví Sněm rozpuštěn, a stavové zjitřeni až k násilí. Když sněmovna zavřena, za kostelem kathedrálním na Hradě sešli se 5. května a přísahali si pod nebem. Toť začátek revolucí. Učiněno poselství k cizím protestantskym knížatům, aby se přimluvili za svobodu českých evangelíků. Pokusy o roztržení podobojích mezi sebou náčelníci lutherán Thurn, Šlik a bratrsky Václav Budovec po každé v nic uvádeji. Petr z Rožmberka píše ze svého zátiší venkovského náčelníkům katolickym: „Jsme všickni Čechové, jsme krev jedni druhych, jednoho pána Boha, jednoho krále, jedno právo české máme, trpme raději Čechové sebe, než abychom potom jiné cizí a daleké národy trpěti musili, kteřížby usilovali nás snad i ven ze země potomně vyhnati!“[2]) Prorocká slova.

Přímluvy od falckého Fridricha, od Matiáše, jenž svym protestantům povolil, od kurfiřta saského, braniborského[3]) staly se. Zahájen nový sněm na hradě Pražském, v němž stavové žádosti své obnovují, a opět táž hra s průtahy a odklady.

V Praze zatím potržky a vášnivé vznícení myslí. Dle slov králových „zšílená sběř pražská a chasa záškodní“ sotva se dala zdržeti na uzdě. Kněžstvo u velikém počtu předstupuje před stavy evangelické a zřejmě se odříká poslušnosti arcibiskupa i konsistoře pod obojí. Všichni přiznávají se ke konfessí české a naříkají s úpěním „na jho papežské“, v němž až do přítomné chvíle vězeli.[4]) Po příkladě prvních těch kněží přiznávají se potom jedni po druhych i z těch, kteří prve se zdrželi.

[1]) Slavata. Paměti. I. 394. 396.

[2]) Skála. Histor. I. 170

[3]) Kurfiřt psal po prvé 6. Oct. 1608: „Dům rakousky žádných horších nepřátel neměl jako Jesuitské sekty a k nim připojených příliš kvapných a rozjitřených rad. Kdo jest J. M. Cís. tak šťastná vítězství nad Turkem zbyzdil? Když nepřítel téměř uprostřed země uherské ležel, tehdaž musely persecutiones, útisky o víru přece se začínati tak, až J. M. C. o Ostřehom, Sedmibradskou, hořejší Uherskou, Valašskou, Muldavskou zemi přišel! Štěpán král polsky dobře pověděl, když některý ho k útiskam o víru nabádali: Ego sum rex populorum, non conscientiarum.“ Rukop. budišín. 331.

[4]) Skala. Hist. I. 203

Pohnutá doba vynese na povrch a k podivné slávě i takové prázdné lidi, jako byl vyběhlý z kláštera františkán Kašpar Felix, jenž v sněmě mluvil stavům s kathedry, že z osvícení zvláštního a zázračného světlem boží milosti poznav bludy v papeženském učení, přidává se k církvi evangelické. Stavové řečí Budovcovou přijali mnicha obráceného pod svou ochranu; Felixovi však šlo o ženitbu víc než o čistější učení, a v nevalných časech potom sami defensoři kněze toho, když se byl stal německým kazatelem v Novém městě, pro jeho nemravnost zavřeli do šatlavy.[1])

Z kněží již téměř nikdo nic nechtěl míti s konsistoří pod obojí, kterouž rádcové císařští na rychlo před sněmem osadili administrátorem, mužem povah nekalých, Tomášem Soběslavským, jenž ochotně přijal instrukcí od arcibiskupa. Vydání této instrukcí pokládali stavové za útok na sebe.[2]) Administrátor, jakoby tušil, že brzký konec nastává konsistoři pod obojí, zoufalou, rychlou činností se proslavil. Tu žaloval,[3]) že města Pražská a mnohá jiná kněží konsistorních neberou, Týnští že jsou raději bez kněze, na Mělníce, v Domažlicích, v Pelhřimově že mají nekněze „samorostlíky“, v Praze že Betlém víc než od roku je zavřen beze služeb božích, prý podával jim do Betléma kněze Jindřicha Kociána; nechtěli ho, u sv. Havla nechtějí kněze, u sv. Martina nekněz samorostlík a jinde rovně tak; kněžstvo pak z míst svých vyzdvižené na lehkost ouřadu božího do Prahy se přistěhovavši po hospodách bydlí. — Dotčený administrátor, dle svědectví Skálova[4]) „člověk u víře spletený a života naskrze nepříkladného“, v čas sněmu snažil se činiti i stavům v předsevzetí jejich překážku, podav císaři těžkou supplikací na stavy pod obojí.

Zatím v sněmě bouř z odkladů stále větší a hrozivější. Budovec břitce a prudce vyčítá kancléři „partyty“, při čemž od stavů i ostatní rádcové císařští malých pochval docházejí. Do zmatku obecného přicházejí také Broumovští se svými žalobami na opata, a stavové skládají už po několikáté všecky své stížnosti stran pronásledování své víry na spisy. Ve spisech vyčítají všecko, co věděli, věci velké i malicherné, staré i nové: touží, že některým pánům kněží jejich pod obojí z far jsou vyzdviženi a za bludaře vyhlášeni, jiným kostelové zavíráni a pečetěni, na fary, kdež pod obojí bývali, kněží pod jednou dosazováni, pohřby osob podobojích v kostelích a na krchovích nedopouštěny, nýbrž taková těla na rozcestích a jinde v místech potupných zakopávána, k bezděčnému přijímání svátosti oltářní pod jednou lidé kyji, vězením, roztahováním a otvíráním úst nuceni; kollatorům i vyššího stavu hro-

---

[1]) Kn. konsistorní B. 23. 131. arch. zemsk.
[2]) V allegatech k Apologii. II. 1618. č. 12.
[3]) Arch. místodrž. R. 109. 14.
[4]) Skála. Histor. I. 167. V knihách konsistorních pro rozmanité hříchy často zapisován.

ženo i žebříkem a mukami, komedie čili divadla na lehkost strany pod obojí strojena, lidé pro víru z úřadů vyháněni, řemesla jim odjímána.[1]) V jiných stížnostech[2]) připomenuta reformací opata broumovského a strahovského, vyčteno, že na císařská panství sázejí se kněží katoličtí, administrátorem že stal se člověk podivný, klášter Slovanský, jenž vždy pod obojí býval, že vzat od strany pod jednou, též tak vyšehradský kostel sv. Alžběty, že pod obojí v městech nuceni jsou k processím Božího těla, bez vůle arcibiskupovy že nesmí se nic tisknouti, impressoři Dačický a Sedlčanský že jsou zavřeni, protože znova vytiskli lutherskou postillu Philadelphovu. A tak jiné a jiné stížnosti a žaloby na hromadu snášeny a císaři i rádcům jeho vyčítány.[3])

Když již císař koncept majestátu na svobodu náboženství evangelického měl v rukou, popuzeny jsou mysli stavů k novému zjitření pro rozkazy, aby universí a Pražská města spolu s cechy vykonala processí Božího těla. Byla to za oněch poměrů rána do vzbouřených vln zbytečná. Kněží, kážíce v kostelích, že to modlářství, na processí nešli,[4]) a Budovec tak zlé činí pro ty dekrety o Božím těle kancléři výčitky, že již tehdy málem byli by stavové kancléře Lobkovice oknem vyhodili. Vyčítali mu, že všecko je z jeho hlavy „zlobivé", a on že hlavní obecného pokoje rušitel.[5]) Jesuité, jimž šlo v těch dnech skoro o život, takže za některý čas i po domech jim bylo poschovávati se,[6]) snažili se, seč jen byli, aby potvrzen nebyl majestát; arcibiskup psal papeži a biskupu Řezenskému o svém přesvědčení, že stvrzením majestátu víra katolická v Čechách zahyne.[7]) Kněžstvo katolické prosí císaře německou žádostí, aby nepotvrzoval svobody náboženské, sic ze bude zmatek, když kollatoři budou směti na kněze dosazovati, koho libo; prý jsou kollatoři ne všickni vzdělaní, některý prý ani neví rozdíl de Romana ani Augustana confessione; a konečně co prý mají Čechy s Augšpurkem co činiti, jaké svazky, vždyť prý práva tohoto království daleko jsou jinačí.[8])

Když netrpěliví a vzbouření stavové usnesli se o defensi své víry, když nařídili si i direktory za vykonavatele té defensí a

---

[1]) Skála. I. 126.
[2]) Diplomatář musejní. 1609.
[3]) Rukop. budišín. Polit. 362. Obšírně u Skály. I. 128—165. a j. Též v II. Apologii. Allegat. č. 12.
[4]) Skála. I. 220.
[5]) Týž. 222 223.
[6]) Rukopis 1. A. 1. 261.
[7]) Emanata, arch. arcib. Opisy v zemsk. arch. 1609.
[8]) „Was hat Böhmen mit Augspurg für vicinitäten, so doch die Recht dieses Künigreichs viel diversiora ab aliis Juribus sein?" Arch arcib. Opis. v zemsk 1609 Jest významno, co děl Budovec již r. 1603 na odpor tomuto mínění. Psal císaři, že konfessí česká se s augšpurskou srovnává, a království České že jest osud říše, tedy jako tam konfessí augšpurská platí, takž i zde by měla platnost míti. Arch. místodrž. R. 109. 14.

z Hradu přesídlili se dolů do Prahy na radní dům novoměstský a jali se vojsko sbírati: císař Rudolf uleknuv se, vydal v červenci r. 1609 stavům majestát na svobodu náboženství.

Přední rádcové císařští ho nepodepsali.

Majestátem [1]) zbaven král moci nad protestantskou církví. Třem stavům evangelickým, ač toto jejich jméno císař z majestátu vypustil, dána v moc akademie čili universita a konsistoř pod obojí, dána jim vůle a právo stavěti školy a chrámy; vysloveno, aby se strany snášely a netýraly se pohřby, poddaní aby nebyli nuceni k víře, vůbec dána jim svoboda dle konfessí z r. 1575.

Vedle majestátu bylo učiněno porovnání mezi konfessionisty a katolíky — ale jenom mezi katolíky mírnými — že jedni druhých zanechají při kostelích a kollaturách, král na svém zboží že může dosazovati kněze arcibiskupské pod jednou i pod obojí; smluveno znovu o pohřbech, kde protestanté platí ke katolickému kostelu desátky, tu aby měli právo pohřebu, upře-li se jim toto právo, že nemusí zapravovati desátkův, a konečně že podobojí mohou stavěti kostely na statcích královských a v královských městech, tedy i tu, kde by byla většina katolická. Porovnáním r. 1609 stanoven rok normální: totiž co která strana drží, podrží.

Také stavům slezským vydán majestát, jímž se jim povolila augšpurská konfessí.[2])

Majestátem zahynula nejprve konsistoř pod obojí, jakožto ústřední správa bývalých kališníků. Pohřební řeč jí učinili stavové na sněmě r. 1609 řkouce na její a jejího kněžstva charakteristiku: „Jsou mezi nimi lidé nehrubě učení, artikulův víry nepovědomí, bludové sekt a rot jsou jim neznámi, neb oni sami sektou jsou, nemajíce certam analogiam fidei; ku příkladu, dnes chválí papeže, slouží mši, ďábly vyhánějí, blátem a křižmem dítek se dotýkají, a zejtra zase proti tomu všemu jsou, a tak horké i studené, sladké i hořké z jedněch úst vylévají.“ [3]) Ze zbytku kališných kněží někteří, vidouce, že novou konfessí věc jejich nadobro ztracena, poddali se arcibiskupu pod moc a srovnali se úplně, u Jesuitů vykonavše zpověď. Z těch kališníků uvádí se děkan Rakovnický[4]) a farář Mikulášský Staroměstský.[5]) Poznali prý, že „husitství, jež za dvě stě let stálo, díl od Lutherských díl od Pikartů, kteří se

---

[1]) Tištěn v Văc. Šubertově II. Apologii 132. Slavata. Paměti. I. 376. Skála. Hist. I. 252.

[2]) Arch. místodrž. R. 109. 14. Skála. I. 249. Goll. Č. Č. Mus. 1874 3. Dle Slavaty a Beckovského jest majestát slezský „vysvětlenější“ a „zřejmější“ než český. Podotknouti jest, že Kladští, Loketští a Chebští chtěli míti při majestátě své obzvláštní potvrzeni konfesse augšpurské.

[3]) Rukop. budišín. Politica. 340.

[4]) V Rakovnice měli r. 1609. děkana Jana Jeronýma Žateckého dle městsk. kopiáře z r. 1601; nevíme, byl-li to ten.

[5]) Snad Jindřich Kocián.

ne mnoho od Kalvinů liší, jakoby had od hada, na saň vzrostlého, pozřáno".[1])

Protestanté s Bratřími snesli se o společné zřízení nové konsistoře, v níž měly býti obě strany zastoupeny. Smluvili se o podávání kněží na fary, aby nebylo při tom žádné straně ujmy, porovnali se o ceremoniích tak, aby každá strana zůstala při svých, jenom v Praze pro zvyklost lidí aby bratrští kněží sloužili v komžích, dohodli se o svecení kněžstva svého.[2]) Po dlouhém pronásledování směli teď Bratří veřejně služebnosti boží konati. V Praze oddán jim k tomu Betlém, kdež otevřeli i školu svého vyznání.[3]) Roku 1610 ujali stavové také censuru spisů podobojích; odevzdali ji defensorům a akademii. Censura spisů katolických zůstala při arcibiskupovi a jeho konsistoři.

Takž zdálo se dle slov Skálových všechněm pokojným lidem, že Bůh uvedl do vlasti milé ten starodávný zlatý věk.[4]) Protestanté, kde byli dotud tištěni, skutkem zdvihali se k volnejšímu provozování svého náboženství. Na příklad v Chomutově světí si r. 1611 protestanté nákladný chrám, a Šud administrátor protestantské konsistoře radí, aby skrze modlitby svaté a služby boží v střídmosti to posvěcení vykonal kaplan s kněžími okolními, dožádanými.[5])

Ale zlatý věk neuveden. Nebylo spokojenosti ani při straně vítězné. Byly spory v samé konsistoři mezi Bratry a protestanty, byly zlosti mezi protestanty samými, v lutherské a kalvinské rozdělenými. Jedni druhých nechtěli snášeti a zuřili proti sobě bez lásky křesťanské čím dále prudčeji. První čas po majestátě hněv Kalvinů shrnul se na německého doktora Hoë, kazatele kurfiřta Saského, jehož obraz a jméno jedné noci roku 1613 od protivníků přilepeno na šibenici v rynku pražském.[6]) Do roku 1621 sepsáno proti tomuto muži lutherskému nad dvacet pět ozvání a pamfletů.[7]) Lutherští ovšem traktáty prudkými odpovídali. V jednom traktátě

[1]) Rukopis univ. č. 1. A. 1. 265.

[2]) Arch. zemsk. Opisy z Třeboně.

[3]) Potom obdrželi též kostel sv. Šimona a Judy v Starém městě. Slavata. Paměti. II. 235.

[4]) Skála. II. 11.

[5]) Kniha konsistor. B. 25. v arch. zem. 114.

[6]) Arch. praž. č. 1291. 326. Zaklíná se v radě Pavel Šindl, že toho neučinil.

[7]) V knize mus. 42. C. 275. je seznam 24 traktatů a nejsou všecky. V č. 42. C 191 jsou jiné ještě. Z nejaprostších pamfletů je onen český veršovaný „paškvil" z r 1613, na němž podepsán M Joh Sušicenus. Začíná se: „Sem, sem kdo kupuješ telka, pohleď sobě na pacholka — Němce maltaznou žvavého — a učením nezdravého — vidíš, jak jest pěkný až pfuj — ten z Němec vyklizený hnůj . . Ve Vídni kolíbku pohnojil, v Sasích nepokoj přistrojil — na Čechy Němce ozbrojil — pražským mistrům chlib odkrojil, o Pražané co děláte, že tomu hnoji zde dáte — tak dlouho pfuj, pfuj smrděti, kažte z města vykliditi." V rukop. arch. pražs. Chaos III. 431. Známo, že se Hoë Čechům v revoluci tuze odemstil, poštvav Jiřího kurfiřta proti nim.

brání se Kalvinští hrubého nařknutí lutherského, že by byli „orientální reformovaní čili Turci“; prý se od Lutherských liší jen čtyřmi kusy, učíce jináč poněkud o osobě Kristově, o křtu, svátosti oltářní a přezvědění božím. Je domluvno, že roku 1616 lutherský mistr Samuel Martinius Hořovinus má v universitě veřejnou řeč „de concordia ecclesiae his ultimis temporibus plurimum necessaria“.[1]) Promlouvá o svornosti církevní nutné!

Také byly rozmíšky mezi uvědomělymi a bezděčnými protestanty po městech venkovských. Tu spory vznikaly obzvláště tím, že někteří kněží, užívajíce svobody náboženské, již bez přetvářky dali se do odhazování všeho, co dosavad zbylo na nich ze strany podobojí. Na příklad pohnuta byla r. 1610 všecka obec na Táboře. S patrnou nevolí ptá se Pavel Kába od vší obce, proč v kostele složen ornát, proč ho děkan „nepožívá“, čím původem takovy ornát složen? Konšelé nepokojné obci oznamují, že jsou od děkana slyseli, proč a z kterych příčin ornátu se odřekl, a kdyby se snad tím kdo zhoršoval, aby k němu na faru šel, tu že jistou od něho zprávu vezme.[2])

Čeští protestanté také zlou měli potíž s německymi, kteří na ujmu jazyka českého se teď uvozovali do Prahy směleji. A vyšší stavové čeští, z nichž nejedni od věků němčině byli nakloněni, přáli německému hnutí protestantskému. Hned po vydání majestátu obrali kostel sv. Kříže v Starém městě za německý a tu dali konati služby boží a kázaní za shonu tisíce lidí.[3]) Chtěli sobě vzíti více pražských kostelů; činilit defensoři nátlak na osadní kostela panny Marie na Louži, kdež na tu chvíli nebylo kněze, aby dopustili tu konati služby boží po německu. Osadní honem zaplatili administrátorovi 1 kopu, aby jim poslal českého kněze; administrátor se všelijak kroutil, ale osadní protestantův německých nepřijali.[4]) Tehož řečeného roku sáhli němečtí Lutheranė i po hlavním kostele v Týně! Hrabě Šlik a administrátor „pod titulem J. M. kurfiřta Saského“ vzkázali na radní dům i do osady, aby v pondělí a ve čtvrtek smělo býti kázáno skrze kněží německé v chrámě Tynském. Osada obeslána jsouc učinila snesení, „aby se omluva uctivá učinila, že pro budoucí zlé a nebezpečenství jazyka českého tak i všeho města se tomu povoliti nemůže; poněvadž to prve nikdy nebývalo, mají dosti jiných kostelů.[5]) Pan Šlik se hned nedal odmítnouti, v čemž administrátor mu pomáhal. V nově bylo osadním sejíti se a jednati; nuceni jsou povoliti, svolili k službě německé, však nikoli v Týně, než u sv. Benedikta,

---

[1]) Tisk v museum z r 1617.
[2]) Arch. taborsk. Manual. B. IV. a. 50.
[3]) Skála. Hist. I 245
[4]) Kn. záduši P. Marie. Arch. pražs.
[5]) Kn. týnská lit A. 118. 119

jenž byl s Týnem sloučen. Tu kázáno tedy po německu, až roku 1613 usnáší se osada, aby kazatel německy u sv. Benedikta svým posluchačům oznámil, že jim toho z lásky křesťanské až do sv. Jiří přejí, ale dáleji aby se opatřili jiným místem.[1]) Zatím již stavěli Němci v Praze kostel svůj, jeden u sv. Salvatora na Starém městě, druhý u sv. Trojice na Menším městě. Chrám u sv. Salvatora stavěli na gruntě Karla z Vartenberka a sbírali naň „po říši a v jiných zemích v křesťanství".[2])

Protestantská konsistoř pražská byla teď spokojena s příchozími německými kněžími jakými koli, jen když slíbili, že se srovnají s ní v řádech, jakož viděti z příkladu braniborského kněze Fuchsia, jehož r. 1612 stvrdila za kazatele německého v Hoře.[3]) Také naposled dosedli i do ní samé kněží němečtí, čtemeť: „V této konsistoři sedí sjednocené kněžstvo, administrátor a senior (bratrský) jeden každý z svého řádu tovaryši jako také s některými tak dobře s německými jako českými kněžími."[4])

Protestantství německé ubíralo však půdy českému jazyku a národu tou chvatnou měrou, že r. 1614 uznali stavové za pilnou věc hájiti českého jazyka na památném sněmě obecném. V naší příčině velmi domluvný jest článek onoho sněmu, kdež se dí, aby k farám a školám, které byly před deseti lety české, jiného jazyka správcové nebyli sázeni, a kde jsou Němci co ujali v té lhůtě, ať pustí, ať jdou; který kollator by jednal na proti tomu a tedy na škodu národa, že propadne 1500 kop českých grošův.[5])

Zlatý věk po majestátě nenastal také přičiněním strany druhé, katolické, kteráž v svobodě protivníků viděla ujmu svou. Těch katolických vrchností, které by, jako roku 1611 Vyšehradská, prohlásily, že nebudou k víře nikoho nutiti, poněvadž je víra dar boží,[6]) bylo velmi málo. Katolíci byli přesvědčeni, že majestát je vynucen, a z toho soudili prudčí vůdcové jejich, že majestát nikoho k snášenlivosti neváže. Všaktě Slavata nazval ony povolné katolíky, kteří naklonivše se k snášenlivosti, podepsali provolání s protestanty, „idioty". Jesuitům vyčítala strana protivná, že tvrdili: „Ponevadž biskup Římský majestátu toho kacířského nekonfirmoval, tehdy vrchnost světská není povinna jemu dosti činiti."[7]) Roku 1612 Jesuita Neypauer, německý kazatel v Praze, kázal na kazatelnici, že evangelíci jsou trpěni jen jako trpí se lehké ženštiny;

---

[1]) Arch. pražs. č. 1291. 208. Kn. týnská lit. K. 125

[2]) Arch. pražs. č. 1069. 61. Kostel protestantský na Malé Straně jest nynější panny Marie Vítězné. O jeho kněžstvu viz rukop. mus. VI. F. 25.

[3]) Kn konsistor. B. 23. v zemsk. archivu 199.

[4]) Desiderius z Frydberka; Cíl a praktyky papežencû. Mus. 31. C. 13.

[5]) Sněm ten v Slavat. Pam. II. 193. v Szálovi I. 350. Gindely; Česk. Povst. I 82.

[6]) Ruffer. Histor. Vyšebr. 278

[7]) Krátká zpráva a odvod. Tisk 1618. v mus. 31 C. 13.

tím, že je císař dovolil, tím prý jich neuznal a vůbec prý není všecko dobré, co císař dovoluje.[1]) Také byla mezi katolíky rozšířena víra, že majestát nenese platnosti, protože není podepsán od těch, jimž náleželo. Vilém Vřesovec, mincmistr, nejednou chvástal, že majestát má díru a že podobojím hlavy budou skákati.[2])

Z toho již na zbyt patrno, že po majestátě pokračoval zápas mezi náboženskými stranami v Čechách svou obvyklou vášnivou cestou a všemi starými zbraněmi. Protestanté vydali roku 1609 tiskem konfessí svou;[3]) z protivného tábora téhož roku vydal „dvořenín“ Jakub Horčický z Tepence „Konfessí katolickou“, dosti obšírnou knihu o učení katolické církve na základě spisů Kanisia a Bosáka. V předmluvě touží, že teď se děje proměna neočekávaná; starobylé řády a ceremonie, kterých v České a Moravské zemi užíváno za mnoho set let, nyní se změňují, nové věci sem se přinášejí. V těch nářcích, jež charakterisují vítězství protestantské, uvádí Horčicky i tu obžalobu, že „v těchto zarmoucených časech“ jinověrci „knihy staré a traktáty, volumina znamenitá, co v klášteřích a jinde nacházejí, trhají a pálí“.[4]) Smutná to věc, pravdiva-li. Proti Jesuitům teď tištěny a přinášeny do Čech bojné traktáty, v nichž tepe se jich učení. Nejhustěji vyčítáno Jesuitům povědomé učení o tyranech, prý také učí, že papež se nikdy nemýlí, byť všecek svět mýlil se, prý učí, že dovoleno kde kterého nekatolíka ošiditi „podvodným a obojetným mluvením“ (aequivokací), prý smlouvy náboženské s haeretiky ani pod přísahou smluvené nic neplatí, prý „potentáté“ mohou dávati kacířům svobody, ale neškodí, když je potom zase mocně odejmou.[5]) Protivníci na dotvrzení těch vět citovali spisy jesuitské zevrubně, ale vyčítá jim Slavata, že uvádějí spisovatele jménem, jehož ani nebylo na světě, a kdyby byl a tu radu o potentátech dal, „patřil by do horoucího pekla“.[6])

Katolíci na odpor také lecco prudkého tiskli. Proti majestátu znova vytiskli roku 1613 starší pamflet „Poskokův“,[7]) v němž široce se dokazuje, že Augšpurská konfessí jest slátanice a „onuce odraných stupků Luthera a Filipa“. Kromě toho rozšiřovali zlé verše na haeretiky. Z nejhorších byla Epigrammata Jesuity Frusia, v nichž jedno Elogium sestaveno z osmdesáti nadávek Lutherovi.[8])

---

[1]) Skála. Hist. I 337.
[2]) Gindely Povstání II. 197.
[3]) Vydal Michal Španovský r 1609. V musejním exempláři 37. B 11. čteme souvěký přípisek: „Za tvou práci zasloužil jsi, aby tě kat na branici spálil.“
[4]) Exemplář v mus. 38. D 23.
[5]) „Aphorismi doctrinae Jesuitarum“ z r. 1608 v museum.
[6]) Slavata. Paměti. II. 80.
[7]) Skála. Hist. I. 343.
[8]) V mus. 49 G. 6. Je tu též nadávka Hermaphroditus.

Farář staroplzeňský Petr z Pilsenburku první po majestáte začal odpírati rokycanským poddaným v Timakově pohřeb u kostela katolického; když mu to protestanté těžce a hrozebně vyčítali, odvolávajíce se k majestátu, odpověděl, že majestátem „dostatečně nařízeno, aby i strana pod jednou při náboženství svém a též při řádech církevních zcela a zouplna byla zanechána“.[1] Patrno, že tu již začíná se bojovati také nestejným výkladem majestátu, těžce dobytého. V Kynšperce touž dobou (roku 1609) vznikla nesnáz a spor o pohřeb zase tím, že farář katolický Christian sic chtěl protestantskou mrtvolu pochovati, ale aby prý mu kazatel protestantský k pohřbu nechodil. I vzkázali mu, že kazatel půjde, a farář ať si kostel zavře, hřbitova že zavříti nesmí, prý není jeho, než vsí obce; vyčetli mu též, že v sněmě usneseno, aby katoličtí a lutherští vyznavači k sobě se chovali pokojně, chce-li farář s predikantem mrtvolu provoditi, aby provodil.[2]

Že z náčelníků katolických a rádců císařských ani jeden na svém zboží nebude poslouchati majestátu, toť bylo lze očekávati. Slavata po vydání majestátu měšťanům v Hradci Jindřichově svobodného chrámu neudělil; ano schválil zřejmě čin Jesuitův, že na nemalé zjitření obce ujali podobojím kostel sv. Trojice. Na prosby měšťanů vzkázal odvetou, že poddaným lidem nedává majestát práva držeti nebo stavěti kostel proti vůli vrchnosti; majestát prý je dán jen stavům.[3] Tu tedy také hlásí se nerovný výklad majestátního listu. Tak rostla nenávist proti Jesuitům i proti vrchnosti čím dál to víc, pořád v nově jsouc podpalována. Složiv z hradeckého úřadu kalvinského primasa Mautnera, Slavata dosadil teď radu katolickou s katolickým primasem Kheclem, a sotva to provedeno, jali se Jesuité roku 1610 vyzdvihovati mrtvá těla podobojích z krypty a vyhazovati je.[4] To způsobilo všude takový hnus, že sám Petr z Rožmberka dopsal Slavatovi výčitky, dokládaje, že „žádný smrtelný člověk víru v srdce lidská vkládati a tak v moc boží vtírati se nemá“.[5] Nový úřad městský, vrchnost a Jesuité v Hradci při své úsilné reformaci zvlášť měli zaměřeno na bohaté kupce v Hradci, jimž bylo lze při vzdoru snadněji a s větším výsledkem ubližovati.[6] Protestanté zdejší byli v malém čase po majestátě tak zkrušeni, že pokládali za velikou milost, když jim Slavata s přivolením Jesuitů dovolil o pohřbech zvoniti zvony ne svěcenými.

Roku 1615 dostali od Slavaty také Bratří v Německé Olešné a jinde na panství výpověď. Kterak se bláhově klamal kněz bra-

---

[1]) Listin. z Rokycan. Opisy v arch. zemsk.
[2]) Arch. zemsk. Opisy z arch. 1609.
[3]) Slavata. Paměti. II. 130.
[4]) Paměti fary. Rukop. Tischerův. Též v listinách z Hradce opsan. v arch. zemsk. 1610.
[5]) Rybička. Č. Č. Mus. 1881. 41.
[6]) Orth. Hist. Sborn. II. 106.

trský z Dačic, an psal konšelům hradeckým, že tu Bratří budou přece sloužiti, „příkladu majíce, že žádného zalíbení J. Milosti pán v zkáze takových míst bono titulo possessionis pánu Bohu obětovanych naprosto míti neráčí".[1]) Za krátko bylo jim s hořkostí odejíti nebo pokrývati se jako v dobách nejtužšího útisku.

Také Bořita Martinic reformoval dále nedbaje majestátu ani hrozeb protestantských; od prelátů hradu Pražského získal teď směnou Tuchlovice a útiskem zreformoval v krátké době ves, kterou sami kanovníci pražští zanechávali při víře podobojí. Zvlášť zle zvedlo se všem nekatolickým poddaným páně, když r. 1615 učiněn na Smečně Jan Ctibor Kotva děkanem.[2])

Podle předních náčelníků již od r. 1606 reformuje rázná paní Polyxena z Lobkovic v Litomyšli, v Roudnici a jinde na panství svém všude, vedouc sobě při tom jako mužatka tvrdě. Majestát ji zarazil, ale jen na chvíli. Uslyševši, že protestanté v Litomyšli, osmělení jsouce svobodou náboženství, vzali si kostelík špitálský, zakázala jim náboženství docela, a když proto začali se bouřiti, přijela paní roku 1612 do Litomyšle, vzala protestantům kostel, klíče dala děkanovi, dosadila za konšely spolehlivé katolíky, některému měšťanu bouřlivému vzala dům a pole, učitele městského, jenž byl protestantův pravá ruka, vypověděla z panství.[3]) Stejnou dobou nářky ozývají se z Čech severních, že nesmí na některých panstvích usaditi se kněz nebo učitel, kterého by neexaminoval rektor jesuitské kolleje v Chomutově.[4])

Roku 1611, sotva že zemřel poslední Rožmberk, již docházejí defensorů protestantských žaloby z Krumlova na tamější katolickou radu a jesuitskou kollej. Defensoři se ujímají svých, ale městská rada krumlovská se omlouvá v komoře královské udáním, že sousedé pod obojí, chtějíce dosaditi predikanta, tak sobě počínali, „že div některých z nás spoluradních přes stůl za vlasy nebrali".[5]) Naproti tomu katolický děkan krumlovský Larisch žaluje roku 1614 arcibiskupovi na Jesuity zdejší, že již všecko převrátili; prý svou moc vylévají teď skrze konšely, neboť ode tří neb čtyř let bez jich usouzení nestane se nikdo konšelem v Krumlově; odtud to, že konšelé pod jich ochranou hanebně si vedou. Při té stížnosti praví o řádu jesuitském obecně, že vždy a všude snaží se jen po svém prospěchu a staví nesmírnou ctižádost, která má býti kněží daleka, nad spravedlnost a pobožnost.[6])

---

[1]) Tischer Kniha výpisů z archivu III. 63. Rukopis. List Adama Tertia.

[2]) Riss. Č. Č. Mus. 1880. 470. O Tuchlovicích a Bilém Újezdě vyčítá II. Apologie

[3]) Šimek Sborník Hist. II. 183. Jelínek. Litomyšl. II. 148. s jmény, jež Šimek opravuje.

[4]) Arch. arcib. Opisy v zemsk. 1611.

[5]) Arch. arcib. Opisy v zemsk. 1611.

[6]) „Patres Societatis, qui sua poma semper et ubique natare volunt; o praeclaros religiosos, qui futilem et inanem honorem, a viris religiosis

V Heřmanově Městci od roku 1608 tuze horlivě reformoval Ladislav Berka; v Rychmburce nápodobně vedl si od roku 1615 Lev Berka. Do těch dob již také Václav Libštejnský Kolovrat dokonal reformaci katolickou na panství Janovickém.[1]) Zlonické tiskl ke katolické víře odpadlík od Bratří Bohuslav Valkoun z Adlaru; do r. 1608 už byli prý převráceni.

Po majestátě nade všecky reformátory nejčileji proti protestantům vedl sobě arcibiskup Lamberk, za něhož vlastně všecko jednal koadjutor jeho Lohelius, opat Strahovský. Lamberk téhož roku, co vydán majestát, prosí císaře několikrát, jednou česky po druhé německy, aby mu propůjčil kollatury na svých panstvích jako je míval předchůdce jeho arcibiskup Berka.[2]) Účel jeho jasný. Chtěl uhájiti dosavadních pokroků katolických na císařském a překážeti svobodě protestantské. Leč za krátkého již života Rudolfova nestalo se mu po vůli. Císař patrně chtěl dostáti tomu, co majestátem slíbil. Ale koadjutor arcibiskupův nelenil. Na panstvích císařských a ovšem též jiných sobě přístupných měl bedlivý pozor na protestanty. Přes tu chvíli posílá císaři žalobu, že „po té koncessí mu odevšad stavové i z měst vyhánějí kněze a dosazují své; prý majestátem stanoveno uti possidetis, ita possideatis, a teď prý dělá každý po libosti“.[3]) Tu postihl, že v Rokycanech děkan Daniel přihlásil se k protestantům; ihned si ho volá před svůj soud,[4]) tvrdě, že r. 1546 Ferdinand I. zastavil všecko proboštství i kollaturu v Rokycanech obci za 500 kop českých jen s tou podmínkou, když budou bráti faráře od arcibiskupa. S touž podmínkou bylo jim to od Maximiliana II. roku 1575 za 4742 kop 40 gr. č. dokonce prodáno. Rokycanští se brání, že o arcibiskupově právě nic nevědí, direktoři se jich zastávají.[5])

A sotva začal spor s Rokycanskými, arcibiskup píše hejtmanu na panství císařském, aby v Brandejse a v Kostelci přetrhl nepořádky a chránil katolické faráře Adama Chytropaea a Fabera, proti nimž měšťané stropili prý bezbožné artikule, žádajíce, aby se jimi a majestátem v služebnostech božích řídili.[6]) A již také zakročil arcibiskup zase proti měšťanům Žebráckým, kteří již roku 1602 byli zřejmí Kalvinisté; aspoň primas jejich tehda spolu s jinými utíkávali z kostela při pozdvihování, nedávali knězi latině

---

procul habendum, ante justitiam et pietatem habent.“ Arch. arcib. Opisy v zemsk.

[1]) Schmidl Hist. Soc. II. 493.

[2]) Arch. zemsk. Opisy z arcib. 1609 Emanata.

[3]) Tamže r. 1609.

[4]) Tamže. Recepta. 1609.

[5]) Právo vyloženo v listinách rokycanských, opsaných v arch. zemsk. při r. 1546. Komu a jak arcibiskupská država v Rokyc. od dob Sigmundových zastavována, prodána, o tom v Arch. Č. II. 451. VI. 567. Borový Jedn. kons. II. 9. 21. 318.

[6]) Arch. zemsk. Opisy z arcib. Emanata. 1609

zpívati, po domech přijímali, do Hořovicka za Kalviny běhali.[1]) Též uhrozil arcibiskup Žebrácké tak, že prosí, aby směli býti bez kněze aspoň na tak dlouze, až si opraví kostel.[2]) Byli by ho ovšem opravili podle okolností. O pardubickém děkanovi Heřmánkovi psal arcibiskup stížně, že „pro snadnější nešlechetnosti provozování“ poddal se nové konsistoři protestantské,[3]) žaloval na Přeloučské a Kostelecké (n Lab.), že si vzali nekněze. Prý Kostelečtí dokonce soukeníka za kněze mají; Ounhoštští krejčího[4]) Úhrnem vypočítal arcibiskup, že na panství císařském kolem Pardubic hejtman drží šest kněží „samorostlých a slaměných“. Chtěl, aby byli odstraněni. V Dašicích prý udeřili osadní na katolického faráře Ezechiela Litomyšlského, aby sloužil dle konfessí augšpurské, a poněvadž nechce, nadávají mu: jeden z konšelů řekl, žeby raději rasem byl nežli takovym knězem biskupskym.[5])

Slovem, horlivý koadjutor arcibiskupův, Lohelius, jménem arcibiskupovým, třeba neměl na ten čas kollatur císařskych, přece všude na císařském bděl a stíhal protestantské kněze, kde nebylo lze drsnym skutkem, tedy aspoň žalobami. Pokud stačil, všímal si také kollatur panskych. Roku 1610 píše císaři prosbu, aby zastaveny byly přes majestát Vilému Popelovi z Lobkovic lutherské snahy v Týně Horšově.[6]) Bohuslava z Michalovic pohněval Lohelius tuze; když byl vzal do svého městečka Strupčic z konsistoře drážďanské kněze Šmidla Fabricia, schválil koadjutor jménem arcibiskupovym všem vesnickym okolním poddaným, že nechtěli dávati knězi desátek. Při tom vypustil Lohelius slovo, pro situaci po majestátě i pro svou osobu charakteristické; napsalť Strupčickým, že ten kněz je „náboženství neznámého“. Bohuslava z Michalovic nezlobila vzpoura poddaných tak, jako ono slovo. Hněvivě vzkázal arcibiskupovi: „Já ho jako kollator od administrátora J. M. kurfiřta saského pořádne ordinovati dal i do našich konsistorních knih zapsati, učení jeho není neznámé, nežli pod obojí právě křesťanské a apoštolské“ [7])

Rozumí se, že nejpřísněji vedl si Lohelius na statcích arcibiskupových, snaže se hned v začátcích ztlumiti snahy protestantské, kdyby je kde byl majestát povzbudil. Tak se stalo Hrobskym, jichž správu měl arcibiskup, že hned po majestátě pro své prote-

---

[1]) Žaloba Sebalda Pilsa, faráře Cerhovického r 1602 v arch. arcib. Opisy v zemsk. Žebráčtí byli od r. 1552. poddaní Lobkovicům. Jan starší Popel je koupil

[2]) Recepta v arch. arcib Opis ze zemsk.

[3]) O Heřmánkovi měl arcib. pravdu, Pardubičtí ho brzy pro nemravnost vypudili sami. Arch. arcib. Opisy v zemsk. Emanata. 1610.

[4]) Tamže. Recepta. 1610.

[5]) Tamže Recepta 1610.

[6]) Tamže. Recepta. 1610.

[7]) Registrata III. v arch arcib. Opis v zemsk.

stantství někteří umořeni jsou v žaláři na Oseku a jiní trýzněni vojskem.[1])

Roku 1612, po smrti krále Rudolfa, obdržel arcibiskup Karel patronát a všecky císařské kollatury „na věčné časy“ od následujícího krále Matiáše,[2]) a téhož roku stal se arcibiskupem bývalý koadjutor Lohelius, z nejbojovnějších horlitelů, které kdy katolická církev v Čechách měla. Česky neuměl ani slova; byltě Němec z Cheba. Soukromě vedl živobytí, dle Beckovského,[3]) svaté; Balbín praví o něm, že byl mírný, měkký, pokojný člověk;[4]) však v dějinách veřejných způsobil neúprosnou horlivostí svou tak hrozné zjitření mezi protestanty, že uspíšil bouř a krvavý konec.

Nejprv žádal arcibiskup, aby mu byly kollatury císařské zanechány; hned kancléř Zdeněk Popel z Lobkovic na všech svých statcích popustil arcibiskupovi také své kollatury,[5]) a již již hrnou se do historických pramenů zprávy se všech stran, že na protestanty dopadla těžká nepřátelská ruka, všech dosavadních nejtvrdší. Proti pojištěným svobodám náboženským začala se zjevná katolická reformací s nářkem a kletbami postižených. Arcibiskupští kněží jsou na statcích, k nimž měl Lohelius právo, mocně dosazováni a od lidu velmi zlostně vítáni. Praví kněz Jiří Cerdrych, farář ve Vysokém, roku 1613: „Bůh mne uchovej arcibiskupských kollatur, já o ně nestojím, než líto jest mi posluchačů mých, že jim takový kněz, s kterým se u víře nesrovnávají, na hrdlo dosazen býti má.“ [6])

Arcibiskup vstupuje v důvěrné spojení s Kleslem, biskupem Vídeňským, všemocným rádcem císařovým, aby jeho působením nedostal se ze zřejmých protestantů žádný k důležitějšímu úřadu,[7]) a snaží se vrchovatě oplatiti nezdařený pokus protestantů, kteří při proměně trůnu chtěli nenáviděného Slavatu a Martinice připravili o úřady;[8]) kromě toho všeho pečlivě a lze přiznati, že i chvalitebně, dbá o zlepšení života katolického kněžstva, aby tím odhodlaněji a úspěšněji mohlo mu sloužiti při reformaci. Již hned prvního roku svého panování (1612) píše faráři do Budyně, aby

[1]) Skála. Hist. I. 348 II. Apologie stavů z r. 1618
[2]) Arch. zemsk. Opisy listin rokycansk. 1612.
[3]) Beckovský. Poselkyně. I 54.
[4]) Lenis semper ac placidus. Miscell. II 104.
[5]) 1613. Arch. zemsk. Opisy z arcib
[6]) Arch. zemsk. Opisy z arcib. 1613.
[7]) Na př. r. 1614 píše mu, že kacíř Dionys Černín stal se zámeckým hejtmanem, „sind doch taugliche Subjecta gottlob noch vorhanden“. Emanata arcib. arch. Opis v zemsk
[8]) Slavata (Paměti II. 63.) dí, že toho „řízením božím protivníci sobě dovésti nemohli“. S tím souvisí i pověstný process Tejnaglův, do něhož usilovali protestanté Slavatu a Martinice r. 1611 zaplésti hrdelně. Process ten lze klásti za jakous „persekuci neb bližto protivenství těch dvou hrabat“. Rukop. mus. II. B. 5 223.

vyšetřil mravy všech kněží okolních a dával mu zprávy, napomíná všecky všudy děkany a arciděkany, aby napomínali faráře k polepšení mravnosti, téhož roku vydává patenty o visitaci kněžstva po celých Čechách.[1]) Chápeme, že za příkladem a vedením tak energického arcibiskupa strana katolická nejen že se brzy vzpamatovala po majestátě zase, ale že i dovedla vésti tuhý boj proti nabytým právům protestantské většiny obyvatelstva v Čechách.[2])

Začátek učinil arcibiskup v Strašecím. Zdejší měšťané, jsouce od nepaměti lidské víry podobojí, r. 1611 povolali protestantského kněze, a faráři Pavlu Škerovi, jenž sem byl od arcibiskupa vnucen, kostel zavřeli. Již tehdy bylo osm sousedů do Prahy voláno, tři přijeli, advokáty si zjednali, ale „pan praesident komory tlampati jim nedopustil“, tak píše farář Škera, prose, aby dán byl odtud na jinou faru, „kde by se latinsky zpívalo, jen ať takových hulvátů pozbudu“.[3]) Strašečtí, když katolický kněz odešel, zařídili se zase docela po protestantsku. Teď r. 1613 přinesen z komory, jejímž městem Strašecí bylo, rozkaz, vyžádaný arcibiskupem, aby kněze svého hned vybyli. Neposlechše, schystali se ke vzdoru a k vzpouře.

Protestantský farář v sousedním Únhošti, Matheides, přes tu chvíli volán do Prahy před soud arcibiskupův. Obyvatelé ho drželi, nepustili. To však zabrániti nemohli, aby r. 1614 mu nedal arcibiskup zajmouti kuchařku, kterouž v Praze uvěznil.[4]) To sic k reformaci nic nebylo, ale k zjitření myslí a ke vzdoru stačilo měrou plnou.

Na císařském panství v Brandýse (nad Lab.) podařilo se Loheliovi sic již r. 1612 dosaditi kněze sobě oddaného, Matouše Apiana, ale Brandýsští kněze vyštvali tím, že mu nedávali desátků.[5]) Než brzy se věc obrátila. K arcibiskupovým úmyslům přidal se zdejší hejtman císařský Václav z Vchynic, za jehož „heroitské assistence“ dosazen sem r. 1614 jiný rázný kněz Václav Metelka za faráře. Arcibiskup má z toho takovou radost, že píše biskupu Kleslovi, aby hejtman z Vchynic byl odměněn; prý až budou všude takoví hejtmané na císařských panstvích, nastanou lepší časy.[6]) Farář Metelka povolal si na faru konšely brandýsské, a tu jim předložil své artikule reformační, spolu oznamuje, že se v právo nad školou uvazuje sám a že chce, aby kacířské žáky odtud hned vyhnali a katolickými nahradili. Jindy byli by sobě těch rozkazů farářových ani nevšimli, teď za hrozeb hejtmanových

---

[1]) Registrata, Emanata z r. 1612 v arch. arcib. Opisy v zemsk.
[2]) Gindely. Děj. Česk. povst. I. 50.—57.
[3]) Arch. zemsk. Opisy z arcib. 1611.
[4]) Tamže. 1614.
[5]) Tamže. Parochialia. 1612.
[6]) Emanata v arch. arcib. Opis v zemsk. 1614.

musili vydati školu, přijíti katolické učitele od Jesuitů,[1] varhaníka a žáky cizí, pokud ovsem přišli. Jediný odpor, jejž dali znáti, byl, že nechodili do kostela. Farář při té reformaci sebe nezapomněl. O každém úspěchu psával arcibiskupovi chvále sama sebe, a když arcibiskup chválám brzo neporozuměl, Metelka napsal r. 1614 přímo, když katolickou víru tu restauroval, aby mu dán byl větší příjem a důchod.[2] Brandýsští, jimž tedy rozkázáno, aby knězi přilepšili, odvětili, aby jen šel, není-li spokojen, arcibiskup nechť jim dá kněze podobojího, jaký tu vždy býval a jak tomu majestát, jenž propůjčen všem bez výminky, chce.[3] Kněz nešel, arcibiskup podobojího nedal. Brandýsští Metelku zlobili, on zlobil je a takž i tu zaseta a chystána bouře.

Stejně jako Brandýsským poslal r. 1614 i Pardubickým arcibiskup svého kněze Jiřího Bílka za správce duchovního. Pardubičtí ruče vzkázali, že ho nepřijmou, poněvadž dle obdarování někdy Viléma z Pernštýna mohou si dosazovati kněze podobojího sami.[4] Leč marný odpor. Byl tu hejtman Václav Vchynský se svou „heroitskou assistencí". Pardubičtí z nouze slevili prosíce, aby kněz Bílek směl jim podávati podobojí, že ho přijmou. Však i to marno. Několik prudších sousedů na zámku zavřeno, a výsledek byl, že konšelé prosili arcibiskupa pro svůj vzdor za odpuštění. Lohelius rád odpustil.[5] Že se v srdci nepromĕnili, to viděti z napotomních žalob knězových.

Také do Poděbrad uvedl arcibiskup svého faráře, byl to Jindřich Kocián, o němž dí pramen, že byl sincerus catholicus. Zde byla hlavní jeho činnost proti Bratřím, ty stíhal kde a jak uměl. Bratří se mu odemstívali tím, že postihnuvše ho v některé slabosti mravné, ihned o tom vzkazovali arcibiskupovi. Jednou r. 1613 čistí se z těch žalob Kocián vymluvou, jakoby ti na něho sváděli, „kteří jsou čtverého náboženství lidé", a kterýmž po stranní scházení nechválí; prý jest již starých Čechů (kališníků rozuměj) několik mezi Kalviny odvedeno, a on toho míti nechce, aby mu jako dryáčníci a nunváři osadu vytloukali a po domích kázali.[6]

Na těch panstvích, kde vnutil Lohelius kněze své jinověrcům, přes tu chvíli hrozilo vzbouření nejspíše tím, že faráři odpírali protestantům pohřeb na jich obecní hřbitov. Zprávy o nesnázích se hrnuly tou měrou, že jednu chvíli pojal arcibiskupa z toho strach; ještě r. 1613 přísně poroučel do Ústí, aby nepochovali

[1]) Acta rectoratus. Rukop. fol. 11.
[2]) Emanata arcib. arch. 1614.
[3]) Recepta. 1614. tamže.
[4]) Arch. zemsk. Opisy z arcib. 1614.
[5]) Parochialia tamže 1614.
[6]) Tamže. 1613.

ženu, která nepřijímala pod jednou, a roku následujícího již píše, jsa rozpačit, nuntiovi papežskému o radu.[1]) Prý v Pardubicích, Poděbradech a v Brandejse, kamž dosadil kněze, lid je již pokojně snáší (quiete sustinet), ale z těch pohřbů rodí se zlá věc, faráři nejsou bezpečni, chtějí pryč, národ ten Český vůbec je náhlý a zdivočelý, nedá se rozumnými důvody přesvědčiti, leč že by laskavostí a lidskostí byl přemožen". Opatrný nuntius nevěděl rady. Zdá se, že arcibiskup přes všecku svou nenávist chtěl protestantům pohřbů dopřávati, neboť téhož roku ptá se dosti rozhodně samého papeže, má-li opustiti místo katolickým knězem již zaujaté nebo má-li dopouštěti pohřby nevěrcův.[2]) Co z Říma odpověděno, nevíme, ale skutek ukázal, že neodpověděno příznivě.

Arcibiskup získal k své reformaci velmi čilého a ochotného pomocníka hejtmana na Mělníce, Horčického z Tepence, autora „Katolické konfesse" a vychovance škol jesuitských. Ten znamenitě na panství Mělnickém protestanty utiskoval, uváděje katolické kněze na místo vyhnaných jinověrných a trestaje vazbou i bitím poddané, kteří stran víry měli tvrdší hlavu a na které dobře mohl.[3]) Při větším odporu náhle ztrácel mysl. Na příklad r. 1614 „podle rozkazu" arcibiskupova nepustil děkana mělnického do kostela v Záboří, kdež měl podle své povinnosti děkan čtvrtou neděli sloužiti. Vesničané se vzbouřili, děkan protestoval, a Horčický všecken ustrašen píše arcibiskupovi, co teď?[4]) Ale posilněn byv z Prahy, chutě provozoval reformaci svou dále.

Proti Rokycanským byl arcibiskup dlouho na rozpaku, co činiti. Roku 1612 vykládá císaři obšírným spisem, kterak Rokycany byly stolním statkem arcibiskupů pražských; injuria temporum že proboštství rokycanské zastaveno, konečně skrze rady komorní z nějakého přehlédnutí to proboštství dokonce odprodáno, však na revers, že kněze budou bráti katolického; „teď pak k veliké újmě práva podacího, mně náležitého, jus patronatus si přivlastnili"; na císařský rozkaz, aby vybyli faráře Daniele Rejska, jenž po majestátě od katolictví odpadl, nic nedali; fara prý by měla zůstati katolickou, přes to že jsou Rokycany teď město královské, „neboť majestát a porovnání tomu chce, aby fary, jak zastižené jsou před i po dání majestátu, aby tak zachovány byly".[5]) Ale tentokráte marno bylo. Roku 1613 prosí císaře znova, aby protestantský kněz z Rokycan byl vypuzen, než proti městu královskému bylo nesnadno co toho dovésti. Tím energičtěji vedl si arcibiskup na svém zboží. Tu byli lidé skutečně týráni vším způsobem vazbou i penězi a někdy dosti divně. Na příklad v Oseku,

[1]) Arch. zemsk. Opisy z arcib. 1614.
[2]) Tamže. Emanata. 1614.
[3]) Allegat. k Apologii. II. 1618. Pochvala u Schmidla. II. 147.
[4]) Arch. arcib. Recepta. 1614.
[5]) Arch. zemsk. Opisy z arcib. 1612.

když se chtěl jakýs starý Jíra ženiti, rozkázal arcibiskup, aby se zpovídal, jinak že nevěsty nedostane. Jíra pro Bůh prosil „nejsa jak živ takového náboženství, aby jměl k svým starým létům od víry, v které jest narozen, odstoupiti".[1])

Nejhůře bylo Hrobským, poněvadž se dali do stavění kostela, jakž jim k tomu dle udání Loheliova Thurn poradil.[2]) Od defensorů byli Hrobští dopisem r. 1610 posilněni ve svých úmyslech. Defensoři jim psali, že v majestátu a v porovnání jest patrně doloženo, ze summou všickni, kteří se koli ke konfessí přiznávají, náboženství své mohou na všelikém místě vykonávati; ani selský lid od vrchností svých že od náboženství svého nemá odtiskován býti; prý než si postaví kostel, mohou choditi do vůkolí ke kněžím protestantským; arcibiskupa a jeho úředníků nechť ve všech světských nebo politických věcech poslouchají, příčinu k hněvu nedávají, důchody farnímu knězi katolickému ať ochotně vydávají.[3])

Ale tak lehounce v Hrobech věci se neodbyly. Arcibiskup stíhal, trestal. Některé z předních obyvatel kázal zavříti, školního mistra vyhnati. A když začalo se v obci obecné pohnutí, hejtman v Oseku obdržel r. 1613 od arcibiskupa přísné instrukce proti Hrobským. Nejprv měl vyhnati z města písaře Bartla Freunda, statek jeho měl pobrati k rukám arcibiskupovým. Hrobským nikdo z panství ať nevozí obilí, jim nemá se nic prodávati, co k životu náleží, ani mlynář mlíti, chléb péci; kdo by neposlechl, zaplatí „die darauf gesetzte Pokuta oder Straff" a posedí na 14 dní o vodě a chlebě. Od Hrobských nesmí žádný arcibiskupský poddaný nic kupovati, řemeslníkům jejich nic nesmí dáti dělati, krejčí a ševci jejich po vsích pracující ať jsou vyhnáni, ani nádenníci jejich ať nejsou na díla bráni. Hejtmanu se ukládá, aby zřídil špehýře, kteří budou všecko pozorovati; lapnou-li koho, bude jim třetina pokuty.[4])

Zdá se, že Hrobští ani teď ještě se nezalekli, neboť po čase píše arcibiskup svému rádci Kleslovi do Vídně, že Hrobští se příčí „šacovati" písaře svého a kostel že staví sobě dál.[5]) Hejtman osecký tedy mocí vynutil poslušnost. Obdržev rozkaz arcibiskupův, písaři v Hrobech polnosti pobral; arcibiskup těšil v listě, aby se nic hrozeb nebál, že Hrobští se neopováží;[6]) v pozdním létě r. 1614 jim kostel zapečetil konečně. Hrobští stěžovali si u stavů, psali komoře, císaři. Arcibiskup na ty stížnosti se u císaře písemně brání: prý kostel jim zapečetiti mohl jakožto vrchnost;

---

[1]) Arch. zemsk. Opisy z arcibisk. Recepta. 1614.
[2]) Tamže. Emanata 1614. Žaloba do Vídně pro to.
[3]) Tamže 1610.
[4]) Tamže. Emanata. 1613.
[5]) Arch. zemsk. Opis z arcib. 1613.
[6]) Tamže. 1614

„majestát pánům stavům podobojí daný na mne se nevztahuje, neb sem já o něj ani poddaní moji nežádal, aniž poddaní moji do toho majestátu se pojímati nemohou“. Při té případnosti také odpovídal arcibiskup císaři k jiným žalobám, které na něho stavové vznášeli: prý pravda, že uvedl na císařské a královské fary všude katolíky, to jako rektor kollatur učiniti mohl, majestát se na císařské nevztahuje; ostatně prý uvedl kněze „podle starobylého všeobecného křesťanského náboženství, a panstvu on sám že se také nevkládá, jaké by kněžstvo dosazovati měli“.[1])

Patrno, že se tu stále a stále vší silou v popředí tlačí sporný výklad majestátu. Zastávajíce se Hrobských, stavové tvrdili, že majestátem potvrzena svoboda „městům, městečkům i selskému lidu, kterýž od vrchností svých ani od žádného jiného nucen k náboženství býti nemá“, a v porovnání stojí, že kostely „podobojích“ mohou býti stavěny na zboží královském: však „duchovenství“, o němž teď spor, že jest „královská komora“ již dle samého zřízení zemského (A. 11. a 49.).[2])

Stejně jako arcibiskup v Hrobech vedl si proti svým poddaným protestantům opat broumovský Selander, umluviv se o to s Loheliem.[3]) I v Broumově šlo o kostel, jejž opat měšťanům odňal. Lohelius r. 1612 rychle píše Michnovi, aby přiměl císaře k zbrojnému potlačení bouře v Broumově, kdyby opat za to žádal.[4]) Tušili tedy oba duchovní pánové, jaký účinek jich krok proti protestantům míti může. Poddaní skutečně se rotili a bouřili, ale jsou mocně aspoň na chvíli udoláni a defensorům, kteří se jich kostela zastávali, od vlády či od místodržících vyloženo a v refutaci r. 1615 zřejmě napsáno, že svoboda náboženství podobojí jest povolena „generaliter“, však kostely stavěti smějí jen stavové, poddaní ne;[5]) Broumovští a ovšem i Hrobští že jsou poddaní.

Spor o dva kostely stal se, jakž povědomo z obecné historie, stálým podpalem k rozjitření stavův protestantských, kteréž zjitření na konec, živeno jsouc příčinami politickými, ba i osobními, vypuklo v stavovskou bouři. Kdo v sporu o stavění kostelů na duchovenském statku měl pravdu, to již na bíle dni: dle psané litery protestanté práva neměli; ti „podobojí“, kteří si majestát sami sepsali a císaři k podpisu předložili v té příčině, za kterou je katoličtí náčelníci s arcibiskupem a opatem popadli, neužili dosti zevrubných, světlých slov. To byla jich chyba a škoda. Majestáty a podobné veledůležité listiny mají býti dle slov Sla-

---

[1]) List 22. octob. 1614. Tamže.

[2]) Obšírné důkazy svého tvrzení složili stavové v několika spisech, Hrobských se týkajících. Viz v arch. zem. v opisech.

[3]) Selandra přirovnávají staří historikové k Loheliovi. Prý byl jako „nová hvězda“, dí o něm Ziegelbauer r. 1740 v Epitome historica. 115.

[4]) Emanata v arch. arcib. Opis v zemsk.

[5]) Toť mínění Slavatovo. Paměti. I. 398.

vatových „stricti juris, to jest, jak slova znějí, tak se ujímají a žádné mínění a výkladové se nepřipouštějí".[1]) Ovsem pravda, kdyby sobě byli evangelíci vstavili do majestátu zcela zřejmě, že stavové i poddaní na duchovních statcích smějí stavěti, byli by ho stejně vynutili, jako ho vynutili bez těch určitých slov. A z té příčiny lze s výtkou říci, kdyby bylo šlo katolickým vůdcům o klid v zemi, byli by povolili protestantům, kteří si zajisté vykládali majestát věrně tak, jak ho původně mínili; ale tehda šlo o boj a jen boj. „Žádný pokoj do Čech nechtěl, různice, sváda Mars pohotově byli jako bratří." [2]) Že evangeličtí věrně majestát vykládali, největší jejich protivník ne bez posměchu uznává řka: „Dává se tomu místo že ti páni, kteří ten majestát spisovali tak jsou mínili, že pod titulem panství JMC. statkové duchovní se rozumějí, ale nebyvše to vyslovně doloženo, velice se v tom zmýlili" [3]) Protestanté právem zvlášť těžce nesli, že aspoň o té věci sporné neosazen z obou stran rovným počtem osob rozhodčí soud, nýbrž že katoličtí náčelníci mezi místodržícími, jsouce vlastně stranou, sami rozhodli na škodu strany protivné.[4])

Již patrno, že nelze obecně za pravdu klásti, dí-li protestanté sami o sobě, že po majestátě užívali svobody „za několik let v mírném pokoji".[5]) To slovo má leda platnost v královských městech, a i tu víme o pokusech nepokojných, zvláště v těch městech, kde bylo obyvatelstvo dvojí víry. V Mostě zastavila katolická rada v bouřném roce 1609 pronásledování jinověrců. Ale když protestanté na základě náboženské svobody žádali, aby směli v hlavním kostele služby boží konati buď vedle katolíků buď po nich, obdrželi v radním domě odpověď, že žádost jejich jest proti papeži, proti Bohu, i proti majestátu, jenž nechce zajisté tomu, aby byli katolíci rušeni v tom, co drží. Z toho vznikla žaloba, soud a process komorní, v němž popsali protestanté mostečtí celý rys papíru.[6]) Vidouce nezbytí, protestanté zdejší postavili si roku 1612 kostel svůj a dali se v hádku o jmění zádušní. Opírali se o to, že jich v městě desetkráte víc nežli katolíků. Také žádali o hřbitov a o zvonění při pohřbech. Leč v komoře, kdež rozhodoval praesidens Slavata, nevysoudili nic; jsou konečným nálezem soudním r. 1615 zbaveni práva na vykonávání služeb božích v hlavním chrámě a tím odstrčeni ode všeho.

[1]) Slavata. Paměti II. 129.
[2]) Dačický-Rezek. Paměti I. 244.
[3]) Slavata. Pamětı. II. 131. Sem náleží připomenouti, že v „Konjunkci" stavů českých se Slezany r. 1609 jest výslovně řečeno o svobodě poddaných na statcích světských i duchovních Exempl. v mus.
[4]) V Apologii stavů. Skála II. 148. Nejobšírněji o tom sporu uvažováno a rozhodnuto v Gindelyho Povstání.
[5]) „Pobožný začátek sjezdu"; tisk z r. 1618 v mus.
[6]) Cori. Brüx. 201. Stránský; Respubl. Překl. Tonner. 44. 45.

V Kolíně vznikly jiného rázu nesnázky; hádáno mezi Lutherskými a těmi, kteří vidouce, kterak děkan Kubín vyhazuje ornáty, roku 1611 v ráz poznali se býti kališníky a ne Lutherány či dokonce Kalviny; byly tedy pro ornáty hádky a nadávky. Podobojí chodili raději do Ovčár, kdež protestantský farář Rauner po kališnicku v ornátě sloužil, zač mu kolínští žáci, zajisté návodem učitelův a děkana, lípali na faru posměšné cedule.[1]) V Kutné Hoře rušil se pokoj po majestátě, na chvíli nastalý, rozkazem katolického úředníka zemského; chtěltě v Hoře r. 1613 zastaviti mincmistr Vilém Vřesovec slavnost, kterou horníci konávali rok co rok na památku těch Husitů, které předkové jejich vmetali r. 1419 do šachet.[2]) Ale vida zjitření a pohnutí, mincmistr zanechal svého pokusu. Nápodobným úmyslem Pražanům z královské kanceláře přikázáno i po majestátě, aby konali processí křížová i Božího těla, až r. 1613 defensoři ujali se svých souvěrcův a processí zapověděli. Administrátor, aby vyhověl na dvě strany, vyslal tři kněze své s písařem konsistorním mistrem Janem Tetaurem k městské radě s oznámením, že pro zápověď defensorů nebude kněžstvo konati processí křížovou z Týna k sv. Pavlu, jakž obyčej býval, ale při školách a osadách že nařídí, aby žákovstvo s lidem obecným processí konalo přece.[3]) Nicméně processí z komory královy i od císařského rychtáře nařizována vždy zase, a r. 1615 dokonce též cechmistři řemesla kožišnického dostali se do šatlavy „pro nevolnost", že nešli na processí. Marně se vymlouvali, že od stavů „to obmezeno jest, aby mohli jíti neb nejíti".[4])

A zač taková processí stála, když je kazili protestanté! Kterak si vedli při nenáviděném processí, toho doklady víme z této doby odleckud. V Tachově skoro již jen křižovnická fara byla katolická, ostatek vše bylo kalvinské; farář Söldner vzkazuje arcibiskupovi r. 1614, že jsou protestanté zdejší po majestátě daleko smělejší než dřív, teď prý si i kostel postavili;[5]) když konal processí Božího těla, prý žádný měšťan nepostavil májů k dveřím, cechy sic přišly, ale mimo ševce, kteří se přidali zřejmě k predikantovi protestantskému, potom k processí v ochtáb, nešlo už řemeslo žádné, a všude byl smích.[6]) Farář Zigl v Sadské žaluje na své osadníky, že mu chtějí kříž s ornátu spárati, aby nebyl mnišský, nýbrž podobojí, a když ondy šel s processí, utekli všickni, a purkmistr Sokol hlasně volal, aby ho čert se vším vzal.[7])

---

[1]) Vávra. Kolín. I. 169.
[2]) Zmiňuje se o tom Beckovský. Poselkyně. II. 60.
[3]) Arch. praž. č. 1291. 350.
[4]) Arch. praž. cod. č. 1292. 58.
[5]) Registrata IV. arch. arcib. Opis v zemsk. 1614.
[6]) Recepta arch. arcib. Opis v zemsk. 1614.
[7]) Arch. zemsk. Opisy z arch. 1614.

Oživená a rostoucí nenávist strany protestantské proti katolíkům jevila se násilnostmi, k nimž zvláště lid pražský byl ochoten a nakloněn. Ani bychom se tuze nezastavovali nad tím, že r. 1611 za vpádu pasovského pražská lůza vybíjela kláštery a ctihodného staříčkého děkana Vyšehradského až skoro do smrti utloukla;[1]) domluvnější jest, že v Pražských městech mniši do postranních ulic nebo za šera ani v klidnější době vůbec se nesměli odvažovati, ačkoli vyznati jest, že slušné obecenstvo se mnicha zastalo a bíti bránilo. Roku 1613 na příklad kterýs den šli dva mniši klidně Platnéřskou ulicí. V tom vyřítí se na ně dva tesařští tovaryši, a již jeden z nich, kazatel od sv. Maří, sražen na zem; druhý „maje kamennou flaši okolo ruky zatočenou“ bránil se tou flaší. Ale neurvalci popadli i toho německého mnicha, porazili ho, ten je strhl k sobě a tak se váleli v blátě v strouze, až lidé je rozundali, a mnichům k pokojnému odchodu pomohli.[2])

Někdy také studenti kollejí pražských v podvečer dávali se do praček s mnichy, mimo kollejní dům tiše kráčejícími. Přihodil-li se k tomu katolický student, byla z takové příhody bitva mezi studenty, jako se téhož r. 1613 přihodilo dvěma dominikánům z kláštera sv. Anežky u kolleje Andělské.[3]) Tenkrát arcibiskup místodržícím hořce na to toužil,[4]) že takové útoky dělají nejen lidé sprostí, než i rytířští, na příklad roku minulého Audrcký Adam v městě Mostě hnal se s koněm po františkánovi na trhu volaje, „ty sakr... šelmo mnišská, co tu děláš?“

Kdo vylíčí a vyčte, kolik v té době hanlivých písní strana proti straně psala, tiskla, zpívala, lípala na zdi, na fary, na kostely, na domy protivníkův. Roku 1615 vylezl v Praze Václav Bílek jinak Koza až i na věž kostela sv. Jiljí v Praze, odkudž vystrčil nějaké postávníky na potupu katolického náboženství.[5]) Jak byla nenávist k věci katolické i v lidu venkovském zakořeněna, jak i v nejodlehlejší vsi lidé byli pobouřeni za oněch časů, toho příklad Živohoštští. Roku 1612 přivedl jejich farář Matěj Poličanský do kostela kněze katolického Urbana, aby se do chrámku jen podíval — a vesničané způsobili tak vzteklé povstání, že domácí i cizí kněz jen s těží vyvázli zdrávi.[6]) Z toho samo plyne, kteraké výjevy zlostné sbíhaly se tu, kde vesničanům anebo maloměšťanům vnucen kněz arcibiskupský. Farářové ve Velimi, v Předhradí, v Čiňovsi, v Kostomlatech roku 1611 žalují arcibiskupovi kromě jiných věcí, že jim osadní nadávají vlků, kde služby boží

[1]) Ruffer. Vyšehrad. 292.
[2]) Arch. praž. č. 1068. 43.
[3]) Emanata arch. arcib. Opis v zemsk. 1613
[4]) Tamže, list německý arcibiskupův.
[5]) Arch. praž. č. 1292. 299
[6]) Parochial. v arch arcib. Opis v zemsk. 1612

mají konati, krmí dobytek, víno že jim vnucují k službám božím zkažené nebo pálené, a to vse na potupu římské církve.[1])

Obhlédnem-li v prvých létech po majestátě stav náboženský co do držení míst, pozorujeme dle arcibiskupských zpráv visitačních, že i v tomto čase nejceleji v Čechách pohromadě jsou katolíci na jihu, kde náleží největší zásluha o ně klášterníkům cisterciátským a Jesuitům. Ale ani tu bez jinověrců nebyli! Na Krumlově vždy bylo protestantů dost.[2]) Čarou rovnou od Prachatic k Jindřichovu Hradci byli katolíci velmi prořídlí. Počátečtí jsou v těch místech poslední, kteří berou od Jesuitů z Hradce, jakožto od svých kollatorů, kněze farního.[3]) Jináče většina tu byla jinověrců po celém tom pruhu, město Budějovice a Třeboň vyjímajíc. Za to od Počátek na severozápad a severovýchod vše bylo jen protestantské. Od Prachatic podél šumavské hranice zemské řídnou katolíci, až v Chebště skoro dočista zmizí. O děkanu tachovském, Söldnerovi, z řádu křižovníků s červenou hvězdou, dí zpráva visitační, že ctnostmi zdobeny a že spravuje 13 far; tu tedy, co katolictva zbývalo, křižovníci udrželi sami, sám Tachov bylo město kalvinské většinou; v Čečovicích prý překáží katolictvu Vilím z Lobkovic; také „kacíř největší“ Guttenštejn by překážel na svých zdejších kollaturách, ale dle visitační zprávy nemůže, poněvadž spolukollatoři jeho jsou urození a mocní katolíci. Některé fary arciděkanatu Tynského jsou prý bez kněze, na příklad Krčákov (Křakov) a Rokošín; jinde, na příklad v Hradci, Merklíně, Staňkově, Semňovicích (Semněvice), Ščitarech (Štitary), Blížive (Blížejov) jsou kněží nedostatečni, o některém dokonce dí zpráva, že je „homo rudis et idiota“.[4])

Arciděkanát plzeňský byl protestanty silně propletený. Spolehliví kněží katoličtí byli dle zprávy arciděkana plzeňského Jana Skulteta r. 1612 jen na faře v Staré Plzni, v Chvalenicích, v Liticích, v Dobřanech a ve Vejprnici. O knězi v Sekyřanech Táhlovi nevěděl nic jistého, tři faráře: jesenického, kozolupského a lišťanského hanél a čtrnácte farářů přímo prohlásil za správce nevěrné (pseudoministri), v dekanátě Rokycanském haněl faráře v Stupne, v Drahňově (Drahnoviensis); Nicolaides v Radnici prý od církve odpadl, ale zase se vrátil; sedmnáct ostatních far dílem v opuštěnosti hynou. Rokycany byly již v předešlých časech protestantské a do r. 1617 klonily se ke kalvínství.[5])

V dekanátě klatovském chválí se za upřímného katolíka farář v Blovicích (Methaneus) a pouze ještě tři jiní; v Žďáře sic augu-

[1]) Arch. zem. Opisy z arcib. Též Zoubek v Č. Č. Mus. 1878. 51.
[2]) Arch. arcib. Miscell III. 1617. Opis v zemsk.
[3]) Arch. zem. Opis z arcib. 1617.
[4]) Arch. zemsk. Opisy z arcib. 1613.
[5]) Žaluje r. 1617 farář Jan Bireš purkmistrovi, že nový katechism se zavádí. Arch. zemsk. Opisy z arcib. 1617.

stinian, ale nehodný, v Čížkově Daniel Malessius je odpadlík, v Němčicích nehodný křižovník, v Přeštici podobný, v Prusinách ženatý, v Strážově též takový. O čtyřech neví nic jistého; z ostatních 11 far některé zašly, některé jsou obsazeny protestanty. Ztrátu fary ve Švihově nesl nade všecky jiné arciděkan nejtíže. Byla přičiněním jeho dlouho katolická, ale katolicky pan Hynek Černín na radu své manželky, „která již s mlékem mateřským vpíjela do sebe kacířstvo“, usadil sem Michala, z kláštera sv. Tomáše odpadlíka, a ten škodí a pohoršuje.[1])

Pohříchu z jiných pošumavských končin, do nichž se obyčejně klade síla tehdejšího katolictví, nemáme tak zevrubných zpráv. Z toho, co jsme uvedli z Plzeňska, z Klatovska a z Horšovotýnska, patrno, že v dotčených okrscích stála katolická věc na takové míře, že s ní nemohli vůdcové strany nikterak býti spokojeni.

Severní Čechy byly protestantské vesměs. Ale při jižní hranici tohoto širokého pruhu lze tu a tam pozorovati katolický pokrok. Na příklad v Třebenicích žádá r. 1614 farář Ratzingerus arcibiskupa o dovolení „absolvendi a haeresi“, tedy odpadávali protestanté.[2]) Nutil je tu „neobyčejným vězením, bitím a nesnesitedlnými pokutami“ svrchu řečený Jakub z Tepence, úředník abatyše sv.-Jirské.[3])

V středních částech naší vlasti bylo držení náboženských stran velmi zmateno a nejisto; katolíci jsou tu celkem řídcí, někde — tak zdá se — byl katolíkem jen farář, posluchačům vnucený, posluchači byli smyslu jiného; jinde zase drží se katolíci, byť počtem nevalným, přece houževnatě. Děkan podbrdský Kemp dávaje r. 1613 arcibiskupovi zprávu o své visitaci, dí, že v Žebráce farář Rytíř je víc kacíř než katolík — a že měšťané žebráčtí byli Kalvíni řečeno svrchu — katolických lidí na Žebráce dle zprávy Kempovy hrstečka; ve Zdicích drželi katolického faráře Smečanský a Vilím mladší z Lobkovic, nehodného odtud vyhnavše; v Bezdědicích a v Praskolesích seděli na faře dobří katolíci (Columbus a Lodereker); ale v Dlouhém Újezdě Jan Machacius a Čermák na Zbirově tak si vedli, že „kacíři se posmívali“.[4]) Podotknouti jest stran Zbirovska, dokud tu vládli katoličtí Lobkovicové, že odháněli protestantstvo ovšem, seč byli; po r. 1594 ujala zboží králova komora,[5]) a katolictví ztrácelo tu rychle svoji půdu.

Z okresu kouřimského zpráva o stavu katolictva roku 1613 poskytuje pestrý obraz tehdejších zmatených a neutěšených poměrů. V Brandýse seděl sic kněz arcibiskupem vnucený, ale zpráva o něm prozrazuje, že je ženat a zpověď odbývá po houfích. Co

[1]) Arch. zem. Opis z arcib. Miscell. Varia. 1612.
[2]) Arch. zemsk. Opis z arcib. 1614.
[3]) Allegata k Apologii II.
[4]) Parochial. v arch. arcib. Opisy v zemsk. 1613.
[5]) Drachovský, Obrazy Zbirovské 76.

tedy platno úsilí a násilí arcibiskupovo? V Kostelci byl kněz Lovčanus, jenž utekl z Uher, a zprávy dí, že je haereticissimus homo, největší kacíř. V Svémyslicích, v Chotětově a v Čelakovicích byli kněží, od katolických daleko se lišící. Chodili bez kleriky, sloužili u oltáře nesprávně, podávali bez zpovědi. A to všecko byly fary císařského panství Brandýsského, jež arcibiskup od císaře získal a reformoval! Jen dvě fary na Brandejště, Předměřická a Drevčická (Drevecensis), byly osazeny dobrými katolíky, z nichž jeden, Chytropaeus dle zprávy byl hluchý a druhý, Niger, byl z míry lakomý stařec. Že ti nedovedli provésti reformaci zdejší podle přání arcibiskupova, toho bez ublížení pravdě lze domnívati se.

Na Mělnicku byly tři fary; na jedné, ve Vysoké, byl kněz Jelínek, jenž si vedl tak, že visitator nevěděl, je-li katolík nebo protestant; ve Vtelně byl pastor protestantský s ženou a dětmi, v Štětí pastor starý a slepý; místo něho podával svátost učitel. Na panství Benátském obě fary udány za haeretické; benátský farář Hansburský dokonce držel s „Pikarty“ (Bratry). Na panství Lysském jedna fara protestantská, druhá nejistá. V Lysé samé byl tím časem kněz Locika, o němž dává zprávu visitator, že má nestydatou ženu, že slouží bez ornátu a že se směje „nejsvětějšímu papeži“. V Kostomlatech sic kněz ženatý, ale prý vede si v kostele po katolicku. Bezpochyby si po katolicku vedl jen u přítomnosti visitatorovy a ze strachu arcibiskupského.

V Poděbradsku, kdež arcibiskup vyhnal protestantské kněze, vypadala roku 1613 reformace jeho na sedmi farách divně: Poděbradský kněz Kocián ženat; osada skoro všecka protestantská; v Libici kněz Gsel ženatý, „Husovi nakloněný“, bez zpovědi podávající; v Čenovsi (nyn. Činěves) ženatý kněz, ale prý vedl si po katolicku, podobný ve Velimi; v Předhradí kněz Stodůlka, protestant, má na faře hospodu; v Sadské Zygl je kněz ženatý a zpívá všecko po česku — tedy protestant; též takový je kněz Pedelii ve Vrbici. Z pěti far panství Chlumeckého udává zpráva jen jednu za věrně katolickou. Žiželická byla na ten čas bez kněze.

Na Kolínsku byly čtyři fary bez faráře; v Ovčárech byl kněz Jacobides největší kacíř, žena jeho pyšná, „prostituta“. Na panství Malešovském v Bikáni farářoval dle zprávy visitační kněz odpadlík (apostata); v sousední kollatuře Kolovratské byl v Nebuželi katolický kněz, v Janovičkách Jesuita; v Kněžici, na kollatuře Valdštýnské, faroval kacíř.[1]) Rozumí se, kde uveden farář katolický, že tím nelze ještě osadu klásti za katolickou; nedovedltě arcibiskup, jsa postulovaný velmistr řádu křižovnického, ani v křižovnické

---

[1]) Arch. zemsk. Opisy z arcib. 1613. Zpráva děkana Tobiáše Cocia, faráře v Nehvizdech.

osadě své v Tursku zabrániti, aby sedláci neběhali za Kalvinem do Libčic.[1])

Přidáme-li k těmto visitačním zprávám, že z padesáti královských měst v Čechách jen dvě byla katolická, Plzeň, Budějovice, čtyři míchaná, ale o většině protestantské (Ústí, Kadaň, Most a Pražská města), pochopíme, že asi neměli pravdu, kdož se v Římě chlubili, že již čtvrtý díl království vyzískali k poslušenství papežovu,[2]) spíš uvěříme slovu, svrchu uvedenému, že na jednoho katolíka v Čechách tehdáž připadalo 30 protestantův, aniž se tuze zastavujeme nad slovem Komenského, jenž dí, že v čas udělení majestátu „sotva stý zbyval, kdo by učení evangelického nevyznával".[3]) Byl přes všecko reformační úsilí katolické výsledek úhrnem malý, tím větší však hněv protestantů, kteří popírali katolické straně práva vůbec reformovati, neřkuli reformovati násilím.

Na Moravu tlačily se protestantské snahy nejvíc se strany Uherské. Jim čeliti se snažil kardinál František z Ditrichštejna, biskup v Olomouci, řídě se radami vídeňského biskupa Klesla a náčelníků katolických v Praze. Roku 1608 dovedl toho, že byli v Brně a v Olomouci na radě již jen katolíci, kteří nelenili na protestanty tisknouti, jak jen mohouce. Také získal biskup některé panské kollatury a po příkladě Loheliově jal se provozati násilnou reformaci. Poddaní jsou vyháněni, protestantské pohřby kaženy stejně jako v Čechách. Když táhl Matiáš proti bratrovi, shodli se stavové uherští, rakouští a moravští, stojíce při Matiáši, že společně vydobudou sobě svobody náboženské. Ditrichštejn překážel vší mocí, ale aspoň stran pohřbu slibovál, že vymůže dovolení od papeže.

Moravští protestanté byli proti českým v zápase svém o to slabší, že Bratří se s nimi při jednání o majestát nespojili tou měrou jako stalo se v Čechách. Bratří měli pod svými pány svobody dosti, a jsouce kalvinismu nakloněni, nestáli o spojení s Lutherskými. Moravané majestátu si nedobyli tím řádem jako Čechové, ale do sněmu roku 1608 si článek o svobodě vstavili; roku 1609 přiřekl jim Matiáš, že v náboženství může býti „kdo chce a jak chce". Tenkrát zpívalo kněžstvo nekatolické „Bohu na poděkování Te Deum laudamus".[4]) Stavové moravští celkem požívali svobody dle Slavatovy zprávy tou měrou, že „v některých městech panských přes dvanáctera i víceji rozličných náboženství učitelové a posluchači se nacházeli".[5])

[1]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1614. Žaluje Jan Coccinus Hradecký, farář v Ouněticích, na ně.
[2]) Skála Histor. II. 11
[3]) Commenium VI. 75.
[4]) Paměti Urbanida z Rohatce v Kameníčkových Pramenech k vpadům Bočkajovců. 242.
[5]) Slavata, Paměti. II. 251

Katolická reformace biskupa Ditrichštejna provozována větším dílem v královských městech a na panstvích katolických vrchností. V městech smívali urození v době sněmovní soukromé bohoslužby protestantské vykonávati; teď některým vzaty městské domy, když se toho opovážili; tím hruběji teď měšťané, kteří si zosobili totéž právo, stěžováni od katolických konšelů. Asi pronikavě bolel a dráždil posměch katolíků, když protestanté své mrtvé daleko z města musili vynášeti a pochovávati, aniž měli jistotu, že jich zesnulí v hrobě tiše spočinou: bývalatě „častokrát těla mrtvá posměšným způsobem zase z hrobu vykopána a zavržena, ješto nepřátelům Kristového jména, také nerozumným živočichům, psům a koním mnohem raději než nám křesťanům toho dopřejí a když se ti do země jednou zakopají odtud jich zase nevykopávají". Také dráždilo, že při jednáních právních jsou nuceni přísahy konati slovy sobě nepříjemnými, že o processích puzeni jsou nésti praporce, a kdo se vyhnul, že byl bit od biřice i vězněn. Katolická reforma Ditrichštejnova byla tou měrou vynalézavá, že zavíráno nejedno město záhy večer v sobotu a otevíráno pozdě v neděli jen na ten konec, aby protestanté v neděli nemohli z bran městských vycházeti ven do vsí k bohoslužbě. Reformátoři nepřestávali na tom, že člověka jiné víry přihnali do chrámu katolického, oni ho nutili, aby klekal a nosil pytlík po kostele k vybírání almužny, což ovšem byla katolíkům veselá podívaná. Přišla-li protestantská vdova prosit na radní dům, aby páni dovolili jí provdati se, nedovolovali, leč se vzdala svého náboženství!

Na panstvích provozována reformací o to krutěji, čím méně ceněn sedlák nežli měšťan. Lid sedlský byl mrskán pro víru; kněží jeho honěni, kamenováni, při honbě jim přes cestu přetahována tenata, do nichž lapáni a tak spolu s lidem všelijak týráni. Zároveň chodili Jesuité kázat po kraji a do hor. Z jejich zpráv vysvítá, že lid v odlehlých krajích o náboženství věděl pramálo. Byl to následek náboženské anarchie moravské.[1])

Z katolických kněží, kteří na Moravě v této reformaci utiskováním jinověrců se proslavili, nejpověstnějším stal se děkan v Uherském Hradišti, Kulíšek. Jeho jméno zůstalo po tu chvíli příslovím: na oko sladký, skutkem nelidský muž. Při bouři roku 1618 utekl, aby nevzal úraz rozlíceným lidem, po katolickém vítězství se vrátil a strašlivě se mstil.[2])

V Čechách rychle spěly věci k smutnému konci. Na generálném sněmě v Praze roku 1615 toužili protestanté všech zemí koruny české na útisky, jež se jim dějí proti svobodám, ale sotva sněm skonán, místodržící učinili v katolické reformě v Čechách kroky

---

[1]) Evangelitských stavů markr. morav. obtížnosti. 1618. Tisk v mus. O všem tom Chlumecký; Zierotin. I. 511—528. a j. Kameníček v Sborník. Historic. I. 140—153.

[2]) Rybička Č. Č. Mus. 1868. 255.

nové. Slavata jakožto president komory vyměnil na císařských panstvích mírné hejtmany lidmi ráznými, reformaci katolické vroucně oddanými a r. 1616 vydán rozkaz, aby lidé na královských statcích přijali katolickou víru nebo odstěhovali se. Rozkaz ten vydán nikoli všeobecně, neboť byl strach z bouře zoufalé, rozkaz vydán jen tu a tam. Dostalo se ho na příklad protestantům v Krumlově,[1]) na Mělníce, v Mostě.[2]) Podkomoří, novými rozkazy jsa puzen, snažil se, aby ke konšelské správě královských obcí jmenováni byli horliví katolíci nebo aspoň nerozhodní protestanté. Katoličtí sousedé teď patrně nabývají v obcích, kde dosavad jakoby z milosti byli trpíni, až i předního postavení, a brzy jest patrno, že některé rady městské začínají se odkloňovati od věci protestantské. Kromě Litoměřic a Hory zvláště to znáti na radě Staroměstské, v níž sedělo již kolik katolíků, protestantům překážejících.

Již také pozorovati, že na císařských panstvích, jichž kollatura náležela arcibiskupovi, snažili se farářové, pro reformaci katolickou sem dosazení, vhod býti duchovní své vrchnosti daleko úsilněji než prve. Děkan pardubický líčí roku 1617 arcibiskupovi, kterak nalel kostel po předchůdcích svých protestantských; zdi prý jsou černy, obrazu ni jediného nikde, ornátů není, žaltář ve Vittenberce tištěný, chce asi 100 tolarů na spravení těch věcí, ale nejprv aby bylo šest konšelů, mezi nimiž primator Týnecký, z rady mocně vystrčeno, poněvadž jsou kacíři a utíkají z kostela, když kropí svěcenou vodou.[3]) Rozumí se, že arcibiskup hned učinil kroky, aby konšelé byli vystrčeni.

Stejně oznamuje Viktorinus Sekera, děkan v Poděbradech, kolik kacířů sedí v radě městské, primas Rerich že jest Pikart, též takový Dasippus, písař; spolu posílá na cedulce jména katolických lidí s prosbou, aby byli mocně dosazeni místo kacířů.[4]) Na Brandejště pomáhal arcibiskupovi hejtman Zeller. Kde kterého kněze podezřelého popadl, stížil ho vazbou nebo ho poslal arcibiskupovi do Prahy. Roku 1617 píše mrzutě, že mu dva kněží, které měl odeslati, utekli; při tom prosí, aby sem byli dosazeni ke správě duchovní Jesuité pro jich vzorný život.[5]) Týž hejtman těžce stíhal Kostelecké nad Labem. Oni buď z bláhovosti buď ze smělosti psali arcibiskupovi, aby k nim dosadil kněze „podobojího“.

[1]) 20. února 1617 arciděkan krumlovský Clemens (Kliment) arcibiskupovi dává zprávu, kterak nutí poddané haeretiky přijímati pod jednou, a kteří se vzpírají, kterak je nutí vystěhovati se. Miscell III. v arch. arcib. Opis. v zemsk. 1617. List podobný čte se též v Allegat. k Apologii II.

[2]) Katolický spisovatel a kněz Cori ve svém dějep. Brüx (217 líčí útisk protestantů od primatora a rychtáře, kteréž zove servilnými stranníky, a odsuzuje jich příkrost proti jinověrcům.

[3]) Recepta arch. arcib. Opisy v zemsk

[4] Tamže Recepta 1618.

[5]) Recepta. Tamže. 1617.

prý aby mohli zůstati tak, „jak v tom zrozeni jsme".[1]) Hejtman proto dal sebrati všecku radu městskou a držel ji u vazbě za tři dni a noci, aby obvykli katolickému faráři arcibiskupskému.[2]) Kdekoli na panstvích císařských osmělil se arcibiskupský farář, aby lépe obstál mezi lidem, učiniti nějaký ústupek, zle bylo, byl trestán. Na příklad farář ve Zbirově Šimon Čermák Litoměřický roku 1617 zavřen u arcibiskupa, že podával bez zpovědi; k přijímání svátosti pod jednou přiměl zdejší lidi, k zpovědi nedovedl jich přinutiti. Prose arcibiskupa za milost, vězněný kněz psal, že k své činnosti reformační nemá po ruce ramena světského, které by dostatečně nutilo lid, jenž dělá co chce, při tom nenávidě katolíky až do zabití.[3])

Zle vedlo se v oněch časech na komorním statku Křivoklátském. Arcibiskup tu podniknouti dal r. 1617 přísnou visitaci; v Unhošti, kdež podle zprávy visitatora nebylo ani jediného katolíka, sbírány kacířské knihy, z nichž některé posílány do Prahy, jiné hned upalovány.[4]) Farář unhoštský Matheides vyzdvižen a v arcibiskupské vězení zavřen. Unhoštští prosí, aby jim byl zachován aspoň do té doby, než splatí své dluhy, které tu zdělal. Než hejtman Křivoklátský Tiburcí Čejka z Olbramovic, jednaje po úmyslu arcibiskupovu, faru násilně vyklidil, kuchařku Koudelkovou přinutil k těžkému zápisu do knih městských. Unhoštští prosili, aby tedy zůstali raději bez kněze, prý z desátku ušetřeného spraví si kostel.[5]) Ale arcibiskup i jeho světské rameno, hejtman křivoklátský, již rozuměli takové prosbě a bez meškání hledali kněze katolického pro osadu, kde nebylo ani jednoho katolíka.

S farářem Heřmánkem v Kněževsi, jejž z rozkazu arcibiskupova chtěl hejtman vyzdvihnouti i s manželkou, bylo svésti tuhý boj. Farář sliboval, že dostaví se do konsistoře sám, toliko aby se mu taková potupa nestala; klekl na kolena a mávaje šavlí, velikou přísahou se zavazoval, nežli by si dal odníti ženu, že raději si hlavu dá stíti. Vyslaní hejtmanovi, bojíce se, aby „nebyl ve farním domě spáchán mord", odešli s nepořízenou; při druhé však návštěvě násilím pořídili vše.

Nejhůř zvedlo se Strašeckým, poněvadž vzdorovali arcibiskupovi nejtužeji. Komora císařská, když dosadili o své ujmě protestantského kněze, pobrala a zrušila vzdorným měšťanům všecka privilegia, a když zbrojnou mocí hejtmanovou přinuceni byli náčelní protestanté ze Strašecího se vystěhovati, Strašečtí zmírnili se tou měrou, že prosili roku 1616 arcibiskupa za přímluvu při

---

[1]) Arch. arcib. Opis v zemsk. Parochialia. 1617.
[2]) Tamže. Recepta. 1617.
[3]) Tamže. Parochial. 1617.
[4]) Arch. zemsk. Opisy z arcib. 1616
[5]) Tamže. Parochialia. 1616. Táž prosba z Lysé; tamtéž

komoře, aby jim odpustila; prý ujali prve „kollaturu z pouhé hlouposti a nerozumu“; spolu slibovali, že ochotně přijmou arcibiskupského kněze, jejž byli vyhnali,[1]) když jim byl tolik nadával a kalich na oltáři vymazal.[2]) Přijali ho a nad to několik set zaplatiti jemu byli přinuceni za škody a žalobné pojezdy jeho do Prahy.[3])

Roku následujícího došlo pravomocí arcibiskupskou v Hrobech k tomu, že kostel protestantský násilně zbořen. Sousedé Hrobští o překot nuceni jsou k víře katolické od faráře Jana Šlechty, arcibiskupem jim dosazeného. Míval Šlechta krátké řízení: starému učiteli zdejšímu poručil, aby za čtrnácte dní stal se katolíkem; když se nestalo, vyhnal ho ze školy, a arcibiskup hned poslal jiného.[4]) Také na druhé straně Čech v Broumově dospěla reformace opatova k tomu, že protestantům kostel zavřen, zapečetěn,[5]) a přední osoby broumovské, jež nechtěly klíčů vydati, zavezeny na Bílou věž do Prahy.

Stržení hrobského kostela a spečetění broumovského vykládají protestantští historikové souvěcí za hlavní původ a podpal bouřlivých událostí let následujících. Byly to sic příhody lokální, ale protestantští kněží po všem království uměli jich využitkovati v spisích i na kazatelnicích na větší vzbuzení nenávisti k církvi katolické. Někteří z nejvyšších úředníků zemských roku 1617 přimlouvajíce se za Broumovské a Hrobské, vykládají císaři obšírne, kterak těmi skutky rušen majestát; při tom také ujímají se tíž nejvyšší úředníci poddaných císařských vůbec proti arcibiskupské reformaci, řkouce: „Fary, kostely a školy, jichž od paměti lidské v držení byli, jim se odjímají a k tomu ještě peněžité pokuty od hejtmanů ukládají se těm, kdožby se k jinému knězi než k tomu, který jest od pana arcibiskupa dosazen, utíkal;“ prý sic dal císař roku 1612 kollatury arcibiskupovi, ale s podmínkou, aby „zůstaly, jak při sněmě r. 1609 zastiženy byly“.[6])

Ale všecky prosby, výklady a nářky byly marny; stran Broumovských a Hrobských vydal císař téhož roku 1617 stavům protestantským resolucí nepříznivou.

Že podle arcibiskupa a opata Broumovského i na statcích katolických náčelníků v reformací se pokračovalo během prudším, toť jisto; drželiť se tou příčinou i katoličtí páni velmi ochotně

[1]) Arch. arcib. Opisy v zemsk. Parochialia. 1616.
[2]) Druhá Apologie.
[3]) Skala Histor. I. 361.
[4]) Correspond v arch. arcib. Opis v zemsk. 1618.
[5]) P. Wintera v Mittheil. XXXII. 26. tvrdí, že opat nedal kostela zavříti. Zavřen prý byl teprv r. 1622. Ale víme, kterak místodržící právě na tom zakládali jistý škodný plán proti defensorům, poněvadž doufali, že defensoři navedou Broumovské, aby strhli císařské pečeti s chrámu. Skála. Hist. II 13.
[6]) Listiny třeboňské v arch. zemsk. Opis.

protestantské zásady augšpurské, cujus regio, ejus religio. Na Slansku pod Bořitou z Martinic neunavně činný byl Ctibor Kotva. Chodě po kraji stíhal protestanty a pálil knihy. V Sazometnou středu roku 1615 v Knčževsi z kostela vybral dvacet dvě knihy a na Smečně je potom v Bílou sobotu spálil veřejně.[1]) Ústně i písmem tepal jinověrce, zvláště bratrskou Jednotu, proti níž napsal „Mumraj“, polemiku nikoli bez nadávek. Mluví v ní „o tlamě jejich nevymyté, smrdutými klamy naplněné“, nebo: „Měli by vás řezníci na kůži vzíti a čistě opáliti;“ nebo: „Vecpá se vám ten sukovatý klam do hrdla, že se z něho dokad živi nevykašlete!“ Bratří nadávkou spláceli, vyslovivše o knize, že jest „všecka tak lehkými slovy naplněna, že by dosti bylo, aby nercili kněz, ale stupka nějaký autorem jí byl“. „Je to obraz“ — dle slov klidného posuzovatele[2]) — „jaké výše dostoupila rozhořčenost a nesnášenlivost mezi náboženskými stranami oněch dob, když i muž tak vysoce postavený a vzdělaný způsobem nedůstojným dotírá na jinověrce.“ Povědomo, že týž Ctibor Kotva r. 1617 pro tyto své skutky reformační povýšen za kanovníka na hradě Pražském.

Na panství Slavatově[3]) v Hradci vyvinula se do té doby reformace katolická tou měrou, že přes tu chvíli bylo čekati zoufalou bouři protestantův. Roku 1616 nařídil Slavata, aby na panství jeho přijímána byla svátost jen pod jednou, a v stav manželský aby nevstupoval, kdo nezřekl se kalicha.[4]) Toť přece útisk, a proto malou nese platnost katolických konšelů hradeckých list z r. 1618, jejž si Slavata na svou očistu vepsal v Paměti, že pán nikoho neutiskal, zvláště že pro víru nebyl nikdo nucen vystěhovati se z města.[5]) Jest zajímavý obraz tehdejších poměrů, když si dá 6. února r. 1618 Slavata svolati veškeru obec Hradce Jindřichova na zámek a tu má k zatvrzelým protestantům velmi obšírné promluvení o svátosti oltářní, vykládá její význam a smysl slov Kristových a dovozuje, že církev nikdy nezlehčovala „katolického přijímání pod obojí“, ale způsob přijímání že zanechán v rukou církve, a ta že klade svátost pod jednou za lepší.[6]) K theologickým výkladům přidal pán obšírnou historii „scestného náboženství podobojích“. Což divno a nynějším časům nepochopitelno, zříti světského pána, an káže jako kněz a theologus protestantům víru katolickou!

V Praze zatím zase některé nové kusy sběhly se na úkor a zlost protestantův. Opat broumovský Selender vyhlédl si r. 1616

---

[1]) V Allegatech k II. Apol. Též v Šubert. Apolog. II. 177.
[2]) Riss v Č. Č. Mus. 1880. 475.
[3]) Známo, že zdědila panství hradecké vlastně Lucie Otilie, manželka Slavatova.
[4]) Slavata. Paměti II. 138. Hrubý. Řečice. 79.
[5]) Arch. zemsk. Opisy listin hradeck. 1618. Též v Pamět. Slavat. II. 140.
[6]) Paměti Slavatovy. II. 149.

podskalské sousedy k své reformaci. Navedl kněze Adama Bavorovského, benediktina rajhradského, jenž držel místo opatské v opuštěném klášteře Slovanském v Praze, aby vezma energicky kollaturu v Podskalí k sobě, dosadil sem kněze katolického. Adam Bavorovský, uposlechnuv, napsal plavcům podskalským „z plného konventa“, v němž měl na ten čas jediného spolubratra,[1]) list, že ujímá jich kostel. Však Podskalští bránili se nejprv listem dosti jízlivým, píšíce opatovi: „Kterak ste se tak snadno k takovému bezpotřebnému psaní namluviti dáti a mezi sebou v plném konventu o věc cizí zavírati ráčili!“ Dále mu oznamují, že žádného opata nad sebou neuznávali a neuznají, náboženství své že budou provozovati vždycky; jsouce chudého záduší, prý sic kněze nemají, ale vždy si z jiných osad kněze podobojího zvou; prý se drží majestátu, dle něhož utiskováni býti nemají, a poněvadž toho úmyslu jsou ani opata ani jiného katolického kněze do kostela nepustiti, napomínají, aby benediktini žili s Podskalskými v pokoji, v sousedské svornosti a v lásce křesťanské.[2]) Broumovský opat, dověděv se o tom vzdoru, pracoval proti Podskalským v kanceláři královské tak, že byl o tu věc volán primas novoměstský před pány místodržící, však naposled necháni Podskalští, jakožto lid tuze nepoddajný, při pokoji.

S větším úspěchem vydařila se týmž pánům na pobídnutí arcibiskupovo snaha zbaviti protestanty v Praze jmění zádušního při chrámech; císařští rychtářové, obdrževše novou instrukci,[3]) měli všelijak překážeti osadním a v počtech je hlídati a nadace co možná sbírati pro stranu katolickou s tím důvodem, že záduší a jejich nadání založena jsou před husitskými vojnami od katolíků pro katolíky. Tento čin uznává se právem za násilí protestantům zdělané,[4]) neboť byla jím rušena držba roku 1609 za normálnou uznaná. Osadní se bránili, vyčítajíce katolíkům, že se jim do jejich věcí netrou nikdy, a že kollatury i záduší dána jim od králův, a posléze i od císaře Matiáše že jsou jim potvrzena.

Jiný krok proti protestantům učinila královská kancelář tím, že vzala na sebe censuru tiskovou, která byla r. 1609 defensorům poddána;[5]) při tom přísně zakázáno písně a noviny zpívati po ulicích, což dosavad byl zvyk příliš obyčejný. Když roku 1617 jednáno na sněmě o přijetí Ferdinanda za krále českého a navrhl písař novoměstský mistr Kochan a primas žatecký Hošťálek jménem stavu městského, aby král prve stvrdil majestát na svobodu náboženství, ihned složeni jsou od podkomořího Točníka oba se svých úřadův a na jich místa dosazeni pak katolíci bez

---

[1]) Eckert. Posvátná místa. 197.
[2]) Arch. praž. Listina č. 1148.
[3]) Skála Hist. II. 78. II. Apologie.
[4]) Tak soudí Gindely. Povstání. II. 202.
[5]) Apolog. II.

vůle obcí.[1]) Těmi a podobnými kroky přímo hnáni byli protestanté ke krokům zoufalým. Týž podkomoří Točník hned potom, když v Litoměřicích nechtěla rada v měšťany přijmouti dva výtržné katolíky, svolal radu na děkanství, nadal jí „troupů a uvozhřenců", dva měšťany, mezi nimiž výtečný historik Pavel Stránský, dal s písařem městským do vazby, čímž k své vůli radu i obec donutil.[2])

V tom koncem roku 1617 rozhlásí se po Čechách zpráva o první protestantské krvavé odvetě za reformaci katolickou; v Ústí nad Labem zabit katolický primátor Schösser od protestantů „pro divná od něho příkoří" páchaná.[3]) Schösser, byv v mládí chován u Slavaty, přinesl si k úřadu svému horlivost katolickou výbojnou, ač mravně byl dosti sešlý. Vyčítáno mu i cizoložství. Protestanty tiskl vším způsobem; naposled jich ani do obce nechtěl přijímati. Když roku 1617 uvedl byl do města dominikány, protivná strana všecky hříchy jeho proti evangelíkům spáchané rozhodla se krvavě odplatiti. Zdá se, že jí pomohli i katoličtí výtržníci, poněvadž primátor byl všem neoblíben pro svou nespravedlnost. Vinník před spiklenci utekl se na střechu, kdež pobyl za tři dni; když ho našli, shozen a proboden 270 ranami.[4])

Tento ukrutný skutek mohl býti náčelníkům katolické reformace znamením a výstrahou. Bylo z něho znáti, že vášeň již přestoupila vrch a že by snadno mohla strhnouti k podobným odvetám jiné protestanty, kteří katolickou reformaci poznali jen v příkořích a v protivenstvích.

Náčelníci katolíků však se nezalekli. V Praze samé zase novým útokem hned potom způsobili zlý spor o kapli Betlemskou, do které pokusili se za pomoci purkmistra pražského a za tuhého odporu university protestantské, kteráž pospolu s purkmistrem měla právo kollatury, dosaditi kněze katolického. Byly z toho žaloby a hněvy kruté.[5])

Administrátor protestantský, Krinitus, nestačil svých kněží krotiti. Lociku od sv. Mikuláše faráře si zavolal a pověděl mu, proč káže „proti jednuškám"? „Jen se toho po druhé dopusť, zvíš, kde se octneš!" Tak hrozil.[6]) Ale neneslo platnosti.

Katastrofa rychle se přihnala.

Téhož času, co byla hádka o Betlem nejtužší, sešel se sněm, stavové protestantští marně vznášeli stížnosti své o útisku náboženském; při tom dospěla jich opposice proti dvorskému absolu-

---

[1]) Skála Hist. II. 32.

[2]) Druhá Apolog.

[3]) Skála (Hist. II. 58.) nejsa dobře zpraven míní, že zabit farář. Balbin-Miscel. IV. I. 201 má nepravé datum 1618.

[4]) Wolkan. Beiträge z. Gesch. d. Reform. Dekanat Aussig. Též v kronice Krieschově. Leipa. Rukop. mus. 197.

[5]) Obšírně v rukop. Oeconom. arch. zemský.

[6]) Arch. místodržit. R. 109.-14. Byl z té příčiny administrátor vykládán, že drží „s protivníky evangelia". Skála. Hist. II. 58.

tismu na vrch nejvyšší. Defensoři volají stavy do kolleje, aby se uradili proti útiskům; císař sjezd stavům zakazuje; v květnu sejdou se stavové proti zákazu zase, vzchopí se, jdou na zámek a po prudkém rozmluvení vyhodí oknem dva z místodržících, Martinice a Slavatu, „jesuitských pacholátek“ jim nadavše, a dle slov Dačického „nerozvážívše, co z toho pojde“.[1]) Císaři svůj čin omlouvali stavové slovy, že se „nemohli déle dívati na jejich lstivé a úkladné praktiky, skrze kteréž nás o majestát náš připraviti usilovali“.[2]) Po tom učinili stavové zápis mezi sebou k zastání svého náboženství; nařídili direktory k vládě, najali vojsko, spojili se s cizinou a způsobili revoluci proti císaři Matiáši, v níž pokračovali i proti nástupci jeho Ferdinandovi II. Naposled volen za krále českého kurfiřt falcký Fridrich a Ferdinand sesazen, neboť se ho báli z příčin náboženství svého, přicházelitě do Prahy z jeho vlastních zemí lidé pro víru vyhnaní, a to lekalo.[3])

Když přední dva katoličtí náčelníci propadli pomstě stavů protestantských vyhozením s okna, tak že s těží vyvázli životem, popadl ostatní katolické pány převeliký strach. První, kdož utekli do bezpečnosti za hranici, byli Jakub z Tepence, krutý reformátor Mělnicka a Třebenicka,[4]) arcibiskup Lohelius a opat broumovský Zelendar. Ze zlosti prý po čase kázal opat postaviti u Police sloup s metlami, směrem k Broumovu vyhrožující.[5]) A Lohelius po svém útěku psal napomínavé listy kapitule, aby jen setrvala a měla důvěru v Hospodina![6]) To byl kanovník Kotva statečnější nežli oni přední podpalovatelé náboženské bouře; nesměje kázati na zámku, Kotva kázal u sv. Jakuba v Starém městě tak směle a ostře proti evangelickým, až ho zavřeli na radní dům.[7]) Jináč se mu nestalo nic.

Po tom došlo na přední zápasníky o reformu katolickou, na členy řádu jesuitského. Dne 8. června měsíce r. 1618 vyšel patent stavů českých na vypovědění řeholy té z měst Pražských. V témdni měli byti vně města. V patentě jsou zváni bouřlivou sektou. Učinili poslední kázaní, kteréž skončilo se podle zpráv jesuitských s ohromným pláčem přítomného lidu.[8]) Nelze pochybovati, že měli v Praze drahně oddaných přívrženců. Staří odjeli v noci na vozech, mladší členové řádu odcházeli s processí za dne, nesouce v předu znamení kříže.[9]) Nazejtří po vypovídacím patentě pražském vyšel

[1]) Dačický-Rezek. Paměti I. 244.
[2]) Listiny z Kutné Hory. Opisy v arch. zemsk. 1618.
[3]) Ratio. Bacháček. Rukop. němec. univers. č. A. 34. fol. 6.
[4]) Krátká správa a odvod. Tisk 1618 v mus. 31. C. 13.
[5]) Srovn. Mittheil. f. d. Gesch. d. Deut. XXXII. 27.
[6]) Emanata arch. arcib. Opis v zemsk. 1618.
[7]) Pešina. Phosphor. 370.
[8]) Rukopis un. knih. 1. A. 1. 311.
[9]) Skála. Hist. II. 169. 171.

mandát do krajů, aby „ta jedovatá řehole“ vyšla ze všeho království. V mandátě vykládá se, že u velikých nebezpečenstvích toto slavné království po všecka léta, jakž „ta sekta jezuvitská“ do něho uvedena byla, zůstávalo, vyčítá se jim, že všude podpalovali lidi proti sobě, že dávali majestátu smysl cizí, jakoby se na lidi poddané J. M. Císařské, komorní a klášterské neboli duchovní, též stavů pod jednou nevztahoval, jim k vůli dály se útisky na těch statcích, kostely protestantské jsou zavírány, bořeny; také prý říkali, že král bez povolení papežova majestátu neměl dáti; konečně připomenuto, co od Jesuitů zakusila Francie, Anglie, Uhersko, Sedmihrady, Benátky a Nidrlant.[1]) Do těch výčitek připletlo se českým stavům také ono obvinění klamně na ně sčítané, že Jesuité učili kralovraždě, což řád od sebe vždy tuze odmítal.[2]) Tím mandátem vyhnáni jsou Jesuité z Krumlova, Chomutova, z Hradce a z Kladska.

Na charakteristiku, posměch a příhanu řádu vyhnaného složeno množství českých a německých traktátů.[3]) V jednom, jenž sluje Zrcadlo Jesuitů (1619)[4]), čteme, že Jesuité jsou sekta a ne regule, že ve školách učí umění sofistskému, prý učí, že povoliti v náboženství jest rouhavá „vejmínka“, pry volali králům a pánům, aby vyhladili jinověrce, a tím způsobem zní to dál. Přivedena také hromada všelijakých fakt, i bouř v Chomutově svrchu líčená. Z německých traktátů u nás rozšířen byl „Postport der Jesuiten“, jednající o vyhnání Jesuitů a jich vinách s tou vyslovnou nadějí, že budou i z Němec odevšad vyhnáni; zovou se tu janičary tureckými a obrázkem rytým naznačeno, kterak se stěhují s pytly plnými peněz.[5]) Odešlí Jesuité zbytečně byli pomlouváni, že před odchodem namíchali do zásob svého vařiva, v kollejích zanechaného, jedu; kronikář z České Lípy zapsal si, že z mouky jedovaté pomřelo kdes r. 1619 množství vojáků.[6])

---

[1]) Listiny kutnohorsk. Opisy v arch. zemsk. 1618.

[2]) Dr. Huber, der Jesuitenord. 250. uvádí knihu jesuitskou „De rege et regis institutione Mogunt. 1605“, v níž se odůvodňuje právo vyhnati zákonem i zbraní tyrana, jímž náboženství i veřejné blaho trpí, a naděje-li není na jeho zlepšení; však uvádí, že i v tehdejší protestantské literatuře o té proceduře proti tyranům velmi vážně se pojednává. Stran dotčeného učení Jesuitů má Bydžovský r. 1594 (v Rudolphus rex 375) zajímavý zápis. Prý když pobodl Jan Satele krále navarského, hledáno v Paříži u Jesuitů a „nalezen v komoře Johannesa Guirarda, theol. professora, traktátec, jejž sepsal na otázku, zdali zjevný tyran a privata persona může zamordován býti. Páter byl mučen, ale nic nevyznal. Na šibenici mluvil, že ten traktátček sepsal žádnému k ublížení, v kterémž on učení a smysl sv. otců shromáždil o té otázce, v lid to netrousil, krále se nedotekl. Kterážto slova všecken vůkol stojící zástup k veliké lítosti pohnula“.

[3]) V zemsk. desk. jsou německé pamfl. v kodex. jednom i s obrázky pérem črtanými.

[4]) Tisk v Praze. Exempl. v mus.

[5]) Mus. č. 42 F. 25.

[6]) Rukop. Kriesche; Chron. v. Böhm. Leipa v mus. 116.

Po vypuzení Jesuitů z Prahy chtěli professoři university Karlovy uvedeni býti v akademii jesuitskou. Rektor Jessenius latině, česky a německy odsuzoval ve své žádosti všecko učení jesuitské vykládaje, že „rodičů mysli šálili jakousi v řeči i v posuňcích úlisností, zvláštní pobožnosti křtalt na sebe berouce, že darmo chtějí učiti, i tudíž pak jim pod barvou křesťanské dobroty darmo učinění ten boží peníz v hory zlaté se proměnil, když oni úrodných popluží, stavení nových a veselých, librářů hojných a jiných věcí dostali".[1]) Zatím však v bouřlivé době učiněn z kolleje jesuitské sklad obilí a věcí válečných[2]) a v kostele jejich nařízením proti-krále Fridricha Falckého kázali kalvinští praedikanté v určité časy česky, německy a francouzsky za nemalého sběhu lidí.[3])

Stavové dobře cítili, že dopustili se násilného činu na protivnících, v celém katolickém světě z míry mocných. I protož čistili se Apologií čili osvědčením. Proti tomu příznivci Jesuitů vydali tiskem obrany a odpovědi na uhájení řehole, tolik nenáviděné; prý jsou Jesuité pomlouváni ze samé toliko náruživosti, a že jsou hotovi dáti se na soud spravedlivý, nepodezřelý. Také Jesuité sami vydali Apologii svou tiskem ve Vídni,[4]) v níž se přiznávají, že víru českých stavů nepokládají za pravou, že ji poráželi, jak uměli, že bojovali o katolické náboženství, a jen z toho prý pošla zlost protivníků, buřiči a kazimírové prý nejsou, kde spory náboženské zuří, tu prý vždy na snadě nepokoj a bouř, na Krista se také svádělo, že bouří lid. Za největší své protivníky a pravé kazimíry vykládá jesuitská Apologie Bratry; ti prý ode dávna jen k tomu směřují, aby zničili stranu kališnou, staré podobojí, zničením jich aby zrostli a zrostouce, aby potřeli pak Jesuity; při tom chválí Apologie Husa a Husity; ti prý obojí zajisté věřili ve vzývání svatých, v ostatky, drželi coelibat, měli sedmero svátostí, oběť mše, přepodstatnění, očistec. To prý nynější podobojí (Lutherští) všecko zamítají. Bohatstvím že Jesuité neoplývají; ani jedna kollej v Čechách prý není bez dluhů, byltě roční příjem všech kollejí, v nichž živili mimo četné lidi pohostinné asi 170 osob, k řádu náležitých, deset tisíc zlatých. Také horlivě popřeli Jesuité ve své obraně učení o kralovraždě. Tohoto rouhavého učení (blasphema doctrina) nikdo prý neslyšel v jejich školách, nikde nečte se ve spisech jejich, i kdyby králové byli tyrani, učení jesuitské prý nedovoluje každému, aby jim ubližoval. Obšírnými slovy vykládá Obrana na konec, že stavové čeští neměli práva bez dekretu králova vypovídati Jesuity.

---

[1]) Exempl. v univ. knih.
[2]) Skála II. 457.
[3]) Beckovský. Poselkyně II. 240.
[4]) Schmidl Hist. Soc. III. 131. Rukopis Skálův VIII. 1204. Též v samostat. knížce v univ. knih. Apologia pro Societ. Jesu.

Vypovídací dekret stavů českých netýkal se jiných řeholí, ba jakoby z demonstrace dávali stavové františkánům a kapucínům dary a podpory.[1]) Ale v některých městech katoličtí kněží klášterní i světští přece měli strach z odvety. Aniž byl strach marny. Tu a tam kláštery skutečně jsou zle navštíveny. Takž vybit roku 1619 klášter Magdalenek v Mostě,[2]) tepelsky klášter byl vybit, sedláci posměšně volili jednoho ze sebe za opata a v domě hospodařili nekřesťansky. Zle dařilo se benediktinům v Kladrubech a cisterciatům v Sedlci. Dle žaloby kněze Fridricha Viktorina, opata v Kladrubech, vzali si měšťané na posilu vojáky Mansfeldské, kněze Tomáše Štahlavského, že se modlil za císaře podle obyčeje, vyhnali, 5000 summy klášterské mocně ujali, když jim vzal kacířský kancionál, prý mu hrozili, že mu má býti klášter těsný, když natrefili kněze konventualního, Jana Galla, v lese, nespravedlivě klášteru odňatém, zbili ho, až měl z toho v hlavě pohnutí, a to jen proto, že řezal jalovec.[3]) V Sedlci schylovalo se až ke krveprolití. V prosinci r. 1618 opat volán do Prahy, aby položil direktorům 2000 kop míšeňských. Než se vrátil, lid krajsky učinil útok na klášter; při tom jednoho nemocného kněze s lůže shodil, jiný utekl nad kostel, „zpohanilá chasa nejpěknější ornáty na krávy vstrkala a je do nich oblíkala a zvonček, jehož se k pozdvihování užívá, k ocasu přivážíc, kratochvíl sobě působila“.[4])

Na Moravě proti kardinálovi a Jesuitům povstali stavové roku teprv následujícího 1619 a vedli si při tom příkladem českym. Ditrichštejna, biskupa Olomouckého, zajali stavové; pry strachem bědoval velice a plakal, když ho jímali.[5]) Proti Jesuitům vydali ze sněmu v Brně patent podobný českému, i učení jesuitské o kralovraždě bylo v něm dotčeno zase. Konec byl: „A protož vám poroučíme, abyste pánům kommissařům klíče od kostelů a kollejí odevzdali, odtud se preč odebrali.“ [6])

K povstání českému přistoupili Moravané téhož roku 1619, přes to, že varoval Karel z Žerotına a že katoličtí stavové, nepopírajíce předešlých útisků protestantům učiněných, slibovali, že příště jinak se díti má.[7])

Protestanté čeští za revoluce hleděli zmařiti všecko to, co reformace katolická učinila jim na vzdor, ale přiznává se se strany autoritativné,[8]) že prostředky jejich proti katolíkům nebyly rázu

---

[1]) Beckovský. Poselkyně II. 98.
[2]) Rukop. univ. knih II. D. 12.
[3]) Rukop. univ. knih. II. A 10. 120.
[4]) Kapihorský. K ášt. Sedlecký 98.
[5]) Gindely. Povstání II 36. Listiny o bouři moravské v D'Elbert Beiträg. zur Gesch. d. Rebellion atd. I. 14. a sq.
[6]) Skála. Hist. III 131 Beckovský II. 144.
[7]) Snesli se na sněmě v Olomouci pobrati duchovenstvu statky na zaplacení vojsk.
[8]) Gindely. Povst. II. 80.

ukrutného. Zůstávalo obyčejně jen na výhrůžkách, čehož nejdomluvnější příklad jest „akcí" městské rady na Novém městě s katolickými měšťany tamějšími, když šlo roku 1620 o to, aby přísahali dle sněmovního snesení a dle dekretu králova. Při prvním stání na radním domě oznámil od nich ode všech Jan Sferyn, že přísahati nebudou. Jsou klidně propuštěni. Při druhém stání mluvili, že krále uznávají, osob pod obojích za kacíře že nemají, o tom, že se podobojím víra držeti nemusí, že nic neslyšeli nikdá, ale přísahati že přece nebudou. Při třetím stání Sferyn mluvil k péru dlouhou řeč, v níž připomínal, že vědí, kterak se chovati dle sv. písma i dle politických skribentů, z nichž dobré paměti Adam z Veleslavína v knize své politické od listu 656—658 hojně, jak a na čem by pocta vrchnosti záležela, vysvětlil, ale teď že se chce na nich přísaha, která zavozuje duše jejich — a víra je dar boží, proto by neměli býti nuceni; víru svou prý nezprzní, raději z města odejdou, jako jiní loni od stateckû svých odešli, „neokušujíce nic toho, co my nyní okoušíme". Diktující k péru měšťan končil: „Protož tím svou protestací zavírám a při té živ i mrtev sobě býti vinsuji." Všickni katolíci k té protestací přistoupili, a rada je zase propustila. Ale volala je opět. Tentokrát přišli s opatem Karlovským, Slovanským a s proboštem Zderazským a s jinými kněžími. Děkan Vyšehradský promluvil, že krále uznávají, živi i mrtvi ve vlasti zůstati chtějí, že nevěří, aby kacířům víra držána býti neměla, pod obojích za kacíře že nemají, „v žádném duchovním sněmu se to nenajde", ale víra jejich že je starší než ty nové víry a že se jí budou držeti. A světští katolíci se ohlásili skrze Sferyna, že trvají na protestaci. S tím zase tiše jsou propuštěni. Při pátém stání chtěli lhůtu, kterou prý i katolíci staroměstští obdrželi.[1])

K šestému stání nedošlo pro běhy vojenské. Zůstala tedy akcí kalvinských ouřadů proti katolíkům na pouhých stáních a výhrůžkách; jiného se jim nestalo nic přes to, že byli tuze nenáviděni. Nenávisť proti nim tehdáž vštěpována i malým dětem, jakž o tom svědčí katechismus kněze Jana Akanthido-Mitisa, v němž jsou katolíci i s věrou svou prudce odsouzeni, pobožnost jich prý plna babských klevet, blyští se dyjnovitými marnostmi, jsou hrobové zbílení atd.[2]) Při této zášti náboženské jest div, že protestanté, získavše vrchu, neodemstívali se ukrutně; slova jejich byla tvrdší nežli skutky.

K některým krokům násilným, ale nikoli ukrutným, vedeni byli válečnou nouzí. Takž prodali nábytek z arcibiskupského domu a sebrali v Pražských městech katolíkům všecky zbraně, a ohledá-

---

[1]) Rukopis „Kalvinistské akcí s katolickými" atd. 28. augus. 1620. Univ. knih. č. 15 E. 5.

[2]) Vydání r. 1619 v mus.

vali kněžské domy a kláštery bez valné jich škody, neboť opatové v čas, což bylo vzácnějšího, skryli. Vyšehradský děkan Pistorius dal záhy odnésti privilegia v pytlech sprostných do kláštera k sv. Anně,[1]) a jiní jinam. Vilém z Roupova navrhoval na sněmě roku 1619, aby snesly se odevšad zlaté a stříbrné věci klenotné, kostelní „zbytečné okrasy, víceji k smíchu nežli k jakému užitku a vzdělání způsobené", klenoty aby se zmincovaly, císařskou klenotnici a sbírky radil týž pán vybrati, zvlášť ukazoval na studnici stříbrnou cennější nad desetkráte stotisíc, kterouž kníže Lichtenštejn dal kdysi Rudolfovi za titul knížecí, obrazy stydké v císařských sbírkách prý měly by býti též zastaveny nebo prodány. Však nedošlo k tomu kazisvětství tou měrou, jak navrhováno; Václav Pětipesky ukázal na uměleckou cenu těch věcí a tím jich ochránil.[2])

Někteří pánové čeští také mocně sáhli na církevní statky. Na příklad Vilémovi z Roupova podařilo se v sněmě vyprositi si křižovnické proboštství sv. Hypolita u Znojma s třemi vesnicemi. Téhož řádu křižovnického vesnice ujali jiní pánové, takže utrpěl řád za dobu bouře skoro dvacet tisíc kop škody.[3]) Z Broumovského klástera odnesen direktorům do Prahy poklad, a statky klášterské jsou od stavů prodány obci za 54 tisíce kop míšeňskych;[4]) klášter Sedlecký prodán od direktorů se všemi statky Kutnohorskym, kteříž nemajíce peněz, stloukli nádhernou monstranci a jiné klenoty a tak sobě pomohli poněkud.[5])

Rozumí se, že v čem byli protestanté s katolíky dosavad na sporu, to vše teď rázem rozhodlo se na prospěch strany vítězné. Hrobští obdrželi rozsudek, aby užívali katolického kostela společně s katolíky, dokud jim arcibiskup nepostaví nový;[6]) a Broumovští jsou puštěni z dlouhé vazby. Kde byl vnucený kněz katolický, teď musil se pryč hnouti. Dopisy, jimž obce vypovídaly kněze vnuceného, nebyly zdvořilé. Matoušovi Apianovi, děkanovi v Pardubicích, psali konšelé: „Poněvadž J. M. stavové ráčili všecku sektu a řeholu jezovitskou z tohoto království vypověděti, a Vy ste mistrem jezovitským, tedy nechceme vás tu déle trpěti." I prosil Apian direktory zemské, náčelníky revoluce, aby ho chránili aspoň v tom, že by Pardubičtí mu zaplatili, co mu zadrželi, a odkoupili od něho farní obilí, s kterym se nemůže přece sem tam stěhovati. Píše stížně:

[1]) Když komise stavovská přišla k sv. Anně, ustrašené děvečky vyhodily s půdy pytle s vyšehradskými privilegii, proto prý na nich tolik pečeti uražených. Hamerschmid. Prodrom. 371.
[2]) Skála. Hist. III 274.
[3]) Beckovský. Poselkyně II. 240.
[4]) Rukop. univ. knih. č. 5. B. 26.
[5]) Kapihorský. Klášter Sedlecký. 99.
[6]) Zemsk. arch. Opisy z Kut. Hor. 1618.

„Vypověděli mne kvaltovně a nepřijímali mne, a já žádným Jezovitem nejsem.“ [1])

V Mostě, kde byly poměry nanejvýše rozeštvané, hned po vyhození místodržících pozdvihla se obec, většinou protestantská, svrhla konšely katolické, ujala kostel katolicky i s jměním záduším. Ale ten čin uznali direktoři zemští za násilí, a kostel roku 1619 katolíkům pustili; [2]) nechovali se tedy nespravedlivě. V Jindřichově Hradci, jakmile došla zvěsť, že vrchnost městská, Slavata, stavy vyhozením z okna potrestán, nastalo vzbouření. Před tím volán do rady farář Jiří Tranquillus, jemuž „rozkazem J. M. pána Slavaty“ poručeno, aby podával pod obojí. I hájil se farář, že o takovém rozkaze nic neví a že vůbec ani kalicha podávati nemůže, protože je chromé ruky, kdyby „kalich do rukou vzal, že se obává, aby mu z rukou neupadl a svátost nerozlil, že dosti pracně oběma rukama skleničku s vínem drží“. [3]) Ale pak se faráře již neprosili. Když Jesuité po krátké lhůtě, jež jim od 8. července do dvou dní přána, pryč pohnuli z Hradce do Pasova, všeho tu zanechavše, Hradečtí napsali žádost direktorům, aby jim přiřčen byl farní kostel s patronátním právem a dva veliké dvory jesuitské s pozemky. Žádosti protestantů hradeckých vyhověno. Krajský hejtman Zikmund Vencelík z Vrchovišť uvedl protestanty dne 18. října s knězem jejich do farního chrámu za slavnostního zpěvu Te Deum laudamus. Zároveň ujali protestanté všecky jiné kostely hradecké až na svatojansky, jehož zanechali katolíkům, kterých bylo asi sto osob všeho všudy. Vzbouření měšťané osadili radu svými vůdci protestantskými a snažili se úsilně o to, aby město přijato bylo v stav třetí a tím na vrchnosti žádné víc aby nevíselo. Bouře byla nekrvava a jest hradeckym konšelům ke cti, že v době největšího rozjitření nedopustili katolíkův urážeti ani slovem. Krejčí Khelner učinil neuctivou poznámku o katolickém křtu, a konšelé ho zavřeli do šatlavy na kolik dní. [4])

Stran katolické Plzně, když byla r. 1618 vzata Mansfeldem, vznikly horké rady, aby byla zničena docela, a obyvatelé její rozehnáni. Stavové jednali o tom, ale k násilnému skutku se neodhodlali. Učinili jen to, že dali v Plzni volnost protestantskému náboženství. Starý farář malešický, jenž býval soužen pro evangelické náboženství, obdržel rozkaz od direktorů, aby v hlavním chrámě sloužil řádem protestantským. Lidé se sbíhali z vesnic a hleděli obřadu na neobvyklém tom místě jako na zázrak. Od té chvíle často bylo slýchati s kazatelnice nejedno posměšné a prudké slovo proti katolíkům. Jan Heylman na příklad kázal: „Vy staří měšťané města tohoto, oznamte, kde se poděla vaše chlouba, kterouž jste

[1]) Arch. místodrž. R. 109. 15.
[2]) Cori Brüx 219. Skála, III. 28.
[3]) Arch. hrad. Manual z r. 1610. fol. 83. 84.
[4]) Archiváře Tischera Monogr. rukop. o Hradci.

obyčejně v vaší tlamě nestydaté vždycky nosívali, mluvíce, že město toto nikda nebylo dobyto, ani žádní kacíři v něm a v kostele vašem jsou nekázali, nybrž toliko samá vaše papežská nevěra že se v něm provozovala. Zdaž jste na to zapomněli, že předkové vaši pobožní dříve nežli jste vy mládkové jesuitskym jedem nakvašeni a stráveni byli, správce školní z akademie pražské do města povolávali, dítky své k vyučení pravého katolického a ne vašeho antikatolického náboženství do školy vysílali: a to jste na tabuli vaší na sakristii zavěšené pochloubně, avšak křivě poznamenati se nestyděli?" [1]) I rozpakovali se mnozí Plzeňané u víře své, a Plzeň záhy činila pokroky v evangelickém náboženství.[2]) Jináč byli Plzňané v rukou vojenských, které byly tvrdy, neboť domluvno jest, že roku 1619 prosí stavy za dovolení, aby směli zastaviti kostelní klenoty biskupu Bamberskému nebo knížeti bavorskému.[3])

Sousedé Plzňanů, Rokycanští, vzali nad svými přemoženými sousedy a protivníky jedinou pomstu, že rozběhše se zbořili jim šibenici, poněvadž Plzeňští posměšně tvrdívali, že šibenice ta jest starší nežli husitská víra.

Do Chebu uteklo se po defenestraci několik křižovníků z okolí, z Chlumu, z Kinšperku, aby se tu přichránili u kommendatora Runnera; obec bouřně žádala, aby je vyhnal od sebe, ale násilí se nedopustila.[4]) A tak podobně všude vedli si vítězní protestanté, urazili slovem, vyhrozili a neublížili.

Však na jednom konci Čech přece msta náboženská vzkypěla až do vylití krve. Bylo to na Litomyšlsku, kde reformovala před tím Polyxena, choť kancléřova. Faroval tu vychovanec Jesuitů, kněz Daniel Hájek.[5]) Roku 1618 ho evangeličtí porazili na ulici a sbili; toť začátek protivenství všelikých, jež mu přes tu chvíli dělali. Nový kalvinsky učitel útoky na Hájka vnesl až i do chrámu. Jednou vpadla hromada bouřlivých lidí do kostela, když Hájek kázal, tu způsobila si kratochvíli tím, že jedni druhé nosili v sedadlech a křičeli. O Božím těle tropili si šašky ze svátosti, čemuž

---

[1]) Museum kn. č. 31. C. 13. „Gruntovní relací" z roku 1619 od kněze Heylmana.

[2]) Skála. Hist. III. 541. 357.

[3]) Arch. musejní. List. z Plzně 1619.

[4]) Gradl. Reformat. im Egerland 209.

[5]) R. 1628 odkazuje Hajek Jesuitům v Olomouci na stipendia studentská část svého jmění, díl odkazuje rodičům, bratru Janovi knězi „categorice" nic, poněvadž ho už prve „dosti fedroval". Charakteristické místo v kšaftě na posouzenou tohoto kněze ne nezajímavého. „Jsem tím oumyslem externus sacerdos učiněn, abych rodičům svým potřebným pomoc učiniti mohl, jináč byl bych řád duchovní řeholní na sebe přijal .. rodičové moji, cokoliv svého jměli, skrze mne v té ohavné rebelii pozbyli a mne v mých největších nebezpečenstvích neopustili." C. k. listovna v Litomyšli. Kn. regální 492. Výpis prof. Štěpánkův

pomáhali žáci měrou výdatnou nejvíc. V červnu r. 1619 odhodlali se evangeličtí ke skutku krvavému. Nejprv vpadli do kostela; vybili ho, svatými oleji polili si salát, při tom vykonán protestantský pohřeb něčí; pak vpadli do fary, vytáhli děkana ze skrýše i mateř jeho; vyčetše Hájkovi, proč neodešel ze země, když už Jesuité pryč šli, dali se do něho a bili jeho i matku starou, která syna bránila. Pak ho vyvedli, řetězy spjali, cestou naň plvali a k průvodu mu zvonili. Matky velmi utlučené zanechali, ale s děkanem po devět hodin se trýznili, až ho konečně na předměstí za mrtvého odešli, poručivše ženským, aby ho hlídaly. Hlídačky ulekše se v noci blesku hromového, utekly, a děkan od milosrdných lidí k sobě přiveden byv, ujel na koni do Svitav a odtud do Vídně, kdež ho dokonce uzdravil císařský medikus Redperger.[1]) Po bitvě bělohorské ho paní Polyxena přivedla zase a trestala město.

Hůř nežli Hájkovi zvedlo se v týž čas knězi Pankraciovi. Všelijaká chasa, zvláště mlynářská, vytáhli z Litomyšle s bubnem na Litrbach, k nim přidal se školní magister, vytáhli kněze Pankracia z kostela a prali na něho i sekerou v hlavu, až žalostivo bylo hleděti. Uvedše ho na zahradu nějakou, dali pekařskému tovaryši ručnici, aby k němu střelil. Ale ručnice selhala. Zatím co jiný pekař z Prahy ručnici zatahoval, prali druzí kněze kyji přes záda a ruce, až mu krev oči zalévala. Jakýs soused chtěl se ho zastati, ale když se na něho sápali samého, nechal tak. V tom rozkáže pražský pekařík, aby všickni odchylili se stranou, a tu střelil. Kněz nebohy zívl a vypustil duši Do smrti držel před sebou rytý obrázek zjevení sv. Jana v deštičkách, kterýž od něho vzal magister školní. Když byla vražda skonána, a kněz na místě zahrabán, chtěl rozlícený lid na magistrovi, aby jim ukázal patent, že má moc Jesuity vyháněti. I ukázal jim list, bezpochyby patent pražský, Jesuity vypovídací, a chasa dala se v pití.[2])

Reakce protestantská vzala na sebe ráz kalvinský; Lutherané byli stranou odstaveni, a proto právě teď vzplanul nejprudší boj mezi nimi a Kalviny. Lutherští ústně i tiskem žalovali do svých protestantských protivníků, že si pořizují školy s kalvinským katechismem, že je utlačují, kde mohou, že jim nadávají, obrazy boří a nectí, ale obraz svého kalvinského krále Fridricha nosí na krku a ctí přec. V těch zlých hádkách nejednou odvolávali se Lutherští na slova Lutherova, jenž prý napsal, že Kalvini jsou horší než papisté.[3])

Kalvinové při dvoře Fridricha krále vedli si opravdu neopatrně, ano zpupně a to v době, která hrozila nebezpečenstvím oběma

---

[1]) Německá relace o tom, tištěná v Augšpurce r. 1620. Exempl. v mus. Šimek. Sborník Hist. II 183 Jelínek. Hist. Litomyšl II. 151—156.
[2]) Arch. litomyšl. kn. č. 120. fol. 281.
[3]) Tisk musejní z r. 1620. Grewel der Verwüstung. Sign. 42. C. 264.

stranám stejně. Krále přiměli k podepsání nového řádu církevního, jenž mířil nejen proti katolickým, ale i proti lutherským obřadům.[1]) Roku 1619 dostala se bohoslužba kalvinská do chrámu sv. Víta na hradě pražském, z něhož vypuzeni kanovníci. Však než vešli král Fridrich se svými kalvinskými souvěrci do chrámu, aby tu za stůl se posadíce přijímali kvašený a lámaný chléb čili „koláč“, dopustil se prve násilného a neopatrného skutku toho, že dal na radu dvorního kazatele Skulteta, královny Elišky a některých Bratří, s Kalviny srozuměných, staroslavný chrám zpustošiti a vybiti. Oltáře a sochy bourány, ničeny.[2]) Toť byla katolické straně zbytečná odveta rázu nejhoršího. A byla pohoršliva i u Lutheranů českých.[3]) Nejedni kněží lutherští kázali proti králi, a lid naříkal, že s tím králem špatně pochodil. Bohužel vzali si leckde na venkově příklad a „čistili kostely“ soch a obrazův. Takž vedli si, pokud víme, zajisté v Rokycanech[4]) a v Poděbradech. Ostatně nebude lze všecko obrazoborství svésti na dvorské Kalviny a jich příklad. Již roku 1613 vytiskl kněz Zachariáš Bruncvík, farář v Neištatu pod Bělou v Plzeňském kraji, prudké a posměšné kázání o tom, že obrazové nemají býti ctěni ani v církvi Páně trpíni.

Zatím, co se ty věci dály, byla vojna. Na počátku vedeno se strany císaře Matiáše všecko mdle. Podle nařízení pražské universí r. 1618 žáci všech škol českých v království denně modliti se měli, říkajíce: „Všemohoucí, předivný a přehrozný v skutcích svých pane Bože; tebeť pokorně a důvěrně za toto království České i za všecky země k němu přivtělené prosíme, neračiž ty nás v hněvu a prchlivosti své pro mnohé hříchy a přestoupení naše trestati, ani toho na nás dopouštěti, aby krev nevinná vylévána a země ní poškvrňována býti měla, ale račiž císaře, krále a pána našeho k milosti a pokoji nakloniti a Jeho Milost i všecky tři stavy, direktory, defensory, správce a rady zemské i akademii pražskou... osvítiti, aby ve všem libou vůli tvou plnili, lid poddaný ochraňovali... a nad škůdci a rušiteli pokoje, řádu a práva pomstu spravedlivou vykonávali a pokoj tvůj svatý v království tomto utvrdili.“ [5])

Ale pokoj v tomto království nevzešel, zvlášť, když nepřijali Čechové Ferdinanda II. Necháno na rozhodnutí mečem; arcibiskup pražský pobádal k vojně s takovou nedočkavostí, že si stržil až výtku Ferdinanda II. (roku 1618), prý aby měl jen trpělivost,

---

[1]) V rukopisné kronice Českolipské Krieschově jest (130) opsán řád ten s podvrženými články prudce antilutherskými. Z toho patrno, že Lutherští i falešnými věcmi štvali na Kalvince.

[2]) Kromě domácích známých pramenů čti Grewel der Verwüstung. Tisk z r. 1620 v mus. Též rukop. mus. VIII. F. 30.

[3]) Ne bez úmysla omlouvá a na míru skrovnější uvádí onen zlý čin Skála III. 417.

[4]) Method XV. 89. Podlaha, Posvátná místa na osadě Rokyc.

[5]) V mus. signat. 31. C. 13

bouř česká že bude položena jistě, ale že nejde tu jen o arcibiskupovu osobu, že jde o všecko náboženství a o zájmy korunovaných hlav.[1])

Kterak smutně vedli protestantští stavové svou vojenskou věc, kterak Ferdinandovi zahraničními spletky vzrostla síla, kterak Čechové od svých zahraničných přátel protestantských byli opuštěni, ba i ošemetně zrazeni, to povědomo z politické historie. Konec bylo lze předvídati. Vojsko císařské a ligy katolické blížilo se ku Praze. Od prvního vstupu těch vojsk na půdu českou bylo patrno, co nebohou zemi, až bude docela pokořena, co nebohý lid čeká. Vsi páleny, lid vražděn, kněží protestantští, kde polapeni, mučeni, v Jeníkově jeden od vojáků Dampierrových za živa upečen, s lidožroutskou ukrutností děti sekány a ženám o hlavu tlučeny s posměšky, aby lutherští psi pili tu krev a jedli tělo.[2])

S vojskem přicházeli Jesuité. Roku 1619 po vítězství Buquoia u Netolic vešli s nebezpečím svého života do Krumlova a hned jali se kázati a obraceti na víru katolickou.

Padla rána rozhodná. Bitvou na Bílé Hoře roku 1620 ztratili čeští protestanté všecko. „Haec est illa dies nigro signanda lapillo est," zapsali si Kutnohorští o nešťastné bitvě.[3]) Byl to černý kámen, žalostný památník v živobytí českého národa. Tři čtvrti království Českého propadly konfiskaci. Stavové ztratili pokutami ohromné jmění, kteréž se dostalo s valnou část cizincům, ale i domácím spekulantům rázu Michnova, vykonány světoznámé popravy na rynku v Praze, privilegia stavovská na radu cizinců a velikým přičiněním Slavatovým[4]) jsou „Obnoveným zřízením" (1627) velikou měrou zkrácena, jazyk německý postaven s českým na roveň, a náboženství katolické vyhlášeno za jediné v zemi panující.

S reformací katolickou začalo se hned; měl to býti návrat do katolické doby předhusitské; každé náboženství jiné kromě katolického pokládáno od vítězů za politický zločin.[5]) Reformátoři, jimž sloužilo vojsko a kommisse inkvisiční, na posměch vší spravedlnosti jednající,[6]) prováděli návrat do církve způsobem násilným a dle slov samého kardinála Harracha nelidským. Hlavní úloha

[1]) Arch. arcib. Opisy v zemsk. 1618.

[2]) Skála. Histor. II. 380. 386.

[3]) Listiny kutnohor. Opis. v zemsk. arch.

[4]) To dokázal zase nejnověji Gindely v posmrtném díle svém v Gesch. der Reform. zvláště v stati o obnovení zřízení. V Právníku r. 1894 v článku „Vznik obnov. zříz.".

[5]) Rezek. Dějiny prostonár. hnutí nábož. 19.

[6]) Hrozné důkazy v Stránského Respublice — týkají se i jeho samého. O Litoměřických soudcích, kteří pobrali statek nevinné ženy Stránského, dí týž historik, že se k ní zachovali po loupežnicku a ne po katolicku. V Tonnerově překladě XXX.

při reformaci připadla Jesuitům, kteří se na svá místa vrátili. V listopadu roku 1620, hned po bitvě, vrátili se do Prahy, v prosinci téhož roku do Hradce Jindřichova, rok potom do Chomutova, Brna, Olomouce. Do Prahy přišli „habitu mutato“;[1]) měli asi strach, proto proměnili se v šatě. Ale strach i cizí šat brzy odložili, vidouce, že od unaveného a zastrašeného lidu a při vojenské přesile není se nic bati. V únoru r 1621 vrátil se také arcibiskup Lohelius, jsa pln nejsmělejších nadějí.

Po bitvě došlo nejdřív na Bratry a kněze kalvinské.[2]) Betlem, jejž Hus den před svou smrtí doporučoval lásce českého lidu a Pražanů,[3]) od vojáků zpustošen nejdřív, kazatelnice Husova vybořena. Bratrsky kazatel Hartman utekl. Bratrští kněží vypověděni v červnu roku 1621 ze země. Ukryvali se někteří na Brandejstě u Karla Žerotína, ale nebylo na dlouze. Také v samé Praze skrývali se ještě roku 1622 a sloužili podtají; aspoň toho roku vyčítá zkatoličeny soused Kostrouch sousedě Maczerové, že u ní posavad Bratří boleslavští schůzky mají, k čemuž žena odpověděla prudce: „Kdo zastavili nám slovo boží, zastavíť jim pán Bůh nebeské královstvi, vezme vás čert, vy všecko to činíte, chtějíce se zasloužiti a do ouřadu dostati“ [4])

V lednu r. 1623 zavřen zbor Boleslavský, a rok potom všickni Bratří hnáni z království.

Evangeličtí kněží doufali v první čas, že jim přinesen bude z Vídně „pardon“, však v prosinci 1621 oznámeno jim vypovědění ze země. Ze šestnácti pražskych far bylo protestantským kněžím pryč se bráti. Odešlo pry jich do čtyřiceti. Z Tyna, kteryž kostel byl od dob Rokycanových jakoby „kathedrálny“, odešel Dikast, správce konsistoře protestantské. Nastalo smutné stěhování kněží i z měst a vesnic všude po Čechách. Kde kněz nechtěl po dobrém, vypuzen násilně. Odcházejíce loučili se tklivě s opuštěnymi osadníky, a nejeden zapsal svoji bolest do kostelní kniby. Berounsky farář Matiáš Perlicius na příklad napsal do matrik: „A všickni očekávati budem dokonalého pšenice od koukole oddělení, kteréž ne zde, než při vzkříšení se stane. M Perlicius pro evangelium Kristovo z Berouna vyhnaný 4. února 1623.“ [5]) Nástupce jeho katolický kněz Vavřinec Racynger připsal pod to kletbu „sit tua vana manus“ a doložil „Nova faciam omnia“ [6]) - zavedu věci nové — což je tehdejší politický i náboženský program vůbec.

---

[1]) Rukop. univ 1. A. 1. 354.

[2]) Dekret proti kalv. 13. břez. 1621. Arch místodrž. R. 109. V červnu hnáni učitelé bratrští. Obšírně u Bílka Děj. reform. 4.

[3]) Documenta Hus Palacký.

[4]) Arch praž. č. 1144. 137. 138.

[5]) Konec latině psán.

[6]) Rukop. Kronika Beronn. od Jos. Seidla, děkana. R. 1828. Svědčí o osvícenosti a šlechetnosti srdce, co napsal týž děkan Seidl stran svrchupsaných nápisů. Vzpomněv si na katolického kněze berounského Míčana,

V říjnu 1622 vypověděni jsou němečtí kazatelé z Prahy (byli tu čtyři). Ke kostelům, pokud reformátoři stačili, uváděni katoličtí kněží, jimž vyslanec papežský Karaffa skrze vikáře svého Pla'ejza přísně nařizoval užívati v chrámech jen latiny.[1]) Zajímavá věc, že Táboraně byli z prvních, kteří s ochotou přijali katolického faráře, za kterouž ochotu pak prosívali rozličných milostí.[2]) Také Lounští opustili „takřka v okamžiku" své dosavadní náboženství.[3]) A přes všecky změny a stálá vypovídání pořád ještě doufali opuštění protestantští věřící v obrat, v lepší čas. Povědomý Ctibor Kotva proti této důvěře mluvil pražským protestantům na kázaní v Týně řka, „aby se nebezpečili, že snáze přes Prahu krávy a telata lítati budou, nežli bude — mimo katolické — jiné náboženství". Ta slova roznesena všude mezi protestanty. Aby jim dodal Kotva důrazu, provedl vyčištění kostela Tynského za pomoci několika Jesuitů: kalich s chrámu sňali, jiný na oltáři zamazali, všecky obrazy kněží prvnějších z kostela vyhodili, Rokycanu vykopali, kosti ven vyvrhli, kámen v kusy sami roztloukli, obraz biskupa Augustina také rozvrátili a ven vyhodili.[4]) Příkladem těchto mužů zuřivých stalo se, že potom brzy vyhozena mrtvola Žalanského, kalvinského faráře od sv. Jiljí, z kostela na ulici[5]) a jiné některé mrtvoly z kostela hradu Pražského.[6])

Za těchto příhod a úzkostí strašlivých, do nichž nekatolíci po bělohorské katastrofě jsou uvrženi, přihlásilo se několik kněží jménem strany kališné, starodávné, podobojí s prosbou u správce zemského Karla Lichtenštejna, aby jim propuštěno bylo říditi se konsistoří svou, při čemž slibovali, že budou arcibiskupa ve všem poslušni. Lichtenštejn odevzdal prosbu arcibiskupovi, a ten odmítl s opovržením. Ovšem nepotřeboval již pomoci sešlé strany té na potlačení protestantů.[7])

Roku 1622 zakázal arcibiskup z nařízení papeže Řehoře XV. český kalich docela. Než ještě potom zůstalo zvykem, že podáván kalich po přijímání na způsob jakés abluce. I tento zdánlivý

---

jejž Husité r. 1421 upálili, napsal (str. 147): „Kněz Míčan ... dal se pro katolictví upáliti, a kněz Perlicius dal si r. 1623 líbiti pro lutrijanství z Berouna do vyhnanství odputovati. Oba tedy, chceme-li bezpředsudně mluviti, byli horliví církve berounské správcové, poněvadž ani jeden ani druhý, článků víry, k nimž se přiznával, nezapřel, anobrž v svém přesvědčení stále setrvali oba".

[1]) Při tom se Bílek (Děj. reform. 13.) mýlí, že jazyk latinský po 200 let z chrámů českých byl vyloučen. Ochotní utrakvisté vždy mívali aspoň kousek latiny v liturgii.

[2]) Bílek Konfiskace 1232.

[3]) Stránský Respubl. Tonner. 45.

[4]) Psaní Jana Dačického 1623 uveř. Čelakovský v Č. Č. Mus. 1875. III. 289

[5]) Dačický. Paměti. I. 293. Žalanský umřel právě r. 1621. Kázaní jeho oceněna v Hist. Sborn. IV. 47.

[6]) Beckovský. Poselkyně. II. 311.

[7]) Tomek. Č. Č. Mus. 1848. 463.

kalich zapovědën za arcibiskupa Harracha. Nelze však neoznámiti, že ještě dlouho trousí se svědectví o laickém kalichu, a to roku 1688 v Boroticích, roku 1696 v Kajové u Krumlova, ba ještě v XVIII. věku v Lokti na křižovnickém podací [1])

V posléz r. 1627 vydán poslední mandát proti všem jinověrcům stavu jakéhokoli. Do té chvíle nedotýkala se katolická protireformace osob vyšších dvou stavů, rytířského a panského Do obnoveného zřízení dostaven článek, že jediné náboženství katolické má v zemi právo a kdo by se pokusil o návrat jiných náboženství, že propadne čest, hrdlo a statek.

Do té doby násilná reformace již učinila neslýchané pokroky, třebaťe přistupovali k náboženství katolickému lidé spíš jen ze strachu nebo z osobních prospěchů. Zároveň ukázala se v těch hrozných dobách pravdivá zkušenost, kterouž kdysi již Hus propověděl, řka: „Shledal jsem, že sprostní kněží chudí a chudí laikové i ženy statečněji pravdy brání nežli doktorové.“ [2]) Z professorů pražské akademie, druhdy tak horlivých, odpadli hned v první ránu dva; mistři a vzdělanci z akademie vyšlí, po Čechách druhdy protestantství všech směrů přehorlivě rozšiřující, tak nápadně rychle se převraceli v horlivé katolíky, že již r. 1623 píše očitý svědek, kterak reformátoři, katujíce se s lidem selským, s mistry prý nemají žádných prací; mnozí stali se již císařskými rychtáři a primasy. Na konec volá: „Bože, co že to měla ta slavná akademie pražská za syny!“ [3])

Však všech těch, kteří v zemi zůstali a konečně se u víře poddali, odsuzovati nelze: byliť tehdejší ubozí lidé postaveni do rozporu, do kollise, nad kterouž nelze sobě tehda ani prudší, ostřejší, hroznější pomysliti. Kollise ta vysvítá ze slov výtečného historika Stránského, jenž, vystěhovav se pro víru, v níž se narodil, napsal: „Bezprávně mi všecko vzali, poněvadž jsem miloval více čistší víru než statky — a vlasť.“ [4]) V tom nesrovnatelný hrozný spor! Buď držeti se víry, o níž český protestant byl přesvědčen, že je lepší, a vyjíti s ní ze země, z vlasti, do jistého zahynutí, nebo z lásky k vlasti přijmouti víru jinou, násilně podávanou, a zůstati v zemi. Sic usnadňovali sobě exulanté rozloučení tou pevnou nadějí, že se vrátí; věřili v zdatnost krále Fridricha a v příští jeho vítězství!

Z těch, co zamilovali vlast a zůstali, po bezpříkladném utrpení vzkříšen jest nynější český národ; ti, kteří odešli — a emigrace

---

[1]) Theres. Kataster: „Vor Wein für Messopfer und für die Communicanten.“ Upozornil dr. Nováček. Jiné doklady v Pam. Arch. XI. 234. V Lib. memor. decan. Cubit. (Opis v zemsk arch.) čteme při r. 1743 „Ablutionis vinum paschali tempore adhuc porrigitur“.

[2]) Documenta Hus. 714.

[3]) Čelakovský v Č. Č. Mus. 1875. 391.

[4]) Stránský. Respubl. 93.

česká byla nevídaná, neslýchaná, heroitská — zahynuli v cizím světě všickni.

Reformátorům nepodařilo se docela vypuditi jinověrectví z Čech nikdy. Domluvná jest tou příčinou zpráva Balbinova, jesuitským představenym podaná, že od r. 1661 do r. 1678 obráceno na katolictví 29.588 lidí v Čechách. Tedy půl století po bitvě bělohorské ještě tolik jinověrců! V tom počtu jest nejvíc Lutherských, 343 Kalvinů, 141 Husitů, 7 Pikartů a jiných sektářů.[1]) V tom lze postihnouti, jak si předkové naši pomáhali z kollise, svrchu vylíčené: přijímali katolictví na oko, v srdci zůstávajíce po několik generací tím, čím bývali. Tuhou práci měli reformátoři s lidem selským, jenž byl a bývá pevnější nežli vrtkavý měšťan. Zvláště v pokročilých východních Čechách, kde lid ode dávna byl hloubavý a přemítavý, nemohla se vydařiti reformace násilím ani pálením knih, zvláště když týranému lidu nedány do ruky knihy jiné, lepší. Aby ušel pronásledování, vydal se lid na přetvářku. Dáváme úplnou víru tvrzení, že vyvinulo se následkem násilné reformace na mnoze pokrytectví, ba i nihilismus náboženský.[2]) V tom kletba a z ní mravní škoda na obě strany.

---

[1]) Věstník král. Společ. nauk. 1892. Rezek. Relatio progressus in extirpanda haeresi

[2]) Rezek Dějiny prostonár. hnutí nábož. 22.

VI.

Sekty drobné.

(Cizí sekty; Valdenští; Pikarti; Pikarté táborští; Adamníci; sekty v konec XV. věku; Mikulášenci, jich učení a rozšíření; sekty z hnutí protestantského; Habrovanští; Novokřtěnci; náboženská anarchie. Antitrinitáři. Proroci a hysterikové.)

Náboženské zápasy vzniklé hnutím husitským od počátku byly původy a živiteli sekt rozmanitych. Česky národ pohroužil se v theologii. Biblí položena za jediny pramen víry, a v ní hloubáno. „Bůh lidi jazyka našeho slovanského, Čechy a Moravce zvláštními dary nad jiné okolní národy známostí písem svatých obdaroval a poznání velikého zavedení všeho světa skrze Antikrista oznámil.“ [1]. To bylo přesvedčení našich lidí XV. věku. Na základě biblí, na volném jejím výkladě vznikaly sekty; vznikaly tím způsobem sekty již v dobách první církve. Snadno stávali se hloubavější lidé mystiky, kteří odštěpili se od panující strany a dovedli-li získati přívržence, sekta, aspoň dle jména, brzo hotova byla.

Však říci dlužno, že cizí sekty objevují se u nás dávno před hnutím husitskym. Nejstarší zprávy o nich jsou již z doby Přemysla II.; není nemožno, že za onoho krále, a snad již za jeho předchůdců, vešlo kacířství do země zároveň s cizími kolonisty, kterych ti panovníci na zkrácení domácího lidu tolik byli povolali a přilákali. Od té doby vyskytují se v Čechách až do husitských vojen Valdenští, Katharove, Lollardi, Bekardi či Pikarti, ba i Adamité. Jest ovsem badateli často zhola nemožno uhodnouti, která sekta míní se tím či oním kacířstvím, neboť v pramenech leckdy jsou jen stopy nezřetedlné, někdy pletou se jména sekt stejně tak, jako je pletl souvěky lid, a sekty samy, pokud nebyly příliš veřejny a rozšířeny, pokud svou konfessí zřejmě neoznámily, držívaly svoje zásady v ústraní a pod tajem.

Poměrně nejčastěji připomínají se u nás v době předhusitské Valdenští, kterých původ klade se do XII. věku. Vznikli ve Francii.

---

[1]) Epištola mistra Jakuba lékaře. Arch. zems. Opisy z Herrnhuta.

Zamítali moc papežskou, očistec, chléb a víno bylo jim pouhé znamení Kristovo, zavrhovali přímluvy za mrtvé, ceremonie chrámové, zpověď, přísahy, trest smrti a ještě jiné kusy církve obecné. Vše jim bylo na biblí. Kathari (t. j. čistí), k nimž náleželi ve Francii sousedé Valdenských, Albigenští, mají patrný původ z východních Bogomilců, od nichž přijali zásady dobra a zla, jak jim učí východní dualismus. I oni zatracovali přísahu, trest smrti, vůbec prolévání krve, ceremonie. Zdá se, že první sektáři v naší historii připomenutí byli z obojí té sekty.[1]) Také oněch 14 kacířů r. 1314 v Praze upálených náleželo bezpochyby sektě Valdenské. Vyznávali aspoň učení její, zavrhujíce přísahu, a tvrdíce, že svátost pokání může udělovati i osoba světská.[2]) O něco později v téže první půlce XIV. věku byli vyšetřováni v krajině Hradce Jindřichova lidé, jež podle výslechu lze míti za Valdenské: nechtěli přísahati, říkali zpověď laikům, laici kázali. Byli mezi nimi Němci, nedávno přistěhovalí, ale i Čechové, s nimi smíšení. Jedna z žen se ohlašovala, že je „křesťankou".[3]) Téhož času někteří kacíři, kteří přišli z Rakous a ze Štyrska, pokládají se za Pikarty, učící evangelium chudoby a oloupení bohatých. Oldřich z Hradce roku 1340 přinesl si odpustky z Avignona za boj proti nim[4])

V základní listině kláštera Slovanského čte se, že v Čechách i kolem Čech mnoho jest schismatiků a kacířů, kteří písmu svatému latině nechtějí rozuměti, což by mohlo týkati se Valdenských,[5]) aspoň Jan z Dražic, výtečný biskup český a nepřítel německého duchovenstva, byl tou dobou pro svoji přízeň k Valdenským pohnán před papeže. Valdenští nevymizeli ani potom. Hus sám byl účasten výslechu kacířského jednoho faráře pražského, jenž nechtěl přísahati na kříž nežli k Bohu a mínil, že kázati může i laik. V týž čas objevuje se stopa Adamitů v Čechách. V sousedním Rakoušté připomínají se již v půlce XIV. věku,[6]) u nás rozhlásilo se kolem roku 1409, že Chvojnovští s arcibiskupskými poddanými upadli v ďábelský zvyk, nevyslovné ohavnosti v nočních schůzích páchají, množství panen a žen i vdov že proto uvedeno v záhubu.[7])

V první době kvasu husitského r. 1418 připomíná se opět příchod nějakých Pikartů do Prahy; přišli, poněvadž slyšeli, že tu svoboda evangelia; bydlili v chaloupkách pod Vyšehradem, nočně prý scházeli se v jamách, odkudž sluli jamníci, caverniani. Byli to asi také Valdenští, ale lid český přezděl jim Pikartův.

---

[1]) Palacký. O stycích a poměr. sekt. Valden. Č. Č. Mus. 1868. 291. 294.
[2]) Menčík. Věstník král. Spol. nauk. 1891. 280.
[3]) Týž uvádí výslech jejich l. c.
[4]) Paměti Jindř. Hrad. fary. Rukop. Tischer.
[5]) Hilferding míní, že se týče pravoslavných. List v Pelzel Urkundbuch I. Karl IV. 90.
[6]) Nedoma. Věstn. král. Spol. nauk. 1891. 39.
[7]) Tamže.

Kolik a kterak působili v rozvoj domácího hnutí proticírkevního, to nesnadno ukázati. Prý zmizeli beze stopy.[1])

Již před tím se žáky Viklefovými přišli nějací jamníci z Anglie, kamž se byli dostali z Lombardie.[2]) Patrno, že Pikarti, ať již se tím rozumějí Valdenští nebo jiní všelijací, tvořili zuenáhla veliký okruh v Evropě od balkánského polouostrova přes Italii, Francii, Anglii a odtud zpět směrem do Čech.

Není pochybnosti, že i za doby husitské i po ní ten onen valdenský kupec do Čech přicházel, a styky s Čechy že byly stálé. Když vznikla Jednota Bratrská, odpůrci zvávali její členy Pikarty a Valdenskými. To jim však jen tak nadávali. Bratří byli daleko jinačí, samostatnější a nemohli se nikterak srovnati s Valdenskými, již proto ne, že Valdenští vydělávali peníze obchodem, jejž Bratří dlouho pokládali za šidbu lidskou. Také byli Valdenští průběhem času nad Bratry o to opatrnější, že chodívali na mši, leda by měli pokoj od katolíkův. Praví Bratří čeští v jedné konfessí své (roku 1607), že s Valdenskými se nespojili nikdy, protože učení neosvědčili a na mši papežskou chodí.[3]) Také protestanté nechtěli s Valdenskými nic míti činiti. Kalvin pověděl Bratřím za hovoru, že sám je z Valdenských, ale že se jich strhl, ponévadž všecko zásluhám svým připisujíce artikuli o ospravedlnění z víry nedocela místo dávají.[4])

Hnutí proticírkevní a chaos, z něhož vyvinovali se Husité a z Husitů Táboři, spolu zrodil všelijaké náboženské blouznivé společnosti, jichž bylo asi víc než z pramenů známe. V spise Chelčického o rotách českých[5]) uvádí se podle „roty římské, pražské a táborské čtvrtá neznámá, to jest nejmenovaná, z mnohých se skládající, z nichž každá co jiného tvrdí, ba někteří smilní toliko obecenství žen mají. A ta čtvrtá rota nejvíce se rozmáhá z přívrženců třetí roty“. Jmenovitě známe jen táborské „Pikarty“, kteří měli svátost Těla za pouhé znamení; v jejich rozumu kázal Zikmund Řepanský leckde; tyto lidi, patrně nakažené cizími vlivy pikartskými, vyvrhli Táboři ze sebe jakožto stranu pohoršlivou. Z nich byl Kaniš i Houska, řečený Loquis, kteří sektářstvo toto smrtí zaplatili. Sami Táboři sektu zničili.

V těch „rotách“ byli též Adamité, kteří v době dotčeného chaosu znova vyšli na světlo a hlásili se k životu. Z Táborů se nezrodili, ale táborské hnutí chiliastické a komunistické je obživilo a posilnilo. Pozdější pramen vykládá, že tři léta po upálení mistra Husi objevili se Adamité, Naháči, Adamníci z jakýchsi zbytků flagellantských; původce jich prý byl člověk Rohan, jenž si jméno

[1]) Tomek. Praha III 624.
[2]) Locustarium Joannis Aquensis v Dudíkově Iter Rom. 281.
[3]) Konfessí v univ. knih. 1607. V předmluvě.
[4]) Historie Bratří v univers. knih. 17 C. 3. 143.
[5]) Gindely. Brüder I 490. Slovo rota je tu bez příhany

proměnil v Adam; chodili prý nazí a obě pohlaví s meči.[1]) Týmž ztřeštěným blouznivcům bylo také jméno Mikulášenců, buď též po nějakém sedlákovi Mikuláši[2]) anebo spíš obdrželi to jméno po Mikuláši jahnovi z dob apoštolských. Čtemeť v jednom rukopise starém:[3]) „Mikulášenci byli takoví, že tak dobře chtěli míti ženy společné jako statkové byli za časů apoštolských; původ to vzalo od jakéhos Mikuláše, jahna apoštolského, ten nevěřil manželce, uvedl ji do prostřed zástupů a dal svobodu každému k zlému jí požívání.“ Také Martinek Loquis, svrchu řečený a z Tábora roku 1421 vypuzený, podporoval Adamitství; na místo svátosti položil společné schůze křesťanů k hodům; ze společných schůzí snadno učiněny orgie zdivočilé.[4]) Adamníci zamítali positivní křesťanství; a pokud lze mluviti u nich o nějaké srovnalé a zřejmé nauce, byli Naháči rázu panteistického. Všecko je Bůh. I oni sami částkou Boha. Místo Otčenáše prý říkali „Otče náš, jenž si v nás, osvěť nás!“[5]) Všecko je svaté, všecko obecné, manželství je hřích, ženy mají býti společné jako všecky jiné statky. Při orgiích svlékali se a tančili při ohni.

Pověst jejich rozšířila se daleko, a německé kroniky obsahují pestrá líčení českých Adamitů a jejich bludů.[6]) Poslední jich sídlo bylo na Nežárce. Sem dostali se, když Žižka jich několik u Klokot byl upálil. Odtud činili mstivé vypady do okolí, jsouce velmi smělí i udatní. Tu konečně potřeno jich hlavní sídlo, a upálena jich síla. Jista věc, že Adamníci nevyhynuli hned. Staří letopisové o nich při r. 1455 zase vypravují, že po vrbí, po lukách, v žitech běhali, strašíce ženské,[7]) a seznam kacířství v Čechách z r. 1524 uvádí sektu Saduceje, kteří jsou zbytkové Adamitův.[8]) Také Šlechta ze Všehrd roku 1519 k Erasmovi Rotterdamskému vypravuje, že Adamitů v Čechách není málo.[9])

Po násilném zničení Táborů rozešli se mnozí blouznivci po vší zemi, a brzy se objevují zprávy o tom, že čeští Husité jsou v mnoho sekt rozděleni (in sectas divisi).[10]) Snaha sektářská byla

---

[1]) Locustarium Joann. Aquensis. Dudík Iter. 281.
[2]) Palacký Děje III. 24. O jméně čti též Rezek Děj prostonár hnutí. 7.
[3]) Univ. knih. č. 17. G. 26 Z kanonie karlovské, haereticus. V předmluvě k Zjevení sv. Jana. Srov. též J. Jireček Č. Č. Mus. 1876. 49.
[4]) Goll. Č. Č. Mus. 1881. 12. Rukop. un. kn. 17. C. 3. 143. „Pikarté zdivočeli v Adamity.“
[5]) Bílejovský. Kron. círk. 59. Obšírně u Palackého III. 1. 343.
[6]) Butzbach líčí ve svém díle asi r. 1500 (Chronica eines fahrend Schülers 92) Adamity a cituje kroniky německé.
[7]) Staří Letop. 165.
[8]) Locustarium. Dudík. 281. Uvádí je u Hořovic, což Rezek opravuje „u Hořic“. Děj hnutí. 10. Že by s nimi souviseli Adamité deisté za cís. Josefa, právem pře Rezek.
[9]) Pelzl. Gesch I 520.
[10]) Chron. Procopii notar. Nov. civit. 1476 Mus. diplomat.

tehda tak mocná, že popadla i Němce; aspoň v době Jiřího snažil se v Chebě františkán Jan získati jakémus učení svému přívržence.[1]) Ovšem se netvořily sekty tehda v podstatném smysle slova; vystoupil-li kdo kde s nějakým učením odchylným od nauk panujících, nevznikla tím již sekta.[2]) Ani volné společnosti, které se kolem hlasatele shrnuly, nebyly ještě sekty, sektě jest potřebí přesného učení a nějaké organisace.

Když rozprášeni Tábořі, vyskytovali se lidé s utkvělými představami věroučnými a morálnými, idejemi ztřeštilými, tvrdíce něco, co mělo po jich přesvědčení zavedený a zkažený svět spasiti; laik jim mohl býti knězem, pojem církve ten tam, a při všem jevili tvrdohlavost, neústupnost takovou, jak ji jedenkráte (roku 1562) vylíčil Matěj Lounsky, děkan nymburský, řka: „Takoví sektáři žádnému písmu místa u sebe nedadí, ješto kdyby ďábel cítil, že spasen byti můž, snázeje by se napraviti dal nežli takovy sektář, proti kteréžto zvyklosti sv. Cyprian už píše.“[3])

Za krále Jiřího a Rokycany dosti takových nešťastných lidí bylo zmrzačeno, páleno, ničeno. Z těch časů uvádějí se klidní a pobožní fanatikové Vilémovští, o nichž jinde jsme již položili, „rota Košatská“, o níž praví se v listě r. 1474, že „slove nejhorší, ješto hříchův za hřích nemají“;[4]) jmenují se jacísi Štěpánovci na Domažlicku; pikartského rázu byli z téže doby oni „Lucani“, Lukášovci, dle kněze Lukáše přezvaní a k Bratřím počítaní, oni „Subuliani“, založení od ševce Subuly, „Simoniani“, jichž původce byl sedlák Šimon, „Johanniani“, vzniklí původem jakés staré vdovy Johanny, všecko společnosti, jež mezi českými kacíři uvádí stary pramen léta 1524.[5]) Týž pramen jmenuje jakožto samostatnou sektu i „Luciperiany“. O tom, co kteří učili, nikdež se nedovíš. Kolem roku 1463 běhal nějaký Jeroným kněz, bývalý medicus, s učením, že Duch sv. není třetí osoba, však nevíme, získal-li přívržence.[6]) Bohuslav z Lobkovic roku 1497 udává v listě svém Petrovi Rožmberskému některá tehdejší bludná učení v Čechách řka: „Všickni bludové do této země stekli se jako do louže. Mnozí, Origena následujíce, drží, že všickni lidé budou spaseni, někteří vedle smyslu Vigilanciova praví, že nemají ctěni byti kosti nebo ostatkové svatých, mnozí, od Joviana jsouce naučeni, mnějí, že nic sobě postem nezasluhujeme. I těch se nenedostává kteří mnějí, že se všecky věci osudem dějí. Mlčím o tom, že shrbilé baby a pošetilí starci na pivě nebo na víně sedíce tajemství sv. Trojice

---

[1]) Frind. Kirchengeschichte IV. 54.
[2]) Goll. Č. Č. Mus. 1884. 37. Tím opravuje Palackého IV. 1. 406. a Gindelyho: Brüder I. 17.
[3]) Registra arcikn. soudu komor. červená. 188.
[4]) Listin z Herrnhuta. Opis. v arch. zemsk. List snad Chelčického.
[5]) Locustarium. Dudík. Iter. 279.
[6]) Manualník Korandův. Jos. Truhlář vyd. 41.

prokletými otázkami zpytují; pomíjím jiných mrzkostí, které sou do této země z franské, z britanské země a od Řekův připlynuly.“ [1]) A v jiném psaní ke Geilerovi dí týž Lobkovic, že tolik kacířstva se v těchto časech rodí, že doby Husovy a Viklifovy proti nynějším jsou vlastně časové zlatí.[2])

Že svoje nauky skládali někteří zbožníci do traktátů, které rozšiřovali, to lze souditi z případu, jenž náhodou zapsán r. 1450. Jakys Křížovský totiž chodil s traktátem, ze Kristus není Bůh; lapili ho na Poděbradech a zavřeli na mnoho let.[3])

Všech nejzajímavější a nám z oné doby nejvíc povědoma jest lidová sekta Mikulášenců, docela jiná nežli byli Mikulášenci adamničtí, o nichž svrchu praveno. Sekta nebo společnost Mikulášenců čili Slamovců i Pecinovskych jest vytvor ryze domácí, český [4]) v němž obráží se kus lidové psychologie. Založil sektu Mikuláš Vlasenický, sedlák od Pelhřimova, o němž dí Koranda,[5]) že byl laik ženaty, „pure idiota“; idiota bezpochyby proto, že neuměl čísti; ale rozpáliti uměl řečí svou mnohé. Jemu pomáhal v Praze jirchář Matěj, dřív prý řečený Sláva, teď však lépe přezvaný Sláma.[6]) Sláma objevuje se v Praze r. 1486. Tvrdil, že má v sobě Ducha sv.; odtud že ví, kdo bude spasen a kdo nebude, odtud zná hříchy nejtajnější v každém človeku na první pohled; také tvrdil, že pouhou modlitbou dovede zjednati člověku spasení; rozhřešování kněžskému se smál. Staroměstští konšelé ho zavřeli, vyslyševše spolu s kněžími jeho bláhové řeči. Nemaje chuti k mučedlnictví, odvolal Sláma všecko a bez ourazu propuštěn jest.[7])

Mikuláš Vlasenický byl pevnější. Prostý lid hrnul se za ním hlavné pro vidění, která líčil a vykládal, veda lid k přísnému řádu mravnímu beze všech církevních dogmat. Již měl přívrženců dost, když ho roku 1471 kněží dali jmouti. Na Choustníce před urozenými pány vyslýchali ho „římští kněží“, ale než s ním promluvili, pomořili ho za několik dní hladem. Výslech měl formu hádání, při němž Mikuláši za některá slova naplito v oči, ba Jiřík Hrobský ubil ho žilou v hlavu, když řekl něco o papeži neuctivého. O církvi řekl, že je „sebránek“, jenž má více otců, a neví, který je pravý; papeže kladl za nepravého; pán Kristus prý pověděl: „Nechtějte sobě nazývati otce na zemi, nebo jediný jest otec váš, který v nebesích jest.“ Říkáme: „Otče náš, jenž jsi na nebesích, a ne otče náš, jenž jsi v Římě.“ Dále hádal se s kněžími o stavu kněžském. Apoštolé byli mu laikové, kteří měli, přijavše tělo a krev Páně, jenom první svěcení, ale potom prý zapřeli Krista, v čemž jsou

[1]) Jos. Truhlář. Listář Lobkov. 101.
[2]) Tamže. 167.
[3]) Jireček. Rukov. Liter. I. 4?3.
[4]) Mimo království České nikde se nenacházeli. Slavata. Paměti. I. 89.
[5]) Manualník Korandův J. Truhlář. 107.
[6]) Týž l. c.
[7]) Manualník Korandův. 107. 108. Tomek D. P. X. 83.

svoji nedokonalost kněžskou ukázali. Při svátostech kladl váhu na to, že se mají posvěcovati všemi slovy; kterak prý může strana římská nad jednou způsobou oltářní říkati všecka slova? Slovo o víně kterak říkati nad chlebem? Nebyla mu tedy svátost pod jednou svátost celá.

Mikuláš hájil také kališnického přijímání dětí. Tou příčinou jeden z dvaceti přítomnych kněží pravil Mikulášovi, že se s dětmi zachází jako se špačaty, „odejmouc je od prsu, dají jim tělo boží, a což ono rozumí tomu, ono by spalo raději, němota“. Místo přímé odpovědi otázal se Mikuláš kněží, přijímá-li dítě na křtu Ducha svatého? Když odpověděli, ze přijímá, sedlák ptal se dále: „Co většího jest Duch svatý nebo tělo boží?“ Odpověděli, že jednostejno. „Proč by tedy,“ rychle vpadl Mikuláš, „proč by nebylo dítě hodno těla božího?“ K tomu pry neuměli kněží odpověděti, tak aspoň chlubil se spis o vyslechu na Choustníce sepsaný.[1])

Potýravše ho ještě, páni a kněží konečně pustili „Bratra“ Mikuláše z vazby na Choustníce; pokládali ho bezpochyby za neškodného blouznivce. Chodíval pak volně, kázal, mluvíval o svých viděních hledě do dlaně. Před svou smrtí říkal k péru r. 1495 poslední kšaft, z něhož stůj tu zkrácená ukázka na poznanou, kterak asi Mikuláš k své družině mluvíval. „Budiž toho listu počátek Bůh Otec, Syn jeho mily a Duch svatý. Amen.... Žádal jsem, aby mi pán Bůh zjevil, koho bych po mém odchodu postavil vám. I oznámil mi milý Bůh Jana Bednáře . . . ať vám mily Bůh odpustí, což jest mi o vás oznámil, vaši velikou nevděčnost, že mne již teď z světa pojímá, neb řekl ke mně dubna měsíce angel boží: Viz nevděčnost lidu, ale mnoho-li se trou jedni o druhé potkávajíce sebe, protož ujímá Bůh i dnů tvých!“[2])

Tímto strašením a výčitkou mínil Mikuláš obec svou povzbuditi k mravnímu životu.

Mikulášenci měli potom v čele starší čili učitele se starostou; sluli bratří. Starší, majíce ducha sv. v sobě, byli schopni nadpřirozených vidění; také nemívali jiného na péči nežli kázati, vykládati svá vidění a podle toho dbáti, aby „lid boží“ byl mravný. Starší tito nebyli kněží. Mikulášenci vůbec neměli svých kněží, chodívali ku kněžím podobojím, ačkoli jich ani jiných za mnoho nevážili; Mikuláš tvrdíval, že „peklo jest dláženo plešemi kněžskými“. Mravopočestnost jim byla nad věrouku;[3]) v ní tak daleko

---

[1]) Z rukop. vyšehradsk. v diplomat mus. opis. J. Jireček vytiskl ono hádání v Č. Č. Mus. 1876 57. Výslech ten tištěn v XVI věku v Německu několikrát. Jeden exemplář mus. 46. C. 12.) nadepsán: Eine lustige Disputation eines einfeltigen Bawren.

[2]) Z rukop. vyšehrads. Opis v diplomat. mus.

[3]) Z mládí dal se Augusta, pozdější senior bratrský, mezi Mikulášence, „poněvadž se mu nepobožný život kněží podobojích nelíbil“. Fontes rer. austriac. V. 257.

zacházeli, že horlíce proti pohlavním náklonnostem, nechtívali trpěti v bytech, kde dívčiny pobývaly, psů, holubů, hrdliček, aby necudností těch zvířátek čistá mysl nebyla porušována. Na vojnu nechtívali táhnouti, ani zbroje robiti; zdráhali se přísahati. Ve své věrouce nebyli stálí; kdežto Sláma se při výslechu svém posmíval očistci, věřívali potom Mikulášenci vesměs v přímluvy svatých, Mateře boží. O svém spasení stále pochybovali; vyličuje „ducha zamúceného a srdce skroucené", Beneš Bavorynsky roku 1543 uvádí za příklad Mikulášence; ti prý chodí se sklopenou hlavou a zůstávají v ustavičné zoufalosti a vždycky v pochybnosti při svém spasení.[1] Svátosti brali z rukou kněží podobojích, ač, jak se zdá, měli při nich svoje pojmy a výklady. O zpovědi drželi, že hřích nesmývá jináč, nežli když vůle hříšníkova od hříchu se úplně odvrátí.

Mikulášenci byli rozšířeni nejvíc v jihovýchodních Čechách, kdež v XVI. století hlavní jich sídlo byl Pecinov, odkudž jim též bylo jméno Pecinovských bratří. Také hojným počtem seděli na Táboře, v Soběslavi, na Bechyni. Od polovice století XVI jsou jich stopy též ve východních Čechách v Hoře, Lysé na Pardubičtě i kolem Poděbrad. V Praze byli od svého počátku až do konce, ale jen jednotlivě. I na Moravě měli své zástupce.[2]

Několikrát za rok (nejméně sedmkrát) scházeli se v společnou schůzi. Kterak si v těch schůzích vedli, o tom máme zprávy teprve pozdější. Dle jedné z roku 1551 vykládali učitelé evangelium a napomínali lid, což se bez visionářství asi neodbylo. Píše o tom poněkud spletené Jakub Miletický, kněz v Brtnici,[3] že roku 1551 hledal, „aby mohl najíti takové učení evangelitské, z kteréhož by pocházela moc k novému rození z vody a z Ducha sv. a k zmocnění nad světem a ďáblem i tělem; těch časů ten lid, kterémuž dal svět jméno Mikulášenci neb Pecinovští bratří, sešli se do shromáždění, majíc těch časů učitele a starce, na kteréž bylo přemilo pohleděti, kdež jich sedělo dvanácte a jiných též bylo víc, a nad to, když ktery měl mluviti slovo boží, s jakou pokorou, s vážností spolu se vším lidem, z nichžto nejstarší jako starosta byl jest bratr Matouš, muž vzrostu vysokého, starý, střídmý, neuměl čísti ani jediné litery, jeho řeč byla velmi příjemná, hříšníkům hrozná, vskakující do srdce mého."

Dle jiných zpráv ještě pozdějších konána schůze bratří Pecinovských tak, že starší, přečet evangelium, oznámil, že by věc vyložil, by nebyl na to nedostatečny; proto vyzval shromážděné, aby prosili Boha, aby seslal na něho ducha svého. I zakryvše tvaře, dali se vsickni do pláče. Odtud bylo Mikulášencům také jméno „bratří plačtivých". Plakávali i v přestávkách, kteréž učitel

[1] „O pravém náboženství." Bavorynský 19. Tisk bratrský.
[2] Tenora Sborník Hist. 1885. 121. Rezek v Č. Č. Mus. 1888 105.
[3] Rukop. univ. kn. č. 17. G. 6. R. 1561.

činil vykládaje a napomínaje.[1]) Jihlavský kněz lutherský Hederikus vydává roku 1580 o Mikulášencích zprávu, že drží s konfessí českou, do kostela chodí, doma jeden po druhém káží, což zovou „napomínání“, mají dětské přijímání a žijí střídmě. O té střídmosti přivádí Hederik doklad zajímavý a skoro komický. Prý dostanou li se do kollací (k hostině), a začíná-li společnost nemírně píti: přítomní Mikulášenci brzy se vzpamatují, rychle vstanou, ženy sem uskočí, muži tam se shrnou, zazpívají pobožně, dají se v modlitby a tím „kollací zkazí“.[2])

V spise Miletického[3]) zachovala se charakteristika čtrnácti učitelů a vůdců čili, jak se tu zovou „předních mudrcův a starších“, o nichž některých na zevrubnější té sekty poznanou něco položíme. O bratru Hlavničkovi dí se, že byl učený latiník, a pro slovo boží že mnohdy trpěl, bývaje zavírán. Jan Táborský byl muž učený, jenž pardus i cejch trpěl († 1582), Vít Horskej nesetrval v dobrém, ale, zradiv nad pravdou boží, Jidášem učiněn jest; o bratru Václavu Horákovi dí se tu, že byl „muž nepodobný (t. j. neforemný, nehezký), bez litery, by co uměl, nevím, jediné orati a stádo pásti, ale Duch boží byl v něm“; bratr Václav Brodecký „nemnoho mluvil, ale po starodávnu“. O jiném praví se, že rád zpíval od jitra do večera a že chodil po krajinách; o jiném nápodobně, že byl čtenář, jak z lože vstal, zpíval — a vězněm býval; Pavel Pacovský byl učený latiník, z mládí byl prý rozkošně v kratochvílích vychován, stav se bratrem častokrát byl vězením sužován. Umřel v Praze roku 1579. Z jiných pramenů víme, že třetí starosta Mikulášenců, Churavec, na počátku XVI. věku pokradl peníze a ušel na velikou hanbu Mikulášenských bratří, těšících se jenom tím, že i mezi apoštoly byl jeden „zloděj“.

Vůbec se v zprávách o Plačtivých bratřích chválívá učitelů jejich vymluvnost, takže kázati bylo asi přední úlohou starších. Naskytají se i plastická a ne nepěkná líčení, kterak ten onen uměl mluviti a dojímati. Na příklad o jednom se čte: „Očima málo vidí, ale Duch boží v něm; když kázal, lid jakoby hořel. na pohledění byl nejprostější a jakoby nic neuměl než mlčeti, ale řeč jeho, když mluvil, byla jako od mateře pokrm dítkám měkký.“ [4])

Za zevnější znamení Mikulášenců lze — aspoň v XVI. věku — klásti, že nosívali dlouhé vlasy. Roku 1574 vyčítá konsistoř pod obojí faráři Janovi řečickému: „Po dlouhých vlasech mohli bychom vás Mikulášencem souditi, poněvadž mezi nimi jste!“ [5]) Od souvěkých dostávalo se bratřím Plačtivým všelijakých a nestejných

---

[1]) V Pamět Slavatových 38. a v Č. Č. Mus. 1876. 66.
[2]) Examinatio. Překl Jana Laeta Čáslavského. 1582. D. 4.
[3]) Rukopis univ. knih. č 17. G. 6.
[4]) Jireček v Č Č. Mus. 1876. 71.
[5]) Zemsk. arch ku. O. 5. fol. 132.

soudů. Jednota bratrská zavrhovala Mikulášence jakožto sektu hloupou s hloupými kazateli; Kalenec roku 1542 psal o nich, že spravují se psem mrtvym, Mikulášem Vlasenskym, tvrdíce, že je kněz zlý jako dobry; při tom že jsou jednota nejhorší, jednota slepá bez řádu a že se v městech přetvařují.[1]) Jiny z Malé stránky bratrské před tím kdys napsal mírnější o Mikulášencích soud: prý vedou život pracovitý, postí se často i modlí a metlami mrskají, „ale naděje pravé nemají v Bohu než židovskou, říkajíce nevíme, kdo jest v milosti boží, neb zlé za zlé dělají a moci ukrutné požívají“.[2]) S menší zlobou ale nicméně přec poněkud lživě líčí jiny pramen[3]) povahy Pecinovských. Prý Bohu tělesně slouží po jizbách i po stodolách, „Boha svého tělesnyma očima vídati se pochlubují a toho divy dovozují a knihami, jež mentirii slovú, od Mikuláše vydanymi potvrzují, jemuž i tělesné oběti, totiž volka, vepře, krávu etc. obětují v zbořích“. Asi holé pomluvy byly, když se na ně svedlo, že zamítají křesťanství,[4]) že o víře křesťanské nic nesmýšlejí.[5])

Přes to, že Mikulášenci nikde se nevzpírali choditi do chrámů podobojích, občas byvali pronásledováni. Po bouři politické r. 1547 vzešel jim dosti kruty útisk, neboť vláda pletla je s Jednotou bratrskou. V Táboře farář Jan na ně žaloval u podkomořího Jiřího z Gerštorfa několikrát po sobě. R 1548 psal, že ti sektáři opět byli v Pecinově, ten kožešník nic na faráře že nedbá, když pry je farář napomíná, aby se spravovali vrchností, říkají, co jest to vrchnost, však vrchnost jest na nebi.[6]) To bylo dosti neopatrné slovo, a konšelé táborští jsou vyzváni, aby na hrad Pražsky postavili kazatele „pikartské“, sousedy táborské, Jana kožešníka, Václava jeho podruha, Václava Tchoře a Čejku.[7]) Také z Kouřimě, z Bechyně, Vltavotyna, z Benešova posláni do Prahy „Pikarti“, kteří se jmenují Pecinovští. Královská kommisse, vyšetřivši společnost těch nevinných bláhovců, oznámila, že chodí lidé ti na mši a kněžími podobojími se spravují, tudy že asi mandát proti Pikartům k nim se netáhne.[8]) Zdá se, že nevyvázli po tomto dobrém zdání všickni bez ublížení, aspoň „starosta“ Jan Krumlovsky, kožišník na Táboře, byl bit a puštěn s připálenym na tvář cejchem.[9])

Potom měli Pecinovští na čas pokoj. Chovali se asi tak, že farář nežaloval. R 1556 vzepřelo se proti nim v Nymburce skoro

---

[1]) Zemsk. arch. Opis z Herrnhuta. 1542.
[2]) Arch. zemsk. Opisy z Herrnhuta 1524.
[3]) Rukop mus III. H. 8. Napomínací psaní kněze Jana.
[4]) Rosa-Menčík. Zápisky 27.
[5]) Dačický-Rezek. Paměti II. 151.
[6]) Arch. místodržit. R. 109. 15.
[7]) Arch. týž R. 109. 1. Tu je řezaná cedule rukojemská, že se dostaví.
[8]) Tamže. Jiny list. 1548
[9]) Jireček. Č. Č. Mus. 1876. 68

všecko město. Koušelé píší podkomořímu poučný list, toužíce tuze do Mikulášenců, sousedů a podruhů, protože výchozy časté ven z města pro náboženství do Pecinova proti mandátu královskému činí a postranně se doma scházejíce náboženství své provozují „na potupu pana děkana našeho a nás všech, jakobychom my v městě našem slova božího neměli; těmi vejchozemi svejmi před nás se předkládají a lepší byti chtějí; tím mezi námi nesvornosti a různice působí. I ráčili ste nám skrze vyslané naše poručiti, abychom takové sektáře, kteří se s námi v víře srovnávati nechtejí a správcím našim nespravují, vypověděli, což sme učinili, ale oni až dosavad jsou toho nepodnikli .. neb tak jest ta sekta neústupna, že v ničemž žádnému, by co lepšího ukazováno bylo, nepovolí".[1]) Tenkrát se jich zase dostalo několik do vězení na Pražský hrad. Bezpochyby nebyli to jen Nymburští.

Čtyři léta potom píše král arciknížeti Ferdinandovi o Mikulášencích, v žaláři drženych, že vždycky na rozmýslení má na hrdla jim sáhnouti; ale poněvadž dlouho sedí a někteří staří jsou, takže není dobře možná, aby v tom déleji trvati mohli, aby neumřeli, proto prý nechť jsou puštěni na rukojmě a na zápis, že kázani a postranních schůzek nechají.[2]) A sotva byli propuštěni, císař píše s tuhou výčitkou hejtmanovi na Chlumec, proč trpí „bratry, kteří se Vlasenští jmenují", nechť pry jim hned schůze zakáže.[3]) Byli tehdy tou dobou všude na císařském tištěni.

Za panování Maxmiliana II. měli Mikulášenci vůbec a všude nemalou zvůli. V Kutné Hoře dopustili koušelé plačtivému bratru Jeronymovi Moravcovi r. 1572, aby vychovával městské dívky. Dopustili mu soukromou školu, ale že je z té sekty, to přece nesli neradi. Jeť v radě o tom zapsáno: „Zpráva tu jest, že sekty Mikulášenců by byl a někde s jinými se scházel, anobrž i kantorem mezi nimi že by byl, toho že mu trpěti nemohou, chce-li tu býti, že musí do kostela choditi a v náboženství se srovnávati". Za toto snesení se Moravec poděkoval a slíbil, že pacholat domácích nechce chovati, než dívky a že nezná sekty mimo obecnou křesťanskou církev; do kostela že chodí, boží slovo slyší, „ksaftu Kristova požívá, však že s lidmi časem pokojně se sejde a písničky obecní zazpívá . ." Úřad ho tedy při písničkách zanechal.[4])

V Praze mívali tou dobou v Opatovicích tak hlučné schůze, že konsistoř kališná nucena r. 1571 jim je zakazovati.[5]) Měli Mikulášenci tenkrát i potom na časy mocnou ochranu. „Mají mnohé tarasinky a tuhé pavézy, lidi znamenité a v světě mocné."

---

[1]) Kopial nymburský z r 1556 List Jiřímu Gerštorfovi.
[2]) Arch. místodrž. Missiv. č. 62 fol. 203. R. 1560.
[3]) Arch. místodrž. Miss č 69. 263 Rok 1562
[4]) Zápisy z arch. kutnoh. od ředit. Šimka Od téhož v Arch Památ. díl XVI.
[5]) Arch. zem. rukop. B 11.

Tak čteme v souvěkých pramenech.[1]) Mikulášenci rozšířili se za panování mírného Maxmiliana i tu, kde dosud jich neznali. R. 1573 píše Jakub Březsky, farář v Trhových Svinech, arcibiskupovi, že ve Svinech a v Bukvici scházejí se mu bratří z té „nové sekty Pecinovských".[2]) Touž dobou přidal se k nim sám děkan na Táboře Jakub. V pražské konsistoři oznamují r. 1574 Tábořané, že děkan jejich mezi Plačtivými bývá, bratry fedruje. Za přitěžující při tom vinu mu kladeno, že má letitou ženu opilou a že kostelníky z kostela vyhnal sochorem.[3]) Téhož roku viněn i farář v Řečici, Jan, že jest z Mikulášenců.[4]) Bezpochyby se těmto kněžím za tehdejších volnějších poměrů nic nestalo, zvláště, když v konsistoři všecko zapřeli a sektářství se slavně zříkali.

Však na císařském panství i za Maxmiliana ob čas dostalo se Plačtivým některého napomenutí a vyhrůžky. Tak na příklad Mělnickým bratřím, kteří se tu jmenovali od protivníků málo lichotivě „plačtiví švermeři" a „bratří Farizeové", zakázána r. 1573 a 1574 pokoutní kázaní. Ale nevíme, že by došlo bylo proti nim ke skutku.[5])

Bratří Pecinovští osmělili se r. 1576 vydati svoji zvláštní konfessi, při níž jest zpráva o zjeveních, jež děla se zakladateli Mikuláši, o kšaftě jeho, a též o hádaní na Choustníce.[6])

Za panování Rudolfova opět se vyskytují zprávy o pronásledování Mikulášenců, ale zprávy jen nebojné. Patrno, že bratří Plačtiví pilně chodívali do kostela farářova, takže nepohoršil se, když v soukromí se sešli, modlili a poplakali sobě. R. 1580 posílají Soběslavští Petru z Rožmberka dva sousedy své „Plačtivé"; prý dosti obšírné a mnohé důvody z písem svatých proti zaslepení srdce jejich přivozovali a je vyvozovali, ale že marno bylo.[7]) Zdá se však, že poslední Rožmberk jim mnoho neublížil, žalujet farář Soběslavský roku 1601, že Pecinovských sektářů zde v Soběslavi velmi mnoho jest, podle nich také mnoho boleslavských Pikartů. Když prý se sejdou, jest jich jako v kostele.[8])

Roku 1600 obdrželi Pecinovští v Praze dům ke svým schůzím. Urozená Marie Nedvězská ze Žďáru dala jim dům v Novém městě na ulici Charvátské „v ouličce jdouc ze Spálené"; dům dala vepsati v knihu smluv, provázejíc svůj dar výkladem, že z mladosti při společném shromáždění bratří jednoty Vlasenské bývajíc, spa-

---

[1]) Rukopis mus. č. III. H. 8. 145.
[2]) Arch. arcib. Recepta 1573. Opisy v zemsk. arch.
[3]) Arch. zemsk. kod. O. 5. 129. Též v Oeconomica téhož arch. B. 11. 129.
[4]) Arch. zemsk. O. 5. 132.
[5]) Arch. mělnick. č. 31. 41. Z výpisů pana tajemníka Zamastila, půjčených laskavě. V nich se jmenují jakožto „bratří Farizeové": Šebek, Holub, Šimeček, Tancidůra.
[6]) Jungmann. Liter. III. Mikuláš. za Rudolfa. Lumir. 1855. 1176.
[7]) Listiny z Třeboň. Opisy v arch. zemsk. 1580.
[8]) Arch. arcib. Opisy v zemsk. arch. r. 1601.

třila, že se řídí správci konsistorními a k slyšení slova božího že do kostela chodí, slovo boží, kteréž od správce církevního slyšeli, pak při společném sjití sobě rozjímají, písně zpívají. Spolu nařídila paní, aby dva pražští měšťané z bratří Pecinovských byli toho domu správci.[1]) Ze záduŠních knih sv. Martina vysvítá, že r. 1603 drželi Pecinovští v Praze již domy dva.

Však téhož roku dopadla na ně povědomým mandátem rána jako na české Bratry. V Praze jsou jim domy zapečetěny. Úsilně prosí Vlasenští kancléře Zdeňka Lobkovice za odpečetění; v listě prosebném vykládají svou pobožnost a kus své historie. Prý scházívali se jen v neděli, když kostely jsou zavřeny; tu prý zpívali, pěli ráno na svítání, hned po obědě a od nešporu až do večeře podle přikázaní božího, pomni abys den sváteční světil, totiž celý den a ne jen kus. Za krále Ferdinanda byly prý jim schůze zapověděny (r. 1559), někteří z nich byli pobráni do vězení, dva umřeli ve věži, deset posláno do Inspruku, a tam prý osadil jim císař jakožto král český konsilium duchovních, z biskupa a z kněží stolice římské, a před nimi počet z víry činili německy, česky a latině. „A tu nejsou odsouzeni za sektáře nebo Pikarty, ale za pravé staré Čechy, kteří jsou slouli někdy Husitové, a že se od církve římské nedělí než přijímáním pod obojí;“ tu prý na přímluvu Citharda, kazatele císařského, jsou propuštěni, „poněvadž jsou Husitové, aby zas k svym housatům letěli“. Dostali na to fedrovní list, a mladý král Maxmilian dal jim na cestu 20 tolarův. Od toho času prý měli pokoj. Spis končil se: „My se nedělíme od církve obecné křesťanské ničím, ale toliko se dělíme od vopilství a hříchů, zahálek nedělních.“ [2])

Tato prosba bratří Plačtivých dána konsistoři podobojí k dobrému zdání. To jim nedobře hledělo. Konsistoř neradí kancléři, aby bratřím Vlasenskym odpečetil dům. Prý jejich supplikace je úlisná, farisejská, zmotaná. Jsou to „svatáčkové“ postranní pod způsobou staročeského náboženství. Za Maxmiliana pry se znova vloudili do Pražských měst a vždy jich bývalo víc ve zbořích nežli v kostele. Kázaní prý rozjímají ve zborech, ale při tom „valchují kněží naše, rovně co psa přes hůl je převrhujíce“. Kdyby se chtěli modliti v neděli, ohlašovala se konsistoř, že jim kdykoli kostel otevříti dá.[3]) Na to dostali Vlasenští recess roku 1604 od místodržících, že jejich žádost je neslušná, v Praze prý kostelů dosti, „protož aby se oni, Vlasenští, do nich scházeli“.[4])

A tím byl konec zatím. Domů svých užívati nesměli, a úředníci zádušní u sv. Martina s patrnou zlostí si zapsali roku 1604 do knih, že bratří Pecinovští ze svých domů nic nechtějí platiti; pry

[1]) Arch. místodrž. R. 109. 15.
[2]) Arch. místodrž. č. R 109. 15.
[3]) Tamže. R. 109. 15.
[4]) Arch. místodrž. Missiv. č. 108. 74.

měli také příspěvek dáti na plech na kostnici, nedali nic.[1]) Roku 1607 jim dům rozpečetěn, ale ne aby se v něm scházeli, ale aby ho mohli pronajati a něco z něho platiti.[2])

Na Moravě vyskytuje se jejich stopa r. 1595 v jedné listině kunštatské. Tu se dí, že mají schůze v Podskalí, a zbor jejich zove se synagogou.[3]) Po bitvě bělohorské byl Mikulášencům konec. Zmizeli v ústraní.

V XVI. věku k starým sektám a spolkům náboženským nové přibyly. Vůbec XVI. století bylo u nás těm podivným útvarům ještě příznivější nežli věk předešlý, poněvadž mimo domácí náchylnost a popudy také cizí predikanti hojně a neustále přinášeli símě všelijakých ideí náboženských. Bartoš písař vykládá na konci své historie[4]) původ sekt slovy: „Snadně se domyslíš, proč v zemi této vyborné roty a sekty podnes trvají, ješto mnozí duchovní více všeteční nežli rozumní ne Levitové ale Chámové otce svého a matky hanby netoliko nepřikrývají, ale, jakž nejvíce mohou zjevují a za vzdělání i duší lidských i své vlasti to pokládají. Takéť nemalá příčina sektářů jest život neřádný některých duchovních, kteřížto, což slovy důvtipnými den ode dne usilují stvrzovati, to skutky svými na oko zjevně ruší, ješto lid obecní vždy více skutky nežli slova sobě váží a oblibuje." I stavové čeští roku 1535 byli toho přesvědčení, že sektářství v Čechách stále kvete výmysly a příkladem mnohých kněží nezřízenému životu oddaných. Prý nechtí v řádu státi a mnohá učení sobě odporná vymýšlejí[5]) Králi zase píší nejvyšší úředníci zemští kdys (bez datum), že sekty se vloudily do tohoto království nejvíc pro nedostatek kněžstva vůbec pod jednou i pod obojí. Lid sám sobě ostavený dává se namlouvati každým, kdo přijde a umí jej roznítiti.

První sekta, jež v XVI. století vznikla stejnou dobou s protestantstvím, byli bratří Habrovanští nebo Lilečtí. Základy k sektě té položil asi roku 1520 Jan Dubčanský, na Habrovanech pán. Theologickou úpravu však dal sektě povědomý Matěj poustevník, jenž z prvních u nás chválil Luthera. Vidělo se mu, že příchozí lutherstvo mravně mnoho nespraví, i protož odvrátil se od něho, a po svém z vězení vypuštění (1526) nalezl u pana Dubčanského v Habrovanech mysl, mravním zásadám i theologickým míněním svým velmi přístupnou a ochotnou. Matěj poustevník stal se rytířovým theologem. Rytíř stal se sekty hlavou, čili, jak stojí v dějinách bratrských s posmíškem, biskupem. Nelze pochybovati, že měl poustevník myšlénky své, uměltě celou biblí ven a na samotách

---

[1]) Arch. pražs. kn. záduší sv. Mart. 1601.
[2]) Arch. místodrž. R. 109. 15.
[3]) Tenora. Sbor. Hist. II. 121.
[4]) Bartoš. Kronik. 360.
[5]) Chaos rerum. v arch. pražs.

dosti se o ní napřemýšlel. Ale majíce dáti sekté zřízení, rytíř se svým theologem probrali všecky protestantské traktáty a z nich vybrali, co se jim vidělo a co písmu podle jich zdání neodporovalo.[1]) Chtěli „změřiti podle exempláře zákona božího všecky jednoty, a kterážby nejbližší jemu byla, k té abychom přistoupili“.

Byli tedy sektářští eklektikové, jak Brandl je nazval. Řád si sestavili z míchaniny protestantství všech odstínů od Luthera až k Zvingliovi a Oekolampadiovi. Co do mravních zásad drželi se starych Bratří českych, čili Malé stránky. Roku 1528 oznámen řád v shromáždění sekty v Routce. Papežství zavrhovali i kněžství; jediná hlava církve je Kristus, on prostředník mezi Bohem a věřícími, on jediny knez Starší v sektě nejsou kněžími; jsou jen strážcové mravního řádu. Pramen i soudce víry jest jako při všech sektách jediná biblí. Jako Zvingli věřili, že spaseni budou jen „předvědění“; z Luthera vzali zásadu, že pouhá víra spasí, ale byli tolik proniknuti ryze českou mravní opravdovostí, že v praxi přece dali na mravné skutky, lásku křesťanskou a jiné povinnosti z víry nutně plynoucí. Svátosti jim byly zevnější znamení, vnitřní milost nepůsobící. Drželi jen dvě, křest vodní a večeři Páně; křtem se vstupuje pouze podle těla do církve. Je to obmytí obecnou vodou. O svátosti oltářní drželi s Zvinglim, že jest jen znamení, památka. Soudili, že chléb není tělo Kristovo; chléb nebyl zrazen, neboť jej apoštolové snědli, víno nebylo vylito, neb je apoštolé vypili, teprv po večeři bylo vlastní tělo Kristovo zrazeno a krev vylita.[2]) Pokání za hříchy schvalovali, ale ne zpověď. Stačí lítost. Ceremonie všecky zavrhovali.

Sektě bylo jméno Habrovanskych po zakladateli, Luleckých nebo Lileckych po místě Loleč zvaném, v němz měli tiskárnu, neboť bez tiskárny neměla tehda žádná sekta repraesentace, obrany ani života.

Pan Dubčanský stál o to, aby čeští Bratří k němu se přidali se svou Jednotou; od roku 1524 anebo 1525 psal o to bratru Lukášovi na Přerov a na Boleslav několikrát. Ale Bratří zůstali při svém. Lukáš odpověděl pry pěkně, než doložil přec, že by pánovi přál, aby nebyval mistrem.[3]) Dubčansky se rozhněval a tím vznikl boj mezi Habrovanskymi a Jednotou, vedeny psaními a spisy tištěnými[4]) i po smrti Lukášově († 1528). První větší hádání na srovnání bylo vykonáno roku 1531, ale nevedlo než k větším nevolím a trpkosti. Dubčansky po schůzce vydal proti Bratřím spis, jehož titul již velmi domluvný: „Ukázání nedostatků i také

[1]) Obšírně o Habrovanských psal Brandl v Č. Mor. Mat. 1882. 81. Charakteristiku Rezek v Prostonárodním hnutí. 15. Gindely. Brüder. I. 197. 198. Matěj volen 1528 biskupem. Arch. Č. XIV. 360.

[2]) V Mus. opis kniž. o gruntu víry.

[3]) Rukop. mus II. D 8. 311.

[4]) Hist. Bratří. Rukop. univ. knih. při r. 1527. Šturm Jesuita tvrdil r. 1587, že se Lilečti od Bratří odštěpili r. 1533.

neupřímnosti učiněné nám od Bratří." Bratří odpověděli, shrnujíce všecku urážku v slovo, že Dubčanský svaté písmo „cizoložně sfalšoval". V Dubčanského replikách znamenitě často uvádí se, že Bratří „věří hloupě a po selsku", čímž mínil urozený pán Jednotu raniti. Také ho velmi mrzelo, když Bratří mu vyčítali, že zakládá novou sektu; pán tvrdil, že jen vrátil se k prvotnímu křesťanství, k víře staré, dávné.

Poslední veřejná rozmluva čili hádka mezi Bratry a Habrovanskými podniknuta r. 1535 v Kyjově. Se strany Habrovanských k hádce dostavil se Dubčanský a Vilém Kuna z Kunštátu. Druhá strana vyslala do zápasu kněze Michala a Macha. První kus, o nějž se hádali, byl o „podstatném spasení, kteréž z milosrdenství božího v Kristu připraveno beze všech pomocí lidských". Habrovanští chtěli věděti, jest-li spasení také v skutcích zevnitřních. V tom kuse shodli se brzy, šlotě Luleckým o skutky mravné rovně tou měrou jako Bratřím.

Druhý kus týkal se večeře Páně. Chtěli Habrovanští věděti, kde je to psáno, že chléb jest přirozené tělo Kristovo; prý přirozené tělo je v nebi, kamž Kristus vstoupil. Kristus velel, aby naň bylo pouze pamatováno; věc „přítomná" prý pamatována býti nemusí. Za tento rouhavý rationalismus se jim dostalo od Bratří výčitky, že jsou Pikarti![1]) Bylo položeno v hadání svrchu řečeném za sporné kusy ještě o křtu vodním, o moci úřadní v sluhách, o prolévání krve,[2]) o přísaze, o církvi, o závazcích, o svobodě křesťanské — ale daleko hadači nedošli. Pan Habrovanský prý začal nadávati, a když strana druhá oplácela, bylo po „náboženském rozmlouvání".[3])

Na Habrovanské leccos sváděno od protivníků. Kalenec čině zbytečné rozdíly mezi Lileckými a Habrovanskými vyčítá těmto, že jich učitel Zwingli a Bucer, jenž učí, že manžel může ženu od sebe vypuditi, oněm, že při křtu a přijímání nejsou s Kristem, a že vyznávají tři pravé bohy. Při manželství, při živnostech, ouřadech, oděvu prý se poněkud s Boleslavskými srovnávají.[4])

Habrovanští utrpěli velikou ránu tím, že Dubčanský, vydav po příkladě českých Bratří r. 1536 Apologii a potom i konfessi, byl, jak se zdá,[5]) pobídkou Bratří, volán na Pražský hrad a tu rozkazem Ferdinanda I na víc než tři čtvrti roku zavřen.[6]) Moravští stavové učinili z pokuty rytířovy politickou „otázku", sněm se ho zastal, ale na konec přece bylo se Dubčanskému zapsati, ze nechá kázaní a sekty.[7])

[1]) Bratři z Lilče. Traktát od Straněnského v mus. č. 36. F. 21. R 1541.
[2]) Vyčítali tě Habrovanští Bratřím, že na cestách s oštěpy chodí proti přikázaní Nezabiješ Týž traktát z r. 1541.
[3] Listiny z Herrnhut. Opis v arch. zemsk.
[4]) Tamže. Knižka Kalence.
[5]) Vše obšírně u Brandla v Č. Mor. Mat. 96.
[6]) Gindely (Brüder I 249) uvádí 10 měsicū vazby.
[7]) Brandl l. c.

Zajímavo, že v té konfessi zamítá se jméno Habrovanských. Prý nejsou ani Habrovanští ani Cvingliané, ale „Krystyanové". Hlásí se v ní ke knihám Oekolampadia „svaté paměti", drží prý se Švejcarů i Švenkfelda.[1]) Po smrti svého zakladatele (r. 1543) zanikla sekta Habrovanských bezpochyby nedostatkem svérázného učení. Někteří Lulečtí přešli k bratrské Jednotě; jiní k Lutherským, jiní k Zvinglianům podle toho, co se jim z cizích učení nejvíc zamlouvalo. Z roku 1580 pochází zpráva, že Habrovanských, hrubých prý Zvingliovců, jest málo, nejméně všech sekt; kostelů prý nemají, než scházejí se nepořádně, kde a jak mohou.[2]) V malých létech potom zanikají docela. Čteme ť r. 1614 ve spise bratrském,[3]) že kdysi dělali Lilečtí Bratřím příkoří, rádi přijímajíce mezi sebe vyvrhelce a vypadlce z Jednoty, proto jim Bůh nepožehnal, „tak že o Lileckých již neslýcháme, aby kde kteří byli".

Z reformace německé vyloupla se sekta Novokřtěnců, původu ryze německého, kteráž brzy zarazila sobě sídla i u nás, zvláště na Moravě. Obyčejně se začíná sekta Novokřtěnců od Münzera, než zdá se, že se pod jedno jméno slilo několik souvěkých proudů, aniž pod stejným heslem přestaly býti i na dále všelijak rozdílny. Mnohý starší zbytek opposičních stran církevních přidal se k nim.

Heslem, pod nímž se od evangelíků odtrhli, bylo nové křtění. Novokřtěnci opírali obnovu křtění o příklad apoštolů, kteří prý také nikoho nepokřtili, kdo nebyl dostatečně vyučen a dokonale věřící. Kristus apoštolům rozkázal: „Učte všecky národy, křtíce je;" tedy učiti a křtíti mělo býti pospolu. Bylo-li tedy nerozumné nemluvné pokřtěno, nechť, dojda člověk rozumu, křtí se znova.[4]) Ale novokřtění nebyl podstatný kus učení této sekty. Novokřtěnci dělili se od katolíkův i protestantů tou základní svou ideou, že snažili se život uvésti ve všech způsobách na stav prvotního křesťanství.[5]) Rozumí se, že tato idea není nová. Už Valdenští tak chtěli, a Čechové zvlášť svými Bratry a jinými sektami měli stejné úmysly. Biblí jim byla základ vší pravdy, ale jen biblí nového zákona; biblí stará měla platnosť, pokud neodporovala zákonu novému. Ostatně litera písma svatého je mrtva, a k výkladu je potřebí vnitřního vnuknutí, inspirace. Odtud byli mezi nimi Bohem nadšení proroci. O dědičném hříchu nedrželi. Dítě je nevinno, co Bůh stvořil, je dobré. Bůh jest jedin, ne tři.

Stran svátosti oltářní byl jiný ze spoluzakladatelů této sekty. Hubmaier, ve spojení s Zwinglim,[6]) od něhož přijal on i sekta

[1]) Mus. rukop. G. 12. Jsou tu přidány otázky katechetické a kázaní rozumem Lileckých.
[2]) Hedericus. Examen.
[3]) „Pravda vítězící" spis v mus. str. 59.
[4]) Proto tuhé hádky s Zwinglim. Dudík Gesch. d. Entwickel. des Buchdruck. in Mäh. 29.
[5]) Dr. Hubmaier u. die Anfäng. d. Wiedertaufe. Loserth. 3. Též Keller Gesch. der Wiedertaufe. 45.
[6]) Loserth. Dr. Hubmaier. 30.

učení o eucharistii, že jest jen památkou, tělo a krev jen znamením. Mše nebyla Novokřtěncům obětí, alebrž pouze oznámení kšaftu pána Krista. Proto také má takový kšaft poslední večeře čten býti jazykem srozumitelným, pán Kristus prý také nemluvil při večeři „kalikutsky“; je to urážka, čísti někomu psaní, jemuž nerozumí; lépe čísti jeden verš žalmový jazykem srozumitelným nežli pět žalmů latině. Zpověď neměli za nic, jen Bůh odpouští, ne kněz. Kněží Anabaptistů měli býti ženati; zakazovati kněžím ženění, to prý jest stejně, jako pustiti Barabáše a utratiti Ježíše.

Přes hanebnou a krvavou bouři, v Münsteru způsobenou, Novokřtěnci zavrhovali vojnu, meč, popravy; chtěli zřízení státní a socialné proměniti v primitivný stav doby apoštolské; vrchnosti není zapotřebí, ač Hubmaier roku 1527 psal, že vrchnost jest z Boha a že poslouchána býti má; vrchnost je nutna jen pro nespravedlivé. Vrchnosti nemá se nikdo protiviti, byť krutě pronásledovala. Však věřící do vrchnostenských úřadů nemají se tříti ani jich na se vůbec bráti. Přísaha v úředních věcech buďiž zamítnuta, vaše řeč buď ano nebo ne dle sv. Matouše.

Nejdůležitější zásada, kterouž se ode všech sekt lišili, byl kommunism. Ale nenutili k němu, ač jim český rukopis r. 1589, zova je Nekřtěnce, tuze vyčítá, že „chtějí všickni domy prodávati do společnosti“, což prý „za apostolů nebylo“.[1] Někteří dávali kommunismu v sektě ten mírnější rozum, aby křesťan v nouzi pomohl druhému.[2] Jiní zašli ovšem dále, spojujíce svůj kommunism s chiliastickým blouzněním. Někteří tvrdí, že i nejprostší kommunism žen Anabaptisté mívali, jiní historikové toho prou.[3] V pramenech sic několikrát zapsáno, že Novokřtěnci uloudili ženy a děvčata,[4] má li však pobrání ženy co činiti se surovým kommunismem, svrchu řečeným, nelze rozhodnouti. Spíš nemá. Anabaptisté se surovým kommunismem nebyli by u nás nikde bývali možni. Dle nejnovějšího bádání vůbec nutno dobře děliti Anabaptisty hornoněmecké, od nichž trousilo se Novokřtěnství na Moravu a do Čech, od Anabaptistů švýcarských a dolnoněmeckých. Tito bývali radikalnější, blouznivější, onino střídmější. Anabaptisté hornoněmečtí vznikli asi z Valdenských, kteří jim tu všude připravovali půdu již od XIV. věku. Ve své střídmosti nikda nepokoušeli se o zřízení nějakých nových řádů socialních. Ale to zajímavo, že Novokřtěnci snažili se o jakous svobodu živnostenskou. Hubmaier tvrdil, že každý svého chleba může dobývati kdekoli a jakkoli, jen když počestně. Takové tvrzení, k jehož uskutečnění

[1] Univ. kn. č. 17. G. 26.
[2] Hošek Hubmaier.
[3] Brandl. Č. Mat. Mor. 1882. 81. Gindely Brüder. II. 22. Rezek v Děj. prostou hnutí popírá 15
[4] Arch. místodrž. Missiv. 62. 312. r. 1560.

dospěla teprve naše doba, tehda za časů cechovního zřízení a poroby selského lidu ovšem bylo revoluční; nešťastný predikant novokřtěnský zaplatil je hrdlem.

Již patrno ze všeho, že zásady Anabaptistů byly snůškou ideí rozmanitého původu. Novokřtěnci sami se znali k tomu, že leccemus se učili od českých Bratří, něčemu od Valdenských,[1]) něčemu od protestantů. V XVI. století bylo v Němcích asi čtyřicet odrůd novokřtěnských;[2]) na Moravě drobili se též rozličnými směry, jména berouce buď dle sídel, buď dle starostů nebo dle některých vlastností, do očí lidem bijících. Takž uvozují se jména Hustopečských, Slavkovských, o nichž tvrdí roku 1542 Kalenec ve své encyklice, že bloudí s Athanasiem;[3]) jmenují se Gabrielovci podle Gabriela Ascherhama z Bavor, Filipovci podle jiného kněze svého, Hutterovští podle Huttera z Tyrol přišlého; zovou se Malohoufští, Mečíci, Sobotáři či Sobotníci, protože drželi sobotu za svátek. O těch vypravovalo se: „Mnozí v Moravě i v Čechách opustili již neděle svěcení a sobotu zas světí a mnohého díla nedělají, ženy nepředou, po slunci se nemyjí. Muži hnoje nevozí, nekydají, odpoledne nevoří, odtud slovou Sobotáři.“ [4]) Kalenec Sobotářům se posmívá, když prý drží se židy sobotu, mají držeti i všecko ostatní židovské.

Novokřtěnci sami zvali se „apoštolští, čistí, svobodní, mlčenliví, odloučení, prosící, enthusiasté, daemoničtí, antikristiané, epikurejci“.[5]) Pro všelijaké rozdíly, nám nesvětlé, bývali Novokřtěnci mezi sebou v hádkách. Píše Dubčanský, zakladatel Luleckých, že velice se diví, proč „pán Bůh ráčil na tak malou hrstku Bratří po druhé křtěných dopustiti takové jedněch druhých hadění a potupování“.[6])

Všickni Novokřtěnci rázu kteréhokoli mezi sebou poznávali se po zvláštním pozdravu. Aspoň roku 1528 bylo městům dolnorakouským za účelem poznání a chytání Novokřtěnců z Moravy utíkajících úředně oznámeno, že Novokřtěnec potkávaje druhého, sáhá na klobouk nebo biret, říkaje: „Gott gruess dich bruder im Herrn!“ K čemuž druhý v odvet dí: „Gott dank dir im Herrn!“ Pozdravení „v Hospodinu“ nebo „v Pánu“ bylo znamení.[7])

Nepřátel měli Novokřtěnci od svého počátku velmi mnoho. Nejprv byli to všickni jinověrci. Jich nenávistí byli Anabaptisté

---

[1]) Články Valdenské, jak se čtou v kronice Šebast. Franka, jsou na mnoze stejné s tím, co jsme uvedli nad čarou z novokřtěnského učení.

[2]) Keller. Gesch. d. Wiedertaufe. 4.

[3]) Athanasius v IV. stol. hájil proti Ariovi božství osoby Kristovy. Z jeho slov de aequalitate et inaequalitate Christi cum deo brali posilek bludní. Pezii Thesaurus II. 317.

[4]) Aupického Jana Knížka, kteráž slove Boží oumluvy. 1571.

[5]) Kameníček. Sbor. Hist. III. 33.

[6]) Brandl. Č. Mor. Mat. 1882. 87. Citát z knihy „Ukázání o dvojí stránce“.

[7]) Loserth. Dr. Hubmaier. 190.

sami vinni, neboť pokládajíce sebe za vyvolence boží, tepali mravy jiných, a to zlobilo tím víc, že kazatelé byli obyčejně lidé prostí, neučení. Od reformátorů protestantských Novokřtěnci byli krutě odsuzováni a pronásledováni slovem, mečem i ohněm. I Melanchton, nad Luthera mírnější a vzdělanější, odsoudil je slovy, že jsou delirium confusum ex multarum veterum sectarum furoribus. Reformátoři brali sobě úraz z leckterých dogmatických vět novokřtěnských a z toho, že sekta neuznala ničí autority u výkladu biblí. Vykládajíc, šla jako všecky sekty svou cestou. Měla k tomu asi stejné s jinými sektami a reformátory právo.

I čeští Bratří chovali se k nim chladně. Roku 1528 bylo se strany Novokřtěnců jakés jednání v Litomyšli a v Boleslavi o to, aby se přátelsky spojili.[1] Ale jednání bylo marné, přes to že tehda Bratří ještě drželi obnovení křtu ve své církvi. Když byli roku 1540 vyslaní Bratří v Štrasburce u Bucera ptal se obojetný reformátor, zdali „osemetní duchové Novokřtěnci“ učinili také nějakou bouři v Jednotě bratrské, k čemuž jeden z vyslaných odvětil sebevědomě: „O Novokřtěncích nevím tak daleko, ač někteří málo se pokouseli, ale nemají žádného vzniku u nás“.[2])

Novokřtěnci také hledali spojení s Habrovanskými, ale pan Dubčansky, starosta sekty, nechtěl s Novokřtěnci nic míti činiti snad pro jich zásady o kommunismu, jichž se jako bohatý rytíř obával.[3]) Pro tytéž zásady, k nimž připojeny i některé pomluvy, byli Novokřtěnci od vlády pronásledováni za všecken čas. Z pomluv nejhorší a jim nejvíc nebezpečná byla, že nechtějí míti nad sebou jiné vrchnosti nežli Boha a že, až přijdou Turci, Anabaptisté se k nim přidají, vrchnosti a jinověrce potrou, pobijí.

Pronásledování úřadní začalo se brzy po příchodě Balthasara Hubmaiera do Mikulova, kdež založeno bylo středisko Anabaptistů pod panstvím Linharta Lichtenštejna. Hubmaier zřídil si tu tiskárnu a traktáty šířil učení své. Tím císař naň upozorněn, a hned r. 1527 vydány jsou mandáty proti nové sektě, také sněm v Znojmě roku 1528 odsoudil učení Novokřtěnců.[4]) Hubmaier byl vydán do Vídně a, když nechtěl odvolati, upálen roku 1528. Jiný Novokřtenec — Waldhauser — spálen touž dobou v Brně. Novokřtěnci honěni, utracováni. Utíkali zase do Rakous valně.

Tou dobou byli už také v Čechách Novokřtěnci. Aspoň onen svrchu řečený (str. 87.) flašnéř německý, v Praze r. 1528 spálený, soudíme li po jeho zmatených zásadách, spíš byl Novokřtěnec nežli Lutherán. Tenkrát dokonce přišel jeden z náčelníků té sekty

[1]) Arch. zemsk. Opisy z Herrnhuta. 1528.
[2]) Historie Jednoty. Rukop. 17 C. 3. 138. Univ. knih.
[3]) Brandl. Č. Mat. Mor. 1882. 83
[4]) O začátcích viz Buchholz. Ferd. I. IV. 476. Beck. Geschichtsbücher d. Wiedert. 48. ve Font. rer. austr. XLIII. Č. Mat. Mor. 1894. 461. Rok sněmu Znojems. uvádí Rezek 1529.

do Čech, na Krumlov. Byl to Virgil Plattner z Rottenburga. Roku 1528 23. června Jan z Rožmberka listem německým a velmi uctivým oznamuje císaři, že přišel na Krumlov kněz Plattner a tu v nepřítomnosti jeho prý opovážil se dva hloupé dělníky, Jana Rablendera a Jiřího Mosera, oba ženaté, podle svého řádu znova křtíti. Ačkoli prý se oba dělníci nabízejí, že všecko rádi odvolají, nicméně že je i s knězem zavřel; co prý J. M. král káže s nimi učiniti, to že v ponížené poslušnosti pán rád vykoná.[1]) Král bez meškání odpovídaje velikou jevil radost, neboť prý chycený Virgil Plattner jest obzvláštní náčelník (Radlfurer unnd Vorsteer) té sekty novokřtěnské v Tirolech, odkudž prý ušel. Ale také poručil král, aby Rožmberk dal zavříti hned i jiné lidi, kteří jsou poskvrněni tou sektou na Krumlově. Prý je to, jakož zprávu má, přede všemi jinými Pilgram Marcherk se ženou, jenž v údolí Innském byl první původ a jedovatý svůdce Anabaptistů, též kupec ze Šterсingen s ženou. Však prý jich na Krumlově mnoho. (Ain guete Anczall.) Při zajímání těch osob má býti pán opatrn; každý Novokřtěnec ať je osamocen, úředníci ať po dobrém i po zlém z nich vyzvídají, kolik je jich, kde jsou na panství, kde jsou v České koruně i v dědičných zemích i v říšských městech německých. Na koho z panství vyznají, ať je popaden; osoby, dosavad vězněné, nechť prý tázány jsou podle přiložených dotázek; jestliže někteří Anabaptisté z Krumlova utekli strachem, ať je pán k zvláštnímu potěšení královu schytati dá.

Přiložených otázek bylo patnáct. První, kde a kdo je znova křtil, kolik kde osob oni sami znova křtili, kdo jsou „Vorsteer, Redfurer, Officier, Bischefe irer sect“; co bratrstvo Novokřtěnců v sobě obsahuje, čím jsou sobě členové povinni, po jakých znameních a pozdravech se poznávají mezi sebou, pomýšlejí-li na to, aby násilně se bránili vrchnostem a těm, kteří se snaží o jich zničení, co drží o křtu dětí, kde a kolikrát večeři Páně konali lámáním chleba, kde mají domy, schůze, hospody, kam míní dále táhnouti, co drží o svátosti oltářní, je-li tělo a krev Páně, co o zpovědi, pokání, pomazání a křížmu, co o mši, co o přímluvách Panny Marie a svatých, co o ceremoniích kostelních, co o dušičkách; co soudí o postech pátečních a sobotních. Poslední tázání bylo, kteří jsou a kolik jich, co se strojí do koruny České. Netrpělivě shání se Ferdinand I. již 27. července po tom, jaký výsledek mělo tázání.[2]) — Co se konečně stalo s Anabaptisty na Krumlově, a jak se vyznali, nevíme.

Ale přes všecko odsuzování a útisk zase přicházeli na Moravu a roztroušeně i do Čech[3]) a do Slez Novokřtěnci vždy noví, přicházeli zvláště z Tirol a konečně i ze Švýcar. Slýchali, že

---

[1]) Arch. třeboňský. Historica 3931. Výpis p. Šimákův.
[2]) Tamže. Historica 3932. Šimák vypsal a půjčil.
[3]) Bartoš-Erben. Kronika 36.

země Moravská jest po náboženské stránce přece jen nejvolnější. A celkem neklamali se. Panstvo zdejší bývalo úhrnem velmi neochotno v skutek uvozovati přísná usnesení sněmu znojemského proti Novokřtěncům. Král vždy zase upomínal. R. 1533 píše hejtmanu moravskému, aby všude chytal Novokřtěnce a k potrestání je vydával. „Zprávu toho míti ráčíme, kterakby mnozí Novokřtěnci se v Slezsku rozmohli a nemohouce v své bludné víře tu průchodu míti, odtud že by do Moravy s statkem, s ženami i dětmi se stěhovati měli.“ [1])

Do téhož času již nahrnulo se do zemí České koruny tolik Anabaptistů, že se jimi zabýval r. 1534 i český sněm,[2]) jenž usnesl se, „kde by se zjevili, nemají jich páni pod sebou trpěti, nébrž nechtěli-li by toho bludu ustúpiti, mají skutečně na svém zdraví i hrdle trestáni býti“.[3]) O něco před tím (r. 1531) vydali Šlikové mandát, jímž hnáni jsou Novokřtěnci z báňských měst na horách Krušných, zvláště z Jachymova.[4]) Tehda stěhovali se Novokřtěnci z Čech zase na Moravu; ale lidu nemilí nebyli: oni hojili rány, rozuměli lékům, „provozovali kunšty“, tak že je velmi mnozí rádi měli.[5]) Novokřtěnci vůbec byli tiší lidé a pilní, kteří si hleděli se vší snažností řemeslné a hospodářské práce, zanechávajíce jiných lidí s pokojem. Proto klademe za pomluvu, když se roku 1534 doneslo králi, „že znamenitý a veliký počet Novokřtěnců“ v markrabství z nepokojnosti zbroje kupuje, domy, tvrze sobě staví. Tehda psal král hejtmanovi moravskému: „I poněvadž znáti ráčíme, jaké zbouření lidí a krve prolití skrze takové nevěřící proti vrchnostem v zemích našich a jinde povstávaly, rozkazujeme, aby skrze jisté špehy své přezvěděl, na čích gruntech svá obydlí mají, jak mnoho jich, a co činí.“ [6])

Jakož prameny vysvědčují, hlídal král velmi pilně, zda-li rozkazy proti Novokřtěncům uvádějí se v skutek. Roku 1535 píše zase do Moravy, že sněm zavřel, aby Novokřtěnci se stěhovali ze země, jdou-li již.[7]) Malý čas potom vzkazuje král do soudu komorního, že zjevili se Novokřtěnci v Klatovech a v Janovicích a „rozličné rúhání proti svátostem předsebrali“. Právě tehda došlo také na ty české Bratry, kteří se osmělili v nově křtíti. Položeni jsou za Novokřtěnce. V témž psaní, právě uvedeném, král oznamuje komoře radost z toho, že bratří Janovští se zaslíbili před soud postaviti onoho Jana Zborníka, „kterýžby lidi znova křtíti měl“; však kdyby ho nepostavili, nechť jsou ti Janovští sami za-

[1]) Archiv roudnický. Cop. Ferd. I. 292. Výpis p. M. Dvořáka.
[2]) Sněmy Č. I. 381.
[3]) Chaos rerum. v arch. pražs.
[4]) Mathesii Chron. der freyen Bergstadt Joachimsthal. Mus. 45. B. 3.
[5]) Beckovsky Rezek. Poselkyně. I. 46.
[6]) Arch. místodrž. Missiv. č. 13, 79.
[7]) Tamže fol. 177.

vřeni na Černou věž.[1]) A hned zase píše král Kunovi, hejtmanovi moravskému, aby hnal Novokřtěnce ven ze země; prý se položili na grunty komorní a „nevědí kam se obrátiti"; to učinili prý jistě na něčí radu, „chtíce nějakou těžkost lidem na nás okazovati, bychom je k tomu přinutili, aby odtud musili".[2]) Novokřtěnci však nechtěli se hnouti; odpověděli králi německým listem, v němž vytýkají, že se na ně uvozuje „tyranství". I protož rozhněvav se, král píše v den sv. Trojice 1535 z Vídně, aby ty osoby, kteréž za kazatele nebo-li vůdce a hlavy své mají, hejtman hned pobrati rozkázal a ostatní aby vyhnal.[3]) A hned v zápětí dostává Jiří Žabka od krále rozkaz, dokud Novokřtěnci z Moravy preč potáhnou, aby jim žádných spíží a ničeho nebylo dodáváno.[4])

Což by byl těm lidem odchod zlý, kdyby byli moravští pánové uposlechli! Ale oni podporovali potravou i ochranou vyhnance stěhující se, a někteří vůbec ani nedopustili, aby Novokřtěnci z panství odešli. Takž dostává se téhož roku 1535 ostré důtky královské pro přechovávání Anabaptistů několika pánům, jsou mezi nimi i tři bratří Žerotínští; ba i abatyše kláštera v Hustopeči, Barbora ze Sovince, musí doslýchati hrozbu, že chová ony kacíře.[5]) Mělitě páni i abatyše z takových pracovitých poddaných, jako byli Novokřtěnci, veliký užitek, proto je kryli. Žerotínové jimi ještě na počátku XVII. věku osazovali pustiny na svém panství.

Po bouřce r. 1547 nová udeřila na Novokřtěnce rána; zase hnáni jsou tuhými rozkazy královskými ze zemí našich a někteří jsou do zajetí vlečeni; čeští Bratří v týž čas (r. 1548) dostavše se do vězení na Hrad pražský, nalezli tu kazatele novokřtěnského, stařečka z Hlohova.[6]) Z Moravy mnozí poslušně vyšli do Uher, ale vraceli se v malých časech zase. Ovšem bylo jim dlouho zle; pokrývali se v jamách a v slujích jako divá zvěř. Král zase bedlivě káže, aby byli honěni, aby jich nikdo netrpěl. Mandát za mandátem posílán na Moravu. V jednom z r. 1548 stojí, že se Novokřtěnci „rozmáhají".[7]) A rozmohli se podporou panstva zase.

Král chtěl r. 1550 náboženskou anarchii na Moravě staviti a haeresi zničiti všecku všudy. Ale nedovedl toho pro odpor stavův. Zemský hejtman Václav z Ludanic mluvil směle, že Morava spíš v popel se obrátí, nežby se násilí poddala u věcech víry. A sněm, upomínaje krále na přísahu, horlivě přisvědčoval.[8])

---

[1]) Archiv místodrž. Missiv. č. 13. fol. 212.
[2]) Tamže fol. 226.
[3]) Tamže fol. 230.
[4]) Arch. místodržit. Missiv. č. 13. 231.
[5]) Tamže. 242.
[6]) Arch. zemsk. Věci bratrské. 1548.
[7]) Arch. místodrž. Missiv. č. 35. 167. Missiv. č. 41. fol. 200. a jinde v též knize.
[8]) Kameníček. Sborn. Hist. III. 33. Gindely. Brüder. I. 354.

Král vida svou malomoc, obrátil všecek svůj hněv proti Novokřtěncům, a ti jsou od sněmujících stavův opuštěni. Nastaly zase honby po nich a vyháněni jsou ze země novými mandáty královskými. Po straně však stavové za ně se tuze přimlouvali, aby byli zanecháni, a když nedovedla nic přímluva, zanecháni jsou Novokřtenci na statcích proti mandátu.

V létech následujících, když zase drobet pookřáli, pozorujeme nová z Němec k nim přibývání. Roku 1559 císaři žaluje jakýs Jeroným Balderius z Frigalu, že mu Novokřtěnci odvedli na Moravu mateř, dvé sestry, bratra a ještě jiných osob do padesáti, nad to prý mu odnesli a pobrali věci cenné. Král poroučí hejtmanovi, aby to lotrovské předsevzetí vysetřil.[1])

Na konci panování Ferdinanda, náboženskými i politickými boji unaveného, měli Novokřtěnci pokoj. Usazovali se všude zřejmě, a moravští pánové bez ostychu jim najímali všelijaká hospodářství, polní i viničná, jež pěkně zvelebovali. Také se zdarem i s jakýmsi věhlasem, v pramenech patrným, založili si Novokřtěnci řemesla, zvláště nožířské a keramické. Nože „novokřtěnské“ a „kratce novokřtěnské“ nacházíš v mnohých inventářích hradů a měst českých.[2]) V týchž zápisech objevují se zvláště dobou pozdější, kdy svérázný průmysl novokřtěnský byl již pověstný a uznaný, „novokřtěnské malované šálce“.[3]) Zajisté s důvodem a spravedlivě dí Zámrský ve své Postille: „Novokřtěnci dílným hospodařením a řemeslným uměním nad všecky jiné k divadlu téměř zázračnému se ukazují.“[4]) Což to byli horliví katolíci páni v Hradci Jindřichově, a přec i ti brávali si na díla do zámku řemeslníky novokřtěnské z „Niklšpurku“ moravského. Zacházeli s nimi v Hradci tak, že někteří se tu i „pokřtíti“ dali, čím se snad míní, že stali se katolíky.[5])

Svoji pověst založili Novokřtěnci klidnější dobou, nastoupením císaře Maxmiliána. Jemu radí r. 1566 Vratislav z Pernštejna a Jetřich z Kunovic, aby artikul o vypovědění Novokřtenců z Moravy stavům nebyl předkládán, že by věc nebylo lze provésti bez nesnází. „Nebo předešlých časů,“ tak píší oba pánové, „když jsú podle sněmovního snešení vypověděni a potom zase na mnohé přímluvy zanecháni, o tom se slyšeti dali, že oni ven ze země nepůjdou, aby s nimi činili co chtějí.“ Na konec vykládají císaři, aby ho snáze k své prosbě přiklonili, že v kraji brněnském jest

[1]) Arch. místodržit. Missiv. č. 62. 138.
[2]) Arch. pražs. č. 1173. 239
[3]) Arch. pražs. č. 1174. na něk. místech.
[4]) Postila Zamrského. 502.
[5]) Oučty Hradecké v zápisech Tischerových 36. 41. mezi léty 1581 až 1583. Čti též náš Přepych umělec. průmyslu 26. 41. V účtech panských arch. hradeckého čteme na př. r. 1581: „Dvoum Novokřtěncům, kteří se dali okřtíti, 3 gr. 6 denarů dáno“; r. 1583 „vozka jel do Niklšpurku o Novokřtěnce“ atd

Novokřtěnců nejvíc, mnozí obyvatelé zatím nyní hospodářství svá těm Novokřtěncům z nájmu pustili, slíbivše jíti na vojnu; teď by se na Novokřtěnce vymluvili a na vojnu by nešli.[1]) Když se návrh o vyhnání Novokřtěnců r. 1567 přece na sněm dostal, prosili stavové, prosil celý sněm za ně, ukazuje k tomu, že „čistí umělí řemeslníci všech řemesl jsou, kteří v této zemi nemalé než veliké opravy jsou zdělali".[2]) Král Maxmilián II. přál jim tedy příročí; však za to, že je trpělo panstvo i král, bylo jim platiti veliký peníz z hlavy, z jmění, z domů. Jsouce zámožni, platili pro pokoj rádi.

I za Rudolfa krále přibývalo jich drahně novými příchozími ze Švýcar. A jako v starší době i teď ob čas došla vlády žaloba, že přistěhování Novokřtěnců nestalo se ve všech kusech pořádně. Na příklad r. 1597 žaluje Vincenc Taschelhofer z Bernu, že nějaký Novokřtěnec bratra jeho manželku Agatu se dvěma dcerama, namlouvaje ji, ze země Švýcarské do země Moravské zavezl a peněz do 4000 zl. mu pobral. Na tu žalobu obdržel královský patent k hledání Agaty, dcer i peněz.[3])

V Čechách, jakož praveno, vyskytovali se Novokřtěnci po různu a jednotlivě. Zdá se, že sem vcházeli z Moravy za obchodem se svými výrobky, a tu se stávalo, že ten onen měšťan zdejší usedlý zamiloval zásady novokřtěnské. Za takového klademe pro příklad r. 1585 v Kutné Hoře Mikuláše Hornici. Toho muže zavolali si šepmistři a kněží na radní dům, chtějíce vyrozuměti, co mínil, hovoře, „že jest prázden všech práv světských i duchovních"; jeho manželka prý o něm praví, že „ceremorie starozákonné všecky vykonává a sobotu světí, takž (prý) rozuměti, že více s pohany než s námi se srovnává". I dal anabaptista Sobotář odpověď, že „tu není koncilium". K čemuž zase páni: že povinen nezapírati své víry, poněvadž tu právo duchovní i světské přítomno jest; však nepřiznal se. Co s ním na konec učinili, není psáno.[4])

Za panování Ferdinanda II. učiněn násilnou reformací katolickou konec Novokřtěncům stejně tak jako jiným.

Jiná sekta, která vyklubavši se z německé reformace, na půdě koruny české k životu se hlásila a snažila byli Schwenkfeldští. Zakladatel její byl Schwenkfeldt (1490—1551). Odtrhl se od Luthera učením katolickým, že víra bez skutků je mrtva; též nesouhlasil s lutherskou eucharistií. Jinak byl všecko protestant, jenom v kázni a v mravech blízek byl českým Bratřím. Novokřtěnec nebyl, ale o křtu dětí nic nedržel, nevěře, že apoštolové děti křtívali. Proti tyranii Lutherově i Zwingliově u věcech víry směle se ohlašoval a proto si utržil od Luthera dosti velikou

---

[1]) Arch. místodrž. L. 34. 1512—1566. Opis v zemském arch.
[2]) Památ. Sněmov. citov. v Gindely. Brüder. II. 20.
[3]) Arch. místodrž. Missiv. č. 106. 11.
[4]) Arch. kutnohor. kn. memor. 1583. fol. X. 27.

summu nejtvrdších útokův. U nás byli Šwenkfeldští rozšíření nejvíc v Kladště [1]) a odtud se šířili jen při hranici uvnitř Čech. R. 1566 ptá se arcibiskup děkana trutnovského, kolik farářův jest při té sektě, kdo jsou, co tropí.[2])

O jiných sektách není zevrubnějších zpráv, buď se vyskytují jen povšechné zmínky, že v našich zemích, zvlášť na Moravě je sekt velmi mnoho, anebo uvádějí se prázdna jména. V první příčině r. 1575 legat papežský Jan Vescovo píše komusi do Italie o náboženství v Čechách, jmenuje Anabaptisty, Trinitáře a končí, že tu Pikartů, Husitů a jiných všelikých tolik, že to hotový Babylon [3]) Týmž rozumem dí na příklad Philadelphus Zámrský ve své Postille, že „sekt je tolik, až by téměř celá hodina k běžnému jich pojmenování nestačila".[4]) Na jiném místě téže Postilly čteme: „Co bychom měli v takových nynějších nesvornostech a sektách téměř nesčíslných v křesťanstvu a v každém koutě se již blyštících činiti? Všickni se Kristem zastírají, pravou církví a pravdou se vychloubají, jiné do pekla strkají." [5])

Kdysi za panování Maxmiliána II. píše podobojí konsistoř (bez datum) císaři, že jest veliký rozdíl v náboženství a v kněžstvu i také v obecném lidu, z kteréhož rozdílu mnohé věci zlé se rozmáhají, lid sem i tam běží, sekty a bludové se velmi množí, a my tím nemůžeme nic svládnouti.[6]) Rýmuje tehdejší versovec roku 1585:[7]) „Také jest již nynější svět pln mnohých a rozličných sekt, Husencův, Lutherianův, Pikartů, Kalvinianů, též také rozličných křtěnců jiných předivných změtenců. Těch rozdílů velmi mnoho, že i počtu není toho, však ještě se jich více množí skrz mnohé vytržné zběři, jenž v žádném řádu nestojí, aniž se co koho bojí, nejsouc od Krista posláni, církvi za pastýře dáni, chtíc slávy a statky dobýt mnohý odběhl kramplí, kopyt aneb jiného veřtatu, hledaje jistšího platu." Napodobně, jenže daleko zdvořileji, píše se o mnohosti sekt v rukopise kanonie Karlovské,[8]) při čemž hlavní váha se klade na to, jak se k sobě chovají: „Takové jest mezi nimi záští, že jedni druhých až do oupadu haněti nepřestávají, pakli se jeděnm děje lehkost a protivenství, netoliko jiní nad tím lítostí nemají, ale ještě se z toho radují a k těžkostem dopomáhají, ješto strach, budeme-li se vespolek hrejzti a žráti, abychom všickni sežráni nebyli."

[1]) Arch. místodrž R. 109. 16. Opisy v zemsk. arch. R. 1572.
[2]) Arch. zemsk. Opisy z arcib arch 1566.
[3]) „Il resto in molto maggior numero per il più Picardi, et un solo mezzo Husita tanto che questo paese è la vera Babilonia." Annal. ecclesiast. Theiner II. 452
[4]) Postilla 502
[5]) Postilla 386
[6]) Arch místodrž č. R. 109 15.
[7]) Rozmlouvání sv. Petra s Pánem.
[8]) Univ. knih. č. 17. G. 26. Ve výkladě na evang.

Nemíní-li se názvem „sekta“ jiného nic, nežli výtržná z církve náboženská společnost o řádné organisaci, toť ovšem bylo by všecky zprávy o velikém množství sekt v Čechách a na Moravě uvésti na pravou míru. Tolik jich zajisté nebylo, kolik se vypravuje. Ale ze všeho přec vysvítá, že blouznivých náboženských mínění rozmanitých u nás trvalo z míry mnoho. Byla tu slovem do konce XVI. věku hotová anarchie náboženská, a s ní už indiferentism i při selském lidu! Píšeť roku 1550 farář Lhenický, kněz Ondřej, Albrechtovi z Guttštejna, že v osadě jsou „někteří, ješto ani s Římany ani s Čechy svátostí oltářních neužívají, ale někdo pět, šest let neví, co o tom praviti, a někdo k stolu Páně nepřistupoval od dětinství svého“![1]) A před tím r. 1539 Jaroslav z Pernštejna píše císaři, že na Moravě přemnozí jsou, kteří zhola nic nedrží o Bohu, o svátostech, o vzkříšení — žijí prý jako dobytčata (pecudes instar)[2])

Z jmen sektářských uvádějí se v XVI. věku u kněze Rosy Saducejští, patrně jacís Adamité;[3]) Ariané a Czwildenští.[4]) Z Kladska oznamuje se roku 1558 sekta, jež nosí mrtvé k hrobu, zpívajíc při tom Te Deum laudamus.[5]) Jakožto arianský a nestorianský kněz uvádí se roku 1562 kněz Urban ve Vodňanech, odkudž přesazen do Rakovníka, a Jan Klaudius, děkan v Chrudimi. Onen nedával zpívati píseň „Bůh všemohoucí vstal z mrtvých“, mluvě, že Bůh netrpěl než Kristus, což je arianské; kromě toho prý rozděloval božství od člověčenství, což je nestorianské. O Klaudiovi, děkanovi v Chrudimi, žaloval povědomý udavač Gelastus, že kázal zabíliti obraz Kristův, nač prý se lidé s pláčem dívali, že dal na epitafium napsati, že tmy satanášovy z tohoto města zahnal; osmdesát lidí bylo na svědectví, že je Nestorian.[6]) Na počátku XVII. století dokonce vyskytla se společnost selská čili „sekta“, která držela se knih zřejmě arianských. Vznikla na statcích Přecha z Hodějova ve vsi Nespekách, a zove se r. 1616 „sektou novou“.[7]) Pán i poddaní jsou citováni do Prahy s rozkazem, aby s sebou přinesli svou „knihu arianskou“. V Praze byli někteří z Nespeckých vrženi do vězení „dolejšího“ na Starém městě mezi mordýře. Jmenovitě uvádí se z vězňů Tobiášovský z Nespek, o němž dí se, že seděl sám třetí „skrze nějakou knihu arianskou“.[8])

Na konec zmíniti se jest, že jakási společnost neboli sekta Antitrinitářů vznikla r. 1584 na Táboře. Toho roku totiž Rudolf

---

[1]) Arch. musej. Opisy z Třeboně.
[2]) Arch. arcib. Opis v zemsk. 1539.
[3]) Dle mínění Rezkova Hnutí 17.
[4]) Rukop. dvor. knih. ve Vídni č. 4279 18. První dvě písmena „Cz“ jsou psána dosti nejasně.
[5]) Borový. Akta II. 225.
[6]) Regist. arcikniž. červená. 188.
[7]) Arch. místodrž. R. 109. 15. 2.
[8]) Je to zmínka velice nahodilá v kn. arch. pražs. č. 1068. 388. r. 1616.

císař dává zprávu podkomořímu o „škodlivé sektě hrozných neslýchaných bludů“ v Taboře.[1]) S arcibiskupem se radí císař, kterak je zničiti, a z listu arcibiskupova se dovídáme, že oni „bludníci rouhavé řeči o nejsvětější Trojici říkali“, též tak o starém Zákoně i o novém, o svátosti oltářní ptali prý se lidí pravověrných, „již-li sou snědli svého boha a zas jej do (vnitřností svých)[2]) schovali“, nad to prý okrouživše sobě oplatek, probodli jej říkajíce, teď máme svého boha. Tíž Antitrinitáři táborští vydali od sebe písemné vyznání víry čili konfessí. Arcibiskup Martin radil, aby byli všickni sebráni a dáni do konsistoře podobojí, kamž náležejí, konfessí prý není z jejich rozumu, úřad konšelský nechť prý na Táboře koná domovní prohlídky, a co kde sektářského najde, ať strhá a spálí.[3]) V Praze když seděli v těžkém žaláři táborští sektáři již na dvacátou šestou neděli, poslali úpěnlivou prosbu roku 1585 arcibiskupovi, v níž dokládali se pána Boha a Ježíše Krista, že věří ve všecky články víry křesťanské a za pomluvu vyznávali všecko rouhavé mluvení o Kristu a Duchu svatém. Na jednu prosbu puštěni nebyli. Podali kolik spisů prosebných arcibiskupovi, císaři, konsistoři, nejvyšším úředníkům vždy prosíce aby se nad nimi bídnými, na nejvyšší již schuzenými vězni smilovali a je k živnůstkám, k manželkám a k dětem zase propustili.[4])

Konce nevíme, však zdá se, že v posléze byli propuštěni bez ublížení. Na všecken způsob rázným tím zakročením úředním sekta Antitrinitářů táborských zašla, sotva že byla vzešla.[5])

Jednotlivě vyskytovali se Antitrinitáři leckde jinde a již dřív než na Táboře. Na příklad roku 1574 voláni jsou konsistoriáné podobojí k arcibiskupovi, aby přítomni byli výslechu kacíře řezáče Martina z Pardubic, jenž o sv. Trojici říkal, že neví, kdo by byla.[6]) Také byli lidé téhož mínění na Moravě, čemuž za tehdejší náboženské anarchie ani nelze diviti se.[7])

Stav náboženských zmatků, jakž dospěly u nás do XVII. století, nejlépe Komenský vylíčil parabolí o „prubiřském“ kameni, jenž znamená víru pravou, a k němuž mnozí přibíhají zkoušet svých věr pod způsobem zlata, stříbra, železa, olova, písku, a plev symbolisovaných. „Tož na sebe křikali, žádný sobě svého hanětí nedal, pak na sebe láli, klnuli, za kápě, za uši, a kde mohli se chytajíc a tahajíc. Jiní hádali se o sám ten kámen, jaké jest

[1]) Arch. místodrž. R. 109. 15.
[2]) To řekli slovem nectným.
[3]) Archiv místodrž. tamže. V sněmech Č. VI. 515. jest náš pramen otištěn s některou chybou. Smysl podstatně ruší na př. „že by zákonem starým i novým ji (Trojici) utřeli“; má čísti se „si“ utřeli — a ne Trojici.
[4]) Sněmy Č. VI 528.
[5]) Borový. Medek. 126
[6]) Rukop. v arch. zem. O. 5. 139.
[7]) Gindely; Brüder I. 260. Beck. Geschichtsbücher d. Wiedertäufer. 75.

barvy, až našli se, kteříž pravili, že jest proměnných barev, jaká se přistrčí, takový že se on i zdá." Na konec se o kámen poprali tak zle, že mnozí jsou zbiti — a kámen zůstal přece.[1])

Charakteristický zjev za doby náboženského různověrstva v Čechách jsou všelijací proroci a hysterikové obojího pohlaví, kteří varovali, napomínali lid od hříchů, aniž měli na mysli zakládati sekty. Jednu osobu toho rázu uvedli jsme již svrchu z doby zmatků prvního protestantství. Byla to děvečka Matouše Žemličky v Praze, kteráž potila se „krví" a říkala ve „fantasii", že peklo je dláženo „faráři".

Z konce století XVI. na místě mnohých položíme příklady dva, oba z r. 1591. Okolo sv. Václava chodil po Pražských městech člověk prostý, tkadlec, a nabízel lidi ku pokání, volaje po rynku, že velmi brzce pán Bůh tento svět hrozně trestati bude hladem a ohněm.[2]) A téhož roku jala se chudá žena ve vsi Olešnici za Náchodem rozšiřovati zprávu, že se jí ukázal anjel boží a pravil: „Modl se, milá ženo, jest toho veliká potřeba, oznamuj všechněm lidem, co já tobě z poručení božího povím, ať opravdové pokání činí, ohavnosti hříchů ať utíkají, čehož nestane-li se, navštíviti chce pán Bůh svět, pošle krvavý déšť, a to začne se při příštím svátku panny Barbory, a trvati má za tři nebo čtyři neděle, pak bude mor!"

Professor university, mistr Bydžovský z Florentina, zapsav do svých pamětí tyto zjevy a zázrak, přidal potom slova: „Však proto žádného polepšení se nestalo, ale byli-li sou lidé zlí, ještě horší byli." [3])

---

[1]) Komenský. Labyrinth. 102.
[2]) Bydžovský. Rudolphus Rex. Opis. 238.
[3]) Rudolphus Rex. 239. 241.

DRUHÁ KNIHA.

O správě církevní.

I.

Konsistoř dolejší.

(Korambus; První administrátorové, Rokycana; Koranda; biskupové Augustin a Filip; Cahera, Mystopolus; stavové a konsistoř; kancelář královská a konsistoř; administrátor Benešovský přísaha arcibiskupovi, konsistoř a protestanté; konsistoř pod arcibiskupem, Šůd; konsistoř protestantská, její řád, instrukcí, rozmišky s Bratry; orthodoxi, sakramentaři; poslední administrátorové; zřízení konsistoře kališné; právo administratora; porady a jednání; důchody konsistoriánů. Betlém; děkanství sv. Apolinaře; příjmy z lásky; úplatky, děkanové, arciděkanové; konsistoře venkovské; kutnohorská přední, její boj s pražskou, její řízení, agenda; samostatné organisace protestatských církví)

Strana podobojí nemínila založiti obzvláštní církev, nybrž odepřevši poslušenství, vždy doufala, že se do církve římské, až budou husitské zásady od ní uznány, vrátí zase. Protož byl i stav její církevní správy pořád prozatímný. Roku 1418 uznalo kněžstvo na synodě rozhodčí moc university nad pravostí víry, rok potom vyvoleni čtyři mistři na dohled věroučný ve straně husitské. Jiného zřízení nebylo na ten čas.

Poněvadž strana kališná uznávala jenom kněze svěcené biskupem s apoštolskou posloupností, byl jí znamenitý zisk, když po bitvě na Žižkově stal se katolický arcibiskup Konrád, Němec z Vestfalska, Husitou.[1]) Ten skutek oslaven v Pražských městech zvoněním radostným. Jen Táborům a kapitole Hradu pražského se nelíbil. Táboři vůbec nestáli o biskupa s apoštolskou posloupností, pročež odtrhli se docela; a kapitola, zůstavši věrně katolickou, těžce nesla zradu svého vrchního pastýře.

Na synodě husitského kněžstva v Praze téhož roku 1421 zvoleni čtyři administrátorové jakožto zástupcové arcibiskupští při správě kněžské; těm byla moc provinilé trestati a povinnost dbáti nad čistotou víry. Konrád jim odevzdal pečeť konsistořskou. Tenť

[1]) Před tím posvětil něco kněží Herman, biskup Nikopolský z přinucení Čeňka Wartenberského na Lipnici.

začátek konsistoře pod obojí čili konsistoře dolejší,[1]) jakž později slula na rozdíl od konsistoře katolické, nahoře na zámku sídlící.

První administrátorové byli Jan Příbram, Prokop z Plzně, Jan ze Stříbra, mnich Jan ze Želiva, smýšlení táborského, jenž brzy začal rozmíšky a nepřestal, až byl se světa sprovozen od konšelů. Arcibiskup zatím i potom stále pobýval v Roudnici, nestaraje se o nic než o svěcení kněží, kteréž ovšem i od biskupa sesazeného platnost má.[2]) Při tom do posledního prý penízku rozprodal panství pražského arcibiskupství a peníze odsílal domů do Němec.[3]) Konsistoř jeho, generální vikář, officiál s úředníky konsistorními byli v Praze. Když se po zavraždění Želivského v Praze bouř opět uklidila, změněn roku 1422 řád církevní správy kališné tak, že na místě čtyř nastoupil správce jediný, jenž byl k úřadu svému volen od duchovenstva pražského a stvrzen arcibiskupem. On vykonával právo konsistořské, dosazuje a trestaje kněze i soudě v manželských věcech.

Ze vzdoru proti arcibiskupovi stalo se r. 1427, že zvolen od kněží Jan Rokycana za „úředníka" nad kněžími; Novoměstští však rok potom vybrali si svého zvláštního „staršího kněze"; Rokycanu uznal Konrád arcibiskup za svého generálního vikáře, a tím se stalo, že byl „starší staroměstský" poslouchán od všeho kněžstva podobojích kromě Novoměstských. Vedle něho officiál soudil manželské pře.[4]) Rokycana býval spolu „kazatelem" neboli farářem kostela Týnského, odkudž pak vykládalo se, že konsistoř kališná od svého počátku zřízena byla při kostele Týnském.[5]) Na té míře zůstávala správa kněžská podobojí i po smrti arcibiskupa Konráda (r. 1431) až na to, že sněm roku 1432 volil Rokycanu za jediného „directora cleri".

Jednajíce s koncilem basilejským, Čechové snažili se o právo voliti si arcibiskupa, jenž by světil obojí žáky. Věc stala se tím nutnější, že nebyl teď kdo kněží husitské světiti. Stavové zvolili Rokycanu roku 1435 za arcibiskupa s dvěma sufragány, ale koncil odepřel jich potvrzení. Císař Zikmund sliboval, že mimo jiné kusy bude pilně jednati o uznání Rokycany při koncilu a papeži. Jak pilně a věrně jednal, je z historie povědomo. Koncilu ani císaři nevidělo se vyhověti již proto, že i mezi Čechy byly různice o arcibiskupa; nehledíc k tomu, že katolíci nikterak nemínili se poddati pod Rokycanu, a kapitola že chtěla sama voliti arcibiskupa své straně: ani Husité, oddělivše se v mírnou frakci Příbramovu, nechtěli znáti se k Rokycanovi všickni.

[1]) O 74 léta mladší nežli akademie dle slov Rosacia r. 1613 v chvalořeči o znovuzrození země České. O zřízení jejím čti Tomka. Praha. IV. 188. Frind: Kirchengesch. III. 65. Rukop. budišín. Politica 305.

[2]) Rittner. Církev. právo. 105.

[3]) Beckovský. Poselkyně. I. 253.

[4]) Tomek. Praha. IV. 437.

[5]) Hammerschmied. Prodrom. 429.

Zůstávalo tedy vše na míře nejisté, nestálé. Jediný užitek straně podobojí byl ten, že legát od koncilu do Čech vyslaný, Filibert, biskup Konstantsky (Coutances v Normandii), od r. 1436 uvázav se ve správu arcibiskupství, světil ochotně žáky katolické i husitské až do smrti své morem r. 1439.

Pletichou císaře Zikmunda zvolil sněm roku 1437, snaže se o pevnější zřízení, za administrátora strany pod obojí Křišťana z Prachatic, nepřítele Rokycanova; však toho neuznala strana Rokycanova nad sebou; neboť učený mistr Křišťan, jenž vynikl v lékařství a hvězdářství i v botanice lékařské, byl z mírných Husitů nejmírnější. Roku 1434 dal se v Chebu ochotně přijmouti do církve a čítaje mši jen latinsky Římu byl nejblíže. Zvolený ale neuznaný arcibiskup husitský Rokycana musil před hněvem a mstou císaře utéci z Prahy. Po smrti Zikmundově Albrecht opět ustanovil Křišťana za nejvyššího úředníka nad kněžstvem podobojí; po Křišťanově smrti r. 1439 zvoleni od kněžstva kališného i mistrů universitních administrátorové dva.

Ale strana ráznější neupustila ani chvíli od arcibiskupa Rokycany, vypovídajíc vždy poslušenství administrátorům. Roku 1441 uznán od čtyř východních krajů, tehdejších repraesentantů rázné politické strany, Rokycana za nejvyššího správce duchovenstva se sídlem v Hradci. V Hoře 300 kněží mu rukou dáním slíbili poddanost ve všem spasitedlném a dobrém.[1] Ale žáci husitští musili na ten čas choditi pro svěcení ven ze země.

Když Jiří vzal roku 1448 Prahu, Rokycana vrátil se a uznán opět za jediného duchovního správce strany kališné. Roku 1465 přidali mu stavové na sněmě radu konsistorní čili konsistoriány[2]) Tak řídil věci Rokycana až do své smrti. Den před svým skonáním (roku 1471) napomínaje kněze, nad ním u lože stojící, pravil: „Pomněte mne, milí bratří, přijdeť čas, že vašemi hubami vláčeti budou po zemi, ale budete-li stálí v pravdách Kristových, potom bude kněz věrný tak vzácen jako anjel boží.“ [3]) Chrámu Týnskému, při němž nepřetržitě byl Rokycana po dvacet dvě léta duchovním správcem, zůstalo až do pozdních časů jméno „kathedrálního“, ba „nejpřednějšího v tomto království Českém“.[4]) Byl to jediný zbytek arcibiskupování vysoce nadaného a znamenitého muže toho, druhdy synka chudého kováře z předměstí Rokycanského.

Po smrti Rokycanově zvolilo duchovenstvo za administrátora Václava Korandu, jemuž k ruce obnovili stavové r. 1478 konsistoř, v níž sedali potom obyčejně čtyři mistři učení pražského a osm

[1]) Staří Letop. 127. Veleslavín kalend. 517. Palacký Děj. IV. 60. Tomek Praha IV. 91.
[2]) Slavata. Paměti. I. 383.
[3]) Staří Letop. 162.
[4]) Týnská zadušní kniha v arch. praž. K. fol. 144. Rok 1615.

kněží.[1]) Tehda smluveno, že stavové budou hájiti svého náboženství proti komukoli (první zmínka o defensorech), mladistvý král Vladislav nechť stará se o osazení pražského arcibiskupství, ne-li, že stavové zvolí si sami nějakého biskupa. Nouze o kněze nutila je k tomu snesení; neboť zámecká kapitola kazila husitským žákům i nesnadná svěcení zahraničná v Italii.

Mistr Václav Koranda, výmluvný zastavatel kompaktát u papeže Pia II., byl pro svou učenost po r. 1462 výkonným členem české university, a tím obvyklo, že za jeho předlouhého administrování (do r. 1497) i napotom úředním sídlem duchovní konsistoře dolejší byla kollej Karlova.

Na místo Korandy, jenž zemřel roku 1519 jakožto kmet víc než devadesátiletý, dosazen již r. 1497 za administrátora Husita ne tak horlivý jako Koranda, universitní mistr Jakub Stříbrský příjmím Holub od samého krále Vladislava,[2]) a Pražané přidali mu nové konsistoriány, poněvadž byl předešlé ráznější s úřadu složil. I v té nestejnosti při dosazování správců patrno, že všecko všudy v straně kališné bývalo na nestálé míře: jednou sadí správu duchovní král, jindy kněží, jindy stavové s kněžími a pak zase král i Pražané!

Po brzké smrti administrátora Jakuba volen roku 1500 na sjezdě stavů pospolu s kněžími, s povolením krále konaném, professor universitní a bývalý kazatel betlemský mistr Pavel Žatecký za správce konsistoře podobojí.

Za správy těchto tří posledních administrátorů vytržena byla strana pod obojí ze svých velikých a těžkých nesnází o kněze svěcené. Roku 1482 v postě přišel do Prahy vlaský biskup s tím zřejmým úmyslem, aby straně podobojí posluhoval biskupskými pracemi. Byl to Augustin Sancturinský, rodič z Vicencie, probošt u Matky boží v Mirandole a správce chudého biskupství na kykladském ostrově Santorinu. Konával v Italii od r. 1477 svěcení husitských žáků ochotně i přes zákazy papežské, ale když mu šlo již na veliké nebezpečí, vzchopil se a přibral se s důkazy svého biskupství do Čech.[3]) Na Vimperce, na Táboře a na Lipnici, kdež stanul na čas, všude byl biskup vítán a chován srdečně, ba s radostí velikou. Zbrojný průvod mnoha tisíců lidu vojenského, v čele maje pány Trčky, slavné uvedl biskupa do Hradce Králové, a tu se zavázali zemané mnozí i měšťané biskupa chrániti proti komukolivěk.

---

[1]) Diplomat. musejní 1609. Arch. Č. V. 376. Tomek Praha VII. 401. IX. 36.

[2]) Přívrženec humanismu; obojetný co do náboženství. J. Truhlář. Humanismus. Rozpravy Akademie Č. III. 4. 42. Staré Letopisy ho viní z „neupřímnosti a svévolnosti“, ba i z náchylnosti k Pikartům.

[3]) Staří Letop. 224. Řehák. Filip Villanuova. 5. Tomek D. P. X. 25. ỉr 1862. I. 17.

Pobyv v několika městech, kdež vsude vysvěcoval na kněžství, biskup přišel konečně roku 1483 do Prahy. Obec, konsistoř a mistři vroucně ho vítali. Mistři vzletnou řečí mluvili mu. „Benedictus, qui venit in nomine Domini!“ Přišel jsi bez zvaní, zanechal jsi za sebou rodnou sladkou vlasť, požehnán buď, ctihodný otče, jenž přicházíš kéž ve jménu Páně![1]) Příchozí biskup uznal za povinnost brzy po svém příchodě oznámiti králi, proč přišel. Píše. „Vedeti rač V. M. když o království Českém mnohé sme slyšeli rozprávky velmi škodné a hanebné, i divili sme se, kterak tak znamenitému království tak velikou zlou pověstí utrháno bývá. A v tom, když sú k nám přicházeli pro dojití kněžství Čechové, shledali sme je hodné, ctnostné a dobré víry a pravé: i počali sme sami v sobě mysliti, abychom se vypravili do toho království a podle možnosti abychom proti zlé pověsti Čechóm pomohli . . . nemůžem mlčeti, že sme poznali lepší býti Čechy v zachování křesťanského života nežli jiné, kteří se lepší nad ně býti praví.“ [2])

Utrhavý německý „humanista“ Konrad Celtes v básni jedné ovšem ví jiný důvod, proč přišel biskup do Čech. Prý pochází ze židovského národa, a lakota peněz pudila ho „kupčiti s římským posvěcením“.[3]) Zdá se však, že ho mistři a někteří kněží do Čech přímo vyzvali.[4])

Psaním svrchu řečeným i potomními přímluvami snažil se biskup dosíci od krále dovolení na svobodné posluhování; ale král po bouři pražské roku 1484 nejprve vzkázal biskupovi, že mu nesluší takového listu vydávati, ale že mu nebude překážeti,[5]) však téhož roku ještě vydal mu majestát na konání úřadu po všem království. Mistři a kněží koupili biskupovi dům veliký, jenž stojí na rohu Železné ulice do rynku,[6]) vyšší dva stavové podobojí svolili se pro opatření biskupovo čtvrtý díl úroku Svatojirského splatiti, městům zanechavše na vůli, aby učinila pro biskupa dle své možnosti.[7])

Vzdělaný obstarožný prelát vlašský po jedenáct let sloužil svěcením a biřmováním straně podobojí; při tom Koranda vedl svůj úřad konsistořský vedle biskupa, ale jednomyslnosti mezi biskupem a kněžstvem jeho nebylo. Biskup byl zvyklý z Italie volnějším způsobům a mravům, kdežto ti kališní kněží, s kterými obcoval, byli samá mravní přísnost; rád si zaklel a byl důchodů

[1]) Manual Korandův. Jos. Truhlář 131. Řeč kněží podobojích též v diplomat. musejn. 1482

[2]) Arch. Čes. VI. 195.

[3]) Jos. Truhlář. Č. Č. Mus. 1880. 480. Též v Rozprav. Akad. III. 4. 42.

[4]) Tomek D. P. X. 25.

[5]) Arch. pražs. č. 994. 79.

[6]) Č. 548. Tomek Praha. VIII. 67.

[7]) Č. Č. Mus. 1864. 350.

velice lakomý, tak honný na peníze, že neštítil se svatokupectví, Husitům tolik protivného. Rozmrzev se, biskup již roku 1484 chtěl domů. Však udrželi ho, poněvadž nemohli bez něho býti, ale i potom vždy se s ním hádali kněží a mistři z konsistoře zase.

Proti tomu katolická strana, když se bylo nezdařilo kapitole hned na počátku dle rozkazu z Říma chytiti biskupa násilně, snažila se vším způsobem o to, aby ho aspoň z Čech po dobrém vybyla. Jednáno skrze biskupa passovského a jiné vysoké duchovní i skrze krále polského, aby se Augustin odebral z Čech. Roku 1491 legát papežský Raimund sliboval biskupovi vyplatiti 2000 dukátů, když se odtud hne do Benátek.[1])

Biskup setrvav umřel roku 1493. V březnu měsíci roku 1492 napsal poslední vůli svou, v níž se zove biskupem Sancturienským a Pražským, odvolává z hněvu na Pražany kšaft v Praze učiněný, odkazuje 50 kop kostelu, kde bude pochován, poroučí Horníkům, jež sobě byl, pobývaje v Hoře,[2]) zamiloval, dvě infule, berlu z pěti hřiven stříbra, čtyři ampulky pozlatité, kalich stříbrný; chce, aby choděcí šaty jeho i ložní prodaly se na prospěch chudých, jen kuní kožich aby vzal kaplan i biblí pergamenovou, ostatní knihy aby byly kněžím, peníze a klenoty přátelům.[3]) Biskup pochován v Týně pražském, slovutný kamenník Rejsek stesal mu hrobový kámen mistrně;[4]) po bitvě bělohorské kámen rozbit od Jesuitů a kosti biskupovy vymeteny.

Po smrti biskupově měla strana kališná zase nouzi o kněze. Opět bylo posílati bohoslovce do ciziny, zvlášť do Italie. Tu se jim propůjčoval Filip Villanuova (Nova villa), vikář v Modeně, in partibus biskup města Sidonu (Said). Příkladem Augustina Santorinského roku 1504 rozhodl se i tento biskup, že přesídlí se do Čech k Husitům. „Pracně a nebezpečně“ přijel na Tábor; cestou totiž hrozilo mu rozkazem papeže Julia II. zatčení; nechtěltě papež, aby biskup katolický již druhý šel světit „kacířských“ kněží. Nesměl tedy biskup Filip připutovati o průvodě slavném. Urozený stařeček přišel skrovně, v strakatém nějakém převlečení s jediným mládencem českým! Mistři a Pražané slavně jeli pro něho, přivedli ho do Prahy v kostel Týnský v úterý Letnic a pozpívavše Te Deum laudamus uvedli ho do kolleje. Potom usadil se v domě na Šmerhově vedle radního domu. Přišel do Čech, jakž do pamětí universitních zapsáno, když panovaly příznivé hvězdy na nebi.[5])

---

[1]) Arch. musej. List. pergam. 15. maj. 1491.
[2]) Dačický-Rezek. Paměti. I. 328.
[3]) Arch. kutnohor. Opisy v zemsk. 1493.
[4]) Staří Letop. 268. Tomek D. P. X. 208. 209. a j.
[5]) Liber decanor. II 205.

Hned začal práci svou, podávaje pod obojí, biřmuje a světě kněží. Letopisec si zapsal: „Budiž pán Bůh z toho pochválen.“ Král uznal biskupa Filipa za hlavu české církve. Ale rozpor mezi biskupem a administrátorem Pavlem Žateckým nastal brzy. Administrátor Pavel chtěl jako druhdy Koranda, aby biskup se mu nepletl v správu kněžskou, přestávaje na samotném svěcení a biřmování. Na listiny se podpisoval sic biskup Filip a mistr Pavel administrátor s úřadem svym, než vskutku chtěl Pavel panovati sám, maje k tomu snad příčiny z osobní povahy biskupovy. Roku 1505 došlo k svádě mezi biskupem „českým“ [1]) a mistry o konsistoř. Biskup chtěl ji s přivolením královým říditi sám v domě svém; mistři však drželi konsistoř v kolleji. Hněvaje se, biskup zastavil svěcení. Protivníci jeho v universitě spojení s kancléřem Paškem a některymi konšely dali se v hanění a pomlouvání biskupa. Však mělo dojíti k horšímu. Návodem konšelským vlákán byl kaplan tynsky k jakés podezřelé ženě, a tu od rychtáře, jenž po něm špeh měl, popaden a s ženou veden proti církevnímu právu veřejně na radní dům a zavřen.[2]) Biskup těžce to nesa, po všech kostelích ucinil klatbu a zastavil služby boží. Nechtěltě trpěti, aby světská ruka kárala kněze. Ale když i administrátor Pavel s jinymi mistry jednali proti biskupovi a proti jeho klatbě, tvrdíce, že nemá práva ku klatbám, a k tomu přidávali vždy opatrní konšelé městští sprostou řeč, že kněží za mzdu slouziti musejí; nebudou-li, držíce klatbu, sloužiti, že přijdou o záplatu: Filip, jejž letopisec vždy chválí jakožto stařečka s dobrou myslí, tak bolestně byl dotčen tím sporem, že plakal, až „teskno bylo na starce pohleděti“.[3]) Nejprv chtěl odejeti do Vlach, pak se obrátil k faře sv. Štěpána na Nové město, kdež čítával mistrům i kněžím in sacra theologia,[4]) a konečně vyjel roku 1506 do Hory, kdež byl poctivě a s radostí přijat. Horníci koupili mu dům a dávali mu v témdni dvě kopy českych grošů na živobytí.[5]) Chrám Vysokokostelský stal se kathedrálním.

I odtud v první čas ušel Horníkům, poněvadž dle vykladu Dačického „vlast táhne k sobě svého“, ale Horníci uhnavše a dosedše ho v Soběslavi, přivedli si biskupa zase.[6]) Vytrval pak u nich až do smrti své roku 1507. Za všecken čas světil kněze podobojí tu v Hoře i na svých biskupských objížďkách.[7]) V archivě horském jsou listy, jimiž biskup prosí za lidi žalované a žalářo-

[1]) Řehák Diarium 12.
[2]) Staří Letop 274.
[3]) Musej. diplomat. Opis z arch. Jindř. Hrad. 1506.
[4]) Staří Letop 275.
[5]) Dačický Rezek. Paměti. I. 57. Na str 329. vypravuje Dačický, že mu dávali ještě „mnoho přídavků“.
[6]) Staří Letop 278.
[7]) Viz Řehákovo Diarium bisk. Filipa. Konával je leckdy i slavně s mnohými jizdnými, s děkanem Svatomírem a s předními měšťany. Dačický. I. 330.

vané, což svědčí o dobrém srdci. Zesnulý biskup byl pochován nejprv ve svém kostele kathedrálním, pak ho přenesli k sv. Barboře, kdež jeho hrob r. 1626 od Jesuitů vybořen.

Jakkoli byly obě episody vlašských biskupů v Čechách bez veliké váhy, jedna instituce po nich zůstala přec. Míníme konsistoř kutnohorskou. Bezpochyby měla vznik od biskupa Filipa, jenž shromáždil kolem sebe, snad aby měl náhradu za pražskou konsistoř, kněze kutnohorské, v jichž čele byl arciděkan zdejší Svatomír, a ti kněží s arciděkanem zůstali i podpisovali se až do převratu za Ferdinanda II. pořád konsistoří čili právem duchovním na Horách. Pravomoc té konsistoře táhla se jen na 26 kollatur okolo Hory.[1]) O té konsistoři víc položíme doleji na svém místě.

Po smrti biskupa Filipa nastala nouze stran svěcení kněží zase a nepřestala potom už nikda. Do pražské konsistoře zvolen od tří stavů po smrti Pavla Žateckého († 1517) kněz Korambus, jenž, nejsa z university jako předchůdcové jeho, schválně podnikl již jako administrátor zkoušku mistrskou. O tom mistrství vypravuje po mnohých létech (r. 1615) děkan filosofické fakulty Campanus: „Mathias Chorambus, děkan litoměřický, stav se administrátorem a vida že v té věci předchůdcové nad něho předčí, neváhal ke zkoušce o grad magisterský dostaviti se . . . a konsistorní a církevní věci nikdy na míře tak zlé nebyly, jako když konsistoř potom od sebe mistry odmítla.“ [2])

Od časů Korambových za kolik let zůstávala volba administrátora a konsistoře pod obojí při stavech.[3]) Do správy Korambovy připadají začátky lutherstva v Čechách. Korambus byl starokališník, starověrec; nástupce jeho Šišmánek (do r. 1523) již se viklal a roku 1523 usadili stavové do konsistoře místo jednoho čtyři administrátory, všecko Lutherány; hlavou byl Cahera. Je v tom patrn zánovních protestantů úmysl obsáhnutím konsistoře dolejší přistrojiti své straně organisaci. Z předešlé knihy o zápasech víme, že o provedení svého úmyslu usilovala strana protestantská bez přetrží, až do vymožení majestátu, ale že se jí za dlouhý ten čas nikda nezdařilo. Se zápasem stran náboženských v Čechách organicky souvisel zápas o konsistoř, a nejvyšší tento úřad podobojích měnil svoji tvářnost dle toho, čí vliv byl právě na vrchu; jednou v ní přičiněním stavů dosazen lutherský, jindy rozhodnutím císařským upřímý kališný starověrec, jindy neupřímný kališník, jenž se propůjčil za nástroj strany katolické proti protestantům.

A což schátralých povah jest mezi patnácti administrátory, od r. 1523 až do majestátu církev pod obojí spravujícími!

---

[1] Řehák Filip Villanuova; též Sbor. klubu „Z protokollů konsist. Kutnoh.“ 39.
[2]) Programmata; Jičínský. 1616.
[3]) Diplomatář Musej. 1609.

Již první z nich, Cabera, kterak dvojaký člověk byl! Po vypovědění Caberově ze země r. 1529 až do r. 1542 vystřídali se čtyři administrátorové lepší povahy. Z nich mistr Vavřinec z Třeboně (1529—1531) měl svěcení vlašské a byl lutherstvu nakloněn; měltě v bibliothece svojí podle Jeronyma, Origena, Chrysostoma, Bernarda, Dionysa, Tertuliana i všecky knihy Lutherovy. Z kšaftu jeho dovídáme se, že byl spolu „kazatel kaply Betlémské i správce kollejí Nazaretu a Králové". Na opravné stavení Betléma, při němž administrátoři mívali byt a důchod, vydal tolik svych peněz, že po něm málo dědicové našli.[1] Jeho nástupce, administrátor Václav, odkazuje roku 1539 100 zlatych Kadaňskym a 50 zl. „Jochmtalskym", „kteří naší strany jsou".[2]) Byl tedy protestant zřejmy.

Ještě roku 1531 dovolil král, aby administrátor byl ustanoven „s radou stavů",[3]) ale potom již odmítal všecky pokusy lutherské o konsistoř čím dal tím tužeji, ač nedovedl zabrániti, aby nedostal se do konsistoře protestant; ba roku 1539 byla většina i s administrátorem zase protestantská. Roku 1542 dosedl na administrátorství Mystopol, za něhož stavové opět jednou pilné jednali s králem, aby zvolen byti mohl biskup, jenž by světil kněze bez rozdílu stran. Mystopol byl by rád stal se biskupem sám; za něho udála se bouř proti králi, a Mystopol ihned ze svého lutherství dosavadního vyskočiv stal se horlivým utrakvistou, obdržel za to Betlém a děkanství sv. Apolináře. Mezi universitou a novou konsistoří kališnou přetrhlo se spojení. Ctižádostivý a bezcharakterní Mystopol začal kněží pronasledovati, ponevadž ho nechtěli poslouchati. Přemnozí utíkali před jeho mstou na Moravu. Král vydal roku 1549 mandát do celych Čech,[4]) aby kněží pod trestem poslouchali „Mystopolusa", administratora. Do Moravy psán mandát téhož času, jestližeby sem kněží přišli z Čech bez zvláštního povolení od administrátora Mystopolusa, aby byli pochytáni; v Čechách prý nouze o kněze, a oni tam na Moravě dosti neřadně prý živi jsou.[5])

Roku 1552 stavové pokusili se ze záští proti administrátorovi dle cizích vzorů protestantskych doplniti konsistoř osobami svými jakožto k defensi zřízenymi, z každého stavu po dvou. Král dvě léta potom, jsa na Pardubicích, zvolil za defensory konsistoře pod obojí po dvou osobách, jakž si stavové na sněmě přáli. Instituce defensorů zůstala však bez účinku očekávaného. Jen to se podařilo protestantskym stavům, že roku 1555 sesadili Mystopola. Po něm volili za administratora po sobě dva muže, reformaci neprotivné;

[1]) Desky zemské Miscell. měst. knih. č. 92. fol. N. 20.
[2]) Tamže při deskách fol. T. 9
[3]) Budišín. rukop. Politica 305. Diplom mus 1609. uvádí ještě r. 1534.
[4]) Arch. místodržit. Missiv. č. 35. 219.
[5]) Arch. místodržit. Missiv. č. 35. fol. 219.

z nich jeden byl Kolínský a druhý rektor university Matěj Dvorsky nebo Curius, muž ušlechtilý.[1])

Když po třetí roku 1562 zvolili stavové Lutherána, odvážil se král učiniti proti protestantům rozhodný krok tím, že jim volby nestvrdil, jmenuje konsistoř sám. Nastal o konsistoř zápas mezi králem a stavy. Král nepovolil;[2]) jmenoval administrátorem Mystopola zase. Odcházeje z Čech vybídl stavy, aby mu ukázali svoje právo osazovati konsistoř. Stavové sháněli důkazy z archivů a sněmů, král se však víc do Čech nevrátil, a stavové tak mlčky pozbyli práva svého, k němuž se byli dostali ovšem jen historickým zvykem.

Tehda také obnoveno arcibiskupství pražské. Brzy patrna čím dál tím větší závislost konsistoře dolejší na osobě arcibiskupově. Konsistoř kališná ráda se podpisovala ode dávna jakožto konsistoř „arcibiskupství pražského", od nynějška zvolna stávalo se slovo skutkem. Je významno, že o pohřbu Ferdinanda I. roku 1564 „proti starému zvyku" odloučila se konsistoř v průvodě od university a s kněžími svými tlačila se ke kanovníkům a k arcibiskupovi. S nemalou radostí zapisují si universitní paměti, že konsistoř při své doternosti v naději byla sklamána, prý ji postavili za světlonoše, z chudých starců vybrané, kdežto universí šla před pražským senátem.[3])

Mystopolus, administrátor, krátce před svou smrtí (r. 1568) v bytě arcibiskupově s některými kněžími pražskými přiznal se obšírným promluvením k církvi katolické, což mělo míti význam, jakoby všecka církev kališná arcibiskupovi se podávala. Skrze Jesuity dostala se zpráva o tom sloučení obou církví císaři, ale na venek obávali se strůjcové zprávu o tom dáti.[4]) Sloučení to ovšem neplatí, neměltě Mystopol řádné legitimace k takovému důležitému skutku.

To lze dobře pozorovati, že od dob Mystopolových čím dál méně kněží jest poslušno konsistoře, na jejíž čelo dostávali se skoro napořád už jen lidé dvojací, podajní a v posléze i zřejmí služebníci arcibiskupovi. Již roku 1571 prosí administrátor dolejší konsistoře, Jindřich Dvorsky z Helfenburku, proti farářům pražským arcibiskupa za ochranu, jakož svrchu na svém místě dotčeno. Posměch byl mu údělem v ouřadě.[5])

[1]) O něm Truhlář Ant. v Ottově Slovníku.

[2]) Mandát o obsaz. kons. r. 1562. v ruk. univ. kn. 17. A. 16. 188. Slavata. Paměti I 384

[3]) Univ. Monument. III 164.

[4]) Schmidl. Hist. Soc. J. I. 314. Tu je omylné datum 1572. Opravil je Vávra v Sborn. Hist. kroužku 1893. 3 25. Při tom zajímavo, že roku 1568 odkázal Mystopolus ke kapli Betlémské, „kdež byl kazatelem" 100 zl. uherských. Calendar. beneficiorum. Mus. 49. G 3.

[5]) Životopis zajímavého muže viz od Ant. Truhláře v Ottově Slovníku.

Když jednali protestantští stavové za Maxmiliána o svobodu náboženskou prostředkem konfessí, velice jim na tom záleželo, aby dostali do svých rukou konsistoř; vždyť jen jí mohli do anarchických poměrů svých přivésti pořádek. Z dvaceti pěti článků předložené konfesse málem polovička týkala se nového zřízení konsistoře. Dle nich měla míti administrátora a sbor na císaři zhola nezávislý; defensoři stavovští mějte vrchní dohled i přímluvu nad konsistoří. Jakožto první stupeň církevní zprávy zřízeny buďtež při děkanstvích konsistoře, pražská buď nad nimi s právem appellace a visitace. V církevních a věroučných věcech měla býti universí na poradu od konsistoře volána.[1]

Zajímavo, kterak měla dle zápisu bratrského[2]) býti konsistoř ze sněmu volena. Volenci měli voliti, a „ředitelé sněmu aby na administrátory ruce s vzýváním jména Pane vzložili, a administrátorové potom na každého z těch spolukonsistoriánů, a ti potom aby dali ruku svou ředitelům sněmu. Kněží naši (rozuměj Bratří) aby žádnému jinému slibem zavázáni nebyli než toliko samému Kristu pánu a nám, národu a jazyku Českému, kterýž jsme také jako i jiní národové dáni od Boha Otce Synu jeho Kristu Ježíši v dědictví a sloveme i jsme křesťané a ne kacíři bludy neústupně držící."

Povědomo, že konfessí stvrdil císař toliko ústně, a konsistoře stavům nevydal.

Za panování Rudolfa II. konsistoř dolejší osazována z kanceláře královské, v níž rozhodovali katolíci. Na počátku již byl stav konsistoře bídný, spravoval se jí vlastně jen kdo chtěl.[3]) Král také toho nedbal, aby konsistoriánů byl plný počet, k práci schopný. Znajíce to, prosí r. 1578 stavové Rudolfa slovy, z nichž vysvítá bídný stav konsistoře i úmysl protestantů: „Poněvadž konsistoř v několika létech již obnovena není, a již na tento čas přes čtyři neb pět osob v ní nejsou, a supplikováním svým, aby z prací svých propuštěni byli, více než jednou V. M. Cís. jsou žádali: protož se vší ponížeností za to prosíme, že k tomu své milostivé povolení dáti ráčíte, abychom jistý počet pobožných osob duchovních i světských V. M. Cské poznamenaných podali, potom jimi konsistoř řádně osaditi mohli, tak aby kněžstvo naše v řád a poslušenství uvedeno, a sektám škodlivým, kteréž se všudy po krajích rozmáhají, překážka učiněna býti mohla; nic jiného nehledáme, což Bohem naším osvědčujem, nežli křesťanského řádu, jednoty a pokoje."[4])

---

[1]) Arch. místodrž. R. 109. 14. Sněmy Č. IV. Gindely Brüder. II. 158. 186.
[2]) Mus. Rukop. Herrnhut II. D. 8. 220.
[3]) Sněmy Č. V. 301. „Právo duchovní jest zneváženo."
[4]) Sněmy Č. V. 303.

K takovým prosbám stavovským vždy odpovídala kancelář jménem císařovým, že nenáleží stavům, kteří se drží konfessí z roku 1575 a kteří se utrakvistické konsistoře strhli, aby touž konsistoř, kterou se nespravují, osazovali.[1]) Tak zůstávaly pokusy stavů marné a konsistoř živořila. Když administrátor Dvorský neustával naříkati na zlý stav konsistoře dolejší, obnovena jest roku 1581 asi pěti starci, a v její čelo tehda postaven Václav Benešovský, jenž přísahal poslušnost arcibiskupovi.[2])

Roku následujícího na sněmě zase zápas o konsistoř vzešel. Universitní professor Petr Kodicillus z Tulechova na místě vší akademie předložil stavům spis, aby se snažili vší mocí o konsistoř. Prý jest konsistoř nejvyšší právo a vrchnost v duchovenství, ona má opatrovati, aby náboženství podle slova božího a podle konfessí ve všech obcích bylo stejné, jí přísluší zachovávati kázeň v kněžstvu i v lidu a její jest právo i povinnost vyřizovati soudy v straně „pod obojí“. Z tohoto programu Kodicillova patrno, v čem byly bolavé stránky dosavadní nezřízenosti protestantstva českého. V historickém rozhledě pak vykládá mistr Kodicill, že roku 1562 osoby do konsistoře volené nebyly vlastně žádná konsistoř pořádná, poněvadž se od stavů odtrhly. Dále vyčetl, že konsistoriáné roku 1571 neprávem při císaři žádali, aby mezi ně nebyli posazováni mistři z kolleje, jakož od starodávna bývalo, učinili prý tak jen proto, aby volněji mohli svůj rejd k straně pod jednou vésti. Prý moudře a rozšafně nařízeno bylo již od té doby, co přistoupil arcibiskup Konrád k straně podobojí, aby konsistoř pražská za jedno byla s akademií, všecky školy aby od rektora a rady akademie byly spravovány, kněžstvo i konsistoř odtud aby měla posilu a dostatek aby byl farářův, které by konsistoř ve všem království dosazovala, a kollatury aby již více ne pod biskupem, ale pod správou stavů zůstávaly. Skončil Kodicill svůj výklad, že všecky odklady a skutky stran konsistoře směřují jen k tomu, „aby strana naše v takovém roztrháuí a zlehčení a potom těmi fortely, jimiž se odpůrcové pravdy honosí, vyprázdněna byla, čehož pán Bůh rač nás ostříhati“.[3])

Na jednom kusém listě archivním[4]) jest kritika tehdejší konsistoře se stanoviska protestantského, kterou lze vzíti za ohlas tehdejšího veřejného mínění protestantů všech. Prý je konsistoř ve sporu s kněžími vittenberskými a sama kterak se změnila od prvních dob svého trvání, jaký prý kotrlec převrhla! Zůstala-li pak v tom způsobu, jak svaté a slavné paměti král Ludvík nařídil? Tehdáž byla „během křesťanským vedle zákona božího“, ale teď panuje u ní Kristus jenom jedinkým svým ustanovením,

---

[1]) Sněmy Č. V. 473.
[2]) Gindely, Brüder. II. 279.
[3]) Sněmy Č. VI 165. 167. 174.
[4]) Arch. místodržit. R 109. 14. Bez datum.

totiž svátostí pod obojí, v „jiném pak ve všem panují v ní modlářství a lidské smyšlénky". Tím mělo býti řečeno, že konsistoř všecka jest již rázu katolického. K tomu přesvědčení přičinila konsistoř tehda roku 1582 zvláště tím, že dala se v zapovídání českých zpěvů zvlášť o pohřbech. Chtěla míti vše latinsky. A když učitelé ani žáci při farních kostelích neposlechli rozkazu, konsistoř žalovala arcibiskupovi Martinovi, píšíc: „Zvláště v Novém městě Pražském při pohřbu žáci písně neobyčejné jazykem českým zpívajíce . . . z toho zpívání rozumí se tomu, poněvadž v něm žádné zmínky o modlitbě za mrtvé není, že to proto činí, aby latinská zpívání církevní byla vyprázdněna." [1])

Stavové r. 1584 zase velmi prudký na sněmě útok podnikli na císaře, aby jim oddal konsistoř. Svrchu již zmíněno, že po některém jednání císař dal odpověď zamítavou.[2]) Konsistoř pod správou Václava Benešovského žila tedy bez vážnosti dál. Bylo jí spokojiti se s tím, že byla již jen města královská od ní povinna bráti kněze. Ale což malá byla poslušnost! Jasně to vidíme v odpovědi konšelů Novoměstských, když je byla konsistoř roku 1589 žalovala, že od nich ochrany nemá nižádné. Novoměstští vzkazují, že drží ochrannou ruku nad konsistoří „ve všech slušných věcech, kteréž proti právu nejsou i tolikéž sněmovnímu snešení".[3]) Rozumí se, že se stanoviště Novoměstských a všech jiných protestantů všecko všudy, co konsistoř podnikala, bylo proti právu a neslušno.

Když se byl Benešovský velmi naprosil, aby zbaven byl úřadu, stalo se mu r. 1590 po vůli. Král sám oznámil novou konsistoř v „ritterstueben", povolav k tomu stavy; při tom poroučel pánům, rytířům, aby přijímali na grunty své kněze jen po římsku svěcené. Podotýká Slavata k tomuto jednání ne bez ostnu, že páni „poklonivše hlav i noh svých žádný proti tomu nic nemluvil".[4])

V administrátorství tehdáž nastoupil Fabian Rezek Strakonický z Gelpachu, o jehož nekalé povaze již svrchu stala se zmínka při tehdejších zápasech. Vypravováno, že byl kališník, katolík, Lutherán vše po sobě pořádkou, až naposled došel kanovnictví v Olomouci. Administrátorem byl po tři léta; aby měl větší důchod, přijal k sobě duchovní správu kostela sv. Mikuláše, při kteréž choval se tak, že ho osadní za krátký čas chtěli vyhnati od kostela. Sešli se roku 1590 v úterý den Proměnění Páně v domě Šebestiana Agrikoly, jakožto staršího v osadě, a usnesli se, „aby k administrátorovi vysláno bylo a napomenutí se mu stalo, aby bedlivěji povolání své vykonával a více hampejzů v domu farním

[1]) Sněmy VI. 225.
[2]) Listina vytišt. v dodatc. č. 5. v Borového Medkovi
[3]) Arch. praž. č. 410
[4]) Tehdejší obnova konsistoře viděla se býti kronikáři lounskému tak důležitou, že si ji zvlášť zapsal. Kron. Mikšovicova. Opis p. Merza. Slavatova poznámku čti v jeho Pamět. I. 354.

a na krchově nedopouštěl".[1]) Když se Fabian Rezek nepolepšil, sešli se téhož roku v den sv. Matouše osadní zas a snesli, aby „knězi Fabianovi, faráři a administrátoru, pro jeho velikou nepilnost a jiné mnohé nezpůsoby odpuštění dáno bylo".[2]) Než stal se administrátorem, byl farářem u sv. Jiljí; tehdejší konsistoř chtěla ho přesaditi na Tábor: než by byl šel, raději strhl se konsistoře, odebral se vzdorně na grunty Jana staršího Lobkovice a za půl léta byl z kanceláře jmenován administrátorem podobojích.[3]) Ale katoličtí vůdcové, kteří prolhaného[4]) Fabiana učinili správcem strany podobojí, nevěřili mu sami, jakož pochopitelno. I protož přidali mu do konsistoře za vyzvědače Jana Paminondu Horského, člověka stejného povahou i životem, jako administrátor byl.[5]) Vyzvědačskou a donášečskou práci konal Paminondas tak pilně, že po dvou létech obdržel za odměnu opatství Slovanské.

Byly asi neutěšené poměry v konsistoři pod obojí; Rezek, aby se zachoval, podával kněze na fary jen pod slibem, že se budou držeti „rubriky arcibiskupství pražského";[6]) s členy konsistoře, z nichž někteří byli upřímní kališníci, měl Rezek pro svoje falešné postavení neustálou vojnu. Viděli v něm tajného katolíka. Nasbírav peněz drahně, zanechal Rezek konsistoře dolejší a, jakož svrchu vypravováno, dal se mezi katolíky zřejmě.

Při novém obsazení administrátorského úřadu r. 1594 neměl arcibiskup šťastnou ruku. Staly se přímluvy k němu, aby svým vlivem dosadil v dotčený úřad slanského děkana Václava Dačického.[7]) Arcibiskup si dal raditi a v kanceláři české skrze Adama z Hradce a Zbyňka Berku z Dubé, arcibiskupa, vyhlášen téhož roku děkan slanský Dačický za administrátora konsistoře podobojí. Byl to stařeček, jenž měl „urozenou ženu a dvě dcery na vdávání",[8]) o čemž ovšem katoličtí protektorové nevěděli. Znaje svůj ouraz, Dačický snažil se býti arcibiskupu aspoň na oko vhod. Uvnitř zajisté kolísal mezi lutherstvím, jehož byl přívrženec, a mezi katolictvím, jež mu pod umírajícím heslem kališnickým jakožto správci podobojích bylo vnuceno. Posílaje ze své pravomoci kněze na fary, vždy chtíval, aby „mše svaté podle znění mšálu v indumentu mešném sloužili a sacramentum elevationis (pozdvihování) vykonávali" tak jako se děje v církvi katolické.[9]) Ba zove kněze předešlé, kteří toho nevykonávali, „bídníky".[10]) Jak málo za něho

---

[1]) Manual zádušní v arch. pražs. fol. 157.
[2]) Manual. osady sv. Mikul. v arch. pražs. fol. 199.
[3]) Týž manual. 128.
[4]) „Co komu připověděl, nikdy nesplnil." Rudolphus Rex. Bydžovský. 224.
[5]) Jireček. Rukověť. II. 76.
[6]) Tak podal r. 1591 Šnda do Nymburka. Arch. místodrž. R. 109. 14.
[7]) Přímluvy v Recept. arcib. arch. Opis v zemsk. 1594.
[8]) Bydžovský. Rudolphus Rex. 229.
[9]) Listiny kouřimské r. 1603. v arch. musej. Opisy.
[10]) Tamže v listě jednom.

byla konsistoř dolejší husitskou čili podobojí, to patrno také z toho, že kněží její musili přísahati arcibiskupovi docela po katolicku, chtěli-li dojíti svěcení.[1]) Také vzal arcibiskup z konsistoře dolejší za správy Dačického soud manželský k své ruce.

Ale tím vším starý administrátor se nezachoval. Roku 1602 jest mu čistiti se z toho, že nedrží s kněžími „frankfurtskými“ čili „doktorskými“, čímž rozuměli se lutherští. Zapřisahá se Dačický arcibiskupovi, že s nimi nemá, že jich nedosazuje, a něžně vyčítá, že by ho měl arcibiskup chrániti jako otec syna.[2]) Zprávy však o tom, že dosazuje za podplatek kneze Lutherány, se množily. Vypravovalo se, že bez vědomí konsistoře „z nekněži kněze dělal“.[3]) Když naposled propuklo, že má dcery a že je „pořádně“ ženat, sesadili ho roku 1604 z administrátorství, a císař sám poručil, aby arcibiskup vězil u sebe „správce úřadu administrátorského pod obojí“, jehož císař béře v kázeň.[4])

Potom do roku následujícího byla konsistoř bez administrátora. Pře manželské, k ní náležité, teď z nutnosti dostávaly se ke konsistoři „hořejší“, arcibiskupské s důvodem, že úřad administrátorský „vaciruje“.[5])

Roku 1605 dosazen v administrátorství Benedikt Pražský. Kněží již málo kteří hlásili se ke konsistoři; konsistoř stále žaluje do toho.[6]) Ba kněží již ani nechtívali, byvše vyzváni, státi se konsistoriány. Píšeť císař roku 1606 přísny rozkaz do Nového Bydžova faráři Janovi Dvorskému, aby se do konsistoře dostavil a povinnost vykonal: „Neuznáváme příčin, pročby v též konsistoři vedle jiných pracovati nemohl.“ [7]) Také za administrátora Benedikta byla konsistoř dolejší docela katolickou.

Roku 1609 v administrátorství dosazen nedlouho před vydáním majestátu Tomáš Soběslavsky, vulgo Tomášek zvany. Přísahu složil arcibiskupovi, v ní sliboval poslusnost papeži a učinil „vyznání víry katolické, bez které žádny spasen byti nemůže“.[8]) Pak jiz rozumí se samo sebou, že ochotně přijal se svými dvanácti konsistoriány[9]) od arcibiskupa onu tuhou instrukci, o níž stavové na

[1]) Přísaha u Skály Historie. I 69. Též v Allegat. k apologii. 1618. č. 12.
[2]) Parochialia v arch. arcib Opis v zemsk. 1602.
[3]) Arch mistodrž. č R. 109. 14.
[4]) Arch místodržit Missiv. č. 108 194
[5]) Příklad r. 1604, když se soudí Michal Sendzivoj s Annou Belvicovou ze Štampachu o slib manželský. Arch mistodrž. Missiv č. 111. 160.
[6]) Císař se ji zastává, čině napominani nejen do měst svých, ale i kollatorům R. 1607. na příklad piše Ladislavovi Berkovi z Dubé, že Jan Čapek, farař v Heřmanově Městci, neposlouchá. Arch. místodržit. Missiv. 116. 188. Nápodobně jiným.
[7]) Arch mistodrž. Missiv. č. 115. 29.
[8]) Diplomatář musej Opis z kn. filos. fakult B. 21
[9]) Jich jména v Allegat. k Apologii 1618. z nich. známějši jsou Hubka, Cikada, Ksel, Kocián, Mělnický, Frankonius, Nigrýn, Rejský, Včelín.

bouřlivém sněmě r. 1609 jednali, zovouce ji papeženskou. V té instrukcí stálo, že povinna jest konsistoř zachovávati náboženství, kteréž po udělení kalicha za katolické přijato, ruku držeti nad tím, aby ode všech kněží v městech Pražských tak i v krajích bylo drženo, nedosazovati těch, kteří u víře jsouce spleteni následují učení sektářských, hostinských; netrpěti těch, kteří nemají svěcení od arcibiskupa nebo jiného biskupa pořádného; posty držeti podle nařízení stolice arcibiskupské, zpověď uvésti v dobrý zvyk, žádnému k vůli při kostelích obřadů neměniti, k školním mistrům a kantorům s pilností dohlédati, by mládež k jinému učení nevedli než k tomu, kterého se Čechové staří podobojí drželi, a mimo to, aby zpívali v kostelích staré zvyklé zpěvy, jakž rubrika pražská ukazuje; konečně byla konsistoř pověstnou instrukcí zavázána vznášeti na kancelář kde koli a kdy najde učení Bratří boleslavských.[1])

Pod vládou obou posledních administrátorů a konsistoří bylo kněžím protestantským nejhůře. Na kterého jen poněkud mohli, toho stíhali. Již měli stavové majestát na svobodu náboženství takřka v rukou, ještě píše administrátor Soběslavský císaři žalobu na protestantského kněze Matheidesa u sv. Martina, že není kněz, „s naším kněžstvem se na ulici vadí", teď prý chce od arcibiskupa presbyteriát, ať prý „učiní pokání, jako učinil v šatlavě na hradě Pražském kněz Clemens, do níž na plný rok byl dán od pana arcibiskupa, a potom in exilio tři léta znova se čistil, nebo ať učiní, jako Jan Koželuh u Hory Kutny, jenž nejsa kněz byl mrskán".[2])

V posledním čase největší nesnáze způsobeny byly konsistoři „kališnou" knězi Eliáši Šudovi, jenž dostal se objednáním osady za faráře do Týna v Praze. Byl pyšný a chytrý Lutherán, o jehož zničení konsistoř uložila. Arcibiskup Karel i kancelář královská proti němu jsou pozdviženy. Prý jest nekněz. Administrátor píše stížně císaři, že Šud byl frátrem v klášteře kdys za svého mláda, že se mezi kněze vloudil jako vlk, teď že složil processí, která se v tom chrámě na každý tejden konala, prý ho nepotvrdí za faráře nikdy.[3]) Arcibiskup za to vzkázal konsistoři pochvalu: „že se na jednoho každého pořádné kněžství dotazujete a toho, kterýžby svého svěcení svědectví nesložil, nefedrujete ani mezi sebou netrpíte, to my vám velice schvalujeme".[4]) Teď nastala sháňka v matrikách kněžských, je-li Eliáš Šud ze Semanína zapsán za kněze svěceného. Poněvadž tvrdil Šud jako na posměch arcibiskupovi, že má svěcení od arcibiskupa Brusa z Mohelnice, hledali tedy v knihách konsistoře hořejší. Našli pouze jméno Eliáš Ročovinus, řádu poustevníků svat. Augustina, jenž byl svěcen r. 1569. Osadní

[1]) Diplomat. musejní. 1609. Skála. Histor. I. 166.
[2]) Arch. místodrž. R. 109. 14.
[3]) Tamže. R. 109. 14.
[4]) Tamže.

tynští, ujímajíce se svého faráře, vzkázali konsistoři, jejich Šud že je skutečně onen Ročovinus, prý byl určen v klášteře Ročovském za převora, ale sešlo s toho. Konečně se ozval Šud sám, vyznávaje, že je syn mistra Mikuláše Šuda ze Semanína, astronoma císaře Ferdinanda I., že byl v škole Jesuitů, odtud šel do kláštera sv. Vavřince pod Mělník, tu byl při převorovi Fridrichovi, rodiči benátském, a ten že ho bez oblečení k svěcení poslal roku 1569. Potom že farářoval v Nymburce, r. 1570 ze připojil se ke konsistoři podobojí, Kalvín že není, mši v ornátě že slouží a missálu při oltáři že požívá.[1])

Po létech (r 1616) vypravuje soudu staroměstskému Albrecht Rudner z Ruduperku totéž, co Šud, jenom že s doplňky, kterých pominouti nesmíme. Byl prý Šud v klášteře sv. Vavřince; o primici učinil „o mistru Janovi Husi hanebný kázaní, při tom bylo mnoho lidu, a byla by se stala bouřka proti takovému kázaní“. Šud dostal za to od legáta benátského, mantuanského a jiných, kteří tu byli z katolíků, mnoho peněz; potom se ztratil a teprv po dlouhém čase dostal se do Nymburka. Kněží prý na něho vždy „vrčeli“, že pořádným knězem není.[2])

Než se věc Šudova dokonce rozhodla v konsistoři a u arcibiskupa, je-li přece kněz či není, obdrželi stavové majestát — a Šud se stal prvním administrátorem nové protestantské konsistoře.

Konsistoř pod obojí utrakvistická zrušena, a s výčitkami na ni vzpomínáno. Prý, kdykoli jim dal pán Bůh muže pobožného, učeného, k straně evangelické náchylného, tedy jej poháněli do Prahy, nejprve upeskovali, kněžství odsuzovali a na zápisy propouštěli zase, jakž knihy kněžské konsistoře těch zápisů plné jsou Zrušením konsistoře prý získají i katolíci, neboť nebudou vybíhati z klášterů mniši Poláci, Slezáci a Čechové; prý který se druhdy v klášteře něčeho zlého dopustil, tehdy táhl do pražské konsistoře, od konsistoriánů pak ne za poběhlce a za znamenitého kněze pro jeho formát (list o kněžství) držán byl.[3])

Zříditi novou konsistoř byla práce velice nesnadná, poněvadž měli míti v ní účastenství Bratří podle protestantů. Jak nesnadno oboje sloučiti k společné práci, bylo znáti při dobývání majestátu. Bratří rádi chodili svou cestou, a mezi Lutherskými také vždy byli lidé fanatičtí, kteří nechtěli míti s kacířskou Jednotou nic činiti. Smírní členové lutherští měli tuhou práci, aby ukrotili nesnášenlivost ve vlastním táboře, jenž pomoci bratrské k vydobytí svobody měl pilně potřebí.

Vyskytly se všelijaké návrhy. Nejprv upozorňováno na to, kde a kteří jsou mistři a bakaláři, ve Vittenberce na kněze ordino-

[1]) Arch. místodrž. R 109 14.
[2]) Arch. pražs. č. 1068 275.
[3]) Rukopis budišínš Politica. 340. Návrhy kněžstva evangelick. z krajů Chrudim. Hrad. Časl shromažděných r. 1608.

vaní, kteří by se k řízení konsistoře hodili, prý kněžstva učeného ordinací vittenberské je na sta, zvláště na gruntech Petra z Rožmberka.[1]) Panstvo protestantské však chtělo při zřízení konsistoře přednost míti a nedalo nic na návrhy, zvláště ne na přespolní. Bratří vůdcové, Budovec, Hochauzar Bernart, Ota z Losu, Linhart z Neyenperka, Martin Fruvein psali Petru Vokovi z Rožmberka o radu, kterak zříditi novou konsistoř; při tom spolu oznamovali panu Vokovi rozhodný úmysl, že od svého kněžstva bratrského neupustí právě tak, jak jiní nechtějí upustiti od ceremonií a ustanovení lidských.[2]) Již z toho patrno, kterak tuhé bylo jednání dostati dvě různé strany pod jednu konsistoř.

Byly však nad to ještě nesnáze tuhé i mezi protestanty samými. Poučný je tou příčinou dopis Kutnohorských do Prahy, v němž těžce vyčítají, že volán k poradám o konsistoř kněz barborský Phaeton, však arciděkan pominut; „je nám divné, že z Jednoty bratrské jsou čtyři osoby, z konsistoře pražské, jež kališníky jmenují, tolikéž a též tolik z evangelitských, však na větším díle, mimo našeho, ubiquisté voleni, a orthodoxi dokonce pominuti jsou.“ Z Prahy odpovídají vyslaní horští, „že mezi direktory o řádu církevním veliká roztržitost jest, někteří kněží přespolní se privatim do domů některých pánů povolávají a s nimi se rada o ty řády drží, a divně contra orthodoxos ecclesiae ministros parlamentuje“.[3]) Na jednání o nové konsistoři zvolena kommissí, v níž bylo 17 osob. Kommisse i stavové konečně se jak tak dohodli na sněmě roku 1609. Snesli se, aby bylo 12 konsistoriánů, mezi nimiž tři oudové university. Ostatní aby byli tři Bratří a šest evangelických. Administrátor jeden ať vzat z té strany, druhý z druhé. Bratrský administrátor měl jméno senior. Administrátor s radou staršího, a starší s radou administrátora, ovšem také konsistoriánů ostatních, nechť dosazuje kněze; každá strana podržiž svoje ceremonie; ornát buď na vůli zanechán, ale aspoň v komži nechť slouží se. Potom ještě dodatkem nové snesení učinili stran svěcení kněžstva; jestli po osazení konsistoře mládenci pobožní na kněžství svěceni budou, má se to při akademii v kolleji díti, a jako administrátor v přítomnosti staršího, tak zase senior v přítomnosti administrátora kněze své říditi a potvrzovati má; kněží z říše přišlí aby se examinovali znova.[4])

Po všelijakém jednání stavové vydali konsistoriánům instrukci. V ní uloženo, aby řídili se dle konfessí z r. 1575 a vedle majestátu; moc světiti že má konsistoř příkladem apoštolů; k úřadům

---

[1]) Rukopis budišíns. Politica. fol. 340. Návrhy kněžstva evangelického z krajů. Chrudim. Hrad. Čásl. shromážděných r. 1608.
[2]) Arch. třeboňs. Opisy v zemsk. 1609.
[3]) Arch. kutnoh. Opisy v zemsk. 1609.
[4]) Arch. třeboňs. Opisy v zemsk. 1609.

kněžským aby povolávala osoby hodné, od děkanů odporučené, v konsistoři zkoušené, kteréž světiti má vzkládáním rukou. Na fary podávati kněze jest sic její právo, ale ať podá, koho „pan kollátor“ chce. Míní-li kněz opustiti místo, půl léta napřed dej věděti vrchnosti, děkanovi i konsistoři pražské. Nechť dbá konsistoř kázně, drží ruku nad čistým učením. V krajských městech měl býti dle instrukce dosazen děkan s vědomím defensorů; při děkanech ať jsou jako menší konsistoře. Vrchní z děkanů jako inspektor visituje v kraji ročně jednou a podej o každém knězi zprávu do konsistoře pražské. Administrátor a konsistoriáné měli dle instrukce navštěvovati všecky církve. Kněžstvo konej sjezdy s povolením defensorů. Po všech osadách ať zvolí konsistoř po čtyřech nebo více osobách, které by jakožto curatores ecclesiae přidaly se k duchovní správě na radu a pomoc. Ty osoby nechť podávají zprávu konsistoři pražské o faráři, kterak si vede. Pražské konsistoři náleží dle instrukce soudní právomoc nad duchovenstvem, soud manželský. Je-li spor věroučný, nechť přiberou se k poradě professorové theologie, věci veliké váhy a nesnadnosti zůstaňtež k úvaze synody všeho kněžstva. Cizí kněží ať podrobí se zkoušce v konsistoři. Jí přísluší censura knih, agendy tisknouti, rozkazy a instrukce vydávati. Také je povinnost nové té konsistoře, aby pečovala o vdovy a sirotky kněžské. Stran ceremonií pravila instrukce, že jedny jsou ustanoveny od Krista a apoštolů, ty aby byly držány; druhé jsou od církve nařízeny, ty aby zůstávaly kněžím „na svobodě“. Tím měli se usmířiti Bratří s novým pořádkem věcí. Processí vůbec neměla držána býti; vystavovati a pozdvihovati svátost, hrob o Zelený čtvrtek pořizovati, dětem podávati nemluvným, to vše zakázáno. Proti tomu zvoniti a svěcmi na oltáři svítiti zůstaveno na svobodě, rovně tak i roucha. Konečně nařízeno, aby svátky se světily, ale po kázaní v sváteční den kdo by chtěl pracovati pro svou výživu, ten smí.[1])

K tomuto řádu přidávány později rozmanité přídavky, vysvětlivky, opravy, z nichž důležitější jest instrukce děkanů z r. 1612. V ní se připomíná, aby děkanové drželi se stran služeb božích agendy; při křtu aby drželi všickni jednu formu, lipskou nebo vittenberskou; lehčí věci manželské že mohou rozhodovati sami, těžší nechť odsílají konsistoři; děkanové aby měli pokladnici, do níž nechať o konvokací jednou za čtvrt roku skládají kněží po 15 gr. míš. Z těch peněz budou se podporovati kněží nedostateční a sirotci kněžští. Kšafty své nechť podávají všickni kněží do konsistoře; kterému faráři deje se ublížení v důchodech, v desátcích, nechť žaluje v konsistoři; jeden kněz druhému aby do osady nevkračoval, na kázaní aby se nehanili; vokace na kněžství aby se mládencům dávala jen k pražské konsistoři a nikam jinam. Do této instrukcí vymohli si stavové článek, jímž kněží nové

[1]) Řád konsistoře tištěný v arch. musejním.

konsistoře byli povinni pomáhati k utužení poroby českého lidu, totiž „za generalní povinnost všem kněžím uloženo, neoddávati k manželství nikoho bez dovolení vrchnosti“.[1]) Článek sám není ovšem z brusu nový. Již r. 1552 uložil kněžstvu sněm stavovský stran oddavek lidí robotních.[2])

Administrátoru a assessorům evangelické konsistoře r. 1609 uloženo přísahati, „stavům podobojí a defensorům nad konsistoří a akademií nařízeným“, že se v tom úřadě budou chovati, „jakž předně konfessí česká, snešení všech tří sjednocených pánů stavů i také řádové církevní, v knihy konsistořské vložení, ukazují; že budou kněžstvo v dobrém řádu zdržovati, v soudě duchovním vedle zvláštní instrukcí pravdu vésti a křivdu tupiti, tajnost zachovati, k defensorům zření míti. K tomu dopomáhej Bůh otec, Syn, Duch sv., jediný Bůh požehnaný na věky. Amen.“ [3])

Defensoři ročně dvakrát měli se scházeti řádně v kolleji Karla IV., jednou k neděli provodní, druhé před soudem zemským svatováclavským, mimořádně dle potřeby. V schůzi měli držeti radu a jako v soudě vyslyšeti každého volně; sami aby hlasovali po pořádku na podání direktorovo podle stavu a let, a většinou aby rozhodovali za přítomnosti nejméně patnácti. Na pomoc měli si vzíti prokurátora a dva písaře, vše na stavů náklad. Za důvod toho dí instrukce prorocky, „že bez pochyby nemalé stížnosti na ně vznášeny budou“. Defensoři měli rovnati spory mezi konsistoří a universí, mezi administrátorem a osadními nebo kollátory; kdyby strana pod jednou ublížila evangelickým, jednají o tom defensoři s nejvyššími úředníky zemskými a osobami stavovskými po šesti z každého kraje vybranými; věc vznesou pak na císaře. Straně své nařizovati mohou sami bez císaře; bylo-li by potřebí, usnesou se o svém nařízení s nejvyššími úředníky zemskými a s osobami stavovskými z krajů, a vidí-li se potřeba, nechají sněmu, aby sám rozhodnul.[4])

Defensorům také uloženo, aby nevkládali se do spravedlností konsistoře neb akademie, kteráž byla jim v ochranu dána, zvlášť neměli se plésti v manželské soudy konsistorní. Odvolání z konsistoře sic prý jde k defensorům, ale ti ať svolají na to synodus z předních osob z kněžstva krajského i z laiků, ze všech tří stavů vybraných. Za appellaci položí se 15 kop českých, kdo zůstane křiv, ztratí je, kdo vyhrá, tomu se vrátí. Obsazení konsistoře díti se má v shromáždění defensorů spolu s osobami, ze stavů k nim přidanými, a to tak, že defensoři přijmou hlasy od kněžstva nejprv a pak se rozhodne.[5]) Dle Stránského králi příslušelo stvrzovati

---

[1]) Rukop. univ. knih. č. 17. A. 16. fol. 203.
[2]) Sněmy Č. II. 641.
[3]) Arch. kutnoh. Opisy v zemsk. arch. 1609.
[4]) Rukop. Gerštorf. v Budišíně. 33.
[5]) Arch. kutnohors. Opis v zemském arch. 1609. Privilegia univ. v mus. č. 23 H. 8. 264.

konsistoriány, mezi něž teď voláni bývali i venkovští děkanové krajští.[1])

Za prvního administrátora zvolen, jakž dotčeno, Eliáš Šud a za prvního seniora bratrského Mat. Cyrus. Jim jakož i jejich assessorům, jichž však nebylo 12 než jen 9, vydány přísahy. Úřední titul protestantské konsistoře české byl: „Nos administrator, senior, parochi, magistri et professores Academiae Caroli, assessores consistorii." [2])

Konsistoř řídila se stavovskými instrukcemi, pokud stačily, byla li na rozpacích, ptávala rady při konsistoři Vittenberské [3]) V první čas snažila se pilně o zachování řádů. Děkanové jsou napomínáni k dohledům, a Šud jezdíval po visitacích. Na příklad roku 1612 píše děkanovi do Mladé Boleslavi rozkaz, aby všecko kněžstvo okolní k desáté hodině na celém orloji dne 22. máje svolal, poslům aby zaplatil každý kněz sám, a svým jménem aby se zapsal, že k té konvokací přijde. „Nařízeno jest v řádech," tak dí Šud úvodem, „abychom ročně všecky církve, vyvolíce z prostředka svého osoby, navštěvovali a k správě krajských dekanů i farářů dohlédali." [4])

Také o jednotu víry, pokud tiskem bylo ji lze docíliti, pečovala konsistoř: roku 1612 chtěl rytíř Diviš Markvart z Hrádku, hejtman kraje plzeňského, pro své poddané dáti vytisknouti katechism od kněze Bruncvíka sepsaný v duchu protestantském, ale konsistoř nedovolila imprimovati ho, prý vydá sama svůj pro všecky stejný.[5])

Též pilně konala konsistoř dvakráte v rok svěcení kněží.

Ale konsistoři ani defensorům nedařilo se tak, jak po majestáte doufali Nehledě k tomu, že od strany katolické a od vlády překáželo se jim podle svrchované možnosti, oni měli také své vlastní domácí mrzutosti. Jednak nebyla ani ještě r. 1614 konsistoř plna, agenda nebyla pořád hotova, process práva duchovního, jakž ho konsistoř navrhla, nechtěli defensoři schváliti, stran appellace také leccos vázlo, vrchnosti protestantské nechtěly poddaných mládenců pouštěti k svěcení, rychtářové městští nechtěli sloužiti konsistoři při exekucí jejich výpovědí soudních, takže konsistoř byla bez pomoci světského ramene skoro touž měrou mdlá jako bývalá konsistoř podobojí.[6])

---

[1]) Stránský-Tonner. Respubl. 160.

[2]) Kn. konsistořská v arch. zem. B 23

[3]) R. 1611 béře odtud pražská konsistoř instrument o manželství mezi příbuznými v třetím stupni Arch. zems. B. 23 96.

[4]) Arch. zems. B. 23. fol 148. Jiná nařízení do Beronna, do Slaného, do Loun fol. 375.

[5]) Arch zems. B. 23. 154.

[6]) Tamže 356.

Však daleko horší a nebezpečnější byly rozmíšky z té příčiny, že konsistoř byla složena z kněží dvojích, bratrských a protestantských, a že mezi protestantskými byli kněží kalvinští. Ani Bratří mnoho proti druhým nereptali; ale lutherští kněží nechtěli Bratrů snášeti. Přes tu chvíli některý z nich napsal proti konsistoři tou příčinou hanopis. Z prvních byl farář svatohavelský Procházka, jenž spisem obvinil stavy r. 1610, že do konsistoře nasázeli bludařů a kacířů. Byl nucen urážku „dvojité konsistoře“ odvolati.[1]) Větší vzdor pražské konsistoři způsobil děkan chrudimský Blazenus, (Blažej Borovský). Vzbouřiv 30 kněží kraje svého, v spise vyčetl konsistoři, že senior bratrský v ní dosazuje kněží bratrské na škodu lutherských, a tím kněží „pod obojích“ že ubývá. Defensoři pro zamezení rozkolu volali Blažeje do Prahy, zavřeli ho a v přítomnosti konsistoře vymazal ho z knih sám Jan Jiří ze Švamberka, nejvyšší komorník království.[2])

Tím kněží nepokojní jsou zastrašeni na čas, ale hlasy „nepokojných mudrlantů“ proti konsistoři neumlkly, a to právem: neboť assessorové bratrští i jejich senior účastenství měli ve všech věcech, které se týkaly evangelíků, naopak však trpěti nechtějíce, aby členové lutherští působili ve věci bratrské. R. 1617 vyšel obšírný list od protestantů „orthodoxních“ proti dvojaté konsistoři, proti Bratřím v ní a proti těm členům jejím, kteří jsou smyslu kalvinského čili jak říkali tehda „sakramentářského“. V tom spise vyčítá se bratrským konsistoriánům, že při examinování kandidátů kněžství lutherského dávají otázky, kteréž se nesrovnávají s konfessí; proto také nechtějí mládenci lutherští trpěti, aby při svěcení na ně skládal ruce senior; ať prý světí si každá strana své. Bratří v konsistoři prý soudí všecko, ale souvěrci jejich nedávají se pod jurisdikcí administrátora, nýbrž jen pod seniorovu; věci manželské svých lidí prý Bratří rozsuzují mezi sebou tajně jako nějaká druhá konsistoř; podle toho také vedou si kněží „sakramentáři“, kteří jsou děkany; zvlášť horský děkan posílává kněze k svěcení za hranice ke Kalvinům; kněží sakramentáři vzpírají se rouch kněžských ustanovených, vyhazují ze škol katechism lutherský a uvozují heidlberský, kalvinský. Konsistoř prý také nic nehledí si censury, když jde o tisk kalvinský: onehdy prý vydal Dačický slabikář, v němž stojí otázka: Co se přijímá, když se podává chléb posvátný? A odpověď: Pamět těla Kristova.[3])

Poměry nové konsistoře evangelické nejlépe vypsal Kezelius v své kronice Boleslavské. Dí: „Konsistoř závist velikou od strany odporné měla, i sami mezi sebou jak političtí tak kněží se ne-

---

[1]) Proto prý změnil jméno své pak v Spacier dle Rezka v Č. Č. Mus. 1888. 217

[2]) Skála. Histor. I. 326. Jireček. Rukov. I. 90.

[3]) Skála. Hist. II. 43. 44. 45.

srovnávali, jedni druhé podhlídali, i mezi těmi dvanácti obnovenými konsistoriány veliká nesvornost byla, jedni druhym na vzdůru, co mohli protimyslného, činili, jedni druhé haněli, pikartovali, kalvinovali, že se jedni pod druhých pláštěm kryjí, sobě vyčítali a skůro na tré děliti se chtěli." Jinde dí o nesvornosti konsistořské týž učený kronikář: „Děkanství do vsí přenášeti chtěli z měst, každý chtěl svou víru míti, o agendu (stran obřadů) nikdy se snésti nemohli; ... ani ta konfessí česká, ani augspurská jim obstáti nemohla, stary i novy sakramentáře si vymyslili, augšpurskou variatam et invariatam confessionem nazyvali." Když pod správu konsistoře vpraveni jsou i kněží němečtí, byl zmatek nejhrubší. Kezelius tou příčinou dí: „Němečtí kněží, zvláště cizozemci, kteréž páni stavové beze vsech jejich zásluh k své konsistoři a konfessí přibrnuli, naprosto tou konfessí ani konsistoří se říditi nechtěli." I jméno chtívali míti obzvláštní a jen sobě příslušné, totiž jméno Lutheránů.[1]) Na to, že se i mezi konsistoriány dostal Němec, zlobil se Stránský. Byl mu to „nebývalý způsob".[2])

Již s dostatek patrno, že při této nesnášenlivosti stran evangelických mezi sebou byla konsistoř jejich postavena na míře velmi neutěšené, až přišla katastrofa, která rozvaděné evangelíky smetla všecky stejně, bez rozdílu.

Do konce svého měla evangelická konsistoř administrátory tři. Šud umřel r. 1614 bez kšaftu. O jeho jmění byl dlouhy soud mezi císařskym rychtárem, jenž hlásil se k odúmrti, a mezi obcí a konsistoří.[3])

Nová volba administrátorská děla se téhož roku věrně podle řádu sneseného. Do krajů jsou od defensorů rozeslány listy zvací pánům i městům. V městském pozvání čteme: „Vedle dotčené instrukcí a moci, od J. M. C. a jich milostí vsech tří pánův stavův nám dané, žádáme, z povinnosti pak napomínáme, abyste dvé osoby podobojí a konfessí naší české se přiznávající z vašeho stavu městského téhož kraje k neděli nejprve příští do měst Pražských na noc vypravili, kteréžby v pondělí na ráno v hodinu 10 na celém orloji k volení a vyhlášení administrátora a dosazení konsistoře do kolleje Veliké najíti se dály." [4])

Zvolen Sigismundus Crinitus Misenus za administrátora, a po jeho smrti básněmi oslavované[5]) volen roku 1619 Dikast, jenž korunoval spolu s Cyrem seniorem zimního krále českého, jemuž také, když táhl do ležení roku 1620 několik dní před bitvou

---

[1]) Citáty z Kezelia čti v jeho Kron. Mus fol 349. 364. O Němcích v konsist. kniha Desideria z Fridberka Cil papežencň. Mus.

[2]) Stranský Tonner. Respub. 163.

[3]) Arch. pražs. č 1068. 275.

[4]) Datum 10. června List poslaný do Berouna Opis v rkp. kron. děkana Seydla str 138.

[5]) Mus. č. 49. C. 14.

bělohorskou, dával u Týnského kostela roztažením ruky na hlavu požehnání.

Roku 1621 Dikastus, poslední evangelický administrátor, vypověděn do vyhnanství, a tím byl evangelické konsistoři konec.

Je otázka, kterak byla konsistoř zřízena před tím, než proměněna v protestantskou, a kteraké bylo církevní zřízení kališnické vůbec.

Konsistoř pod obojí byla, jakož svrchu leckde dotčeno, složena z několika kněží ku pomoci administrátoru. Mezi konsistoriány od začátku přední slovo a místo měli professoři z university až do té doby, kdy pro své protestantské vyznání víry byli úmyslně vylučováni. Počet dvanácti ustrnul za pravidlo; však často nebýval plný, jednak z nedostatku příhodného kněžstva, ale později také z nedbání těch, kteří konsistoř osazovali. V posledních létech XVI. věku i jenom tři radové seděli v konsistoři.

Jako administrátor stejně tak konsistoriáné někdy jmenováni byli od vlády, jindy od stavů, ba víme již, že administrátor s radou Pražanů Starého i Nového města vybral z farářů pražských „muže hodné a pokojné".[1])

Konsistoř pod obojí vždy vedla si tak, jakoby sede vacante zastupovala pravomoc biskupovu. Roku 1537 usnesli se stavové o pevný řád konsistorní. Dle něho mistři a kněží vydají ze sebe 8 osob, a stavové z nich zvolí administrátora, jemu buďtež všickni kněží poddáni, bez jeho vůle nechť nemění farář svého místa; páni a města prý sic držívají ruku neposlušným kněžím, a ti se rotí proti administrátorovi, ale to ať se tresce; kollátor ať neposlušného kněze vydá pod pokutou 25 kop gr. českých. Konsistoř ať poslouchá administrátora; kdyby měla v něčem těžkost od koho, ať žaluje Pražanům, ti jí ochrání. Kdo by neposlechl konsistoře příčinou manželského soudu, jakž mnozí si obvykli, toho prý bude trestati král. Který kněz chce na Moravu, ať vezme od administrátora list zachovací, který chce odtamtud, ať přinese list od pána nebo od děkana. Konsistoř má dbáti o mravný život kněží, zvlášť aby na sebe nekázali, farář aby hleděl k mladým kněžím, co káží, bylo-li by co nerozumno, ať trestají. Administrátor má jurisdikcí nad kněžstvem, ale kdyby poznal kollátor nepořádného kněze, smí ho sám trestati i vazbou, ovšem ne jináč, než když prve oznámí děkanovi.[2])

Zásady tu vyslovené zůstávaly platny napořád, jakkoli dlením doby a zrostem protestantstva rušil je kdo moha. Jurisdikce pražské konsistoře táhla se v XV. století i na Moravu; v století následujícím při anarchii náboženské na Moravě na pražskou konsistoř nikdo tu nedbal, leč že ob čas některý process stran manželství

---

[1]) Píše o tom Jan z Valdštejna císaři r. 1575. Arch. místodrž. č. R. 109. 15.

[2]) Sněmy Č. I. 415. 416. 417.

do Prahy byl odeslán na rozhodnutí.[1]) Uvidíme doleji, že kněží, jakmile z Čech utekli na Moravu, v tu chvíli měli se za bezpečné před konsistorním pražským právem.

Konsistoř scházela se k poradám a jednáním „in stuba facultatis“ v universitě[2]) až do let sedesatých XVI. století, tedy té doby protestantská akademie od konsistore odstrčena. Potom sic leckdy také konány schůze v kolleji,[3]) ale obyčejněji scházeli se konsistoriáné v byte administrátorové buď v Betlémě nebo na té faře, kde faroval. Byla-li věc nesnadná, zavoláni do porady konsistořské všickni pražští farářové bez výjimky.[4]) Konsistoriáné byli vázáni držeti tajnost rady, ale v XVI. věku administrátor leckdy nucen byl napomínati pánů bratří, aby nepronáseli tajnost rady.[5]) Z konsistoriánů jeden býval kancléřem, jenž na péči měl konsistorní knihy. Ten býval někdy písařem sám,[6]) někdy k službe písařské míval administrátor písaře zvláštního, k službě poslovské a jiné případné byl konsistorní pedellus. I pedellus musil býti v péře honěny, poněvadž mu leckdy ukládali „poznamenávati, co se v konsistoři řídilo“.[7]) Konsistoř chtívala, aby pedellus žil poněkud klerikálně, ale nebylo lze při všech docíliti toho. Na příklad r. 1575 volán před všecku konsistoř Jan Chlumecenus, pedell, aby se zpravil, proč se v noci toulá a ožírá.[8]) Tři léta potom přivedl rychtář a jeho škaryanti Jana pedellusa svázaného jako zločince. Nalezli ho v domě podezřelém a neuměl ani mluviti.[9])

K důchodům administrátorovým náležely požitky a byt při kapli Betlémské. Dle zakládací listiny Hanuše z Milheima měli býti za správce kaple navrhováni kollátorovi kněží od nejstarších tří mistrů kolleje Karlovy a purkmistra staroměstského. Když Milheimové vymřeli, zůstalo podací právo při oněch třech professorech universitních spolu s purkmistrem, a ti sem jmenovali obyčejně administrátora podobojích za kazatele neboli za faráře, neboť kaple stala se v XV. století farním kostelem.[10])

Časem obvyklo, že administrátor do své „residence“ byl slavně uvozován. Způsob tohoto uvozování starého byl ten, že v kolleji Veliké se kněžstvo i hosté a všecka universí shromáždili, odtud

[1]) Gindely. Brüder. I. 462. Borový Brus 177. dí, že do r. 1566 podávala konsistoř pod obojí na Moravu kněze
[2]) Arch. arcib. Opisy ze zemsk 1565
[3]) Arch zemsk. O. 5. fol. 122. R. 1573
[4]) Arch. rakovnický; kopiál z r. 1596. to ukazuje.
[5]) Arch. zems. O. 5. 222.
[6]) Rakovničtí píší r. 1590. Tomaši Soběslavskému, faráři u sv. Mikuláše, jedenkrát „písaři konsistoře“, jedenkrát „kancléři“. Archiv. rakov. Kopiál z r. 1590.
[7]) Arch. praž. č. 1067. 311.
[8]) Zems. arch. O 5. 238.
[9]) Arch. praž. č. 1120 12.
[10]) Tomek. Praha. IX. 103. 125.

šli průvodem přes rynk, trubači z radního domu troubili, žáci zpívali i hráli. Na prahu kaple přijat byl administrátor od osadních a od patronů nebo kollátorů kaple, mezi nimiž býval často rektor universitní přítomen. Když promluveny řeči vítací a slibovací, administrátor vpuštěn do chrámečku, kdež konány služebnosti boží;[1]) potom odevzdán mu kostelní inventář, jenž držel v sobě roku 1531 kromě jiných věcí 14 ornátů a 12 kalichů se stříbrnou monstrancí.[2])

Kaple měla z odkazů důchod nemalý, jen z vinic počítáno v XV. století ročně nad 8 kop.[3]) Důchody spravovali mistři v universitě a vypláceli faráři betlémskému (tedy i administrátorovi, když jím byl) „od starodávna" dvacet kop ročně.[4]) Při Betlémě choval administrátor — jakož víme zcela bezpečně o Mystopolovi — koně v marštali. Byli to koně k jeho potřebě, snad k visitačním cestám. Také administrátoru Dačickému r. 1603 musili kollátoři postaviti novou stáj na dvoře, v níž měl koně.[5])

Administrátoři si vedli v Betlémě naposled již jako ve svém. Mystopol učinil začátek, opanoval kapli dekretem královským, aby nezávisel na seniorech z university. Držíc se pravidla, že vrchní kollátor kaple po vymření rodu fundátorova jest král, komora královská podávala potom ke kapli betlémské administrátory, protestantům i universitě nemilé, sama, a vznikaly z toho těžké rozepře mezi administrátorem, professory a osadníky, kteří také chtěli míti aspoň do správy zádušního jmění co mluviti. Když který administrátor mohl dosíci živné fary jiné, ovšem o Betlém, jenž zvolna pustnul, nestál. Neměl-li nic, tlačil se do Betléma a soužil professory.

Z mnohých a dlouhých sporů a kyselostí stůj tu jen něco málo na poznanou věci.[6]) Administrátor Václav Benešovský, nemoha pro nezdraví fařovati u sv. Martina, přistěhoval se roku 1583 do Betléma, a zde nesloužil nic. Ani nedopustil, aby za něho kázal tu někdo jiný. Mistři ho tedy vypověděli z bytu; ale kněz nehnul se. Když naléhali příliš, vzkázal, že jako administrátor může býti při kterékoli faře volně; ať prý mu zjednají u císaře propuštění z administrátorství, on že odejde, o Prahu že nestojí tak jako tak. Největší obtíže měli professoři za administrátora Dačického. Zatím co se původem purkmistra Krocína soudila městská rada o Betlém s professory, chtíc jim ho vyrvati, vyžádal si Dačický roku 1594,

---

[1]) Rukop. zemsk. arch. Oecon. 14. 462. fol. 331. stojí, že při uvozování administrátora (r. 1607) žáci „viva voce et in instrumentis personabant".
[2]) Arch. praž. kodex č. 9. 239.
[3]) Tomek. Praha. IX. 115.
[4]) Arch. zemsk. Oecon. 14. 33.
[5]) Tamže. 199.
[6]) Obšírně ovšem jest v rukop. Oeconom. 14. arch. zemsk Spracovaný Tomkem odtud material čte se v Č. Č. Mus. 1847.

nemaje jiné fary, úřad a byt v Betlémě. Místodržící ho sem dali. Po dvou létech získal faru sv Jindřicha, ale professoři s probostem kolleje Karla IV. mu vzkázali, aby jen při Betlémě zůstal, ze se jim nikoliv za slušné nezdá propustiti ho, ponevadž jistym poručením místodržících sem dodán. Administrátor místo odpovedi poslal jim klíče od kaple a šel.[1]) Důchodů však nezauechal; roku 1597 musili mu půlročně dáti místo desíti obvyklých kop dvanácte.[2]) Mistři začali se hádati s městskou radou o volbu nového kazatele, ale než dohodli se, vrátil se roku 1599 Dačický do Betléma zase; nepobyv však dlouho, odešel na faru k sv. Petru, odtud zas do Betléma a z něho na konec k sv. Michalu na faru. Když ho chtěli professoři přinutiti, aby bydlil v Betlémě a tu kázal, dal jim za odpověď, že u sv. Michala mu povětří slouží, v Betlémě ne; betlemská fara že je zlá, takže téměř není kde hlavy skloniti, na pavláčce prkna vybrána, mříže zloupané, skla vybita, že vsudy do fary teče.[3])

Rada městská a osadní kaply betlémské se r. 1606 po dobrém smluvili s professory o správu důchodů a dosazování kazatele, ale s administrátory měli všickni smluvcové nesnášky stálé až do konce.

Některým administrátorům za důchod bylo také děkanství sv. Apolináře. Právo dosazovati tu kanovníky měl arcibiskup, a když ho nebylo, kapitola hradu Pražského i administrátoři pod jednou, jakožto zástupcové uprázdněného arcibiskupství, snažili se o důchody sv. Apolinaria; však pod obojí nad kapitulou zvítězili v tom. Administrátor Pavel Žatecký byl tu děkanem.[4]) Toto beneficium zůstávalo pak administrátorům až do nastoupení Jindřicha Dvorského (1572). Roku 1573 žaluje Jindřich administrátor Vilému z Rožmberka, nejvyššímu purkrabovi, že mu předesly administrátor Martin, teď farář Malostransky, vskočil do kostela i do beneficia sv. Apolinářise a že ho vůbec chtejí nepřátelé zničiti, protože je „milovník náboženství církevního starobylého". Martin dostal beneficium dotčené od císaře již r. 1569 doživotně.[5])

Z příjmů betlémských a apolinářských placen býval písař a služebník konsistořský.

Konsistoř měla důchody v platech za rozličné práce. Za pouhé vstoupení do konsistoře bylo platiti po jednom groši, ať tam přišly osoby prosit začkoli.[6]) Od zapsání v kniby konsistořské, od vypsání listů z nich, od podání kněze, z pokut penežitých od kněží i od laiků scházely se peníze, jimž bylo jméno „obecnych".

[1]) Oeconomica 14. fol. 17. 25.
[2]) Oeconom. 14. fol. 33.
[3]) Tamže. 199. 462
[4]) Lib. vetustiss. arch. praž 297 též zemsk. arch. opisy z Jindř. Hradce. Borový. Medek. 72.
[5]) Již jako rektor university r 1495. Bibl. Lobkovic Rukop. Collectan. Bydžovského fol. 13. Tehda byl zároveň „českým" kazatelem v Betlémě.
[6]) Kn. zádušní P. Marie na Louži r. 1555.

O peníze obecné, které přijímal písař nebo administrátor, konán ročně počet v konsistoři, a co mimo potřebu zůstalo, rozděleno mezi konsistoriány. To byl jich důchod.[1]) Jest významno pro povahu Mystopola administrátora, že nuceni byli konsistoriáné žalovati naň u císaře, že se nesděluje poctivě o peníze obecné. R. 1563 přikazuje císař Mystopolovi, aby se dělil.[2])

Jiný důchod mívala konsistoř z prodeje sv. olejů, které ovšem sama leckde u biskupů kupovala; po obnově arcibiskupství dosti ochotně arcibiskup posluhoval konsistoriánům kališným sv. oleji. O visitacích prodávali administrátoři všelijaké knihy, agendy i sv. oleje.[3]) Farářové, zvláště k protestantství sklonění, vyhýbali se olejům, ale administrátoři uměli nutiti, hroziti. Roku 1595 vzkazuje administrátor Dačický kterémus faráři, jenž nechtěje olejů špičatou o né napsal do konsistoře výmluvu, že jsou drahy, velice světlou výhrůžku; prý musí za oleje platiti také mnoho; „co kdo z lásky učiní, pamatujíc my na to, víme, jak se oplacovati; protož věz, žeť se to vše na tvou hlavu v brzkém čase vsadí!“ [4])

O Zelený čtvrtek a Štědrý večer mívali konsistoriáné s administrátorem důchod z rozmanitých darů, které jim posílávala města a farářové obyčejně in naturalibus. Rakovničtí posílávali skoro vždy soudky čili „věrtele“ nebo „nádobky“ svého hořkého piva; někdy tele, někdy i jen „strych krup nadělaných“. A konsistoriáné brali vše, ničím nepovrhujíce.[5])

V starší době byly ty dárky posílány opravdu z úcty k nejvyššímu úřadu církevnímu v zemi; ale v XVI. století mívaly dary nepokrytý při sobě úmysl kališnou konsistoř ukonejšiti v hněvu proti snahám protestantským. Svrchu řečení Rakovničané ke svým darům mívali již stálou formuli, že posílají Zeleného čtvrtka, „v pamětech majíce přívětivou lásku od V. Milostí v potřebách našich prokázanou a dokázanou; nebeský pán Bůh rač dáti V. M. to pivo v dobrém zdraví spotřebovati“.[6])

Mimořádný dárek posílávali měšťané do konsistoře zvláště tehdy, když si dosadili některého faráře bez dovolení konsistoriánů anebo když chtěli protestantského faráře trestů konsistorních uhájiti. Tu psávali, aby administrátor ráčil jich kněze míti v otcovské ochraně. Když se konsistoř přes všecko přece zazlila proti některému faráři, že byl příliš očitě protestant, tu nebývalo darům

---

[1]) Arch. zems. O. 5. 75. též B. 11. r. 1572.

[2]) Arch. místodrž. R. 109. 1. a. Opis v zemsk. arch.

[3]) R. 1586 píše farář jistebnický Pavel Paminondas, když byli u něho konsistoriáné visitatum, že je uctil, jak mohl, za agendu nevázanou že dal 1 kopu miš. pro sacris liquoribus 60 krejc. Recepta arch. arcib. Opis v zemsk. 1586.

[4]) Recepta arch. arcib. Opis v zems. 1595.

[5]) Arch. rakovnic. Kopiály z r. 1580., 1590., 1600.

[6]) Kopiál v arch. rak. 1590. List administr. Benešovskému.

konce. Přinucen jsa jeti do Prahy do konsistoře, farář brával dárek městsky s sebou; v tom nebezpečenství i kancléři nebo písaři konsistornímu dostávalo se podmazanky, aby pomohli administrátora ukrotiti. Domluvny jest list Rakovnických, jejž přikládají k sudu piva „kancléři konsistoře" roku 1589 poslanému; píší: „Poznavše, že Jste se ku panu dekanovi našemu před panem administrátorem platně prokázali a jeho před nebezpečenstvím opatřili, na znamení vděčnosti Vám půl věrtele piva starého odsíláme a za to žádáme, že je od nás vděčné přijíti, aby pan děkan náš toho stání, kteréž mu se od pana administrátora (Benešovského) oustně stalo, zniknouti mohl, se přičiníte." [1])

Z posledních slov zároveň vysvítá, že uměli v konsistoři věc protahovati, aby darů bylo víc. Pro kněze Cerasýna, jejž týkal se list právě položený, brával dary nejen administrátor Benešovský, než i jeho nástupce Rezek zdědil ten příjem; když pak se rozkazem jeho přece musil Cerasýn do Berouna r. 1591 pryč pohnouti, nastalo Berounským odsílati dárky, a Rakovničané, našedše si nového kněze Jiříka Budinského, pro dobrou vůli posílají Rezkovi „skrovný dárek Zeleného čtvrtku dva červené zlaté", a poněvadž Budinský přes to byl do konsistoře citován, v nově posílají administrátorovi Fabianu Rezkovi „nemohouce dostati jeřábka, aspoň dva zlaté".[2])

To jen za příklad, kterak a z čeho mívali administrátor a konsistoř dobrý vedlejší důchod, jenž rostoucím protestantstvím stal se důchodem stálým.

Pod konsistoří stáli děkanové, faráři, místofaráři, kaplani; hledělotě zachovati i „české náboženství" všecko zřízení církevní na té míře, jako bylo zdědilo od církve římské. Sněm český roku 1478 se ustanovil o zřízení děkanství husitských po Čechách [3]) — decani rurales — čímž nebudiž míněno, jakoby jich před tím nebylo. V usnesení sněmů jeví se jen snaha obecněji a pevněji zorganisovati církev. Děkanové byli jakoby biskupští delegáti, vikáři svých okresů; byli prostředníky mezi konsistoří a nižším kněžstvem, měli bdíti nad jeho mravním životem, nad dobrým stavem kostelů, měli právo visitace, uváděli na fary faráře; sněm roku 1552 uložil jim správu pokladnice, do níž by o Suchých dnech vybírali od kněží po 15 groších na kněžské vdovy a sirotky.[4])

Když pražská konsistoř dolejší po majestátě proměněna v evangelickou, i nová organisace zůstala na dále při dekanech se všemi právy a povinnostmi jako bývalo dosavad. Roku 1612 uloženo děkanům, aby drželi ruku nad čistým učením a měli pozor

[1]) Arch. rakovnic. Kopiál z r. 1588.
[2]) Tamže. Kopiál z r. 1590.
[3]) Ruk. univ. knih. 17. F. 2.
[4]) Sněmy. Č. II. 641.

na řád kněžský, aby volali kněze v konvokace řádné kvartální i mimořádné. O čtvrtročních ať každý kněz složí 15 grošů míšeňských; na ty peníze nechť při děkanovi jest pokladnice, klíče od ní mějtež senioři v děkanství; z té pokladnice buďtež podporováni kněží, kteří jsou bez fary anebo že pro starobu pracovati nemohou, také žena, děti osiřelé aby byly „fedrovány".[1]) Kdyby farář co odkázal, mělo jíti do pokladnice, ale kšafty kněžské do Prahy do konsistoře. Děkanové měli bdíti nad tím, aby kněz knězi nevskakoval do osady; byla na to pokuta desíti kop; rovněž mělo jim časně oznamováno býti „o tulácích po domích oddávajících a křtících". Děkanové byli povinni smrt knězovu ihned oznamovati konsistoři, aby kollátor nepobral kněžského statku; měli chrániti kněze v desátcích a jiných důchodech, spory rovnati a mládence k svěcení posílati jen do Prahy, ne jinam.[2])

Některý děkan sedčl-li v místě přednějším (na př. v Král. Hradci, v Hoře) podle starodávního zvyku osvojil sobě jméno arciděkana. Když rozvojem protestantství venkovští děkanové od kališné konsistoře pražské odpadávali, konsistoř hledala náhrady v tom, že jmenovala některé faráře za děkany,[3]) nebo že kteréhokoli faráře sobě věrného v okrese k práci děkanské jen na ten čas určila. Na příklad roku 1578 rozesílajíc sv. oleje po děkanstvích, konsistoř ustanovuje, aby v konvokací kněžstva na rozdání olejů zastupoval poděbradský farář nymburského děkana lutheránského, jenž od konsistoře sem není podán; přeloučský farář aby zastupoval pardubického děkana, jenž rovně takový. Stejně tak tehda předsedal v konvokaci některý farář místo děkanů chrudimského, litoměřického, boleslavského, jičínského, pelhřimovského, píseckého, horského, ledečského, žateckého, sedlčanského, benešovského, kteří všickni byli tuzí protestanté a tudy konsistoři nemilí.[4])

Že takové zastupování děkanské nepořídilo se vždy klidně, toť lze sobě snadno pomysliti; děkan reptal, a kněží, kteří byli s ním stejného smýšlení, nechtěli nic od konsistorního kněze ani slyšeti. Hůře bylo, když se do věci zapletla vrchnost. Roku 1576 delegovala konsistoř kališná faráře Jakuba z Heřmanova Městce, aby na místě podezřelého děkana pardubského Krištofa obeslal kněze v okrese a rozdělil mezi ně sacros liquores. Poslušný kněz poslal po farářích posla, ale ti se zachovali k němu potupně; hejtman pardubický Jiřík Adlspach z Damhorstu povolav k sobě kněze Jakuba, křikal na něho a chtěl ho dáti do Čertovy věže na „Konětickou" horu, a pardubický děkan Krištof, vrchností svou

---

[1]) „Fedrovali jste dobře svy měšce"; tak psáno rukou souvěkou v rukop. univ. kn. 17. A. 16.

[2]) V témž rukop. 17. A. 16. Při jednom artikuli zase připsáno: „Mnoho jste nařizovali, ale velmi málo plnili".

[3]) Za příklad bude velvarský, kdys kolem r. 1560 za děkana jmenovaný. Paměti Velvar. Vacek. 100.

[4]) Arch. arcib. Opisy v zemsk. arch. 1578.

osmělen byv, sezval si kněze lutherské a prý „jsa s nimi podnapily“ odsoudil Jakuba za potupníka děkanství a kázal ho do vězení uvrci, kdež poseděl za některý den. Tehda, jakož pochopitelno, konsistoř tuze žalovala samému císaři. Hejtman, volán jsa k odpovídání, vykládal, že děkan je svěcený kněz, že ho vzal z Moravy, poněvadž se „nemohla obec pardubická při žádném knězi v Čechách toho dožádati, aby správu k sobě přijal“; proto prý ho „podle starobylého způsobu“ vyhlásil kněžstvu za děkana sám; jináče prý konsistoři jde jen o to, aby Jakub oleje prodal a jí peníze poslal; také prý kněz Jakub za nic nestojí, když ho po třech dnech pustil z vězení, prý na Dlouhém předměstí dal se s lidmi obecnými v hru v kuželky, a „když od Jiříka Postřihače z toho trestán byl, že to na kněze nenáleží, tu jest týž kněz Jiříka ubil, urval, zhaněl a snad by jej byl udávil“.[1])

Venkovští děkanové a zvlášť arciděkanové bývali svému okresu jakés menší duchovní právo čili konsistoř. Praví sněm roku 1575, že v krajích jest děkanství od starodávna jakožto konsistoř menší z počtu kněžstva a radních osob téhož města jsouc dosazená a výpovědi činíc s výhradou konsistoře pražské.[2]) Takové konsistoře děkanské směly rozhodovati též v menších věcech manželských.[3]) Když měli laikové co činiti s knězem, vinili ho nejprv při „duchovním právě“ u děkana. Rakovnický soused Benedikt Sekyra, byv u konšelského soudu obžalován od faráře z Lišan, Krištofa Nepomuckého, z bití, odpovídá písemně: „Já knězi Václavovi ničímž naprosto povinen nejsem, poněvadž jsem ho před právo duchovní, totižto před pana děkana jakožto správcí děkanství z nářku poctivosti mé obvinil.“ [4])

Měli děkanové při své nevalné jurisdikci v zmatených poměrech XVI. věku ovšem nejednu překážku. Kněží i laikové jich pobíhali, kollátorové svých kněží proti děkanům bránili. Již roku 1520, kdy nebyl ještě zmatek tak veliký, nedal Vilém z Pernštejna svému faráři pardubickému, knězi Kmentovému, aby se stavěl před děkana chrudimského.[5])

Leželo v samém rozvoji věcí náboženských, že snažily se venkovské konsistoře, když v nich došli protestanté k slovu a k moci, osamostatněti proti konsistoři pražské kališné. Pražská konsistoř však byla žárliva a bděla; roku 1574 mluví jedna strana v soudu konsistorním, že by podle starého práva měla stavěti se ne v Praze než „v konsistoři kouřimské“; k čemuž odpovídá strana druhá, že „konsistoř pražská důstojenstvím jiné konsistoře kazí“: páni konsistoriáné se vší slušnou pokorou oběma stranám na to oznámili,

---

[1]) Vše obšírněji v arch. místodrž. R. 109, 15.
[2]) Sněmy Č. IV. 334
[3]) Rukop. univ. kn. 17. A. 16.
[4]) Missivarum formulae z r. 1588 v archiv. rakovnic.
[5]) Adámek. Chrud. 30.

že jiných konsistoří nikterak „nezmenšují“,[1]) ale skutek tenkrát jako vždy jindy byl jinačí; nikde nedovolila pražská konsistoř venkovskému děkanovi znamenitější samostatnosti. Jen při jediné konsistoři venkovské bylo úsilí pražských konsistoriánů, aby ji oslabili a zničili, marno. Byla to konsistoř Hory Kutny, o jejímž začátku za biskupa Filipa svrchu položeno.

Od počátku za mnohá léta byl poměr mezi konsistoří kutnohorskou a pražskou přátelské podřízenosti. První arciděkan kutnohorský, Svatomír Zrůbek, jenž vedl konsistoř po boku vlaského biskupa Filipa, odkazuje posledním pořízením svým roku 1508 administrátorovi (Pavlovi ze Žatce) stříbrný koflík a konsistoriánům jeho 12 stříbrných lžic.[2]) Měli se tedy k sobě opravdu přátelsky. Konsistoř pražská podle své pravomoci potvrzovala kněze horské; ale od polovice XVI. věku čili od té doby, co Horníci vybírali si arciděkany protestantské, a kdy Mystopolem začala se řada administrátorů k arcibiskupovi hledících, nastal boj mezi oběma konsistořemi; pražské nezůstalo naposled nic, nežli rozhodovati, když některá strana, nejsouc v Hoře s rozsudkem konsistorním spokojena, jako na vzdor appellovala ke konsistoři pražské.

Roku 1564 směla konsistoř kutnohorská na obhájenou své samostatnosti psáti, že na onen čas dva biskupové tady residenci měli, že konsistoř zdejší je od mnoha let, že má své knihy, svou pečeť a soudí věci manželské. Prý „konsistoří pražskou se nikda v ničemž neřídila a k ní svého zření mimo samy toliko provocationes neb appellationes nejměla, nýbrž když ji pražská pod svou jurisdikci potahovati chtěla, a zdejší kněží před sebe citovala, v tom se jí vždycky skrz J. M. Císařské poručení a dekrety prostřednictvím (interveniente) nejvyššího mincmistra inhibicí dála, a tak kněžstvo na Horách Kutnách při pokoji zůstávalo“.[3])

V těch dekretech a v prostřednictví mincmistra kutnohorského jest vysvětlení konsistorní samostatnosti v Hoře. A dekrety i mincmistrovu ochranu, často velmi bezděčnou, vynutil strach z lidu dělného na horách, strach buď skutečný, buď líčený. Sic ještě roku 1562 podařilo se žalobcům a pražské konsistoři odsouditi dáti horského arciděkana Benedikta za bludaře a vyhnati ho ze všeho království.[4]) Ale po něm již každý útok na arciděkany byl obtížnější a nemíval výsledku. Svrchu na jiném místě uvedli jsme, jak r. 1574 sám Maxmilian maje strach, aby lid havířský neodešel od hor a nezpůsobil pozdvižení, poroučí radám

---

[1]) Arch. zemsk. kn. O. 5. 170.

[2]) Kšaft jeho v listáři klášt. Sedleck. arch. orlic. fol. 143. Veselský. Paměti 20.

[3]) Z knihy práva duchovn. v arch. kutnoh. Opis v zemsk. Též v Řehákově Filip Villanuova. 20.

[4]) Dačický. Paměti. I. 143.

komory, aby na ten čas nedovolili citovati dekana od Hory před pražskou konsistoř. Z knih konsistorních víme, že bez meškání přišel z komory sekretář dr. Banno a zakázal konsistoriánům pražskym citovati Jana Semína, arciděkana a náčelníka horského práva duchovního.[1]) Pražsky úřad duchovní ovšem neumdlel hned. Roku 1578 již zase vyčítají pražští konsistoriáné šepmistrům do Hory, že konsistoř horská jako i jine konsistoře v království Českém „pod konsistoř naši pražskou přináležejí“, že však „kněží vaši v poslušnosti nestojí“.[2])

Velmi bojovně vedla si konsistoř pražská proti arciděkanovi horskému Sixtu Kandidovi. Roku 1582 pohnala ho do Prahy píšíc mu: „Oznamujeme Vám, že jsou toho pilné příčiny, proč Vás před ouřad náš poháníme, protož Vám pod ztracením nemilosti J. M. Císařské a naší otcovské lásky poroučíme, abyste se beze všech všudy vejmluv před námi najíti dal, pakli by se to nestalo, což nesmejšlíme, tehdy bychom vás jakž ex authoritate J. M. C. tak i naší moci vyzdvihnouti musili . . . Poslu od cesty zaplaťte“ [3]) Horští prosí hned mincmistra o pomoc tvrdíce, že „z nepřízně a ze závisti jsou u konsistoře obouzeni“; píší okolnímu panstvu, že nemohou Kandida dle poručení pražských konsistoriánů vyhnati, bojíce se „pozdvižení svévolného a neskroceného lidu“;[4]) mincmistrovi vykládají: „Ráčíte vedĕti, jak mnohá a rozličná zběř z krajin a národů rozdílnych zde při horách se zdržuje, kterýžto na něho, děkana, jakožto otce svého duchovního, obzvláštní zření a pozor mají, a kdyby on odsud jinam vyzdvihován byti měl, spíše by sami hory opustili.“ Rozkazem císařskym roku 1591 nechán Kandidus pri pokoji. Ale tvž rok již zase nová citace do Prahy. Starší havéři prosí ihned úřad horní, aby citace přestaly, kněží horští pry hlásají lidu dělnickému čisté slovo boží a napravují lid, což jest teď právě důležité „pro pozdvižení Turka, nepřítele žíznivého krve křesťanské pro hříchy naše“.[5])

Nejprudší boj mezi oběma konsistořemi sběhl se za administrátorství Dačického roku 1595. Ve při o slib manželský mezi jakous Marketou a Mikulásem Šatnym z Olivetu, kteráž pre dostala se do Prahy, káže konsistoř pražská přívrženci svému, faráři na Kaňku, Adamovi, aby na faře u přítomnosti radních přijal svědectví; svědkům aby poručil přísahati na krucifix a na msále. Tedy ho delegovali s pominutím konsistoře horské. Kutnohorští konšelé nedovolili kaňkovskému faráři vykonati rozkaz pražský, ukazujíce na své kněze. Pražská konsistoř listem ostrym odpovídá,

[1]) Arch. zems. kn. O 5. 142. 1574.
[2]) Arch. zemsk. Opisy z arch. arcib. 1578.
[3]) Arch. kutnoh. č. 4529. Opis v zemsk. arch.
[4]) Kn. prava duchovn. v Hoře. Opis v zemsk. arch. 1582.
[5]) Arch. kutnoh. č. 4529. 3. Opis v zemsk.

že „kněží“ nemají, jich kněží že jsou poběhlci, a posílá raději z Prahy dva faráře, aby svědectví vzali.

V tom umře na Kaňku kněz Adam. Konsistoř pražská chce jeho kšaft, neboť kšafty k tomu právu, k němuž kšaftující náleží, odsílány býti mají. Toho nepřipustí konsistoř horská, již prve těžce uražená, a boj vypukne prudčeji. Čtyři faráři, tedy celá konsistoř horská, a s ní i nový farář kaňkovský, jehož si dosadili starší nad havéři proti zákazu pražských konsistoriánů, všickni jsou voláni do Prahy; v listě zvacím se jim vyčítá, že jich „zlým příkladem i jiná města císařská z svého ordnuňku vystupovati a frankfurtským poběhlým nekněžím příchod dávati by chtěla, a tak by do ostatku naší České země sektářství a rottmajstrství rozlézti se muselo“.[1]) Kutnohorští odpovídají, že do Prahy nemohou pustiti nikoho z kněží, a stranou ihned po starém zvyku hledají pomoci. Jiří Tunkl z Olivetu, sekretář při komoře, jenž ovšem za darmo nikdaž nic neudělal, píše do Hory, aby kněží svých prozatím doma zanechali, a po druhé jim píše, že „toho zlého začátek nehty i zuby pomoci brániti jest volný“.[2]) Také starší nad havéři prosí kde koho, zvlášť píší Fridrichu Šlikovi, za přímluvu u císaře. Zas přivádějí v prosbě onoho Turka krvežíznivého na pomoc, tvrdí, že by byl nářek chudého lidu horního, ba vzbouření. Do konsistoře pražské odesílají Kutnohorští místo kněží svých vyčítavý list, prý jsou pomluveni, jakoby u nich pobožnosti nebylo, kněží jejich že jsou ctní a dobrý příklad dávají, tak že každý nad tím obzvláštní zalíbení míti může; hrozí bouří; prve, když jediný kněz byl citován, bylo pozdvižení, natož teď, když mají všickni jíti; lid, maje na kněze zření, prý hrozí, že půjde s ním, to by byl pád a spuštění hor, škoda vší země i krále.[3])

A stejnou dobou píší též Kutnohořané králi, že měli veliký počet měšťanů před sebou a dotazovali se jich o kněžstvu, ale žádný nic scestného na ně říci nevěděl, a pražští konsistoriáné prý také nic nevědí, leč pomluvy postranní. K listu svému přiložili šepmistři čtyři císařské dekrety, druhdy o tom vyšlé, aby měli kněží v Hoře pokoj.

Jedné oběti boj konsistořský tenkrát přece požádal; arciděkan Jakub Melissaeus Krtský vyžádal si od obce propuštění, lituje, že byl odešel z Prostějova „bez hodné příčiny“.[4]) Pak nastal kutnohorské konsistoři pokoj, udeřilyť brzy na konsistoř pražskou události tak velikého řádu, že zanechavši kutnohorské konsistoře při pokoji, starala se sama o sebe. Ale arciděkan kutnohorský

---

[1]) Arch. zemsk. Opisy z kutnoh. 1595.
[2]) Listy v arch. kutnoh. Opisy v zemsk.
[3]) Je zajímavo, že Dačický ve svých Pamětech odbyl všecku příhodu roku 1595 několika řádky jakoby v obci byla bez důležitosti. Dačický II.
[4]) Ty listiny všecky opsány v arch. zemsk. r. 1595.

leckterý, prve než přijal místo v Hoře, chtíval přece věděti, zdali ho konšelé dovedou chrániti od pražské konsistoře.

Úřední titul konsistoře horské býval: „My arcidékan a jiní k horské konsistoři přináležející assessorové." Členy nebo radami jejími byli nejprv farářové horští. Hora rozdělena byla ve čtyři okresy farské,[1]) jinač ovšem mohla míti při sedmi svých kostelích kněží víc než čtyři faráře. Do konsistoře bývali voláni obyčejně všickni, někdy i kaplané. Přísedícími v konsistoři horské od prvopočátku byli také laikové, nejprve osoby konšelské. Již první arciděkan Svatomír píše roku 1502 šepmistrům, aby se sami v soud nad knězem kaňkovským nevydávali; chtějí-li havéři na Kaňku kněze svého viniti, ať „ho viní před naším právem duchovním, a vaše milosti račte k tomu některé pány vydati, ačkoli nic vašeho ouřadu nelehčíme, než již jest tak zřízeno králem, aby duchovní soudili duchovní, a když pány k tomu vydáte, sejde se obojí spolu úřad".[2]) Od té doby zůstal zvyk, že šepmistři nebo osoby od nich vyslané byli členy konsistoře. I kostelníci čili správcové kostela a zádušního jmění zasedali v ní.[3]) V druhé půlce XVI. věku bývali čtyři konšelé do konsistoře volíváni,[4]) a kromě toho často zve arciděkan pány, aby „mu pomohli vyslyšeti žaloby" všelijaké, do konsistoře podané.[5])

Přísežným sluhou konsistorním byl zvoník od Vysokého kostela, kde fářoval arciděkan. On roznášel obsílky k soudu.

Působnost konsistoře netáhla se na okolní dekanáty, alebrž jen na 26 okolních kollatur, z jejichž far r. 1554 uvádí se jedenáct jako sešlých; o jedné dokonce stojí psáno, že „fara prodána sedláku od kollátora Víta z Vilemoviček".[6]) Je viděti, že málo bylo kněží, řídících se konsistoří horskou.

Konsistoř zdejší osobila si právo bdíti nad učením náboženským, nad životem kněží i světských a soudila v první instanci jakožto soud manželský, rozhodujíc o slibech manželských, o rozvodech, o příbuznosti snoubených, o překážkách snětí manželského.[7]) Odvolání mohlo se bráti do konsistoře pražské.

Co do učení byla konsistoř druhou polovicí XVI. věku rozhodně protestantská; protestantism její ovšem řídil se arciděkanem, jenž byl jednou lutersky, jindy Kalvin, a obojí plni ohledů ke kališným tradicím městského obyvatelstva, tak že ten ani onen, zvláště ne Kalvin, nemohli docela zřejmě jíti svou cestou.

---

[1]) Svatojakubský, Barborský, Bartolomějský, Náměteký.
[2]) Arch. kutnohor. č. 32.
[3]) Lib. memorab. v arch. horsk. 1583.
[4]) Tamže fol. T. 30.
[5]) Kn. duchov. práva v Hoře z r. 1515. Příklady z r. 1586.
[6]) Kn. táž r. 1554
[7]) Řehák. Filip Villan. 18. Týž. Protokolly konsistoře v Sborn. Hist. klubu. 39. Borový. Utraquisten. 12.

Kandidáty kněžstva posílávali arciděkanové na svěcení do německých církví protestantských; r. 1589 nabízí se Kutnohorským farář moravsky z Biteśky, Boučka, za důvod klada, že byl kdysi z Hory odeslán na svěcení do „Framfurtu“ nad Odrou k vrchnímu správci tamějšímu Musculovi.[1])

Konsistoř horská neměla sobě od obce propuštěného práva podávati k uprázdněným farám kněze; ale arciděkan býval podle starého zvyku zván na radní dům, aby, znaje kněze, pomohl vhodné osoby vybrati. V radě s přivoláním „pánů obecních a soudců“ vybrán kněz k faře horské.[2]) Měli tedy arciděkanové jen hlas poradní. Že z toho vznikaly kyselosti, když nešlo po hlavě arciděkanově, toť na bíledni. Hněvně vzkazuje arciděkan Kandidus r. 1586 pánům, že sem kněží se dostávají od ledaskud, všelijací sběhlí.[3]) Dostal-li se k faře některé kněz, jenž věrou se lišil od arciděkana, bylo vždy zle.

Ostatně bývalo mezi konsistoriány horskými také přečasto hádáno o přednost fary; farář sv.-barborský nechtíval byti jen s farou a s kostelem na pahorku vysoko, ale i morálně toužil „vyšším“ byti než farář na Náměti, a všickni ob čas hněv a spor mívali s děkanem o důchod, jejž farářům náčelník konsistoře, arciděkan, přebíral. Roku 1613 stalo se tou příčinou konečné srovnání o „posluhy na Horách“, „kdež dioecese rozděleny nejsou“: arciděkan že bude moci sloužiti, křtíti, oddávati, pohřbívati všude v městě, kdekoli ho za to požádají; tytéž služebnosti konají faráři při svých farách; jinde smějí faráři sloužiti, kde by nebylo hrubě blízko Vysokého kostela; kdyby jinam byli voláni, bez dovolení a prostřednictví arciděkanova nesmějí.[4])

Arciděkan měl právo i povinnost také dohlédati ke školám horskym. I o to byvaly mezi městskou radou a děkanem nesnáze. Arciděkan Kandidus, často připomínaný, obdržel tou příčinou r. 1587 od rady důtku: vyčítají mu, když ho pozvali na rathouz, kterak vzkázal pyšně, že po rathouzích se toulati nebude, jestli co páni potřebují, že mají inspektory školní (z měšťanstva), aby mu skrze ně oznámili. Oznámili mu tedy, že jest při správě škol nedbaly.[5])

Na konec o konsistoři horské zmínka buď, že chtěla podržeti své obzvláštní postavení samostatné i tehda, když na sněmě roku 1609 jednáno o dobytí svobody náboženské a zřízení konsistoře, všem evangelickým společné. Roku řečeného sešla se totiž horská konsistoř a hned v prvním artikuli stran „oprav nábožen-

[1]) Arch. kutnoh. kn. memorab. 1586. Opis v arch. zemsk.
[2]) Táž kniha memorab. v arch. kutnoh. 1586.
[3]) Tamže
[4]) Zemský arch. Opisy z Hory
[5]) Kn. memorab. arch. kutnoh. 1587. Opis v zemsk. arch.

ství v Hoře" vyslovila zásadu, že na pražském sněmě, jenž bude jednati o náboženství, mají Horníci zastávati „svobody horní v náboženství". Tedy patrně separaci zdejší konsistoře mínili. Při tom se také usnesli, aby byla konvokace všeho kněžstva zdejšího i těch, kteří tu předešle za kaplany bývali; páni prý nemají se nad tím zastavovati jako nad novou věcí.[1]) Když pak zřízena byla konsistoř evangelická, a kutnohorský kněz Štefan Teplický do ní — patrně pro dobrou vůli — volen za assessora, prosili Horští mincmistra za přímluvu k stavům, aby nemusil Štefan stále bydleti v Praze a „tak se správy duchovní v Horách vzdáti"; za důvod (starý a osvědčený) kladli Horníci i tentokráte strach z bouře horního lidu, jenž prý onoho kněze rád poslouchá.[2]) Takž Horští udrželi samostatnost své konsistoře.

Mimo Kutnohořany také jiní protestanté, odtrhše se od konsistoře pražské, v XVI. století vzmohli se na několika místech k organisaci církevní samostatné, ale obmezené. Sem nepočítáme pohraničných končin naší vlasti, kde na statcích rozličných pánů visitovali superintendenti saští, patrně počítajíce naše kraje k církvím svým saským.[3])

Máme na mysli nejprv konsistoř chebskou. Vznikla r. 1567 z nouze; nebylotě po ruce nižádné instance, která by rozhodovala u věcech manželského soudu. Smluvili se tedy Chebští s knězem protestantským Paceusem o zřízení konsistoře. Paceus stal se superatendentem jejím. Rada městská dala superintendentovi právo volati lid k soudu manželskému; hájila, aby nikdo od toho soudu neodvolával se do Řezna, a vůbec byla na hotově konsistoři s exekutivní mocí. V konsistoři ovšem rada zabezpečila sobě místo. Byli v ní někteří predikanti, a podle nich i členové rady městské. S počátku nevěděli, mají-li souditi dle církevního práva „papežského" či dle statut augšpurské konfessí. Potom ovšem zanechali dekretalií, kde bylo lze se bez nich obejíti. Při jmenování pastorů k farám byla konsistoř obmezena: ona jen navrhla kněze, rada městská však zanechala sobě potvrditi ho.

Paceus nařídil pastorům po vší krajině chebské, aby se scházeli ob čas k synodám. Posílal vždy některý článek víry jakožto thesi a zval je k disputu a ke konferenci. Volíval k tomu čas městského jarmarku dvakrát v rok. Ty schůze zval „conventus ministrorum ecclesiasticorum Egranae dioeceseos". Když v těch schůzích odbyta these, došlo na stížnosti všelikteraké, a konsistoř vyšetřovala, smiřovala, trestala. Roku 1580 zrušila rada chebská synody, poněvadž byly příčinou zlých rozbrojů mezi pastory. Superintendent se radě zavázal, že místo těch schůzí bude raději pilně

---

[1]) Arch. zemsk. Opisy z arch. kutnoh. 1609.
[2]) Arch. kutnoh. Opisy v zemsk. 1609.
[3]) Borový. Brus. 218. Recepta arch. arcib. Opisy v zemsk. 1567.

visitovati po farách a věci církevní tedy cestou soukromější říditi a napravovati. Kdo se chtěl superatendentem státi, musil Chebským konati kázaní na zkoušku.[1])

Za zvláštní zmínku stojí protestantský řád, jejž roku 1577 skrze úředníky vydal všemu kněžstvu svému Jaroslav ze Smiřic a na Kostelci nad Černými lesy. V tom řádě nařízeno, kterak si kněží mají vésti v církvi Páně a kterak lid vyučovati. Jan Štelcar Želatavský ho sepsal z rozkazu pánova, a osm kněží na panství ho podepsali slibujíce, že se ho přidrží.[2])

Takových malých církviček, v nichž po protestantsku světský kollátor, pán nebo město, nařizuje obcím i kněžím řád, spíš nalezneš na Moravě. Z nejstarších je řád pana Vojtěcha z Pernštejna na panství Prostějovském. Pán dal tisknouti r. 1558 vyznání víry a nařídil svým kněžím, aby kázali slovo boží jakožto hlavní pramen víry. Pro své snahy dostal pán posměšné jméno biskupa moravského.[3]) Na panství rytíře Přecha z Hodějova měli kněží od r. 1597 svůj kalvinský řád, jenž nadepsán: „Povinnost služebníků Kristových, předložená všem chtícím býti pod ochranou J. M. rytíře Přecha z Hodějova na Milivsku, Lčovicích, Hoskově a Maršovicích.[4]) Ten řád poněkud ohledáme na poznanou věci.

Nejprve jsou v něm pravidla, kterak si mají vésti kněží v duchovní správě. Slovo boží, jež všecka lidská ustanovení bludná ruší, aby kázali; „co v něm není psáno, však lidé drží, to Duch svatý svědčí býti proklaté“. Svátostmi křtem a večeří Páně aby posluhovali jednostejně, křtem bez lidských přídavků, „jakožto bez zaklínání, dýchání, mazání i vínku a svíček podávání, jak pro zmenšení pověr lidí sprostných, v takových hříčkách zůstavených, tak pro dostiučinění pána panujícího“. Křest aby byl vykonán „v střízlivém čase“, kněz nechť prve kmotry i rodiče zkusí, umějí-li katechismus, vyznání víry i modlitbu Páně, neumějících aby nepřipouštěli, leč by připověděli do času určitého pod pokutou, od vrchnosti uloženou, se tomu naučiti. Večeře Páně aby byla podávána bez pozdvihování, bez zvonění, bez světel; kněží ať k ní nepřipustí lid bez zkušení u víře a ne bez absolucí; dítkám neposluhovati, až umějí katechism, a to „pro mnohé a velké neřády“. Kněz nechať má registra, do kterýchž poznamená staré, mladé v katechismu neumělé, aby je přidržel k vynaučení. Manželství aby nebylo skládáno štolou „pro pověry rozličné v ní složené“. Svěcenin vody, vajec, holubů, vína, soli, ovsa, jehňědů aby se žádný kněz nedopouštěl pod pokutou „skutečného vyhnání“. Článek o důchodech kněžských svým tonem jest důkaz,

[1]) Zevrubně o konsistoři té v Gradlově Reform. des Egerland. 77. 82. 96. 115.

[2]) Štelcar O pravé a faleš. církvi. Hanuš. Č. Č. Mus. 1864. 272.

[3]) Č. Č. Mus. 1891. 43. Novák.

[4]) Rukopis musejní č. 3. G. 3. fol. 118.

jak nízké postavení kněz míval pod protestantskými vrchnostmi. Nejprv zapovídá, aby lidí nenatahovali penězi; dále aby hleděli je zkoušeti z katechismu a nedávali se od zkoušení odvraceti úplatkem slepice neb grošů; ať „všickni na svém žoldu přestávajíce ve svém povolání pilnost prokazují, žádnému bez jistého naučení neposluhují, nemilosti jak v trestání tak ve vyhnání chtějí-li se vyvarovati“.

Ostatní články týkaly se života kněžského. Je tu moudrá zásada, aby nedopouštěli se sami toho, co na jiných trestají. Při tom zapovídá se jim choditi do krčmy leč za příčinou pozvání něčího, však „s pamětí na povolání své a střídmost pod přísným trestáním“; zapovídá se kněžím skupovati dobytek, to prý masařům a koňařům přísluší. Kněží učiněni odpovědni za ženu a rodinu svou: nebude-li který „uměti nebo chtíti zdržovati ženu neb děti na uzdě, tím ať jest takový jist, že trestání jest na ně připraveno“. Nad kněžími ustanoven jeden starší, a k tomu ať chodí kněží ve svých sporech; každého čtvrt roku nechť se kněží sejdou všickni a tu se napomínají spolu k pobožnosti a k věrnosti, majíce při tom disputationes de locis communibus pro vzdělání církve. Aby se nehodní kněží na panství nepřijímali, bude povinen starší s přidanými svými je zkusiti. O nehodného kněze měla tato konsistoř pracovati u pána, aby ho vybyl. Na konec uložil pán kněžím, aby v nemoci druh druha zastal. O zaopatření vdov a sirotů kněžských není v řádě nic, jen to, že vdově náleží plat po muži až do konce terminu pololetního.

R. 1578 Zdeněk Říčansky z Říčan vydal svým „kaplanům“ řád církevní. V něm poručil, aby ve všem drželi konfessí augšpurskou, a rozkázal, kterak se mají chovati. Tu tedy si zorganisoval protestantskou církev světský pán sám, ale s nemalou nadutostí. Jakub Sofian Valknberský, tehda kazatel na hradě broumovském, jménem svým a šesti kněží podepsaných [1]) vzkázal pánovi zdvořile, že církevní řád jeho budou kněží zachovávati, ale aby nařídil „pro Boha“, by lidé poddaní měli je za kněze a tím jménem aby je jmenovali, a ne aby spílali chlapy, lotry a jinými ohavnými jmény“; při tom prosil Sofian jménem ostatních, aby jim důchod vycházel spravedlivě, sic že musí pro hlad pryč; konečně aby pán je poctivě propouštěl a nevyhánčl. K tomu zdvořilému psaní pán dal odpověď surovou, že totiž nikoho z kněží nevyhání, leč zoumyslné lotry, k . . ., ožralce nebo zlostníky. V odpovědi čte se i toto: „Vy na tom (důchodu), což vám přichází, konečně přestávejte a obchodů, Bohu nemilých a lidem ošklivých, dokonce přestávejte!“ [2])

V okolí Vel. Meziříčí dlouho se držel utrakvismus neporušeny, až Hanuš hrabě z Hardeka jal se šířiti lutherství a proto

[1]) Kněží z Klobúk, Broumova, Vsetína, Frystadtu, Oujezda, Slušova.
[2]) Bibl. mus. Rukop. II. D. 8. 300.

pomyslil na řád a organisaci kněžstva na panství Meziříčském a Kunštatském, ale neprovedl věc tak nešetrně jako předešlý. Roku 1576 hrabě pozval kněze k paní Aleně, vdově po Berkovi, na Meziříčí. Byli přítomni též Hynek a Václav z Valdštejna. Kněží bylo jedenáct, prý také jeden „starý prosták v tchořové čepici". Kněz hraběte z Kunštátu radil, aby se snesli o jednostejné učení, ale v té první schůzi bylo víc hádání nežli kloudného jednání; dali prý se do hádky a svády o korouhve a obrazy. Kněz Bartoš Pichansky prý na konec je upokojil řka: „Páni praelati, na čem se zastavujete, poněvadž obrazové i korouhve k ničemuž nejsou, proč to trpíno býti má? Však věci figurné konec vzaly skrze Krista."

V té schůzi řád církve mezeříčské a kunštatské nepřišel k místu; zdejší kněží o málo později přijali řád, jenž táhnouti se měl ke všemu kraji olomúckému a brněnskému. Dotčený řád obsahuje úvodem rozkaz, aby kněží se drželi konfessí augšpurgské; v místech příležitych nechť jsou nařízeni starší; ze stavů světských v obou krajích, v Olomúckém a Brněnském, ať čtyři osoby s radami kollátorů jsou na ochranu kněžstva. Církevním správcům čili superintendentům tu moc ať kollátorové dají, aby dobré učitele slova božího na fary sadili, a ti faráři nechť kollátorům a starším svym superintendentům se zaváží, že budou držeti konfessí z r. 1530. Kněží ať v světské věci se nepletou, „aby jednou nohou na kazatelnici a druhou na rathouze státi se nezdáli, neboť někteří, užívajíce zle ochrany kollátorů, v správu světskou se vtírají a k sprostnému lidu zuřivě se chovají". Z fary aby se bez vědomí starších kněz nebýbal pryč, trestání „na životě nebo na živnosti" aby podstupoval od starších ochotně; kollátoři nechť chrání kněze i jejich rodiny, na jich statečky ať se netáhnou, vdovám ať přejí bytu, třebas ne na faře. Poddaní ať dvakrát v rok před kněží se staví a vydají z víry počet. Superintendenti ať s radou kollátorů vysílají k ordinování na kněze mládence tam, kde dobrý řád panuje. Knihy bez schválení starších ať se netisknou. Bylo-li by co nesnadného na sporu, ať se obéře k rozsouzení některá vysoká škola, kde jest kollegium pobožných theologů". A tím způsobem vyčítá řád jestě některé kusy méně důležité.[1])

Tento církevní řád (ale slovy o něco obšírnějšími) vytištěn německy a latině r. 1581 ve Frankfurtě nad Odrou pod jménem „Formula concordiae", jakožto „srovnání mezi stavem panskym, rytířskym, městským v markrabství Moravském, jaké řády v náboženstvi podle konfessí augšpurgské býti mají". O centralní správě jest v řádě tištěném zevrubněji položeno takto. Prý aby byl jeden nejvyšší superintendent v kraji Olomúckém a Brněnském, a k němu ať usazena jedna osoba za předního děkana čili arciděkana. K těm

---

[1]) Mus. č. II. D. 8. 265. 268.

dvěma vrchním starším ať na pomoc přidáni jsou ještě jiní dva děkanové.

Řád, k němuž popud dal hrabě z Hardeka, měl urychliti splynutí podobojích s Lutherány. Byl jen zřízením místním a při tehdejší rozháranosti náboženských poměrů moravských nikdo mimo okolí mezeříčské se jím neřídil. Jen se jím chlubili, aby mohli ukázati Jednotě bratrské, že také mají organisaci.[1]) Ke konci století (as 1595) připomíná se řád lutherského děkana v Doubravníku, Tobiáše Závorky. Bude to asi zase týž řád, o němž svrchu položeno. Duchovenstvo protestantské prý podle něho konalo na zdejším panství synody a usnesení svá vydávalo na veřejnost pod jménem „děkana a starších kněží evangelitských v horním kraji Brněnském".[2])

Také kněžstvo na panství kolem Brodu Uherského mělo od roku 1576 svůj řád a svou církevní organisaci samostatnou. Zakladatel řádu toho byl kněz Pavel Kyrmezerus, Slovák z báňských krajin, jehož jméno Bratří čeští, s nimiž měl půtky, proměnili v Šwermezerus. Než mu zemřela manželka, dal se ze školního rektorství na kněžství. Do Brodu dostal se r. 1575 a tu hned dělal se děkanem, kněze svolával, řády stanovil. Theodor z Kunovic stvrdil Kyrmezerova statuta obšírná, mnohomluvná, jichž stručný rozum jest, že kněží, ničemu se neučivše, na kazatelnice lezou, mnozí že jsou v světských obchodech, že jsou správcové bezbožní, a tím na mnoze že jsou vrchnosti vinny, neboť berou k sobě farní důchody a kněze odbývají některou kopicí nebo zlatým. Na to prý nemohou dostati pořádných kněží, než jen všelijaké nevážné běhouny. Kdo prý o takových nehodných kněžích kde ví, nechť to udá děkanovi, aby napravil, neudá-li, bude trestán jako vinník stejně. Obecný synod čili konvokace toho děkanství bude konána dvakrát za rok v Brodě. Při konvokací aby seděl každý tiše a neopíjel se. Děkan, jemuž bude senior a dva kněží k ruce, může volati před svůj konsistorní soud kde kterého spolubratra, kdyby pohoršení žádalo rychlou pomoc.[3])

Ten řád se asi nelíbil kněžstvu. Po všelikém odkládání a otálení asi patnáct kněží se r. 1578 sešlo, aby vyslechli řád čili „konfessí" Kyrmezerovu; dosti domluvně, třebať strannicky, oznamuje pramen bratrský: „Byl přece ten milý sněm jejich, ale zežravše se, potom se rozjeli."[4]) Nelze pochybovati, že Kyrmezer, vrchní děkan brodský, pokud ho kryla vrchnost, řád svůj v skutek uvozoval. Však nepřestával na řádě rázu disciplinarného; on měnil i protestantské ceremonie dosavadní: kázaltě, že nemá při posluhování býti prostý chléb prve krájený, ale aby každý bera sobě

---

[1]) Dr. Kameníček. Slova ze soukrom. listu informačního.
[2]) Jireček. Rukověť II. 352.
[3]) Bibl. mus. rukop. II. D. 8. 281.
[4]) Tamže. 318.

lámal. Také svěcení svátků se mu nelíbilo; prý mimo neděli nemá býti jiného svěcení příkladem „napravené církve v zemi Švejcarské Sofojtské (Savojsko), Frankrejské, Anglické, Brabantské, ale poněvadž se poznává, že v této zemi Moravské z tvrdošijnosti lidí modlářských a pověřečných s těžkostí k tomu přivedeno býti může", protož ustanovil 29 dní svátečních, „které mají základ v evangelických historiích".[1]) Husův den v svátky nepojal.

Nástupce Kyrmezerův dr. Pavel Pressius, jsa v Brodě od roku 1581—1586 děkanem, nepustil z rukou konsistorní vládu. Ba, zova se biskupem, zašel o to dále, že se dal v svěcení kněží. Prý poslal tři jonáky do Břehu na svěcení, a když mu je tam zamítli, umínil si, že v Brodě bude míti ordinaci svou. „Nevím, svede-li co," dí o tom bratrsky zpravodaj,[2]) „v mnohé věci se dobrý muž vydává nevelmi prohlédavě, ano se s ním jaksi trhá a boří." Však nezbořilo se. Přáza r. 1582 druhou neděli po Veliké noci světil tři kněze vzkládáním rukou. Z řeči, kterou k nim při tom měl, poznati lze stanoviště této církevní hlavy. „Slyšíte," děl, „že nám, kteříž biskupi, to jest kazatelé a správcové církve, sme, poroučejí se věci nejsvrchovanější, poklad nebeský, jenž jest církev a lid Páně."[3])

Roku 1583 podal Pressius s podpisem 26 kněží vrchnosti své, panu Archlebu z Kunovic, nový řád svůj církevní s prosbou, aby ho stvrdil a doporučil pánům sousedům. V tom řádě úvodem líčí se obšírnými slovy, že církev dobře stojí, jen když „předložení" kněží k farám volí a dosazují kněze, a nikoli světská vrchnost sama. Dále chce řád, aby kněží byli s rodinami a statkem svobodni, aby soudu úředníků panských nemusili stávati lečby činiti bylo o statky pozemské, aby měli kněží svůj soud církevní, v kterémž ať urození a poctiví lidé přisedají; v příčinách hlavních ať se jde na soud zemský. Pro nemoc nebo starost aby kněz nebyl důchodů zbavován, ať pomáhají kněží okolní darmo. Kněžští sirotci nechť zůstati smějí na faře čtvrt roku. V jiných článcích, které vrchnosti nepodány, určeno nejprv o volbě jedenácti starších čili předložených. Před volbou mělo se děkanovi udati v protokollum, co kdo má proti tomu stran mravů nebo víry. Volí se písemně. Svým podpisem slíbí kněžstvo zvoleným, „své milé vrchnosti církevní", poslušnost; starší na vzájem slíbí kněžstvu poddanému věrnost, bedlivost. Zvolení potom zvolí ze sebe děkana. Konsistoř ta „mocí klíčů" volí kněze k služebnostem a posvěcuje je vzkládáním rukou a skrze společné modlitby. Jí náleží prohlížeti fary a školy. Obecné shromáždění aby bylo jednou za rok. Děkan i jednotliví farářove nechť mají při sobě v obci, „jako zvyk v jiných církvích evangelitskych", starší lidu, ti ať pomáhají

[1]) Mus. rukop. II. D. 8. 314. 276.
[2]) Tamže 456.
[3]) Tamže. 458.

souditi a spravovati. Kněz, kterého konsistoř tato brodská k sobě v správu přijme, měl přísahati o své víře a držeti se „vyznání církevních, kteráž in harmonia confessionum fidei orthodoxarum et reformatarum ecclesiarum osažená a vůbec od všech nejpřednějších učitelů sv. evangelium po vší Europě přijata jsou, s nimiž se srovnává česká konfessí kněží evangelitských na Moravě léta Páně 1567 učiněná a vyznání víry v království Českém l. P. 1575 Maxmilianovi přednesené“.

Jináče držel v sobě řád ještě některá ustanovení o mravech kněžskych. Zvlášť se zakazovalo, aby mladí nebrali ženění svého ledajaks před se, než aby v to vcházeli s radou starších. Neposlušny kněz mohl dle řádu trestán býti i od vrchnosti. Všickni kněží měli se držeti agendy, kterou Pressius teprve potom sestavil. Řád též nařizoval, aby kněz měl soupis či registra církevní, v něž by zapisovalo se, „kdo ve způsobu ovčičky zdravé a čerstvé neb mdlé, čili kdo proměňuje se v svini a psa, kteříž nemají částky v království božím“.[1])

Bratrské prameny vypravují, že se kněží proti Pressiovi bouřili, nechtéjíce lecco z dotčeného řádu podepsati.

Poslední řád, o němž se tu položí, týkal se panství Světlovského, Veselského, Stražnického a Slavičínského. Sestavili ho kněží roku 1584.[2]) Vznikl ze zásad řádu Pressiova. Obsahuje ustanovení stran kázaní, učení a trestání hříšných věřících. Kněz měl míti registra o návštěvě kostela, při svátostech měl vyslychati, umějí-li aspoň Otčenáš, Víru a přikázaní boží. „Nedochůdčatům“ a těm dítkám, které křtu nedošly, měl podle řádu toho pohřeb býti dopouštěn, proti tomu dětem „neřádně splozeným“ měl býti křest odpírán. Mnoho článků týkalo se mravů kněžských Z nich jeden chce, aby synové kněžští učili se liternímu umění. Jedním článkem projevuje se naděje, že vrchnost nebude chtíti bohatnouti z kněžských statečků. O poměru k vrchnosti v řádě tom jsou ustanovení jako v předešlych řádech. Jeví se v nich kryty zápas protestantských kněží se zpupnou vrchností protestantskou, která z nich chtěla míti lidi služebné.

---

[1]) Mus. II. D. 8. 467—527.
[2]) Tamže fol. 551. 554.

II.

O prácech v konsistoři podobojí.

(Matrika; podací, kollátoři s konsistoří na štíru; práce kollátorů o kněze; konfirmace; zištní administrátorové; kněží bez místa; péče o čistotu víry a mravů; napomínání kněžstva o Suchých dnech; konvokace; vysvědčení kněžská; péče o kněžské kšafty; soud duchovní; citace; krátké řízení; tresty; odvolání; manželský soud.)

Konsistoř spravovala matriku „české církve“. Který kněz zapsán byl v matriku, byl kněz konsistořský, byl „legitimus“ a zápisem samým získal všelikteraká práva, z nichž přední bylo právo na beneficium. Zapisujíce kněze v matriku, konsistoriáné říkali, že ho přijímají v počet kněžstva svého a v „ochranu“. Rukou dáním bylo přijatému knězi oboedientiam administrátoru a konsistoři nynější i budoucí slibovati.[1])

Kterého kněze nechtěla konsistoř ani zhola odmítnouti ani zhola v ochranu zapsati, toho vzala „v opatrování“, což byl stav zatímný a trvající, dokud nepominula příčina jeho. Na příklad roku 1601 chce byti zapsán v konsistorní matriku kněz Blažej Borovský, „poněvadž poznává, že by tak sám, nemaje nad sebou vrchnosti, práv býti nemohl“. Uvedl svědky, kteří viděli, že „od biskupa holomouckého dvakrát kněžství přijímal“. Ale konsistoř odpověděla, že se dvakrát ženil, s nějakou lehkou osobou po městech se vozil, „s židem vexloval a pak ho upral a jiných věcí se dopustil, které by sotva na archu popsány býti mohly; i protož v ochranu přijat býti nemůžete, než toliko v opatrování, nýbrž vy musíte nyní za kaplana zůstávati, mezi tím budete moci ad matricam v ochranu naši přijat býti“.[2])

Důležité právo i práci mívala konsistoř s podáváním svých kněží na beneficia farní a kaplanství. Právo patronátní ovšem slu-

---

[1]) Příklady v knize konsistoř. č. O. 5. 3O1. 58. a j. V rukopisu roudnic. knih VI. E f. 4. fol. 19. čte se při r. 1601. „Kněz Jan Hortule Vodňanský skrze faráře sv.-michalského Jana žádal, aby v počet a ochranu jakožto legitimus byl přijat.“

[2]) Konsist. kniha v bibl. roudnick. fol. 94.

šelo soukromým osobám na základě obzvláštního právního titulu, buď že předek vystavěl kostel nebo učinil fundaci k němu; z toho práva plynulo druhé to, že kollátor měl praesentaci čili podací kněze. Praesentoval ho konsistoři, a ta ho pak za faráře, za kaplana nebo za oltářníka potvrdila.

Tento akt nevykonával se bez nesnází. Patronové z osobní nechuti ke konsistoři rádi dosazovali kněze bez stvrzení konsistorního. Poněvadž se zákaz té jednostrannosti dostal do zemského zřízení (A 33, 34), soudíme, že tak činili znamenitou měrou již v XV. století. V XVI. bylo tou příčinou hůře pro vzrost náboženských zmatků zdejších. Již roku 1521 zase usnáší se kněžstvo pod obojí na sjezdě pražském, aby bez vůle děkana, ovšem ne bez vůle administrátora, nebyl podáván kněz do vsí, do měst.[1]) A podobná usnesení hned v následujících letech několikrát učiněna v nově zas.[2]) Také ještě na sněmě pod obojích v kolleji r. 1539 z artikulů snesených praví jeden, aby na místa nebo z míst bez povolení administrátora kněží se nehýbali ani se ve fary nevkupovali.[3]) Rostoucím pak protestantstvím rostla při patronech nechuť bráti kněze z konsistoře kališné, a dosazen-li kam kněz konsistorní, děla se mu příkoří. Již roku 1547 vydává král na žaloby administrátora pod obojí i pod jednou do všech krajů mandáty, aby se kněžím, od konsistoře podávaným, neděly překážky, aby se jim nezadržovaly daně a desátky.[4])

S Pražany měla konsistoř tou příčinou tuhé obtíže od té doby, co roku 1562 Staroměstští obdrželi od Ferdinanda I. kollátury.[5]) Kdykoli kteří osadní získali faráře, sobě vhodného, toho chtívali podržeti, říkej konsistoř co říkej. Zvlášť smělí byli po schválení konfesse roku 1575. Osadní svatomichalští, jsouce roku řečeného voláni do konsistoře, proč o své ujmě dosadili si faráře, dí, „že J. Mil. císař ráčil toho pánům rytířům a měšťanům povoliti, aby sobě mohli. které by chtěli faráře, jednati bez překážky“. K tomu konsistoriáné odpověděli s hněvem, že o tom nic nevědí, nýbrž naopak, císař že zanechal to v moci konsistoři, a skončili důtkou: „Pročež jste nenáležitou věc učinili proti císaři a všemu dobrému řádu.“ [6]) Hněv konsistoře pochopitelný. Svatomichalští si optali faráře Valentina Hořovského, uvedli si ho do kostela se slávou, a když mu konsistorní pedellus oznámil, aby se ničeho nedotýkal zákazem konsistoře, jakoby na vzdor kázal ženatý kněz ten téhož dne dvakrát za sebou.[7])

---

[1]) Rukop univ. kn. 17. A. 16. 119.

[2]) Tamže. 135. Též Borový Akta. I. 18.

[3]) Rukopis strahovský. 434. Též v Sněmech. Též v list. třeboňských, opsán v arch. zem.

[4]) Arch. místodrž. Missiv. č. 35 fol 154.

[5]) Chaos v arch. pražs. Opis v diplom. musej. 1562

[6]) Arch zemsk. O. 5. 292.

[7]) Tamže. 294.

Stejně tak proti konsistoři učinili toho roku osadní sv.-Jilští a Havelští. Konsistoř oběma podala kněze svého; nepřijali ho, prý je to kněz „neřádný“ (t. j. nepořádný); najali jiného. Administrátor Matěj Dvorský vzbouřil proti nim všecky úřady.[1]) Slovutny Pavel Kristian z Koldína, kancléř staroměstský, s radními vyšli pokárat osadních; dotazovali se, zdali kněze od konsistoře přijali. Ti odpověděli stejně krátce, že nepřijali. K čemuž Koldín jménem pánů odpověděl pohrůžkou, že budou věděti, jak se k nim zachovati.[2])

Spojenym úsilím úřadu městského, kamž brzy dostali se tajní i veřejní katolíci, s komorou a kanceláří královskou vždy podařilo se uhájiti vůli konsistoře aspoň v Pražských městech; ale přes tu chvíli byla zase nová žaloba. Když roku 1601 osadní u sv. Petra chtěli kněze Michala, s nímž si učinili námluvu, konsistoř dala jim odpověď, že má instrukci od Ferdinanda, Maxmiliana i nynejšího krále, podle níž nesmějí si osadní voliti kněze sami, nýbrž „že sou se osadní vždy úřadem konsistorním spravovali, a který kněz jim podán byl, na tom přestávali; že jste knězem Janem (ktery jim z konsistoře podán) pohrdali, protož na žádost vaši nemůže strany kněze Michala zůstání svého místa jmíti, nýbrž se vám jiný podati má“.[3])

Z téhož roku 1601 dovídáme se, kterak osadní pražští konsistoři vzdorovali opposicí passivnou. Totiž osadní Michalští půl léta byli bez kněze, jen aby za něho nebyli nuceni žádati v konsistoři. Naposled jsou voláni před konsistoriány, tu si utržili důtku s rozkazem, aby hned psali do Sedlčan o kněze Martina Vládyku, jehož jim konsistoř teď podává.[4]) Roku 1605 prosí konsistoř pod obojí arcibiskupa za ochranu proti Pražanům, kteří sobě pořád berou kněze jaké chtějí: udává jmenovitě Tynské, sv.-Haštalské, Jindřišské, Havelské, Klimentské a osadní sv. Kříže v Kalamáři (místo Kalábří) dokládajíc, že prý si vedou jako Chrudimští, Kutnohorští a Žatečtí.[5])

Také s venkovskými kollátory městskými měla konsistoř čím dál větší a tužší boje; kde měla konsistoř oporu v světském rameni, vítězila. Příklady položíme z Mělníka. Roku 1569 zjednali si Mělničtí za děkana Jeronyma Pražského; že dosazen bez povolení administrátora a konsistoře, tak dlouho proti němu z Prahy jednáno, až r. 1571 zbaven místa i kněžstva. Stran děkana Pavla Hemerky píše do Mělníka r. 1596 konsistoř, že bez jejího dovolení na stolici děkanskou dosazen, prý ať ho do Prahy postaví konšelé, neboť konsistoř „nemalé příčiny má s ním rozmlouvati“. S jakym

[1]) Žaloba konsistoře úřadu pražskému v arch. praž. č. 1283. 232. Jsou to prý kněži bludní, neposlušni, ženatí.
[2]) Arch. zemsk. O. 5. 298.
[3]) Konsist kniha roudnick. 37.
[4]) Tamže. 44.
[5]) Arch. zemsk. Opisy z arcibis. 1605.

spěchem s ním konsistoř chtěla rozmluviti, to znáti z toho, že ihned jmenovala do Mělníka jiného děkana, totiž Linharta Hronka, a když ten hned nemohl se uprázdniti, ukázala rychle na Jiříka Mladečku, faráře kojetického, a kdyby ten nechtěl nebo nemohl, hned už zase věděla konsistoř o jiném. Tedy kdokoli, jenom ne ten, koho si Mělničané zvolili sami. Tři léta potom nový zápas měli Mělničané s konsistoří o děkana. Zvolili sobě totiž zase sami za děkana Jana Žičovského (Žikonisa, Žižkonidesa) Strakonického. Konsistoř podávala jim proti tomu z Čáslavě Jana Štěpánského. Potvrdila-li na konec konsistoř toho, jejž chtěli Mělničané, rozhodl vítězství jejich zajisté nějaký dar, administrátoru podaný.[1]) Jiných dokladů víc položí se na příležitějším místě.

Města protestantství nakloněná vůbec chtěla míti právo volného podací. Svým vesničanům poddaným téhož práva ovšem nikterak nedopouštěla. Lounští na příklad, kteří se roku 1572 hádají s konsistoří o kněze, čtyři léta potom zavřeli rychtáře a všecky konšely ze vsi Ranné „proto, že jsou nějakého kněze pletichāře sobě jednali a jeho do kostela vodíc za faráře přijíti chtěli".[2])

Když proměněna konsistoř podobojí v protestantskou na základě majestátu, položeno do církevního řádu, od stavů přijatého, jakožto článek z předních, aby potvrzovala konsistoř toliko ty kněží, kteréžby sobě kollátor nebo osada vyvolila, nebo za něž by požádala.[3])

V každý čas, než přišli městští kollátoři do konsistoře žádat za stvrzení kněze faráře, bývaly doma všelijaké práce a starosti. Někdy ležely ty starosti na konšelech, jindy na vší obci. V Třebechovicích radí se roku 1598 všecka obec s konšely ve valném shromáždění, kterého kněze vzíti za faráře Obec oznamuje skrze obecního staršího Jirku, že chtějí míti kněze Jana, ktery je v Bohuslavicích.[4])

Ale co, když kněze neznali? Tu bylo nejprve ptáti se a dopisovati sem tam. Rakovničtí z nouze veliké píší roku 1582 mistru Petru Kodicillovi do kolleje Všech svatých, že umřel děkan Vožický, i „nemajíce přílišné známosti, kde a v kterých místech takovy správce v těchto bídnych časech, v nichž církev pro nedostatek správců oupěti a žalost a naříkání míti musí, nalezen byti mohl, k vám se o to důvěrně utíkáme, že nám jistou osobu ukázati ráčíte".[5]) Před tím býval Rakovnickym v nouzi radou rodák jejich Sixt z Ottersdorfa. R. 1561 na příklad píší jemu, věděl-li by o kterém příhodném knězi, který by správu církevní k sobě

---

[1]) Na základě výpisů p. K. Zamastila z kniby děkanské na Mělnice č. VI 223. 239. 241.
[2]) Registr. purkmistrovská arch. lounsk. 1577. E. 8.
[3]) Kn. konsistoř B. 23. fol. 130. Arch. zems.
[4]) Kn. třebechovic v mus 24. T. 17. 65.
[5]) Missivarum lib. v arch. rakov. 1582.

přijal, nevěděl-li by, aby za ně učinil psaní k děkanovi do Nymburka, jenž jim patrno měl býti poslední náhradou.[1])

Že sháňka po vhodném knězi byla tehdáž vůbec nesnadna, to vysvítá z příkladů rakovnických příliš světle. Ani se nedivíme, že i schůzí sněmovních, k nimž se poslanci z měst, byť nevalně, scházeli, užívali měšťané k vyzvídání a k získání kněží na faru. Roku 1603 píší tíž Rakovničané do Prahy za svými posly k sněmu vyslanými: „Skrze časté proměny v kněžích obec naše k nemalým outratám přichází a spravedlivé jest, abychom pána Boha za dobrého a upřímného kněze žádali a skrze přátely ho vyhledávali, protož budete se moci na takového mezi pány posly měst poptati, ano i u pana Nikodema Edlingera, bakaláře jindřisského, vezmouc ho do hospody k stolu, přezvěděti, kdo, kde jest ten pan farář (někde okolo Brodu Českého), kterého nám předešle dohazoval, spravuje-li se konsistoří pražskou, hodil-li by se do obce naší, a trvá-li, že by se k nám dáti chtěl, mohli byste za ním, zjednajíc sobě kočího, sjeti a jeho v kázaní slova božího poslechnouti i také, užívá-li jakých ceremonií při oltáři, shlídnouti a dále na obcování jeho se ptáti; tomu když vyrozumíte, z společného uvážení dále tu věc k místu a konci povedeme.[2]) Z tohoto listu vysvítá další práce konšelská, která nastávala, když jim kněz již doporučen byl: musili, opatrni jsouce, sami ho nějak zkusiti.

Nebylo-li na snadě odporučení, nezbylo, než dáti několiku osobám městským „list věřící“ nebo fedrovní, aby po krajích českých kněze samy hledaly; při tom ovšem byla první úloha kněze zkoumati. V Kouřimi bývali ti vyslanci voleni v společném shromáždění konšelův a starších. Na příklad r. 1619 voleni jsou tři, Bukač, Ronovský, Votava, aby do města Chlumce, kdež kandidáta k své faře tušili, v sobotu příští sjeli a tam „vyslechnouc ranní i velké kázaní dne nedělního, nemnoho se v tom komu otvírajíc, kdo co a jaký kněz tam jest a jakých obyčejův užívá, vyzvěděli“.[3]) Tenkrát vrátivše se z „vůhledů“, dali od sebe poslové relaci radě, že kázaní doslýchali, to že se jim líbilo, kněz, jenž prý sluje Václav Wildeman Jičínský, ornát i štůlu na sebe béře, že by se do Kouřimi hodil, a s ním obec žeby dobře mohla spokojena býti. Rada mu tedy dopsala, ale kněz vzkázal, že nepůjde z místa svého, nemaje k tomu od posluchačů svých žádné příčiny dané.[4])

Pravidla, zkoušeti kněze dřív nežli za něho jednali v konsistoři, držívali se i Pražané; praví roku 1575 Havelští, „že bývalo vždycky, když o kterého kněze se snášeli, že ho skusili, jakého učení a obcování jest“.[5]) Za vlády protestantské konsistoře stávalo

[1]) Kopiář lit. E. z r. 1560 v arch. rakov.
[2]) Kopiář z r. 1603.
[3]) Kouřimsk. manual. z r. 1619. 23.
[4]) Tamže. 25.
[5]) Arch. pražs. č. 1283. 234.

se, že kněz po plném ujednání musil učiniti v kostele, k němuž kandidoval, „průbu" v kázaní před celou osadou; když propadl, odbyli ho některým penízem.[1]) Ovšem ani v té době nepřestaly jízdy Pražan za hledáním kněží; r. 1615 usnáší se osada Tynská, aby čtyři osoby jely za „ňákým" knězem Janem do Touškova, „aby tam pohlídli, jak se v kostele spravuje".[2])

Když byl kněz od kollátorů vyhlídnut, doptán a vyzkoumán, nastalo s ním o místo rozhodné jednání. To bývalo při knězi, jestliže za tehdejšího obecného nedostatku v sobě některé přednosti cítil, dosti zdlouhavé a velmi nákladné. Za příklad posluž z posledního roku života dolejší konsistoře jednání týnských osadních o Eliáše Šuda, tehdáž faráře v Nymburce. Stálo to, než ho dostali na faru, 103 kopy, grošů drobných nepočítajíc. Nejprve jeli k němu do Nymburka; tu ještě nezjednali nic; jeli znova, vezouce s sebou 18 žejdlíků vína; Sazometnou středu roku 1609 přišel Šud podívat se na faru; vítán pohostěním, snědén jeden kapr, štika, vejce, žemličky; vypito vína 9 žejdlíků; v Zelený čtvrtek vypity 24 žejdlíky vína, o Veliký pátek, když se Šud chystal domů, byla dobrá snídaní. Na cestu dali mu osadní 2 dukáty čili 3 kopy 56 gr. míšeňských. Po Provodní neděli přijel Šud zase k jednání. Utraceny 3 kopy na poctu a jídlo. Konečně dojednáno.[3])

Za vlády protestantské konsistoře r. 1614 větší ještě drahoty dělal Tynským farář u sv. Štěpána Dikast, pozdější administrátor. Nejprv mu šli oznámit k sv. Štěpánu, že by ho chtěli. Utraceny při tom u něho na faře 2 kopy. Po druhé šli pro odpověď, utraceny víc než 2 kopy; odpověď byla nejistá. Vysláno tedy 10 osob, aby s ním jednaly, chce-li byti od sv. Jiří u nich „panem farářem". Zase dvě kopy propity při jednání. Jednání se protahovalo, poněvadž nechtěl Dikast sloužiti v ornátě; prý ať najmou osadní kaplana, jenž by v něm sloužil. Konečně se přece nějak dohodli, a páni osadní šli si k sv. Štěpánu „pro dobrou odpověď"; na cestu do fary vzali tři svazky ptáčků a za víno tam utratili nad 2 kopy grošů.[4])

Někdy se přihodilo, že osadní si musili faráře, chtěli-li ho míti, takřka vykoupiti. Ze starší doby víme příklad toho při knězi Janu Buchalovi, za něhož zaplatili Kutnohorští roku 1515 dluh osadním sv. Jindřicha v Praze a mistru Korandovi 100 kop českých.[5]) Slanští musili kolem r. 1562 i kaplana Jana Krispa,

[1]) Kn. záduši sv. Martina 1610. Kněz Pavel Strádal z Obříství byl tu uctěn obědem, kázal „a průbu v kostele našem učinil, že se pak některým pro pravdu znechutil, jest odbyt třma dukáty".
[2]) Kn. záduší týnsk. lit. K. 142.
[3]) Kn. záduší týnského lit. N.
[4]) Kn. záduší týnsk. lit. K. 141. a lit. N.
[5]) Veselský. Star. Pam. Kutnoh. 67.

chtějíce ho míti k ruce děkanově, vyplatiti z Českého Brodu dvanácti kopami.[1]) Některý vzav sám od jednatelů peníze, rozmyslil si a nechtěl jíti. R. 1611 na příklad píše konsistoř knězi Janovi Rosaciovi Hořovskému, faráři liteňskému, když od Žateckých vyslaných vzal 4 dukáty a manželka jeho dva tolary, a teď k nim za děkana nechce, aby peníze vrátil.[2])

Když bylo všecko s knězem šťastně najednáno, kollátor psal do konsistoře prosbu za stvrzení smluveného kněze. Urození kollátorové činili tak, kdy chtěli; městští, jakožto královští poddaní, byli povinni. Na to měl rakovnický písař roku 1560 tento způsob: „Oznamujeme, že jsme toho snažnými a křesťanskými žádostmi při knězi Janovi, na ten čas děkanovi v Brodě Č. hledali, aby správu církevní v obci naší ujal, jakož tomu odporen není. Vašim Milostem k paměti přivozujeme, jak s velikou prací, starostí i nákladem, naší chudé obci dosti stížným, nynějšího pana děkana jsme dostali. I jsme té naděje, že mu své povolení dáti ráčíte.“ [3]) Aby konsistoř nic nenamítala, Rakovničané přikládali k takovým prosbám dar, obyčejně sud piva. Roku 1595 píší touž příčinou knězi Václavovi, „administrátoru konsistoře arcibiskupství pražského pod obojí přijímajících“, aby jim konfirmoval Jana Ledeckého, faráře v Ouřiňovsi: „Poněvadž od dávního času sobě na ctihodného kněze Jana Ledeckého od dobrých a pobožných lidí ukázáno máme, jináče souditi nemůžeme, než že se to stalo a děje z obzvláštního vnuknutí božího, k V. Milost. se utíkáme, že nám nadepsaného kněze z moci úřadu svého konfirmovati ráčíte. A abychom s žádostí svou v paměti zůstávati mohli, skrovný dárček půl věrtele piva starého při formanu odsíláme.“ [4])

Když vstoupil kollátor do konsistoře, bylo mu nejprv zaplatiti za vstoupení nejen konsistoriánům, než i pedellovi; od konfirmace platilo se také všem. Konsistoř chtívala koncem XVI. věku až i deset kop;[5]) písař brával od stvrzení dle bohatosti osady, nejméně kopu[6]) a od ingrossování některý groš nad to. Roku 1606 Týnští platili za dosazení kaplana administrátorovi kopu 48 grošů.[7]) I pedellus chtíval zpropitné od konfirmace; zapsalitě sobě Svatomartinští roku 1604 s patrnou vděčností do knihy, že Marek pedellus od konfirmací kněžské nic nežádal, asi proto, že byl člen Martinské osady.[8]) Pedellovi se dávalo obyčejně 20 grošů. Prote-

[1]) Lacina. Paměti Slan. 68.
[2]) Kn. konsistoř. B. 23. fol. 93. Arch. zemsk.
[3]) Arch. rakovn. Kopiář lit. E.
[4]) Arch. rakovn. Kopiář z r. 1590.
[5]) XV. C 5. Rukop. univ. knih. fol. 81. za potvrzenou Marka Moravce r. 1595 platili tolik osadní sv.-Haštalští.
[6]) Zádušní kn. sv. Mikuláš lit. M. arch. praž.
[7]) Zádušní kniha týnská lit. N.
[8]) Zádušní kn. martinská 1604.

stantské konsistoři za konfirmaci Dikasta do Týna r. 1614 placeno velmi mnoho: pedell vzal sám kopu, písař půl druhé, administrátor deset kop![1])

Než konsistoř vydala konfirmaci, nezbytnou bylo prací pohledati v matrice, je-li kněz konsistorní a „v obedienci". Nalezen-li, zaplaceno od hledání, a neměl-li kněz mravního úrazu, bylo jednání brzy skončeno. Nenalezen-li v knihách konsistorních dole, bylo hledati v knihách u arcibiskupa při konsistoři hořejší. To stálo peníz větší. Když na příklad r. 1609 hledali Šuda v arcibiskupské matrice, poněvadž byl před svým odpadnutím tam vepsán, záduší týnské dalo sekretáři arcibiskupovu od hledání 2 kopy 20 grošů; když ho našel a napsal o tom vysvědčení, bylo zas platiti 2 kopy.[2]) Nebyl-li kněz zapsán dole ani nahoře v konsistoři, snadno se mu přihodilo, že konsistoř ho odmítla docela. I evangelická konsistoř roku 1612 učinila tak knězi Jeptovi, o něhož prosili Jaroměřští. Prý se do jejich knih nepodepsal a pod ochranu jejich přijat býti nežádal, proto ho prý nepotvrdí.[3])

Byl-li konsistoři kališné kněz podezřelý, než ho stvrdili, prozkoušeli ho prve. Jiříkovi Mláděžkovi (též Mladečka sluje), faráři v Štětí, majíce ho r. 1573 stvrditi, oznámili konsistoriáné: „Rádi bychom, abyste se k pravé víře skutkem a ne řečí přiznali a přijda do Týna na processí šli i mši sv. sloužili, neb se to od znamenitých pánů mluví, že byste horší víry byli nežli Pikarti." Odpověděl kněz: „Vím, že ceremonie jsou signa confessionis fidei verae." A po tomto vyznání slíbil jíti do Týna na processí.[4]) Šel li, bezpochyby pak ho stvrdili. Faráře Jana ze Žaboklik, jenž chtěl bráti se na kterous faru moravskou, poslala konsistoř roku 1565 do kostela sv. Havla, kdež ho „ohledala, kterak se chová i jeho gestus". Pak teprv puštěn.[5])

Některého stvrdili po velikém napomínání a kollátoru oznámili, že ho stvrzují neradi. Tak zvedlo se na příklad faráři ze Solopisk Jiřímu, když si ho roku 1572 vyprosili Kouřimští za děkana. Prý byl na takových místech, kde řádů starobylých nezachovávají, to mu vyčetli, dokládajíce i toho, že nenáležité věci při čase opilém mluví.[6]) Roku 1574 vyčetli faráři Václavovi z Vinoře v konsistoři všecky hříchy příkrým způsobem slibujíce mu, nebude-li poslušen, že ho kromě času vyzdvihnou — a vyřekše výtky i hrozby, konsistoriáné otevřeli dvéře, povolali Berounské vyslané, jimž přívětivě oznámili, chtějí-li toho pana faráře, že jim ho přejí.[7])

---

[1]) Kn. týnská lit. N.
[2]) Tamže.
[3]) Konsistoř kn. B. 23. 137.
[4]) Zemsk. arch. kn. O. 5. 123.
[5]) Arch. zemsk. Opisy z arcib. 1565.
[6]) Arch. zemsk. Varia.
[7]) Kn. konsist. O. 5. 135.

Podivnou formou podala konsistoř roku 1575 osadním svatoklimentským v Praze faráře Šimona. U přítomnosti osadních oznámeno toto konsistorní dictum: „Ačkoli jsme byli úmyslu jiného, ale poněvadž za něho žádáte, učinili sme mu předložení, on připovídá se poslušně a pokojně chovati; vám jeho přejeme, tak abyste jej opatrovali, když se bude tak, jak připovídá, chovati.“ [1])

Stvrzujíce a vysílajíce kněze na místo, konsistoriáné dávali si vždy slibovati, že řády strany pod obojí od starodávna zvyklé zachová; v dobách protestantských musil slibovati, že není ženat, že se neožení, a že se bude držeti agendy arcibiskupství pražského.[2]) Aby slib kněžův v konsistoři vyřčený byl jistější, konsistoriáné dávali kusy jeho, na nichž záleželo, do stvrzovacího dekretu, jejž odsílali do měst a kollátorům. Na příklad do Poličky píší roku 1588, že jim podávají za děkana kněze Jana Oupického, „však jakožto kněze neženatého, který by nic neměnil při službách božích, mši sv. s pozdvihováním velebné svátosti aby sloužil, processí zachovával — a vy abyste mu byli nápomocni k vyzdvižení těch věcí, které byly od neřádných kněží upuštěny“.[3])

Když nedůvěřovali kollátorům nebo knězi, nepodali ho konsistoriáné buď vůbec nikam a nebo poslali ho jinam, kam si nepřál. Toho obojího zakusili na příklad roku 1581 osadní mikulášští v Praze. Roku 1581 dojednavše smlouvu s děkanem žateckým, Janem Boleslavským, „v nemalém počtu a s dožádanymi některymi pány radními“ vstoupili do konsistoře žádat za potvrzení knězovo. Ale nic neobdrželi. Konsistoriáné jim oznámili, že ho podali do Žlutic, a „by pak i toho nebylo, jsou toho příčiny, z kterychž ho v městech Pražských míti nemohou“.[4]) Vybrali si tedy osadníci kněze Jana Turka. Toho konsistoř zamítla naprosto. Žalovali osadní místodržícím. Ti vydali dekret svolovací; prý „žádná překážka slusná tomu se nenachází; pro zachování lásky, svornosti a pokoje zde v městech Pražských ze místodržící uznávají za slušné, aby páni konsistoriáni žádné další překážky nečinili“.[5]) Ale konsistoř nepovolila. Turek se jí nelíbil. Vzkázala osadním, že „Turek v městech Pražských ku pokoji a k vzdělání není“. Osadní odpovídají, že se budou držeti dekretu místodržitelského. Konsistoř tedy jedná u místodržitelů, a ti se dali poučiti; osadním konečně vzkázáno od pánů vládních, že si jejich dekret jináče, než náleželo, vykládali. Kněz Turek z Prahy hnán,[6]) a osadním bylo jednati o kněze jiného.

[1]) Rukop. arch. zem. O. 5. 288.

[2]) Příklady při podání Jana Trenčinského do Jaroměře r. 1590, jiného do Brodu Č. a jiné mnohé v arch. arcib. Opisy v zemsk.

[3]) Arch. musejn. Opisy z Poličsk. arch. Srov. Borový. Medek. 97.

[4]) Manuál osadní fol. 11. Arch. praže.

[5]) Tamže fol. 16.

[6]) V téže archivní knize dovídáme se o Turkovi, pro něhož svého času bylo mnoho hluku, že r. 1590 vrátil se do Prahy umřít. Pochován u sv. Jindřicha. Manuál mikulášský fol. 16.

Nepodařilo-li se kollátoru získati kněze svým přičiněním, dopsal si do konsistoře, aby vybrala a poslala sama. Bývalo tou příčinou nesnází a kyselostí drahně. S výběrem konsistorním málo kdo byl spokojen.

Někdy administrátor a konsistoriáné prováděli s podáváním kněze obchod zištný; čtemeť v knize osadních Panny Marie na Louži r. 1607: „Když sme jednali s p. administrátorem, že nám chtěl dáti jednoho kněze nestatečného a sešlého; dali jsme 2 tolary.“[1]) A roku následujícího zase: „S pány konsistoriány jednáno, že nám chtěli dáti kněze Jana, děkana litoměřického, an všecek nemocen; aby s toho sešlo, darováno jim 5 kop 15 grošů, a pedellovi od vstoupení do konsistoře dány 4 groše.“ Tedy pro nic za nic dali osadní tolik peněz! Však toho nebylo dosti. Málo doleji zase zapisují osadní malého toho kostelíka, jakž tuto stojí: „Za příčinou kněze Jindřicha Kociána, že ho nám chtěli mocně do fary dáti a nájemník (na faře) nevěděl, kam se díti, aby s toho sešlo, vynaloženo na to s pány konsistoriány 4 kopy 46 grošů.“ Konečně vyšlo na jevo, co administrátor konsistoře s osadou Panny Marie na Louži zamýšlí: aby sobě totiž přivětšil důchodu, chtěl v osadě přisluhovati sám; osadní, poznavše úmysl a nechtějíce administrátora pohněvati, jali se s ním o kostelní posluhu jednati, dali mu svačinu, zaplatili mu za čtvrt roku napřed 7 kop 20 gr. — ale administrátor důkladněji spočítav, že tolik funkcí, co na sobě měl, nezastane, zřekl se přísluhy; na to zřeknutí pozval si osadní a propil na jejich groš s nimi šest žejdlíků vína.[2])

Nestojí vlastně za zvláštní poznámku, že dotčený administrátor, jenž po penězích tolik se sháněl, slul Benedikt Pražský; takových správců církevních bylo víc. Nejeden lakotný administrátor uměl osadním vnucovati se k službě! Nechtěli-li mu rozuměti, vyzdvihoval jim kněze po knězi, proti každému něco měl. Svatomikulášští po všelijakém útisku konsistorním byli r. 1564 přinuceni žalovati u samého arcibiskupa, že administrátor Mystopolus slyšeti se dal, nebude li sám u nich za faráře, že zase faráře v půlletě mívati budou; dva prý už jim vyhnal.[3]) Stejně tak vedl si Fabian Rezek, za jehož vlády musili Loužečtí dávati pedellovi administrátorskému i na střevíce. O Rezkovi samém zapsali si r. 1593: „Když měl do Vlach jeti, dáno mu podle připovědi, že kněze nám opatří, nad půl kopy; neopatřil nic, a po odjezdu jeho opět jsme musili s konsistoriány jednati a na víno dáti.“

Při podávání konsistorním leckdy se přihodilo, že farář nechtěl jíti tam, kam ho administrátor posílal. Proti takovému neposlušnému knězi míval církevní úřad buď napomínání nebo donucení.

---

[1]) Kn. v archiv. pražs. kostelík na Louži stával poněkud tu, kde nyní palác Clamův v Praze.
[2]) Týž rukopis v arch. pražs 1608.
[3]) Arch. zemsk. Opisy z arch. arcib. 1564.

Na příklad roku 1564 nechce jíti farář Václav od sv. Štěpána v Praze do Čáslavě. Konsistoř ho napomíná, aby šel, že tam poslán z potřeby, prý jsou té naděje, „aby to k sobě ujal a tím neplejtval!“ Kněz Václav nechce; aby ho poslové čáslavští také nechtěli, chová se k nim v konsistorní schůzi hrubě; ale poslové domů bez kněze nechtějí, a konsistoř začne tvrdému knězi vyčítati, že se „vloudil v úřad sv. kněžství dosti potvorně a teď, maje gratiam docendi, do Čáslavě jíti nechce“.[1]) Naposled ho přece zastrašili, že šel.

Na odpor tomu daleko stručněji jednáno r. 1572 s farářem Janem Facilisem z Chejnova, když nechtěl jíti do Berouna. Konsistoriáné zavřeli ho.[2])

Někdy nesnadno uhodnouti, jaké úmysly měli konsistoriáné při svém podávání. Na příklad r. 1574 přijde kněz Petr z Branné, mladý muž, se žalobou do konsistoře, že ho z Branné vyhnali. Konsistoriáné mu praví: „Milý Petře, my o vás divný zprávy máme, jak ste se tam chovali, po krčmách se toulali, v posté maso jedli, v krčmě biti byli.“ K tomu odpověděl kněz skrouseně, že při té bitvě se jen bránil. Konsistoriáné poslali ho do vězení, a když se vrátil a z trestání poděkoval, oznámili mu, že bude farářem u sv. Havla. Kněz dá se do velikého prošení; prosí, „že neráčíte v tak velikou práci kněze mladého podrobovati“. Však nic neneslo platnosti. Konsistoř učinila dictum: „Nebudete-li chtíti, musíte za kaplana býti.“ Svolil se tedy a šel k sv. Havlu když ne za faráře, aspoň tedy za „místofaráře“.[3])

Nechtějíce k farám, kněží často kladli konsistoriánům za příčinu svoji peněžitou nemožnost;[4]) bylotě do hospodářství farního zajisté peněz zapotřebí, nejvíc v počátcích.

Že v oné době, kdy bráti dary v úřadě nižádném nebylo hanbou a neetí, mnohý administrátor při podávání svém řídil se dary, toho v pramenech důkazů dosti. Nebylo mnohdy k dobytí líbezné vůle ani velikých darů potřebí. Administrátor Dačický r. 1600 slibuje Martinu Vladykovi, děkanovi v Sedlčanech, že mu dá lepší místo, děkuje za kačata a prosí, „můžete-li tam dostati asi čtvrtci suchých hřibů“.[5])

Přes všecken nedostatek kněžstva přihodilo se leckterému faráři, že byl bez místa. Takoví přicházeli do konsistoře prosit. V konsistoři evangelické, lépe zřízené, mívali album takových žadatelů, aby, až na ně poptávka a řada dojde, došli místa; však i přes ten řád byli kněží bez místa. Roku 1612 vykládá administrátor knězi Matějovi Stříbrskému, jenž přišel z Litomysle, že

[1]) Arch. zem r. 1564 Acta consist. sub utr.
[2]) Arch. zemsk. Rukopis O. 5. fol. 62
[3]) Týž rukop. fol. 181.
[4]) Tamže. 220.
[5]) Listiny bělské. V arch. museju

nemůže konsistoři přičítati vinu, že na ten čas bez fary; „mnoho také jiných kompetitorů poznamenaných máme a míst naproti tomu téměř žádných se nenachází“. Na konec slibuje mu, až bude někdo kněze chtíti, že ho navrhne.[1])

Za vlády konsistoře kališné bylo stejně tak. Administrátor zapsal mezi kompetitory a pak učinil, co chtěl. Nejhůř bylo těm kněžím, kteří byli konsistoři nemilí, nebo kterych nechtěli kollátoři. Aby se těch nemilych žadatelů administrátor zbyl, radíval jim, aby sobě sami poptali, kdo je bude chtěti.[2]) Ptávali se obyčejně písemně, slibujíce kollátorům vděčné chování. Na příklad Jan Václav Cikada, blatenský farář a kraje Prácheňského děkan, slibuje roku 1598 v jedné listině soběslavské, že „slovem božím chce neomylně posluhovati, s vámi jako duchovní otec s dítkami laskavě. vlídně a přívětivě, pobožně, chvalitebně nakládati“.[3]) Jakub farář v Dobřichově, chtěje do Hory, psal roku 1579 jináč, psal s humorem: prý u vrchnosti své pana Střely z Rokyc na faře „žádného lízání ani nač živ býti nemá“.[4])

Jiní toulali se osobně po městech a nabízeli se. Byl to nejzuboženější druh kněží. Některý hledal sobě místa s domnělou chytrostí. Na příklad kněz Jan Kostomlatský přišel roku 1596 do Ovčár dělaje se vyslancem arcibiskupovým, prohlížel věci chrámové a záduší. Pak ho „pro ten podvod“ nechtěli Ovčárští.[5]) Divnějším způsobem přišel roku 1606 kněz Jan Hus jinak Novohradský prosit o faru do domu pana Fridricha Maštovského z Kolovrat v Novém městě Pražském; jsa opilý, sliboval pánovi, když mu u stryce svého v Chřínově zjedná faru, že mu dá z ní 30 korců ovsa; když mu pán slíbil, chtěl prosebník, aby mu půjčil 10 kop, a když pán nepůjčil, dal se kněz v nadávání, nadal i paní kobyl, nadával ještě na ulici a vyzýval pána, „aby se s ním pral“; to jest zval ho na souboj.[6])

Měl-li kněz něco svých peněz, bylo hledání místa snadnejší: vkoupil se do fary. Vkupování vyskytuje se za celé XVI. století a bylo zakazováno i sněmy;[7]) konsistor leckdy volá před sebe takové kněze provinilé. Na příklad roku 1574 domlouvá administrátor faráři z Klecan, Zikmundovi, že bez konfirmace se vstěhoval, do krčem chodí, fabule rozpráví, na jiné faráře se tře, na fary se vkupuje.[8]) Vůbec zjednal-li si kněz jakymkoli způsobem faru sám, byl v konsistoři hněv. Roku 1574 prudce citován kněz Jakub Rabín, farář Hněvčovský (Hněvčeves), proč si to místo u Mikuláše

[1]) Kniha konsistorní B. 23. 130. Zemsk. arch.
[2]) Arch. zems. Opisy z arcib. 1565.
[3]) Opis v museum.
[4]) Arch. kutnohor Opis v zemsk.
[5]) Arch. zem. Opisy z arcib
[6]) Žaloba arcibiskupovi. Arch. arcib. Opis. v zemsk.
[7]) Sněm v kolleji r. 1539. Rukop. univ. knih. 17. A. 16. 145.
[8]) Arch. zemsk. Cod. O. 5. 144.

Dohalského zjednal sám; kněz místo odpovědi jme se žalovati, že byl od kohosi bit. Konsistoř učinila dictum na to: „Že jste sobě faru zjednali bez vědomí našeho, zasloužili jste trestání, pročež na vás pán Bůh spravedlivě to zbití dopustil; a my vám trestání do jiného času odkládáme." [1])

Roku 1575 citují z téže příčiny Adama Jílovského, bakaláře a kněze, proč o své ujmě zjednal si farářování při kapli Božího těla. Odpověděl stručně, že „kaplanem býti nechce, a poněvadž ho konsistoř neopatřila, že se opatruje sám".[2]) Když si r. 1574 nějaký cizí kněz Jan Kuško zjednal faru v Bosni, potyravse ho drobet, konsistoriáné pustili ho do Bosně řkouce, že poručí některým farářům, aby na něho měli tam pozor.[3]) Kněz Michlen, jenž nemohl žádným způsobem dojíti fary a jejž konsistoř pořád odmítala, vesel 15 května roku 1573 před administrátora a beze žertu tvrdil, nebude-li opatřen místem, že přijme kdesi službu biřickou. Toho se konsistoriáné ulekli velice, svolali na to poradu všech pražských farářů, aby předešli tu neobyčejnou ostudu.[4])

Za těch poměrů nelze se ani podivovati, když některý farář hleděl se opatřiti místem bezpečným na do smrti, aby nezávisel na libovůli konsistoře. Roku 1552 prosil farář od sv. Štěpána v Praze samého císaře, aby směl býti při té faře zůstaven až do smrti; císař zanechal věc na rozhodnutí Mystopola administrátora.[5]) Za pozdějších zmatků a nedůvěry nestávalo se zhusta, aby kollátor uvázal si kněze na do smrti. Z těch kněží, jimž se to podařilo, buď za příklad Bartoloměj, farář v Nehvizdech. Ihned citován, proč v smlouvu na do smrti s Nehvizdskými uhodil, any takové smlouvy jsou konsistoří zapověděny. I odpovídaje řekl kněz: „Obával jsem se, abych od Vašich Milostí upuštěn nebyl jako jiní, kteří po ulicích chodí a téměř žebrati musejí!" Odvece konsistoř, že neukáže takového ani jednoho — leč toho, „kterého žádny nechce přijíti".[6])

A možná, že byli mezi takovými kněži bez místa a žebravými také jiní než ti, kterých nikdo nikde nechtěl, a že mezi nimi nebyli jen mravní zpustlíci, o které nikdo nestál. Jednoho ukážeme. Byl to Václav Hostivařský, děkan z Nymburka. Rozstonal se v Nymburce r. 1574 a konsistoř, majíc k němu z příčiny ceremonií nějakou nechuť, ihned ho zbavila místa; Nymburští ovšem jako jiní opatrní měšťané, když jim děkan pro nemoc nestačil, nic nenamítali. Děkan ptal se jenom konsistoriánů půl teskllive, půl

[1]) Arch. zemsk. Cod. O. 5. 174.
[2]) Tamže fol. 252.
[3]) Tamže 152.
[4]) Tamže. 97.
[5]) Arch. místodrž. Missiv. 49. 166.
[6]) Arch. zem. O. 5. 73.

hněvně, „aby mu oznámili, pouštějí-li ho tak, aby tulákem byl či co?“ Dali mu v odvet, až bude zdráv, že ho neopustí.[1])

Vyplývá z podivného poměru kališné konsistoře k arcibiskupovi samo sebou, že některy kněz, když ho zamítal administrátor dolejší, došel si s prosbou za místo k arcibiskupovi. Z těch buď za příklad svrchu často připomínaný pozdější administrátor Tomáš Soběslavský Lorificis, jenž roku 1598 několik listů tou příčinou psal, aby přinucen byl administrátor (Dačický), jeho nepřítel, dáti mu faru. V jednom listě dí, že chodí zaháleje, „já pak 17 let slouživ s velikou prací jednal jsem obecní dobré konsistoře naší, aby se vší církví katolickou v náboženství se srovnala a jedno býti mohla, ješto jiní leželi a spali, nabíhajíc netoliko na J. M. Cís. často, ale i na J. M. arcikněžete, pány legáty a kardinály. Nyní tak soužen, snížen a potupen jsem, jakoby horšího člověka a kněze na všem světě nebylo“.

Na konec stran podací konsistorního nelze nezmíniti se o těch mrzutých pro kollátory případech, že některý administrátor neuznal podání předchůdce svého. Nestávalo se sic často, ale stávalo se přec. Rakovničtí měli z toho jedenkráte r. 1605 dlouhé dopisování a nemilé oplétání. Našli si dlouhym pátráním za správce církevního kněze Štěpána Lovčanského; konsistorní administrátor Dačický ho konfirmoval, a Rakovničané čekali terminu, v němž se kněz přistěhuje. V tom byl administrátor sesazen, nástupce jeho Benedikt nic neuznal, a Litoměřičtí děkana nepustili. Z toho spor, žaloby. Rakovničtí žalují u císaře. Jednají advokáta na to, platí penězi i sudy svého piva, komu jen vidí; naposled, když mnoho utraceno, a kancelář královská vydala resoluci Rakovnickym příznivou, kněz Lovčanský oznámil, že zůstane v Litoměřicích. Konec byl, že knězi Lovčanskému napsali pohněvaní Rakovničané vyčítavy list, z něhož stůj tu: „Čehož sme se do vás nenadáli abyste tak vrtkavi býti měli a jako tresť na bahně sem i tam se klátiti a na vrchnost budoucí (konsistoř), an již předešlá vás konfirmovala ukazovati měli, což vše pánu Bohu poručiti, od předsevzetí svého upustiti a jinym správcím církevním sebe opatřiti a tu, kdeby nám to k nápravě přivedeno býti mohlo, utéci se musíme.“[2])

Kromě práce s potvrzováním kněží měla konsistoř dolejší od prvopočátku na péči čistotu víry. V XV. století bývala v tom na slovo brána ve vší straně pod obojí. Při náboženské anarchii století následujícího nebyl hlas její slyšán. Působnost její v té příčině stala se skoro jen lokalnou. Tu a tam vyskytne se drobný případ, že konšelé pražští majíce přijmouti někoho v měšťanství a nevědouce, jaké víry jest, poslali ho do konsistoře na prozkoumanou. Také tak v Kutné Hoře. Na příklad tu r. 1585 poručeno

[1]) Arch. zem. Codex. O. 5 201.
[2]) Kopiál rakov. arch. z r. 1604.

jakémus Kopejtkovi, aby od arciděkana přinesl „kundšoft“, že modlitbu Páně umí a počet víry své před ním že učinil.[1]) V městech venkovskych jiných vykonal tuto konsistorní práci děkan nebo farář místní.

S péčí o čistotu víry souviselo, že konsistoři dolejší, jakož svrchu vyloženo, oddávána bývala censura knih, aby je před vytlačením ohledávala.

Za další úkol obrala si konsistoř za všecken čas přihlížeti k mravům obecenstva pražského. O mravy venkovského měl dbáti farář, a co shledá zlého, měl oznamovati vrchnosti, v královskych městech podkomořímu, když přišel jednou v rok obnovit úřadu.

Pražská konsistoř o své činnosti mravnostní zanechala nejednu stopu ve svých knihách. Dle starobylého obyčeje vstupovali konsistoriáné do rady městské vždy po její obnově. Tu přáli novým konšelům a vykládali svoje stížnosti co do mravů. Na příklad r. 1566 přišli konsistoriáné s administrátorem do rady staroměstské a vyčítali, že nedrží se posty.[2]) Roku 1574 předstoupili, a „povinšovavše“ žádali, aby se neděle svatá světila, do mší aby se nešenkovalo, procházky po ryncích mezi mší aby se zastavily, také žalovali, že mnozí zvlášť v pátek bez studu a s pochlubou jedí maso, napomínali pánův, aby měli nad spravedlností v soudech, v měrách, v prodajích pozor pro chudy, nebohy lid; poctivosti a šlechetnosti obhájcové aby byli, poněvadž velmi se rozmohlo smilstvo, ženy nečisté v nájemných domech se trpí, jichž děti, po ulicech a krchovích metané, svině vykopávají a jedí; rozmohlo se cizoložstvo, někteří dvě i tři ženy mají; k tomu „mrzuté“ ožralství a nestydaté lání, zlořečení a hromování; naposledy žádali konsistoriáné, aby nad právem duchovním pásu ochranu drželi a jim v potřebách služebníky práva svého se propůjčovali. Aby řeč nebyla plna žalobami, obrátivše směr slova k sobě, konsistoriáné slibovali městské radě, že budou pilni povolání svého, kázaní slova božího, příkladný život „podle nejvyšší možnosti“ že povedou a za pány radní i všecku obec pánu Bohu se modliti chtějí.

K tomu tenkráte odpověděli konšelé, že velice děkují z toho, což jim dobrého na pánu Bohu konsistoriáné žádají, že jim tolikéž v prácech požehnání přejí a podle napomenutí učiněného že se chtějí „podle nejvyšší možnosti“ chovati a jim nápomocni býti. Z plné konsistoře stalo se potom usnesení, aby všecko na radním domě mluvení bylo zapsáno v knihy konsistorní; proto o něm tak zevrubně víme.[3])

Stejně tak jako pražská konsistoř také kutnohorská přihlížela k mravům v obci. Na příklad r. 1596 stěžovala si konsistoř v radě

[1]) Arch. kutnohor. kn. memorab. z r. 1583. fol. 10. 9.
[2]) Diplomatář musejní. 1566. Opis.
[3]) Rukop. zems. arch. O. 5. 138.

městské na domky prázdných ženek, na pálené, jehož pití se velmi rozmáhá; trefilo prý se, že v neděli kterous opilý páleným přišel do německého kostela a tam padl „co hovado"; na zvonění „na pokoj" (pirglok čili „zvonění z hospody ven") není pozoru, nebo po zvonění teprva se začíná; když poobědní kázaní se dějí, lidé na ulici se zdržují, z kázaní že chodí lidé pryč, modliteb nevyčkávajíce, lépe aby tam nechodili, když se s jinými modliti nechtí, „neb to jest jako svazek, kterým se společnost svazuje"; také naříkáno na hromování; kněz sv.-barborský Matěj připomenul, že pan Jan z Donína dobré paměti nařídil na hromování trest snísti lžíci kolomazi, a když se toho sám proti zápovědi dopustil, bez nucení v přítomnosti poddaných jedl, nechtěje dopustiti, aby to nařízení se protrhlo.[1])

Podobné stesky oznamovala konsistoř horská před tím i potom při rozličném čase příhodném. Roku 1609 toužila na „neřád, že osoby, které neřádně v stav manželský vkračují, kněží svých domácích pobíhajíce přes pole na oddavky chodí"; kněží slibují, nebude-li to zastaveno, že nebudou křtíti dětí z takových manželstev.[2])

Přední starostí konsistorní byl dozor nad tím, kterak kněží vedou si věroučně a mravně. Pražská konsistoř dolejší obvykla si od starodávna volati všecky faráře „s kněžstvem mladým" ze všech Pražských měst pospolu o Suchých dnech, tedy čtyřikrát do roka, a tu v společném shromáždění čteny jsou leges, statuta a pořádky, které jsou předkové vyměřili; při tom administrátor také dotýkal se všelikých příhod, jež se v posledním čase proti řádům sběhly, dával výtky, naučení. V druhé půli XVI. věku vyzírá z těch napomínání administrátorových zápas mezi kališnou konsistoří a protestantskými faráři, kteří na oko jsouce kališníky do konsistoře k schůzi dostaviti se musili. Když administrátor skončil čtení statut a napomínání, slíbil jeden za všecky přítomné, že se tak chovati chtějí. Také za mladší kněze, kaplany, sliboval jeden, že budou ve všem poslušni svých otců farářů.[3])

V takové schůzce roku 1573 napomenuti jsou farářové, aby nezanedbávali mší každodenních, strany druhé (katolické) aby se nedotýkali, zvlášť při této nastávající památce mistra Jana a Jeronýma aby zanechali postranných, hanlivých a nových písní; místo děvčat aby měli služebné pacholíky, aby nenosili u košil nabíraných okruží, a ještě jiné věci jim způsobem napomínacím vytýkány.[4]) Při jedné konvokací roku 1574 napomenuto kněžstvo pražské, aby v adventě zpívání drželi o Panně Marii, večeři aby čeládce toliko v úterý, čtvrtek a v neděli dávali, ipso die solemni (o boží hod)

[1]) Arch. zemsk. Opis z arch. kutnohor. 1596.
[2]) Arch. zem. Opis z kutnohor. 1609.
[3]) Arch. arcibis. Opisy v zem. r. 1564. Arch. zem. O. 5. 12.
[4]) Arch. zem. Cod. O. 5. 108.

aby žádný prve nezvonil, až v Tejně zazvoní, tři mše aby každý sloužil, sůl, vodu, kadidlo aby světil. Faráři sv.-havelskému při tom domluveno, proč nezpívá Sanctus.[1]) Roku 1602 farářům pražským v schůzi oznámeno i toto: „Poněvadž nepřítel Turek velice se sílí, protož se napomínáte, abyste všech oplzlostí a zlostí, ožralství a jinyho sodomářství na straně zanechali.“ [2])

Z těch příkladů již jasno, jaký ráz měly konvokace kněžstva pražského v konsistoři o Suchých dnech.

Na venkově byla povinnost arciděkanův a děkanů volati kněze svého okresu v příhodné časy a napomínati jich.

Pražská konsistoř měla skrze administrátora nebo vyslané své ob čas církve venkovské navštěvovati a dohlédati; za povědomých poměrů pražské konsistoře k venkovskému protestantství v druhé půlce XVI. věku nemohla býti visitační práce konsistoriánů zdárna. Teprv za evangelické konsistoře po roce 1609 jsou zprávy o pilných visitacích.

Maje dohled věroučný a mravní, konsistoř měla spolu přední právo vydávati kněžím, sobě podřízeným, vysvědčení o jich chování po této stránce. I děkanové vydávali kněžím vysvědčení, ovšem také konsistoř kutnohorská.[3]) Ale kněžím z pochopitelných příčin na tom záleželo dostati vysvědčení též od kollátora, od obce, zvláště když pražská konsistoř malomocná a naposled od protestantské většiny v zemi nevážená, vysvědčení nechtívala dáti anebo když se kněz neopovážil listu žádati. Roku 1572 vstoupil do valné hromady vší obce města Turnova farář Martin s žádostí, „poněvadž jest čas rozdělení a hnutí z této obce osoby jeho nastal, aby jemu list zachování jeho dán byl, jakž toho i jinde od jiných obcí vždycky, kdež byl, jemu přáno bylo“. Po té prosbě ovšem musil vyjíti, a obec vzala o to potaz, má-li se mu vysvědčení podle jeho chování dáti čili nic. Pak ho zavolali, a primas Mikoláš na místě obce mu oznámil, „že se to k žádosti a potřebě jeho všecko vykonati má“.[4])

Roku 1588 prosí radu mělnickou kaplan Řehoř Lomnický o vysvědčení své dobré víry. Prý jest odtud z Mělníka dekretem císařským vyzdvižen, jakoby „v této obci nové a hostinské náboženství začínal“. „I mám naději,“ tak píše kněz, „že mé sprostné, ale upřímné učení a kázaní v dobré paměti míti ráčíte, prosím že mi toho učení vysvedčení s učinenou za mne přímluvou dáti ráčíte.“ [5])

[1]) Varia miscell. arch. arcib. Opis v zem. 1574.
[2]) V roudnické kn. konsist. 179.
[3]) Č. Č. Mus. 1847. I. 425. Vysvědč. kněze Tobiáše Cichoraea Královéhradeckého o chování a manželství jeho. R. 1618. z konsist. horské.
[4]) Acta forens. arch. turnov. 1572. fol. 196.
[5]) Z výpisů p. Zamastilových z knihy děkan. mělnic. VI. 231.

Vysvědčení kněžská bývala jako všecko jiné psaní XVI. století obšírná. Vždy to byl kus životopisu. Rakovnických vysvědčení mívala v jádře svém slova, která roku 1604 napsali faráři ve Velikém Vočehově (Očíhov), knězi Adamovi Častrovskému z Načeradce: „Toto svědectví dáváme, že nadepsaný kněz poctivě, řádně, pokojně a dobře se choval a zachoval, o němžto nevíme a nemáme co scestného mluviti než všecko dobré.“[1]) Mělničtí r. 1596 vylíčili v listě zachovacím, že „dvojí poctivosti hodný muž“ kněz Pavel Čáslavský, když ho krom času administrátor a konsistoř vyzdvihla od spravování církve jejich, přišel prosit za list chování, ten že mu rádi vydávají, dosvědčujíce, „že jest u nás pokojným obcováním dobře a ctně a chvalitebně, jiným ku příkladu křesťansky se choval a lid vyučoval“.[2])

Každému knězi obce vysvědčení nedávaly; nedávaly tomu, který se nezachoval, nebo proti němuž měly hněv osobní. Také zdá se, že pražská konsistoř překážela, pokud jí bylo lze, takovým vysvědčením z ruky světské. Na příklad r. 1599 psal z Brandýsa nad Labem kněz Jan Žižkovský (Žižkonides) Mělničanům prosbu o vysvědčení, jak se u nich v povinnostech a v řádě církevním se svou manželkou choval; prý ho „proti některým nepokojným, bouřlivým a utrhavým lidem nevyhnutedlně potřebuje“. Patrně ho tehda na Brandýse někdo urážel a naříkal stran chování na předešlé štaci.[3]) Však tenkrát Mělnické odpověděli knězi: „Prve o takové věci jsouce my od pánův konsistoriánův jistě trestáni mnohými domluvami, a vaší žádosti povoliti nemohouce, přátelsky žádáme, že nás v té věci sobě vejmluvna jmíti budete.“[4]) Po bitvě bělohorské před vypověděním kněží prosil radu v Kouřimi děkan Kašpar Artopaei Pardubský o vysvědčení pod pečetí městskou, neboť prý ho sedláci pomlouvají, „že by za šelmu vyhlášen byl“. Na dotvrzenou svého minulého chování předložil konšelům vysvědčení děkanství slanského pod pečetí: Sigillum decanatus territorii Slanensis 1615. Ale místo vysvědčení dali konšelé knězi důtku, že jeho manželka ouřad proklíná, aby ji zkrotil.[5])

Kněží prosívali také císařské rychtáře o svědectví svého chování.[6])

Jiná starost konsistoři bývala o to, aby kollátoři nezkracovali kněze v jich důchodech. Když kněz žaloval v konsistoři, že mu někde nedávají desátků, konsistoř dopsala, kamž náleželo. Konsistoř evangelická po majestátě v této práci byla čilejší nežli její předchůdkyně. Roku 1611 upomíná o desátek samého podkomořího

---

[1]) Kopiář arch. rakovn. z r. 1603.
[2]) Arch. mělnický. Kop. č. 12. 54
[3]) Z výpisů p. Zamastilových z knih. děkanské mělnické. VI. 241.
[4]) Arch. mělnick. Kopiál z r. 1599 č. 13. fol. 22.
[5]) Arch. kouřimsk. Manuál 1621 str. 71.
[6]) Kněz Jiřík Chocenský r. 1569 v Kouřimi. Arch. musejn.. List kouřims.

Točníka;[1]) v létech následujících upomíná hromadu měst, mezi nimiž i Soběslavské, aby zaplatili knězi Špacírovi, teď v Říčanech, zadržaly desátek z domů soběslavských.[2])

Důležitá úloha, kterou sobě konsistoř obrala a žárlivě hájila, bylo stvrzovati kšafty kněžské.

Stran kněžskych kšaftů položíme doleji zevrubně, zde uvádíme jen, že tvrditi a vyhlašovati kšafty kněžské přičítala konsistoř k své jurisdikcí. Tuze se domlouvala, když některý kollátor nebo městská rada s kšaftem knězovým naložili po své vůli. Na příklad v Rakovníce umřel r. 1582 děkan Vozycky (Vožický). Rada oznámila smrt konsistoři a kšaft jeho vyhlásila dědicům na rathouze. Z toho vzešel jim zlý dopis konsistorní. Rakovničtí se omlouvají, že nebožtík nechal po sobě toliko na větším díle knihy, šaty, nádobí a hospodářské některé nábytky. Ale omluva nestačila. Konsistoř hrozí žalobou v komoře královè Rakovničtí bojíce se pokut, poslali kšaft Vozyckého s poníženým vyznáním, „co se tvrzení ksaftu dotýče, my nebyli jsme nikda toho oumyslu, abychom jej tvrdili, a protož to všecko jurisdikcí V. Milosti se zůstavuje“.[3]) Nymburskym dostalo se pro touž věc r. 1589 těžké vyhrůžky, kteráž ukazuje jednak veliký hněv konsistoře, jednak její odhodlanost. Nymburští totiž publikovali kšaft kněze Krispusa a hned rozdali, co komu odkázal. Konsistoř rozkázala, aby rozdané dědictví zase sebrali v hromadu, ne-li, že dá konsistoř sousedy nymburské „stavovati“ — to jest, který se v Praze ukáže, že ho dá rychtářem sebrati v šatlavu.[4])

Nejdůležitější a nejčastější práci mívali konsistoriáné při svém soudě. U nich bylo privilegované forum duchovenstva; civilní spory podávány před konsistorní stolici soudnou, když byl žalován klerik; knéz sám, chtěl-li pohnati laika, pohnal ho u soudů světských; v trestních věcech ode dávna duchovenstvo stávalo jen soudům svym duchovenskym. Proto také konsistoř pod obojí, dokud v XV. věku kvetla, nikdaž nedopustila, aby bez jejího svolení světské rameno dotklo se kněze. Za poměrů změněných v XVI. věku zastávala se konsistoř pod obojí jen tehdy kněze, byl-li zapsán v matriku a v její ochranu; byl li zjevný protestant, spíš přála mu šatlavu rychtářskou, než aby ho chránila. Domluvny příklad z roku 1573. Rychtář novoměstský v Praze popadl, nevíme čí návodem, kněze Cervice, do Berouna podaného, s manželkou, oba je potupné svázal na řemen a vedl na radní dům do vazby. To způsobilo pohnutí v prazském kněžstvu. Nabíhali na konsistoř, a ta konečně zavolala do schůze všecky faráře prazské na poradu co činiti, jak

[1]) Acta rukop. B. 23 v zemsk arch. 37.
[2]) Listiny ze Soběslavě. V museum.
[3]) Kopiál z r. 1580 v arch. rakovn.
[4]) Acta boh. consis. v arch arcib. Opis v zemsk. 1589.

kněžského stavu privilejí hájiti. Tu promluvili kališní, že by „proti vzetí rychtářskému věděli, jak Cervice hájiti, kdyby byl řádný kněz“. Konsistoriáné týmž rozumem slíbili v shromáždění, že to opatří, „jak by se rychtářové při kněžích řádných chovati měli“,[1]) ale Cervice nechali v šatlavě.

Co do předmětu příslušelo soudu církevnímu v konsistoři rozhodovati o věcech nauky, kázně, spory o beneficia, o desátky; o dluhy kněžské, souditi o věcech testamentarních; o věcech cti mezi kněžími, o jich vinách proti disciplině a řádu mravnímu; také slušel konsistoři soud o věcech manželských, v kterýchž věcech bylo starodávné přísloví, „že rathouz kostelu, a ne kostel rathouzu klaněti se má“, to jest, o čem rozhodne konsistoř, to aby mělo platnost též v soudě městském.[2])

K soudu konsistornímu děly se žaloby jako k jiným soudům ústně nebo písemné. Řádný process provozován tu řádem kanonickým a všecko na spisích jako při soudech církevních od starodávna.[3]) Řeč byla v soudě česká; do měst německých někdy psáno latině,[4]) ale i do Chomutova psali roku 1610 konsistoriáné česky.[5])

U věcech disciplinárních a vinách věroučných bralo se všecko jinými cestami. O vinách těch obyčejně se dověděla konsistoř úmyslnou i zlomyslnou denunciací. Archivní zprávy o těch denunciacích jsou nechutny. Na příklad mezi mnohými případy čte se udání některých farářů pražských r. 1572, že Jeronym, farář sv.-petrský, o konsistoři mluvil, že je šibalská, nespravedlivá. Zatím vyšlo na jevo, že ho udavači napřed opili, aby tak mluvil.[6]) Kněz Pavel, farář domašínsky, přijde prosit roku 1574 do konsistoře místa jiného. Konsistoriáné vyčtou mu, že „k hanbě své ho nikam podati nemohou zvlášť strany ožralství a že lehkomyslne se svátostmi nakládá“. Místo odpovědi jme se farář domašínsky hned udávati jiného: prý ve Vlašimi jest kněz Jakub, od Hory přistěhovaný, a ten prý „náboženství starobylé haní, na processí die Corporis domini monstranci dal sedláku na ramenou nésti a má ženu a dítě“.[7]) V téže konsistorní knize, kamž zapsána tato denunciace, jenom tři listy dále[8]) zase zapsány dvě nové: kněz Jan Florencius chtěje místo farářské, nepovědomo kde, vypravuje konsistoři, že kněz Jacobus Sophianus (Žofián) neváżně zachází se svátostí,

[1]) Arch. zemský cod. O. 5. 120. 122.
[2]) To přísloví vyřčeno r. 1600 v při Jana Plachého z Třebenic s cizoložnou manželkou jeho. Kn. roudnick. konsistor. VI. E f. 4 fol. 9.
[3]) Rittner. Církevní právo. 53.
[4]) Rukop. B. 23. arch. zem. fol. 100. List do Broumova, do Lokte, Slavkova (Šlakenwald = Schlaggenwald).
[5]) Tamže fol. 14.
[6]) Arch. zem. O. 5. 14.
[7]) Tamže fol. 165.
[8]) Tamže fol. 168.

o konsistoři prý mluvil, „že by ji sfakal“. Jemuž konsistoř odpověděla, že zatím místa nedostane, poněvadž vedle zprávy do konsistoře od jiných kněží podané velmi málo kněžských věcí umí. Druhý udavač byl kněz Bartoloměj Semilský, jenž puštěn byv z vězení konsistorního ihned udal, že ve Vysokém kněz Altomitenus také „concubinam“ má. Před tím některý čas téhož roku chtěje faru, Jiřík, kněz od sv. Anny z Hradce Králové, udává děkana svého Albina, že chválí ženaté kněze na kázaní a kněze neženaté haní říkaje, „že s babami do pekla šturmují“.[1]) Farář v Přestoupině (nyní Přistoupim), kněz Jan, když obdržel r. 1575 důtku pro přechovávání ženy, vstrčiv hněvná slova konsistoriánů za ňádra, hned jal se vykládati, že okolo Českého Brodu všickni kněží mají ženy.[2]) Tím způsobem bylo by lze ještě dlouho vyčítati, kterak kněží buď dětinským způsobem buď zlomyslným udávali své spolubratry. Konsistoř se neštítila jich k tomu nabádati. Na příklad když roku 1572 posílali kněze Facilisa do Vožice, vděčný kněz jal se vypravovati, že ten Jiřík Ptáček, kněz, jejž císař pro obrazy vyhnal ze země, teď jest v Radouni pod Zdeňkem Malovcem a rouhá se mši, dělaje z plátků tolary a krejcary. Konsistoř mu hned uložila, aby se na to pilně vyptal, a co uloví, aby poslal. Šel tedy kněz, aby nad spolubratrem kněžským vyzvídal.[3])

V Pražských městech donášeli do konsistoře za všechen čas i laikové, zvláště když byli něco příhodného zaslechli na kázaní. Někdy učinil žalobné oznámení konsistoři podle povinnosti své děkan krajský. Děkanům také ukládala konsistoř, aby jí pomáhali předběžným vyšetřováním.[4])

Citaci ke konsistornímu soudu vykonával v Praze pedellus, jenž v nepřítomnosti knězově napsal půhon, kde se mu koli na faře vidělo; když ho v dům nepustili, napsal pozvání na farní vrata. Aspoň tak stalo se r. 1565 při citaci zderazského faráře Václava, jenže tenkrát zvoník smazal s dveří farních konsistorní půhon, snad aby zbavil kněze veřejné ostudy; farář dostaviv se, prosil, aby ho trestali „v tichosti ducha“.[5]) Napsati půhon na vrata ovšem nebylo v tichosti ducha.

Venkovský kněz citován dopisem, Jiřík, farář služský“ (Sluhy), nazval sic takovou citaci konsistořskou „motejlem“,[6]) ale tak smělých kněží, kteří by psaní konsistořské za nic byli nevážili, bylo pořídku. Z konsistorní citací propukalo obyčejně veliké leknutí, mrzutost na faře. Byť byla totiž, zvlášť v poslední době života svého, konsistoř dolejší bez moci, nicméně na kterého kněze

[1]) Arch. zem. fol. 143.
[2]) Tamže fol. 210.
[3]) Tamže fol. 48.
[4]) R. 1572 píší děkanu mělnickému Pavlovi, aby poslal jim knihu Oupického do konsistoře, „nám na ní nemálo záleží“. Arch. musej.
[5]) Arch. arcib. Opis v zemsk. 1565.
[6]) Arch. zem. kn. O. 5 216.

si zasedl administrátor, tomu dovedl přece způsobiti rozpaky a škody veliké; už to bývala těžká a protimyslná věc, že ho skrze kancelář královskou nebo komoru a skrze ochotného císařského rychtáře skoro vždy uměl přinutiti k nákladným cestám do Prahy. Tou příčinou leží dosavad v kde kterém archivě městském koncepty omluvných, ohradných, prosebných listů, jež posílány do konsistoře, aby farář nebyl nucen jeti. Všelikteraké výmluvy musili posluhovati; nejobyčejněji nemoc nebo pilná práce církevní. Děkan litoměřický, maje se r. 1572 pro manželku svou stavěti v Praze, poslal za sebe dva měšťany, kteří od něho vykládali v konsistoři, že od služebností božích odjíti nemůže, že neví zástupce a kromě toho že se bojí žhářů, že musí stateček si opatrovati. Konsistoriáné vyslechli omluvy a na konec jízlivě se optali měšťanů: „A co že vy se žhářů nebojíte?!“ [1]) Rozumí se, že výmluva nepostačila.

Byla-li konsistoř netrpěliva nebo měla-li s knězem nepřátelské úmysly: vzkázala přímo a stručně, že ho z té fary vyzdvihuje. Teď tím větší nářek a omluvy Poučný příklad položíme z Rakovníka. Děkan Šimon Cerasyn byl konsistoři příliš protestant; tedy ho r. 1589 citovala, aby ho osobně prozkoumala. Nešel, měl strach. Tedy ho vyzdvihla. Městská rada dala napsati dlouhý omluvný list, v němž toto: „Ačkoli v pravdě jsme se toho nenadáli, aby dotčený pan děkan mimo najednání naše s V. Milstmi vyzdvihován býti měl, zvláště poněvadž on sobě do nás aniž my do něho nic nestěžujeme, poněvadž se bezelstnost nachází, že pro nedostatek zdraví před V. Msti dostaviti se nemůže, že jeho při V. M. omluveného míti račíte, za to žádáme; že to vskutku v pravdě jest, ne toliko dvě osoby z prostředka našeho jsou ho v posteli nemocného ležeti očitě spatřily“. Na konec vykládá městská rada konsistoři, jaké útraty by měla, kdyby jí děkan zase vyzdvižen byl, „nebo kdybychom o jiného se starati a nové pojezdy činiti měli, důchodové naši obecní na samé kněžstvo snad by postačovati nemohli“.[2])

Na ten list konsistoř „sub oboedientia“ poroučí téhož léta, aby se děkan dostavil v konsistoři osobně v 16 hodinu ráno v pátek po Obětování P. Marie. Rakovničané nemeškají a píší, že v ten čas bude obnova rady, a děkan musí při tom slovem božím posluhovati.[3]) Prošlo několik listů sem tam, děkan musil jeti; ale z mračna nevzešla bouře: poslušnost jeho a rakovnické pivo ukrotilo konsistoř aspoň na čas. V tom r. 1590 nastoupí administrátor Rezek, a hned všecko začne se znova. Děkan nově citován. Cerasyn píše úřadu městskému žalostný list, aby se zaň přimluvili:

[1]) Arch. zems. Rukop. O. 5. 25.
[2]) Arch. rakovn. Kopiál z r. 1588.
[3]) Kopiál rakovnický týž.

„Mohu v pravdě oznámiti s odpuštěním, že jsou se mi tři nežity vyvrhly na pravém stehně, tak že choditi nemohu, nad to vejš, když jsem po minulých časů jel do Prahy, nohy sobě oznobil, a jakž na zimu vejdu, ihned se o mne zase podagra pokouší.“ [1]) Úřad rakovnický napsal prosbu, zmínil se o podagře děkanově, přidal piva soudek, „dárek jakkoli skrovný v upřímnosti“. Konsistoř přijala, ale po čase zvala Cerasyna zase. To zmrzelo Rakovničany. Cerasyn, nemaje pokoje, musil z města jinam.

Přijali Rakovničané nového děkana, Jiřího Budinského, kterýž r. 1591 citován do konsistoře se stejným úsilím jako předchůdce. První vymluvou mu byla nemoc. Druhá byla jiná, charakteristická. Píšíť Rakovničané do konsistoře, že děkan má plat roční už napřed vybraný, že ho tedy nemohou nikam pustiti ani ztratiti; že se dostaví, „až bude uzdravější a zásobnější“.[2]) A zase naplatili se za něho dosti.

Dostala-li konsistoř v ruce své kněze, zhola neposlušného, tomu mohlo se nedobře zvésti jako zvedlo se knězi Jiřímu Brodskému bakaláři. Citovali ho odkudsi, on nešel, zmizel. Po čase však vešel k administrátorovi do Slovan žádat „o místko“ — a hned administrátor poslal pro rychtáře a škaryanty, kteří kněze s veřejným pohoršením odvedli na radní dům novoměstský, v němž naseděl se dlouho a těžce, neboť konsistoriáné nejen svedli na něho „neposlušenství, že se nestavěl“, ale i to, že nazval msi modlářstvím, konsistoriány papeženci a šibaly z kápě vyhlédajícími, o některých konsistoriánech prý mluvil, že je kordem podelá“ a na konec prý urazil i arciknížete a choť jeho Filipinu svými zlými řečmi. Roku 1571 ho zatkli a roku 1575 ještě sedí a prosí císaře za milost.[3])

V konsistoři zacházeli s citovanými kněži všelijak; řídilo se to zajisté při všelikterakých vinách i povahou administrátorovou. Jednou říkali knězi „vy“ a byli k němu vlídni, podruhé říkali knězi „ty“ a byli k němu hrubí. Knězi Jiříkovi od sv. Mikuláše, poněvadž na kázaní haněl papeže a tvrdil, že se nepozná pastýř dobrý po ostříhané bradě a hrubé plesi, administrátor Mystopol r. 1564 řekl „daleko jsi ústa otevřel o kněžích“ a jiným přítomným farářům pražským řekl hněvivě, „že by je mohla konsistoř za uši ujíti“.[4])

Vypravuje o sobě kněz Rosa, jak s ním jednal Cahera administrátor spolu s konsistoří. Kterýs čas chtěl Cahera, aby mu Rosa, jenž tehda kaplanoval u sv. Jiljí, půjčil 10 kop; kaplan nepůjčil, snad neměl. Když pak byl tak neopatrný, že přišel do

---

[1]) Kopiář rakov. z r. 1590.
[2]) Kopiál týž.
[3]) Arch. musejní. Universit. Též něco o tom v arch. praže. č. 397. fol. H. 50.
[4]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1564.

konsistoře žalovat na svého faráře, administrátor popadl ho bez dlouhého slyšení, kněží přítomní mu pomohli a vtáhli Rosu „do jakéhos přistoupku tu na faře Tajnské při sklepe dole a dobře ho uzavíravse odešli, a pod světnicí poleny na podlahu tlonkli a bubnovali a trúsili na neho myši německy".[1])

Leč podobné tvrdosti lze klásti za výjimku. Jest proti nim mnohem více zpráv, že konsistoř mohouc trestati a týrati, přestávala na pouhém napomenutí; ovšem musil se kněz dostatečně kořiti a jeviti dobrou vůli. Na příklad doneseno do konsistoře o faráři u sv. Jindřicha Fridrichovi r. 1574, že nevystavuje svátost. To byl už patrně protestant, třebas na polo tajny. Volán do konsistoře; když mu vyčetli vinu, skromně děl, že tak činí, ne jakoby o svátosti lehce smýšlel, že ví, kdo jsou o svátosti lehce mluvili, jak jsou trestáni byli; prý nevystavuje pro nedostatek zdraví, pry tak vysoko nedosáhne. Konsistoř učinila dictum: Nemůže-li sacramentum vystavovati tak vysoko, aby na nižší stoličku vystavoval.[2])

Na faráře Jana Sobolína u sv. Vojtěcha r. 1564 žalováno, že nechce křtíti nemanželských dětí. Citován jsa, odpovídal, že křtí toliko pořádné. Konsistoř pěkně ho napomenuvši, aby neprovozoval své vůle nad nemluvňaty, přidala špičku, ze sám není velmi svaty ani dobrý, a když se kněz ochotně ozval: „Poněvadž tomu chcete, budu křtíti!" pustili ho hned s pokojem.[3])

Přes tu chvíli citováni kněží do konsistoře stran ceremonií, které měnili v protestantsky způsob; nebyla-li vina příliš volající, a výmluva knězova poněkud snesitelna, konsistoř nechala kněze o pouhém napomenutí nebo při slibu, že se polepší. Tu vyčtou r. 1575 Tomáši, faráři z Něm. Brodu, že při svěcení užívá jiných litanií, ale spokojí se, když kněz odpoví, že je po česku říká z orací biskupa Nausea,[4]) u kněze Prokopa, faráře u sv. Kyliana, jemuž vyčetli, že nic z ceremonií nedrží, spokojili se odpovědí, „že vše zachovává, i breviář že má a že v něm čítá".[5]) R. 1574 vyčtou faráři sv.-Havelskému, že nezpívá Sanctus, a když odpověděl, že ho nikdo v kostele nechce poslouchati, nechali ho při tom.[6])

Odsoudila-li konsistoř kněze, na něhož bylo udáno, že nedrží ceremonií, k tomu, aby v Týně nebo jinde u přítomnosti některého konsistoriána ukázal, co a jak delá, a neumél-li, ještě dokonce nemusilo zvésti se mu zle Roku 1573 poslán kněz Michlen do Týna, aby ukázal. I poznala konsistoř, že neumí nic, řeči plete a mění i slova consecrationis. Nicméně poradila mu, aby pobyl

---

[1]) Zápisy Rosy. Menčík. 16.
[2]) Arch zem Codex O. 5. 132.
[3]) Arch. arcib Opis v zemsk. 1564.
[4]) Kn. O 5. 279
[5]) Tamže 96. R. 1573.
[6]) Tamže 198.

na Malé Straně nějaký čas za kaplana, až se naučí, že ho pak farou opatří.[1]) Ovšem byl-li kněz protestantského smýšlení, byla taková zkouška velmi nepříjemna. Ale mnoho kněží ji dobře vykonali a pak venku na faře dělali, jak chtěli.

Některý kněz, protestantstvu nakloněný, odpykal citaci do konsistoře jenom ztrátou vlasů. Na příklad r. 1572 pozvou si Jana, místodekana z Velvar, aby odpovídal se z toho, proč neváží si monstrance, proč chodí v aksamitovém plášti a bez kněžské pleše. Byl patrně protestant. Stran monstrance vymluvil se jak tak; prý mu ji Velvarští nechtějí vydati, stran pláště oznámil, že si ho jen vypůjčil, že jej však složí a v poctivém choditi bude; stran pleše slíbil, že jí bude nositi. Konsistoř prominuvši všeho, učinila dictum jen o pleši, aby totiž hned šel do lázně a pleš si dal proholiti; s plesí pak se ukázal v konsistoři zase a směl odejíti.[2])

Když se chtěl kněz v konsistoři hájiti způsobem právnickým, jako býval obyčej při soudech světských, na příklad když začal se oháněti vytáčkami řečnickými, že nevidí původa, že nezná svědků, nebo že svědky „naříká“ a zamítá, že se nevede proti němu process řádný: takového okřikovali a velmi kratičkou řečí ho odsuzovali k nepříjemné pokutě zcela jistě.[3]) Také zle se končívalo, dal-li se citovaný kněz s konsistoří v disputaci věroučnou. To na příklad r. 1565 hojnou měrou zakusil svrchu již dotčený mikulášský farář Turek. Jsa povolán do konsistoře pro nevystavování svátosti, dal se tu v hádku, odvolával se na protestantské reformátory, mluvil „mnoho o antikristování“. Konsistoriáné dráždili ho posklebky. Říkali mu, že je slavný a velikého učení prelát pánů Mikulášských. Konec byl drastický: konsistoř mu poroučí, aby šel do vězení na rathouz. On: „Nu, staň se po čertově vůli.“[4]) Konsistoriáné: „Co sme my čerti?“ Turek: „Já toho nepravím o vašich milostech!“ A s tím šel. Ale tato zkušenost ho neučinila opatrnějším; roku hned následujícího zas volán pro svátost do konsistoře a opět se tu dal v zbytečný hovor hadavý, jakoby dovedl konsistoriány přesvědčiti. Poznali po řeči, že Turek nemá pevné víry o přítomnosti Kristově ve svátosti; tím vzešel hněv jejich na vrch. Volali i arcibiskupa na pomoc. Administrátor Mystopolus citoval Turka „do předpokoje“ k arcibiskupovi pro bludné učení. Turek odsouzen fary i poslán do vězení. Před samým odchodem do vazby zase dal se v hádku s konsistoří, řka: „Víte sami, že vystavování svátosti není z podstaty slova božího!“ Odvece administrator: „Cožkoli sv. církev činila od mnoha set let, že to se naříkati nemůže; všecka církev in die Corporis vystavuje za

[1]) Kn. O. 5. 79.
[2]) Acta cons. B. 11. v arch. zem. 1572. Též rukop. O. 5. 27.
[3]) Kn. O. 5. 8>.
[4]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1565.

osm dní, než církev to má, aby bylo vystavováno každý den." Turek k tomu rychle a špičatě, že ani Římane toho nedělají. Na to administrátor, aby ho usvědčil, dí, že i svatý Jeroným klekal a klaněl se, když mu svátost byla podávána. Turek se brání: „Dělám to také, ale lid obecný, když monstranc se vystaví, má ji za Boha." „To je cvinglianský smysl," dí prudce v odvetu Mystopolus. „Kterak chceš míti praesentiam (přítomnost Páně v svátosti)?" táží se konsistoriáné. Odpoví Turek: „In verbo ejus!" Již toho měli právě dosti a proto skončili konsistoriáné delší řečí, „že ho poslouchají jako syna otcové, ale lidé rozumní že by ho odsoudili za arcišvermera a kacíře, takové že pálili u tohoto města, pro samý pokoj že mu ty kudrlinky snášejí a podávají, může-li se ohnouti a snésti jako bratr s bratry, aby se srovnal". Turek vida, že je zle, chtěl odklady, ale do vězení zase poslán jest.[1])

Tresty konsistorní byly dle viny rozmanité. Na urážku byla jako při soudech civilních odprosa a odvolání, kteréž zapsalo se v knihy. Urazil-li kněz konsistoř samu, zřízeni jsou rozhodčí čili ubrmané při soudě civilním a odprosa s vězením bývala konec. Na příklad r. 1548 napsal farář v Čelákovicích, Řehoř, důtklivé psaní Mystopolovi a konsistoři; měštští ubrmané v Starém městě vyřekli, že takové psaní k dobré pověsti není, a Řehoř že „má sám promluviti a odprositi".[2]) Že je odprosa sama o sobě už trest, kdo zná tehdejší zvyky a názory, nebude přiti. Kdo nucen byl odprositi, vždy mohl se naditi výtky, že kdysi křivdu učinil, že lhal a odprosou se usvědčil; byl-li řemeslník, i z cechu ho pro odprosu vylučovali.

Na jiná hrubší provinění byl trest vazby, po vytrpěné vazbě musil se jíti kněz administrátorovi poděkovat.[3]) Některému dostalo se vazby hned jak se objevil, bez mnohých slov. Kněz Másník roku 1572 přiveden od osadních sv. Jakuba za řekou a hned dán do vězení, poněvadž těla Páně nechal v monstranci.[4]) Některý vinník žalář uprosil. Přijde roku 1572 kněz Matouš z Opočna žalovat do konsistoře, že mu nedávají v Tuklatích desátek. Konsistoř, místo aby uvážila věc, do níž toužil, učiní dictum: „Poněvadž jsou na něho žaloby, že nezachovává ceremonie a benedictionem herbarum (svěcení kočiček), aby šel do vězení hned." Když se dal na prošení a slíbil, že bude zachovávati i „neobyčejné benedictiones", pustili ho bez žaláře.[5]) Ale když prosil roku 1566 Turek, aby ho nedávali v žalář, řekli mu konsistoriáné: „To by byla patientia asinina, a ne patientia virtutis." [6])

[1]) Arch. arcib. Opisy v zemsk. 1566.
[2]) Kn. měst. při deskách zem. Miscell. 71. 160.
[3]) Kn. konsistor. roudnick. Posled. list.
[4]) Kn. O. 5. 13. I tento kněz, když ho pustili, oznámil, že také farář u sv. Vojtěcha „nevyprazdňuje".
[5]) Kn. konsistorní v zem. arch. B. 11.
[6]) Arch. arcib. Opisy v zem. 1566.

Za vězení konsistorní posluhovalo někdy zavření v bytě administrátorově; i při Betlémě býval konsistorní sroubek;[1] však nejčastěji sloužila konsistoři pražská šatlava rathouzní. Odsouzený kněz šel do ní obyčejne sám, ale konsistoř se ubezpečila rukou dáním nebo i rukojměmi, že kněz se do vězení postaví. Nechtěl-li jíti dobrovolně, dovedl ho pedellus, byl-li strach, že by utekl i pedellovi, posláno pro rychtáře městského, aby kněze odvedl násilně.[2])

Konsistoř dolejší, ocitnuvši se v poddanosti arcibiskupské, leckdy podala kněze svého do vazby k arcibiskupovi na zámek. Zvlášť tak bývalo za Mystopola, jenž se chtěl tím způsobem učiniti vhod. Na příklad často připomínaný kněz Turek byl od něho roku 1564 odsouzen do vězení arcibiskupského z té příčiny, že mluvil hanlivě o arcibiskupovi. Turek prosil, aby konsistoř „pod obojí" sama ho trestala pro výstupky, a neposílala ho jinam. Leč marně prosil. U arcibiskupa ho zavřeli do sklepa „latra pod zem".[3]) Když týž kněz rok potom pro bludy zase byl odsouzen do vazby arcibiskupovy, oznámil, že tam nepůjde, prý „je strach z pana arcibiskupa".

Vazba konsistorní trvala podle viny i „podle líbezné vůle" pánů konsistoriánův. Kněze Michlena, jenž psal s kaplanem svým necudný pamflet proti nějakému děvčeti malostranskému, nutila konsistoř roku 1572 k úpisu, nedodrží-li ho, že se sám odsuzuje „ad perpetuos carceres".[4]) Než to byla jen frase prázdná, konsistoriáné „dolejší" nikoho neodsoudili k doživotnímu žaláři, poněvadž by na jeho živobytí byli musili náklad platiti až do smrti. Známotě, kdo dal koho do vazby, že platil stravu i byt. Jináče ovšem bylo, odsoudil-li král nebo zemský soud kněze k tak těžkému trestu. Na příklad r. 1562 kapitola zámecká radila Ferdinandovi I., aby Benedikta, děkana v Hoře, odsoudil jako jiného kacíře buď k doživotnímu vězení („perpetuis carceribus") nebo na smrt.[5]) Tu se mohlo něco takového provésti na zemské útraty, ale konsistoř sama nerada platila. Ostatně v zápise kněze Michlena slovo o „věčném vězení" zase přetrháno a dostaven tam trest jiný, jakoby vrchol všech trestů, totiž, že kněz zbavuje se „požívati sv. kněžství".

Dán-li kněz od kollátora konsistoři k vězení, administrátor býval odpověden za jeho dodržení. Roku 1509 byl administrátor Pavel až do komorního soudu pohnán od Mikuláše Trčky mladšího z Lípy a na Lichtmburce, že „k sobě přijal kněze Mikuláše, kterýž

---

[1]) Ve vězení „v sroubku kaply betlémské" zavřen r. 1602 kněz Popelius. Kn. konsistorní roudnic. arch. Poslední list.

[2]) Kn. zem. arch. O. 5. 67.

[3]) Arch. arcib. Opisy v zem. 1564.

[4]) Kn. O. 5. 71.

[5]) Borový. Akta. II. 331.

byl farářem v Městci Heřmanově, do vězení, a v tom vězení že ho nedodržal". Kněz pry se vykradl, ušel, a pán pokládá sobě škody 200 kop gr. českých. Tentokrát administrator zbaven byl škodu nahrazovati pro nedostatečnost svědků kollátorových.[1])

Trest vazby býval od konsistoriánů zhusta proměňován za trest peněžitý. Mohl-li kněz složiti několik kop grošů, ušel při lakomém administrátorovi vazbě snadno.[2]) Konsistoriáné i náboženskou proněvěru dávali sobě platiti. Roku 1602 odsouzen v konsistoři kněz Šimon Curimenus k peněžité pokutě pěti kop pro to, že odstoupiv od kališných ke katolíkům, teď se zase vrátil.[3])

Také degradace bývala od konsistoriánů za trest ukládána; faráře snížili na kaplana. Ale i tu dávali na vůli, chce-li se kněz ze svého ponížení vyplatiti; někdy stálo to drahné peněz. Na příklad r. 1575 provinil se farář podskalský Jan proti coelibatu; citován, zavřen a puštěn s tím ortelem, „abyste za ten hřích anebo 50 kop složili, anebo rok kaplanem, kdež vám ukázáno bude, byli". Farář prosil za milost, „poněvadž jsme všickni pod pádem", s tu summu že býti nemůže, a na kaplanství že je příliš stár. Konečně „na předložení" přece přijal, že kaplanem bude.[4])

Poněkud menší trest — ale vždy nepříjemný — bylo přesazení z místa na jiné místo. Když si konsistoriáné umínili, provedli tento trest přes všelijaké překážky. Roku 1575 vyřekli ortelem, že kněz Petr, farář sv.-Havelský v Praze, pro své výstupky přesazuje se do Cerekvice; kněz odhodlaně na toto „dictum" oznámí, „že nemůže toho užiti, že by mu daleko bylo". Za něho prosí v konsistoři „sestra nejvyššího komorníka zemského"; sám komorník vzkazuje knězi, aby se „nehýbal", ale naposled přece musil jíti.[5])

Dočasné zastavení kněžství byl trest z těžších. K němu byl odsouzen na příklad r. 1572 kněz Peterka z Domašína za to, že byl ženat, že lidi bil, a v kostele se nevážně choval.[6])

Nejhorší trest bylo zbavení kněžstva na vždy, k čemuž politický úřad zemský nebo král přidával vyhnanství ze země. Však i tomu trestu, byla-li konsistoř v dobré míře, mohl provinilec ujíti. Faráři Tykvanovi, jenž faroval v Bydžově, uložila konsistoř, aby odvolal písemně své bludy. Když tak učinil, řekli mu, „že by byl z království vyhnán, kdyby to vznesli jinam, ale když se tak koří, aby tedy šel do Bydžova, tam na kazatelnici aby oznámil,

[1]) Regis. černá aksam. soudu komorn. 24. A. 6. fol. 203. Mus
[2]) Rukop. O. 5 88. 1523.
[3]) Kn roudnická, konsistorní fol. 137.
[4]) Rukop zem. arch. O. 5. fol. 290.
[5]) Rukop. O. 5. 238 243. 248.
[6]) Týž rukop. 26.

což jsou od něho slyšeli zlého smyslu proti řádům starobylým, toho aby nedržali". Když to učinil, ustanovili ho konsistoriáné kaplanem v Týně.[1])

Od dolejší konsistoře v starší době nebylo odvolání; r. 1531 usnesením sněmovním stal se ten zvyk platným řádem. Když po obnově arcibiskupství pražského dostali se administrátorové v ochotnou závislost na arcibiskupovi, dopustil některý administrátor appellací k němu. Začátek učinil Mystopol; ptáť se totiž r. 1565 u arciknížete Ferdinanda, zda by připustil appellovati k arcibiskupovi, za důvod klada, jakoby v předešlých letech od tohoto práva duchovního appellací bývaly k nejvyššímu biskupu do Říma, když arcibiskupa tu nebylo; na ten čas prý neví administrátor a konsistoř sub utraque, čím se zpraviti, prý to nechají na rozhodnutí arciknížecím.[2]) Appellace od soudu konsistorního ovšem týkati se mohla vždy spíš jen věcí sporných než trestných: odsouzený kněz „pod obojí" nebyl by s appellací u arcibiskupa mnoho pořídil. Jindy se zase konsistoř kališná bránila appellace arcibiskupovy;[3]) na příklad roku 1579 u krále se ohrazuje, dokládajíc se, že takové appellací nikdy nebývalo, a to podle usnesení stavů před mnohými lety.

Také konsistoř horská právo si osvojila trestati kněze podřízené rozmanitými pokutami, ovšem při nejistém postavení jejím nebylo lze to právo často provozovati; kněz, jenž se nějak nepohodl s konsistoří horskou, utekl se k pražské a tu došel proti horským konsistorním „nekněžím" zajisté vždy záštity. Jest také málo zápisův o trestech konsistoře horské. Podivný jeden z roku 1560 buď uveden. Kněz Jan Brandýsský provinil se nějak; děkanovi Semínovi musil slíbiti polepšení odprositi ho a zapsati se do knih konsistorních, kdyby se nepolepšil, že se uvoluje v pokutu „horalisa chovati, židli trpěti, do konsistoře jíti svázaný".[4]) Uvádíme zápis na poznanou trestů horských kněží; chovati „horalisa" bude asi na svůj náklad živiti zpěváka kostelního, židli trpěti bude asi jiné slovo pro vězení.

Úřad konšelský a rychtářský býval ode dávna povinen pomáhati při exekuci konsistorních ortelův; ale zrostem protestantství ubývalo ochoty světského ramene; konšelé spíš kryli svého kněze, než aby ho z rozkazu konsistoře stíhali; k zjevné neposlušnosti však odhodlali se řídko kdy, spíš se všelijak vytáčeli, aby na obě strany bylo dobře. Novoměstští, když jim roku 1565 konsistoř stížně dopsala, že zmenšují řád a právo duchovní konsistoře pražské víry české naší svaté „pod obojí", odpověděli úplným

---

[1]) Rukop. O. 5. 202.
[2]) Arch. arcib. Opisy v zemsk. 1565.
[3]) Tamže. Rot. mission. 1578.
[4]) Arch. zemský. Opisy z knihy práva duchov. v Hoře. 1560.

vyznáním své české víry s vyslovenou nadějí, že „Bůh na časy budoucí v českém národu pravdu boží milující též konsistoře žádnému smrtelnému člověku zkaziti dopustiti neráčí, odkudž můž každy znáti, že my konsistoře neumenšujeme"; dále slibují konsistoriánům, „budou-li v tom předků svych vážné šetrnosti požívati", že jim vždy práva dopomohou; jako k jinym právům, takž stejně i k duchovnímu právu svědomí (svědectví) že na rathouze přijímají, ale toho si přejí, bude-li konsistoř práva potřebovati proti kterému knězi, aby to pro uvarování nějakého pozdvižení, než se k němu přikročí, prve uvedla konšelům v známost.[1])

Exekuci se vyhýbali kněží někteří v dobách protestantskych tím, že utíkali na Moravu, kamž nedosáhla ruka konsistoře, aspoň ne snadno. Došlo až k tomu, že pražská konsistoř tou příčinou pokládala Moravu za zem cizí! Když totiž hejtman pardubický roku 1576 obsadil děkanství tamější knězem z Moravy, Krištofem, tvrdě, že neuvedl nikoho konsistoři nepovědomého, konsistoř že kněze moravské zná, konsistoř velmi hněvivě odpověděla: „Kněží známí v tomto království a pod správou této konsistoře zůstávající bez našeho vědomí nemají se přijímati, mnohem méně mohou přijímáni býti neznámí z cizích zemí a zvlášť, kteří pod správou konsistoře nejsou aneb té se proti svému závazku strhli; jakož jest z těch jeden kněz Kristof, ktery, jak se jest na onen čas v městech Pražských v náboženství choval a proč se jest do Moravy obrátil, to se ukázati může." [2]) Jen tím, že byla o kněze nouze, lze sobě vysvětliti, že konsistoř leckdy těm kněžím, kteří se od ní na Moravu odtrhli, zase odpouštěla, když se vrátili a slíbili polepšení.[3])

Že konsistoř dolejší pro svou disciplinární moc od kněží bývala pomlouvána, nadávkami přezdívána[4]) i písničkami tupena, toho vyklad v nepřirozeném poměru kněžstva tehdejšího, většinou protestantského, ke konsistoři, která byla protestantům protivna. Roku 1573 dal si zpívati píseň potupnou o konsistoři na zámku svém sám pán ze Šternberka; byl při tom i pan Španovský a Olbrámovic; dvořané musili píseň s chutí zpívati, a děkan benešovský, Martin z Jevíčka, ochotně si ji opsal.[5]) Je viděti, že byla kněžím při těch věcech mocná, vyšší posila.

Neposlední práce v konsistoři byl manželsky soud. Církev ujala ten soud, poněvadž jí bylo manželství svátost; rozhodovala tedy i o právních poměrech manželův. Soud konsistoře dolejší býval v kolleji císaře Karla od starodávna, od počátku konsistoře.[6])

[1]) Arch. praž. č. 397 fol. F. 25.
[2]) Arch. místodrž. R. 109 15.
[3]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1564. Příklad kněze Samohela.
[4]) Nejhorší nadávka r. 1573 „sodomáři". Učinil ji Jiřík, farář sv. Klimentský v Praze. Kn. zem. arch. O. 5. 89.
[5]) Arch. zem. kn. O 5. 110.
[6]) Sněmy Č. IV. 335.

K ní náleželi věřící „pod obojí“. Ale v době různověrstva českého bylo konsistoři velmi nesnadno ve své jurisdikci udržeti laiky; kdo z podobojích sobě netušil v konsistoři dolejší, odebral se se svou věcí manželskou ke konsistoři hořejší, a nevíme, aby byl kdy odmrštěn. Zvláště pohnaní utíkávali se nahoru jakoby za ochranou. Čtemeť na příklad již v Letopisech, že r. 1518 Mikuláš Malovec pohnán jsa o provdání dcery do kolleje Veliké, státi nechtěl, než utekl se na hrad Pražský „před kanovníky“.[1]) Příchodem protestantství zmátly se věci ještě víc, neboť strany nevážíce sobě konsistoře jaly se protestantským způsobem úmyslně oddělovati svátost od smluv manželských rázu civilního. R. 1537 sněm vyčítá, že si z konsistorního soudu manželského stavové nic nedělají.[2])

Také kutnohorská konsistoř konala v pravidelných pátečních seděních soudy manželské; i konsistoř evangelická obdržela soud ten s vrchní pravomocí defensorův.

Co do předmětu jednávaly soudy konsistorní o nevěrnosti manželské, o bigamii, o zlém manžela jednoho s druhým nakládání, o překážkách manželského stavu, o smlouvách a slibech nedodržalých, o rozvodech. Stran bití přicházely na konsistořský soud nejhustěji manželky; že by muž byl bit od ženy, přiházelo se řídko. V kutnohorské konsistoři, pokud jsou zápisy, stalo se to dvakrát jen, že byl manžel stýrán ženou a tchyní.[3]) Bití žen bylo ve všech stavech tehda dosti obyčejno; v konsistoři kutnohorské omlouval r. 1547 svoji surovost tou příčinou Jan Tyránek slovy, že „žádné tak malé vsi není, aby v ní posvícení nebylo“.[4]) Tu v Hoře i rodiče proslulého primátora Zikmunda Kozla z Risnthalu dostali se na soud konsistorní pro bití.

K jednání konsistornímu stačily také pohrůžky jednoho manžela proti druhému propověděné. Do soudu konsistorního vnášeny žaloby na pokusy otravné, k nimž počítány nejen všelijaké „nápoje lásky“, ale leckdy i ten bláhový případ, když nalezl manžel v polívce pavouka. Takový travičský process pak odkazován světskému soudu.[5]) Roku 1610 cituje administrátor Šud do kolleje Veliké mimo jiné provinilé manžely i Dorotu, manželku Víta Nymburského, primasa litoměřického, dceru Jana z Šonova, že „původem matky své“ o bezhrdlí muže svého usilovala.[6])

V těch a podobných případech konsistoř smiřovala rozezlené manžely a nedávala se hned v processus právní. Někdy musil se

[1]) Staří Let. 413.
[2]) Sněmy Č. I. 416.
[3]) Řehák. Z protokollů konsist. Sborník klubu histor. 43.
[4]) Týž.
[5]) Process Johanky Plichtové v Rakovníce z r. 1564. Arch. rak. V kn. svědomí a ortelův z r. 1533.
[6]) Kn. konsist. B. 23. 11.

manžel pod rukojměmi zapsati v konsistoři, že se polepší, nekay konsistoř k takovému upsání delegovala i úřad světský. Na příklad roku 1612 píše pražská konsistoř do Boleslave Mladé, aby ouřad tamější napomenul pod rukojemstvím Ondřeje Žižku, že bude s manželkou zřízeně zacházeti; prý na jeho přísnost v konsistoři žalovala; bude-li žalovati znova, nemohla by jí konsistoř prý odepříti processu právního o rozvod.[1])

Než rozvedli (divortium, dissolutio) konsistoriáné manželstvo, přestávali často na mírnější forme té, že manžely na čas rozdělili (separatio). V juramentum separationis v pražské konsistoři přísahal manžel, „že ji bude všemi obyčeji manželskými prázden, že s ní po městech, městečkách, ryncích a ulicích ani kde jinde mluviti nebude, že mu nebude více manželkou slouti". Se změnou slov přísahala manželka stejně tak.[2]) Rozvod takový, aby se rozvedení znova s jinými mohli manželsky sníti, nebyl ani v oněch dobách možný: manželství vůbec kladeno za nerozlučitedlné. Jen když konsistoř prohlásila sňatek za docela neplatný, byli oba manželé svobodni zase. Na příklad nucen byl kdosi rozsudkem světského úřadu pojmouti nevěstku; konsistoř horská manželství to rozvedla, ponévadž nevěstka ani v manželství nezanechala záletů, a muž prohlášen za svobodna.[3]) Také když prokázána fysická nezpůsobilost jednoho manžela, mohl druhy býti učiněn svobodný; konečně i tehdy prohlasováno manželství za neplatné, když bylo uzavřeno jakožto manželství druhé, kdežto první ještě právně platilo. Tento případ přiházel se ve starých dobách mnohem hojněji nežli teď; zmizel manžel totiž a neobjevil se za kolik let; manželka v dobré víře, že ovdověla, pojala jiného — a první muž se vrátil. Aby ty zmatky se předešly, konsistoře vydávaly opuštěné straně literae tolerantiales, to jest, že smí znova v stav manželský vstoupiti, když přinese „kundšoft" o smrti strany druhé. Běhávali sami i posílávali manželé po krajích, po daleku s patenty, v nichž úřad oznamoval, koho a proč hledají; dávali sobě u farářů i při úřadech dosvědčovati, že hledání bylo bez výsledku, prosívali, aby ohlášeno bylo s kazatelnic, zda ten onen živ jest. Na tato vysvědčení farářská vydala pak konsistoř povolení k nové svatbě.[4]) R. 1601 oznámil administrátor manželu, jemuž ušla a ztratila se žena, že pravidlo jest, aby sedm let vyčkal; potom za tři neděle aby ji farářové vyhlásili, byla-li by živa. Vysvědčení farářská o tom vyhlášení oprávní k nové svatbě.[5])

Zhusta bylo jednati konsistořím o překážkách manželskych, plynoucích z pokrevního nebo přirozeného příbuzenství i z příbu-

---

[1]) Rukop. B. 23. 145 Zem. arch.
[2]) Konsist. kniha roudnick. arch. Poslední list.
[3]) Řehak l. c. 43.
[4]) Arch. zem. kn. B. 23. 94.
[5]) Konsistor. kniha roudnická fol. 59.

zenství duchovního. Jak daleko má se dovoliti manželství mezi pokrevenci a sesvakřenci, jak stupně počítati, v tom nebyly konsistoře za všecken čas stejného mínění. Protestantská konsistoř česká zapovídala manželství při třetím stupni příbuzenstva v nerovné anebo pobočné linii, řídíc se při tom instrumentem od konsistoře vittenberské vyzdviženym;[1]) kdežto v církvi římské platilo dle ustanovení papeže Innocentia III. r. 1215 za překážku v pobočné linii příbuzenstvo až do čtvrtého stupně — tedy až k pravnukům, ale jen v theorii, v praxi se udělovaly a udelují dispense již ve třetím stupni.[2]) Přicházeli do konsistoře lidé leckdy s podivnymi tou příčinou žádostmi. Roku 1612 přijde obyvatel městečka Pilníkova prosit, aby smel si vzíti „dceru předešlé manželky".[3]) Rozumí se, že ho vyhnali.

Co do duchovního příbuzenstva, které plyne ze křtu (a z biřmování) byly konsistoře české liberalnější nežli právo kanonické; to nepřipouštělo a nepřipouští svatbu kmotra s pokřtěnou;[4]) r. 1614 píse konsistoř na Přimdu, že smí sobě vzíti kmotr děvče, jež držel na rukou.[5])

Nad míru hustá jednání mívaly konsistoře stran manželských slibů. Ženské pro zrušeny slib bývaly žalovány častěji než muži. V pražské knize konsistorní (B. 23) je počet ten jako 3 : 2. Také lze snadno postihnouti za pravidlo, že mužům jde o veno, a ženskym, když žalují, jde o ztrátu počestnosti, pro niž by snadno mohly, kdyby konsistoř slibu neuznala, trestány býti u pranéře pardusem.

Manželský slib, smlouva, činily poměr již závazným; manželství stávalo se skutkem již pouhým obapolným projevem vůle jíti za sebe; při rozsudcích pozorovala však konsistoř pilně, táhne-li se slib manželský k přítomnosti (sponsalia de praesenti) či k budoucnosti (de futuro). Slib de futuro v konsistoři neplatil, bylo tu pouhé zasnoubení; na příklad v horské konsistoři vinil kdysi Beneš bradýř Annu Hanovou ze slibu. A konsistoř mu děvčete nepřisoudila, poněvadž si slibovali takto: „Má milá Anna, slibuješ-li mou manželkou býti a mne do smrti neopouštěti?" K čemuž řekla, že slibuje. Na to Beneš: „A já také, má milá Anka, chci tvym manželem byti." [6]) Slovíčko „chci", majíc smysl k budoucnosti, zkazilo tu svatbu. Kdyby si byli řekli: „Beru si tě za manžela", „beru za manželku", bylo by manželství již těmi slovy hotovo a nerozlučitelno; takové „votum facit conjugium". Aby slib platil, konsistoře chtívaly při něm míti i tu formu, že si sli-

---

[1]) Arch zem B. 23. 96.
[2]) Rittner. Církev. právo. II. 294. 295.
[3]) Kn. B. 23 208. Arch. zems
[4]) Dle Tridentina platı dosud. Rittner. II 300.
[5]) Kn. B. 23. 351. Arch. zemský.
[6]) Řehák. Protokolly. l. c. 52.

bující podali ruce a jmenovali se jmény. Scházelo li jedno neb druhé, býval slib brán v pochybnost.

Než začat process o slib, konsistoře dávaly si zarukovati, že pohnaná strana do skončení pře nezmění svého stavu. Na příklad urozená Žofie Chlivenská z Ryzenska, jsouc pohnána od Václava Kapouna ze Svojkova, jehož si nechtěla vzíti, do konsistoře pražské v slib, musila se zaručiti pod 10.000 kopami českými.[1]) Při processu o slib pátraly konsistoře též po tom, byli-li při slibu svědkové nebo dala li strana straně dárek nějaký. Svědek i dárek rozhodly při. Když proběhem líčení strana jedna od slibu upustila, byla ihned druhá strana od slibu upuštěna.[2])

O slib manželský mívali v Kutné Hoře, jakož v knize konsistorní r. 1567 zapsáno, tento řád soudní: „Kdyby strana straně chtěla v čem sklamati,“ nejprv bude obeslána „poslem přísežným, děkanovým, jako zvoníkem“. Za to mu dá 1 groš bílý. Pak obě strany se zaručí, že zachovají mezi sebou pokoj, což slulo „silentium“, že budou soudu státi i že dostojí, stavu svého že do pře skonání nezmění. Po žalobě za dvě neděle je stání. Žaloba budiž ústní. Žalující musí přijíti osobně. Škody (útraty, náhrady) se při právě nezarukují, protože právo duchovní o ně nesoudí. Při prvním stání zkouší konsistoř povahu sporného slibu. Ve dvou nedělích, jestliže se samy dosud nesmluvily, postaví se strany zase a učiní „juramentum calumniae“, pak se na každou osobu pustí otázky. Po té je opět stání ve dvou nedělích s průvody (t. j. svědky a důkazy) a konečně opět ve dvou nedělích učiní konsistoř výpověď. Juramentum calumniae u světského soudu týkalo se jen slibu, že strana nebude lstně žádati hojemství, odkladů, průtahů své pře; však v konsistoři bylo toto juramentum těžší; tu bylo zaslibovati stran celého processu; bylo stranám totiž přísahati, že svou při vůbec bezelstně povedou. Měli na to konsistoriáné latinské veršíky,[3]) z nichž vysvítá, že nejprv původ, potom odporník měli přísahou stvrditi, že spravedlivou při vede, že nebude užívati lsti ani falešných svědků, že soudců neobešel ani obejíti nemíní, že pravdu poví, a zúmyslných odkladů žádati nebude. Přísahalo se při stole, kostelním ubrusem krytém, při dvou svíčkách.

Pražská konsistoř zrušila r. 1564 kutnohorský process jeden pro tento „závazek veliký a neobyčejný“. Však sama užívala té

[1]) Rukop. B. 23. 82. Arch. zem.
[2]) Arch. zemsk. Rukop. B. 23. 28.
[3]) Ad calumniae versus:

„Illud juretur, quod lis sibi justa videtur,
Et si quaeratur, quod nil nisi vera fatetur;
Quod nil promittit, quod falsa probare negabit,
Ut lis tardetur, dilatio nulla petatur.“

Arch. kutnoh. Opis v mns. bez datum.

přísahy také. V aktech pražské konsistoře je zapsána: „Přísahám, že mám za to, že ta pře jest spravedliva, přísahám, o čem tázán budu, že pravdu celou povím, nic nezatajím, přísahám, že jsem neobešel (neobešla) soudců ani svědků dary, přísahám, že nebudu požívati zbytečných odkladů.“ [1])

Přišlo-li děvče žalovat stran „snížení“ (impraegnatio), a dokázalo-li muži jeho násilí: konsistoře nalézaly na oddání jich obou spolu. Někdy se nález provedl velmi rychle. Vypravujeť roku 1592 kněz Martin Bavorovský, farář v Sedlci městečku: „Když sem farářem u sv. Ducha v Praze byl, poslal pro mne kněz Fabian administrátor, abych s sebou komži vzal a přišel do fary nebo kaply Betlémské, a když sem přišel do hořejší světničky, poručil, abych Ambroziusa s paní Annou oddal, což sem učinil.“ [2])

Nedokázala-li žalující, že snížení její stalo se osobou k soudu pohnanou, konsistoř žalobu zamítla, a zamítnuvši, často oba podala světskému úřadu, aby byli potrestáni pro nemravnost. Kutnohorská konsistoř svoje zamítnutí jedenkráte odůvodnila slovy těmito sousedskými: „Bohové nejsme a tejností srdcí lidských neznáme, všecken ten soud na jich (obou) svědomí skládáme a Bohu poručujeme, jenž jest zpytatel tajností srdcí lidských a rozeznatel práva.“ [3])

V manželském soudě drželi se konsistoriáné církevního práva; když zřízena konsistoř evangelická, uloženo jí od stavů, aby soudila „podle pravidla práva božího, v svatých písmích vyměřeného, a práva církevního ve vší říši od Jich Milostí stavů sv. říše pod obojí přijatého“.

Strany při konsistorním soudě někdy zlými slovy se potkávaly. Křičívaly na sebe tak tuze, že professoři vykládajíce v kolleji studentům, pro křik v soudě konsistořském musili se zamlčeti. [4])

Při některých věcech, buď že byli svědkové na hotově nebo že soudu učiněno světlé přiznání, vykonáno soudní jednání dosti rychle, stačilo jedno, dvě stání. Šlo-li o rozvod manželský, tu býval při všech církevních soudech ode dávna zvyk process protahovati a rozvod stěžovati. Než přečasto vlekly se také jiné pře za čas nemírně dlouhý vinou advokátů, jimž příslušela vlastnost obecně uznaná a nejednou vyčítaná, že prodlužují pře, aby víc vytěžili. Při líčení vedli si advokáti v konsistoři stejně mnohomluvně jako řečníci v soudech civilních. K svému tvrzení zhusta citovali mimo církevní dekrety i biblí, zvláště Mojžíše. Potýkali se a snižovali své důvody všelijakými posměchy a důtklivými slovy. Na příklad r. 1602 dí jeden o vhodnosti citátu svého protivníka: „Připomínají

---

[1]) Kn. konsistor. v roudn. arch. Rukop. VI. E. f. 4. Na prvním listě.
[2]) Arch. praž. č. 1055. 258.
[3]) Řehák. Protokolly. 53.
[4]) Stalo se Zelotýnovi professoru. Arch. zem. č. O. 5. fol. 100.

se tu kanonové dalecí, rovně jakoby jelena kulkou v nohu uhodil a ona uchem vyletěla!" [1])

Ze soudu měli konsistoriáné důchod hojny, jejž přinášely taxy a pokuty. Některy administrátor pokutoval rád a z míry. Aspoň roku 1577 musí sám císař na stížnost Doroty Michálkové z Hradce nad Labem kárati konsistoř dolejší, aby příště lidí chudych takovymi „penězitymi pokutami stížnymi neztěžovala".[2]) Některá strana osmelila se také mimořádnymi dárky nakloniti sobě soudce. Roku 1589 dostala se na veřejnost ostudná žaloba, že i kuchařka administrátora Benešovského přijala od pohnané Kateřiny Pecinovic z Roudnice prsten, o nějž pak vznikla hádka.[3]) O administrátorovi Václavu Dačickém vypravoval mistr Tobiáš Malkovicius Horaždějovsky, správce školy u sv. Štěpána v Novém městě, že „přisoudil někomu manželku, když mu dal 300 kop". Ale pro ta slova dostal se do vězení.[4])

Venkovští dekanové mívali i u věcech manželských a jiných, soudu konsistorního se dotykajících, na sobě předběžné práce; vyšetřovali, sbírali svědky, dávali vysvědčení. O arciděkanovi Janovi z Hradce Králové jest v pražském soudě r. 1523 jednáno, že takové nějaké vyšetřování s krejčovou vedl u přítomnosti kněží tak neslušně, až pry žena plakala, a kněží prchli ven ze světnice. Poněvadž arciděkan sám o to žaloval v soudě pražském, zdá se, že byl pomlouván nevinně.[5])

U věcech manželského soudu šla appellací od konsistoře kutnohorské ke konsistoři pražské podle instrukcí její z r. 1506,[6]) ačkoli konsistoř horská appellac pražskych připouštěla velmi nerada a s obtížemi. Leckdy dala sobě již při prvním stání slibiti, že strany k jinému právu se volati nebudou.

O appellaci musila se strana do 24 hodin po rozsudku s písařem konsistorním smluviti, aby opsal akta. Při tom bylo složiti „důkladného k appellaci" druhdy šest kop českých, v druhé polovici XVI. věku tři.[7])

Řád appellace kutnohorské z r. 1506 zevrubně nařizuje, jakž bylo „od starodávna", aby stranám bylo přáno raditi se s přátely, ale z fary aby nechodily; akta pře vydají se jim zapečetěna, z rukojemství nemají však puštěny býti, až přinesou nápravu ortele; bude-li v pražské konsistoři ortel napraven, vrátí se straně onen „důkladny" peníz, jejž složila; bude-li ortel v Praze stvrzen,

[1]) Kn. konsistor. v arch. roudnick. fol. 31. 155. a j.
[2]) Arch. místodrž. Missiv. 97. 57.
[3]) Arch. arcib. Opis v zemsk
[4]) Oeconom. v arch zem. č. 17. 144.
[5]) Všecko zevrubně vylíčeno v rukop. arch. praž. č. 1047. D. VII. D VIII.
[6]) Řehák. Filip Villan. 18.
[7]) Kn. práva duchovního. Opis v arch. zem. r. 1506. 1567.

zůstane důkladné při horském právě; kdyby strana složila k appellaci oněch 6 kop důkladného a potom nechtěla se odvolati, ať ztratí peníze nebo jde do vězení, „neboť právo žertů a neustavičnosti nemiluje“.[1])

Od horské konsistoře nosily si strany svá odvolání do Prahy hojnějším počtem teprve druhou půlkou XVI. věku, poněvadž vážnost konsistoře horské bojem s pražskou konsistoří a nesvorností vlastních kněží horských klesala, čímž strany i advokáti stali se smělejší a s výroky domácí konsistoře nespokojeni. Urozený Jan Dobešovský z Malenovic, jsa r. 1572 pohnán do konsistoře pro snížení nějaké šenkéřské dívčiny, nechtěl již dokonce této konsistoři ani státi, až teprv na žalobu Kutnohorských připuzen byl k tomu místodržícími.[2]) Také již proti jiným lidem domácím musila konsistoř hájiti práva svojí existence. Konečně došlo k tomu, že mnozí, pomíjejíce konsistoře horské, přímo brali se k pražské, aniž byli od místodržících puzeni k návratu. Tuto věc jakož i nemírnou zlost pražských konsistoriánů proti horským lze vyrozuměti z dopisu, jímž roku 1603 konsistoř pražská poroučí horské, aby s pokojem nechán byl Jindřich Čáslavský a manželka jeho, rozsouzení v Praze; „ten nekněz Bolebřich“, svůdce lidu v Hoře prý na ně naléhá; konsistoř pražská prý se naděje, že na takové kněží pohroma přijde taková, že se budou musiti za ušima drbati a nebudou věděti, kam kudy koz hnáti, neb již sekera ke kořenu přiložena jest. „Prohlásili jsme je za pravy, svaty a pořádny manžely!“ tak sebevědomě končí se list pražských konsistoriánů.[3])

Také pražská konsistoř po obnově arcibiskupství pražského, když se byli administrátoři její dostali v patrnou odvislost na arcibiskupovi, nerada připouštěla, aby se od jejího soudu manželského někdo odvolal k arcibiskupovi. Byla v této její snaze patrna nedůslednost: když jedna odvislost, proč ne druhá? Roku 1572 konsistoř dolejší Anežce Volšanské, o slib pohnané, raději pokutu prominula, jen aby neappellovala k arcibiskupovi.[4]) Malý čas potom pohnán byl Heřman Diviš Slepotický ze slibu a ze snížení dcery Volfa Düra z Annaperku; konsistoř dlouho soudila, dlouho uvažovala, pořád odkládala. Naposled r. 1575 nalezla mladému pánovi na přísahu. Tím tuze popudila otce jeho Jiřího. Oznámil, že se odvolá odtud nejen k císaři, ale i „k nejsvětějšímu otci papeži“. Tím zarmoutil konsistoř velmi, vykládali zpupnému pánovi, že jest snesení všech stavů strany pod obojí, aby nebylo appellováno od tohoto práva, a „jestli že toho někteří požili, víme dobře, jak to šlo z jistého poručení buď císaře nebo arciknížete (Ferdinanda),

---

[1]) V téže knize fol. 9.
[2]) Řehák. Protokolly. 60.
[3]) Arch. kutnohor. Opis v zem. 1603.
[4]) Kn. konsist. O. 5. 62.

proto tedy (prý) toho jakožto nové věci dopustiti nemohou".[1]) Pán se skutečně odvolal k císaři.[2])

To případ mimořadny; obyčejněji dělo se odvolání k arcibiskupovi a odtud ovšem mohlo jíti k papeži, ač-li chtěl kdo na to vésti ohromný náklad.

Appellace od dolejší konsistoře k arcibiskupovi přestala zřízením evangelické konsistoře po majestátě na svobodu náboženskou daném. Stavové určili, že není od duchovního práva odvolání. Ale již r. 1610 stěžuje si konsistoř, že mnozí „to viklají". Za příklad uvádí rytíře Šebestiana Oujezdeckého z Červeného Oujezdce, jenž stál s dcerou svou, od Jiřího Slepotického ze Sulic ze slibu manželského obviněnou, a nechtěje nikterak dopustiti tomu, aby strany přísahaly juramentum calumniae de veritate dicenda, odešel z konsistoře, že pohledá práva jinde.[3])

Jen dispensace manželské odkazovala evangelická konsistoř defensorům a universitě.[4])

---

[1]) Rukop. O. 5. 214.
[2]) Tamže 288.
[3]) Rukopis B. 23. 25.
[4]) Týž rukop. 237.

III.

Konsistoř hořejší.

(Kapitola sede vacante. Biskup Filibert. Administrátor z kapituly. Hilarius. Pouček jmenován od papeže proti kapitule. Důchody kapitulárů. Jich úřady. Pokusy o obnovu arcibiskupství Píšek. Nový metropolita Antonín Prus. Zásluhy křižovníků o arcibiskupství. Nesnáze Prusovy. Jeho nástupce Martin. Arcibiskup Lamberk nejchudší. Koadjutor Lohelius. Nemoc arcibiskupova. Zřízení církve. Arcijáhenství, děkanové, zpurní kněží. Práce v konsistoři. Zlořády při obsazování tučných praebend. Visitace, synody. Konvokace. Tresty. Úřední řeč.)

Když roku 1421 přiznal se arcibiskup Konrád ke straně pod obojí, kapitola zřekla se ho i všecko duchovenstvo pod jednou. Byl z římské církve vyloučen. Stolec arcibiskupský se uprázdnil na 140 let. Sede vacante měla vésti dle církevního práva správu katolickou kapitola, u nás tedy kapitola hradu Pražského, kteráž od vypuknutí vojny byla u vyhnanství díl v Olomouci, díl v Žitavě.[1]) Kapitola zvolila biskupa Olomouckého, Jana, za administrátora arcibiskupství pražského, ten však za své generalní vikáře a zástupce v práci jmenoval dva z členů z kapitoly, sídlem v Žitavě. Hlavní a snad jediná těch dvou vikářů nebo administrátorů práce byla konfirmovati beneficianty; některé, na příklad pražské, potvrzovali k farám jen na plano, poněvadž takového stvrzení administrátorského tu nikdo neuznával. Pravomoc katolických administrátorů táhla se v prvních létech vojny husitské sotva na desatero pohraničných děkanství, průběhem vojny ještě na méně.[2]) Také hmotný stav pražské kapitoly zámecké, za hranicemi roztroušené, byl na velmi smutné míře. Jako arcibiskupské statky byly zastaveny, rozdány, uchváceny od utrakvistův i katolíků, stejně tak kapitola pozbyla svých statků a důchodů, ba část již před vojnou.[3])

---

[1]) Chtěla voliti arcibiskupa, papež nedovolil. Borový. Brus. 3.
[2]) Tomek. Praha. IX. 39. Pešina. Phosphor. 225.
[3]) Frind. Kirchengesch. III. 179. 180.

Co bylo blíž, Pražané pobrali za škody válečné, co dál rozloženo, páni vzali a zapsal Zikmund pomocníkům svým.

Nástupce biskupa Jana Olomouckého, Kuneš ze Zvole, jmenoval své dva vikáře, kteří však po jeho smrti r. 1434 zvali se „administrátory od kapituly zvolenými".

Zatím přišel do Prahy biskup Filibert, legát koncilia basilejského, s tou úlohou, aby spravoval arcibiskupství. R. 1436, když konečně přijat Zikmund za krále v Čechách, vrátila se i kapitola po 15letém v cizině pobývání, k zpustosenému kostelu kathedrálnímu a k ochuzenému sídlu svému. Biskup Filibert konal snad jen svěcení kněží; dva administrátoři vedli správu. Biskup smluvil s císařem r. 1437, aby bylo v kapitole 13 kanovníků s příslušným kněžstvem zámeckým, ale ponévadž neměli dostatek opatření — Zikmund slíbil, ale nesplnil — uživilo se za pomoci Filibertovy při kostele sotva sedm kanovníků kapitulních. Počet ani později za dlouhy čas nepovyšen na dvanáct, zůstalo při sedmi, osmi.

Podle smlouvy stavů podobojích s císařem Zikmundem měla byti a zůstati všecka Praha pod obojí; duchovenstvo hradu Pražského nemělo se ujímati správy nad nikým, leč jen nad příslušníky fary zámecké; jináče i město Hradčany mělo se srovnati u víře pod obojí způsobou. Než pražští Husité nebyli tak přísni ani ukrutni,[1]) aby překáželi katolíkům a jejich duchovní správě. Katolictví za Zikmunda, Albrechta a za reakce pod Menhartem z Hradce rostlo patrně, a jím rostla i moc kapitoly pražské, kteráž získavši si ochranu mírné a nerozhodné strany husitské a získavši něco statků dobrovolným jich navrácením, záhy již tolik síly měla, že po smrti Filibertově s rozhodným úspěchem jednati mohla proti vůli většiny národa Českého, jenž chtěl míti Rokycanu arcibiskupem.

Kapitola pak držela za několik let bez překážky právo voliti administrátory konsistoře arcibiskupské. Bývali, jakož řečeno, dva, ale také jenom jeden. Když Jiří roku 1448 vzal Prahu, což událo se za administrátorství Prokopa Kladrubského, kapitola odesla se svým správcem po druhé do vyhnanství, a to do Plzně, kdež pobyla až do korunovace Ladislava krále roku 1453. Nástupce Kladrubského, Václav Krumlovský, zvolen byl za administrátora sám druhý od kapitoly, ale roku 1458 po volbě Jiřího za krále jmenoval ho k témuž úřadu za jediného administrátora papež Pius II. ze své moci; jmenován administrátorem arcibiskupství a sede apostolica deputatus, čímž přestala administrace jménem kapituly provozovaná.[2])

Krátký čas panování Ladislavova byl kapitole velmi příznivý. Král ji dařil penězi a r. 1455, aby zmírnil nouzi její, propůjčil jí moc dobývati sobě statků kapitolních, jež jsou v cizích rukou

---

[1]) Slova z manual. Korandova. 1489.
[2]) Tomek. Praha. VI. 323. Frind. Kirchengesch. IV. 47.

bez zápisů, vykupovati si statky odcizené a slíbil za sebe i své nástupce, že nic od pražského chrámu hlavního nebudou k cizím rukám zapisovati. Není pochyby, že by kapitola z takových milostí králových byla větší užitek měla, kdyby král tak brzo byl neumřel.

Za prvních let panování Jiřího krále vedlo se kapitole dobře, takže stále rostlo jmění její i moc. Ale brzy nastal rozkol mezi mocí státní a církevní správou. Ve své zášti proti Rokycanovi kapitola již r. 1456 pokousela se o to, aby Španel byl dosazen na arcibiskupství pražské, o jehož obnovu usilováno. Aeneáš Sylvius, uvažuje české poměry lépe než kapitula, zkazil úmysl ten.[1] Roku 1460 stal se administratorem, spolu s Janem z Krumlova,[2] Hilarius, vášnivý nepřítel Rokycanův i krále Jiřího. Nejprv volila je kapitola, držíc pořád svoje starodávné právo, a r. 1462 jmenoval Hilaria k administratorství papež. Hilarius při vypuknutí náboženské války ušel s kapitolou nejprv do Zbirova, pak do Plzne, při chrámě na Hradě zanechal některé kněží k službě boží, pod trestem klatby jim zakázav utíkati. Posmívá se letopisec, že tři neb čtyř v kožesinách beránčích nechali, ale popelice na Plzeň pobrali.[3]

Nástupce Hilariův byl od roku 1469 Hanuš z Kolovrat, od kapitoly v Plzni za administrátora zvolený. Jemu za druhého přidán Jan Krumlovský. Za jich správy po míru Olomouckém r. 1478 vrátila se kapitola z Plzně do Prahy zase. Za jedenáctiletého exilu byla pozbyla skoro všech důchodů svých, před tím sotva nabytých. Bylo v ní tehda 10 kanovníků, a ti byli na tak nuzné míře postaveni, že jeden z nich nerozpakoval se vzíti k sobě beneficium oltářníka.[4]

Za panování Vladislava krále vzpamatovala se kapitola brzy; král byl jí velmi příznivý; mnoho ovšem nemohl, neboť neměl hrubě z čeho, ale přízeň a příklad jeho nebyl bez následků; je to patrno z mnohých odkazů a darů, jimiž kostel pražský byl štědře podporován od šlechty i od jiných obyvatelů katolických. Za téhož krále Vladislava ještě jedenkrát odešla kapitola do Plzně ze strachu husitského. Bylo to roku 1483 při pověděné bouři pražské. Však již následujícího roku se vrátila.

Po smrti Hanuše z Kolovrat (r. 1483) papež opět sáhl kapitole do volby administrátorské. Innocenc VIII jmenoval roku 1484 probošta zderazského Pavla Poučka z Talmberka visitátorem arcibiskupství, což kapitola nelibě nesla, neboť tím jmenováním připadl

[1] Tomek tamže, 273.
[2] Že byli od r. 1450–1481 tři administrátoři z Krumlova, J. Truhlář v Humanismu 37. soudí o závislosti konsistoře katolické na Rožmberském domě.
[3] Letop. Staří. 184.
[4] Tomek. Praha. IX. 67.

administrátorský úřad Poučkovi. Došlo o to k hádkám mezi kapitulou a papežovým administrátorem. Když zemřel (r. 1498), kapitola snažila se o to velmi, aby administrátorství bylo jí vráceno. Skutečně od té doby vždy uhájila práva svého k volbě administrátorův, ale propůjčováno bylo jí od papežů po každé jen na několik málo let.[1]) Volívala administrátora ze svého kapitolního sboru; byli tedy až do roku 1561 administrátorové kapitolní „administratores archiepiscopatus Pragensis sede vacante per venerabile capitulum constituti".

Co do hmotného vychování byla kapitola se svými administrátory pořád na chudé míře; mnohý kapitulár, aby se obživil, sháněl praebendy mimo kapitolu, leckterý šel i na faru; však kolik pozemského zboží kapitola držela, to si spravovala velmi bedlivě; i když roku 1463 u Přílep a na Železné nalezli Herink, purkmistr Hor zlatých Stražitských, Mikuláš Dalekodomův a malostranský zedník Hanuš kamenné uhlí, tedy věc neobyčejnou, novou, než směli kutati, musili slíbiti kapitole jakožto pánovi těch gruntů desátek.[2]) Také o restituci důchodů bývalých, o nabytí nových kapitula snažila se bez únavy. Kterak při restituci byla houževnatá, o tom poučuje příklad s praebendou sv. Apollináře: přes to, že skutečnou praebendu držel utrakvista, totiž administrátor dolejší konsistoře, zova se děkanem Apollinářským, asi od r. 1503 pořáde kapitola zámecká jmenovala jednoho ze sebe za děkana sv. Apollináře, jenž ovšem nedržel nic.[3])

Jeden užitek ze své chudoby kapitola měla; přestal totiž škodlivý prastarý zvyk papežských provisí; papežové za peníze již nikomu neudělovali kanovnických praebend zámeckých, nebyloť kupců, kteří by za malé důchody kapitolní mnoho chtěli platiti. Tím získala kapitola svobodnou volbu svých členů; koncil basilejský roku 1437 dal jí právo volně se doplňovati,[4]) ač zmíniti se dlužno, že v XV. věku i v první půli XVI. věku leckdy administrátor in spiritualibus jmenoval kanovníky sám.[5]) Dosazení či installaci provedl děkan kapitulní tím starodávným způsobem, že uvedl nového kanovníka na jeho místo v kůru (stallum); kapitulárové ho přijali mezi sebe políbením. Druhdy jen kanovník králův a královnin býval praesentován od krále.

O starodávné úřady, jichž jména jsou vypůjčena z řeholních statut benediktinských,[6]) sdělovali se kapitulní členové mezi sebou, a pokud bylo za težkých poměrů a mnohých překážek lze, vykonávali práce s úřadem spojené; proboštův úřad, jenž, maje hájiti

[1]) Frind. Kirchengesch. IV. 92.
[2]) Arch. kapit. cod. VI. 6. 126.
[3]) Frind. Kirchengesch. IV. 194.
[4]) Týž. 182.
[5]) Jan z Krumlova r. 1461. Arch. mus. listiny.
[6]) Pfrogner. Kirchengesch. 273.

kapitoly na venek a říditi jmění její, před válkou husitskou stál mimo kapitolu a mohl býti oddán i neknězi, za nouze nynější vtělen do kapitoly a podáván jen knězi; dle Žídka probošt „opatroval tělesné věci a platy, aby nehynuly“;[1]) děkan byl a zůstal představeným kapitoly, byl správcem kněžstva, opatroval služby boží; jeden z kanovníků (archidiakon) měl na péči jurisdikci v arciděkanstvích, ordinaci kněží, jiný (scholasticus) péči měl míti o školu zámeckou i jiné katolické.

Tito kanovníci, z ostatních ti, které si vybral administrátor do rady, všickni pospolu byli konsistoří „hořejší“ na rozdíl od dolejší. Z knih kapitulních neomylně vysvítá, že administrátorové v posledních dvaceti létech XV. století přes všecku zlost tehdejších cest a při časech neklidných pilně visitace konávali tu, kde katolictví se drželo.[2])

Na samém konci XV. věku opět jednáno o to, aby obsazen byl stolec arcibiskupský, neboť přese vši pilnost kapitoly nedařila věc katolická tou měrou, jak očekávali osvícení katolíci od mocného působení arcibiskupova. Bohuslav Lobkovic, jenž bezpochyby sám mínil arcibiskupem se státi, horlivými slovy dokazuje to v listě králi Vladislavovi roku 1497. Líčí vzletnými frasemi po způsobu humanistů, že všickni stavové těší se svobodě, měšťané svým privilegiím, i to ničemné plémě židovské prý od nikoho se neuráží, jen a jen kněžstvo a náboženství se utiskuje; nechť prý krále pohnou zříceniny klášterů, kdež jindy chvály boží zpívaly, nechť pohnou ho kněží a mniši jako ovce bez pastýře bloudící.[3]) Král by se byl dal pohnouti k obnovení arcibiskupství zajisté i méně vzletnými slovy, by jen byl měl dostatek peněz na to, nebo kdyby stavové kališní a katoličtí byli chtěli vydati statky arcibiskupům odňaté.

Činnost kapitoly a konsistoře za panování Ferdinanda I. všecka věnována k zatištění zánovního protestantství; za téhož krále těšila se konsistoř při svých správních prácech církevních podpoře vládní a moc její rostla vůčihledě. Nejvyšší hejtmané království ujímali se věcí konsistoře proti kollátorům již v prvních létech vlády Ferdinandovy.[4])

V létech čtyřicátých stavové v nově jednali o dosazení arcibiskupa. Roku 1545 píše král Janu Hazenbergerovi či Hazmburskému, bývalému praeceptoru svých dětí, jenž slul někdy Horák z Milešovky, že se stavové na posledním sněmě snesli, aby „usazen byl v tomto království biskup, který by kněží pod jednou i pod obojí světil, ukazujíce stavové na osobu tvou, abychom s tebou

[1]) Žídek. Správovna. Opis v univ. kn. 62.
[2]) Důkazy v lib. tredecim. arch. kapitul.
[3]) V Sbírce Pramenů Česk. Akad. Jos. Truhlář. Listář Lobkovicův. 66. 69. 73.
[4]) Arch. Čes. XII. 324.

jednati rozkázati ráčili, pročež tebe žádáme, že k rozmnožení svaté víry křesťanské a také pro ukrácení bludů a sekt, kteréž skrze nedostatek obojího duchovenstva k poctivosti národu a jazyku českému jakožto vlasti tvé ten úřad na se přijmeš". Na konec král slibuje, že se přičiní, aby papež potvrdil volbu jeho za arcibiskupa.[1]) Jednání se táhlo Roku 1547 oznamuje král, že při stolici římské s pilností jedná o povolení, aby biskup v tom království byl usazen.[2]) Než co najednáno, umřel kandidát arcibiskupství pražského Horák, do té chvíle probošt litoměřický.[3])

Roku 1547 přibyla k prácem administrátorovym censura knih v Praze a v Plzni tištěnych; od té doby dosti často najdeš v pramenech žaloby kapitoly zámecké, podávání vládě a císaři, že tisk vede si proti řádu křesťanskému Roku 1556 poněkud mrzutě král odpověděl, aby si administrátor s kapitolou na to dohlíželi sami,[4]) ale v tom byla kapitola bez vyšší pomoci přece jen malomocna; svobodu tisku pod obojích přes vše úsilí potlačiti nedovedla.

O pořádek ve straně své pečoval za krále Ferdinanda I. nad jiné administrátor Píšek (Scribonius) velmi účinně. R. 1555 vydal visitační instrukce a rozkazy venkovskym děkanům; ale v boji s protestanty kapitola mdlela tou měrou, že pečovala konečně o pomoc bojovného řádu jesuitského. Jináče ke straně starych hynoucích kališníků jest touž dobou v kapitole, aspoň ve dvou členech jejích, patrna smířlivost, nikdy před tím nebyvalá. Zvláště smířlivy a mírny byl svrchu řečeny administrátor Píšek. Proto kapitola nestavěla se na odpor plánům královým stran povolení kalicha, čímž měli byti kališní s katolíky srovnáni, ovšem s tím úmyslem, jenž zásluhu smířlivosti umenšuje, aby pak obojí za pomoci vlády bezpečněji povaliti mohli protestanty.

Královo jednání o znovuzřízení arcibiskupství pražského vítala kapitola jakožto největší pomoc věci katolické. Píšek byl kandidátem na nový stolec. Jsa při své vzdělanosti skromny muž, Píšek zamítl. Když císař za sebe a za své potomky slíbil římské stolici dostatečný peníz na vychování arcibiskupa a kapitoly, došla konfirmace roku 1561 a prvním arcibiskupem stal se, jakož na jiném místě vyloženo, Antonín Prus či Brus z Mohelnice, veliky mistr řádu křižovnického a biskup vídeňský. Ve čtvrtek den Obřezání Páně, jináč Nového léta roku 1562 vydal král o vysazení arcibiskupství pražského mandát; oznamoval, že z důchodů komory vydáváno bude novému arcibiskupovi i jeho nástupcům ročně 3000 kop grošů českych, a to důchodem z měst, z posudného, jež

---

[1]) Arch. místodrž. Missiv. č. 34. 133.
[2]) Rukop budišins. Politica 550.
[3]) Beckovský. Poselk I. 114.
[4]) Arch. místodrž. č. 50 106.

se počítalo po 1 groši z věrtele.[1]) Statky arcibiskupské byly dávno rozebrány, nezbývalo, nežli způsobem nějakého komorního deputátu arcibiskupům pomáhati.

Ale pohříchu komora císařská neplatila, co bylo slíbeno. Snad neměla, snad nechtěla. Naříkáť arcibiskup v listě svém, r. 1564 kancléři Joachimovi z Hradce zaslaném, nejprv, že dosud není od stavů přijat, vždyť prý stavové před léty za arcibiskupa sami žádali; a dále stěžuje si na komoru, kteráž se mu mstí za to, že o ní podal císaři stížnou zprávu, kterak zištně zachází s klášterv, zvláště s oseckým; a na konec touží, že za legaci ke koncilu tridentskému, kdež jednal o přijímání kalicha, slíbených 8000 zl. není mu dosavad splaceno, ačkoli arcibiskup v Italii na to vyslání sám se musil vydlužiti; prý se už nabídl, že přijme na místo 8000 zl. pouze 3000, ale nedostává ani toho; prosí tedy kancleře za pomoc.[2])

Také slíben arcibiskupovi tisíc tolarů na stavbu důstojného domu arcibiskupského, ale ani tou příčinou komora královská nepospíchala se zaplacením. Na štěstí český řád křižovníků s hvězdou červenou nesl náklady na živobytí a repraesentaci arcibiskupa Prusa. Bez křižovníků nebylo na ten čas pražské arcibiskupství nikterak možno. Některou pomoc po létech získal arcibiskup tím, že r. 1577 převedeny poslední jeptišky „křižovnice božího hrobu" ze Svetce do Prahy na Zderaz a klášter světecký se svými důchody přidán arcibiskupu k výživě;[3]) touž dobou také pomyšleno při dvoře císaře Rudolfa na to, aby za náhradu oněch komorních peněz, druhdy císařem Ferdinandem slíbených oddán byl arcibiskupům důchod z cisterciackého klášterа v Oseku; roku 1579 bylo tu šest bratří, jimž komora zakázala podniknouti volbu opata; Ondřej, opat zbraslavský, visitátor řádu, nabízel se, že dluhy osecké splatí, než nic neplatilo; bylo usneseno v radě korunní odtrhnouti od řádu cisterciackého Osek a přidati ho arcibiskupům za dotaci. A to se r. 1580 dokonalo.[4])

Ovšem Antonínu Brusovi tyto příspěvky již neprospěly, byltě tenkrát již při konci svého života; býval, dokud žil, nucen přední podporu svého živobytí hledati jen u svých spolubratří křižovnických v klášteře u paty mostu pražského. V řádě križovnickém neušlo arcibiskupovi nic požitečného; on zbystřil dohled nad klášterskými důchody, jež s valnou část bral k sobě a pro své arcibiskupství; on sám pronajímal mramorové skály u Slivence,[5]) dbal o to, aby ze statků moravských pořádně odváděno bylo víno,

---

[1]) Missiv. arch místodrž. č. 70. B. 19. Rukop. univ. 17. A. 16. 182. Arch. zem. Opis z arcib. 1562.
[2]) Arch. Jindř.-hradecký. Výpisy Tischerovy. 3. kniha výpisů.
[3]) Borový. Brus. 125. 126.
[4]) Brunner. Ein Cisterciens. 304.
[5]) Arch. arcib. Opisy v zemsk. 1570.

aby s užitkem byly lesy borotické, sedláci kde kteří aby platili ourok správně, aby „hospodář“ v pražském domě ani jiní služebníci nekradli na škodu důchodu klášterského [1])

Některý nevalný důchod měl arcibiskup ze svěcení kněží, oltářů a chrámů, něco na penězích scházelo se z farářů, kteříž byli povinni odváděti plat za installací a jura archiepiscopalia, jichž se na příklad v arciděkanství krumlovském v těch dobách do padesáti kop sbíhalo. R. 1578 chtěl arciděkan na arcibiskupovi, aby mu jura archiepiscopalia pro ten rok propůjčil; tomu odpověděl Antonín arcibiskup zajisté podle zásluhy, že jest lakomec, že lakomství jest jeho starý obyčej, od něhož tak rychle upustiti nemůže; prý měl zaplatiti ze svého praelátství cathedralia, nedal nic; od installace také nezaplatil nic a nad to teď žádá takového daru! [2]) Jest z psaní toho nazbyt patrno, jak těžko sháněl arcipastýř peníze, jak i vysocí praelátové neradi platili, čím byli povinni.

Některý důchod byl arcibiskupovi — tak jako prve administrátorům — z olejů svatých, děkanům a farářům posílaných.[3]) Arcibiskup nepohrdal ani malými dárky, jež o svátcích mu posílal ten onen klášter nebo ochotný děkan, zásobenější farář. Což srdečně děkuje na příklad roku 1565 Kašparovi, opatovi kláštera hradistského, „za zvěřinu jeřábkovou“ k svátkům poslanou a slibuje konventu ve všem býti nápomocen.[4]) Roku 1567 vděčně přijímá od Jeremiáše Brodského, děkana v Budyni, 13 tykví (pepones), kteréž děkan na zahrádce si vypěstoval.[5]) Nástupcové Prusovi měli o jeden dárek víc; přibyl jim dar „korunovační“, který podávali kněží i ochotní pánové arcibiskupovi při jeho nastolení. Budiž za příklad, že roku 1613 Joachim Kaplíř ze Sulevic poslal arcibiskupovi korunovačního daru 3 dukáty.[6])

Ale vysvítá z pramenů, že prvnímu arcibiskupovi přes všecku podporu řádu křižovnického co do příjmů nevedlo se hrubě příjemně; měl začátky velmi nesnadné a zápasil s nedostatkem přes tu chvíli. A přec musil, aby jinověrcům i souvěrcům imponoval, vystupovati po knížecku! Musil míti hojné služebnictvo, a vésti dvůr, do něhož i urození mládenci se tiskli. Aspoň Jan Pešík z Komárova a na Valdeku roku 1565 posílá arcibiskupovi svého syna „do dvorské služby“, a aby spíš byl přijat, podává dva „kohouty lesní divoké, slove tetřivy hluché“.[7])

---

[1]) Tamže. 1562.
[2]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1578.
[3]) Borový, Medek. 30.
[4]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1565.
[5]) Tamže. 1567.
[6]) Tamže Recepta. 1613.
[7]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1565.

Duchovní práce uchytil se Antonín arcibiskup velmi chutě a energicky; již r. 1564 svolal kongregaci arciděkanův a děkanů; denně nejméně za devět hodin s nimi sedal na radě, kterak způsobiti, aby kněží žili po kněžsku;[1]) zaváděl řád a kázeň všude ve své straně; nehodných kněží chování, řádových i světských, trestal; vkládal se i do správy strany pod obojí a trestával, byli-li mu udáni, nepořádné kněze její, a kdežto dříve vedl dohled a správu katolického kněžstva na Moravě biskup olomoucký,[2]) snažil se teď arcibiskup přivésti k platnosti svůj dozor i tam.

Opravdovou péči věnoval arcibiskup kapitole zámecké, aby stav její a všech duchovních při kathedrále byl hmotně polepšen. Ač kapitola byla dle církevního rozvoje korporací samostatnou a samosprávnou, jejíž volby na stvrzení arcibiskupském zhola byly nezávisly, nicméně arcibiskup byl povinen za její prospěch dbáti, neboť pomáhala mu v jurisdikcí a byla mu senátem, byla jeho pomocným úřadem, jeho konsistoří. Antonín Prus přiměl krále Ferdinanda, že r. 1562 v nově[3]) slíbil na dotace a rozmnožení osob kapitolních i pomocných 8000 tolarů. Již sestavovány návrhy, o kolik peněz přilepšiti jednotlivým kanovníkům; návrhy byly dosti štědré; probošt dosavad měl 357 kop 51 gr. míšeňských, k tomu vinice a nějaký selský plat čili úrok; návrh chtěl mu přilepšiti ročně dvěma sty tolary; děkan prý béře 179 kop 17 gr., nechať s drobnými příjmy summou má 399 kop 2 gr., a stejně tak některým mělo býti přidáno po 200, jiným méně; všech osob kanovnických mělo býti 14; nejméně aby měli po 250 kopách v rok, a některé úřady aby zřízeny byly nově, tak příkladem úřad kanovníka kantora, sakristána, divisora.

Také navrhováno, aby kolik kanovníků, tolik bylo vikářů, kteří v chrámové službě byli pomocníky a zástupci kanovníků, nosili jim kápě, zpívali maturu, konali nešpory se žáky; za nouze dosavadní bývali leckdy jen čtyři, jindy šest. Platu ať mají 240 tolarů dohromady. Dvanáct mělo býti kněžských choralistů; dosavadní choralisté[4]) žili z fundace krále Ferdinanda, zřízené na rekviem za královnu Annu. I těm mělo něco býti přidáno. Nezapomenuto v návrzích ani nejnižších služebníků; raděno, aby obnoveni byli starodávní bonifantové, kteří by čistili kostel, nosili korouhve, poddáni jsouce zakřišťanovi. Z přivětšených důchodů měla také zámecká škola, jíž uloženo vychovávati na kněze, míti

---

[1]) List. arcib. Joachimovi z Hradce ve výpisech archiv. Tischerových.

[2]) Roku 1557 z rozkazu králova chodí podezřelí kněží moravští na examen k němu. Missiv. arch. místodrž. č. 60. 256.

[3]) Již před obnovou sliboval 8000 kop na zlepšení kapitoly. Za to papež králi dal patronátní právo a praesentační nad arcibiskupstvím. Frind. Bischöfe. 181.

[4]) R. 1497 zřízeno jich 15 od krále Vladislava; v nich 12 diakonů a tři kněží. Veleslavín. Kalendář. 370.

užitek a přilepšení. Mělo jí býti 1025 kop na chování čtyřiceti žáků. Arcibiskup sám navrhoval, aby bylo žáků jen 30 pro nedostatek místa.[1])

Než ani toto znamenité nadání krále Ferdinanda nestalo se skutkem pro stálý nedostatek peněz při dvoře, a takž návrhy rozpadly se v nic. A což těžký to osud! Roku 1564 táž komora královská, která nechtěla dotací královských vypláceti, od kapitoly žádá obromnou berni 10.000 kop na vojnu tureckou. Kapitola se brání líčením svého neutěšeného stavu i štiplavou výčitkou, že vlastně komora dlužna kapitole onech 8000 tolarů, králem slíbených; vykládá, že ze všech důchodů svých čtvrtý díl vydávati musí kněžím, kteří slují vikáři, a k tomu každého z nich jedním oltářem při kostele sv. Víta že opatruje s platem, a tak prý na rozdělenou mezi děkana a preláty toliko tři díly zůstávají, z nichž netoliko berni jest platiti, ale nad to ještě „korálské" kněží (choralisty), jimž to něco od rentmistra platí, a tolikéž kněží, kteří oboje rekviem (slavné i bez zpěvu) sloužívají a „rekviáni" slují, podporovati nutno, poněvadž není možná, aby se jináč vychovali na to, co se jim od rentmistra vedle fundací císaře Ferdinanda dává; jsou prý také i někteří jiní kněží oltářníci, kteří své vychování při kostele mají, prý je kanovníci živí mezi sebou; do školy se též musí přidávati, a nad to vše dům vikářský, korálský, rekviánský, školu jest opravovati; prý císař, vida nouzi jejich, učinil nové nadání, ale posavad není dáno nic.[2])

V ten čas zámeckým vikaristům, aby si polepšili, arcibiskup dovolil, že se sdružili ve společné hospodářstvíčko, najali muže a ženu, která vařila jim na společný stůl; za to směli manželé na Vikárce některý sud piva obecně šenkovati. Však chudé vikaristy roku 1566 někdo udal u arciknížete Ferdinanda, že popíjejí s hosty, a když chtěl arcikníže šenk zakazati, arcibiskup hájil ony chudé kněze velmi srdečně; prý mnohý má sotva 50 kop důchodu, pomáhají-li si šenkem, toť prý činí veliké množství duchovních korporací jiných také, mohl by prý to doložiti z biskupství svého vídeňského, a přec do císařského zámku ve Vídni nikdo nedonáší žalob o tom.[3])

Dvě protimyslnosti při správě církevní výborného arcibiskupa Antonína do smrti jeho r. 1580 zajisté bolely velmi. Obě měly původ v lidské nadutosti. Jednak nechtěl ho poslouchati moravský biskup sufragán olomoucký, jednak protimyslna mu byla pražská kapitola, o níž se tolik nastaral. Pánové, jejichž úřady skoro půl druhého sta let byly zhola neodvislý, nedovedli zvyknouti nijaké

---

[1]) Jeden návrh z r. 1563 v arch. arcib. Opis v zemsk. Jiný v Borového Aktech II. 338.

[2]) Arch. místodrž. S. 15. 11. Ms. bibl. Strahovské č. 111. 659. Opis ve Varia arch. zemsk.

[3]) Arch. zem. Opis z arcib. 1566.

podřízenosti. Olomoucký biskup Prusinovský choval se nezdvořácky, a nástupce jeho Pavlovský zapomněl se do té míry, že chtěl býti raději sufragánem arcibiskupa německé říše (mohučského) nežli aby poddán byl arcipastýři českému.[1]) A kapitola celkem chovala se k arcibiskupovi tak, že nemohl než r. 1567 na ni tuze žalovati samému císaři.[2]) Děkan Petr z Lindy, jejž zove arcibiskup „arrogans et rebellis", nepouštěl vrchního správce katolické církve v Čechách nejen k volbě, ale ani k installaci kanovníkův, tím méně jeho officiála.[3]) Dejme tomu, že volba měla býti svobodna, však installaci byl by přec arcibiskup svou přítomností nezkazil. Byla v tom k němu hrubá neváźnost. Lze sobě pomysliti, jak přívětivě se za takových poměrů pracovalo v konsistoři.

U výběru svých officiálů byl arcibiskup Antonín také nějak nešťasten. Roku 1569 píše Novoměstským, že ho ošidil o peníze kněz Petr Peristerius, officiál jeho někdejší; prý zdělal dluhy u kněží, nechal si 60 kop, které byl složil opat od sv. Prokopa, i nějakou kuchařku farářskou o peníze přistrojil. „A poněvadž dům v městě vašem zaplacený má a k dotčeným summám jinak přijíti se nemůže, žádáme otcovsky, jestliže by ten dům prodán byl, že peněz z práva vašeho jemu vyzdvihovati nedopustíte." [4]) Tak psal arcibiskup.

Městská rada povolala k sobě nevěrného officiála, a ten vzkazoval arcibiskupovi v odpověď, že si tolarů nechal za službu officiálskou, poněvadž mu za ni zaplaceno není. Dále vykládal, že měl míti stálého platu ročně 60 rýnských, ale za půl třetího roku bylo mu zadržáno, též tak jiní platové případní, kteréž jura cathedralia, fumalia se jmenují a od farářů se vybírají, nebyli mu dáváni podle povinnosti. Stran jiných peněz měl také výmluvy; peníze faráře zbečenského prý vydává na jeho sirotky, nebožtík mu je svěřil k věrné ruce, a peníze opata Adama Svatoprokopského prý vrátí.[5])

Ani se nedivíme arcibiskupovi, že již r. 1571 chtěl zříci se hodnosti své docela,[6]) jindy zase že toužil po biskupském stolci v Olomouci, aby všech svízelů v Čechách byl zbaven. Smrť, přivedená dnou a kamenem,[7]) schvátila ho dřív, než úmysl státi se mohl skutkem.[8])

Petr Codicill napsal za mrtvým arcibiskupem r. 1580 verše, kterými spravedlivý tento duchovní kníže věrně jest vyznačen. Byl

---

[1]) Borový. Brus. 67. 69.
[2]) Arch. zem. Recepta arch. arcib. 1567.
[3]) Borový. Brus. 92.
[4]) Arch. praž. č. 397. fol. H. 39.
[5]) Tamže fol. H. 40.
[6]) Rukop. univ. knih. 1. A. 1. 168.
[7]) O pohřbu Maxmiliana II. r. 1576 musil býti od dvou kněží veden, byl chrom. Fontes rer. austr. V. 264.
[8]) Jaksche. Der ritterl. Orden der Kreuzherren. 11.

zbožný, mírný, učeny; nikomu nebyl příčinou závisti ani žaloby, byl trpělivy, snášelivy. — „Pax, studium justi, fuit huic ecclesia curae, et patriae concors religionis opus, non fuit invidiae cuiquam neque causa querelae, patiens, concors“ [1]) — Žel Bohu, že až do katastrofy bělohorské o žádném arcibiskupovi tak psáti se nemohlo.

Po smrti Prusově řád křižovnicky rychle zvolil za svého velmistra Martina Medka, proboštа na Hradišti (Poeltenberg). Chteje zachovati i příštímu arcibiskupovi důchody z křižovnického řádu, císař Rudolf ani nemohl jináče než jmenovati velmistra Medka arcibiskupem, ale bratřím řádovým dáno na rozum, aby po druhé s volbou počkali — až bude zvolen arcibiskup.[2]) Patrně nechtěl se král vázati u volbě arcibiskupské řádem křižovnickým, jehož statky ovsem měly byti k službám pořáde.

Za Martina Mohelnického nezměnilo se v poměrech arcibiskupskych a kapitulních nic. Arcibiskupa musil živiti a ve všem všudy chovati řád křizovnicky; arcibiskup za všecku dobu desetiletého panování svého sháněl peníze a vždy jich měl málo; brával tudíž rád od kněží pomoc a dárky, spokojil se někdy i s kopou vajec;[3]) ale na svém panství oseckém dlouho dával se šiditi zlodějským hejtmanem Hönstadtem, bezpochyby nemaje na takové úředníky tak bystrého oka jako předešlý. Správu církevní vedl stejně s chutí jako jeho předchůdce. Ba zdá se, že byl co do kázně vedením Jesuitů energičtější než Brus. Aspoň jest o nem zpráva, že nejen malé kněze provinilé, ale „scestné praelaty vyhledával a trestal“, což mu i od protestantů chváleno.[4])

S kapitolou sv.-vítskou, která r. 1589 neměla v sobě víc nežli šest členů,[5]) arcibiskup byl na štíru jako jeho předchůdce. Zvláště archidiakon její kněz Felix z Lindy měl s vrchním pastýřem spory prudké, při nichž nevíme, kdo vinen víc. Kněz Felix píše do Jindřichova Hradce panu Adamovi za přímluvu u císaře, by se mu dostalo proboštství vysehradského, poněvadz nechce na zámku v kapitole býti: „Jakou příkrost a persekucí od nejdůstojnějšího a osvíceného knížete p. p. Martina, arcibiskupa pražského, beze vší k tomu dané příčiny mám a trpím, z suplikování mého J. M. císařské ráčíte dobrou vědomost míti.“ [6]) Naposled kněz mistr Felix z Lindy ušel od pražského kostela docela, ale roku 1588 vrátiv se zase, arcibiskupa odprosil na kolenou; reversem se pak zavázal k poslušnosti.

Prudší arcibiskup patrně již vítězil nad kapitulou a konsistoří svou.[7])

---

[1]) Bibl. Lobkovic. v Praze. Rukop. Collectan. Bydžovského. fol. 229.
[2]) Marat. Postulace křižovn. velmistrů. 8.
[3]) Borový. Medek. 17. 18.
[4]) Dačický Paměti I 171. Beckovský. Poselkyně. I. 171.
[5]) Rukop. mus. VI B. 12.
[6]) Zemský arch. Opisy z Hradce. Bez datum. Po r. 1580.
[7]) Arch. arcib. Opis v zemsk. 1588.

S biskupem sufragánem byl i tento arcibiskup v stálém boji. Roku 1589 žaloval do jeho neposlušnosti papeži Sixtovi V.[1]) Martin Mohelnický zemřel r. 1590, otráven byv prý „od kacířů".[2]) V pohřební řeči uvozuje se k jeho cti a chvále, že u sv. Víta pořídil cancella ferrea et lignea, koupil chrámové apparáty (ornáty), staral se o přenesení sv. Prokopa na Hrad, restauroval kostely na křižovnických panstvích, Mohelnickým dal zvon a špitál.[3]) Nástupce jeho Zbyněk Berka (1590—1606) nebyl člen řádu křižovnického. Aby se křižovníci nevzpírali živiti ho v arcibiskupské hodnosti jeho, Rudolf II., jemuž náleželo jakožto králi českému stvrzovati volby křižovnických velmistrů, poručil, aby arcibiskup Berka byl od nich za velmistra „postulován". Z té cti měli křižovníci asi malou radost, poněvadž byla velmi drahá; oni měli na mysli voliti za velmistra některého člena svého řádu; již se scházeli k volbě v kapitolu, ale radové komorní zapověděli; prý nechť se posečká, až rozhodnuto bude o arcibiskupově volbě; při tom slibováno, že císař neskrátí práv řádu křižovnického. Když pak zvolen arcibiskupem Berka, křižovníci musili ho postulovati, dožádati; jen sobě přáli, aby Berka přišel do kláštera a přijal řád i znak řádový. To vykonáno roku 1592.[4]) Však správu v řádě vzal na sebe zvláštní prior generalis.

Arcibiskup Berka, jenž obnovil titul knížecí českému prestolu arcipastýřskému, pilně sháníval se po důchodech, jež mu plynuly od křižovníků; víme to ze zprávy r. 1598, že neodpustil proboštu hradištskému (Poeltenberg) ani oněch šest beček vína, jež byl povinen „mistru špitálskému" — a tím byl Berka z Dubé — odváděti.[5]) I on rád přijímal dary od kněží pro svoje lepší vychování; což byl vděčen, když mu roku 1596 poslal opat kladrubský Vít Hyftl 6 zajíců, tele, 2 indianské kohouty, 4 kapouny s prosbou, aby mu za to vysvětil dva professy.[6]) Že arcibiskup Berka neoplýval hojností ani nadbytkem, to lze souditi z jeho dluhů. Ještě roku 1617 naříká Jan Měsíček císaři, že býval za mnoho let u arcibiskupa dotčeného hofmistrem a že za ním má po tu chvíli do pěti set tolarů. Prý musil na něj i funus strojiti, komora královská slíbila prý platiti. ale neplatí nic.[7])

Officiálem arcibiskupským byl Pontanus, muž velmi snaživý a vzdělaný. V jeho prospěch svědčí, že vybral a koupil roku 1605 pro kapitolu knihy po nebožci mistru Trojanovi z kolleje Karla IV.[8])

---

[1]) Rukop. mus. VI. B. 12.
[2]) Beckovský. Poselkyně. I. 311.
[3]) Oratio funebris v mus. Sign. 46. C. 24.
[4]) Postulace křižovn. velmistrů P. F. Marat. 9.
[5]) Arch. arcib. Opisy v zem. 1598.
[6]) Arch. zem. Opisy z arcib.
[7]) Univ. bibl. rukop. II. B. 5. kn. 46. Dostal z komory 200 tol. a žebral zase
[8]) Arch. zem. Oeconomica. 14. 407.

V březnu r. 1606 Berka umřel a měsíc potom bratří křižovničtí (24 osoby) svolali se k volbě nového velmistra. Chtěli míti tentokrát svého a ze svých. Vyvolili Laurencia Nigrina (Schwartza).[1] Ale z české kanceláře vyzváni jsou prudce, aby ukázali právo k volbě svobodné. Tím nastal zápas křižovnického řádu, jenž přines již dost obětí, nemínil déle chovati arcibiskupy na svou škodu a mezi kancléřem Zdeňkem Popelem z Lobkovic a komorou, která chtela, aby řád postuloval právě zvoleného arcibiskupa Lamberka Vláda zvítezila tím spíse, že se k ní přidal papezsky nuntius Ferrarius, jenž naléhal na křizovníky nešetrně. Ti oznamovali, že ustoupí jenom násilí; když nuntius hrozil Nigrinovi vyhnanstvím, křižovníkům konfiskací statkův a zrušením řádu,[2] a když konečně nuncius „furibundus“ odsoudil velmistra Nigrina pro neuctivá pry slova o císaři a privilegiích do vězení na Strahov: křižovníci roku 1607 povolili, přijali Lamberka arcibiskupa za svého velmistra s úlohou, že ho budou jako předchůdce jeho svymi důchody klášterskymi vydržovati. Nigrin resignoval. Takž měl domací česky řád křižovníků s hvězdou zase interregnum, jež prodloužilo se až do roku 1694, tedy od smrti Medkovy celkem na sto čtyři léta. Stalo se takřka zvykem právním, že pražští arcibiskupové opírali se o statky křižovnické.

Novy arcibiskup Karel Lamberk, rodem Némec, byl chorobny muž. Hmotné byl daleko hůře postaven nezli předchůdcové jeho. Již to, že mu odevzdán arcibiskupsky dům všecek vyloupeny, nemohlo mu býti dobrým znamením. Palác arcibiskupský byl vyloupán od zlopověstného komorníka císařského Langa a jiných lotříků jemu podobných; sebrány jsou vozy, koberce, stříbra, šaty; i medenice z kamen vytlučeny; arcibiskupovi nezůstalo jediné celé stolice. Většinu věcí podržel Lang, stříbro odňala mu královská komora jménem zboží odmrtného, z něhož Lamberkovi ovšem nevrátila nic.[3]) Tehda bylo nesnadno, ba nemožno s žalobou proniknouti k císaři chorobnému a v samotách uzavřenému. Arcibiskup ještě roku 1611 prosí stran těch věcí úpěnlivě císaře o audienci aspoň na půl čtvrtečky hodiny!

S křižovníky dal se Lamberk do sporu o požívání statků hned první rok. Prosíť r. 1607 téhož zlopověstného Langa, jenž vybral arcibiskupský dům, o přímluvu u císaře proti křižovníkům; v té prosbě dí, nebudou-li mu dopřány statky, o něž je s řádem na sporu, ať se mu rozšíří důchod jináče, přirčením klášterů nebo biskupství neobsazených, sic že upadne v dluhy.[4]) Bylo mu tedy zle, a o to hůř, že pro dluhy, jichž po sobě nechal předchůdce,

---

[1]) Obšírně Marat. Postulace. 12. V arch. praž. je dopis z r. 1606. mistru Laurentiovi Nigrinusovi z Mohelnice, generalu křižovnickému č. 403. 22
[2]) Akta o tom v arch. křižovnick.
[3]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1611
[4]) Marat. Postulace. 17.

věřitelé nastupovali na něho. I v té příčině prosí arcibiskup za pomoc císařskou; kterak prý má platiti za Berku dluhy, když po něm obdržel „prázdný dům".[1])

Naposled musili křižovníci ve všem všudy ustoupiti vnucenému velmistru svému. Lamberk oddal správu statků klášterských i všeho jmění světským svým úředníkům, kterýmž bylo jméno hejtmané, capitanei. První byl Albrecht Schmid. Ten a jeho nástupcové nešetrně okrádali křižovníky i arcibiskupa.[2]) Vidouce to pěkné hospodářství, křižovníci zase bránili se, žalovali; ale arcibiskup se nedal; kde mu některý křižovník jen část „pense" chtěl upříti, hned se hlásil s důrazem a výtkou. Roku 1610 vzkazuje hradištskému proboštovi křižovnickému, že mu neposílá celou pensi vína, to že je úskok (spitzfindigkeit).[3])

Žádný arcibiskup nezanechal po sobě v historických pramenech tolik stop nouze jako tento. I od farářů se dlužil! Roku 1608 omlouvá se mu farář v Crhovicích Sebald Pils, že nemůže peněz žádaných zapůjčiti, neboť prý, kdekoli farářoval (v Budyni, Charvátci, Žebráce), všude ho šidili, odpírajíce mu desátků; prý nemá nic.[4]) Arcibiskup prosil tedy jinde; roku 1609 píše o půjčku 1200 dukátů do Vratislavi k tamějšímu křižovnickému mistru spitalnímu, svému podřízenému; ba druhého července téhož roku vzkazuje císaři, že ten týden nemá, nač býti živ, a prosí „na kolenou" za podporu: „ich einmal nit ein Kreuzer im paren Geld habe, mit gebogenen Knien flehe ich." Slova v ústech arcibiskupa českého hrozná!

V té prosbě, nad míru žalostné, arcibiskup uvádí, že ze svých úspor utratil do 12 000 tolarů. Hned po té prosbě prodává své prsteny arciknížeti Karlovi prostřednictvím sekretáře svého Grafa; chce za ně nejméně 300 tolarů, jen za safír mohl prý dostati dřív 100 dukátů; prosí, aby je arcikníže koupil a učinil mu tím almužnu.[5]) Aby nouze došla vrcholu svého, berníci zemští chtějí r. 1610 uvázati se ve statky křižovnické pro zadržalé berně arcibiskupské v létech 1603—1606.[6]) Konečně i official Pontanus chtěl zadržely svůj plat ročních 50 tolarů, vyčítaje při tom, že se mu již za Berky nedávalo těch akcidencií, satu, fumalií, na něž byl v službu najat.[7])

Za správy církevní arcibiskupa Karla Lamberka děly se veliké věci, jimž chorý muž ten nestačil: protestanté vydobyli sobě majestátu. Agitační hlavy katolické poznaly záhy, že arcibiskup v jejich smyslu je mdlý a nedostatečný, i protož již první rok dán mu

[1]) Arch. arcib. Opisy v zem. 1608.
[2]) Tamže. 1608.
[3]) Tamže. 1610.
[4]) Recepta 1608. Tamže.
[5]) Vše v arch. arcibis. něco v Emanat. Opisy v zem. archivu. 1069.
[6]) Recepta tamže. 1610.
[7]) Tamže. 1612.

na pomoc koadjutor; sesaditi ho nebylo dle církevního práva možná; přimela ho tedy kapitola, aby dle církevního obyčeje „sede impedita“ přijal koadjutora, chebského rodáka Jana Lohelia, řádu praemonstrátského. Rozumí se, že ctižádostivému a bojovnému koadjutorovi bylo zabezpečeno nástupnictví, až Karel umře. Záhy také si ve všem vedl jako hotový arcibiskup; s chorým Karlem Lamberkem Lohelius se nesnášel, a protož Lamberk ob čas raději pobýval v arcibiskupském klášteře oseckém než na blízkosti nepříjemného zástupce svého.

Pobývaje v klášteře, jenž kdysi proti vůli cisterciackého řádu byl oddán k důchodům arcibiskupství pražského, Karel z Lamberka prý jednoho času spálil listiny klášterských práv s tím úmyslem, aby řád již nemohl proti držbě arcibiskupské nic namítati; jen několik kusů prý ochránil jakýs písařík; Lohelius snažil se potom od r. 1614 několika dopisy k papeži právě o to, co chtěl Karel Lamberk zabrániti, ale povedlo se mu teprv r. 1626, že řádu Osek vrácen.[1])

Poměr mezi arcibiskupem a koadjutorem byl naposled tak neutěšený, že nejvyšší úředníci zemští přinutili arcibiskupa k smlouvě, v níž zanechává koadjutorovi všecku správu církevní a spokojuje se s 3000 kopami míšeňskými, jež mu Lohelius bude ročně vypláceti na živobytí. Smlouvu stvrdil r. 1612 císař Matiaš, spolu zapovídaje, což charakteristické pro tehdejší poměry ve správě církevní, aby nikdo neštval, nevzbouzel arcibiskupa proti koadjutoru.[2]) Však napomenutí to asi dobře nepopadlo těch, na něž mířilo: napomínáť téhož léta vláda čili nejvyšší úředníci zemští samého arcibiskupa přímo, aby se nepletl koadjutorovi do správy arcibiskupských statků a spokojil se s platem, jak mu vychází.[3])

Roku 1611 duševní nemoc Karla z Lamberka vypukla v zuření. Odvezli ho na Osek jako do vazby, dávali mu moršule, mazali mu srdečnou jamku i záda olejem, ale nic neneslo platnosti; dávali mu „pirtraenklein“, tedy nějakou lektvař z piva, ale mluvil po ní tak zmateně, že mu nerozuměli; kdykoli mu hlavu zmyli, býval klidnější a přicházel k samemu sobě. Některý den byl u stola vesel, připíjel všem, kdo s ním seděli, zpíval latině a německy, často prý klnul říkaje „na mou duši“ (bey meiner Seel), líbal ruku hofmistrovi svému, zabíjel mouchy a modlival se na holých kolenou k svatému Volfgangu. Když ho pobízeli, aby sloužil mši slavnou, bránil se, že toho již neumí.[4]) Nemoc nešťastného velekněze budila soustrast daleko široko. Roku 1611 kterýs den souseda novoměstská Sabina Schiewin oznamuje radám komorním o dvou pastýřích, kteří by uměli arcibiskupovi spomoci; pomohlitě

---

[1]) Brunner. Ein Cistercienserst. 308. 310.
[2]) Arch. arcib. Opis v zemsk. 1612.
[3]) Tamže. 1612.
[4]) Zevrubné líčení té nemoci, zápisy o tom, co ubohý pacient dělal den po dni, zapsány v archivu arcib. Archiepiscopal. IX. Opis v zem. 1612.

prý biskupu uherskému, jenž stejně tak nemohl jako pražský, ale pastýř jeden prý vzdálen 13 mil od Prahy, a druhý dokonce bydlí „im Krobotten".[1])

Po smrti Karlově dosedl na stolec arcibiskupský dosavadní koadjutor Lohelius. Přes to, že byl opatem strahovským, dal se postulovati za velmistra křižovníků s pochopitelným úmyslem, aby měl z nich užitek jako předchůdcové jeho.

Pod ústřední správou arcibiskupův a konsistoře byly církevní úřady nižší starodávného způsobu, arcijahenství a děkanství, v něž rozdělena byla arcidioecese česká. Před husitskou válkou bylo v zemi deset arcijahenství, jimž podřízeno bylo děkanství nad padesát.[2]) Arcijahenství byla: Pražské, Kouřimské, Bechyňské, Plzeňské, Horšovotýnské, Žatecké, Bílinské, Litoměřické, Boleslavské a Hradecké. Nejvíc děkanů bylo v Pražském a Hradeckém (10—12), nejméně v Horšovotýnském, kdež byl jeden nebo i žádný, v Plzeňském bývali tři. Za arcijahny, kterým byla veliká pravomoc i s právem visitačním, dosazováni kanovníci pražští,[3]) poněvadž historickým rozvojem náležela důstojnost ta ke kapitole. V husitské vojně arcijahenství některá zašla, jiná nebyla obsazena a většina bez moci; zašla i děkanství mnohá, a Husité sbírali jedno děkanství po druhém k sobě. Když biskup Filibert r. 1437 dal v hromadě kněžstva voliti děkany po okresech, z 53 zamýšlených míst 13 nemohlo býti vůbec obsazeno, ostatní děkanství obsazena tak, že Husité vidouce v tom zkrácení své strany neustali, až dobyvše Prahy Jiřím z Poděbrad r. 1448, dosadili děkany své víry ve valné většině země.

Děkany volil administrátor s kapitulou nebo s konsistoří, jimž vůbec náleželo potvrzovati kněze. Že děkanové bývali též voleni od farářů v okresích, jakž roku 1448 oznamuje kapitola,[4]) to asi za dlouhý čas nepotrvalo. Aspoň není v pozdější době o tom stopy.

Arcijahny do katolických krajin jmenovala kapitola ze svých kanovnických členů, kteří nesedíce v místě svého úřadu, sháněli se jen po skrovném odtud důchodu, jejž poskytovalo kněžstvo a obyvatelstvo pod jednou způsobou. Ještě v prvních létech XVI. věku připomíná se ten onen kanovník s titulem arcijahna. Však zvolna přece upuštěno od starodávného zvyku spojovati arcijahenství s kapitulou; administrátor s konsistoří a později arcibiskup jmenovali k tomu úřadu kněze jiné, kteréž odtud pak

---

[1]) Arch. zem. Opisy z arch. arcib. 1611.

[2]) Jireček. Codex. Juris II. 227. ze zač. XV. věku uvádí 54 dekanáty. Tomek. Registra decim. papal. Ak. uč. spol. 1873. z r. 1384 uvádí 52 dekanátů. Kalousek na své mapě konstatoval 57 dekanátů. „Výklad k histor. mapě Čech" 1891. Tu je obšírně vyloženo o církev. rozdělení Čech. Soupis dekanátů a plebanií v XIV. věku sestavil též Lehner v Methodu. 1880. 108.

[3]) Vacek. Blahověst. 1885. 334. 1884. 505. Tomek. Praha. III. 227.

[4]) Tomek. Praha. IX. 44.

zvali arcipryšty, arciděkany, arciknězi. Také ubrali jim ze starodávné zamenité moci.[1])

V půlce XVI. století uvádějí se jen čtyři arciprysťství katolická: Plzeňské, Horšovotynské, Krumlovské a Žatecké.[2]) Roku 1547 zřízeno Bílinské znova, ale v severních těch končinách českých byl jeho okrslek jen skrovný. Téměř prázdným titulem bylo arciděkanství Mostecké, v druhé půli XVI. věku živořící. Titul arcipryštsky zhusta dáván byl pouhym děkanům, sedícím v starodávných místech arcijahenskych, nebo jmenován za arciprysta ten onen farář fary nadanější. Na příklad farář tachovsky nazván arcijahnem žateckým; časem vztáhl si to jméno ovšem také k sídlu svému tachovskému.

Brus byl by rád na prospěch katolické správy upravil arciděkanaty v nové,[3]) ale nedovedl-li toho, víme, že sám nebyl tím vinen. On i jeho nástupce musili přestati na tom, že zřídili a udrželi tu onde nové děkanství (Prachatice, Třeboň). Arciděkanství trvala do vojny třicetileté, pak zřizována místo nich vikářstva.

Že Chebsko počítalo se pod jurisdikci řezenskou, o tom již jinde zmíněno, ještě roku 1615 vede řezenský biskup spor o svou jurisdikci nad Chebskem.[4])

Arciděkanův a děkanů práva a povinnosti byly stejné, jak jsme je vylíčili při straně pod obojí. Arciděkan po kollátorově praesentaci a konsistorním potvrzení uváděl faráře na fary; měl dbáti, aby na katolickou faru nedostal se kněz „nepořádny“: aby v okrese jeho vedli si kněží mravně; stran trestání kněžského nižší jurisdikce náležela mu a u věcech manželskych též tak; slovem byla při něm jakás nižší konsistoř. Čtemeť na příklad, že r. 1582 krejčí nařekl kněze Václava, faráře v Záblatí, „před vrchností jeho panem arciprýštem kraje Bechyňského a v plné konsistoři města Krumlova“.[5]) Arciknéz plzeňsky měl nad jiné právo nositi infuli a světiti nádobí ke mši: ornáty, kalichy, kříže.[6])

Také děkanům bylo bdíti nad kázní v jich okrese,[7]) vybírali dávky církevní, rozdávali oleje, od vyšší vrchnosti duchovenské jim zasílané, pečovali, aby kněžstvu neděla se ujma stran důchodů a kšaftů, za nebytí arciděkana uváděli faráře ke kostelu

[1]) Vacek. Sbor. Histor. IV. 2. 4. Rittner. Církev. právo. 43.
[2]) Borový. Akta kons. II. 45.
[3]) Tamže. 356
[4]) Arch zem. Opisy z arcib. 1615. Biskupové řezeňští v Čechách konali funkce. R. 1455 světi jeden z nich kostel v Plané. Arch. arcib. Acta eccles.
[5]) Zemsk. arch. Opisy z Prachatic.
[6]) Od legáta 1534 obdržel. Beckovský. Poselkyně. I. 75.
[7]) Děkanství pardubické mívalo z dob katolických i za vlády protestantské svoje vězení „dole při sklepě“. Arch. arcib. Opis v zem. 1617.

a k faře, podávali o nich zprávy druhdy kapitole, potom arcibiskupovi, brávali od stran svědectví a zasílali do soudu konsistorního.

Konajíce své úlohy, arciděkané i děkanové zakoušeli leckdy všeliké překážky od světských vrchností. Na příklad na počátku XVII. věku v malém okrsku archidiakona v Horšově Týně osoboval si patron Vilím Lobkovic vrchní dohled nad věcmi církevními a přál Lutherským. Něco tomu podobného dělo se r. 1565 i v Plzni, kdež úřad městský nechtěl arciprýštovi dopustiti visitac, leč by ke každé vzal si prvé svolovací list od městské rady. V Krumlově také Jesuité, když se tam byli usadili, chtívali si vésti nad arciděkanem tak, jako jeho svrchovaní kollátoři. R. 1604 musí komora česká proti nim samého arcibiskupa v ochranu bráti: Jesuité nechtěli ani dopustiti, aby arcibiskup jmenoval děkana na Krumlov.[1])

Jiného způsobu překážky sbíhaly se z osobních poměrů mezi kněžími samými. Kněží katoličtí, jsouce synové doby své, upadali v hřích všelijaký jako jiní, a když děkan nebo arciděkan káral, bylo zle. Hned věděli a vyčetli mu, že je sám takový, a dosti často s pominutím jeho stolice přímo dopisovali k duchovní vrchnosti pražské. Na příklad farář z Družce r. 1603 žaluje, že Jeroným Hanibal, děkan na Smečně, každého kněze, na něhož zanevře, obouzí a sám pro nedostatek řeči v chrámě nic svésti nemůže.[2])

Nedivno, jestli při obecné tehdejší rozpustilosti kněžské mnohý děkan o svůj úřad nestál a zříkal se ho, jakož příkladem roku 1587 budějovický děkan Hecyrus.[3]) Nejhůř ovšem vedlo se děkanovi, byl-li v době nejkrutějších náboženských zápasů dosazen do okresu, v němž mu měli býti poddáni tajní i zjevní kněží protestantští. Ondřej Pražský, děkan pardubický, roku 1599 naříká arcibiskupovi, že ho zovou ne děkanem než štěkanem.[4]) Tu ještě méně podivno, že děkanové z takových štací rádi utíkávali.

V organisaci církevní farářové drželi místo s určitými právy a povinnostmi: měli právo i povinnost posluhovati svátostmi a obřady, úřad učitelský vykonávati kázáním, vésti administrační věci a bdíti nad kázní v osadě. Kaplanové byli pomocníci farářů, coadjutores, vicarii; farář si je volil obyčejně sám.

Práce konsistoře hořejší, přihlédneme-li teď k nim, podstatou svou nemohly býti jinačí nežli práce, jak jsme je vypsali při konsistoři dolejší. I tu chovány nejprve knihy konsistorní,

---

[1]) Registrata. III. Arch. arcib. Opis v zem. 1604.
[2]) Arch. arcib. Parochi. Opis v zem. 1603.
[3]) Borový, Medek. 56.
[4]) Arch. arcib. Opis v zem. 1599.

do nichž zapisovány osoby kněžské se slibem poslušnosti. Na základě těch matrik podáváno a stvrzováno kněžstvo k beneficiím.

Kollátoři nebo patronové ovšem měli následkem všelijakých právních titulův přední právo praesentace. Některý kollátor dal si udělati právo podací od samého krále. Na příklad roku 1511 potvrzuje Vladislav bratřím z Ryzmburka právo osazovati fary v Přesticích, Víčově, ve Velkém Boře a Nezamyslicích. Totéž právo měli Ryzmburští již od Jiřího krále,[1]) jenž je udělil nápodobně mnohým jiným z panstva. Chtěje míti kněze, kollátor zjednal si ho, kde a jak se mu vidělo, a pak ho poslal s listem do konsistoře; nebo nestaraje se o kněze dlouhým hledáním, dopsal si o něho k nejbližšímu arciděkanovi, a ne-li k tomu, tedy do konsistoře přímo buď officiálovi arcibiskupskému nebo ke kanovníkům kapituly pražské.[2])

Aby zrost protestantstva překazil, Ferdinand I. snažil se potvrzovací právo konsistorní přivésti k obecné platnosti, neboť kollátoři uvykli sobě úmyslně a rádi o konsistorní stvrzení nedbati. Roku 1546 vydal král do Čech i do Moravy mandáty, aby patronové podle starobylého chvalitebného pořádku na fary podávali hodné osoby kněžské, ale aby je prve s listem k vrchnosti duchovní poslali na examen.[3]) S tím souvisí, že dvě léta potom nařizuje arcikníže Ferdinand všem stavům, aby přidrželi faráře své k poslušnosti katolické konsistoře, žalujeť prý administrátor kostela pražského, kterak kněží jeho na panstvích své vůle užívají, život rozpustilý vedou a pohoršení dávají.[4])

Měl-li kollátor protestantský některou faru katolickou, víme již, že ji buď obsadil predikantem bez optání a stvrzení nebo dělal konsistoři katolické a jejím nižším úřadům překážky jak moha. Jan z Rabštejna na příklad chce r. 1573 přijíti od arcipryšta horšovotynského Piešína k své faře kněze, ale aby podával pod obojí.[5]) Officiál arcibiskupský žaluje kdysi[6]) místodržícím, že kollátoři dosazují koho chtí, „jakoby již sami kněží žádného práva více neměli užiti, než jak mnoho kollátorové jim z dobré vůle přejí; když jim hrozíme J. Mstí Císařskou, nic tím neprospíváme ani u mužského ani ženského pohlaví“; kollátorové vrchnost duchovní i světskou vztahují k sobě a „my nad naším kněžstvem žádné vrchnosti nemáme“.

Od potvrzení kněze platiti bylo v konsistoři hořejší stejně jako v dolejší. Kdo měl v kanceláři ruce, každý chtěl a bral.

[1]) Z arch. místodrž. Opis v zem. 1511.
[2]) Rokycanští žádají r. 1566 scholastika kapitulního za kněze; r. 1567 arcipryšta plzeňského. Arch. zem. Opisy z Prachatic.
[3]) Missiv. arch. místodrž. č. 35. 61.
[4]) Borový. Akta. II 94.
[5]) Recepta arch. arcib. Opis v zem. 1573.
[6]) Bez datum. Arch. místodrž. R. 109. 15.

Musil platiti kněz i kollátor. Kněz platíval i napřed. Na příklad Polydorus z Ostravy, farář v Mikulovicích, posílá r. 1599 sekretáři arcibiskupskému tolar, aby mu dal jinou faru, poněvadž mu kollátor chce postříleti husy, krávy, vepře.[1]) Když ji obdržel, bylo platiti od stvrzení zase. Často rozhodovalo, kdo dal víc. Ve vydáních města Rokycan roku 1596 jest zapsáno, že mnoho peněz a sýrů vydáno sekretáři a jiným v konsistoři a všecko „darmo".[2]) Katolický kněz Rešel ve své Postille veřejně tepe konsistoř, ač žaloba jeho obecně zní. Prý „očitě viděti téměř ve všem duchovním stavu, jaké se tu nachází praktikování, jednání, vzhůru lezení, usilování, pracování, běhání, alafancův (darů) dávání, navozování kde jaký ouřad, důstojenství a bohatá praelatura před rukama jest".

Některý sekretář arcibiskupský dobýval peněz i mimořádným nechvalným způsobem, zvláště z nekšaftovaného jmění kněžského, Za takového se vykládá roku 1599 „český" sekretář Jan Svitavský.[3])

Jako jsme poznali v dolejší konsistoři, stejně tak přiházelo se v hořejší, že farář nebyl spokojen s místem, kam ho chtěli podati. Zvláště fary na klášterských patronátech nelákaly světských kněží. Roku 1564 píše farář boušovský, Martin Malko, arcibiskupovi, že byl pod kollátorem proboštem doksanským, ale na klášterské že již nepůjde. „Konsistoř (páni praeláti) ukazují mně do Světce ku panně abatyši, ale, pane milý, již na mále jsem syt chleba klášterského a musil bych při klášteřích všeho pozbýti a, jak říkají obecně, otra ruce, po světě dům od domu žebrat jíti." [4])

I hořejší konsistoř stvrzovala faráře k farám pouze na dočasné terminy a nikoli do života; také kollátoři tou příčinou nevystupovali z obecného zvyku. Jenom král Ferdinand I. někdy oddal knězi na svém patronátě faru k držení a užívání stálému pod způsobou jakési pense nebo „provisionu". Na příklad r. 1529 dal Jakubovi knězi list na faru v Roudnici „do jeho živnosti se všemi důchody a příslušnostmi ... pro služby, kteréž nám vždy činil"; jestližeby pro starost na té faře sám nemohl sloužiti a pracovati, král ustanovuje v listě svém, že smí tu faru jiným hodným, dobrým, zachovalým knězem opatřiti; Roudnickým král káže pod uvarováním skutečného trestání, aby kněze Jakuba při tom dání drželi.[5])

Při obsazování zištnějších beneficií duchovenských v kapitulách platila buď volba členů samých, buď také právo patronů;

---

[1]) Arch. arcib. Opisy v zem. 1599.
[2]) Arch. zem. Notalář ops. z Rokycan.
[3]) Arch. arcib. Opis v zem. 1599.
[4]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1564.
[5]) Arch. místodrž. kop. č. 5. 53.

král, zvláště od časů Ferdinanda I., pokládal se za vrchního fundátora a kollátora všech kapitol a rozhodujícím slovem zhusta se vkládal v podací a ve volby kanovníků, proboštův a děkanů.[1]) I kathedralní kapitola, které náležela svobodná volba, byla ve svých volbách od dob Ferdinanda I. obmezována. Domluvný stůj tu doklad, jak se rozumělo volbě svobodné. Roku 1548 král píše administrátorovi a kapitole hradu Pražského z Prespurka, že povoluje, „abyšte kapitole probošta volili, však při tom to míti ráčíme, kterážby vám osoba od arciknížete Ferdinanda, syna našeho nejmilejšího, oznámena byla, abyšte tu osobu volili, jináče nečiníce".[2]) Z jednoho listu, jejž král r. 1535 poslal administrátorovi Arnostu Šleinicovi, dosti světle vysvítá, že nepořádek při prvním kostele království českého toho času nutil krále, aby do kapitolních věcí zasahoval. Král píše: „Zprávu toho míti ráčíme, kterak by při kostele kněží dosti málo bylo, a zvláště těch, kteří by se slovem božím obírali, a kněží hodných že přijímati nechceš, než odtahy jim činíš, ješto můžeš znáti, že takovými lidmi nemá postrkáno býti, zvláště na tento čas; ač nás také jiní nepořádkové docházejí, kteřížby se při tomto kostele díti měli, ale toho na tento čas zachovati ráčíme do příjezdu našeho".[3])

Co se tkne kapitol kollegiátních, pokud která vyvázla z bouří husitských, nebylo jináče. Míníme kapitolu Vyšehradskou, Litoměřickou, Boleslavskou, Karlštejnskou, Olomouckou, Brněnskou a některá proboštství na Moravě.[4]) Jiné kapitoly zašly vojnami; kapitula Všech Svatých spojena s universí, a skrovný důchod zůstával při husitských členech kolleje Karlovy; Apollinářská kapitola svým zbytkem též přešla v ruce utrakvistů. Byly to všecko jen trosky kapitol co do osob i co do jmění bývalého.[5]) Pro nedostatek kněží i jmění spojovány praebendy mezi jednotlivými kapitolami. Nejeden člen kapitoly pražské byl spolu kanovníkem vyšehradským, pověstný kronikář Hájek byl kanovníkem a proboštem boleslavským (asi 1544), děkanem karlštejnským a při tom, aby se lépe obživil, přijal místo kazateľe u sv. Tomáše v Praze; děkanové boleslavští bydleli při kostele, kanovníci sháněli se po farách; v litoměřické kapitole býval za dlouhý čas jen děkan, dva kanovníci a s nimi se dělil probošt, jenž tu ani nebydlel. Víc osob byla by praebenda neuživila.[6]) A přes všecko

[1]) Rittner. Círk. právo 265. dí, že značná část kapitol po katolickém světě pozbyla právo volby ve prospěch nominace královské již v XV. věku.
[2]) Arch. místodrž. Missiv. č. 41. 199.
[3]) Archiv místodržit. Missiv. č. 13 353.
[4]) Roku 1547 píše kral biskupu olomouckému, že neví stran proboštství fulneckébo, komu volba náleží, nám-li či konventu Arch. místodržit. Missiv. 41 218.
[5]) Vyšehradské kapitole pobrali statky mimo cís. Zikmunda ne husitští, ale katoličtí páni. Ruffer Vyšehrad. 200.
[6]) Frind. Kirchengesch. III. 204—206. IV. 161—191.

patrné poklesnutí kollegiátních kapitol co do důchodů udržely se dlouho do XVI. věku některé starodávné zlořády při obsazování praebend v nich. Nejprv ten, že až do zákazů sněmu tridentského tlačili se urození pánové světští zvlášť k probošturám, aby užili na svůj prospěch zboží kostelního. O kostel se ovšem nestarali, leč zalíbil-li se jim který kus pokladu v něm. Jasně o tom mluví list kanovníka vyšehradského, kněze Řehoře ze Střenic, jímž r. 1533 prosí Jošta z Rožmberka o přímluvu u císaře, aby proboštství kostela vyšehradského nedával laikovi „pro dokonalou zkázu J. M. královské i této koruně, v kteréž tak znamenití kostelové od světských lidí zkázu trpí; ten člověk znamenité zloupil kostel tehdáž, když se proboštem býti pravil“. Jméno tohoto hodného muže, jenž jako probošt loupil chrám, nepraví se.[1])

V XVI. věku kvetl bez přetrží druhý starodávný a obecný zlořád,[2]) že králové dávali kněžím i neknězím listy na praebendy dávno dřív, než se praebenda uprázdnila. Není ještě zlá věc, dává li na příklad král Vladislav roku 1499 Janovi, kaplanovi svému v Hoře, litteras praesentationis expectativae na beneficium i ouřad kanovnický na Vyšehradě nebo ke kostelu Všech Svatých na Hrad, které z obou dřív se uprázdní.[3]) V tom případě byl čekanec oněch praebend hotový kněz. Ale horší věc, dostane-li se list anebo s ním spolu již také důchod beneficia některému pouhému studentovi urozenému. Na příklad roku 1556 rozkazuje Ferdinand I. purkrabovi pražskému Vilémovi z Rožmberka jednati s biskupem olomouckým Markem jakožto kollátorem proboštství kroměřížského, aby proboštství to dal Vilímovi Prusinovskému z Víčkova, „kterýž ve Vlaších v studium a v učení se odevzdal, pokudž by se na kněžství dáti chtěl“. Prý to proboštství nenese víc do roka nad 100 kop míš.[4]) Tu se stalo tedy kostelní proboštství studentským stipendiem, na kteréž jistě založeno nebylo.

Před tím roku 1549 oddává král proboštství vyšehradské i s oltářem sv. Filipa a Jakuba v kostele na hradě Pražském, „kteréž jest statečný Petr Bechyně z Lažan dobrovolně vzdal“, Bohuslavovi Hodějovskému z Hodějova, „aby učení svého, při kterémž těchto časů v zemích Niderlantských jest, maje se uač chovati, hleděl“. Oddává mu toto stipendium na čtyři roky. Kdyby prý chtěl je podržeti i potom, „bude povinen beze všeho prodlévání kněžství řádné na se přijíti“. Zároveň byl ovšem student a probošt povinen za sebe poslati ke kostelu vyšehradskému „poručníka“.[5])

---

[1]) Arch. třeboň. Opisy v zems. arch. 1533.
[2]) Jak to církvi škodilo, viz Janssen: Gesch. d. d. Volk. I. 613.
[3]) Stát. a dvor. arch. Reg. krále Vladisl. č. 201. Nr. 192.
[4]) Arch. místodrž. Missiv. č. 60. 69.
[5]) Tamže. Missiv. 35 fol. 192.

Církevní sněm tridentský hleděl ten zlořád zastaviti rozkazem, že musí beneficiant v místě svého beneficia míti sídlo. Arcibiskup Brus péči měl o to, aby slovo koncilu v arcidioecesi jeho stalo se skutkem, ale tušíme, že na vykořenění prastarého zvyku nestačil on ani koncil. Také král nutil, hrozil, kde bylo potřebí. Roku 1561 do Brna nucen byl psáti proboštovi Mikuláši z Kováčova ostré psaní, proč dopouští, aby kanovníci, kteří „již od několika let in residentia nebyli a proto přece platů užívají“, služby boží zanedbávali; tenkrát dokonce poručil, aby probošt kanovníkům platy zadržel.[1])

Za Maxmiliana vždy zase urození studenti hlásili se o užitky církevní. Roku 1566 žádá císaře o kanovnictví sv. Štěpána v Litoměřicích Šebastian Freytag z Čepiroh s důvodem, že by se tím kanovnictvím ve Vlasích na učení lépe vychoval. To bylo Brusovi velmi proti mysli: měltě před očima ubohou kapitolu litoměřickou; probošt její, Cithardus, třicet let bral důchod a osobně nebyl v Litoměřicích, jsa u císaře kazatelem, teď umřel (r. 1566); a nápodobně kaplan císařsky Bartoloměj Piežinsky z Piežina, jenž jsa děkanem s proboštem se o důchody stále hádal, nebyl kapitole ani církvi k užitku.[2]) Teď zase shání se kandidát po obročí, aniž míní tu bydleti. Arcibiskup prosí snažně císaře, aby Freytagovi místa toho se nedostalo, kanovník prý se tu vychová jen na platy z oltářů, a ty musí odsloužiti, též dostává od probošta některý sud vína, a toho nemůže nepřítomný užiti; dva kanovníci jsou tu sotva živi, když jim ondy připojen třetí, Peřina, dali se do nářku, že za paměti lidské třetí tu nikdy nebýval, a naříkali tak, že Peřina odešel kams na faru, aby po odúmrtí jednoho z nich se vrátil.[3])

Ale císař na arcibiskupovy námitky a výklady nedal; r. 1574 samotné děkanství litoměřické kázal pustiti nezralému chlapci, urozenému Hendrychovi mladšímu purkrabí z Donína, na jehož místě hospodařil otec jeho nejináč nežli jako nejlakomější nájemník na cizím zboží; urozený pán pobral k beneficium svého synka i důchody z vesnice Voračice, které náležely ne k děkanství nybrž ke kaplanství; kaplanům nechtěl za službu vůbec platiti, a když starého pána upomínali, dal jim „zlá slova“. Pan Abraham z Donína, toť jméno otce děkanova, také mýtil lesy děkanské nekřesťansky, až z toho pohoršení bylo; vůbec při témž děkanství od r. 1574 „ten neřád a nezpůsob se zachovával, že on Abraham z Donína, když se mu líbilo, s ženou svou tam přijížděl, to děkanství a poddané, k němu náležející, nejináč spravoval a obtěžoval, než jako by jeho dědiční poddaní byli .. a co se tak od důchodů, platů, vína, obilí, slepic, vajec k děkanství scházelo, to

[1]) Arch. místodrž. Missiv. č. 60 fol. 21.
[2]) Arch. místodrž. Missiv. č. 62. 149. 150. r. 1559.
[3]) Arch. zems. Opis z arcib. arch. 1566.

k sobě přijímal a s tím podle libosti své zacházel. Proti tomu při kostele strany světla, oleje i jiných potřeb nedostatek bejval". Teprve císař Rudolf vydal r. 1577 recess, aby pan Abraham byl všeho toho prázden, „neb se i při světských o tom pohoršlivě mluví, a poněvadž pak tento mladý děkan jak při kostele tak i při poddaných spravování zběhlý není, může sobě z kanovníků kostela pražského osobu obrati, aby mu, kolikrát by toho potřeba nastala, radou nápomocna byla".[1]) Než mladičkému a nevzdělanému děkanovi Jindřichovi z Donína ani pražský kanovník byl by snad nepomohl, i protož ještě roku 1577 musil na sebe učiniti zápis, „když by k létům věku svého čtyrmecítma přišel, že osoba duchovní býti a při náboženství římském katolickém zůstati, umříti a zatím se na učení katolické do Vlach vypraviti chce". Za ten slib král mu děkanství do dalšího času přál.[2])

Někdy o podání ke kanovnictví rozhodovalo patronů kolik na jednou, a král ochotně dal na jich návrh, ba někdy přihodilo se, že sám je vyzval, aby vykonali své právo. Na příklad r. 1545 vzkazuje Ferdinand I. biskupu olomouckému, proboštovi brněnskému, kapitule brněnské, abatyši kláštera v Brně a abatyši ve Znojmě, aby podali osobu hodnou na kanovnictví při kostele brněnském, poněvadž kostel na osobách sešlý jest, a služba boží se umenšuje.[3]) Jindy proti tomu zase Ferdinand král nepokrytě dal na jevo, koho by měli oni patronové voliti. Takž na příklad roku 1539 tuze přičinil se o to, aby praebenda kanovnictví olomouckého dostala se děkanu litoměřickému, svrchu již řečenému Hazmbergarovi-Horákovi, královych „dvou synů a také dvou dcer nejmilejších praeceptoru".[4])

Někdy za panování Rudolfova komorní páni se neptali patronů ani kapitoly a dali kterémukoli knězi praebendu kanovnickou, „stallum in choro, et vocem in capitulo".[5]) Roku 1603 kázali z komory jménem krále abatyši kláštera tišnovského a těm, jimž jus patronatus proboštství brněnského náleží, aby za probošta praesentovali Hynka Kolovrata Novohradského, kanovníka vratislavského; když patroni krále neposlechli, abatyše pak svrchu dotčená praesentovala kněze Knaura, probošta kroměřížského, vyzdvihl král tuto praesentaci s důvodem, že jest nejvyšší fundator,[6]) a Kolovratu dostalo se proboštství.[7])

---

[1]) Arch. místodrž. Missiv č. 94. 95.
[2]) Tamže. 108.
[3]) Arch. místodrž. Missiv č 34 fol 158.
[4]) Arch. místodrž. Missiv. č. 20. 214. Jiný příklad o témž Horákovi fol. 15.
[5]) Příklady za Rudolfa r. 1599 při kanon. v Litoměř., při kapitole Olomoucké viz v arch. místodrž. č. 106. 124. 191.
[6]) Arch. místodrž. Miss. č. 111. 145.
[7]) Tamže č. 114. 1.

Moc královská tou příčinou valně rostla, a protož za panování Rudolfa vzbudilo v Čechách velikou řeč, že roku 1586 odporně zamítal purkrabí karlštejnsky Jan Vchynský ze Vchynic praesentaci královskou na děkanství karlštejnské, kteráž praesentace byla královo nepopíratelné právo. Vypravuje Jiří Pontanus, děkan kostela pražskeho a officiál arcibiskupův v soudě komorním, kamž potom věc se dostala, že přišel s mistrem Felixem, kostela Pražského arciděkanem, na Karlštejn, aby mistra Valentina, praeláta a kazatele sv.-vítského, od císaře praesentovaného, uvedli v úřad. Po půlnoci z Prahy vyjeli, hodinu na den vtrhli s vozem do hospody karlštejnské a všedse na zámek, hodinu očekávali, až purkrabě vstane z lože. Konečně vstal a pražské praeláty přijal. Pontanus obšírně vyložil, že přišli „podle starého chvalitebného způsobu“ na místě nebožce děkana karlštejnského, doktora Volfganga Chanovského, introdukovat mistra Valentina, jenž má praesentaci královskou a konfirmaci arcibiskupa jakožto ordinaria loci. Vchynsky mnohou řečí pustil se do praelátů. Pravil, že arcibiskup nemá jemu na Karlštejně proti přísaze jeho, kterou stavům učinil, nic poroučeti; pak v hněvu tvrdil, že císař Zikmund, jenž korunu do Němec odvezl a od Čechů poražen byl, tím „sobě a svym budoucím zámek karlštejnský potratil“; při tom udeřiv se v prsy zvolal: „Král český nemá nic s děkanstvím na Karlštejně, já sem kollátor, ne král!“[1]) Ta řeč mu položena za zločin. Z ní měl Vchynský težky soud a trest. Při oné traplivé scéně, kdy udála se nezdařená introdukce, možná, že byli něco také praeláti vinni; svědčíť služebník karlštejnsky pod přísahou, že přednášeli své věci německy, ale „můj pán jim na česko odpovídal“, a kromě toho byli „v opilém způsobu dobře podnapilí“.[2])

Za zmínku stojí, že ještě v první půli XVI. věku také papežský legát někdy osobil si právo nominovati kohokoli k praebendám kanovnickým. Roku 1547 píše Ferdinand I. z Augšpurka do Olomouce kapitole, že mu žaloval Tomáš Knošp, měštěnín olomoucký, kterak syna jeho, který již akolytus jest, nechtějí přijíti za kanovníka; poněvadž mu kanovnictví to dáno od legáta, poroučí král, aby ho jen přijali.[3]) Povědomo, kterak v století předešlém XV. podobnými „milostmi“ papež Innocenc VIII. a po něm Alexander VI. zkazili humanistovi Bohuslavu Lobkovicovi biskupství v Olomouci. Kapitola dvakrát zvolila si ho všemi hlasy za biskupa, toužiltě po té hodnosti, ale papež jeden i druhý (roku 1492, 1493) určili na to místo své nepoty, vlašské cizince, jimž nešlo o biskupství jako o důchod z Moravy. Tehda utržil

---

[1]) Regist. svědom. něměck. fol. 19., 20., 22

[2]) Tamže fol. 13 Co praeláti v pokoji p. Vchynského, osamotněvše na chvíli, v nepříčetnosti své provedli, to až nepodobno k víře. O té introdukci čte se též v rukop. Bydžovského Rudolphus Rex. Opis 242.

[3]) Arch. místodrž. Missiv. č. 41, 92.

si papež Alexander výtku moravských pánův.[1]) Jináče jest s pravdou vyznati, že papežský zlořád tohoto způsobu, jenž před husitskou vojnou byl až příliš obyčejný,[2]) potom býval už jen vyjimkou.

Na konec stran osazování vyšších míst duchovenských buď zmíněno, že v XV. a v XVI. věku pořád platilo v straně katolické domnění, jakoby urozený člověk lépe než jiný hodil se k nim. V starší době uváděno za důvod šlechtické volby, že zvolený pán hmotně pomůže kostelu. Takž na příklad ještě roku 1446 žádá Oldřich z Rožmberka kapitulu pražskou, aby zvolila si za probosta syna pané Alsova z Šumburka, „nebo skrze takového urozeného člověka vás kostel mohl by se tím lépe opraviti“.[3]) Ale dlením doby šlechtic nejeden táhl se k tučnějšímu beneficiu církevnímu, leda by se zaopatřil; dostal-li se k vysokému úřadu člověk neurozený, páni dávali mu na jevo, jakoby jim byl vpletl se do jich práva. Aspoň tak si vedli nekteří urození i proti arcibiskupovi Loheliovi, poněvadž nebyl z nich.[4])

Chtěl-li vyšší nebo nižší kněz odejíti svého beneficia, konsistoř, administrátor nebo arcibiskup žádali, aby před odchodem nějaký čas — za Brusa čtvrt léta[5]) — kněz o tom zprávu dal své duchovní vrchnosti.

Kaplani se dávali k farářům do služby na tři roky, a konsistoř za panování arcibiskupův chtívala potvrzovati i smlouvy, které zjednávali si kaplané s faráři.[6])

K důležitým právům konsistorním náleželo stvrditi kněžské kšafty. Hořejší konsistoř stejný při tom měla úmysl jako jsme postihli při konsistoři dolejší; chránila si tím jurisdikci duchovenskou proti lakomosti kollátorů. Roku 1575 zasílaje kšaft kněze Vitalisa, faráře v Bernarticích, a kšaft Fabiana, faráře mělnického, arcidekan horšovotýnský Pěšínus prosí, aby ho arcibiskup stvrdil, „nebo slyším, že kollátor fary mělnické, pan Martin Černín již všecko všudy běře jako vlk, ač je catholicus“.[7])

K právům a povinnostem konsistoře náleželo bdíti nad správným náboženstvím a kázní kněžstva katolického. To se dělo visitacemi,

---

[1]) Když mu vyložili, že jeho biskup nebude Moravanům nic na prospěch, poněvadž sem ani nepřijde, nezná lidu, jazyka jeho, píše: „Consideret sanctitas tua, mora haec quam periculosa sit: violantur passim jura immunitatesque ecclesiae, depravantur mores“ atd. Listář Boh. Lobkov. Jos. Truhlář vyd. v Pramen. Akad. str. 40. 44. 45

[2]) I několik osob zároveň hlásilo se „milostmi“ papežovými k beneficium! Ze sporů o to předlouhých mívali veřejní notáři živobytí. Tadra. Věstník Uč. Společ. 1893 2.

[3]) Musejní diplomatář. 1446 Opis kapitulní listiny. Též nově otišt. v A. Č XIV. 16. Kalousek. Tenkrát se kanovníci nedali přesvědčiti. Tomek D. Pr. IX. 40.

[4]) Jacksche. Kreuzherren. 13.

[5]) Roku 1565 obdržel pro neoznámení farář v Plané od arcibiskupa důtku (po česku!). Arch. arcib. Opis v zems.

[6]) Brus Borový 136.

[7]) Recepta arch. arcib. Opis v zemsk. 1575.

k nimž zavázány byly všecky hierarchické instance od děkana po administrátory a pak i arcibiskupa. V XV. věku za správy administrátorské zhusta nebylo pro nepokoj doby možno visitace konati. I r. 1442, kdy byl jaký taký klid, administrátor arcibiskupství pražského osvobozuje Petra, archidiakona žateckého, od visitování kostelů „pro nebezpečenství cest".[1]) Když se katolictví v Čechách za Vladislava mocně vzpamatovalo, děly se visitace, jakož svrchu dotčeno, pilně, ale potom bujným vzrostem protestantstva, co měly býti čilejší a bdělejší, přestaly. Kdys v polovici XVI. století navrhují nejvyšší soudcové a úředníci zemští králi, aby stran nepořádného a zkaženého kněžstva způsobeny byly i na straně pod jednou visitace nejméně v roce jednou, jak to před léty „bývalo".[2]) Když nastoupil na arcipastýřský úřad Brus z Mohelnice, nestalo se v tom zlepšení. Stavové „pod obojí" vzpírali se a překáželi arcibiskupským a jiným visitacím, vykládajíce je za nějakou inkvisici. Za arcibiskupa Medka známa jediná jeho visitací.[3]) Někdy na visitaci vyjel si také arcibiskupský officiál; zvláště Pontanus, svrchu kolikrát uvedený, byl v tom čilý. Rozkazem a bdělostí Brusovou i nástupců jeho ovšem hustěji děly se teď visitace arcipryštské a děkanské.

Se synodami provincialnými a dioecesními, kteréž při svém úkolu zákonodárném anebo aspoň poradném mohly dobře působiti v řád a kázeň kněžstva katolického, byla věc stejně nesnadná jako při visitacích: pod obojí byli by v shromáždění katolického kněžstva viděli spiknutí proti sobě; proto se katolíci jako menšina k valným synodám neodhodlali; zůstávalo při kongregacích nebo konvokacích kněží okresních v ten čas a příležitost, když jim arciděkan nebo děkan rozdával a prodával sv. oleje. Takž na příklad víme, že svolával děkan Prachenského kraje Jan kněze do Krumlova. Roku 1553 sešlo se jich tu dvanáct.[4])

Sněm tridentský nařídil, aby provinciální synod konal se vždy aspoň za tři léta, dioecesní ročně. Arcibiskup Brus Ant. učinil r. 1564 pokus o kongregaci jenom některých kněží, jež svolal do Prahy,[5]) ale otevřeně a bez bázně nebylo lze nikde v českých zemích konati katolické synody. Což veliký zdvižen odpor od stavů moravských, když r. 1568 biskup olomoucký svolal, poslušen jsa ustanovení tridentského, synodu. A výsledku neměla, když ji byl biskup ze vzdoru přece vskutek přivedl, žádného. Jesuité v ní měli hlavní slovo, které se při ostatních knězích, mezi nimiž

---

[1]) Diplomatář musejní. 1442.
[2]) Arch místodrž. R. 109. 15. Bez datum.
[3]) Borový. Medek. 40
[4]) Arch. třeboň. Opis v zemsk.
[5]) Archiv výpisy Tischerovy, list Joachimovi z Hradce od arcibisk. 1564 v arch. hradeck.

mnoho jinověrných, hrubě neujalo.[1]) Tolik neohroženosti jako olomoucký suffragán měl zajisté arcibiskup pražský též, snad by jemu stavové, poněvadž nebyl nespravedlivý horlivec, nebyli v synode skutkem překáželi, ale většího shromáždění kněžstva svého, nepodnikl, pozuav, že král Maximilian, nechtěje drážditi nekatolíkův, schůzím katolickým by nepřál

První veliká synoda katolického kněžstva vykonána za změněných lidí a poměrů r. 1605.

Za to konány v době arcibiskupské častější konvokace kněžstva v oněch nemnohých okresech, kde katolíci byli hustěji osedlí. Připomínají se konvokace v Plzni, roku 1574 také jedna v Strakonicích, a jinde na českém jihu. Při plzeňské kongregaci r. 1566 byl přítomen sám arcibiskup.[2])

K jurisdikci konsistorní za všecken čas náleželo rozsuzovati kněze v civilních jejich sporech s laiky, ve sporech, jež měli mezi sebou, a trestati je, provinil-li se který. Však byla-li strana proti knězi některý urozený laik, chtívali v soudě míti slovo své urození spolu s kněžími. Na příklad r. 1558 čteme, když farář v Domašově, Pavel, učinil urozenému Burianovi Žabkovi pohrůžky, že soudil nad ním rozkazem královským opat žďárský, probošt rejhradský a kommisse světských pánů, „poněvadž se tu dotejče osob jedné duchovní a druhé světské“.[3])

Z konsistorní jurisdikce byly vyloučeny kláštery a kapitoly; v kapitolách, když někdo světský přišel s křivdou, soudil děkan s přibráním kanovníků; vzešel-li spor mezi členy kapitulními, což nejsnáz přiházelo se příčinou důchodů, zvolila kapitula soudce buď ze sebe, nebo přibrala kněze cizí; šlo-li o věc velikou, rozhodnutí všeho necháváno králi, nebo vznášeno k papeži.[4])

Své trestní pravomoci hájila si duchovní vrchnost vždy energicky, a králové držívali, pokud stačili, nad ní ochrannou ruku. Na příklad, když moravský sněm usnesl se, že stavům přísluší trestati kněze nepořádné a z klášterů vyběhlé, král roku 1558 píše hejtmanovi moravskému přísně, že je mu to protimyslné, „neb takové zavření sněmovní jest netoliko proti vyšlým mandátům, nýbrž i proti svědomí našemu císařskému i proti právům duchovním i landfrydu; takové věci osob duchovních se dotýkající, kteréž toliko právu duchovnímu k rozsuzování náleží k trestání a soudu světskému proti všemu pořádku aby brány býti měly, dopouštěti nenáleží“.[5]) Týmž listem král poroučí, aby sněmovní artikul byl vyzdvižen, a kněží aby k trestání byli vydáváni biskupu,

[1]) Gindely. Brüder II. 49. Borový. Brus. 87.
[2]) Arch. zemsk. Opisy z arcib. 1566.
[3]) Arch místodrž. Missiv. č. 62 fol. 61.
[4]) Tak dělo se v kapit. Vyšehradské. Ruffer. Vyšehr. 84.
[5]) Arch. místodrž. Missiv. č. 60. 337.

administrátorům, praelátům, opatům a jiným duchovním svým vrchnostem. Rameno světské smělo a mělo ku knězi přikročiti, jen když za to žádala duchovní vrchnost. Vypravujeť roku 1568 Jiří, farář v Chudenicích, když byl kaplanem v Horšově Týně, že nějaký kněz Jiří, farář v Merklíně, nechtěl býti poslušen tynskému svému praelátovi; i učinil o něm arcipryst tynsky k světské vrchnosti psaní, a „hned právem světským k němu přikročeno bylo, takže ho rychtář merklínsky vyprovodil do Tyna (Horšova) s některými sousedy s voštipy a halapartnami“.[1])

Někteří šetrnější světští pánové, chtějíce kněze trestati, z opatrnosti raději napřed se toho, kde slušelo, optali. Na příklad Vok z Rožmberka r. 1572 žádá arcibiskupa, aby směl trestati kaplana ve Vimberce, protože se před Vánocemi oženil.[2]) Fridrich z Vildštejna, c hejtman na Pardubicích, oznamuje arcibiskupovi r. 1599, že míní faráře v Mikulovicích, Mikuláše Polydorusa, pro kázaní jeho o rytířském stavu zavříti na čtrnáct dní o chlebě a vodě.[3]) Na odpor těm šetrnějším pánům byli jiní mnozí, kteří za zmatků náboženskych dopouštěli se na kněžích násilí bez všeho ptaní, beze strachu. Však některé doleji poznáme.

O sporech kněžskych dovídala se konsistoř pořádnými žalobami, jimiž se zahájil process; o provinách vzkazovali do Prahy arcipryštové a děkanové; však stávalo se zhusta, že udal jeden kněz druhého způsobem mstnym a tudy nešlechetným stejné tak, jako činívali kališní a jiní kněží v konsistoři dolejší. Za doklad poslouží kněz Zygl, farář v Sadské. Roku 1614 arcibiskup sesadil ho a dosadil kněze Zemánka na jeho místo; Zygl ihned zákeřně udává, že Zemánek má ženu a děti, monstranci že zove ostřížem a říká, co bych s ním chodil na skřivany, důchody farní prý zmenšuje, role prodává, handluje v obilí a ve vepřích — a já, dodává Zygl, já sloužím katolicky![4]) Rozumí se, že Zygl si tím nepomohl, a Zemánek upadl v konsistorní vyšetřování.

Process s kněžími a též tak process soudu manželského, jenž příslušel konsistoři, konán řádem práva kanonického týmž způsobem, jako položeno při konsistoři dolejší. Soudu předsedal officiál nebo generalní vikář arcibiskupský; strany měly své prokurátory. Juramentum calumniae, o němž zmíněno při konsistoři horské a dolejší, bylo obyčejno také tu. V knihách kapitulních z XV. věku jest zapsána formule takové přísahy po česku několikrát. Aktor měl na božím umučení přísahati, že svou při má za spravedlivou, že důvodů neužije křivych vědomě, že nikomu příčinou té pře nedal ani neslíbil, že nebude žádati protahů.[5])

---

[1]) Recepta arcb. arcib. Opisy v zemsk. 1568.
[2]) Tamže. Recepta. 1572.
[3]) Tamže. Recepta 1599.
[4]) Arch. zemsk. Opisy z arcib. 1614.
[5]) Arch. kapitulní. Codex VI. 11. fol. R. 89. Též v cod. VI. 6. na Desse.

Na místě soudního processu strany leckdy zůstávaly na výroku mimosoudních kněžských ubrmanů čili rozhodčích, přestávaly i na rozhodnutí arcibiskupa samého jakožto rozhodčího.

Appellace od pražské konsistoře mohla jíti k papeži, ale byla nemírně draha; také mohlo jíti za některý čas v XVI. věku odvolání k biskupu olomouckému.[1])

Tresty kněží katolických byly stejné jako v dolejší konsistoři jsme poznali. Obyčejným trestem ukládáno vězení, které bylo co do místa i rázu svého rozmanito. Na příklad roku 1566 poroučí arcibiskup arcipryštovi plzeňskému, aby faráře Šebestiána v Chudenicích dal pro dluhy do vězení.[2]) To bylo tedy, neměl-li arcipryšt svého sklípku na hotově, vezení městské v Plzni. Jiné vězení arcibiskup měl ve svém domě. Roku 1565 prosí Vilém z Rožmberka, aby arcibiskup provinilého kněze Matěje z Rynarce trestal jen v domě svém a byl mu milostiv, klada při tom podivný důvod: „Ráčíte věděti, že vrána bílá nebude, by ji každý den myli." [3]) Vězení u arcibiskupa mohlo býti někdy dokonce tak příjemno, že byli kněží pro ně vděčni: r. 1565 podáni od dolejší konsistoře dva kněží, Jan, farář mikulášský, a Jan, farář michalský, arcibiskupovi, jenž vyšetřiv jejich vinu věroučnou, zavřel je u sebe; když je vypustil, učinili poděkování, „že jest je v náležitém místě v světnici míti ráčil a slušně stravou opatroval s tím doložením, že by na svejch farách doma jsouce jakožto chudí kněží sotva tak opatřeni mohli bejti".[4]) Toto lehké vězení arcibiskup ulevoval někdy tím ještě, že pouštěl vězně na svátky z vazby ven.

Ale arcibiskup odsuzoval také k vězení, z něhož mívali kněží hrubý strach. Kaplan litomyšlský, Stanislav Křátovský, dán byl do arcibiskupské vazby, kde požil smradu a hladu, až omdléval.[5]) Kněz Jan Špičovský r. 1599 prosí arcibiskupa, že již má nohy oznobené a zdřevěnělé.[6]) Roku 1580 prosí farář ze Zákop, Jan Galerius, a Jakub, děkan pod Bezdězí, arcibiskupa, aby jim bylo vězení polehčeno, prý jsou v smradu a ve tmě a „zachází se s nimi hůř než s těmi, co na královské silnici mordují".[7]) Nevíme, bylo-li toto zlé vězení v domě arcibiskupově, či míní-li se tu žaláře na hradě Pražském, do nichž arcibiskup zhusta posílával.

Když kněz odseděl trest, někdy poslán od administrátorů nebo arcibiskupa ku pokání do některého kláštera, což bylo ovšem také vězení.[8]) Odsudek k doživotnímu žaláři při katolické konsistoři

[1]) Borový. Brus. 119.
[2]) Arch. zems. Opis z arcib. 1566.
[3]) Tamže. 1565
[4]) Arch. zems. Opisy z arcib. 1565.
[5]) Borový. Medek. 55.
[6]) Recepta arch. arcib. Opis v arch. zem. 1599.
[7]) Arch. zem. Opisy z arcib. Acta religio. II. 24.
[8]) Arch. zem. Opisy z Třeboně.

připomíná se roku 1562. Odsouzen „pro své výstupky" kněz Sylvestr z Horažďovic „ad perpetuos carceres", a císař schválil, aby ho věznili na Křivoklátě.[1])

Z vazby propouštěni kněží na zápisy a rukojmě, že se již viny té, pro kterou pokutu vytrpěli, nedopustí. Také při hořejší konsistoři byly místo vazby pokuty penežité.

Kanovníci v trestních věcech bývali na soudě papežského legáta, kanovníci nižších kapitol byli na soudě nejprvnější kapitoly kathedralné nebo pohnáni byli před krále. Příkladem buď Hájek, povědomý kronikář český. Hájek byl boleslavský probošt, jenž provinil se nějakými neuctivými řečmi o duchovní vrchnosti. Kapitola hradu Pražského r. 1545 zakázavši mu vykonávati církevní služebnosti hned vinila ho u císaře; císař odevzdal věc kommissařům, na svém místě zřízeným, a ti „pro výstupky a provinění" zavřeli Hájka na Bílou věži, „kdež několikonácte dní u vězení byl". Na přímluvy císař poručil Hájka pustiti z věže, ale ne jináč, než když u hejtmana hradu Pražského napíše revers, že „chce při kostele boleslavském podle starobylého křesťanského pořádku slovo boží kázati a lidem posluhování mšemi činiti a proti kapitole pražské poslušně se zachovati"; bude-li pak kapitola chtíti Hájka z čeho dále viniti, král slibuje, že to rozsoudí.[2])

Trestů konsistorních nebo arcibiskupských utíkávali kněží; někteří, i vysocí, ustraňovali se útěkem na Moravu. Tak učinil svrchu oznámený Peristerius, officiál arcibiskupský; stejně roku 1568 učinil Urban, děkan kapitoly boleslavské; zámecký jeden vikarista dokonce utekl někam, ani nevěděli kam.[3])

Jiné vyhnutí trestu nebo i následek jeho odvetný byl ten, že katolicky kněz přestoupil k podobojím, kteří ho v starší době rádi přijali; však v XVI. věku, v době prudkých zápasů náboženských, bývala dolejší konsistoř tou příčinou opatrnější, poněvadž hořejší konsistoř, vždy větší zastání při mocných pánech a při vládě majíc, mohla dolejším pánům způsobiti těžké mrzutosti. Přecházejíce dolů k podobojím, katoličtí kněží řídko kdy udali pravou příčinu svého přestoupení; tu přišel jeden, r. 1574, že touží „státi v náboženství církve katolické strany podobojí".[4]) Tento podivný název měl býti patrně mostkem k přechodu snadnejšímu. Jiný katolický kněz — Jan Kralovický — téhož roku vykládal v dolejší konsistoři, že za těch deset let, co je knězem, měl mnohá od své dosavadní strany pokušení, poněvadž prý podobojí chválil, epištoly a evangelia česky zpíval; prý ho nutili k přísaze, že bude učiti, kterak kromě římské strany lepšího učení není, ale toho prý učiniti nemohl, a proto přestu-

[1]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1562. Jiný příklad. Borový. Brus. 106.
[2]) Arch místodrž Missiv. č. 34. 161.
[3]) Borový. Brus. 108. 109.
[4]) Arch. zem. Ruk. O. 5. 223. Kněz zval se Albertus Sysel Tostensis.

puje zjevně. Byl přijat, však na rukojmě, nevěřili mu dostatečně.[1]) Roku 1572 přijde katolický kaplan Adam z Malé strany přímo z vězení arcibiskupského do konsistoře dolejší a chce býti podobojím s důvodem, že mu to arcibiskup dovolil. Konsistoriáné nejprv se ho optali, jest-li onen Adam, jenž u vězení seděl, ví-li co o nějakém psaní neslušném, pro které seděl, a skončili, aby přinesl od arcibiskupa dovolení písemné.[2]) Rozumí se, že nepřinesl. Téhož roku oznamují dolejší konsistoriáné knězi Sylvestrovi, jenž, neklada žádného důvodu, chtěl býti jejich: „Jest nám stížné do vás, kterak se tak často měníte, jednak pod jednou jednak pod obojí jste, a teď zase mezi námi býti chcete; nemůžem vám odpověď dáti, až se prve na to vyptáme, jakž ste se druhé straně zavázali.“ [3])

Ovšem stejně tak přecházeli kněží pod obojí ke katolické konsistoři; roku 1586 Pavel Paminondas Horský, farář jistebnický, arcibiskupovi oznamuje, že se mu přikazuje v poslušnost, „chtíc lepší svědomí míti“,[4]) a pak byl straně na ostudu.

Po vydání majestátu nejeden kněz, dosavad katolický, přistoupil k Lutheránům směle a zřejmě, ale chtíval při tom přece míti ochranu stavovskou nad sebou. O jednom knězi — Brikcím — Bacháček, rektor university, zapsal si r. 1609, že přijat k české konfessí od stavů (a statibus) a že mnoho sliboval (multa promittebat).[5])

Na konec o konsistoři hořejší a nejvyšší duchovní vrchnosti katolické v Čechách jest pro úplnost zmíniti se, že byla prostřednicí mezi římskou stolicí a katolickým obecenstvem zdejším. Konsistoř oznamovala všelikteraké odpustky i osmělila se leckdy přibiti klatby papežské proti kacířům českým na vrata zámeckého chrámu.

Úřední řeč katolické konsistoře byla v XV. věku latinská; i vyšetřování u věcech manželského soudu, obsah svědectví rozmanitých, vše bývalo psáno latině. Teprv za administrátora Kolovrata (1479—1483) začínají se objevovati v knihách konsistorních české frase, celé věty, konečně celá svědectví a přelíčení.[6]) Jednala-li konsistoř se svými knězi, tu ovšem ráda psávala jazykem latinským. S obecenstvem jednala od konce XV. věku česky a, kde nutno, i německy. V století XV. administrátor Hanuš z Kolovrat ani německy neuměl, r. 1470 píše do Mosta, že nerozumí hádce Mostských s farářem „pro neobyčejnost jazyka německého“.[7]) Pokles-

---

[1]) Tamže. 184.
[2]) Oeconom. B. 11. 38. 1572.
[3]) Tamže fol. 40.
[4]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1586.
[5]) Rukop. německé univers. pražs. č. A. 34. 98.
[6]) Cod. arch. kapituln. VI. 11.
[7]) Diplomatář musejní. 1470.

nutím kněžského vzdělání ovšem pak i s „vnitřní řečí“ úřední, s latinou, bývala potíž. Již administrátor Hilarius za panování Jiřího vyčítá dvěma premonstratům, že mu píší česky místo latině proti obyčeji, a dodává špičku, že jejich „latiny ještě neviděl“.[1])

V dopisech k císaři podpisovaly se obě konsistoře i sám arcibiskup jakožto poddaní „kaplani“.[2])

[1]) Diplomatář týž. 1467

[2]) Sněmy VII. 19.

IV.

O výchově kněží.

(Nesnáze s přípravou katolických žáků. Semináře po Tridentinum. Výchova kněží pod obojí, lutherských. Neumělost kněží; řemeslníci dávají se na kněžství. Na Moravě nejhůře. Nedostatečnost katolického kněžstva. Svěcení. Dimissoře, formáty; titulus; plat za svěcení; vlašská svěcení utrakvistův; posmíšky z něho; sbírky na cestu; smlouvy kaplanské. Arcibiskup pražský světí podobojí a zase nesvětí. Ordinace protestantské. Svěcení v pražské konsistoři po majestátě. Těžkosti toho. Nová mše. Povinnosti střídníka. Nedostatek kněžstva. Všelijaké náhrady škodné. Vyběhlí mniši. Kněží podloudní. Jména kněžská.)

Vychovati kněze v církvi křesťanské ode dávna náleželo biskupům; ti konali svoji povinnost školami kathedrálnými, jim pomáhaly kláštery svými školami vyššími[1]) a pak university svou fakultou theologickou. V tom všem u nás převraty husitskými staly se změny v neprospěch kněžského vychování. Každá křesťanská strana v Čechách musila se potom o výchovu svého kněžstva starati, jak uměla. Je to smutná kapitola v církevním životě, poněvadž žádná strana kromě bratrské neměla výchovy kněžstva svého zabezpečené a spořádané. Universí pražská byla již od prvních bouří po smrti Václava krále bez fakulty theologické; doktoři in theologia, jsouce odpůrci kalicha, odešli a strana husitská na tu chvíli mistrů neměla. Ovšem jistá věc, že universita, kteráž odtud na časy valné stála v čele náboženského hnutí a byla autoritou u víře, nemohla zhola býti bez nějakého učení theologického, vždyť právě na takové učení založil Matiáš Lauda z Chlumčan po ukončení války novou kollej, aby v ní byli studenti theologové, kteří by se učili „podle písem svatých a způsobů prvotní církve".[2]) I Jan Reček z Ledče, jenž o něco dříve než Lauda založil kollej pro 12 studentů, chtěl tomu, aby členové její mimo svobodná umění aspoň v začátcích theologie se cvičili.

---

[1]) I augustinští u sv. Tomáše mívali své bohoslovecké učení před vojnou.
[2]) Kn. privil. v mus. 23. H. 8. fol. 77. 1451.

Byli tedy při universí zajisté, kdo učili theologii. Ale zprávy o nich jsou jen ojedinělé a čím dál řidší. Tak pro příklad mistr Martin, farář u sv. Štěpána v Novém městě (od r. 1505), vykládal kněžstvu i učeným o theologii v samém kostele ve všední dny;[1]) připomínají se Jan Hortensius († 1557) i administrátor Jan Kolínský († 1563), že bývali professory in sacra theologia a že učili.[2]) Však v době protestantské vláda bývala protimyslna a překážela oněm mimořádnym výkladům theologickym. Vždyť již mistr Jan Zahrádka (Hortensius) sotva přečetl a vyložil dvé hlavy epištol k Římanům, musil zanechati všeho pro veliké protivenství kapitoly hradu Pražského. Když chtěl roku 1553 mistr Havel Gelastus vykládati epištoly, děkan již nedopustil, bál se; mistru Šebestianovi Přestickému dopustili soukromě čísti poëtas sacros, a když roku 1571 oznámil Pavel Pressius mimořádné přednášky o epištolách ke Galatskym, děkan filosofické fakulty nedopustil toho. Ať prý čte o hebrejské grammatice a theologie nechá.[3])

Časem také přestaly kolleje posluhovati theologickým cílům. Již roku 1523 hovoří se o tom, že v Laudovské kolleji by mohli vychovávání míti dva nebo tři kollegiati, kteří by se in sacra theologia učili.[4]) Tedy jen dva nebo tři, a to ještě na nejisto! Bylo tedy učení husitských theologů na holičkách.

Připomenouti jest pro přirovnání, že příchodem protestantstva také na sousední universitě vídeňské hynula theologie, až od roku 1549 fakulta její na časy zanikla docela.[5])

Katolíci řídko který chodil do kališné university, z chudých studentů sotva který mohl se odebrati na vysokou školu katolickou cizí, a kteří katoličtí studenti došli si pro theologii do ciziny, šli tam jen s nadějí na místa praelatská; nízké postavení chudého faráře a ještě chudšího kaplana jakožto výsledek drahého studia zahraničného nebylo by za to stálo. Obyčejnym katolickym kandidátům, kteří se vyhnuli kališné universí, na mnoze stačiti musila až do příchodu Jesuitů latinská škola městská. Arciděkan plzeňský, mistr Fabian Sladovský, ještě r. 1582, když už katolická věc tou příčinou na lepší míře stála, posílá „pro ordines" (k svěcení) mládence „ve škole plzeňské vychované".[6]) Mladý kněz pak ovšem musil za některý čas pobývati u faráře v učení; farář byl jeho praeceptor, on měl ho vychovati k službám církevním.

Podle latinskych škol městských jak tak pomáhala zámecká škola kanovnická, schola particularis, když po bouřích husitských

---

[1]) Letop. staři 275. Tomek P. IX. 233.

[2]) Na př. administrátor Jan Kolinský († 1563) byl professor theologie. Rukop. bibl. Lobkovic Collect. Bydžovsk. 305. Starší doklady u Tomka D. P. IX. 233.

[3]) Acta univers. Bibl. kniž. Lobkovic v Praze č. 310. fol. 48.

[4]) Arch. pražs. č. 1047.

[5]) Janssen-Pastor. Gesch. d. d. Volk. III. 138.

[6]) Arch. arcib. Opis v zemsk. 1582. Registrata II.

obnovena, vychovávati příští kněze. Z počátku po vojně husitské připomíná se v ní professor theologie Šimon z Nymburka (od roku 1436), potom některý katolický administrátor, pokud měl kdy, snad učíval, ale v XVI věku nevynikala škola sv.-vítská nad ostatní městské ničím; měla jako ony svého obyčejného praeceptora a kantora. O jejím nevalném květu svědčí snaha, že ji leckdy chtívali lépe vyzdvihnouti, ale vždy nechali tak.[1])

Sněm tridentský nařídil, vida nedostatečnost kněžského vychování, aby v každé dioecesi byl zřízen seminář, v němž by jinoši po dokonaném roce dvanáctém vedeni byli k úřadu kněžskému. Seminář měl býti zřízen při kathedrále nebo jinde v příhodném místě pod dozorem biskupovým. Nařízení sněmu církevního však nestalo se nikde hned skutkem pro velikost nákladu a snad i pro neochotu lakomých biskupův.[2]) Však u nás ani nebylo do r. 1562 biskupa, a když potom byl, nedali stavové na seminář peněz, a arcibiskup neměl.

Spíše jsou pořizována všude seminaria minora na výchovu chlapců, z nichž se měli potom vybírati žáci pro vyšší studium a k stavu kněžskému Takové nižší seminarium čili konvikt a dům chudých studentů založili r. 1559 v Praze Jesuité s tím výslovným úmyslem, aby odstraněn byl dlením času nedostatek kněžstva. Praelát Píšek (Scribonius), seč mohl, podporoval Jesuity v tom úmysle, snažil se o zřízení velikého semináře, prosil, sbíral podpory; Kanisius, jesuitský provinciál, sám o tom napsal vyzvání, císař dal 100 tolarů a slíbil co živ ročně na seminář platiti, též učinil k němu nadání z úroku Dobroluckého, ale skutečně drželi Jesuité ústav ten až do Ferdinanda II. jenom z peněz, které naň stále musili vyprošovati.[3])

Theologickým studiím katolickým valně prospěli Jesuité svojí akademií a nejednoho schopného českého mládence do alumnatu pontificum, jenž se začal r. 1575, oddávali k vysvěcení na kněze.[4]) Při tom přes všecko jich účelné a tuhé vychování někdy stalo se, že mladý kněz, sotva vysvěcený, ihned přeběhl k podobojím.[5])

Arcibiskup Antonín pomýšlel na to, aby bohatší kláštery ustanovily školy ze svých důchodův a chovaly aspoň nejméně o jeden stůl žáky. Důvod položil ten, aby „kostelové naši více kněží míti mohli".[6]) Ale nezdařilo se. Teprve roku 1581 u křižovníků založen jakýs prozatímní seminář, v němž dvacet nebo více žáků se chovalo ku kněžskému stavu. Chodili k Jesuitům do školy, ale na kněžství jich odtud docházelo málo.[7]) Křižovnický alumnát

---

[1]) Frind. Kirchengesch. IV. 29. Borový. Akta. II. 340.
[2]) O německých biskupech dokazuje to Huber. Geschicht. Österr. IV. 228.
[3]) Rukop. univ kn. 1. A. 1. 45.
[4]) Tamže. 23.
[5]) Tamže fol. 254. Příklad z r. 1607.
[6]) Borový. Akta kons II. 138.
[7]) Borový. Medek. 8.

trval za několik let; roku 1595 prosí povědomy plzeňský historik Šimon Plachý svůj magistrát o přímluvu k arcibiskupovi, aby syn jeho, jenž v sedmé škole u Jesuitů studuje, „do špitála u mostu mezi alumny“ byl přijat.[1])

Než to vše sic byly pokroky u výchově katolického kněžstva proti dobám předešlým, kdy se o ně takřka nikdo nestaral, ale daleko ještě nestačily. Proto zase a zase čteme v pramenech, že arcibiskup roku 1587 prosí císaře o založení řádného semináře, aby nedostatek kněžstva byl spraven;[2]) zůstávalo však stále jen při drobné pomoci. Císař Rudolf roku 1589 dává klášter Želivský s příslušenstvím opatu strahovskému Janu Loheliovi s tou úlohou, aby „podle uvolení svého seminarium v klášteře svém Strahovském vyzdvihl a důchody na vychování osob a bratří mladých, kteří by se pobožnosti a liternímu umění vyučovali, obracoval“.[3]) Ale statků želivských užívali Trčkové, od nichž teprve později (roku 1622) jsou vybaveny.[4]) Lohel tedy úmyslu svého zanechal.

Také Plzeňští měli snahu o nějaký římský alumnát na výchovu aspoň šesti „pacholat“; roku 1593 jednají o to s legátem papežovým.[5]) Synod kněžský z roku 1605 usnesl se o tom, aby z klášterních professů aspoň jeden studoval u Jesuitů theologii, opatové aby drželi aspoň jednoho theologa, jenž by učil klášterníky věcem kněžským.[6]) Celkem zůstávalo na těch pokusech a krocích vylíčených a vázlo všude. Řádný seminář biskupský zřízen teprv po převratech bělohorských.

„Pod obojím“ k liternímu vzdělání vyššímu musila, pokud nechodili do Němec, dostačiti kusá universí pražská, v níž nebylo systematického učení theologického, a mimo ni latinské školy po českých městech; náboženství bývalo v těch školách ve všech sic dost, ale z theologie, jak jí kněz potřebuje, nic. Protož také, kdo ze škol tehdejších vyšel, stejnou měl způsobilost k úřadům světským i ke kněžství: neměl vlastně odborné způsobilosti žádné, byl pouze literně vzdělaný člověk, jenž mohl v praktickém životě hoditi se k tomu i k onomu. Kdo vyčte onen valný počet učitelů mladych, kteří nechavše školy, dali se světiti na kněze! V každý čas uvozují prameny některého. Na příklad r. 1556 Horští zakládají sukcentora Petra od sv. Barbory, aby v cizině došel kněžství,[7]) roku 1565 Prachatičtí učiteli svému Kašparovi z Hořovic shánějí přímluvy k arcibiskupovi, aby „ta svěcení při témž mládenci co nejdříve vykonati ráčil, neboť chce stav svůj světský v duchovní

[1]) Arch. zem Opisy z arcib. 1595
[2]) Tamže Missiv. 1587.
[3]) Musejní diplomatář. 1589.
[4]) Čermak Premonstráti. 62. 223.
[5]) Arch. plzeň Protokol konš. 20.
[6]) Synod archidioec. 1605. Tisk v mus.
[7]) Kn. smluv arch. kutnoh Opis v zem.

proměniti a dlouho nač tráviti nemá";[1]) roku 1572 jde Darius, rektor školy v Rožďalovicích, mezi ordinandy,[2]) roku 1617 přijímá vrchní správce školy v Hoře, mistr Jiří Lukáš Záviš, kněžství;[3]) rok před tím mistr Jan Falko Písecký, který v Lounech správcem školním byl a „několik let byv sukcentorem s mládežkou pracoval", ve vsi Opočně kněžské prvotiny celebroval.[4]) Tolik jen za doklad.

Snadno lze vysvětliti, že také jiní vzdělanci, nejen učitelé, mohli směle přistupovati k stavu kněžskému. Na příklad povědomy spisovatel Štelcar byl v Kouřimi servusem a v padesáti letech svých, vstoupiv mezi kněze, kaplanem se stal.

Jakož svrchu připomenuto, novotný kněz učil se úřadu svému teprv po vysvěcení, jsa kaplanem. Farář ho učil. Mnohému bylo učení to netrpělivé. Proto také nařídila synoda kněžstva husitského roku 1521, aby žádny kněz mladý do tří let na faru (za faráře) nechodil, ale nechaje toulání a zahálení, v písmech svatych aby se učil a faráři byl poddán.[5])

Pochopíme z těch poměrů dobře záslužny čin oněch kněží, kteří umírajíce odkazovali knihy theologické k farám, aby se na nich vzdělávali mladí kněží. Odkazovali, poněvadž věděli, že vychování kněžské nestačí a že musí mladý kněz sám dohoniti, co bez jeho viny na něm zanedbáno. Pro doklad uvádíme mistra Jana Chocenského, jenž roku 1545 kšaftem svym oddal knihy své in theologia do Tyna pražského kněžím, aby je „osadní zregistrovali a jim k učení jich půjčovali".[6])

Za nedostatku kněžstva, jenž s malymi přestávkami trval neustále, přiházelo se ne zřídka, že ani tuze nehledělo se na to, aby literní vzdělání bylo důkladné. Proti starým dobám zvláště latiny na všech stranách ubyvalo. U protestantů ubývalo jí ovšem nejvíc, poněvadž při služebnostech božích o ni nestáli. Jest domluvno, kterak roku 1591 odporučuje se kněz Bartoloměj Hradecký za faráře do Bělé; prý slyšel, že chtějí míti církevního pastýře, „který v učení literním od mladosti trval"; prý umí latinsky, bez čehož slovo boží nelze vykládati bez bludů.[7]) Z toho plyne, že latina, znamení tehdejší vzdělanosti, stala se i u kněží kořením vzácnějším, a druhé, že na kněžství se dávali i ti, kteří „od mladosti v učení literním netrvali".

---

[1]) Arch. mus. Prachatic. rapiář.
[2]) Arch. zem. Rukop. O. 5. 44.
[3]) Arch. zems. Opisy z Hory.
[4]) Kron. Mikšovicova. Rukop. ops. Merz.
[5]) Rukop. univ. kn. 17. A. 16. 129. Též archv. musej. z msk. bibl. Lobkovické.
[6]) Miscell. při deskách zemsk. č. 92. fol. X. x.
[7]) Listiny bělské v mus.

O kněžích podobojích, že jsou neumělí, výčitky a nářky ozývají se již v XV. století,[1]) kdy církev česká žila život jadrnější nežli potom. V století následujícím, již roku 1539, třeba s přemrštěností, vyčítá se, že kněží někteří „sotva modlitby psané vyčísti umějí“.[2]) Roku 1543 na sjezdě stavovském vykládá pan z Pernštejna, že se někteří kněží ničemuž neučí a nic neumějí.[3]) Dolejší konsistoř posílala podle učených bakalářů, kteří se ku kněžství hlásili, i takové mládence k svěcení, o nichž věděla, že mnoho nedovedou. Roku 1572 postavili se někteří kandidáti před konsistoriány, a ti učinili „dictum“ velmi poučné a vysvětlující, že je k vysvěcení pošlou, ačkoli „dosti málo někteří kněžství se naučili, však poněvadž jsú připověděli, že se s námi ve všem náboženství a v řádích strany naší srovnati chtějí“.[4]) Brzy po nich přišli jiní, kteří nalezeni také „mdlí v učení“, ale z nouze nezamítnuti.

Některému knězi, byla-li jeho neumělost příliš pohoršliva, přihodilo se, že musil s farářství svého znova jíti za kaplana na učení. Pro příklad uveden buď z roku 1575 Beneš, farář z Domašína vyzdvižený. Jemu poradili konsistoriáné, poněvadž prý o jeho nedostatečnosti a neumělosti kněžských věcí mnoho slyšeli, aby pobyl půl léta kaplanem v Týně a tu se cvičil.[5]) Nedostatečnost kněží podobojích neobyčejným a hromadným způsobem vyšla na jevo, když roku 1603 Vok z Rožmberka nařídil, aby na Třeboň chodil jeden farář z panství po druhém pánovi a dvořstvu jeho kázat. Málo ktery se našel, jenž by nebyl s nouzí svoje výklady četl; dostávali pro svou neumělost tak horké domluvy, že potom raději ze strachu dělali se nemocni, aby nemusili pánovi ukazovati, co umějí Teprve roku 1608 zbavil je pán těch strachů a rozpaků, povolav si stálého kazatele bratrské víry.[6])

Co do literní a kněžské výchovy nejhůř u nás bylo při kněžstvu polovičatém, kteréž tlačilo se k církvím protestantským. Pravidlo protestantské čteme u Žalanského roku 1613. Dí: „Na kněžství řízeni mají byti lidé učení, ač sice ne všickni mohou býti Chrysostomy, Ambrosii, Augustiny, a začasté Bůh skrz prostředně aneb hrubě učené církev svou výborně vzdělával; ne nějaké vysoké učení od každého se vyhledává, když jen někdo umí, co jest potřebnějšího, byť v jiných uměních mdlý byl, hoditi se může.“ [7], Požadavek zajisté nevalny, jenž podle lidí opravdu literně vzdělaných, kteří učili se v universích lutherských a kalvinských

[1]) Traktát Vaňka Valečovského o kněžích. Opis z Herrenhuta (1452—1452) v arch. zemsk.
[2]) Hádání Pravdy a Lži Tovačovský. 99.
[3]) Rukop. univ. knih 17 C. 3. 226.
[4]) Arch. zemsk. Oecon. B. 11. Též rukop. arch. zems. O. 5 fol. 45, 47.
[5]) Arch. zem. Rukop. O. 5. 295.
[6]) Březan. Petr Vok. Č. Č. Mus. 1880. 443. Rybička a j.
[7]) Knížka o služebnosti. 66. 67.

po Německu, nejednoho člověka přivábil mezi kněze „podobojí", jenž o školy málo zavadil.

Znamenitě mnoho řemeslníků dávali se na kněžství, nepřinášejíce k novému a důležitému stavu svému sotva co jiného nežli dobrý dar jazyka a smělost. Naříká Bavorovský roku 1550 ve své Postille, že „mnozí opouštějí svá předešlá řádná povolání, jako by nic snadnějšího nebylo než knězem býti, k tomu se táhnou". Mnohý, odtrhna od sebe kopyto, kladivo a nechaje veřtatu svého jde mezi kněze, a to ne jen mezi bratrské.[1]) Téhož času Stráněnský v předmluvě jiné postilly dí: „Dostaviti musím, kterak kněží z far a mniškové z klášterů běhali, ženili se a na řemesla a v rozličné obchody se dávali, a již zase mnozí opouštějíce řemesla svá, majíc ženy a dítky, těch v nouzi a v psotě nechávají, na kněžstvo se dávají".[2]) Drastickým způsobem i Philadelphus Zámrský vyčítá evangelickým pánům, že na kněze nemají dobrého pozoru, posílajíce „řemeslníky od veřtatu, téměř i sedláka od pluhu s listy svými na svěcení na kněžství beze všeho uvážení, ledajaké běhouny, církvím nepovědomé, od starších kněží neexaminované... a chtějí-li učenější kněží těm slinoplískačům o nepořádnost kázaní domluviti, ant hned pán bude svého zastávati".[3]) A týž Zámrský, jenž řemeslníky z kněžstva vymítá, má pro poctivou práci ruční a průmyslovou tolik spravedlivého uznání, že řemeslníka za vzor klade línému knězi. „Proč se neučíme?" ptá se, „mnohý kazatel se vymlouvá, že nemůže seděti, psáti a při knihách dlouho trvati: ó, pohleď na řemeslníky, jak oni musejí ve dne v noci bez tesknosti dílo své konati."[4])

Nad Zámrského drsněji mluví o řemeslnících, kteří se dali na kněžství, česká agenda roku 1581 vytištěná. Vykládajíc, proč tak zevrubně obřady bohoslužebné vypsala, agenda dí: „Mládenci hned ze školy, ba, načež žalostně naříkáme, z verkštatu zašlí řemeslníci anebo z kanceláře pochlební lenochové se berou, na svěcení posílají a na fary dávají, kteřížto dosednouce na fary, podle střeštěného mozku svého ledajakési pořádky zachovávají nebo srovnávají se s námi v ceremoniích, in circumstantiis nerozum a bláznovství své pronášejí. Těm tedy, aby všetečnou smělostí církev boží tím méně pohoršovali, kazili a hubili, případnosti všelijaké tak srozumitedlně a sprostně jsme sepsali, ne jakoby oni, totiž zašlí řemeslníci a neužiteční písaři (učené správce školní vyminujíce) toho hodni byli, ale že litujíce ubohého lidu, aspoň pohoršení poněkud v cestu vkročiti usilujeme, poněvadž dotčené zlé věci docela přetrhovati nemůžeme. Běda pak těm, kteříž ubohých svých poddaných lidí duše takovým voslům k spravování svěřují.

---

1) Postilla. 221.
2) Un. knih. 54. B. 40. Postilla Hoffmeystera r. 1551 tištěn.
3) Zámeský Postilla 385.
4) Postilla táž 11.

Examen ordinandorum jsme vypustili, abychom oučastni nebyli zlého předsevzetí dotčených zlých dělníkův a němých psů, kterýmž by užitečněji bylo na veřtatě boty šíti aneb v kanceláři listy psáti než se v ten svatý ouřad vetříti a mnoho set duší zmařiti; kdož tedy examen latinský neumí a jemu nerozumí, nech doma zůstane, hrnce, sudy a podkovy dělá, nechaje kněžství." [1])

A také při začátku XVII století mimo jiné kněz Cikada píše proti řemeslníkům, kteří se na kněžství dávají; přičítá jim větší působení, než bychom se nadáli. Dí: „Mnozí povstávají zmařilí řemeslníci a kněžími se nazývají, v pravdě utvrzeni nejsouce i písmům sv. nerozumějíce, mnohé z cesty upřímné svozují, svornost a lásku mezi křesťany umrtvujíce, mezi všemi stavy roztržitosti nespokojitedlné strubují." [2])

Že lidé řemeslní vybíhali ze svého stavu v kněžská zaměstknání, nebyla česká zvláštnost. Bylo tak všude po Německu.[3]) Kterak na tu věc pohlížela protestantská konsistoř kutnohorská, stojí za zmínku. Roku 1586 neváhala vstaviti knězi svémi Bilkovi do vysvědčení, že se „před kněžstvím choval řádně, když na řemesle dělal i když služebníkem jináč poslem u starších havéřských jesti byl" [4])

Jest pochopitelno, že protestanté, když majestátem dobyli sobě svobody náboženské, pilně pomýšleli na to, aby zřízením fakulty theologické při pražské universitě pomoc vzešla k hojnějšímu i snadnějšímu vychování evangelického kněžstva. Dí Skála, že „nepocházela nesnáz náboženská odjinud než z nedostatku učených theologů".[5]) Než došlo k nápravě university, jak si evangelíci přáli, udeřila katastrofa bělohorská.

Ačkoli tedy za všecken čas mezi protestantské kněžstvo v Čechách lidé vzděláním nepovolaní spíš plichtili se nežli mezi kněžstvo druhých stran, hrubý klam by byl domnívati se, že všecko kněžstvo bylo takové. Vzdělaných kněží měli protestanté v Čechách zajisté dost i bez těch, kteří přestupovali k nim od kněžstva kališného a katolického. Byli mezi nimi faráři, že z fary bráni na kathedry universit německých.[6]) Badatel musí spravedlivě uvážiti na druhou stranu slova exulanta českého a kněze Jana Dačického, jemuž vyčítáno, že česká církev evangelická měla kněžstvo nezpůsobné, mnozí prý téměř ani čísti neuměli; kněz odpověděl, „jestliže jest jeden nebo dva nepříkladni, nehned všecko kněžstvo v tom domnění býti má".[7]) Tedy nezapřel, ale přiznal jen počet

[1]) Agenda česká; tisk. v bibl. musejní 1581.
[2]) Kázaní Václ. Cikady, faráře u sv. Jindřicha 1607.
[3]) Janssen-Pastor. Gesch. d. d Volk. III. 22.
[4]) Arch. kutnob. memorab. knih. 1586.
[5]) Skála. Hist. II. 45.
[6]) Roku 1590 volán farář ze Slavkova za professora na universi v Jeně. Arch. zemsk. Opisy ze Slavkova.
[7]) Listy jeho z r. 1623 uveřejnil Čelakovský v Č. Č. Mus. 1875. 290.

skrovný. My v soudě svém postavíme se do prostřed, kdež obyčejně pravda.

Na Moravě, kdež byla anarchie náboženská větší, bylo stran výchovy evangelického kněžstva hůř nežli v Čechách. Blahoslav ze svého přísného stanoviště bratrského zle o některých hovoří. Prý „jako krávy ničemu nerozumějí, někteří do Vittenberka běhají, mnozí ani slova latině též i německy neumějíce a jsouce pouzí oslové, když jen svědectví od některého pána nebo kněze faráře přinesou, vždy sobě to objednávají, že je Eberus světí, leda se jen evangelium rozmnožovalo; předešle byl jeden lotřík svěcen; při examen ptal se Eberus latině, kolik je částek pokání. A on česky odpověděl: Víra, láska a naděje. A takž podobně odpovídal, až hanba. Byli tu studenti Čechové, však pro hanbu mlčeli, aby se nemuseli za krajana styděti“.[1])

Při katolickém kněžstvu, na němž žádáno i za nebytí soustavného theologického vzdělání již pro liturgii aspoň jaká taká známost latinského jazyka, v kterémž tehda tkvělo všecko vzdělání, nemohlo se tak snadno přihoditi, aby posvěcen byl člověk zhruba nevzdělaný. Ale o nedovzdělaných za všecken čas vyskytují se v pramenech zprávy, a to nejen u nás, kde neměli katolíci universitu. Vypravujeť katolický humanista Murmellius na počátku XVI. století o kněžstvu římském (jiného v Němcích tehdáž ještě nebylo), že s větší část (!) jest nevzdělané; aby to ukázal, Murmellius uvádí příklady, jak málo umějí kněží jeho doby latinsky.[2])

U nás tou příčinou nemohlo býti lépe. Roku 1472 opat svatokorunský vyznává Janovi Rožmberskému, že „farářů učených málo“.[3]) A skoro sto let potom — roku 1564 — arcibiskup posílá malý katechismus do Teplé mladým klerikům již svěceným s rozkazem, aby se mu učili na paměť a říkali ven, a v listě svém dí, že neumí každý kněz rozeznati v knihách, co katolické a co kacířské. To vykládá katolický dějepisec[4]) za bezpečnou známku, kterak katolické kněžstvo po stránce theologické výchovy bylo zanedbáno. Probošt kapitolní Píšek roku 1556 v předmluvě svého katechismu praví dokonce, že „mnozí z kněží nevědí, co sú to svátosti“.[5]) Tím si vysvětlíme úsilné snahy arcibiskupův po nápravě ať kollejí jesuitskou ať semináři. A ještě tehdy, když již tou příčinou u katolíků mnoho se zlepšilo, roku 1572 hrabě František z Thurnu píše arcibiskupovi, že kněz Vít, jejž mu odporučil a poslal, kázaní své s málo rozumem z papírku četl a na tři otázky že dal dětinskou odpověď[6]) V týž čas také ten onen přišel

---

[1]) Gindely, Brüder II. 469.
[2]) Mourmellius, sein Leben u. seine Werke Reichling 44 45.
[3]) Arch. Čes. XIV. 206.
[4]) Pfrogner, Kirchengesch 228.
[5]) Tisk v mus.
[6]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1572.

k svěcení s takovou přípravou, že ho odehnali.[1]) Roku 1572 jeden byl při zkoušce prý němý, jiného nazval sám arcibiskup troupem;[2]) roku 1570 arcibiskup píše do Teplé opatovi, že ordinoval dva kleriky, ač nic neuměli; jeden prý dokonce říkal při zkoušce nějaký lutherský confiteor;[3]) jiného opata arcibiskup roku 1572 napomíná, aby měl kleriky k svěcení lépe připravené.[4]) Když roku 1605 odehnal arcibiskup již po druhé od svěcení Jana Coccina z Hradce Králové, protože neuměl zhola nic latinsky, odpověděl kandidát písemně: „Že nejsem peritus in latina lingua, tomu já místo dávám, quod non omnia possumus omnes“ (všickni nemohou všecko uměti), ale jsem mlád, katolický, přiučím se tomu potom, lidu obecnému zajisté nebudu kázati latině a „nemálo kněží katolických se nachází, kteří v latinském jazyku mohli by mně podobni býti“.[5])

Ze zpráv visitačních roku 1603 viděti světle při některých knězích, že výchova jejich po žádné stránce nebyla dostatečna. Zkoušen byl o visitaci na příklad farář Cornix v Bříství; „formam svátosti oltářní oznámil, ale při jiných svátostech nedostatečně odpovídal“;[6]) roku 1613 visitovali v Mělníce, děkanatu horšovotýnském, a zdejší kněz Harlas nalezen homo rudis, incapax, nevzdělaný. Spisovatel Vodňansky roku 1605 soudí obecně takto: „Ví se zajisté dobře, že Bůh má v církvi rytěřující nesčíslný počet pobožných a učených správcův stáda svého po všem okrsku světa, ale medle coť se zdá, jak jest proti tomu veliký počet na světě kněžstva neučeného, kteréž sotva jednu mši při oltáři přeslabikovati umějí, nesmějíce než toliko polou ústy breptati, aby neumělost jejich skrze posluchače na ně pronešena nebyla.“ [7])

Co do pohnutek, proč vzdělaní i málo vzdělaní mužové do kněžského stavu vstupovali, nelze neuznati, že při mnohých úmysly byly zbožné, poznámeť doleji velmi světle, že povolání knězovo v oněch dobách bylo velmi obtížné a na mnoze málo příjemné, ba nebezpečné a při nejmenším znevážené Jestiť dosti význačno, čteme-li v katolické postille Stráněnského (z roku 1551) větu, že „úřad knězem býti není opovržený“.[8]) Lze tedy věřiti, že leckterý muž mlady dal se za kněze z povolání.

Než přes to vždy a v každé straně vyskytovali se také lidé, kteří se dali na knéžství, aby se při malé práci dobře poměli.

[1]) Že byli někteří katoličtí kněží neučení, neuměli, o tom svědčí Schmiedl. Hist. Soc. Jes. I. 97.
[2]) Brus. Borový 172. 174.
[3]) Arch. zem. Opis v arcib. 1570.
[4]) Tamže. 1572. Abbas Sarensis.
[5]) Tamže. Recepta 1605.
[6]) Tamže. Visitační zpráva 1603
[7]) Theatrum mundi. Nathan. Vodňanský Dedikace.
[8]) Sign. 54 B 40. v univ. knih. R. 1550 XVII. Kterak reformací v Němcích znevážen stav kněžský dokazuje Janssen. Gesch. d. d. Volk. VII. 442.

Stojí psáno v staré satiře: „Slýchal jsem od starých, že mistr Rokycana otázku na kněží učinil, aby mu pod svědomím pověděli, proč na svěcení přišli, i málo se jich našlo, že šli pro kázaní slova božího, ale těch víceji, aby těžko nedělali a jen dobré bydlo měli. Ó, co jest nyní ještě v Čechách těch kněží mnoho, ješto takovým oumyslem na kněžství jdou!“ [1])

Nedostatek kněžstva nutil duchovní vrchnosti, aby sobě mnoho nevybíraly. Konsistoř pod obojí z nouze přijímala i patrné na těle mrzáky. Kaplan Václav z Hradce Králové byl chybný na řeč a r. 1564 dokonce oněměl. Když ho zavolali do konsistoře, pravil, „když má zpívati, že to na něho přijde, že ani viděti ani státi nemůže“.[2]) Jana, faráře cítovského (Cítov), podala konsistoř roku 1574 na faru k svatému Havlu, přes to, že koktal; prosil je, „aby v to potahován nebyl, že dobré řeči nemá, a že by spíše k posměchu byl“. Však konsistoriáné mu učinili dictum, že jeho vymluvé místa nedávají.[3]) Ani katolická konsistoř nezamítala kandidáta „trochu“ hluchého,[4]) ač dle církevního práva pro vadu tělesnou nikdo neměl býti přijat do stavu kněžského.

Do stavu kněžského dostal se katolický a husitský kandidát svěcením biskupským. Za nebytí biskupů v Čechách po smrti arcibiskupa Konráda až do nastolení Antonína Brusa mívali obojí žáci nesnáz tu, že obyčejně musili pro svěcení jíti za hranice k biskupovi sousednímu; katoličtí ovšem ho našli blíž, husitským bylo jíti dále. Katolické žáky světívali zhusta biskupové míšeňští, passovští, olomoučtí; někteří konali pro svěcení i daleké cesty; roku 1465 zapsána v knihách konsistorních svěcení v Erfordě, v Mundenu,[5]) před tím dosti často zapsán jakožto světitel biskup v Gardě.[6]) Roku 1440 byli svěceni čeští kněží katoličtí až v Paříži, roku 1451 v Římě.[7])

Jest pravidlo, že cizí biskup smí světiti jenom, zmocní-li ho k tomu biskup domácí, není-li ho, tedy domácí administrátor a konsistoř. List takového zmocnění zove se literae dimissoriae, dimisoře, dimissorialie.[8])

Pro dimissoře přicházeli mládenci obyčejně s přátely svými,[9]) kteří o jich zachování vysvědčovali a za ně slibovali; byl to vůbec platný zvyk i při vstupu do světských spolků, že kandidát přišel s přátely. Přátel a ústních svědectví bývalo zvláště tehdy potřebí, když kandidát nikterak nemohl dojíti při světské své vrchnosti vysvědčení

[1]) Rozmlouvání rytíře se starým Čechem. Un. knih. 17. D. 20.
[2]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1564.
[3]) Arch. zem. Rukop. O. 5. 169.
[4]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1597.
[5]) Arch. kapitul. kod. VI. 6. fol. 160.
[6]) Tamže. Kod. VI. 5. R. 1455.
[7]) Arch. mus. list. pergam. r. 1451.
[8]) Vzor katolických dimissoří viz v Borového Aktech II. 38.
[9]) Arch. arcib. Opisy v zemsk. 1564.

o svém poctivém zplození a zachování. Mnohý urozenec nechtěl vydati svému sedlskému poddanému takových listů zvláště tehda, když se oba věrou rozcházeli. Protestant Rudolf z Bínu jednou roku 1594 dokonce chtěl, aby mu vydán byl farář smečenský, Ondřej, tedy už hotový kolikolety kněz, protože prý jest jeho nepropuštěný poddaný.[1]) Roku 1564 jeden kandidát udává, že vysvědčení nemůže míti „pro přísnost pánovu".[2]) A jakkoli mezi kandidáty kněžského stavu byli synové měšťanští i šlechtičtí,[3]) přec vždy oněch dětí poddanských bývalo nejvíc. Zcela po právu církevním konsistoře chtívaly, aby kandidát byl nezávislý, z poddanstva propuštěný.

Za některého kandidáta přimlouvala se vrchnost ochotně sama. Vilém Rožmberský roku 1564 nabízí arcibiskupovi srdečným dopisem k svěcení dva mládence, jednoho syna hamrníkova ze Stropnice, druhého krejčířova z Kaplice.[4])

Rozhodující provodní a přímluvný list ke konsistoři stran dimissoře a svěcení pocházely od nižší duchovenské vrchnosti, od děkana nebo arcipryšta, ba i jen od faráře. Tito kněží vychovali si kandidáta sami, nebo byli jeho osobních schopností k stavu kněžskému nejlépe povědomi, a protož jich přímluvný list v kanceláři arcibiskupské konsistoře měl váhu. Ovšem skoro vždy míval farář a děkan při svém odporučení ten nepokrytý osobní účel, aby novotný kněz za nějaký čas pomáhal jako kaplan. Děkan Joannes Cicer v Přešticích vyznává to roku 1573, prose probošta kostela pražského Scribonia, aby posvěcen byl na kněze mládenec, jenž slíbil býti kaplanem u něho; je prý tu mnoho Pikartů, těch Valdenskych, „lotři lid svozují", a kdyby měl kaplana, že by ty svody kazil.[5])

Městské rady také vydávaly kandidátům kněžství listy odporučující buď přímo do Prahy, buď k arcipryštům. Na příklad Jindřichohradečtí roku 1617 píší praelátu plzeňskému, že slovutného Blažeje Kecle, jinak Klinečka syn, Tomáš, z vůle a vnuknutí Ducha svatého jest dokonalého oumyslu stav svůj svobodný proměniti a v stav svůj svatý kněžský vstoupiti a do církve katolické přijat býti, pročež se „za něho k vaší dvojí ctihodnosti přimlouváme (kterýžto nechce odjinud promovirován býti, an muziku dobře zná i rhetoriku absolvoval), že jeho pod ochranu svou přijíti račíte".[6])

Když městská rada se přičiňovala v konsistoři o svěcení kandidáta, i ona jako farářové svrchu psaní činila tak obyčejně

[1]) Arch. arcib. Opis v zemsk. Martinic ho nevydal.
[2]) Tamže 1564.
[3]) 1582 farář ve Zdicích Matěj Bezdružický, bratr Volfa Bezdružického. Arch. praž. č. 1053. 278. Ze staré doby (r. 1389). V Klatovech kaplan urozený Bedryk z Roupova. Hammerschmied Hist. Klatov. 126.
[4]) Arch. arcib. Opis v zem. 1564.
[5]) Listiny přestické. Opis v arch. zem.
[6]) Arch hradecký. Kopial z r. 1615. 121.

na slib mládencův, že se městu odslouží kaplanováním. Mrzuto bylo potom, utekl-li kněz měšťanům po vysvěcení, jako to Rokycanským učinil roku 1582 Mikuláš Kužel, na jehož ordinaci Rokytští platili arcibiskupovi. Utekl v noci do Plzně, a tamější arcipryšt ho za kaplana přijal.[1])

Také klášterští opatové, udělivše svym členům nižší svěcení, posílávali je k vyšším svěcením s listy věřicími i s listy přímluvnými. Na příklad opat milevský Jan píše roku 1558 Jáchymovi z Hradce, aby se přimluvil u biskupa vídeňského za svěcení Johannesa, ukazatele listu.[2])

Listy panské a městské i děkanské nebo farářské, jimiž kandidát se odporučoval k svěcení, sluly litterae conservatoriae, konservatoře, pokud držely v sobě buď zřejmé, buď mlčky titulus ordinationis, buď pensionis nebo aspoň titulus mensae, totiž jakous bezpečnost, že vysvěceny kněz bude míti z čeho žíti. Synod katolického kněžstva roku 1605 určil, aby titulus ordinationis páčil se aspoň na 50 tolarů ročních.[3]) Jen klášterníci byli svěceni titulem chudoby „paupertatis", nebo titulem „mensae communis". Bez takového nějakého titulu nebylo podle kanonického práva lze kněze světiti.

Než vydala konsistoř dimissoř na svěcení do ciziny nebo než přistoupil arcibiskup k svěcení, musil kandidát podniknouti examen. Arcibiskupům pražským po jich obnově stačívalo, když kandidát jak tak uměl latině odpovídati k hlavním kusům katolického náboženství dle příručního spisu Ferova. Synoda katolického kněžstva roku 1605 připomíná, že zkouší buď arcibiskup nebo officiál, zkouska že se začíná modlitbou, při vyšších svěceních aby bylo zkoušek tré, kandidát aby hlavně znal sv. Písmo, kanony, sv. Otce, o svátostech a uměl officium mše Z téže synody otázky zkušebné byly vytištěny.[4])

I ke zkouškam děly se přímluvy. Kněz Adam Oenopolis Brodský, farář chlumecký, přimlouvá se roku 1597 u sekretáře arcibiskupského Jana Svitavského za „pomocníka" svého Jana Machaciusa, aby při examen, poněvadž je trochu hluchý, k němu touzeji promlouváno bylo, tak aby doslychaje otázek podle examen domini doctoris Johanni Feri, kteréž sobě přehlídl, odpovídati mohl. Spolu s přímluvou poslal pečlivy farář sekretáři dvé kuřat.[5])

Nelze se ani diviti za neklidnych poměrů náboženských, jestliže také klamavým způsobem docházeli kandidáti dimissoří při katolické konsistoři a dosáhše svěcení, opouštěli stranu pod jednou. Arcibiskup roku 1566 píše biskupu bamberskému, že jakýs Fišer vylákal v arcibiskupské kanceláři litteras dimissoriales a s jich

---

[1]) Arch zem. Listiny z Rokycan. Opisy.
[2]) Výpisy z arch. hradeck. Tischer. III. kniha.
[3]) Synodus archidioeces. Tisk v mus. 100.
[4]) Syn. archidioec. Tisk. mus. č. 45. D. 18. str. 15. 100. 101.
[5]) Arch arcib. Recepta. Opis v zemsk. 1597.

pomocí dal se posvětiti v Bamberce; když prý arcibiskup Antonín, jsa za svým zdravím ve Varech, okolní kněžstvo visitoval, nalezl Fišera, an ženat a Lutherán.[1])

Svěcení na kněze nedělo se jediným úkonem. Nejprve vykonávána svěcení nižší, kteráž měla jména dle prvotních v církvi úřadů; kandidát stal se akolytou, lektorem, exorcistou atd. Pak dána mu svěcení vyšší:[2]) subdiakonat, diakonat, kněžství čili presbyterat. Mezi svěceními měla uplynouti doba, kterou biskupové skracovali na den[3]) nebo na několik málo dní. Vyšší svěcení začínali tonsurou (od IV. století), což bylo znamením, že kandidát světa se odříká, coelibát přiříká. Přijav svěcení vyšší, neměl se kněz v svět vraceti.

Teď již rozumíme, když prosí opat milevský Jan roku 1558, jenž byl dal premonstrátovi Joannesovi „první“ (rozuměj nižší) svěcení, aby týž Joannes od biskupa obdržel „druhé, třetí a poslední svěcení“,[4]) a dovedeme spočítati, prosí-li roku 1609 Jan Matheides arcibiskupa o udělení „čtvrtého svěcení“, že to byl presbyterat.[5])

Synod kněžstva katolického roku 1605 pojal v svá ustanovení starý platný řád, aby nižší svěcení, jako ostiariat, lektorat, nebyl udílen před sedmým rokem kandidátovi, akolytství ne před třináctým rokem, subdiakonat ne před dvacátým druhým, diakonat ne před dvacátým třetím; presbyterat ne prve, než dojde svěcenec dvacátého pátého roku věku svého. Ovšem dispense byly přípustny.[6])

Od svěcení bylo platiti biskupovi a jeho kanceláři poplatek. Líčil Hus, že ze svěcení žákovstva písař těží, tak že za list od prvního svěcení berou po groši a po penízi; od druhého po dvou groších a dvou penízech, od třetího po třech i od čtvrtého, někde prý také dávají zlaté, někde víc, jinde méně; i holiči, jenž pleš proholuje, i vrátnému musí se dávati.[7]) Dlením doby ovšem taxy za ordinaci se zvětšily, nepřestávalo se na groších, došlo ke kopám. Úředníkům biskupským tou příčinou nelze vyčítati, že od psaní a práce dávali sobě platiti. Také nebylo lze provésti, aby biskup světil za darmo, jak chtíval Hus,[8]) cizí biskup, k němž katoličtí

[1]) Arch. arcib. Recepta. Opisy v zem. 1566.

[2]) Vyšší, poněvadž opravňovala svěcence přímou účast míti při mši. Laurin. Rozpravy akadem česk II.

[3]) V arch. mus. je pergam. listina z r. 1451, kde vysvědčuje Johannes episcopus Penensis o Václavovi Martini de Crumpnav (Krumlov), že mu dal v Římě 6. januarii subdiaconat, 7. januarii diaconat, 8. januari presbyterat.

[4]) Tischerovy výpisy z arch. hradeck III.

[5]) Arch zemsk. Opis z arcib. Recepta. 1609. Zajímavo, že svrchu psaný Matheides byl na onen čas farářem u sv. Martina. Patrně sloužil podobojím za kněze a byl jen diakon

[6]) Exempl. v Vus. str. 98.

[7]) Husi Sebran. Spis. Erben I. 419.

[8]) Hus. Postilla. Erben II. 80.

žáci pro svěcení chodili, nebyl tím povinen, a kterak pražští arcibiskupové po své obnově chudičký důchod měli, o tom položeno svrchu.

List o vykonaném svěcení kněžském slul formát a měl v rukou knězových po všecken jeho život velikou cenu; bez formátu nebylo beneficia, nebylo živobytí.

Kališná strana pod obojí mívala nesnáze se svěcením svých žáků daleko valnější a mrzutější nežli katolická, jejíž nesnáze obnovou arcibiskupství přestaly do konce.[1]) Po smrti husitského arcibiskupa Konráda (r. 1431) s nedlouhými výjimkami nebyl kdo světiti kališné žáky. Nějaký čas (1436 1439) světil biskup Filibert, legát koncilia basilejského; od roku 1482—1493 světil vlasský biskup Augustin a po něm za několik let posluhoval v tom straně pod obojí biskup vlašský Filip (1504—1507). Za zmínku stojí, že kratičký čas roku 1559 také opat žďárský světil na kněze, kdo přišel Císař mu píše: Slyšíme, „že by ty mnohé osoby nevážné, i které ani latině ani sv. mše sloužiti neumějí, na kněžstvo posvěcovati měl, kteréž osoby, když k tobě přicházejí, žádných dimissoriales od svých vrchností a biskupů tobě nepřinášejí než tak naprosto od tebe posvěcovány bývají, a nejvíce že Uhři a Slováci, kteří kacířstva a bludných sekt se přidržují, docházejí“. Přísně mu to zakazuje.[2])

Tedy za všecken čas trvání svého církev česká pod obojí jen sedmnácte let užila pohodlí stran svěcení svých žáků · ostatní všecken drahný čas docházeli žáci její posvěcení obtížným, křivým, pokoutním způsobem. S dimissořemi, od administrátora a dolejší konsistoře latinským jazykem psanými, kališní žáci musili daleko hledati římského biskupa, jenž jim udělil svěcení. Některému podařilo se dojíti svěcení ve Lvove,[3]) jinému jinde; kněz Bechyňka šel si pro vysvěcení až do Armenie — a prý i tam věděli o českých kacířích![4]) Většina chodili do Italie, kdež obdrželi svěcení od biskupů peněz chtivých a zhusta jen po zapření kalicha. Navrátivše se pak s formátem svého kněžství, konali „pokoru“ v konsistoři pod obojí, vyznávajíce, že cizímu biskupu učinili na sebe nenáležité závazky, a prosíce, aby v počet kněží kališných byli přijati.

Přísahou se zase ke kalichu a k zapřeným kompaktátům přihlasovali,[5]) což skutek mravnosti až příliš daleký a vysvětlitelný jen tím, že kališníci, nechtíce církve římské docela se strhnouti, raději zůstávali v takové nehodné polovičatosti.

---

[1]) Obšírně u Tomka v Č. Č. Mus. 1848. I. 382. a Borového Utraquisten. 23 a násl

[2]) Arch. místodrž. Missiv č. 62 173.

[3]) Dle listu bratra Šimona u Gindelyho; Brüder I. 123.

[4]) Peschek. Gesch. d. Gegenreform. 44.

[5]) Formulář toho čti v Borového Jednání konsist. I. 189. Frind. Kirchengesch IV. 474.

Když protestantství v Čechách s úspěchem se šířilo, staral se konečně vší silou i král Ferdinand I. o to, aby Čechové měli biskupa k svěcení. V nouzi schvaloval i svěcení vlašské, benátské. Roku 1544 učiněno Pražanům známo, že císař na říšském sněmě ustanovil, že žáci strany pod obojí k vysvěcení do Vlach posíláni býti mohou, a že kněžské úřady jim budou na dále svěřovány; také prý císař oblibovati ráčí, že Pražané administrátorovi poručili, aby žáky s dimissoří pod pečetí arcibiskupskou do Vlach posílal, neb král zná, že ujma na řádných knéžích jest.[1]) Ale ke skutku bylo daleko.

Přibýváním kněží lutherských ubývalo kněží svěcení benátského. Praví nejvyšší úředníci zemští v dobrém zdání svém k císaři (kolem roku 1550), že podobojí, maje s nákladem velikým a nebezpečným jíti do Benátek, dvacátý toho raději nechá, a proto že nejlépe bude, aby dosazen byl od papeže světící biskup, jak stavové na předešlých sněmech mnohokrát prosili; Benátčané prý (!) při svatém otci papeži to obdrželi, že sobě zjednali takového biskupa, který světí pod jednou i pod obojí; bude-li prý král jednati, že to způsobí také.[2])

K mrzutostem vlašského svěcení náležely za všecken čas kromě drahoty a nebezpečnosti daleké cesty i posmíšky protivníkův. Satira v době Rokycanové psaná posmívá se kněžím kališným, že „pleše vylhali, když chtějí kněží byti, řkúť se do Říma jíti, obejdúce pomezí, hned jsú hotoví knězi, poďmež na novú mši!“ [3]) Také Čeští Bratří svým největším protivníkům, kněžím kališným, velmi rádi vyčítali benátské svěcení podvodné. Roku 1543 vyvrací ne bez posměšného úmyslu kronikář bratrský i tu zprávu svrchu uvedenou, že by papež Benátčanům povolil biskupa, jenž světil žáky pod obojí. Díť: „Mnoho jich dosahovalo kněžství od biskupů řeckých, jakož se proneslo, že takového měli v Benátkách, kterýž tak mnoho jich světil z Čech, že stěžka skrze to o hrdlo nepřišel, neb od papeže o to obeslán jsa, tam jel a zase se nevrátil.“ [4])

Naposled se přidali ke katolickým a bratrským posměváčkům i kněží protestantští, a to nejen zřejmí protestanté, než dokonce i ti, kteří kryli se v samé straně pod obojí. Velice výmluvná příhoda tou příčinou zapsána roku 1574 v dolejší konsistoři. Svoláni jsou všickni farářové, že „stala se věc zarmoucená a neobyčejná od bakaláře Jana Sezemského, faráře chotětovského, jenž mluviti směl, že všickni kněží, kteří do Benátek chodili, jsou lotři, kněžství tam vylhali, pod jednou přijímali, cejchované svědomí a formáty mají, a že je mohl kat nebo biřic světiti“. Farářové pražští, z nichž

---

[1]) Z rukop. Lobkovick. Opis v arch. zemsk. Varia. 1544.
[2]) Arch. místodrž. R. 109. 15.
[3]) Nebeský Č. Č. mus 1852. III. 45.
[4]) Histor. Jednoty. Rkp. univ. kn. 17 C. 3. 225.

asi většina byli svěcení benátského, měli rozhněvané konsistoři oznámiti svoje zdání, co s vinníkem. I potázavše se spolu oznámili, aby odprosil a na rukojmě se zapsal, že se takového velikého nářku potom nedopustí. Zatím Sezemský čekal venku před dveřmi. Zavolavše ho vyčetli mu konsistoriáné, „že nařekl všecko kněžstvo, a kdyby světský se toho dopustil, že by snad hrdlo ztratil“. Pak ho přinutili k odprose a k zápisu, jenž po tu chvíli zachován. Je psán starou rukou třesavou. V něm vyznává se kněz, že se té viny dopustil v opilství a v nerozumu; „vinen se dávám, že sem zle a křivě mluvil, a jich všech za to poníženě prosím, že mi to laskavě a otcovsky odpustí, neb já všecko kněžstvo strany naší, kteří sou úřad sv. kněžství v Benátkách přijímali, za kněží pořádné mám a na ně nic zlého nevím“.[1])

A začátek té příhody byl velmi pohoršlivý. Dotčený kněz Jan byl se s Vítem, děkanem mladoboleslavským, pro ono benátské svěcení veřejně popral! I protož konsistoř poslala oba do vězení, jednoho na rathouz staroměstský, druhého na novoměstský[2]) — a tento trest vynutil z kněze Jana urážku všech benátských kněží.

Svěcení benátská i všecka jiná přespolní byla velmi drahá, nákladná! Když z města strojil se kandidát do Vlach, sbírávali naň, aby byl s náklad. Městská pokladnice i cizím někdy pomoc dávala, neboť chodili žebrotou. Stříbrští na příklad roku 1538 jednomu „na pomoc svěcení“ také jen šesti groši přispěli. Tíž měšťané roku 1596 dávají „ňákému mládenci z měst Pražských, jdouce na svěcení do Antorfu“, z prosby 15 grošů 3 denáry.[3]) Královéhradečtí roku 1583 na jednoho kandidáta konají před kostelem petici, poněvadž nechtěl na jeho svěcení nikdo nakládati.[4])

Některý si vypůjčil od města na rukojmě. Stříbrští mají zapsáno v knize městské roku 1550: „Kněz Řehoř zůstal jest dlužen k obci, jak sou ho založili na kněžství, když měl do Vlach jíti, 19 kop; za to jsou rukojmě.“ [5]) Tíž Stříbrští roku 1562 zapsali si o mladém „knězi“ Georgiovi z Písku, že mu půjčili 20 kop míš., když do Vlach pro potvrzení kněžské se strojil, za to jest rukojmím Václav Bečvář z Březnice, jenž ty peníze vrátí, nechoval-li by pán Bůh Georgia smrti na té cestě.[6])

Jiní dávali pomoc na cestu, když kandidát slíbil, že bude u nich kaplanem;[7]) za tehdejší nouze o kněze chtěli si tím kněze

[1]) Rukop. O. 5. v zem. archivu 160. 161.
[2]) Tamže. 157.
[3]) Arch. plzeň. kn. č. 184. 248. kn. č. 193. 250.
[4]) Solař. Hradec. 292.
[5]) Arch. plzeň. Reg. memor. č. 187. 11.
[6]) Tamže. 25.
[7]) Kouřimská kn. rudá fol. 27. R. 1552 dali knězi Jiříkovi ze záduší 10 kop. Jiné doklady v Borového Aktech I. 304. 325.

pojistiti. Činili tak i katolíci; na příklad Prachatičtí roku 1562 dali synu lazebníkovu Havlovi na cestu do Prahy k svěcení 12 kop míš. se zřejmým slibem, že ty peníze pak tu bude vysluhovati.[1])

S kterou opatrností sobě měšťané při tom vedli, to patrno z listu Nymburských roku 1556. Píší konsistoriánům do Prahy, že „nějaký Jacobus, žák z Kolína, umínil jest úřad kněžský na sebe přijíti, a nemaje dostatku v penězích k panu děkanovi našemu i také k nám se za pomoc utekl, a pokudz možnost stačila, jemu sme pomoc učinili, a on Jacobus připověděl jest i otec jeho i také páni Kolínští přímluvné psaní učinili, že při panu děkanovi našem, kdyžby se zase z Vlach navrátil, kaplanem bude, protož V. Mstí žádáme, že tomu povoliti a nám toho přiti ráčíte".[2]) Tedy porada v radním domě, porada s děkanem, připověď otcova, přímluvné psaní a zpráva o tom konsistoři! Což pevně si chtěli opatrní konšelé mladého kněze „ufasovati".

Než u leckterého všecky obrady a závazky byly marny. Když roku 1586 Kutnohorským kaplan Inquilinus po svém stvrzení kněžském brzy odešel, naříkali, že „nevidí příkladu k tomu podobného, aby tak brzo kaplan odsud se hnouti měl", a vyčetli mu, že ho na kněžství jdoucího penězi podporovali.[3]) A o Janu Passerovi ze Sedlčan víme dokonce, že přijal roku 1549 od Rakovnických 28 kop, 20 kop vše na vlašské svecení, ale došel jen do Budějovic, tu „od jiných se ukradši, zůstal, peníze propil, prožral a marně utratil a zase se nenavrátil".[4])

Měl-li formát katolického kněze velikou cenu, zajisté i kališník vážil si svého formátu, s těží dobytého, stejně. Což to byla uctivost, opatrnost a důležitost, s jakou si je zapisovati dávali do městských i do konsistorních knih! V rakovnické nejstarší knize jsou na příklad krasopisně zapsány čtyři listy za sebou, jimiž Mainhardus, episcopus Comadensis, vysvědčení dává, že za pontifikátu domini Calixti, divina providentia papae, r. 1458 v kostele kathedrálním při velikém oltáři dal Johannesovi z Prahy 19. února tonsuru, 22. února subdiakonat, 24. diakonat a konečně 25. února sacerdotium. O každém svecení zvláštní list.[5]) Roku 1461 dává si „pro nebezpečné časy" v Kutné Hoře zapisovati vicarius od sv. Barbory Johannes de Bystřic důkaz, že ho posvětil Gabriel episcopus Justinopolitanus.[6]) V Mladé Boleslavi předstupuje roku 1482 farář Václav před pány radní a ukazuje formáty své „celé, neporušené,

[1]) Arch. mus. Prachat.
[2]) Kopiál arch. nymbursk. z r. 1556 fol. 3. Téhož roku 1556 oznamují Nymburští, že kantor z jejich školy půjde na kněžství a že chce býti u nich za kaplana aby konsistoriáné dovolili. Kopiál nymb. fol. 217. R. 1561 oznamují totéž příčinou „kumpána" Pavla z Vys. Mýta, že chce do Vlach a pak tu kaplanovati. Ale ten nešel, rozpakoval se, že mlád. Tamže fol. 167. 169.
[3]) Kn. memorab. 1586 arch. Kutnoh. Opis v zemsk.
[4]) Borový. Akta I. 259.
[5]) Arch. rakov. kn. z r. 1387.
[6]) Zem. arch. Opis. z Kutné Hory.

řádné a zachovalé beze vší poškvrny s pečetmi visutými", žádaje, aby těch formátů paměť v knihy městské vepsali, kdyby který z dopuštění božího se ztratil nebo se poškvrnil, aby ke knihám potomně se o svědomí mohl utéci. Jeden formát byl z roku 1461 od Placida, biskupa parentského, druhý od Rogera, biskupa amelienského z roku 1479.[1])

V XVI. století, kdy vláda i konsistoře honily kněze bez formátu čili kněze „nep řádné", nesvěcené, mívaly formáty ještě větší cenu než druhdy, a proto i to dobře chápeme, že Zygl, kněz jednou pod obojí, po druhé katolický, jenž roku 1614 farářoval v Sadské, kdys dal si napsati formát zlatým písmem;[2]) věříme i tomu případu divnému, že knězi Pavlovi Rombusovi v nouzi posloužiti mohl roku 1575 arcibiskupský formát (z roku 1565) cenou svou za list zástavný; půjčil mu věřitel naň dvě kopy. S opisem (čili „vidimusem") potom hlásil se Rombus o faru.[3]) Pro bezpečnost ukládali si kněží originály svých formátů do městských depositoří, a smutek byl, ztracen-li formát i v takovém bezpečném střežení. Berounský purkmistr musil r. 1604 knězi Janu Limlovi Žateckému napsati vysvědčení, že „jeho formáta čili potvrzení řádu kněžského" při berounském ohni i s domem shořela.[4]) Purkmistrovský list měl pak poškozený kněz za formát. Při špatnosti administrátora Fabiana Rezka, svrchu vylíčené, skoro bychom víru dali knězi Nikodymovi z Rakovníka, že zadržením formátu chtěl Fabian vynutiti na knězi peníze. Vypravuje dotčený Nikodym roku 1602 v konsistoři, když chtějí viděti jeho formáta, že byl svěcen v Chelmu (nyn. rus. Polsko), 30 mil za Lvovem, ale formáta že mu vzal administrátor Fabian, chtěje za ně míti deset dukátů, a když těch peněz neměl, prý Fabian formáta strhal a spálil.[5])

Dosazením arcibiskupa v Praze mělo přestati putování za formátem do Italie. Tak aspoň nadáli se zbytkové kališných kněží; většina pod obojích ovšem netrudíc mysl svěcením biskupským, chodívala již pro formáty do Vittenberka nebo jinam k protestantům. Když prohlášena volnost kalicha s povědomými podmínkami, vzrostla naděje, že nový arcibiskup bude světiti kališníky. Víme, že arcibiskup Antonín byl uvážlivý muž; žádoucímu svěcení žáků podobojích nemínil se vzpírati, ale marně čekal na to, že papež dovolí. Dolejší konsistoř na něho naléhala. Arcikníže Ferdinand, jednaje v duchu a úmyslu otce svého, krále Ferdinanda, také o to se snažil, aby žáci pod obojí byli svěceni od arcibiskupa Antonína.

---

[1]) Arch. bolesl. kn. smluv. č. 1. fol. 8.
[2]) Arch. arcib. Recepta. Opis v zemsk. 1614.
[3]) Arch. zemsk. Rukop. O. 5. 222.
[4]) Arch. arcib. Recept. Opis v zemsk. 1604.
[5]) Konsist. kn. roudnic. arch. fol 145. Konsistoř kněze toho zavřela.

Rozšířila se zpráva roku 1564, že se tak stane. Kandidáti pod obojí již přihlásili se v dolejší konsistoři se svými přátely; konsistoř jim kázala očekávati a pevně slibovala, že za několik dní budou ordinováni. Bohoslovci nabíhali den co den. Ze dní znikaly týdny. Arcibiskup vymlouval se morem, který ten čas proskakoval. Kandidáti, všickni již mrzuti jsouce, vykládají konsistoři své, že „patrimonia" svá v Praze již utratili, a arcibiskup prý dnes svoje katolické žáky na Strahově světil! A kališných prý pořád nesvětí! K čemuž neuměli konsistoriáné odpověděti nic jiného, než: „Mládencům jest náležitá věc nésti strpení, a pán Bůh že jich zkusiti chce." [1]) Zatím nabíhali také sami konsistoriáné na arcibiskupa, aby se rozhodl. Obtěžovali ho tak, že se na ně u přítomnosti zámecké kapitoly okřikl: „Proč na mne nastúpáte o to? Nechci a nemohu ordinovati sub utraque!" [2]) Mládencům bylo rozjeti se bez pořízení.

Však arcibiskup se přece odhodlal světiti žáky pod obojí; byloť mu od císaře Maxmiliana asi tenkrát tuze připomínáno snesení Ferdinanda a stavů roku 1549, že volený arcibiskup český má světiti oboje žáky. I protož v prosinci téhož roku 1564 v nově jsou kandidáti voláni. V kapli sv.-Václavské na zámku arcibiskup odhodlal se vysvětiti 12 žáků pod obojích na akolyty a udělil jim svátost biřmování, 28 prosince obdrželi v téže kapli subdiakonat.[3]) Roku následujícího hned v oktav Tří králův arcibiskup vysvětil v chrámě křižovnickém 12 kněží podobojích; však nežli je vysvětil, poměl s nimi některé kyselosti. Jednak se kandidáti čili ordinandi místo přípravy toulali po pražských hospodách „s kobzami" a opíjeli se: někteří prý po všech i v městě třeli se na kazatelnice bez dopuštění, nad to pomlouvali arcibiskupa, že je v těžké závazky chce uvésti. Arcibiskupa zvlášť hnětla ona pomluva a nadávky, které k ní byly připínány. Nadáno mu Antikristův. Proto uznal za hodno dolejší konsistoři omluviti se, že kandidáty zavázal jen k tomu, aby se řády strany podobojí spravovali. Konsistoř zavolala bohoslovce své, vyčtla jim, že arcibiskupa „antikristují" a že se toulají; při tom napomenula je na konec mírně, aby se pánu Bohu modlili.[4])

Také při svěcení nepoznal arcibiskup valného potěšení; mládenci chovali se asi ledajak. Jeden řekl: „Zvystydnem, že nás tak dlouho nešpikuje." Jiní prý odkládali honem vínky, aby jich „frejířka" neshlédla. Za to v konsistoři dolejší, zdá se, že měli upřímnou radost. Posvěcené kněze si povolali, napomenuli je k poslušnosti; dle starobylého řádu zapsali jich rukojmě, že budou

---

[1]) Arch. zem. Opis. z arcib. 1564.
[2]) Tamže 1564.
[3]) Rukop. mus. Catalogus ordinandor. 189—191.
[4]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1565. Též Borový. Brus. 185.

do tří let kaplany; formáty jejich vzali v opatrování konsistořské, vybrali od každého po 3 kopách za práce kancelářské a učinili jim konečné diktum: „Synové nám v pánu Bohu milí! Všecka konsistoř z toho veliké potěšení má, že pán Bůh se na nás a na národ náš ráčil ohlédnouti, tak jakž jest od mnoha let nebylo, aby tato země svého arcibiskupa měla jako toho času... Chovejte se tak, abyste nebyli uhašené a smradlavé svíce, ale dobrým příkladem abyste jiným prospívali.“ Podáni jsou dva do Hory, po jednom do Loun, Litoměřic, Hradce Král., Chrudimi, Klatov, Žatce, Písku a ostatní zůstali v Praze.[1])

Však téhož roku po druhé arcibiskup již světiti nechtěl. Asi bál se Říma. O výmluvu ovšem při povaze tehdejších kandidátů nebyla nouze; když deputací dvou farářů pražských k němu o to přišla, nevrle vyložil, že světiti nebude, protože je od kandidátů „zpověď zlehčena a že by musel examinovati“; prý o tom prošla žaloba k samému arciknížeti.[2]) Tedy vyslána od kališných deputace k arciknížeti. Ten dal v odpověď, aby počkali, prý arcibiskup císaři napsal o tom široce, proč na ten čas jejich žáky ordinovati nemůže.[3]) Zatím nepřestali kandidáti kališní nabíhati na konsistoř svou, a ta na arcibiskupa. Povolil tedy dobrotivý arcibiskup Prus a 7. dubna roku 1565 posvětil 34 žáky za akolyty; v neděli 8. dubna udělil jim subdiakonat.[4]) Víc toho roku neučinil „Husitům“. Po novém létě (roku 1566) arcibiskup odmrštil administrátora Mystopola, jenž přišel prosit za presbyterát svých kandidátů, krátce, že pro zápověď z Říma ordinovati nebude, a v tom předstíraje melancholii někam odjel.[5]) Svou neochotu ke kališným žákům arcibiskup u císaře omluviti za dobré uznal. Psal mu o loňské ordinaci, že prý najednou postavili 35 osob k svěcení a nedopustili, aby jich zkoušel officiál a notarius; však nicméně poněvadž sněm se blížil a mezi stavy byl o kněze hluk, začal je ordinovati přec, chtěje se vyhnouti horšímu. Ale poznal prý je jakožto velmi neschopné stavu kněžského, a to tak, že se nejen kněží, ale i čeleď arcibiskupova tím horšila. Tedy zavolal si je zvlášť, dvě hodiny jim kázal vyčítaje, že kněží kališní nehledíce na zpověď a pokání pouštějí k přijímání jak kdo přijde, hodný, nehodný, vyčítal jim přijímání dětí (greulich Misbrauch der Kinderspeisung); kandidáti přijali napomenutí vděčně, ale konsistoriáné přiběhli k arcibiskupu s výtkou, že jim odvádí kněze, tedy nechal ordinování; před tím prý jim nabízel, aby jednali s nunciem nebo s kardinálem; zvlášť když tu byl kardinál Comendunus, psal jim, aby vyprosili při něm dovolení, by je směl ordinovati bez pohor-

[1]) Arch. zem. Opis z arcib. 1565. Relace Mystopolova.
[2]) Tamže 1565.
[3]) Relace deputovaných, tamže. 1565.
[4]) Catalogus ordinandor. v mus. rukop. fol. 193.
[5]) Arch. arcib. Opis v zemsk. 1566.

šení a hněvu v Římě, ale neposlechli. „Kdybych je ordinoval," tak končí arcibiskup svůj list, „byl bych exkomunikován, říkají mi to kanovníci a jiní do očí!" [1])

Ale Mystopol přece došel ještě téhož roku 1566 toho, že arcibiskup ordinoval zase; učinil to tím, že svou stranu kališnou o své ujmě slíbil proměniti v katolickou: oddal se hned arcibiskupovi ve všem v poslušenství, vyznal, že s katolickou církví ve všem všudy se srovnává, a přiřekl za sebe i za svou konsistoř zvolna odstraniti přijímání nemluvňat, což arcibiskupovi nejvíc proti mysli bývalo. Také čeští pánové se přimlouvali za ordinaci, ale nepraví se, kteří. Mystopol oznámil v konsistoři, že arcibiskup, „ač s těžkostí chce ordinovati naše žáky". V špitále sv. Františka u křižovníků 10. a 13. srpna r. 1566 arcibiskup po druhé světil Husitům žáky. Tehda ordinováno 30 mládenců sub utraque.[2]) V říjnu potom ještě 15 diakonů bylo ordinováno též v chrámě křižovnickém.[3])

Následujícího r. 1567 v máji zapsáni v knize arcibiskupských svěcenců dvacet čtyři akolyté, mezi nimiž i z Teplice Emeloch — asi Němec —; ze známějších jmen čte se Adam Philoponus z Jílového a Jan Troilus z Lysé. K těm 15. července přibyli za nové akolyty ještě tři. Týž den osm z oněch 24 obdrželi subdiakonát a konečně 22. července posvěceni jsou na kněze. 5. září jsou u křižovníků noví tři ordinováni. Celkem tedy roku praveného 11 žáků pod obojích stali se ochotou arcibiskupovou knězi. Poslední svěcený slul Adam Oenopola Johannis Brodensis.[4])

Pro tyto ordinace bylo potom arcibiskupovi u papeže Pia V. tuze čistiti se.[5])

Roku 1572 za administrátorství Dvorského opět dal se arcibiskup pohnouti k svěcení. Vzkázal Dvorskému, aby mládence vybral. Dostavilo se do konsistoře dolejší mládenců kolik; do knih vepsáni jsou s nadpisem, že z vnuknutí božího umínili si úřad kněžský přijmouti. Byl mezi nimi některý studios kolleje Rečkovy, několik školních kantorů (z Týna, od sv. Jiljí, Petra, Havla), pedellus Joannes Galli Chlumecenus, jejž jsme svrchu poznali za nočního tuláka; několik „scholastiků", jeden Klatovan „paedagogus".

Nejprv měli býti pozkoušeni v konsistoři dolejší. Administrátor shromáždiv je před sebe, učinil jim diktum: „Mezi vámi jsou někteří cantores, kteří jsou v mnohých omylích a bludech, jakž de invocatione sanctorum, de oratione pro mortuis, de sacri-

[1]) Arch. arcib. Opis v zemsk. 1566.

[2]) Zpráva arcibiskupova císaři. 16. August 1566. Tamže. Jména jich čti v rukop. mus. Catalog. ordinand.

[3]) Catalogus ordin. v mus.

[4]) Rukop. mus. Catalog. ordinandorum. 193. 194. Jeden Bartol. Obešlo „Husita" zapsán mezi kněžími katolickými v knize s předu.

[5]) Borový. Brus. 192.

ficio missae (o vzývání svatých, o očistci a mši), ježto pro takové nezpůsoby J. Milost arcib. neráčila tak dlouho ordinovati; pro to budete examinováni; abyste se rozpomenuli na to, chtěli-li byste se podle toho předložení se chovati, zvláště bez ženění setrvati.“ [1]) Kandidáti slíbili.

Když všecko připraveno, vyzkoušeno, papežský legát, jenž dlel při dvoře císařském, vzkázal, že arcibiskup nesmí jináč ordinovati, než až učiní kandidáti tridentské vyznání víry. Administrátor tedy vyřídil kandidátům od arcibiskupa, „že nemůž světiti než na juramentum to, které všem biskupům ex decreto tridentini concilii k ordinování a Pio IV. vydáno“.[2]) Toto juramentum, do něhož stavové protestantští vždy tuze stěžovali, znělo: „Já N. přísahám... na tomto sv. Čtení, že stále zůstanu v poslušenství, jednotě, vyznání a učení matky naší sv. církve a jejího viditelného na zemi pastýře, nejvyššího biskupa římského, od kteréžto pravé víry, dokud sem nejdéle živ, zhola v žádném artikuli jejího učení a nařízení se děliti nechci... pakli bych se toho dopustil... tehdy vzývám na sebe pomstu boží a pokutu rušitelů přísahy při soudu duchovním i světském.“ V téže přísaze zamítá se všecko, co odsoudila církev za kacířské.[3])

Přijali-li prvnější kandidáti tuto nebo jinou podobnou přísahu,[4]) kandidáti roku 1572 ji nepřijali. Rozešli se tedy bez pořízení, a kdo měl na cestu, chutě a ruče došel si pro svěcení protestantské za hranici nedaleko.

Právě od těchto let rozmnožilo se protestantské kněžstvo z míry znamenitě: do Benátek již nikdo neměl chuti choditi pro svěcení; kališné straně ubývalo očividně vyznavačův i kněží; přirůstalo protestantům. Nejtížeji to nesl arcibiskup, o jehož povaze dostatečně vysvítá, že nebyla neústupna; všaktě znal situaci lépe než papežský legát a měl víc dobré vůle v těžkých tehdejších věcech nežli kapitola, která ho strašila exkommunikací. Jak asi bylo v duši jeho, když roku 1573 císař mu psal výčitkou, že sic nechce, aby světil žáků lutherských, než pod obojí, kteří ctného a šlechetného obcování jsou, aby pomněl snešení krále Ferdinanda a stavů roku 1549, že arcibiskup zvolený má bez odporu obojí kněze světiti, „kterýmžto způsobem jsi ty bezpochyby od J. M. císařské s dovolením týchž stavů roku 1561 na ten ouřad dosazen“ — [5])

---

[1]) Rukop. B. 11. fol. 19. V arch. zem.
[2]) Týž rukop. 1572. Též v rukopise O. 5. 71. v arch. zem.
[3]) List 259. v Catalog. ordinand. rukop. mus.
[4]) Uvozuje se jedna v Allegátech k II. Apologii. Č. 12. R. 1618. „Já Jan N. učinil sem vyznání víry podle uložení Trydentského Concilium a připovídám ustanovení sv. sněmu“ a d.
[5]) Arch. místodrž. R. 109. 1—9.

Císař Maxmilian věrně se snažil dopisy do Říma vymoci ordinaci kališníků,[1]) jichž správcové byli víc katolíky nežli co jiného; na prosby a výklady císařské došla roku 1575 z Říma neupřímná odpověď, že se všecko nechává na dobrém zdání arcibiskupově![2]) A arcibiskup nesměl!

Když protestanté odstranili kompaktáta, potom již zněly prosby dolejší konsistoře o svěcení kalisnych žáků jako hlas volajícího na poušti.[3]) Za arcibiskupa Martina i Berky došlo sic několik husitských kandidátů svěcení, ale když byli přísahali na katolické náboženství. Někteří katolickou svou ordinaci provedli s týmiž úmysly jako druhdy přijímali jejich předchůdcové svěcení benátská. Přísahali, aby v tom nestáli. Sotva že obdrželi formát, odpadli zřejmě od poslušenství arcibiskupova a jali se sloužiti v církvi, kde a jak se jim vidělo[4]) i ženili se.[5]) Berka byl na konec pak opatrnější. R. 1599 žalostně mu administrátor Dačický domlouvá, proč nechce světiti a odkládá to na příjezd legátův; „vím vo tom," píše, „že prve to sobě ráčíte míti propůjčeno a summo pontifice, abyste ráčili ordinovati, kdyby se líbilo." Při tom ne bez výčitky dí administrátor, že na jeho dovolení „těžce shromáždil mládence", rozejdou-li se, že jich neshledá snadně.[6]) Skoro jest patrno, že žáci o svěcení arcibiskupské již ani nestáli.

Co se dotýče konečně pravých Lutherských, ti chodívali pro své stvrzení na kněze do Němec. Po nějakou dobu také vykonával o své ujmě ordinaci kněžskou v Uherském Brodě děkan Pressius (1581—1586). O biskupské pomazání protestanté nestáli. Již v první době protestantství českého, roku 1524, tvrdili jeho přívrženci, „že svěcení kněží jest věc daremní a že olejování a spikování potřebné věci nejsou i že kněží bez toho býti mohou, neboť volení a ne mazání kněze činí".[7])

Kdo chtěl nepokrytě jíti si pro ordinaci evangelickou do Vittenberka, do Frankfurta nebo jinam, kde byli evangeličtí doktoři, opatřil se listem (vokací) některého děkana nebo i jen městské rady nebo světského pána a s tím šel. I farářové dávali kandidátům takové vokace nebo litteras commendatorias.[8]) Sbíhaly se příčinou těch vokací všelijaké podvody. V Bělé r. 1591 slavil nějaký Vít Klatovský své kněžské prvotiny a usadil se tu na doporučení místoproboště z Roudnice, Řehoře Lounického; když pak

[1]) Arch. místodrž. R. 109. I—9.
[2]) Tamže.
[3]) R. 1586. Sněmy C. VII. 5
[4]) Arch. arcib. Soc. Jes. fasc. I. N. 1. Opis v zem. 1592.
[5]) Slavata. Paměti I. 199.
[6]) Arch. arcib. Recepta. Opis v zem. 1599.
[7]) Bartoš písař. Erben. 93.
[8]) Rukop. O. 5. 194. v arch. zem.

vyšlo na jevo, že vymámil vokaci do Lipska „na umrlého od živého jiného“: místoprobošt napsal do Bělé úřadu městskému, že dokud živ žádného nebude fedrovati, ten že byl první a poslední.[1])

Formát evangelický čili doktorský byl znění latinského někdy i velmi obšírného, protkaný i řeckými texty z písma. Vittenberský Pavel Eberus psával začátek takto: „Pastor ecclesiae Dei in oppido Saxoniae Vittenbergo et caeteri ministri evangelii in eadem ecclesia“. Řádky následujícími pastor a služebníci evangelia vydávali svědectví, že tento a tento k učení evangelia v Čechách jest vzdělán a k rozdávání svátostí zřízen. Na konec přičiňovali zprávu, že jest dotčený kněz přívrženec čistého evangelia a protivník zavržených mínění církve katolické.[2])

Konsistoř kutnohorská mívala stran evangelické ordinace zvyk, že prv pozkoušela kandidáty, než je vyslala, a dala sobě zároveň předložiti důkazy o jich poctivém zplození a chování,[3]) potom vydala jim list, ale jen s dovolením městského úřadu; píšeť r. 1583 Sixt Kandidus, zdejší arciděkan, že se zde „takové věci vůlí panskou řídívaly a řídí“.[4])

Zvyky ty v řád písemný uvedla si konsistoř v knihy r. 1594 na základě starších zkušeností a snesení. V artikulích čteme nejprv, že děkan nebo farář žádného kaplana o své ujmě přijímati ani k ordinaci vysílati nemá než s védomostí šepmistrů a kněží na farách v Hoře. Druhé, že každý má při tom pánům a kněžstvu ukázati listy svrchu pravené. Třetí, že má prubován býti o předních artikulích víry a náboženství křesťanského, a hodil-li by se k takovému povolání čili nic; který by v učení božím „dobrých začátků“ neměl, nebudiž přijímán. Čtvrté, po takovém zkušení má se jemu jménem kněžstva napomenutí předložiti, aby čítání sv. písem byl pilen, modliteb nezanedbával, pobožně živ byl, kněze starší jako otce duchovní aby v uctivosti měl, svého představeného bez odmlouvání poslouchal, a v cvičení kaplanském aby do dvou let dobře a pokojně se chovaje zůstával; dospělejší v známosti pravdy boží měl se v kaplanství zaslíbiti pouze rok. A když se v toto všecko kandidát uvolil, měla se mu z konsistoře (posledním článkem řádu) vydati „vocatio“ k ouřadu kněžskému od konšelů, potom od konsistoře horské s pečetí a s podpisem všech pěti kněží na Horách. Po té mohl vyslán býti „pro ordinibus“, kam se za dobré vidělo.[5])

---

[1]) Listiny bělské v arch. musej.

[2]) „A fanaticis opinionibus damnatis judicio catholicae ecclesiae Christi abhorrere.“ Arch. zem. List. třeboň.

[3]) Agenda na Horách v univ. knih.

[4]) Kn. memorab. arch. kutn. z r. 1583. C. 2.

[5]) Kn. práva duchov. na Horách fol. 57. Opis v zemsk. arch. Artikulové na spis uvedeni děkanem Jakubem Melissaeem a faráři Petrem Košetickým, Matějem Turnovským, Janem Kampanem Žlutickým a Vítem Phagelem Píseckým.

Dokud nebylo protestantské náboženství u nás zákonem uznáno, pronásledovaly konsistoře, zvláště kališná, nejen kněze protestantské ale i jejich formáty. Přišel-li který kněz svěcení doktorského do konsistoře dolejší žádat za místo, leckdy vyzvali ho zdvořile, aby přinesl formát, a když přinesl formát, sebrali ho a zničili; žadateli pak oznámili, že není kněz.[1])

Po majestátě konsistoř pod obojí stala se evangelickou a obdržela snažným jednáním stavů „ordinaci evangelickou“.[2]) K té bylo stejně jako druhdy nejprve potřebí vokace. Tu vydával kollátor, řídčeji kněz.[3]) Příklad její z Rakovníka, odkudž se píše roku 1619 administrátorovi Dikastovi: „Poctivý mládenec Jiří Quirinus, v služebnostech při panu děkanovi zůstávající, čím dále víceji pracuje, aby touž hřivnou bezpečněji, volněji a směleji těžiti a úřadu sv. kněžství dojíti mohl, nás jest za přímluvu k V. Milost. o připuštění jeho dle nařízení církevních k témuž ouřadu sv. kněžství uctivě požádal; přátelsky žádáme, že jeho k pořádnému církevnímu přisluhování zříditi račíte.“ [4])

Ordinace v evangelické konsistoři konala se v Týně dvakrát v rok, a to o sv. Jiří a sv. Havel, nebo okolo toho času. Na příklad roku 1614 ordinováno v Týně dvacet mladíků na kněžství právě prvního května.[5]) Měl-li kdo u administrátora vydatnou přímluvu, mohl také mimo časy dojíti ordinace. Roku 1611 píše Šud administrátor Joachimu Šlikovi, aby Jiřík Šercer, praeceptor syna jeho, ač nařízení se stalo, aby ordinace ministrorum toliko v určité časy se vykonávala, na pánovu přímluvu najíti se dal v kterýkoli čas, že ho na kněžství potvrdí.[6])

Před ordinováním byla zkouška. Bylo tak i v cizích sborech kalvinských, o nichž píše Žalanský:[7]) „V některých církvích obnovených nyní při řízení kněží tento řád se zachovává; obírá se ze všeho počtu kandidátů theologiae některý, kterýž i praeceptorům i církvi domácí i cizím věrnost a v učení pilnost dokázal; za tím jde bedlivé života i učení jeho zkušení, zkušení také i v obecném kázaní.“ V pražské konsistoři evangelické zkoušel kandidáty administrátor i senior bratrský, z čehož bývaly nespokojenosti a kyselosti na straně lutherské.

---

[1]) Kn. O. 5. v arch. zem. 235. Tak učinili r. 1575 Petru Soběslavskému, jenž byl „svěcení frankfurtského“.

[2]) Akta consis. v rukop. B 23. 18. arch. zem.

[3]) Rukop. č. B 23 154. arch. zem. Ten způsob se Bratřím nelíbil. Prý tu právo provozují „ředitelé světa, páni, úřadové, obce městské i veské, jimž Kristus toho neporučil“. Proto prý Bratří Čechové ke kněžím „evangelišům“ nemohou přistoupiti. Traktát. Rukop. mus. IV. H. 8. 65.

[4]) Kopiář arch. rak. z r. 1609. lit. H.

[5]) Acta rectoratus. fol. 51. Arch. zem.

[6]) Acta consis. rukop. B 23 fol. 28.

[7]) Knížka o služebnosti. 1618. 75.

Ordinace vykonána vzkládáním rukou. Stojí psáno r. 1618 ve vysvědčení kutnohorského děkana Tobiáše Cichoraea Královéhradeckého, že „podle soudu a moci církve Páně řádem apoštolským skrze pobožné modlitby a svaté rukou vzkládání svěcen byl v úřad kazatelský." [1]) I o to byly nespokojenosti na straně Lutherských, že při svěcení vzkládal na ně ruce i bratrský senior. Roku 1611 posílá hrabě Jachim Šlik kandidáta k svěcení a chce, „aby jen administrátor naň vzkládal ruce", ale administrátor odporoval připomínaje, jakou domluvu konsistoř obdržela od defensorů, když ondy při ordinaci mistra Davida Lipacha se nezachovala dle nařízení.[2])

Zmíněno budiž, že také svrchu řečený Pressius v Uherském Brodě, osobě si ordinaci kněžskou, kandidáty na kněze pozdvihoval vzkládáním rukou, však po tuhém závazku, že novosvěcenec přidrží se konfessí české, že vystřehne se vzpoury, hněvivosti, vzteklosti, bití, opilství a mrzkého zisku. Ordinandi slibovali slovem „přiznáváme" a po té Pressius spolu se staršími „ve jménu jediného, pravého, věčného Boha Otce, Syna a Ducha sv. Amen" je posvětil. Prý se to dálo „slavně a důstojně".[3])

K ordinaci příkladem universitních promocí gratulační básně od přátel bývaly tiskem vydávány. V patnácti básních toho rázu, roku 1612 vydaných, čte se i jméno básníka mistra Kampana Vodňanského, professora v universí.[4])

Když zřízena evangelická konsistoř pražská, posíláni k ní kandidáti také z Moravy. Píšeť roku 1612 a potom i v létech následujících administrátor pražský děkanům a starším kněžím evangelickým v horním kraji Brněnském, „aby poslali mládence, že po examen theologicum podle moci od pána Boha a Jich Milostí všech tří pánů stavů pod obojí přijímajících nám svěřené je na kněze potvrdí".[5])

Zdá se, že evangelická konsistoř se svou ordinací také nebývala vždy dosti skoupa ani opatrna. R. 1612 vysvětila jakéhos Adama Hořovského ze Stráže, člověka beze všeho vzdělání, pročež měla posměch u katolíků a výčitky od defensorů. Administrátor vymlouvá a čistí se u Bohuslava z Michalovic, defensora z předních, že „měli od něho litteras conservatorias et alias de beneficio mensae ac ad ministerium ecclesiasticum vocationem přednešené, jim jsme uvěřili a toliko na nedostatcích jeho se zastavovali a

---

[1]) Arch. zem. Opis z arch. kutnoh. 1618.
[2]) Acta consist. rukop. arch. zem. B. 23. fol. 41.
[3]) O všem tom obšírně v rukop. mus. II. D. 8. 456. 458. 460.
[4]) Exempl. v mus. č. 49. B. 36. Gratulatio honestis et eruditis septemdecim viris juvenibus . . . ab amicis oblata. Mezi ordinandy zajímavější jsou jeden z Hradce Jindřichova, jeden Nicopoliensis (Mikulov), Strumenus. Sabschicenus Silesius, jeden z Evančic, jeden Silesius Polnensis. Také Kutnohořan Mathias Campanus byl mezi nimi.
[5]) Rukop. týž. 308. Jiný doklad na fol. 197.

vidouce, že nebyl v literním umění zběhlý, do jiného času jemu sme ordinationem odložiti chtěli" — ale když prosil, úřad prý mu přece svěřili; teď prý ho má Vilém Slavata ve vězení na Stráži; protož prosí administrátor a konsistoř, aby pan defensor vymohl od Slavaty formát Adamův, že mu konsistoř odejme, co mu svěřila.[1])

Po ordinaci novosvěcený kněz kterékoli víry konal svoje prvotiny, jež i u protestantů sluly podivným způsobem „nová mše". Synoda katolického kněžstva, v Praze roku 1605 konaná, obnovila nařízení, aby novosvěcenec nekonal své „primice", leč až obdrží od officiála nebo od arcibiskupa list s „placet".[2])

Býval srdečný zvyk, že novému knězi o „nové mši" činěna veřejná poctivost. V Hradci Jindřichově na příklad musili se konšelé pod pokutou jedné kopy míš. na faře sejíti a novotného kněze do kostela nejprv k nešporům a nazejtří k nové mši provoditi a při mši oféru vykonati „pro poctivost nového kněze".[3]) V Litoměřicích zvána r. 1605 městská rada, aby při prvotinách kněze Jana z Opavy sešla se na faře a doprovodila ho do kostela, a „pro poctivost všeho kněžstva" aby ho zase odvedla; potom v neděli po vykonání služeb božích aby rada přítomna byla při obědě. Rada pozvání přijavši odpověď dala, „aby se kněz za takové dobrodiní, kteréhož se jemu v této obci dostane, do tří let jako jiní předkové odsluhoval".[4])

Hostinu k nové mši strojíval farář, ale zhusta městský důchod platil outratu. Do městských práv Brikcího (r. 1536) dostalo se ustanovení papeže Klimenta VI. (1355), aby o nových mšech nebývalo víc krmí nežli šestero;[5]) synoda kněžská z roku 1605 svrchu vzpomenutá zakazovala o nových mšech veškero opilství.[6]) Roku 1538 platí Stříbrští „na kuchyni k nové mši" dvě kopy, za víno, za ryby a jiné potřeby nad 4 kopy.[7]) Nová mše byla v městě událost, že ji kronikáři zapisovali do svých pamětí místních.[8])

Před novou mší konal starší kněz případné kázaní a při mši podával novosvěcenec svátost oltářní, lid se modlil, on mu žehnal.

Při nedostatečném vychování tehdejšího kněžstva mohlo se přihoditi roku 1555, že paní Anna z Rožmitála měla strach, aby kněz svou mši nedovedl špatně. Píšeť paní z Hradce Jindřichova Joachimovi: „Zdálo ti mi se, můj milý Jáchyme, s tebú zmínku

[1]) Týž rukop. fol. 214.
[2]) Synod. archidioec. Exemp. v mus. 103.
[3]) Paměti fary Jindř. Hrad. Rukop. Frt. Tischera.
[4]) Arch. mus. Litoměř. list.
[5]) Řád žákovstva svěceného v Měst. Práv.
[6]) Synod. archidioec. 70.
[7]) Arch. plzeň kn. č. 184. 237.
[8]) Na př. Mikšovic lounský: 1593 Joannes Heniochus Nepomucenus bakalář v Smolnici, novou mši sloužil. Rukop. děčín Opis u p. Merza.

učiniti strany toho Kaslara, kterýž by měl jako zítra bohdá novú mši slúžiti, snad by nebylo škodny, aby se toho ví míno (ve jméno) boží do některyho delšího času povodložilo, zvláště pak pro to, aby se tu vod toho kněze věčí posměch nežli jest chvála panu Bohu našemu nedála.“ [1])

Protestanté dle agendy horské uvozovali kněze k prvotinám nejprv napomínáním slovy sv. Pavla. Arciděkan buď v kapli, buď u oltáře jemu pravil: „Nezanedbávej daru, kterýž jest v tobě... v tom buď ustavičně, aby prospěch tvůj byl zjevný všechněm... budiž sebe pilen i učení, neb to čině i samého sebe spasíš i ty, kteří tebe poslouchají.“ Jsou to slova, jimiž sv. Pavel Timothea uváděl v úřad. Arciděkan jal se ta slova obšírně vykládati. Prý nejprve vzbuzuje se jimi mladý kněz „k cvičení v učení božím“; druhé, aby žil život šlechetný, pobožný. Na tom dvém že záleží úřad pastýřství služebného. Po tomto napomínání (mnohem ještě obšírnějším) kněz nový slíbil „otcům milým“, že se tak zachová. Při kázaní následujícím nový kněz „počestně“ u oltáře měl státi; obec pak zpívala a modlila se za něho. Potom hlasitě říkal modlitbu děkan nebo jiný starší kněz, aby Bůh přijal prvotiny mladšího, aby ho chránil před nevěrou, bezbožností, pochlebováním a lakomstvím, při tom prosil za království České a toto horní město, aby je Bůh zachoval podle svatého evangelia pravdy, prosil za úřad, za školy, aby prospívaly, za vdovy a sirotky i chudé. Když pěkná modlitba skonána, hlasitě modlil se nový kněz. Začíná modlitba jeho veršem: „Srdce čisté stvoř ve mně Bože a ducha přímého obnov ve vnitřnostech mých;“ dále vyznává kněz svou těla mdlobu, nehodnost, prosí Boha za pomoc, aby nestoudným životem nedával pohoršení. Na konec říká slova večeře Páně, po nichž požívá sám a potom posluhuje svátostí jiným buď první buď druhou částkou svátosti. Druzí kněží mu druhou částkou pomáhají. Když učiněno díkuvzdání, chrámová slavnost prvotin protestantských skonána.[2])

Novosvěcenec přijal na sebe jakožto kněz některá práva. Z nich bylo při katolických a husitských kněžích starodávné privilegium kněžské, kdo by na kněze násilně sáhl, že upadá v klatbu, druhé, že kněz nemusí státi soudu světskému (privil. fori). Privilegium, jímž kněží druhdy bývali osvobozeni daní a platů všelikterakých, dlením doby nebylo uznáváno od světských lidí. Proto asi velmi málo prospělo na příklad Sixtovi Kandidovi, děkanovi horskému, když mu roku 1585 dali kutnohorští list fedrovní ke

---

[1]) Rukop. Paměti fary Jindř. Hrad. Tischer ml.

[2]) Agenda na Horách. Univ. knih. fol. 210. Táž agenda, jejíž autor je Václav Štefan Teplický, s valnou částí opsána prof. Branišem z rukop. měst. knih. v Žitavě (sub. B. 198.). Opis k nahlédnutí a srovnání půjčen mi byl prostřednictvím prof. Šimka od sl. spolku Vocela Akt po ordinaci téhož smyslu, jenže poněkud úhrnem, čte se též v zem. arch. v Opisech horských z knihy práva duchov. fol. 51. 1594.

všem městům a městečkům od Hory až do Domažlic, aby fůra jeho cly nebyla nikde stěžována, poněvadž prý „duchovní lidé od cel mají býti ušetřeni slušně".[1]) Od zemských daní kněží také již dávno osvobozeni nebyli.

Novotný kněz, stav se kaplanem anebo, jak říkali ještě v první půli XVI. věku po starodávnu, „střídníkem",[2]) míval na sobě povinnosti, z nichž hlavní byly: aby se v stavu kněžském dále vzdělával pod dozorem svého faráře, aby se pobožně a pilně modlil (u katolických kněží hodinky čili brevíř)[3], aby setrval v bezženství (u katolíkův a Husitů).

S některým kaplanem o jeho povinnostech sepisovány obzvláštní smlouvy. Z konsistoře kutnohorské zachovalo se několik kaplanských smluv. Jedna z r. 1596 drží v sobě devatero artikulů. Kaplan se zavazuje nejprv ke každodennímu čtení a modlení z Písma pilnému. Tři artikule smlouvy kaplanské tykaly se kázaní. Povinen byl slovo boží bedlivě usaditi a sepsané představenému k přehlédnutí přednésti; při kázaní měl chovati se bez posuňkův a slov pohoršitelných; kázaní svého představeného měl netoliko slychati pilně, ale také sobě zapisovati. Kaplan dle smlouvy neměl práva o své ujmě posluhovati svátostmi, zvlášť ne potvrzovati stav manželský bez vědomosti představeného faráře. Ostatní kusy týkaly se řádu disciplinárního na faře. Při stole před jídlem a po jídle měl s vážností čítati po jedné kapitole z písma; z fary neměl nikam bez opovědi vycházeti; když mu dovoleno ven, vykonaje potřebu, ať hned zase do domu farního se vrátí; k faráři svému uctivě a poslušně měl se chovati, k čeledi pokojně; jestli by se čeho nenáležitého dopustil, měl kaplan bez vzpoury přijmouti trest, provinil-li se velice, měl pokojně jíti do ukázaného žaláře.[4])

K těm a podobným artikulům přičiňovali kaplané horští se své strany jen čas, na jak dlouho se připovídají. Zapisovali se na rok, na dvě, „do jistého času", „do uložení božího"[5]) Z těch smluv patrno že kaplanství bylo pokračování a dokončení kněžské výchovy.

Svěcením ať cizím ať domácím za všecku dobu, o níž se v tomto díle vykládá, nebylo lze při žádné náboženské straně odstraniti stálý nedostatek kněžstva. Ani k bližšímu a pohodlnějšímu svěcení katolickému se nehrnuli; koncem století XV. světí-

[1]) Arch. zem. Z kutnoh. lib sentent. Opis.
[2]) 1525 Arch. praž. č. 1047. L. b.
[3] Ze katoličtí kněži se pilně breviář modlili, to víme ze Síti Víry (r. 1521), v níž se Chelčický jim posmívá, prý „chodí s knihami velikými po dvoru bubnujíce tamfr, famfr, hanba se dívat takovému zabývání masopustnímu" (str. 199).
[4]) Arch. zemsk. Opis z kn. práva duchovn. foll. 55 v arch kutnoh.
[5]) Tamže.

valo se po dvou kněžích některý rok; [1]) jiný rok žádný. Po obnově pražského arcibiskupství vzrostem katolictví lze sic v zápisech pozorovati vždy znamenitý počet ordinandů katolických, ale po každé nemalý počet cizích, kteří zase domů odcházeli. R. 1565 světí se dvacet kněží, z nich jsou někteří dominikánského a cisterciatského řádu, někteří Poláci a příslušníci okolních zemí. Ve dvou následujících létech (1563, 1564) 37 kněží vysvěceno. Byli Čechové, avšak někteří z Lužice, Míšně, z Drážďan, ze Slez, z Bavor. Rok potom u křižovníků ordinováni 42 kandidáti. Mezi nimi z obecné historie povědomý Melchior Klesel Libentaliensis; roku 1566 na kněžství vysvěceno 36 diakonů, mezi nimiž Prokop rytíř de „Braterzic". Roku 1568, v němž jedno svěcení konáno i na Krumlově, celkem 32 kněží zřízeni. Zase byli mezi nimi kandidáti ze Slez, z Míšně a z Poznaň; někteří byli z Moravy. Roku následujícího 30 kandidátů dostavilo se k svěcení, v nich jeden Blöbel zapsán jako „budišínský canovník". Následujícího roku 1570 dáno svěcení kněžské 43 diakonům, z nichž mnozí cizinci z Vídně, z Italie, jeden Jesuita i z Anglie. Svěcení vyšší toho roku obdrželi „in aedibus" Jana Lobkovice u přítomnosti císařovy. Tehda také první tonsuru přijal praefectus chori musici císaře Maxmiliana dominus Filipus de Monte, Nizozeman. Konečně budiž uvedeno, že největší počet ordinandů katolických v prvních desíti létech po obnově arcibiskupství shledali jsme r. 1571. Vysvěceno tehda 56 kněží, však v nich zase mnoho z cizích dioecesí. Byli tu lidé z Halbrstadtu, Hildesheimu, Padrbornu, z Bavor a od leckud jinud z Němec.[2]) Nelze tedy říci, že by z hojnějšího svěcení arcibiskupského plynul kněžstva dostatek.

Ovšem far ubylo časem též. Před vojnou husitskou udává se počet far v Čechách 2180,[3]) roku 1539 uvádějí kostelů, kdež kněze potřebí, 2033,[4]) koncem XVI. věku zbylo již jen 1366 far,[5]) ale z těch jen přední fary bývaly stáleji obsazeny, jiné zhusta za kolik let neměly kněze. „Co nyní vsí, co městeček i některá města bez věrných pastýřův a učitelů zůstávají, nemohúce ani dobrých ani zlých pastýřův a kněží míti, tak že mnozí i zlé chtějí trpěti, poněvadž dobrých míti nemohou." Tak dí katolický kazatel Bavorovský roku 1550.[6]) Co bylo platno, že roku 1556 hněvivě psal císař Ferdinand administrátorovi katolickému a stejnými slovy administrátoru dolejšímu, „abyšte všecky fary v království Českém

[1]) Arch. kapitulní. Kod. VI. 11. fol. 214 a j.
[2]) Catalog. ordinand. rukopis v mus.
[3]) Vypočetl Kalousek. Výklad k hist. mapě 10.
[4]) Zemský arch. list. třeboňs. 1539.
[5]) Palacký Radhošt II. 124. Památ. Arch. X. 415. Kalousek l. c. vypočetl, že do r. 1610 z každého sta far před husitskou vojnou do r. 1610 zbylo okolo 65. str. 12.
[6]) Postilla. 151.

kněžími hodnými a křesťanskými zasadili, aby lidem křtem i velebnou svátostí posluhovano i slovo boží kázano bylo, což se až posavad nestalo. V nékterych méstech ... až posavad žádnych kněží není, takže lid obecní bez slova páně jako hovada byti mušejí".[1])

Roku 1548 jednáno mezi kollátory v soudé komorním, že na Borotíně pro nedostatek kněží již čtrnáct let není faráře a spíše se slyší zvoniti na roboty a vlky nežli ke mši, lidé jsou bez svátostí i bez pohřbů.[2]) Roku 1564 uvádí se v malém okrsku litoměřickém osm far bez faráře; Krištof Popel z Lobkovic v Straskovicích (Strašovice?) neměl padesát let žádného faráře, nápodobně prázdné fary v kraji tom od protestantů ohrožovaném neměli katoličtí kollátoři osecky opat Jakub v Černochově, Jan starší Popel z Lobkovic v Klapém, kněžna od sv. Jiří ve Velemíně.[3]) Roku 1570 kolem Panošího Újezda do tří mil nebylo katolického kněze, ač fary počítali katolíci sobě.[4]) Zoufale konsistoř dolejší prosí i hrozí roku 1577 k sněmu i k císaři Rudolfovi: „Od desíti let," dí se v prosbě, „ani jeden žák nám za příčinou interdiktu, který pan arcibiskup od svatosti papežské míti praví, není ordinován; a touž věcí bude li se dále odkládati, nijakž konsistoři naší možné nebude obcí a osad ani předních kněžími pořádnymi pro veliký nedostatek opatřovati, čímž my vinni nebudeme, poněvadž jsme téměř ustavičně sollicitovali."[5]) Málo let potom píší Pražané k sněmu již všeobecně, že v znamenitych obcích a někde v několika mílích není kněze žádného.[6])

Stejnou nouzi měli katolíci i podobojí na Moravě.[7])

Nedostatek kněží všelijak nahrazován. Nejobyčejněji tím, že farář jeden shrnul k sobě službu několika far. Někdy přišli na myšlénku kněze sobě aspoň na čas, zvláště k Veliké noci, vypůjčiti. Tak na příklad vypůjčili si Benešovští roku 1556 na dvě neděle kaplana z Prachatic; a byli by toho pohodlí nuzného neužili, kdyby byl Vilém z Rožmberka Prachatickym tuze o tom neporučil.[8])

V katolické straně jisté nepopíratelné zásluhy o náhradu kněžstva mají kněží klášterní. Místo aby žili v konventě dle statut svých, ochotně rozbíhali se po farách a posluhovali. Tepelští cisterciati za panování krále Rudolfa nejméně třicet far v Plzeňště, v Klatovště, Loketsku, Chebsku a j. opatřovali.[9]) Křižovníci bez

[1]) Arch. místodrž. Missiv. č. 60. 33.
[2]) Regist. židovsk. popelat. v mus. č. 11. J. fol. 356.
[3]) Arch. zem. Opisy z arcib. 1564.
[4]) Tamže 1590.
[5]) Sněmy. V. 300.
[6]) Arch. kutnoh. kn. Memorab. Opis v zem.
[7]) Kameníček. Hist. Sbor. III. 36.
[8]) List prachatic. Opisy v zem. arch. 1556.
[9]) Pfrogner; Kirchengesch. 250.

odporu musili choditi tam k službě, kam je poslal arcibiskup, jich pravý nebo postulovaný velmistr. A při nevalném počtu svém poslušně chodívali tou měrou, že hynuly vlastní zájmy řádové.

Velmi nedostatečnou, anobrž škodlivou náhradu měla katolická strana v tom, že přijímala v XVI. věku dosti znamenitý počet polských kněží mezi sebe. Je zcela přirozeno, že k nám přišel asi jen ten, kdo nemohl nebo nesměl doma zůstati. Byli to nejhorší kněží a nejméně vzdělaní.[1]) Také jim vadila při všem neobvyklá Čechům řeč. Píše Ondřej, arciděkan horšovotýnský, roku 1573 arcibiskupovi, že má kaplana Poláka, ale ten že spíš pro smích lidem; kázaním nemůže posluhovati.[2]) Zajímavo, nač svádí Blahoslav ve své gramatice přítomnost polských kněží v Čechách: prý jest jich tu tolik, „protože Čechové již za pilným zaměstnáním nemnoho s náboženstvím se obírati obyčej mají".

Nouze o kněze přiměla obě strany, katolickou i kališnou, že nejen před svěcením nevybíraly vždy pečlivě v lidech, ale že i potom, dosazujíce kněze k farám, nad všelijakými nedostatky zamhuřovaly oči. Na příklad roku 1600 kněz Martin Fabricius chce v kališné konsistoři býti přijat; konsistoriáné ho přijímají slovy: „Vy jste byl tulák a nepříkladný ožralec, musil byste nezpůsobů nechati, svatá Písma a doktory vertovati."[3]) Toť přec domluvno! Za řádných poměrů byl by duchovní úřad s takovým kandidátem promluvil poněkud jináče.

Z nouze i bez formátu přijímaly konsistoře. R. 1601 přijde do konsistoře dolejší Vavřinec Panonius, aby ho přijali za kněze, ale formátu že nemá; dobří však lidé prý vědí, že je legitimus. A konsistoř mu slibuje přijetí, přinese-li od těch dobrých lidí „kundšoft".[4]) Téhož roku přijat za konsistorního kněze Pavel Mathiades Kralovéhradecký, farář ve Vlašimi, pouze na list děkana kouřimského, svědčící, že u něho měl primici. Formátu neměl.[5]) A kněz Jiří Hanuš Landškronský přišel do konsistoře beze všech všudy listů. Tomu oznámili konsistoriáné, poněvadž nemá formátu, že ho na průbu podají za kaplana do Slaného![6]) Ovšem nelze nepřipomenouti, když začalo se počátkem XVII. století nejtužší pronásledování protestantských kněží, že tomu knězi, jenž chtěl býti na oko zapsán v konsistoři dolejší, zdařilo se mnohem lépe, přišel-li bez formátu, než aby vytasil se s formátem vittenberským. Víme to z příhody roku 1601. Kněz Šimon Svoboda, Mělničan, chce býti přijat na list z Vittenberka. Jemuž odpoví konsistoř:

---

[1]) Soud o nich zlý v Bavorovského Postille. 1550. 150.
[2]) Arch. arcib. Recepta. Opis v zems. 1573.
[3]) Konsistor. kn. roudnick. fol. 14.
[4]) Tamže 65.
[5]) Tamže 83.
[6]) Tamže 120.

„Nemůžeme, bychom pak rádi chtěli, jest nám od nejvyšších úředníků zemských zapověděno.“ [1])

Někdy také arcibiskupa obloudil kněz podezřelý, že ho dosadil bez formátu.[2])

Také z nouze žádná strana nebývala dosti opatrna k přeběhlíkům; konsistoř jedna ochotně přijímala kněze, jenž strhl se konsistoře druhé. Přebíhání bylo tak obyčejné, že si toho, nestalo-li se u téhož člověka několikrát, hrubě lidé nevšímali; a kněží, kteří se měnili u víře několikrát, čímž dosti jasně svoji ničemnost ukázali, přes to bývali zase přijímáni. O knězi Janovi Locikovi Domažlickém, jejž vysvětil kdys arcibiskup, tvrdilo se veřejně, že vrtkavě přestoupil čtyřikrát! Ovšem nutno uvésti, ze se Locika bránil. Roku 1618 psal stavům, že se mu tou příčinou „před Bohem a angely jeho křivda činí“.[3])

Zajisté jen nouze o kněze připudila Ferdinanda r. 1535, že psal tak mírně administrátorovi katolickému o vyzdvižení kněze ve Verměřicích, jenž se byl dal mezi Lutherské. Prý aby ho odstranil z fary, ale ne vypudil z katolické strany: chce-li ten kněz „od svého předsevzetí přestati, jsa examinován podle práva duchovního, nejsme proti tomu, aby jinam jeho neměl podati, kdežby o takovém vejstupku méně lidé věděli“.[4]) Z toho zřejmo, jak líbezně zacházeli s knězem odpadlíkem, a to již v prvních létech protestantských; později v těžších časech při konvertitech bez dlouhého examinování přestávali na tom, že se do knihy zapsal a rukou dáním slíbil straně věrnost; teprv od znovuzřízení stolice arcibiskupské pozorovati v knihách dolejší konsistoře nějakou opatrnost. Na příklad roku 1575 do konsistoře podobojích přijde Jan Altomytenus, farář vysocký, jejž ordinoval arcibiskup, a žádá přijat býti v počet kněžstva. Administrátor ptá se, je-li ženat. Odpověď, že ne. Tedy administrátor: „My vás od sebe nestrkáme, než, poněvadž nás mnozí sklamali, přijďte v čas sv. Jiří“[5]) Rok před tím oznamoval konsistoři kališné katolický kněz Gaudus Vimbergenus, „že z ponuknutí božího chce býti přijat k straně pod obojí, která se nařízením Krista pána při večeři Páně spravuje“. Administrátor opatrně se táže, nedopustil-li se v straně druhé ničeho zlého. Odpověď, že ne, a poněvadž je chud, aby mu dali hned místo. Dostal odpověď, že musí nejprve při některém pateru (otci, faráři) do času pobýti a našim řádům zvykati, a když se uzná jeho hodnost, že opatřen bude. I prosil, aby na něho nevzkládali té těžkosti, aby se mu

[1]) Kn. roudnick konsistorní. 49.
[2]) Příklad po ruce z r. 1590. Arch. arcib. Lib. provent. I. 1603. Opis v zemském.
[3]) Arch místodrž. R. 109. 14.
[4]) Arch místodrž Missiv č 13, fol. 353
[5]) Rukop. O 5. v arch zem. 308.

dostalo místa stejně tak, jako se jiným prve dostávalo. Však neuprosil.[1]) Konsistoriáné se báli arcibiskupa.

Touž opatrnost poznáváme stran vyběhlých mnichů. V XV. století strana pod obojí je velice ochotně a šmahem přijímala k sobě. Vyčítáť se jí r. 1489 od protivníka, „že papež moci nemá mnicha svléci z jeho rúcha, a vaši pak proti tomu, který mnich pro neřád z kláštera uteče, hned s radostí ho přijmú a z toho rúcha svlekú a oblekú v jiné rúcho; světského kněze z něho udělají.“ [2]) Však roku 1521 usnášejí se kněží pod obojí, že sic vyběhlí mniši mají býti přijímáni, ale ne beze zkoušky.[3]) Zkouška vynucena asi neschopností nebo nehodností vyběhlých mnichů. Píše kněz Šimon z Habru roku 1529: „Mnich nebo bosák z kláštera nepůjde leč pro svobodu neb že něco spáchal, a ještě nevím o žádném, aby se zachoval, jako na kněze by náleželo... a když jediné umí vyčísti česky kázaní, hned chce farářem býti; a skrze ty mnichy v této zemi České všecko to zlé vzniklo.“ [4]) V dobách arcibiskupství obnoveného za největší nouze o kněze konsistoř dolejší mnichů ani přijímati nechtěla. Roku 1574 konsistoř pod obojí oznámí kněži Jiříkovi Pražskému bez okolků: „Poněvadž jste mnich professus, není nám možné a bezpečné vás opatrovati, než můžete se sami opatrovati“.[5]) A přijala-li konsistoř některého mnicha přec, učinila to skoro pokrytě. Na příklad roku 1600 zapsali si konsistoriáné jakéhos mnicha Jana ze Sřému na odporučení kněží, ale jen s vymínkou, že hned půjde někam na venek, „poněvadž pan arcibiskup vyběhlé mnichy těžce pokutuje“.[6]) Tu opatrnost ovšem vynutil v náboženských zápasech tehdejších strach arcibiskupský.

Podle jiných sobeckých popudů hlavně nedostatek kněžstva to byl, že za všecken čas českého různověrství vyskytovali se v straně katolické a podobojí kněží zhola nepraví, podloudní. Roku 1445 upálen v Praze člověk, jenž se dělal knězem,[7]) a poněvadž se přes ten hrozný trest vždy zase znova přihodilo, že některý laik četl mši jako kněz, nařídil roku 1462 Rokycana,[8]) aby k sloužení mše do kostelů nebyli připouštěni lidé nepovědomí; roku 1478 administrátor zvlášť varuje před nesvěcenými mnichy polskými a německými, sem se vetřelými. Také roku 1521 ukládá se farářům, aby ke mši nepouštěli kněze žádného, leč ukázal svědectví svého kněžství.[9])

---

[1]) Kn. O. 5. fol. 147. arck. zem.
[2]) Rukop. univ. kn. 17. E. 2. 7.
[3]) Rkp. un. kn. 16. A. 16. 119.
[4]) Arch. Č. XIV. 363.
[5]) Kn. O. 5. 153. v arch. zem.
[6]) Kn. kons. v kníž. arch. roudn. fol. 2.
[7]) Staří Let. 140.
[8]) Tomek. Praha IX. 169.
[9]) Rukop. univ. knih. 17. A. 16. 119.

Na venkově spíš nahodil se kněz falešný nežli v městě. Roku 1525 píše hejtman třeboňský Jindřichu z Rožmberka, že syn Jakuba provazníka učinil se knězem, dva sedláci, Heřman a Kořínek, vyholili prý mu pleš, a on sloužil mše v Suchdole. Všickni tři dostali se do věže, a hejtman ptá se, co s nimi, když dopustili se věci tak veliké.[1] A právě týž rok obdrželi Mílčínští na svou žádost a dovolením Jindřicha z Rožmberka kněze podobojí, jenž v Milčíně a v kostelích okolních naloupil klenotů, s nimiž prchl. Když ho lapili a k soběslavskému právu přivedli, vyznal, že kdysi utekl z kláštera Tepelského s klenoty, že panu Perštejnovi pobral, 200 kop, a že vůbec není kněz. Byl upálen i s kuchařkou svou která prý o tom šelmovství věděla.[2])

Také přiházelo se, že sám kněz navedl někoho k falešnému kněžství. Na příklad r. 1567 byl obeslán farář z Bakovníka, proč jahna Jáchyma navedl, aby se činil knězem.[3]) R. 1571 vyznává Kryštof Pruner arcibiskupovi, že byl akolytou, měl jedno svěcení, farář Turek ho však jakožto prostého mládence navedl, aby se za kněze vydal, poslal pry ho do lázně, kde mu proholili pleš, a potom byl u Turka na Malé Straně za kaplana, odkudz odebral se do Roudnice k duchovní správě, až ten podvod na jevo přišel. Po tomto vyznání prosí falešny knez arcibiskupa, aby mu udělil ostatní svěcení.[4]) O faráři v Čelakovicích Jiříkovi Sucanském ze Sučan došla r. 1596 žaloba arcibiskupa, že hotoví falešnou pečetí formáty nepravym kněžím. Sobě pry také formát tím způsobem pořídil.[5]) Brandejští dostali proti své vůli katolického faráře Václava Hradištského, o němž roku 1597 vyšlo na jevo, že ani knězem není. Člověk ten byval sluhou u sekretáře kapitoly olomoucké, a tu zjednal si podloudně formát, jímž ošidil pražského arcibiskupa. Dovezen jest ku právu hradčanskému, jež odsoudilo ho k vyhnanství.[6])

Trestní praksis v XVI. věku nebyla tou měrou přísná proti nepravym kněžím, aby je spálila. Svrchu psaný kněz milčínský byl r. 1525 upálen zajisté spíš pro chrámové loupeže nežli pro klamné kněžství. Roku 1548 sloužil mši, činil kázaní a rozdával večeři Páně v Nasavrcích laik Jan Koželuh; měl za to hrdlo ztratiti, „ale učiněna mu milost pro ženu jeho a děti“; vytrpěl u pranéře pardus a zůstala mu přezdívka „kněz“.[7])

Při straně protestantské bývala o kněze nouze poměrně nejmenší, než přes to potulovalo se a obživilo se mezi nimi dosti

---

[1]) Ms. Historia rosensis 318. Mus Výpis p. Šimáka.
[2]) Tamže. 3.4. Vypsal a půjčil týž.
[3]) Arch. arcib Recept. Opis v zem. 1567.
[4]) Arch. arcib Recept Opis v zem 1571.
[5]) Arch. zem Opisy z arcib. 1576.
[6]) Tamže
[7]) Dačický Rezek. Paměti I. 109.

nekněží, kteří se za kněze vydávali,[1]) ba i laikové bez přetvářky zastávali službu chrámovou v nebytí kněze. V Benešově (Bensen) písař městský Šebestián Rink po dvě léta zastával kněze za roční plat osmi tolarů; ovšem čítával osadě jen postilly kazatelské.[2])

Na konec slovo o jménech kněžských. Některý podržel po svém posvěcení jméno křtěné a za příjmení přidáno mu jméno místa, odkud pocházel; málo který podržel příjmení otcovské. Mnozí přinesli si ze studií jména na latinu a řečtinu přeložená podle mody humanistické, jiní zase „přefrejmarčili" si jména tím způsobem teprv po svém posvěcení. Na příklad Šimon Třešnák z Litoměřic dal si jméno Cerasýn Litoměřický; jiný Hruška slul Pyrinus Jaroměřský. Některý, nemoha přeložiti své jméno, přestal na latinské příponě, což na příklad u děkana náchodského roku 1602 divně vypadalo: slul Tobiáš Uštvanýus.[3]) Že neušetřeni kněží přezdívek, jež jim byla k jmenům navždy přičiňována, to víme o knězi Janovi Městeckém v Poděbradech, jemuž říkali r. 1564 Sakra.

Před jméno vstavován všem kněžím přívlastek „dvojí cti hodný"; což vykládá Manualník Korandův tak, že „kněží jsou rytíři boží a služebníci Kristovi, tedy dvojí cti hodni".[4]) Kromě toho přidáván farářům titul „pan otec" nebo „pater". Našli jsme jednoho, jenž prudce zamítal názvu otcovského, chtěje býti jmenován prostě jen panem Tomášem; prý v kostele je pan otec, kromě kostela je pan Tomáš. Byl to farář v Běcharech, Tomáš Turnovský, jejž konsistoř roku 1575 pro tu světáckou choutku zavřela.[5])

---

[1]) Mittheil. f. d. Gesch. d. deut. XXIV. 1855. 48.
[2]) Tamže 48.
[3]) Kn. náchd. č. VIII.
[4]) Manualník. Jos. Truhlář. 182.
[5]) Rukop. zem. arch. O. 5. 267.

V.

Správa v Jednotě bratrské.

(První rektoři; zřízení kněžstva; potvrzení biskupské; posloupnost apoštolská; obrana kněžství bratrského; soudcové; úzká rada jako konsistoř; biskup ordinátor; sudí; spor s Augustou; starší Jednoty, kollátor; bratrský dům; výchova kněží; učedlník; jahnové; zřízení na jahenství; ordinace na kněze; kněz pracuj rukama, coelibat; dohled kněžův na mravy; seniores politici v obcích; vyobcování z Jednoty; registra padlých, mravy kněží bratrských.)

Na počátku byla Jednota „jako dítě mluviti počínající"; [1]) však o dobrou organisaci, o správu pevnou postarala se záhy ve svém dětství. Než zřízeno v ní kněžství, zvoleni jsou nejprv tři mužové, bratr Řehoř, Prokop bakalář a Jan Klenovsky, k správě mladé Jednoty. Řehoř byl jako patron a patriarcha. Pod správou těch a jiných „rektorů", jichž uvádí br. Jafet do dvaceti osmi,[2]) trvala Jednota až po rok 1467 Do té doby rozhodli se řiditelé Jednoty, jakož svrchu zmíněno, že si způsobí kněžstvo vlastní, kteréž by bylo bez mravních vad, neboť od hříšného kněze posluha neplatna. Tedy „okolo léta Páně 1467 zbor sobě v horách učinivše ze všech krajů, z Čech i z Moravy, ještě tu skrze mnohé pilné modlitby i s posty a uptávání vůle boží zkusovavše, k tomu přistoupili, aby kněží služebné sobě zřídili".[3]) Volba kněží a nových správců děla se ve Lhotě losem dle písma svatého; losem dělena země Kanaan, los rozhodl v skutcích apoštolských, jím Bůh ukazuje, co se mu líbí;[4]) los je boží soud.

Nejprve vyvoleno dvacet osob, z nich devět mužů a z těch užší volbou tři.[5]) Zvoleni jsou sedlák Tůma z Přelouče, mlynář

---

[1]) Slova Orlika bratra ve Fontes rer. austr. V. 220.
[2]) Jireček. Č. Č. Mus. 1861. 139. 141.
[3]) Osvědčení Jednoty proti nářkům nestřídmým. 1558.
[4]) Agenda na Horách. Exempl. v univ. knih.
[5]) Obšírně vypsáno od Golla v Č. Č. M. 1876. 737. Gindely; Brüder I. 34—37.

Eliáš z Chřenovic a k nim třetí Matěj z Kunvaldu. Potom šlo o potvrzení na kněžství. První potvrzení kladením rukou učinil přítomný kněz valdenský, ale, když si Bratří rozmyslili, bylo jim toto potvrzení nedostatečno. Chtěli míti potvrzení biskupské. Bratr Michal, kněz druhdy římského svěcení, došel si pro biskupství k Valdenskému biskupu Štěpánovi do Rakous, o němž byli Bratří přesvědčeni, že sukcessí souvisí s apoštoly; vrátiv se Michal vložil ruce na Matěje Kunvaldského a učinil ho biskupem, druhé dva rukou kladením zřídil za kněze; od nového biskupa bratrského naopak hned dal se potvrditi za kněze. A bratrský biskup potom stvrzoval jiné kněze v Jednotě.[1]) Takž zřídili si Bratří kněžskou vládu „z posvěcení".

Že byl při prvním svěcení kněz druhdy římský, v tom si Bratří vždy nemálo zakládali. Vypravujeť devadesát let po prvním svěcení bratrský spisovatel[2]) s patrnou pochlubou, že tehda „nebyli sami lejci, totiž lidé toliko obecní žádného svěcení nemající, ale měli mezi sebou kněží, kněžství římské mající, ano i biskupství, protož s těmi to vše řídili". Když Bratřím bylo vyčítáno od protivníků, že nemají pravých kněží, poněvadž se jim nedostává posloupnosti apoštolské,[3]) ukazovali rádi na onoho kněze Michala s posloupností apoštolskou, píšíce: „Kněz Michal měl posloupnost a uvedl ji k nám jako ratolest, což měli Římané (katolíci) dobrého, až i kněžství, to možno od nich vzato býti, a sv. Pavel neužíval titulu biskupa a také ruce vzkládal".[4])

Svého kněžství hájiti musívali Bratří v pozdějších létech i proti Lutherským. Stanoviště a obranu Bratří lze dobře postihnouti z kázaní, kteréž r. 1600 konali v Strážnici při svém sněmě bratrském. Tu pravili, že církev římská, ač zavedena, však vždy může za částku církve obecné slouti, jakžkoli sic celou obecnou církev sobě připisuje, když tedy ona, Luteráni a jiní sobě kněze volí, proč by Bratří neměli. „Chlubí-liť se Luteriáni, že mají znamenitého člověka doktora Martina, že byl kněz svěcení římského, i my můžeme totéž říci, že kněz Michal žamberský byl svěcení římského, kterýž kněžství služebné do Jednoty vnesl; pakli starodávností se honosí, můžeme nad Luteriány honositi se, že starší jest svěcení služebníků v Jednotě, neboť svěcení kněží u nás začalo se r. 1467, mezi Luteriány pak 1525." [5]) Neměli by tedy Luteriáné Jednotě utrhati.

Luteršťí chtívali, aby si Bratří pro svěcení chodili do Němec, poněvadž jich domácí svěcení není řádné. K tomu odpovídají v synodě svrchu řečené Bratří s hořkým posměchem: „Proč do Němec pro kněžství nechodíme, můžeme i my říci, proč oni k nám

[1]) Dle Golla, jenž spletité ty věci zevrubně objasnil. Č. Č. Mus. 1865. 51.
[2]) Osvědčeni Jednoty; tisk z r. 1558.
[3]) Šturm v knize Srovnání víry.
[4]) Synody bratrské, rukop. v museum.
[5]) Rukopis musejní bratrský o synod. a j. fol. 20.

nechodí, poněvadž naše prvnější jest o 58 let než u nich ordinování; nechodíme tam proto, že také pořádné svěcení máme doma, an leda baba, má-li doma uhlí, nechodí pro ně k sousedům; . . . a to jejich svěcení nemůž býti bez podezření, neb odsud běží z markrabství tam leckdos, a ouino pak ordinují ty, jichž života nejsou povědomi; toliko na připsání některé osoby dává se jim kněžství; čím jest lepší jejich kněžství, snad tím, že oni je prodávají a kupují, některy za pár nožů křténských (rozuměj novokřtěnských), některý za některou kytu, některý za dobry syr český."

Také vyčítávali protestanté, že bratrští kněží nemají o svém kněžství žádného formátu či „fedrovního listu"; i k tomu Bratří odpovídají r. 1600 s výtkami, že formátů nepotřebují, apoštolové také neměli formátů, a formáty protivníků jejich že jsou pro svou stejnost podezřelé, chválí se v nich vždy stejně „ctny kněz, a on ožralec, nečisty člověk"; důkaz pry na Vrbíkovi; Bratří ho vyhnali, a on ve Vratislavi dostal formát, že ctný, střizlivy muž, a on zlolejce i „svého plodu vlastního vražedlník"; umře-li prý kde kněz, vdova pozůstalá prodá formát knězi jinému, nebo odtrhne pečeť od něho a přitiskne k jinému. Prý jsou všecky důvody proti bratrskému kněžství a jeho původu jen slaměné.[1])

Týmž smyslem, byť ne tak prudce, Bratří osvědčovali a hájili svého kněžství v spisech tištěných. Roku 1558 v Osvědčení Jednoty čteme, že jinam o ten úřad svatokupecky a s lehkou nevážností neběží, z pravdy úřadu Kristova neboli s kněžství že oloupiti se nedají, předkové mnohé počty z kněžství Kristova služebného že činili jsou znamenitým lidem, králům, knížatům i všem vůbec a zvláště v knize „O církvi" l. 1522, k tištění od bratra Lukáše dané, ano i ve zvláštní knížce o původu Jednoty vytištěné, odkudž každý zprávu toho světlou vzíti sobě mohl.[2])

Zřízením „svatovlády" v Jednotě oddána duchovní správa kněžím dle zásady, že moc klíčů jest jejich; ale v správě měli účastenství také nekněží dle zásady, že moc klíčů dána jest každému sboru křesťanskému.[3]) Při knězi v každé obci bratrské byl vybor soudců či seniorů (seniores politici seu populi), kteří spravovali jmění kostela, chudinství a ve sporech byli prvou instancí; kněz byl instance druhá, na čele organisace bratrské byla úzká rada stojící po boku biskupa bratrského; úzká rada, jsouc konsistoří, byla ve všech věcech třetí instancí; její povinností bylo i několikrát za rok scházeti se k úvahám o řádech a učení v Jednotě i k soudům a vůbec míti péče o potřeby vší Jednoty. Od rady a starších bylo odvolání k synodě či k sněmu neb li koncilu, do něhož scházeli se kněží s laiky. Synody rozhodovaly o víře a disciplině,

---

[1]) V témž musejním rukopise o synod. bratrsk. r. 1600.
[2]) Osvědčení Jednoty. Tisk r. 1558.
[3]) Sl.ova konfesse bratrské z r. 1535.

o personáliích při správě duchovenské, žádajíce poslušenství neobmezeného. Scházeli se generální sněmové v neurčitých lhůtách někdy i po několika létech; synod trval tři, čtyři dni, začínal se pobožnostmi a kázaním a končil se obecným posluhováním čili přijímáním svátosti oltářní. Byly také synody pouze kněžské; scházely se i ročně a účast v nich měli členové užší rady a kněžstvo z osad. A byly ještě menší synody, na nichž úzká rada jednala jen s obmezeným počtem kněží, kdykoli bylo potřebí.

Členové úzké rady, jichž bývalo sprvu málo nad deset, později obyčejně ne víc než deset, bývali voleni ze vší Jednoty, z kněží i z laiků, volba děla se ode všech bratrských osad, místo přísahy sliboval zvolený člen věrnost „pro odplatu koruny blahoslavené"; druzí rukou podáním přijímali nového radu mezi sebe. Členové užší rady nebydleli pohromadě, než byli po Jednoté roztroušeni, poněvadž povinností jich bylo vykonávati obhlídky po osadách.

Biskup bratrský čili senior Jednoty byl hlavou při správě a jediný ordinátor kněžstva bratrského.[1]) Tím stalo se, že měla ústava bratrská poněkud ráz monarchický; senior byl jako nějaký papež; není pochyby, že bratr Řehoř, původce nejstarší organisace v Jednotě, zřídil věc poněkud dle vzoru katolického. Dospívající Jednota uznala za moudré monarchického rázu se zbaviti. Od roku 1499[2]) má Jednota místo jednoho biskupa čili seniora tři i čtyři, kteří se střídali v „prvotnosti"; jeden z nich byl za vrchního soudce, jenž řídil obecné pře, bral k sobě na rozhodnutí i od starších krajských nesnadné pře, a čeho nemohl sám ke konci přivésti, vznášel na vši radu úzkou. Ostatní biskupové měli právo ordinace kněžské, potvrzovali zvolené do rady, pečovali o chudé a visitovali.[3])

Takž „založeno to tělo, aby nebyla papežská monarchia, ale aristokracia tovaryšská"; spořádali si „jako nějakou konsistoř na způsob poněkud apoštolský",[4]) ačkoli „pro řád a potřebu mnohou" ještě bratr Lukáš do r. 1528 vedl správu Jednoty za několik let vlastně sám. Znamenitý muž ten v kšaftě svém zřejmě vyznává, že zkusil, kterak sám jeden na tom místě vstavený nemůže dosti činiti; „protož radil bych, aby dva na Moravě a dva v Čechách ustaveni byli k břemenům těm, a v ouzké radě aby toliko z těch jeden byl postaven k soudu zavírání a což potřebí k ordinování a jiní suffrachánové buďte." [5])

---

[1]) Obšírný výpis organisace bratrské u Gindelyho; Brüder. I. 53. 80. 81. 84. Též Bucholtz. Ferdin. VI. 554. A v dekretech 25. 26. 27. 28. 34. Též v zprávě Lasitii Poloni de eccles. disciplina Fratrum Bohemorum, psané kolem roku 1585.

[2]) Lasitius rok 1500 uvádí.

[3]) Dekrety. 26.

[4]) Slova br. Jafeta. Č. Č. Mus. 1861. 142. Rukop. univ. knih. 17. l. 3. 137. O změněném rázu Jednoty od konce XV. stol. Goll. Č. Č. Mus. 1887. 300—302.

[5]) Fontes rer. austr. V. 224.

V době pronásledování za krále Ferdinanda, když Augusta biskup vězen byl na Hrádku, ocitla se vrchní správa bratrská v nesnázích nevídaných. Úzká rada měla v sobě pouze sedm členů; nad to bylo tehda spravovati i polské a pruské osady bratrské, jichž bylo víc než třicet. Úzká rada při svém zmenšení a nouzi vzkázala Augustovi o dovolení k volbě nového biskupa; vězněný biskup nedovolil, ba ani nechtěl, aby rada se rozmnožila novými členy. Toužil dle slov Jafetových „až na špic a monarchou býti".

Však „dorostly naň mocné děti".[1]) Roku 1552 sešli se Bratří v Přerově a zvolili Černého a Červenku za biskupa; spolu doplnili radu a vysvětiti dali kněží dostatek. Pět let potom zase proti vůli Augustově vybrali si nové dva seniory, Israhele a Blahoslava, z nichž první měl jako biskup spravovati osady polské a pruské.

Za to r 1559 vyslal na ně ze žaláře svého Augusta klatbu, na kterou se rada ani seniorové hrubě neohlíželi;[2]) teprve r. 1561 dala úzká rada a senioři, v Přerově shromáždění, biskupovi Augustovi k jeho kletbám příkrou odpověď, v níž mu vyčítají na vzájem nezbednost a nezpůsoby, oznamujíce, že v Jednotě nemá panovati jeden jako papež, zvláště ne, je-li nepřítomen; správa Jednoty že jest při radě, a v ní pospolu se synodou jest vůle boží. Rok potom v nové synodě zbaven Augusta kněžství v Jednotě, ale když z vazby mnoholeté se mezi ně, kterým se byl tolik odcizil, navrátil, snesli ho až do jeho smrti, ač ne bez dalších třenic a kyselostí. Píše o biskupovi tom, jenž byl pro Jednotu mučedníkem, bratr Orlík ve svých pamětech: „Způsobil Jednotě, zvlášť předním osobám v radě, jakož ve vězení tak na svobodě zármutky, potom z příčin hodných i nemocí jeho, když sám za to žádal (quod negat) odpočinutí od prací mu dáno . . . předivnych silnych a neustálych myslí člověk a přenesnadný pustiti to, co on usoudil a míti chtěl, skoč zhůru neb dolů".[3])

Roku 1567 stala se při správě bratrské proměna, ale jen co do jména. Jméno „úzká rada" stalo se prý obecenstvu mimo Jednotu nesrozumitelno; vhodný název konsistoře nebo kapitoly prý není přijat, tedy nechať od té chvíle zovou se senioři i rada „staršími Jednoty" na rozdíl od starších, kteří byli předloženi jednotlivým zborům čili obcím.[4])

Ze čtyř biskupů býval až do konce Jednoty vždy jeden odesílán do Polska; jeden sedal v Boleslavi, ostatní byli díl na Moravě, díl v Čechách. Na počátku XVI. věku uvádí se jeden biskup česky přední, druhy český, přední moravský a druhy moravský[5])

---

[1]) Č. Č. Mus. 1861 152.
[2]) Obšírně u Gindelyho; Brüder I. 408. 435.
[3]) Fontes rer. austriac. V. 258.
[4]) Dekrety 1567. též Gindely; Brüder II. 470.
[5]) Č. Č. Mus. 1861. 156.

Vnitřní rozvoj správy bratrské bral na se bezpochyby příkladem církve kalvinské ráz čím dál demokratičtější. Moc biskupů byla obmezena užší radou, a ta synodou;[1]) lidé světští sdíleli se o práce správní s kněžími čím dál více... Však náležel-li dědičný pán k Bratřím, sbor bratrský neupadl pro to samo v nižádnou závislost na světské vrchnosti. Kdežto kněží podobojí a protestantští bývali zhusta v nedůstojné služebné závislosti na pánech, kněz bratrský nebyl dle případných slov Denisových sluha než přítel pánův.[2]) Nezávislost zborů na vrchnosti světle již z toho patrna, že kollátor neměl pražádné moci při dosazení bratrského kněze na panství; kněze poslala a dosadila úzká rada, buď s ním pán spokojen nebo ne. Ale že se světská vrchnost do lecčeho pletla leckde, to poznává se z nejedné zprávy. Někdy i panské dámy aspoň ženskou zvědavostí překážely. Zapsánoť o urozené Bohunce na Rosicích († 1549), že byla sic velmi pobožná Sestra, ale všetečná drobet, „všecko ráda zvěděla a mohla-li také kdy i to, co Bratří starší v radě zavřeli".[3])

V jednotlivých obcích, kde žil Bratří větší počet,[4]) bylo střediště bratrského života v „bratrském domě", který býval na blízko bratrského chrámu čili zboru. Několik let ovšem proběhlo, nežli Jednota mohla pomysliti na zřízení domů a výstavných zborů; i v první vzorné obci bratrské, v Kunvaldě, za kolik let sloužili Bratří bohoslužbu v soukromých bytech, a rovně tak asi bydlil kněz v některé chalupě.

První bratrské domy v Čechách a na Moravě vznikly darováním Adama z Cimburka, jenž byl syn Johanky z Krajku; ten dal Bratřím v Tovačově místo na dům a též tak Bratřím v Boleslavi.[5]) Stalo se r. 1496. K domům bratrským odkazy oddávána potom mnohá nadání gruntovní;[6]) vrchnosti bratrské listy nadacími osvobozovaly domy ty poplatků, robot, vojny, ponůcek a jiných povinností všelikterakých. Bratrský dům náležel vší obci bratrské, bez vědomí starších nic od něho nesmělo býti přikupováno ani odprodáváno.[7])

V něm bydlil duchovní správce zboru bratrského a jeho kněžští pomocníci; však domy bratrské byly zároveň vychovatel-

---

[1]) Dekrety. 1562. 208.

[2]) Denis-Vančura. Konec samost. 541.

[3]) Zápis br. Orlíka ve Fontes rer. austr. V. 235.

[4]) Dům i v Trhové Kamenici r. 1558. Kn. komor. soudu G. 14. fol. 88.

[5]) Viz privil. mladobol. ruk. c. knih. 45. 1544. potvrzuje tu Arnošt z Krajku listy Adama Tovačovského, Johanky z Krajku atd. dům, v kterémž nyní Bratří starší jsou tu v klášteře vystavený a také zbor při tom i s krchovem.

[6]) Ze starého archivu bratr. uveřejnil Müller v Sbor. Hist. III. 204. z let 1503—1614 hojnost všelikerakých nadání toho způsobu

[7]) Dekrety z r. 1534. Viz o bratrských domech obšírné pojednání od Brandla v Mat. Mor. r. 1882.

nami mládeže ke stavu kněžskému; bydlili tedy v bratrském domě správcové zboru s pomocníky a učedníky i se sluhami. Proti správci sluli všickni společným jménem „čeledností“.[1]) Přišel-li biskup na visitaci, bydlil v bratrském domě se svými radami a měl tu opatření; tu také bydlívali kněží o synodách. Sem uchylovali se také pocestní Bratří jako na bezpečnou a přívětivou hospodu, neboť hospitalitas inter ipsos maxima, dí Lasitius o Bratřích; učedníci a jiní mladí myjí hosti nohy, aniž bez dárku potom odchází svou cestou dále.[2]) V bratrských domech bývala zároveň škola i dílny řemeslné, víme, že při vychově mládenců k stavu kněžskému hledělo se podle literního učení i na řemeslo, jímž zvláště v starší době měl se i kněz bratrsky živiti.

Aby neměli Bratří se svou školou v domě překážek od škol jinověreckých, bratrské domy dostávaly od vrchnosti privilegium i tou příčinou, že mohou školu svobodně držeti;[3]) také proti místním cechům vydávaly a stvrzovaly některé vrchnosti Bratřím svobody,[4]) aby totiž poctivé řemeslo v domě bratrském pokojně dělali a cožby udělali, to bez překážky v domě i v městě a kdekoli na trzích, jarmarcích svobodně aby prodávali a zase v koupi na trhu s jinými řemeslníky a obyvateli ku potřebě živnosti své aby měli plnou svobodu.[5])

Náleželo li k domu bratrskému pro hospodářství chovati dobytek skotský a jiný drobný, vydáváno i tou příčinou Bratřím dovolení, aby bez překážky jiných domácích směli svým pastýřem dávati ho pásti.[6]) Ve Veliké obdrželi Bratří od Jana Fridricha z Žerotína r. 1610 i svobodu v domě bratrském vařiti pivo, „však jiným za peníze neprodávajíce“.

Podle svého úkolu dům bratrský uvnitř byl zřízen. Byly v něm místnosti školní, dělnické a skromná fara; to jest správce zboru měl tu světničku, sklípek a komůrku na spaní. Všecko nářadí v domě náleželo obci bratrské, a proto bývalo pilně v inventáře zapisováno;[7]) z inventářů patrno, že v domě bratrském nejprv bylo chovati nádoby chrámové čili „posvátné věci“; v Uherském Brodě r. 1601 měli medenice ke křtu, konvičky, šátky vyšívané, rouchy na kalichy a pod kalichy, koberce hedbávné, kalichy stříbrné a cínové, formy k pečení chleba, svícny na oltář mosazné

---

[1]) Brandl l. c. 165.

[2]) Zpráva Lasitiova. Joh. Lasitii discipl. Fratr. 342.

[3]) Privil. v Kounicích r. 1571. Jiří z Zástřizl dává dům, aby tu měli správcové byt, školu „k cvičení dítek i mládeže uměním svobodným neb jazykům“. Müller. Hist. Sbor. III 206.

[4]) Tamže privil. z r. 1560 „dům, v němžby správce i Bratří bydleti a řemeslo provozovati mohli“.

[5]) Slova z privil. Jana Fridr. z Žerotína a na Strážnici, r. 1610 daného Bratřím ve Velké. Brandl v Č. Mat. Mor. 1882. 162.

[6]) V témž privil.

[7]) Dva zajímavé uveřejnil Brandl l. c. 154. Jeden z Brodu Uher., druhý z Veliké (1601. 1605.).

a železné, knihy a jiné ještě kusy k chrámu příslušné. Byla tu také jako v jiných domech bratrských librář,[1]) z níž knihy půjčovány obci ku čtení. V světnici kněžské v Brodě vše prosté; přepych jen ve „dvou fladrovaných lžicích se střenky stříbrnými“, patrně určených biskupům, když přicházeli visitovat. Znamenitější počet šatů ložních svědčí o častých hostech, jimž také určena „hostěnice“ pod krovem. Dvanácte necek podle jiného mnohého dřevěného nádobí v domě bratrském svědčí o čistotnosti obyvatelů; v dělnici brodské jsou zapsány věci krejčovské (cihly železné, nožnice, lokty) a hromada věcí tkalcovských, stavů 5, brd 30, rejkanů 15, cívek velikých 21, paprsků 18 a jiných kusů toho řemesla víc.[2]) V dome chovány také pokladnice, truhličky sbírečni a almužní.

Že některý kněz v bratrském domě hospodařil s věcmi svěřenými zle, to zjevno z usnesení r. 1555. Tehda biskupům uloženo, aby přihlídali, neboť prý správcové obecné věci mrhají, sobě nezřízeně osobují, šaty ložní derou, vysypávají, knihy rozebírají.[3])

V bratrských domech zvláštní péče byla k vychování kněžstva. Domy byly, jakož řečeno, semináři bratrskými (domesticus ministrorum convictus). Té výchovy poněkud si všimneme od počátku až po kněžské vysvěcení.

Výchova byla přísna a toho rázu, jako mívaly mnišské řehole za dob největšího květu přísnosti. Vypravuje Lasický, že byli vychováváni chlapci tak, aby o světě nevěděli ničeho.[4]) Správce zboru a hospodář v domě byl povinen vésti pacholata pilnou prací k známosti písem, pobožnosti, pokoře, poslušnosti co největší, a při tom k umění liternímu a řemeslné práci.[5]) Všecko na hodinu rozpočítáno. Jakmile ráno se zazvonilo, pacholata spolu s čeledí vstávala a oblekše se modlení první konala; hodinu pak učila se; po hodině shromáždilo se všecko obyvatelstvo bratrského domu, muži i ženské, pozpívali zbožně, správce přečetl kus písma, učinil výklad a po modlitbě rozešli se každý po své práci. Hoši ovšem do školy a ze školy do díla hmotného podle své schopnosti vybraného. Řád lešenský dí: „Mají mezi sebou rozdělené povinnosti všickni, což jich jest v které čeledností, aby každý z nich věděl, oč pečovati, a učil se hned z mládí zvykati pracem a pozorlivosti na povolání své, aby na světě darmo chleba nejedl.“

V určitou chvíli před polednem byl oběd. Modlitbou a zpěvem se začínal i skonával. Jídla při něm velice prosta; při jídle nesmělo býti prázdných hovorů; bylo slýchati jen zase modlitbu

---

[1]) Č. Č. Mus. 1866. 203. Brandl o libráři v Kralicích.
[2]) Brandl. Č. Mat. Mor. 1882. 157. 160.
[3]) Dekrety. 177.
[4]) Johann. Lasitii discipl. Fratrum. 336.
[5]) Řád Lešenský o tom; citovaný obšírně v Brandlovi I. 166. c. Řád ten, jakkoli psán teprve r. 1632 poskytuje obraz života, jaký byl dávno obvyklý. Též Lasitius str. 336.

nebo nábožnou rozmluvu, kteráž měla byti pro mladíky cvičením a vychovou; mladší při jídle říkávali z paměti katechism, žalmy a lehčí kusy z písma, zrostlejší odříkávali kusy nesnadnější a vypravovali, co slyšeli na kázaní. Ze starších namítal na konec některy otázku theologickou, k níž všickni své zdaní oznámili, až naposledy správce vysvětliv ji závěr učinil. Místo theologické otázky čítali z biblí kapitolu,[1]) také čítány jiné spisy pravověrné (orthodoxi) a postilly.

Po obědě zase práce ruční i školní, kteréž, přetrženy jsouce v hodině nešporní modlitbou, trvaly do večeře, která byla zase velmi střídma. Po ní dali se obyvatelé bratrského domu do pobožných zpěvů, sprostejší zpívali písničky a žalmy, žákovstvo drobné i dospělé pěli sbory umělejší, figurálné. Po společné modlitbě šlo se spat. Primo noctis crepusculo cubant. Ženská čeleď spávala zvlášť na hůře nebo „na podlaze". Nočního sedání a „kout-kování" netrpěno; tím méně propuštěno komu, aby v noci dal se v toulky. Správce sám zavřel dům a klíče schoval.

Že pachole nic samostatného nesmělo konati bez zvláštního povolení správce předloženého, toť plyne již z přísné kázně v domě; ba ani zrostlí a dospělí členové čeledností bratrské o své vůli nesměli vycházeti, jednati, listů psáti ani přijímati, v nijaké cizí, světské věci se plésti.

Když pachole v této přísné kázni dospělo v mládence, bylo podle uznání správcova dovedeno na synodu, kdež starší přítomní je vyzkoušeli z katechismu a z některých epištol; pak v plné hromadě promovali k prvnímu stupni kněžské služebnosti bratrské, jenž slul akolutsky, též učedlnický nebo i „podjahní". Slavnost této ordinace začínala se jako všecky jiné ordinace v Jednotě případným kázaním, jež se táhlo k povolání kněžskému, k následování Krista, po tom mládenci postaveni v řadu a tázáni o svém úmysle pobožném, chtějí-li se za učedníky dáti Kristu pánu v Jednotě? Chtějí-li starších a správců poslouchati? Když jim povinnosti přečteny, a oni rukou dáním slíbili poslušnost, vyhlášeni jsou za akoluthy. Staří akoluthé je přijali mezi sebe podáním ruky. Řízení končeno modlitbou a požehnáním.

Učedníci pokračovali v domě bratrském v učení. Cvičili se v theologii, pokud byla k tomu při nich pochopnost, učili se velikému katechismu na pamět, evangeliím, epistolám, žalmům, celé biblí i písním duchovním. Vedeni byli i k tomu, aby na texty písma činili nějaká promluvení, napomínání k modlitbám, slovem, aby chystali se pomalu k nejdůležitější práci kněžstva bratrského, ke kázaní. Jináč mívali akoluthé povinnost otvírati zbor (kostel) a zavírati, zvoniti, při tme rozsvěcovati světla a vůbec posluhovati v chráme, v čem jaká potřeba. Pomáhali i v nízké škole, vyučovati malé deti katechismu. Se správcem nebo jeho pomoc-

[1]) Řád domácí zevrubně u Lasického. 339. 340. a násl.

níky chodívali učedníci na cesty, jsouce jim tu stejně jako doma k posluze. Byla-li nouze o kněze v menším zboře, mohl býti vyslán učedník, aby přečetl shromážděným písmo s výkladem, aby začal písničku a vykonal modlení.

A při tom všem měl dbáti literního svého pokroku, v kteréž příčině ovšem teprve od té doby, co Jednota se přiklonila ke klassickým studiím, učedlníkům nastaly tužší práce. Pokud stačila domácí škola, zůstával učedník při ní, časté zkoušky prokazovaly, kam pokročil; když nestačila škola, vysíláni učedníci do ciziny.

Jednota nebyla ani v prvních dobách bez intelligence, vsak byl mistr Havel ze Žatce (1460), jenz skolu vyzdvihl bratrskou, a Prokop z Hradce († 1507) učenci hned z členů prvních, ale měli vzdělanci se staříky tuhou práci, nežli je přesvědčili o dobrotě a prospěšnosti latinských studií a filosofických. Staříkům byla učenost prázdnou marností, která, jakož na jiných viděli, mnohé lidi pranic nezušlechťovala. Ba tušívali v učenosti úpadek a zahynutí Jednoty. Teprv když Luther Jednotu napomenul, aby umění jazyků k theologii připojovala, býval větší pozor na to. Vysílaje r. 1549 sněm v Prostějově mládence na učení cizí, uznal za dobré tomu činu za důvod položiti protest proti pomluvám obecným, jakoby Jednota úmyslně a potupně vším školním literním uměním pohrdala.[1]) Nechuť některých mužů proti vyššímu vzdělání v Jednotě nepohasla docela ani potom, když uznána potřeba jeho pro vnější obranu. Musil r. 1567 proti Bratřím, vědám nepřejícím Blahoslav psáti;[2]) a vždy vyskytl se některý i dlouho potom, že smýšlel tak jako Bratr Stavoň († 1600), správce v Boleslavi, jeden z rady, který jsa literního umění nehruby milovník, kladl vždy muže nevzdělaného nad učeného[3]) Jest podivno, kterak z téže Jednoty, která se učenosti dlouho bránila, Komenským vyšlo světlo, jímž se veškeré školství obrodilo a dospělo v nynější moderní ráz.

Že akolythé a s nimi všickni jiní Bratří byli vždy varováni některých věd, jako astronomie, práv a mediciny,[4]) tomu se nelze podivovati, ty vědy měli Bratří za nekřesťanské.[5])

Vysílajíce akolythu na cizí učení, starší brali na sebe povinnost, že budou za něho a na něho platiti, ale na vzájem musil

---

[1]) Dekrety. 167.

[2]) Č. Č. Mus. 1861. 372. Zoubek Beseď. učit. XV. 67. 68. a d. Müller. Monum. Germ. Hist. IV. 327. 334.

[3]) „Více smýšlel de idiotis nežli de doctis viris.“ Fontes rer. austr. V. 294.

[4]) Ale měli lékaře i v samé Jednotě, jenže k jich zaměstknání pořád hleděli s nedůvěrou. Čtemeť v pamětech bratrských (Fontes rer. austr. V. 227.), že Vít, lékař v Přerově, byl kantor v zboru za mnoho let, potom v Přerově se rozmohly čarodějnice a toho lékaře otrávily.

[5]) V synodě bratrské v Žeravici 1592 senior Aeneas varoval. Gindely. Brüder. II. 326.

učedník také k povinnostem svým zapsati se. V reversu, jejž vydal roku 1601 Jiřík Erastus starším, slibuje učedník, že bude vždy pobožně a ctnostně se chovati a učení že bude pilen; až se něčemu naučí, prý vrátí se a sloužiti bude v Jednotě.[1])

Měli Bratří v sobě od počátku jakoby přirozený pud shromažďovati o všech věcech zkušenosti co možná nejhojnější; proto také vysílajíce mladíky ven, nepřestávali na jediné vysoké škole; měli svůj dobrý úmysl, aniž schvalovali jen tak zhola obecný zvyk tehdejších studentů, kteří se potloukali školu od školy.

A což umívali starší bratrští své studenty kontrolovati! Brali si je po čase domů, aby prodleli u správce některého v bratrském domě, kterýž brzy vyzkoumal, umějí-li co nového a nevzali-li v mravních zásadách bratrských pohromy. Dobře tento pochod vychovací zříti při rozvoji slavného Bratra Blahoslava. Roku 1540 stal se čeledínem v Prostějově v domě bratrském, kamž náležel po šest let, odtud dán k jinému hospodáři a konečně do Boleslavě k Černému, kdež pobyl v čeledi jakožto učedník do roku 1549. V tom čase dvakrát ho poslali do ciziny, vždy jen na rok, do Kolobřeha a Vittenberka. Posledního roku (1549) vyslán pak do ciziny na kolik let; byl dobře prozkoumán, věřili mu, a teď šlo jen o to, aby hodně mnoho zkušeností přinesl. Studoval v Kralovci, zašel do Polska, aby viděl, jak tam Bratřím se vede, odtud odebral se na studie do Basileje.[2]) Tím skončila se jeho učednická vychova.

Pro své spojení s protestanty německými Bratří vedli svoje učedníky, ba i malé žáky k tomu, aby učili se jazyku německému. Bratr Orlík, jenž sestavil veliký počet životopisných zpráv o knězích bratrských, vždy pečlivě připomíná jako s pochlubou, který z nich uměl německy. Bratří sami německy nepsali, ale Němce mezi sebe i do učení brávali rádi, aby jimi obsadili zbory německé. V domě bratrském se Němec velmi snadno sčeštil, takže se potom hodil k obojí službě.[3])

Chtěl-li učedník vystoupiti z bratrského domu, měl správce dle instrukce z r. 1594 přihlížeti k tomu, má-li nespokojenec dar k službě boží čili nemá. Neměl-li, ihned mohl býti propuštěn. Stejně tak mělo se naložiti s mladíkem, který sic dary měl, ale při němž nalezeny zlé způsoby. Ti jsou „kobylky chléb Kristův zžírající“.[4]) Hodného učedníka měl snažiti se správce udržeti v domě a vychovati do konce.

---

[1]) Diplomatář v mus.
[2]) Č. Č. Mus. 1864. 310.
[3]) Němec Šebestian Biaerens Erfordensis († 1604) byl správce v Hrobci, v Stolinkách, Tuchoměřicích. Fontes rer. austriac. V. 298.
[4]) Dekr. 164.

Po čase stávali se učedlníci jahny či diakony.[1]) Ordinace na jahenství děla se slavnostně. Starší je dobře vyzkoušeli, přijali zprávy o jich umělosti, o životě, o poslusnosti; vyptali se na úmysl, chtějí-li již docela oddati se službě duchovní, jsou-li z poctivého lože čili nejsou-li synové „postranní".[2]) O slavnosti učiněno kázaní, při němž důrazně vyloženo, že bývali v první církvi tak jako teď jahnové; také vykladal kazatel, jaké ctnosti mají zdobiti jahny; při svecení v Strážnici kázal r. 1600 Sperat, že jahnové mají míti dobré svědomí, upřímnost mysli, osvícení pravé.[3]) Když kandidátům přečteno o povinnostech jejich ještě zvlášť, zavázali se slibem a ordinátor vzkládáním rukou je potvrdil za jahny. Podáním rukou starším a kněžím přijat jahen v závazek a staří jahnové přijali nové též tak rukou podáním ve své tovaryšství. Modlitbami a žehnáním skonala se slavnost.

Z povinnosti jahnů bylo na prvním místě pilnější studium theologické.[4]) Synod bratrský r. 1600 ustanovuje, aby jahnové písmo sv. a „psaní Jednoty" pilněji a soudněji nad předešly čas čítali. A poněvadž jahen i na dále bydlil v domě bratrském pod dohledem správce duchovního, týkaly se ostatní povinnosti jeho těch prací, jimiž měl diakon pomáhati správci. Tedy měl dítky ve škole i ve zboru katechismu vyučovati, mládence, tovaryše vandrovní i čeleď v domě na péči míti, co nechvalitebného kde shledá, oznamovati, nemocné navštěvovati a těšiti, k čemuž přidává synoda r. 1600 ještě tu povinnost, aby „s počátečnými mluvíval"; patrně měl býti instruktorem nejmladších učedlníků. S radou představeného měl jahen na péči také chudé a sedával v radě bratrských soudců (laiků) obecních. V chrámě mohl s dovolením svého „předloženého" křtem i oddavkami posluhovati[5]) a nebylo-li při valném zboru dostatek kněží, mohl sloužiti jahen i svátostí oltářní, a to kteroukoli její částí. Na konec bohoslužby však požehnání dávati nesměl.[6])

Důležitý úkol jahnů byl pilně připravovati se ke kázaní a „daru kazatelského se zmocňovati". V řádě lešenském tou příčinou bylo nařízeno, aby všickni — od zrostlejších učedníkův začínajíc — již v pátek přemyšlovali o službách božích nastávající neděle. V sobotu ráno po modlení měl každý vyložiti správci, kterak by promlouval na nedělní evangelium, kdyby na něho při-

---

[1]) Vyčitali Bratří podobojím, že tyto dva stupně, podjahní a jahenský přeskakují, dosahujíce ve Vlaších svatokupecky hned třetího: každý prý přijde ze Vlach hned s pleší a s formátem. Dialog dvou formanů v mus.

[2]) Ordinace při shromáždění služebníků v Strážnici r. 1600. Rukopis musejní.

[3]) Tamže v mus. Služba k řízení jahnů obšírně vypsána v Dekr. 47.

[4]) Joh. Lasitii De eccl. discipl. 337.

[5]) Rukop. o synodě Strážnické r. 1600 v mus.

[6]) Tamtéž. Také Brandl v Č. Mat. Mor. 1882. 174. Omyl u Gindelyho. Brüder I. 84. Dekrety 47.

padlo kázati. Správce ovšem měl vykladatelské poslední a rozhodující slovo. K praktickému cvičení i k výpomoci bývali jahnové do okolních zborů, kdež nebylo vlastních správců, v nedělské dni vysíláni, aby slovo boží tam promluvili.

Při svém správci jahnové o nedělské a jiné službě boží mívali úkol i ten, že spravovali oltář, kalichy, chléb, víno a jiné potřeby k bohoslužbě. Měli kalichy vytírati, ubrusy čisté míti, chleba švarně ku posluhování nastrojiti.[1]) Jahnům bylo kromě duchovních povinností konati i úlohy po „stránce tělesné“: oni zastávali staršího při živnosti, pečovali o hospodářství, opatřovali „kus roličky, který máme“, dohlíželi k čeledi, spravovali mládence a pacholata; na cestách provázeli své „předložené“ a posluhovali jim.

Kterak dlouho měl jahen zbýti za pomocníka knězova, o tom nebylo v Jednotě stejného ani stálého nařízení. V starší době chtívali Bratří asi podle katolíků a utrakvistů, aby jahen jako u oněch kaplan setrval při knězi tři léta. Ještě v konfessí r. 1535 dí se, že jahen při starších tři léta býti má.[2]) Ale po tolika létech duchovní výchovy znali starší kandidáta každého tak dokonale, že nebylo potřebí schopné jahny dlouho zdržovati od ordinace na kněžství. Blahoslav na příklad přijal r. 1553 jahenství a téhož ještě roku vzneseno naň kněžství. Bylo mu tehda 30 let. Proti tomu ovšem nejední zůstávali jahny až do smrti,[3]) a některému prošlo mezi jahenstvím a kněžstvím až i patnáct let![4]) Příčinou tu byla některá vada kandidátova, pro kterouž starším nevidělo se ho povýšiti. Ba, byly-li vady povážlivější, mohl jahen i svého jahenství býti zbaven buď na vždy nebo na čas. Roku 1594 na příklad složili jednoho s úřadu, poněvadž nalezena při něm náklonnost k pití a přílišná prudkost.[5])

Když jahen obdržel pochvalné odporučení od správce svého i od soudců, kteří v tom zastupovali osadu, v níž jahen pracoval, rozhodli se starší o jeho ordinaci na kněze, což dělo se v shromáždění kterékoli synody, v den nedělský. Druhdy dělo se svěcení „v tišině“, tajně, od r. 1549, pokud bylo lze, slavně, veřejně za shluku Bratří.[6]) Před ordinací ovšem starší se vyptávali v synodě nejprv všech kněží, vědí-li kdo o některé mravní úhoně kandidátově; potom podnikli s ním zkoušku, kolik umí v theologii.[7])

[1]) Kázaní v Žeravicích 1592. Mus. rukop. V. G. 24.
[2]) Devátý článek. Konfessí.
[3]) Fontes rer. austr. V. 260.
[4]) Tamže 260.
[5]) Dekrety. 264.
[6]) Č. Č. Mus. 1862. 211.
[7]) Ritus ordinandi. V Lasitii De eccles. discipl. XV. 348.

Ordinace začala se kázaním po písni obyčejně o Duchu svatém. V kázaní hájil kněz pořádnost kněžstva v Jednotě. Při ordinaci roku 1600 ve Strážnici kněz kladl v kázaní úvodním důraz na skutky apoštolské stran zřízení kněžství a na slova sv. Cypriana, jenž napsal, ze lidu přísluší voliti hodné a nehodné, což lid spolu s kněžími má vykonávati bez překázky číkoli.[1] Kazatelé při ordinací rádi připomínali původ kněžství v Jednotě a odmítali útoky jinověrců. Po kázaní připomenuty kandidátům povinnosti kněžské, jež zahrnuly se v slovech: „Plniti moc poselství Kristova.“ Zevrubněji oznámeno jim, že mají právo i povinnost kázati, posluhovati svátostmi („šafářství svátostí“), soud o svědomí lidském vynášeti, na odpuštení hříchů že jsou jim svěřeny klíče království božího (t. j. že mají moc odpoustěti neb zavírati), že mají konati modlitby a lidu po službách božích žehnati.[2] Potom učinivše slib věrnosti a poslušnosti, jahnové byli vzkládáním rukou od seniora na kněze potvrzeni „dle slov apoštola, že všeliký biskup z lidí vzat bývá“. Lid volal Amen! Podáním rukou všem kněžím přijati novosvěcenci v tovaryšstvo kněžské. Ordinaci pokládali Bratří za tak důležitý čin, že před ní po vší Jednotě rozkazováno konati modlitby, ano i posty, aby se zdařila na prospěch Jednoty.

Po ordinaci kněz byl čestně oslovován „dvojí cti hodný“, jedné cti hodný v učení, druhé cti v slově božím.[3]) Mnohý přijal k svému křestnému jménu nové biblické. Starší ho ustanovili za správce zboru, kdež řídil církev. Vynikl-li některou výtečnou vlastností, mohl již rok po svém posvěcení zavolán býti do úzké rady, odkudž losem mohl vybrán býti k seniorátu čili „k starosti“ nebo „k prvotnosti“. Ten postup ohledáme při Červenkovi, bratrském biskupovi, jejž zovou paměti „klínotem“ v Jednotě. Za Bratra přijat byl roku 1533; bylo mu dvanáct let; učedníkem ho zvolili r. 1540; byl devatenáctiletý; za čtyři roky zřízen za jahna, pět let potom za kněze; to bylo roku 1549. A hned léta následujícího zavolán do dvanácterného počtu ouzké rady, z níž po třech letech losem dostal se „k starosti“.[4])

Ze své duchovní správy neměl kněz bratrský důchodu. Kdybychom brali z lidu užitek, jako jiní kněží, neměl by náš lid nic, tak dí se v kázaní jednom roku 1600.[5]) Kněží bratrští musili se s větší části starati o výživu sami; v prvních dobách dělo se to veskrze tím, ze pracovali v řemeslech a v hospodářství, než ani později, kdy některý příspěvek nesla škola, hospodářství při domě bratrském i některá pomoc z obce dobrovolnými platy, nikdy docela neupuštěno od pravidla, aby kněz rukama svýma tělesnou

[1]) Rukop. mus o synodě. Též v Dekretech 48.
[2]) Synod. tamže
[3]) Confessio Jednoty z r. 1535.
[4]) Fontes rer. austr. V. 251.
[5]) Synod Strážnický v mus.

prací se živil. „Kněz bratrský musí pracovati s cepem do stodoly, s kosú na louku nebo s člunkem za stavem pocházeti a z práce své živ byti.“ Tak vysvědčuje se o knežích roku 1542.[1]) Ovšem někdo již v polou XVI. století kněz pracovati v řemesle nemusil, „an lid milující toho nepřipustil“.[2]) Avšak touž právě dobou napomíná synoda kněze, aby se od rolí a vinic raději obraceli k řemeslům.[3]) A ještě r. 1610 Jan Fridrich z Žerotína dává právo svobodného provozování řemesla, kdyby prý který kněz od Bratří na jeho panství podán byl, jenž „by poctivé řemeslo uměl a chtěl by je dělati“.[4]) Proto asi Bratří vyhýbali se, když katolický biskup Petr Vergerius roku 1560 († 1565 v Tubinkách) nabízel se, že vstoupí do Jednoty, jejíž řady se mu zalíbily, ale aby ho opatřili živobytím, sluhou, dvěma písaři a párem koní.[5]) Takový přepych byl Bratří dalek. Kněz bratrský obyčejně dobrým bydlem nezpychal. Dí Bratr Ezrom v listě svém, že žádný z správců kromě těch, kteří po rodičích statek mají nebo řemeslo nějaké umějí, manželky uživiti nemůže, leč by byl mrzkého zisku žádostiv.[6]) Na obživu nebo výdělek nesměl býti kněz úředníkem, lékařem, obchodníkem.

Obmyslil-li kdo kněze v poslední vůli nějakým odkazem, seniorové rozhodli, kterou část smí podržeti, a kolik připadne okresní pokladnici, z níž placeny obecné potřeby. Gruntovní odkazy ovšem učiněny knězi tak, že pak měly zůstávati i jeho nástupcům.[7])

Roku 1498 sneseno v synodě, aby jmění kněží svobodných, když zemrou, všecko bylo na prospěch kněží ostatních; kněží ženatí mívali s dovolením světské vrchnosti právo volného ksaftování o statečku svém. Však i když nečinili posledního pořízení, nebývaly jich osiřelé rodiny od jmění oteckého odpuzovány.

O sestárlého a chudého kněze pečovala Jednota podporami z pokladnice okresní anebo přikázala ho do některého bratrského domu „v odpočívání“.[8])

O manželství kněžském v Jednotě položena obecná zmínka již v knize první. Když se Jednota v koncích XV. věku ustálila, pravidlem zůstalo pak napořád, že kněží bratrští se sic nežení, ale který chce, tomu že se nezbraňuje. Musí svůj úmysl v plném shromáždění oznámiti, hromada uloží mu, aby se ještě zkusil,

[1]) Listové děkana na Horách 1542 fol. 8.
[2]) Osvědčení Bratří r. 1558.
[3]) Dekrety 177.
[4]) Brandl. Č. Mat. Mor. 1882 162.
[5]) Comenium VI. 93. 94.
[6]) Rukop. mus. II. D. 8. 329.
[7]) Na př. 1542. Daniel, soukenník v Litomyšli, odkázal dva pruty role Johannesovi, správci nynějšímu, a jiným budoucím správcím, kteří by od Bratří starších tu postavováni byli. Kn. zápisů z r. 1515. v arch. Litomyšl. str. 951. Výpis prof. Štěpánkův.
[8]) Příklady v zápis. Orlíkových. Font. rer. austr. V.

potom se povolí po tubé úradě seniorů a rady úzké. Tou příčinou vždy se Bratří drželi slov sv. Pavla, aby kněz byl bez pečování, nebo kdo ženy nemá, pečuje o to, co jest Páně;[1]) také říkávali, kdo je v služebnosti boží, ten není sám svůj, je nesvoboden, není posvěcen Kristu. Dle zprávy Davida Chytraea (roku 1583) bránili se Bratří manželstvu také z té příčiny, aby posluchači nemívali obtíž s živením rodin kněžských.[2]) Podotknouti jest, že i laikové Bratří a Sestry zůstávali svobodni, schválně a pro zásluhu.[3]) Luther nabízel Jednotu nejednou, aby své kněze ženila. Vykládal, že by také rád byl, aby všickni jeho kněží byli svobodni, žádnému prý neradí z lehkých příčin k ženění, leč ukáže, že nemůž bez poskvrnění svého svědomí zůstati, při tom tepal jinověrných kněží coelibat, zhaněvše manželství sami sobě, prý odpustili chovati hojné náhrady; a měli by míti již proto manželky, aby zvěděli, jaká jsou v manželství břemena.[4])

Bratr Lukáš, jsa veliký protivník kněžského manželství, horlivě Luthrovi odporoval. Prý není o manželstvu nic v písmě; Jednota prý zkusila již při manželích kněžských, že byli v roztrhání mysli, manželé že řídci v Kristu jsou a Bohu se líbí. Než časem zmírnila se mínění manželstvu protivná; i jahnům, bylo-li potřebí, dovolovali. V seznamech bratrských ženatý jahen nejeden. Uvádí se na příklad Jan Chlumecký († 1560), hodný člověk stavu rytířského, jenž byl jahen ženatý; syn jeho učil se ševcovství.[5]) Sněmovní kázaní roku 1592 v Žeravicích chce, aby manželka jahnova byla nesvárliva, neopilá, dítky aby měl jahen vycvičené a dům svůj uměl spravovati.[6])

Bratřím bývalo pro kněžské manželstvo zhusta posmíváno, a to již v první době, když se k němu Bratři některým počtem odhodlali. Čtemeť na desce jedné z pražských inkunabulí[7]) přípisek z r. 1500, že v rotě pikartské Bratr Černý se ženiti chtěje, posílal „frejířské listy Saloméně“; k nim dal řetízek a jiné dárky; ona prý mu nechtěla, potom sobě jinou pojal a oženil se v Prostějově; „starý chodec, nemohl ohně přemoci v své starosti“. Dále přičiněno s patrným posklebkem, že roku 1513 od Černého žena utekla a teď jest u jiného (u Sobora).

Tu také posměch na ženění kteréhos Poláka v celém zboru „znamenitého“.

---

[1]) Konfesse r. 1535. Histor. Jednoty v univ. knih. 17. C. 3. 175.
[2]) Oratio de statu ecclesiarum. 33.
[3]) Joh Lasitii. De eccles. discipl. 350.
[4]) Rukop. univ. kn. 17. C. 3. 131.
[5]) V erbu měl třmen od sedla a ostruhu. Zápisy Orlíkovy l. c. str. 242.
[6]) Rukop univ. V. G. 24.
[7]) Církevní právo. Tisk benátský z r. 1482. V arch praž. Podepsán Joannes Cupido Popovicenus a Lovic A 1496 hunc librum a nobil. viro Joannes ex Všehrd sereniss. Vladisl. cancellar. scriba dono accepi.

Bratří, ač raději měli kněze neženaté, nikdy nedopouštěli, aby ženatý byl lehčen. Útoky kněží kališných, tou příčinou na Bratry často podnikané, odráželi ukazujíce k hříchům útočníkův; v jedné takové obraně spisovatel bratrský, když byl obhájil kněžského manželství, s velikou upřímností dí: „Však vždy pravíme: běda těm, kteří tak stělesnějí, aby pro tu bídnou ženu těžkých pohoršení nadělali zborům svatým a břemenem církve byli s ženami dětmi.“ [1])

Pro coelibát bylo Bratřím uštipováno také. Zvlášť lutherští kněží v tom míry nedrželi. Hedericus jim vyčítá, že se jen přetvařují, jako se přetvařuje kněz každý, jenž tvrdí, že manželství je nečisté; víc nepokojem naplňuje prý nemanželství a překáží v duchovní práci. Když prý se drží Bratří Písma, proč neberou za šafářky dle sv. Pavla osob šedesátiletých? [2])

Roku 1558 uvozuje se v Jednotě jedenáct párů ženatých kněží; as 30 let potom dí se, že „starým zvykem mnozí jsou neženatí a nejedni ženatí“. [3])

Ženatý správce bydlil se svou rodinou v domě bratrském. Kterakých povah měla býti manželka bratrského kněze, to vysloveno v synodě ve Strážnici roku 1600. Prý, „poněvadž obcování jich lid pilně šetří, má býti manželka poctivá, neutrhavá, ne zlolejkyně svárlivá, středmá, ne ožralá, ne lahůdek, rozkoší hledající, mírná, také i v zármutcích; v péči přílišné se o věci vezdejší nestarající, kdyžby co přicházelo na manžely protivného; věrná, aby manžela neokrádala“. [4])

Neženatý kněz míval na hospodářství domovité kuchařku, ale tato služebná nezávisela co do přijetí svého v dům na vůli knězově; ze schválení vyššího bývaly služebnice posílány z domu do domu. [5]) Jináč ovšem v čeleď přijaty bývaly služebnice rukou dáním správcovým. Bratr Blahoslav v povědomém pojednání svém o „Rotě milovné“ [6]) horlí na svůdné chování ženských v domě bratrském a varuje Bratry i radí, kterak se nebezpečí mravnímu vyhýbati. Vařiti prý mohou ony ženské i práti, šíti, krav hlídati; ale zhola neslušno jest, aby chodívala ženská často do pokoje hospodářova, metla mu světničku, stlala a jiné služby konala, které si mohou mužští vykonati sami. Ženské v domě jsou mu ochechule (míní Sireny), a zahodí-li se s některou kněz, je veta po něm: „vzbouří-li se někdy její svědomí, tu zvíš jedy“. [7])

---

[1]) Osvědčení Jednoty. 1558. Tisk v Prostějově.
[2]) Haedericus; Examen v mus.
[3]) Lasitii. De disciplina. 350. Č. Č. Mus. 1894. 43.
[4]) Rukop. musejní V. G. 24.
[5]) Gindely Brüder I 312
[6]) Traktát v rukop. knih Zhořelecké sluje „Anvolimator“. Toho slova výklad od prof. Golla ve Zprávách král. spol nauk 1877. 358 v pozn
[7]) Obšírněji Slavík v Č. Č. Mus. 1875. 380.

Lze věřiti, že v bratrském domě i po té stránce obyčejnou bývala vzorná bezúhonnost, a řídko kdy se sběhlo, co by slulo k ujmě počestnosti. Vždyť měl-li správce s důrazem a s prospěchem vykonávati mravní dohled po vší obci, nejprv zajisté musil dbáti, aby mravním vzorem byl sám i jeho dům všecek.

Příčinou dozoru byl povinen bratrský kněz ob čas s pomocníkem svým chodívati po všech hospodářích, kteří ke zboru příslušeli, a v každém obytě zevrubně ptáti se na způsoby a nezpůsoby vší rodiny i čeledi. Správci duchovní mívali knihu, do níž vpisováni dobří i zlí. O mravní dohled starali se podle kněze v jednotlivých zbořích jakožto bratrští pomocníci „soudcové" (seniores politici, nebo populi), dva, tři nebo více mužů pobožných, rozšafných. Volba jich děla se v plném shromáždění.[1])

Povinnost soudců, za kterouž rukou dáním slibovali biskupům, byla dle dekretu z roku 1558 „zvláštní a znamenitá: všech Bratří a Sester, v každém pohlaví i stavu, povolání obcování pilně šetřiti a je spatřovati, jak se ostříhají před Bohem i přede všemi lidmi, na každém místě, v domě, na rynku, na trhu, jarmarku, doma, přes pole, na poli, na cestě na zahradách a kdež se koli obrátí, jak se k sobě v řečech, v skutcích, v oděvích, a ve všech způsobích pobožně, vážně, bohobojně i poctivě počínají. Tohoť všeho strážcové býti mají soudcové, bývajíce všady v obecném obcování s lidmi jinými a obzvláštně s Bratřími všemi vůbec při všech věcech, kdež kněžím a správcům v těch mnohých místech bývati mezi lidmi není možné ani náležité, protož tam oči a uši správcův býti mají soudcové a z toho i svědkové ctného obcování věrných i k zahanbení pokrytců, k vyvržení jich neb k napravení".[2]) Soudcové měli poučovati, napravovati, nalezli-li při kom výstupek neboli nemrav, kárati buď sami nebo v těžších případech spolu se správcem, jemuž byli ku pomoci a k radě dáni. Byli soudcové rozvážlivá pomoc i proti nemírné přísnosti některého kněze. A že byl některý kněz z míry přísný, toho příkladem Janda, jenž umřel roku 1560 ve Šternberce; musil býti jemu dokonce i úřad kněžský odňat, protože byl tvrdě nešetrný, třebatě uznáno, že i k sobě býval přísný spravedlivě.[3])

Ovšem byla soudcům při službě dohlédací kázána všecka opatrnost, zvláště zapovídáno, aby se nad lidmi „nepotřásali". Že měli dozor třebas jen bezděčný i nad samým správcem, toť leží již v zřízení samém.

K dohledu nad pohlavím ženským bývaly vybírány vdovy zbožné i panny, kteréž soudcům pomáhaly u věcech choulostivějších. Když přišel někdo z úzké rady nebo senior na visitaci, správce

---

[1]) Lasitii De disciplina atd. 351. Dekrety 112. 118.
[2]) Povinnosti Bratří soudců. Un. kn. sig. 54. G. 725
[3]) Zápisy Orlíkovy. Fontes rer. austr. V. 242.

referoval zvlášť, soudcové a výbor ženský zvlášť. Tím způsobem se dověděl visitátor neomylně o stavu věřících a mohl nařizovati nápravu. Biskupové tedy dobře byli zpraveni o tom, na jaké míře kde zbor. S humorem píše roku 1521 bratr Lukáš do Náchoda, že přijde prohlížet. „Já u vás dávno nebyl; maje dobytka mnoho churavého, na tučné pastvě málo požívajícího, ale ležícího, musím s bičem a s rykholcem obíhati z jednoho konce na druhý, chtě vždy do některých, aby tlusti a vypaseni byli.“ [1])

Ale visitátor měl se také obce tajně i zřejmě dotazovati na správcovo chování a na jeho čeleď. Dle instrukcí z r. 1537 měl se ptáti, jaká činí kázaní, jaké má učení, jací jeho pomocníci, jací jsou soudcové, neberou-li nic před se o své ujmě, jak pořízeny jsou sbírky, almužny. Když po straně vyzvěděl, visitátor měl svolati zbor a ptáti se zase zřejmě na všecko. Nedostatky měl soukromě a lítostivě napravovati.[2])

Však vraťme se k soudcům! Jim byly mimo mravnostní dohled ještě jiné důležité úlohy. Oni srovnávali nesnáze a hádky mezi Bratřími, byli skutečně soudci, kteří ukládali stranám stání a říkali rozsudek. Vše mělo se díti bez odtahů. Po vyslyšení vystoupily obě strany ven, a bez meškání každý soudce po pořádku položil svůj soud. Kteří byli „zpozdilejšího“ rozumu a paměti, pravili napřed; kteří byli dospělejšího soudu a obsažitější paměti, vypravili potom své mínění. Při rozsudku mělo se dbáti povahy stran. Někdo prý je tak hloupý, když se s ním pěkně nakládá, mní, že se s ním žertuje, jiní jsou zase „u sebe spravedliví, neústupní tvrdočelové“, jimž nesnadno vinu ukázati.

Na soudcích se chtělo, aby byli jednomyslni v soudech svých, nebo „veliká škoda jest, když soudcové sobě na odporu jsou, jeden když na druhého čeká, aby ho v něčem polapil a zahanbil, neb mlčeti bude, nic se přimlouvati nechce, aby proti jinému pomstu vykonal“.[3]) Soudcové v Jednotě zajisté zřízeni jsou proto, aby žádný Bratr nebyl sveden hledati práva u městských soudů konšelských ani jiných kromě Jednoty; chtěl tomu sám základ Jednoty, aby všecek spor uklidil se mezi Bratry doma.

Neposlední úloha soudcům byla raditi spolubratřím u věcech vezdejších kterýchkoli. „O živnosti lidské péči míti mají, a kdyžby se k nim kdo utekl na radu, chtě tuto neb jinou živnost před sebe vzíti, mají mu raditi, což rozumějí; hynul-li by kdo při živnosti pro nerozšafnost a své neumění, mají ho napomenouti k pilnosti a naučení dávati, aby uměl svůj spravedlivý obchod vésti bez obtěžování jiných; chtěl-li by kdo dům prodati, pilně ohledati sluší, co by jemu lépe sloužilo, a tak raditi; musil li by kdo svého dluhu právem světským dobyvati, má jemu rada dána býti, jakým obyčejem k tomu jíti má bez ujmy křesťanství; byl-li

[1]) Opisy z Herrnhuta v arch. zem.
[2]) Rukop. mus. I. H. 37. V témž rukopise jest ještě jiná forma visitace.
[3]) Naučení Soudcům z r. 1558.

by kdo pohnán k soudu světskému, mají soudcové ohledati jeho spravedlnost, má-li jakou čili nic."[1])

Soudcové také řídili věci sirotčí, čeleď vandrovní a řemeslnou, vydávali fedrovní listy, patřili na spravedlnost řemeslného díla. V čem nemohli uhoditi sami ani s knězem, to vyřídili starší v úzké radě.

Posléz byla soudcům povinnost konati výroční sbírky; odkázal-li kdo zboru co, nepřijímali odkaz kněží, než soudcové;[2]) jeden opatroval pokladnici, druhý míval klíč, třetí konal počty. Z peněz nasbíraných bylo opravovati i bratrský dům, chrám a opatrovati chudé. Mohli býti k té službě voleni i jiní z obce. Kdož na sobě ten úřad měli, sluli „hospodářové". Co jim kdo dal, zapisovali v registra a jednou v rok v celém zboru vyčetli vydání svá.

Shrneme-li v úvahu vše, co tu položeno o správě a organisaci bratrské Jednoty, nemůžeme ani chvíli býti na pochybách, že v tom Bratří nade všecky jinověrce předčili. Zvláště o mravní stránku všech členů Jednoty od pacholete školního a zenské slouhy v domě až po biskupy a urozené šlechtice dobře bylo pečováno, takže nesnadno bez trestu směl se z řádu kdokoli vymknouti. A kdo se vymknul, na toho dokročil trest. Za menší viny bylo vinníkům činiti „pokoru" o všední dni, za větší byla pokora v den nedělský.[3]) Zhřešil-li biskup, trestala úzká rada, zhřešil-li kdo v úzké radě, trestal biskup, zbloudilali všecka rada, měli starší církve a soudcové krajští vystříhati ji,[4]) a takž moc kárající nebyla na jednom.

A kdo z věřících se prohřešil těžce, anebo že při něm neměla účinku ani hustá napomínání soukromá nebo veřejná, ten odstrčen od „posluhování" čili přijímání svátosti; nepolepšil-li se ani potom, vyloučen ze zboru na čas tím způsobem, že musíval sedati na síňci za dveřmi. Tomu se protivníci smáli, řkouce, že takový Bratr sedě vně hledí dovnitř „co pes do kuchyně".[5]) Byl-li přečin vážen za nejhorší a tuze pohoršlivý, vyvržen hříšník bez milosti z Jednoty, byť s tou nadějí, polepší-li se, že přijat bude zase. Jest zajímavo, když vyobcovaný tiskl se do chrámu přece a schválně, jakoby na posměch, že nechávali ho při tom „zlostném" skutku, řkouce, „an i žid můž vjíti".[6]) Byltě zbor v klidných dobách veřejný.

Vyobcování dělo se o veliké bohoslužbě po důkladném vyšetřování a usnesení kněží, jahnů a biskupa. Zachovalo se ze-

---

[1]) Naučení soudcím l. c.

[2]) Arch. zemský. Spis proti Ležkovi, křivdáři.

[3]) Slavata v Pamět. I. 42. vypravuje, že kající Bratr stál pod jakýmsi svícnem visitým (lustrem). Nevíme pravda-li.

[4]) Dekrety. 28.

[5]) Osvědčení. 1558.

[6]) Dekrety. 180.

vrubné líčení, kterak jedenkráte biskup Augusta vyobcoval dvě osoby ze zboru v Litomyšli, které se provinily proti šestému přikázaní.[1]) Na ranním zboru ohlásil Augusta, aby do druhého, pozdějšího zboru věřící tím pilněji se sešli se všemi čeládkami svými, „že má nějaké přisluhování činiti, kteréž se jim a jejich dítkám dobře hoditi bude". Při velkých bohoslužbách znenáhla rozvinula se scéna vysoce dramatická. Biskup přečet epištolu sv. Pavla ke Korintským o smilstvu, dvě hodiny vykládal o povinnostech správce trestati hříšné lidi, ukazoval, kterak apoštoł trestal, radil, co zbor činiti má k hříšným; kvíliti prý má nad nimi. Na konec oznámil, proč k nim tu řeč má; prý jeden Bratr a Sestra dopustili se těžkého hříchu. Potom sešel z kazatelnice a postavil se před stůl, vzývaje Boha ku pomoci. Lid povstal z lavic. Augusta přivedl podobenství, když Adam a Eva hřešili, že je Bůh zavolal; takž i on že hříšníky volá. Z hříšných jeden vstoupil do zboru jedněmi dvěřmi, druhy druhými. Biskup ptal se jich, znají-li se k hříchu, znají-li se k tomu, že zrušili boží smlouvu. Když přisvědčili, vydal zlořečení čili klatbu, „s pláčem se při tom zalkávaje". „Zlořečený ten, kterýž vás v to uvedl, budiž příbytek jeho peklo, zlořečeni vy, že ste ho uposlechli, protož budiž ruka boží nad vámi, sužuj a svírej vás všudy strach a hrůza děsiž srdce vaše, nedávejž vám Bůh pokoje žádného, kamž se koli obrátíte dnem i nocí!"

Těmito hroznými slovy kletba ještě neskončena. Biskup mluvil dále, že tito hříšní zarmoutili Ducha božího i zbor, a proto ať je Bůh zarmoutí také. „Páliž srdce vaše, abyste musili svaté pokání věrně a pravě činiti!" Slova poslední byla jediná v dlouhé klatbě, která aspoň pro budoucnost smírně zněla.

Po nich hned zase dramatická drsnost. Augusta sestoupil se stupňů od oltáře neboli stolu, postrčil oběma plačícími hříšníky a pravil: „Jdětež preč, zlořečení, a buďtež nás prázdni!" Při tom se slzami zalkával; po všem zboru vzešlo kvílení hřmotné. Hříšný bratr klekl a prosil, aby směl promluviti. Pak promluvil, že zasluhuje víc, že má býti jako smetí, jako ohryzek pošlapán; však duše jeho aby zatracována nebyla, prosil o milost všech i přítomného pana Bohuse Kostku.

Na dané znamení jahnové vyvedli oba vinníky protivnýma dveřma za srdnatého pláče všech přítomnych. Jahnové vrátivše se, chtěli, jakož bylo připraveno, začíti zpěv, ale nebylo možná obec pro pláč přiměti k tomu. Jal se tedy Augusta sám zase kázati, horlil proti nádheře, proti šperkování, proti vystřihovaným životům a jiným ženskym lákadlům. Pak se modlili. Augusta učinil na konec závírku volaje do obce, aby to jen „oznámili posměváčkům, že Augusta nejen hříchy odpouští, ale i zadržuje!"[2])

[1]) Byl Sluníčko klíčník na zámku.
[2]) Defekt v museum. Rukopis tamže 62. L. 6. Rukop. v univ. kn. 17 I. 3. 305.

Tato poslední slova zarážejí a snadno svádějí k soudu, že při Augustovi tehda lecco bylo úmyslně strojeného. U lidu ne, ten plakal zajisté upřímně, a s ním i oni dva ubozí, jichž vina nebyla tak veliká, jak veliká byla klatba a trest. Zdá se, ač vylučování ze zboru a před tím i potom občas se vyskytalo, že se nestřídmym Augustovym způsobem zhusta nedělo. Vždyť Augustovi i sami Bratři pro onen vylíčeny způsob vyčítali ukrutnost. Augusta bránil se tiskem; vylíčil všecko, hájil své ceremonie vylučovací horlivě, prudce, nezdvořile. Slovo „potvoro" často v té obraně udeří v oko.[1])

Jináče Vojtěch z Pernstýna, protivník Bratří, vyčítá kněžím bratrskym, že mocnym lidem skrz prsty hledí, že nejsou bez přijímání osob a vůbec že trestají přísně jenom chudé Bratry, na bohaté se neodvazujíce.

Jest zajímavo pohlédnouti v registra, do nichž zapisoval správce duchovní o mravním stavu duší sobě svěřených. Jest to pohled do nejdůvěrnějších koutků bratrskych rodin. Před rukama jsou registra zboru evančického z hrany XVI. a XVII. věku. Nejprv se dovídáme, že někteří Bratří a Sestry zanechaly zboru sami bez vyloučení, a pozorujeme, že kněze to mrzí velmi. Čteme na příklad, ze roku 1589 Dorna Kropáčková „sama se vyloučila", sloužila na nějaké svatbě a opila se, kromě toho někde ukradla 2 rynské; „již se vdala, nic neříká". R. 1589 Esthera bednářova sama zboru zanechala; v Hustopeči z přinucení bratra svého od kněze v kostele přijímala svátost. Roku 1592 Jan Mrkvička nebo Opsimates sám se vyloučil. A tím způsobem zapsáno ještě o leckterych, že „se dopustili nešlechetnosti, do labyrintu vlezli, na cestu Kainovu se schylili", skryli se, nebo se zřekli zboru a ti se vyloučili sami. O některém se dí, že bylo pro něho posláno, ale nešel; „tak zůstává", „aniž ho vídati", „ještě nic neříká". Co tím posledním slovem kněz bratrský mínil, že hříšník totiž nic neříká, vysvítá z jinych zápisů, tvrdících, že se ten neb onen „ohlasuje sám k nápravě". Některy hříšník si dal na čas, než se ohlásil. O Dorotě Konupkové stojí psáno roku 1601: „Pro klevety od posluhování svatodušního odložena jest, tak zůstává, do zboru chodí, nic neříká."

O některých psáno, že vystoupili z Jednoty se zlostí a s posměchy. R. 1590 Stefan Roth byv zhusta napomínán a „odvozován od vožralství, potom se pálenym ožral do nemoty, v němž se páleny zapálilo, do hnoje ho zakopali, sotva živ zůstal, a pověděl, kdo jeho v zboru uhlídá, aby mu směle šerhů (biřičů) nadal". Ten se tedy zaklínal, že se zborem už nebude míti činiti. Martin pekař r. 1600 „sám se vyloučil; společné shromáždění opustiv pověděl, že na zevnitřních přisluhováních nezáleží spasení a že není potřebí tak ustavičně na kázaní běhati." Ten tedy vystoupil z Jednoty s posměšnou kritikou. Postihl-li hříšníka světský trest, duchovní

[1]) Knížka vydaná 1544.

správce evančický se nermoutil. O Kateřině, panského krejčího dceři, s chutí vypravuje roku 1601, že sedí u vězení; ovsem byla dcerka neobyčejně nemravná; chodila neřádně v mužskych satech po městě, k „Vlachu skrze střechu lezla, vinu brala a soukeníkům prodávala, a kdy otec měl domů přijeti, jeho nedočkala, do Brna ušla", potom s drábem řemesla lazebnického se toulala.[1])

Na konec budiž položena zmínka o mravech kněží bratrskych samych. Že nebyli zhola bez chyb, toť jisto bez důkazů; bylitě lidé jako jiní.

Nejprv pozorujeme, že mužové úzké rady a senioři dosti často byvali nesvorni. Však nesvornost zhusta vznikala jen z horlivosti o Jednotu a její záměry. „Naší staříčkové horlívali proti sobě pro čest a slávu boží!" tak pěkně čteme v bratrskych pamětech a věříme. Ba tušíme, když některý senior chtěl vésti sobě samostatně jako papež nebo monarcha, tak že budil tím u druhých kyselosti a vzdory, že v koncích přece zase šlo o čest a slávu boží, kterou jeden mínil působiti tak, jiný jináče. Když byl s Bratrem Lukášem staříčký Bratr Tůma Přeloučský zhusta nevelmi dobře, modlíval se: „Pane, překážel-li bych tvému dílu, vezmi mne!"[2]) Z těch slov patrno, že oběma rozvaděným stranám šlo o dílo boží.

Přes všecko tuhé vychování a mnohé zkušování vydařil se některý kněz bratrský, že byl úřadu neschopen. Hlavní práce bratrského kněze bylo kázati, a přece leckdy řízen za kněze člověk zhola nevýmluvny.[3]) O správci zboru podivínského Václavu Křížovi († 1601) zapsáno v pamětech bratrských, že umění jaké také měl, „avšak neuměle ho užíval: zborové pod správou jeho hynuli, čeládka k němu docházeti nechtěla".[4]) Ten byl tedy osobně vadný a nepříjemný.

Přes vzorné všecko vychování vydařil se také někdy kněz neupřímný. Za takového kladou paměti Václava Nekorského, správce v Byteši († 1603). Prý byl „summus hypocrita i v šedinách svých k Jednotě neupřímný"; mnozí prý rádi byli, když umřel, „jen aby více nesmradil".[5])

Upřímné paměti bratrské vytýkají některým kněžím všelijaké vášně lidské. O některých vypravují, že byli pyšni, ctižádostivi. Na příklad kněz Jan Rychnovsky († 1566) „physicus, mněl se veliký býti, divných smyslů a rozumu člověk". Ostatně pýchu vyčítá kněžím bratrským i protivník jejich Kalenec roku 1542; pry jezdí na koni s mečem jako rejthaři a učitelé, jahny pracemi pry natahují, a sami, zvláště starší, vedou život prelátsky[6]) Pyšné a

---

[1]) Ty a jiné zápisky viz v rukop. mus. IV. E. 90.
[2]) Zapisy Bratra Orlíka. Fontes rer. austr. V. 223.
[3]) Tamže 262.
[4]) Tamže. 295.
[5]) Tamže 297.
[6]) Opisy z Herrnbuta v arch. zem.

rozkošnické kněze lze však v Jednotě klásti za řídké výjimky. Poněkud hustější zprávy jsou o kněžích lakomých, což přirozeně plyne z jich postavení nevalně zištného. Některý neustále naříkal na chudobu, jiný hrnul peníze, kde jak mohl. Z oněch pamětí jmenují mimo jiné povědomého Jakuba Bílka, správce zboru napajedlského († 1581); „prý na chudobu mnoho naříkal, ale bez pravdy".[1]) Jemu v tom podoben byl správce zboru velíckého, Tomáš Garecký († 1580), jenž „vždycky se bál, aby na nouzi nepřišel"; byl člověk stýsklavý, reptavý.[2]) Jiný „repták" touž dobou byl v Hodoníně, slul Bartoš Kožený.[3]) Z těch kněží, co uměli lakomě shromažďovati peníze proti všem zásadám bratrským, jmenuje mimo jiné kniha bratrská Jana Beneše († 1601), správce ve Slavkově, jednoho z rady, jenž „nechal po sobě nemálo statku nashromážděného, neboť toho byl pilen".[4]) O Pavlovi Fulneckém, správci v Stolinkách, dí paměť, že byl „z kněží páně ženatých, kterýž nemálo o sobě smyslil a hrubě k svobodě těla nachýlen byl po evangelitsku, také ho peníze nemrzely, byl na ně laskav."[5])

Z lakomstva dal se některý kněz i na výdělky, Jednotou zapovídané a nenáviděné. Na příklad o knězi Ondřeji Kohoutovi († 1571) dí paměť, že zlotroval se, dávaje se v lékařství a v hojení mužův i žen přes všecky rady a výstrahy.[6]) O Martinovi Tichém v Boleslavi vypravuje kronika, že úřadu svému téměř nikda dosti nečinil, byl skupec veliký, na peníze lakomý; když ho Bratří z úřadu složili, oženil se v 60 létech, a jda jedenkráte lichvu z Lukavce do Boleslavě upomínat, „skoro v blátě a v vodě scepeněl".[7])

Také se vyskytl někdy kněz, že dával pohoršení vášněmi, na kněze bratrského příliš světáckými. V Oustí nad Orlicí byl na příklad Jan Adelf († 1601), jenž byl divných pohoršení tak plný, že ze smrti jeho starší nehrubě se rmoutili.[8]) Obyčejnější vášeň bylo obžerství, jemuž ten onen podlehl. Jeden z nejprvnějších a nejpřednějších členů Jednoty, bratr Michal († 1501), zbaven byl funkcí, protože se opil.[9]) O Janu Joštovi v Jaroměřicích († 1566), jenž z kněžství složen, praví paměti stručně a plasticky: „Čisté hovádko, jen jístí a píti." [10]) Též Bratr Zachariáš v Přerově († 1581) provinil se opilstvem. O Vavřinci Justusovi († 1591), ve Zlíně správci, dí paměti, že byl pobožný, „však přece konviček pilný".[11])

---

[1]) Fontes rer. austr. V. 273.
[2]) Tamže. 271.
[3]) Tamže. 273.
[4]) Tamže. 295. Na též stránce lakomých několik.
[5]) Tamže. 274. (1582.) Ze slova „po evangelitsku" lze souditi, jak Bratří hleděli na mravní život lutherských protestantů.
[6]) Tamže. 255.
[7]) Tamže. 274.
[8]) Tamže. 295.
[9]) Gindely. Brüder. I. 91. Jiní hříšníci v Dekretech 257. 258.
[10]) Fontes rer. austr. V. 249.
[11]) Tamže. 287.

Smilstvem z velikého počtu kněží a jahnů, jménem uvedených ze všech dob, viní zápisník Orlíkův pouze tři. Bratra Krištofa († 1556), „jenž pro své mrzuté hříchy na nemoci přišel“; Bratra a kněze Jana Miláčka († 1556) a Jana Svidnického, jenž r. 1604 sešel franckou nemocí.[1])

Učinil-li hřích knězův veliké pohoršení, starší trestali provinilce stejně tak jako jiného z obecných Bratří vyloučením; pro menší vinu skládali jen kněžství. „Starší, kněz neb jahen, kterýžby v smilstvu neb v falešné přísaze nebo v krádeži byl postižen, ať je složen z ouřadu, však ať není posluhování prázden: jest-li biskup neb starší, kněz neb jahen byl smilníkem, ať od církve jsa zavržen mezi lajky pokání činí.“[2]) Pro největší vinu Bratří svému knězi brali i „bratrství“ a to buď do dlouhého pokání nebo na vždy.

Kněžství snímali ve zboru u přítomnosti mnoha lidu i kněží.[3]) Když se navrátil, poddal, kořil se a kál, přijali ho za čeledína do bratrského domu a prodlením času, když bylo polepšení uznáno za trvalé, mohl úřad kněžský jemu býti vrácen. Svrchu řečenému reptákovi Koženému odňali „úřad a zanechali samo bratrství“. Kohout, jenž vyhnán pro lékaření neslušné, „umřel bez bratrství“. Roku 1601 se snesli Bratří, že kněz smilstvem“ nebo cizoložstvem zprzněný k ouřadu svému nikdy nemá býti vrácen.[4]) V jiném usnesení o kázni kněžské čteme, bude-li kněz chtíti „v hříchu smrtelném zůstávati, smějž každý z vás jeho přisluhování neposlouchati“.[5])

Dopustil-li se těžkého a pohoršlivého hříchu některý z čeledností, tedy nehotový kněz, i když se pak kořil, nepřijali ho víc; aspoň tím smyslem vyřídila roku 1601 synoda prosbu Mikuláše Akoncia, jenž provinil se smilně v domě evančickém.[6])

Jedna vlastnost nechvalná zdá se býti v Jednotě vůbec obecnou, typickou. Čtoucímu ve spisech bratrských příliš v oči bije. Je to jakás mstivost, která se jeví ve slovech proti těm, kdož Jednotě nějak ublížili; od králů počínajíc po člověka nejposlednějšího, o všech a vždy doufali Bratří, že pokuta boží jich nemine, nebo tvrdili, slovy ne právě přívětivými, anobrž drsnými, že již na ně dopadla.[7]) Tato vlastnost dobře se vysvětlí a snad i omluví tím, kterak mocně byli Bratří přesvědčeni o jediné pravosti své Jednoty a víry; kdo té ublížil, nemohl ani bez pomsty boží zůstati. Bratří v tom nešetřili ani svých, neřku-li cizích. O Bratrovi Valentovi, jenž se kdysi postavil proti Jednotě stran opětování křtu,

---

[1]) Fontes rer. austr. V. 238. 298.
[2]) Rukop. mus. IV. H. 8.
[3]) Fontes rer. austr. V. 256. 250.
[4]) Dekrety. 275.
[5]) Rukop. mus. IV. H. 8.
[6]) Dekrety. 264.
[7]) Viz jen Rozmlouvání se starým Čechem. 329.

zapsali Bratří v paměti: „Byl člověk pyšný, hloupý; když jedl s pánem za stolem, uvázl mu kus masa v hrdle i — zdechl.“ O synovi poctivého a zbožného kněze bratrského Pavla Koláře, že opustil Jednotu, zapsali, že je Jidáš pravý, lotr a že, odebrav se do Prahy na řečnictví, zdechl.[1]) O Jirkovi knězi, jenž přidržel se Jakuba Poledne, pro „švermerství“ [2]) z Jednoty roku 1538 vyloučeného, paměti bratrské praví, že se „v hovado obrátil, až v tom i mizerně scepeněl“.[3]) Podkomoří Planknar, jenž Jednotu soužíval tuze, roku 1539 dle pamětí bratrských „scepeněl“.[4]) Že spadl roku 1565 Joachym z Hradce do Dunaje, v tom viděli Bratří pomstu boží: prý pán dotčený nesl u sebe list královský proti Bratřím; utonulého pána z vody vytáhli, list ne.[5])

---

[1]) Fontes rer. austr. V. 227. 232.
[2]) Učil, „že víra jest slovo boží a víra že jest Bůh, a že všickni lidé spaseni budou“. Rukop. univ. knih. 17. C. 3. 85.
[3]) Tamže. 89.
[4]) Č. Č. Mus. 1862. 211.
[5]) Comenium. VI. 66.

